గురజాడ రచనలు

కన్యాశుల్కం

రెండు కూర్పుల సంపుటం
(1897, 1909)

సంపాదకుడు
సెట్టి ఈశ్వరరావు

విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్
4-1-435 విజ్ఞాన భవన్, బ్యాంక్ స్ట్రీట్
హైదరాబాద్ - 500 001.

ప్రచురణ సంఖ్య: 1176

ప్రతులు · 1,100

గురజాడ రచనలు కన్యాశుల్కం 1897, 1909 కూర్పులు.

విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్, హైదరాబాద్ - 1.

ప్రథమ ముద్రణ : 1986 సెప్టెంబరు

Publication No. 1176

No. of copies : 1,100

Edition 1st Edition, September 1986

Title	GURAZADA RACHANALU *Kanyasulkam* 1897, 1909 Editions
Editor	C Eswara Rao
Publishers	Visalaandhra Publishing House 4-1-435, Vignana Bhavan, Bank Street, Hyderabad - 500 001.
Branches	Visalaandhra Book House Hyderabad (Bank Street & Sultan Bazaar) Vijayawada, Visakhapatnam (Main Road & at Russian Shopping Complex, Steel Plant Township), Guntur, Tirupati, Hanumakonda, Anantapur

Subject : Drama, *Kanyasulkam* (1897, 1909 editions)

Price : Rs. 25.

Printed by Stree Seva Mandir Press
Saligramam, Madras - 600 093

విషయసూచిక

మనవి

'కన్యాశుల్కం' మొదటి కూర్పు. రెండో కూర్పు మేము ప్రచురిస్తూన్న గురజాడ రచనల గ్రంథాలలో మూడు. నాలుగు సంపుటాలు. ఇటీవలనే ప్రచురించిన మొదటి రెండు సంపుటాలు—"కవితల సంపుటం", "కథానికలు" ప్రతులు కొద్ది కాలంలోనే చెల్లిపోయినందువల్ల — పునర్ముద్రణ చేయబోతున్నాము కన్యాశుల్కం సంపుటాలను కూడా యిదేవిధంగా పాఠకలోకం ఆదరించగలదని ఆశిస్తున్నాము

కన్యాశుల్కం మొదట 1892లో ప్రదర్శింపబడింది తొలి ముద్రణ 1897 లోనూ, రెండో ముద్రణ 1909 లోనూ జరిగాయి. మొదటి ముద్రణను ఆమూలాగ్రం సంస్కరించి గురజాడ రెండో కూర్పును ప్రచురించారు గురజాడ సాహిత్య సంపదలో అతి ముఖ్యమైన వాటిలో ఒకటైన కన్యాశుల్కం అధ్యయనానికి, దాని రెండు కూర్పుల తులనాత్మక పరిశీలనకు ఉపకరించేందుకు, రెండు కూర్పులను ఒకే సంపుటంగానూ, రెండో కూర్పును విడిగా ఒక సంపుటంగానూ యిప్పుడు ప్రచురిస్తున్నాము ఇందు నిమిత్తం విపులమైన పీఠిక, పాద పీఠికలు, వివరణలు, వ్యాఖ్యలు, గురజాడ జీవిత సమాచారం మొదటి రెండు సంపుటాలలో లాగానే వీటిలోనూ వున్నాయి ఆధునికాంధ్ర సాహిత్యానికి ఆది కావ్యమైన యీ నాటకం, యీ విధంగా ఎన్నడూ ప్రచురణ కాలేదని విజ్ఞులకు చెప్పవలసిన పనిలేదు ఇదికాక, గురజాడ సాహిత్యాన్నంతటినీ చారిత్రక నేపథ్యంలో అధ్యయనం చేయడానికి ఉపకరించేందుకు "విశాలాంధ్ర" దినపత్రికలో 1984 నవంబరు 4 మొదలుకొని, 15 సంచికలలో పెద్ద వ్యాసం ప్రచురింపబడింది.

ఈ సంపుటాల తరవాత, గురజాడ వాడుక భాషా ఉద్యమ సందర్భంగా 1914లో మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయానికి సమర్పించిన "అసమ్మతి పత్రం" ఐదవ సంపుటంగానూ; "కొండుభట్టీయం", "బిల్హణీయం" అన్న రెండు అసంపూర్ణ నాటకాలు ఆరవ సంపుటంగానూ వెలువడుతాయి

విశాలాంధ్ర ప్రచురణాలయం, గురజాడ రచనలతో పాటుగా ఎన్నో ఉత్తమ సాహిత్య గ్రంథాలు, యితర గ్రంథాలు ప్రచురించి పాఠకుల ఆదరాభిమానాలు పొందింది ఈ సంపుటాలను కూడా పాఠకులు ఆదరించగలరని ఆశిస్తూ...

విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్

గురజాడ వెంకట అప్పారావు జీవిత వివరాలు

గురజాడ వెంకట అప్పారావు కుటుంబం, తాతల కాలంలో కృష్ణాజిల్లా గురజాడ గ్రామం నుండి విశాఖ మండలానికి తరలి వచ్చింది.

తండ్రి వెంకట రామదాసు, తల్లి కౌశల్యమ్మ

తండ్రికి సంస్కృతంలో మంచి ప్రవేశం వుండేది. ఆయన విజయ నగరం సంస్థానంలో పేష్కారుగానూ, రెవెన్యూ సూపర్‌వైజర్‌గానూ, ఖిల్లే దారుగానూ ఉద్యోగాలు చేశారు. విజయనగరానికి చేరువలోని ఊటగెడ్డ అన్న ఏరు బండిలో దాటుతూ వుండగా, హటాత్తుగా ఆ ఏరు పొంగడంవల్ల మునిగిపోయి మరణించారు.

1862 సెప్టెంబరు 21 పుట్టిన తేదీ. జననం మాతామహుల యింట విశాఖజిల్లా, ఎలమంచిలి తాలూకా, రాయవరం గ్రామంలో.

జాతకాన్ని బట్టి పుట్టుక తేదీని లెక్క కట్టడంలో తేడా లున్నాయి. ఒకదాని ప్రకారం 1861 నవంబరు 30, యింకోదాని ప్రకారం 1862 సెప్టెంబరు 21. ఆయన మనుమలు రెండోదాన్ని ధ్రువపరుస్తున్నారు.

తండ్రి చీపురుపల్లిలో ఉద్యోగం చేస్తున్నప్పుడు, పదేళ్ల వయస్సు వరకూ అక్కడ చదువు. తరవాత బి ఏ, పట్టం పుచ్చుకునే వరకు విజయ నగరంలో గిడుగు రామమూర్తితో కలిసి చదువుకున్నారు ఇద్దరూ చిన్నప్ప ట్నుంచీ ప్రాణమిత్రులు

1882 మెట్రిక్యులేషన్.

హైస్కూలు చదువుకాలంలో శ్లోకాలు రాసేవారట. విద్యాభ్యాస దశ పేదరికంలో సాగింది ఉదారుడైన విజయనగరం మహారాజ కాలేజి ప్రిన్సి పాల్ సి. చంద్రశేఖర శాస్త్రి యింట వసతి, భోజనం

1882 "కుక్క" అన్న ఇంగ్లీషు పద్యం ప్రచురణ

1882-1884 యఫ్ ఏ.

1883 "సారంగధర" అన్న ఇంగ్లీషు పద్యకావ్య ప్రచురణ. తమ్ముడు శ్యామలరావూ, తానూ విజయనగరంలోని "ఇండియన్ లీజర్ అవర్", "తెలుగు హార్ప్" అన్న పత్రికల్లో ఇంగ్లీషు పద్యాలు రాస్తూ వుండేవారు. "ఇండియన్ లీజర్ అవర్" లో వెలువడిన "సారంగదర"ను మెచ్చుకొని, అప్పటి ప్రముఖ కలకత్తా పత్రిక "రీస్ అండ్ రయ్యత్" (రాజు, రైతు) అన్న ఇంగ్లీషు పత్రికాధిపతి, శంభుచంద్ర ముఖర్జీ దానిని తన పత్రికలో రెండోసారి ప్రచురించారు (ప్రచురణ అగస్టు 11, 18 సంచికలు); ఎంతో ప్రోత్సహిస్తూ ఉత్తరం రాశారు ఇద్దరి మధ్య ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు సాగాయి. ప్రారంభ దశలో ప్రోత్సహించిన వారిలో, "ఇండియన్ లీజర్

అవర్" సంపాదకుడు గుండుకుర్తి వెంకటరమణయ్య ఒక ముఖ్యుడు. "చంద్ర హాస" అన్న యింకో పెద్ద ఇంగ్లీషు కావ్యం కూడా రాశారట. "కుక్కు" లాగనే, యిది కూడా అలభ్యం.

1884-1886 బి.యే., ఫిలాసొఫీ అభిమాన శాస్త్రం. రెండో భాష సంస్కృతం.

1884 విజయనగరం మహారాజ కాలేజి హైస్కూలులో ఉపాధ్యాయ పదవి. జీతం 25 రూపాయలు.

1885 వివాహం. భార్య అప్పలనరసమ్మ.

1886 ఉద్యోగానికి సెలవుపెట్టి డిప్యూటీ కలెక్టర్ ఆఫీస్‌లో హెడ్ క్లర్కు ఉద్యోగం.

1887 కాలేజీలో నాలుగో లెక్చరర్. జీతం నూరు రూపాయలు (విజయ దశమి నాడు)

1887 విజయనగరం మహారాజు ఆనంద గజపతి పరిచయం.

1887 విజయనగరంలో ఒక కాంగ్రెస్ సభలో ఉపన్యాసం.

1887 ప్రథమ సంతానం, కుమార్తె (ఓలేటి లక్ష్మీ నరసమ్మ).

1888 విశాఖపట్టణం స్వచ్ఛంద సేవా దళంలో సభ్యత్వం.

1889 ఆనంద గజపతి ఆస్థానం డిబేటింగ్ క్లబ్బుకు ఉపాధ్యక్షపదవి.

1890 ద్వితీయ సంతానం, కుమారుడు (వెంకట రామదాసు).

1890 గురజాడ "విక్టోరియా ప్రశస్తి" గీతాలు వైస్రాయి దంపతులకు రీవా రాణి డిసెంబరు 12న బహూకరించారు.

1891 మూడవ లెక్చరర్ పదవి. జీతం నూటపాతిక. చెప్పే పాఠాలు, ఎఫ్.ఎ., బి.ఎ., క్లాసులకు ఇంగ్లీషు, వ్యాకరణం, సంస్కృత సారస్వతం తర్జుమా, గ్రీక్, రోమన్ చరిత్రలు.

1892 మద్రాసు లా కాలేజీలో చదువుతూ వుండిన తమ్ముడు శ్యామల రావు మరణం.

1892 "కన్యాశుల్కం" మొదటి కూర్పు ప్రదర్శనం (ఆగస్టు 13).

1894 "శ్రీరామ విజయమ్" అన్న సంస్కృత నాటక సమీక్ష విజయనగరం ఆంధ్రాంగ్ల పత్రిక "తెలుగు హార్పు" లో. ఇది ఆ గ్రంథానికి పీఠికగా ప్రచురింపబడింది. 1912 తరవాత (?) "జార్జిదేవ చరితమ్" లేక "రాజభక్తి ప్రదీపమ్" అన్న యింకో సంస్కృత కావ్యానికి పీఠిక. వీటి రచనా కాలాలు తెలియవు. ఈ పీఠికలన్నీ ఇంగ్లీషులో రాసినవి.

సి. పి. బ్రౌన్ సేకరించిన చారిత్రక గాధ. "ది వార్స్ ఆఫ్ రాజాస్, బీయింగ్ ది హిస్టరీ ఆఫ్ హండె అనంతపురం" (తెలుగు) అన్న ప్రతిని, ముఖతా విని బ్రౌన్ రాయించి పెట్టిన "తాతాచార్యుల కధలు" అన్న సంపుటం సంస్కరించి ప్రచురణకు సిద్ధపరిచారు. అవి చనిపోయాక అచ్చయ్యాయి.

1891 సంస్థాన శాసన పరిశోధక పదవి.

1896 "ప్రకాశిక" అన్న పత్రికకు సంపాదకునిగా డిక్లరేషన్. ఈ పత్రిక వెలువడినట్టు లేదు.

1896 ఆనంద గజపతి భార్య మరణం.

1897 "హరిశ్చంద్ర" అన్న ఇంగ్లీషు నాటకానికి పీఠిక.

1897 "కన్యాశుల్కం" తొలి కూర్పు ఆనంద గజపతికి అంకితం, ముద్రణ. పీఠికలో, గ్రాంధిక భాషలోని అసౌకర్యాలు, యిబ్బందులూ వివరంగా చెప్పి, వాడుక భాషను కావ్యభాషగా పెంపొందించడం వల్ల కలిగే మేళ్లను నొక్కి వక్కాణించడం జరిగింది ఇది సాహిత్య భాషగా వాడుక భాష స్థాపనకు, నవ్య ఆధునిక భాష వ్యాప్తికి అంకురార్పణ.

1897 ఆనంద గజపతి మరణం.

1898 ఆనంద గజపతి అక్క అప్పలకొండయాంబ (రీవా రాణి) ఆంతరంగిక కార్యదర్శి ఉద్యోగం.

1902 తృతీయ సంతానం. కుమార్తె (పులిగెడ్డ కొండయ్యమ్మ)

1903 సంతానం లేకుండా చనిపోయిన ఆనంద గజపతి, తల్లి అలక రాజేశ్వరికి దత్తత చేసుకునే హక్కునిచ్చారు. ఇది చెల్లదని దాయాదులు దావా వేశారు. దావా 1913 వరకూ సాగి రాజీ అయ్యింది ఈ దావాను నడిపించే భారం అంతా గురజాడ మీద పడింది.

1905 తండ్రి మరణం

1906 పాఠశాలల్లో సులభ తెలుగు బోధనా భాష కోసం, తూర్పు జల్లాల విధ్యాధికారి జె. ఏ ఏట్స్‌తోనూ, విశాఖపట్టణం మిసెస్ ఏ.వి.యన్. కాలేజి ప్రిన్సిపాల్ పి. టి. శ్రీనివాసయ్యంగార్‌తోనూ, పర్లాకిమిడి కాలేజి లెక్చరర్ గిడుగు రామమూర్తితోనూ కలిసి కృషి, చర్చలు, వాడుక భాష కోసం మహోద్యమ ప్రారంభం.

1906 "కొండుభట్టీయం" రచన

1907 "నీలగిరి పాటలు" ప్రచురణ.

1908 మద్రాసు కాంగ్రెసు మహాసభలో, దాన్ని గురించి ఇంగ్లీషు పత్రికల్లో వ్యాఖ్యలు, ఆంగ్ల వ్యంగ్య పద్య రచన.

1909 "కన్యాశుల్కం" రెండో కూర్పు ప్రచురణ

1910 ఆకాశంలో తోకచుక్క (హాలీస్ కామెట్) కనిపించగా కలిగిన భయాందోళనలను "చన్నకాలపు చిన్న బుద్ధులు"గా వ్యాఖ్య.

1910 సకల కులాల వారితో బరంపురంతో సహపంక్తి భోజనం.

1910 'ముత్యాల సరములు', 'కాసులు' ప్రచురణ. ఇది మొదలుకొని, ఈ సంవత్సరంలో అనేక అధునిక కవితా గీతాలు, అధునిక కధలు వివిధ పత్రికలలో ప్రచురణ వాడుకభాషకోసం వాదోపవాదాలతో, అనేక వ్యాసాలు కూడా యీ సంవత్సరంలో ప్రచురణ (వివరాలు ఆయా రచనలలో చూడ వచ్చును.) ఈ ఏడే 'బిల్హణీయం' ప్రథమాంకం ప్రచురణ అయ్యింది.

1911 "బిల్హణీయం" ద్వితీయాంకం "లవణరాజు కల" ప్రచురణ.

1911 మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం బోర్ ఆఫ్ స్టడిస్ సభ్యత్వం.

1911 ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు స్థాపన. (వాడుక భాష ఉద్యమం కోసం.)

1912 కలకత్తా వంగీయ సాహిత్య పరిషత్తు తేనీటి విందు (జనవరి 23).

1912 "కన్యక" ప్రచురణ.

1912 రీవా రాణి మరణం.

1913 వారసత్వం దావా రాజీ.

1913 "సుభద్ర" రచన.

1913 ఉద్యోగ విరమణ, (ఫిబ్రవరి 12). పెన్షన్ రూ. 140.

1913 మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం "ఫెల్లో" పదవి.

1914 మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయానికి 'విశ్వవిద్యాలయాలు; సంస్కృత, మాతృభాషలు' అన్న నివేదిక సమర్పణ.

1914 మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం పాఠ్య క్రమంలో వాడుక భాషను చేర్చరాదన్న నిర్ణయానికి అసమ్మతిగా 'అసమ్మతి పత్రం 'సమర్పణ.

1914 అనారోగ్యం.

1914 "దించు లంగరు" రచన.

1915 తన శరీర స్థితిని గురించి, అనారోగ్యం గురించీ వైద్యునికి వివరణ (పంపిన తేది ఏప్రిల్ 9).

1915 "లంగరెత్తుము" రచన.

1915 నూతన గృహప్రవేశం.

1915 నవంబరు 30 మరణం.

HIS HIGHNESS THE MAHARAJA MIRJA SRI ANANDA GAJAPATI RAJ MANEA SULTAN BAHADUR OF VIZIANAGRAM, G.C.I.E.

కృతికర్త, ఆనంద గజపతి

DEDICATION

To

His Highness the Maharajah Mirja Sri Ananda Gajapati Raj Maharajah Saheb Meherban Mushpak Kadardan Karampharmayi Mokhalesan, Badshah - e - Kaling, Manea Sultan Bahadur of Vizianagram, G C I.E.

MAY IT PLEASE YOUR HIGHNESS,

It is fabled that when the ancient demi-god of your noble race, was making a causeway across the sea, to rescue his consort from captivity, the faithful squirrel brought at the end of its tail, a few grains of sand, not indeed, hoping to advance the high enterprise in any appreciable degree, but to show an inclination to serve. Ten years ago, when the question was engaging Your Highness's attention, of saving a very helpless section of our women-kind, from a galling type of slavery, fraught with the germs of social demoralisation, an humble servant made a feeble effort to arouse public opinion on the subject, by exposing the evil in a popular drama The success that attended its production on the boards, and demand for copies from various quarters, emboldened him to publish it. No one is better aware than the writer himself, how great are the imperfections of the piece, and how unworthy it is of presentation to such an exalted personage and ripe Scholar as Your Highness, but he has ventured to seek Your Highness's indulgence, as he deems it the highest honour and his greatest ambition to be permitted to dedicate the fruits of his intellect, poor though in merit, to a Prince with whom knowledge is an absorbing passion and whose appreciative encouragement of letters, has attracted to his court literary stars of the first magnitude and inaugurated a brilliant epoch in the history of Telugu Literature.

I have the honour to subscribe myself
May it please Your Highness,
One Ever Loyal to The Ever Loyal.

అంకితం

ఘనత వహించిన మహారాజా మీర్జా శ్రీ ఆనంద గజపతి రాజ్ మహారాజా సాహెబ్ మెహర్బాన్ ముష్ఫక్ కదర్దాన్ కరంఫర్మాయీ మొఖ లెసాన్, బాధ్దా - యె - కళింగ్, మనె సల్తాన్ విజయనగరం బహదూర్ జి సి. ఐ. ఇ. గారికి

ప్రభూ, అవధరించండి,

మీ వున్నత వంశానికి చెందిన పురాతన అవతార పురుషుడు తన సతిని చెరనుంచి విడిపించేందుకు సముద్రంపై వారధి కడుతున్నప్పుడు, స్వామిభక్తి పరాయణమైన ఉడుత తన తోక కొనతోకాస్త ఇసుక రేణువులను తీసుకొచ్చిందని కథ చెబుతారు. ఆ మహత్కార్యానికి తాను ఎక్కువ తోడ్పడ గలనని కాక, తన సేవాతత్పరతను చూపడం ఉడత వుద్దేశం. మన స్త్రీ జాతి లోని నిస్సహాయమైన విభాగాన్ని సమాజ అవినీతి క్రిములతో నిండివున్న బాధాకరమైన దాస్యం నుండి రక్షించే సమస్య, ఘనత వహించిన మీ దృష్టిని పదేళ్ళక్రితం ఆకర్షించినప్పుడు, ఈ చెడుగును ఒక జనరంజమైన నాటకంలో వెల్లడిచేసి ఈ విషయంపై ప్రజాభిప్రాయాన్ని వుద్దీప్తం చేసేం దుకు మీ భృత్యుడొకడు ఒక దుర్బల ప్రయత్నం చేశాడు. ఆ నాటక ప్రదర్శన విజయవంతం కావడం,'దాని ప్రతులు కావాలని వివిధ ప్రాంతాల వారు కోరడం చూచి, అతను నాటకాన్ని ప్రచురించే ధైర్యం చేశాడు. ఈ నాటకంలో ఎంత పెద్ద లోపాలున్నాయో, ఘనత వహించిన మీ అంతటి ఉన్నత వ్యక్తికి, పరిణత విద్వాంసునికి కాన్కగా సమర్పించడానికి అది ఎంత అనర్హమైనదో అందరికన్న రచయితకే బాగా తెలుసు. అయినప్పటికీ, అతను తన కోర్కెను దయతో మన్నించవలసిందిగా ఘనత వహించిన మిమ్మల్ని ప్రార్థిస్తున్నాడు. ఎందువల్లనంటే, జ్ఞానార్జన మైమరపించే పిపాసగా వున్నట్టి, గుణగ్రహణ శీలమైన సాహిత్యపోషణతో తన కొలువు కూటానికి, తారాపదమందుకొన్న అగ్రేసర సాహిత్య శిఖామణులను ఆకర్షించి, తెలుగు సాహిత్య చరిత్రలో ఒక మహోజ్జ్వల శకానికి నాంది పలికినట్టి ఒక రాకు మారునికి, అల్పమైనదైనా, తన మేధఃఫలాలను అర్పించడానికి అనుమతింప బడటమే అత్యున్నత గౌరవంగా, తన మహదాశయంగా అతను భావిస్తు న్నాడు.

ఘనత వహించిన సదా విధేయునికి సదా విధేయుడుగా వుండే గౌరవానికి నోచుకొన్న భవదీయుడు.

KANYASULKAM.

A TELUGU COMIC PLAY IN FIVE ACTS.

G. V. APPAROW PANTULU B. A.

Epigraphist, to H. H the Maharajah

of Vizinnagram.

మొదటి కూర్పు (1897) ముఖపత్రం

శ్రీరస్తు

కన్యాశుల్కము

ఇది

శ్రీ విజయనగర రాజ్యమున ప్రాచీనలిపిపాఠకుడగు

గురజాడ, అప్పారావు పంతులు బి. ఏ. చే

రచియింపబడినది.

శ్రీవిజయనగరము

శ్రీవిజయరామవిలాస ముద్రాక్షరశాలయందు,

కొంకిపూడి, భద్రయ్యచే ముద్రింపబడి

ప్రకటింపఁబడియె.

౧౮౯౭ సం॥రం.

దీని వెల ౮ అణాలు. అంచెకూలి ౧ అణా.

మొదటి కూర్పు లోపలి తొలి పుట

PREFACE

Under the orders of His Highness the Maharajah of Vizianagram, a list was prepared ten years ago, of Brahmin *sulka marriages* celebrated in the ordinary tracts of the Vizagapatnam District during three years. The list is by no means exhaustive as the parties concerned were naturally averse to admitting acceptance of bride-money; but such as it is, it forms a document of great value and interest. The number of marriages recorded reached one thousand and thirty four, giving an average of three hundred and forty four, for the year. Ninety nine girls were married at the age of five years, forty four at four, thirty six at three, six at two, and three at the age of one;— the babies in the last instance carrying a price of from three hundred and fifty to four hundred rupees a head. Strange, as it may sound, bargains are sometimes struck for children in the womb. Such a scandalous state of things is a disgrace to society, and literature cannot have a higher function than to show up such practises and give currency to a high standard of moral ideas. Until reading habits prevail among the masses, one must look only to the stage to exert such healthy influence. These considerations prompted me to compose **Kanyasulkam**

I clothed the play in the spoken dialect, not only that it is better intelligible to the stage-going public than the literary dialect, but also from a conviction that it is the proper comic diction for Telugu. Dramatic style is, no doubt, determined to some extent by usage, but the absence of any real dramatic literature in Telugu, leaves a writer free to adopt that outward form which he deems most appropriate for the persentation of his ideas. The metres in use in Telugu, with their alliterative restrictions, are incapable of imparting to language conversational ease which is indispensable in a comedy, or *continuity* in which, as Mr. Ward remarks, lies real life. One might invent new dramatic measures—but it would be a superfluous task, so far at least as comedy is concerned, as prose is gaining ground all over the world for dramatic purposes.

It has been remarked that the use of what is wrongly termed the *vulgar tongue* mars the dignity of a literary production, but that is a piece of criticism which one need not heed at the present day when the progress of the Science of Language has established better standards for judging the quality and usefulness of tongues than the whims of Grammarians of old linguistic strata. The Telugu literary dialect contains many obsolete grammatical forms, an inconveniently large mass of obsolete words and arbitrary verbal contractions and expansions, necessitated by a system of versification based on alliteration and quantity. A license, which, no doubt, has its own advantages, of introducing Sanskrit words to any extent has been but too eagerly availed of by poets who brought glossaries into requisition, revelled in fantastic compound - fornation, and made the Telugu literary dialect *doubly dead.* This is not the place to dilate on the question of linguistic reform , but thus much might be said—if, it is intended to make the Telugu literary dialect a great civilizing medium, it must be divested of its superfluous obsolete and Sanskrit elements, and brought closer to the spoken dialect from which it must be thoroughly replenished. There is not much dialectical difference in the Telugu generally spoken in the various parts of the Telugu Country, thanks to the conservative instincts of the people , so a new common literary dialect can be established with comparative ease, if only able writers set about it in right earnest.

Recently, I happened to read **Brahmavivaham** by Rai Bahadur Viresalingam Pantulu garu and found that there were some parallel passages in our plays, a thing perfectly natural considering that his piece traversed the whole field of Brahmin marriages. But it will be seen that these plays have little else in common, our treatment being essentially different. **Brahmavivaham** was meant to be a pure comedy of manners, while in **Kanyasulkam** humour, characterization and the construction of an original and complex plot have been attempted—with what success, it is for the public to judge.

పీఠిక

(మొదటి కూర్పు ఇంగ్లీషు పీఠికకు అనువాదం)

విశాఖపట్నం జిల్లా సామాన్యప్రాంతాల్లో మూడేళ్ళల్లో జరిగినబ్రాహ్మణ కన్యాశుల్క వివాహాల పట్టీని పదేళ్ళక్రితం, ఘనత వహించిన విజయనగరం మహరాజు గారి ఉత్తర్వుపై తయారు చేశారు. కన్యాశుల్కం తీసుకొన్నట్లు ఒప్పుకోవడానికి అందుకు సంబంధించిన వ్యక్తులు సిద్ధంగా లేనందువల్ల (ఇది సహజమే) ఈ పట్టీ అసమగ్రం కాని తయారయిన పట్టీ సైతం ఎంతో విలువైన ముఖ్యమైన పత్రం. నమోదయిన ఈ వివాహాల సంఖ్య 1034, అంటే సగటున ఏడాదికి ఇటువంటి వివాహాలు 344 జరిగాయన్న మాట. 99 మంది పిల్లలకు ఐదేళ్ళ వయసులో, 44 మందికి నాలుగేళ్ళ వయసులో, 36 మందికి మూడేళ్ళ వయసులో, ఆరుగురికి రెండేళ్ళల్లో, ముగ్గురికి ఏడాదిలోనే పెళ్ళి చేశారు! ఏడాది శిశువులు ఒక్కొక్కరికి చెల్లించిన ధర 350-400 రూపాయలు, చిత్రమనిపించవచ్చు కాని, కొన్ని సందర్భాల్లో కడుపులోవున్న పిల్లలకు కూడ బేరం కుదుర్చుకొన్నారు! ఇంతటి ఘోరమైన పరిస్థితి సమాజానికి సిగ్గుచేటు ఇటువంటి దురాచారాన్ని ఎండగట్టి, ఉన్నతమైన నైతిక ప్రమాణాలను వ్యాపింపచేయటానికి మించిన కర్తవ్యం సాహిత్యానికి మరొకటి లేదు. ప్రజాబాహుళ్యానికి పుస్తక పఠనం అలవాటయ్యేదాకా అలాంటి ఆరోగ్యకర ప్రభావ వ్యాప్తికై నాటకరంగాన్ని ఆశ్రయించవలసి వుంటుంది. కన్యాశుల్కం నాటక రచనకు నన్ను ప్రేరేపించినది ఇదే

నేను ఈ నాటకాన్ని వాడుక బాషలో రాశాను. ఎందువల్లనంటే ఇది గ్రాంధిక భాషకన్న నాటకాలు చూసే ప్రజలకు బాగా అర్థమవుతుందనే కాక, ఇది హాస్యరసానికి తగినదని నా నిశ్చితాభిప్రాయం నాటకశైలిని కొంత వరకు నిర్ణయించేది మునుపటి వరవడి అనేది నిజమే. కాని, తెలుగులో నిజమైన నాటక సాహిత్యం లేనందువల్ల తన భావ ప్రకటనకు అత్యున్నతమైనదనుకొన్న బాహ్యరూపాన్ని ఎంచుకొనే స్వేచ్ఛ రచయితకు వుంది తెలుగులో వాడుతున్న చందస్సులు యతిప్రాసాది ప్రతిబంధకాలు, భాషకు సంభాషణా సౌలభ్యాన్ని ఇవ్వలేవు, మరి అటువంటి సౌలభ్యం సుఖాంత నాటకానికి, మిస్టర్ వార్డ్ అన్నట్లు, వాస్తవజీవితంలో అంతర్లీనంగావున్న పారంపర్యతకు తప్పనిసరి, నాటకాలకోసం కొత్త చందస్సులను సృష్టించుకోవచ్చు. కాని కనీసం సుఖాంత నాటకాలకు సంబంధించినంత వరకు, అది అనవసర శ్రమ. ఎందువల్ల నంటే, ప్రపంచ మంతటా నాటక రచనకు వచనాన్నివాడటం అంతకంతకు ఎక్కువవుతోంది.

గ్రామ్యభాష అనే తప్పుడు పేరుతో పిలిచే భాషను వాడటం వల్ల సాహిత్య రచనల ఔన్నత్యం మంటగలుస్తుందని కొందరంటున్నారు. కాని నేడు భాష గుణగణాల్ని, ప్రయోజనాన్ని అంచనా కట్టేందుకు, పాత కాలపు పండితులైన వైయాకరుణల పైత్యాల కన్న వుత్తమ ప్రమాణాలు, భాషా శాస్త్ర ప్రగతి పుణ్యమా అని నెలకొన్నాయి అందువల్ల ఇటువంటి విమర్శను మనం ఖాతరు చేయవలసిన పనిలేదు తెలుగు గ్రాంథిక భాషలో, కాలం చెల్లిన ఎన్నో వ్యాకరణబద్ధ రూపాలు, ఇబ్బంది పెట్టేటంత విస్తారంగా వాడుకలో లేని పదజాలం, గణ, యతి, ప్రాస నియమాలపై ఆధారపడిన పద్య రచన కోసం ఇష్టమొచ్చినట్లు క్రియాపదాలకు చేసిన కుదింపులూ, విస్తరణలు కోకొల్లలుగా వున్నాయి. సంస్కృత పదాలను నిరవధికంగా ప్రవేశపెట్టే స్వేచ్ఛను (అయితే, దీనివల్ల కొన్ని అనుకూలాలు వున్నమాట నిజమే) కవులు అవురావురుమని వినియోగించుకొని, నిఘంటవులను ఆశ్రయించ వలసిన అవసరం కల్పించారు; అనూహ్యామైన దీర్ఘసమాసాలను పరవళ్ళు తొక్కించారు. ఇలా గ్రాంధిక భాషను రెండు విధాలా మృతభాషగా చేసివేశారు. భాషా సంస్కరణ సమస్యను గురించి చర్చించడానికి ఇది అదను కాదు, కాని ఒక విషయం చెప్పవచ్చు: తెలుగు సాహిత్యభాషను నాగరికతా వ్యాప్తికి ఒక గొప్ప సాధనంగా చేయాలంటే, దాన్ని వ్యావహారిక భాషకు దగరగా తీసుకు రావాలి, దానిని పూర్తిగా వినూత్నం చేయాలి. తెలుగు దేశంలోని వివిధ ప్రాంతాల్లో మామూలుగా మాట్లాడే తెలుగు బాషలో పాతుకొని పోయివున్న ప్రజల అలవాట్లవల్ల మాండలిక భేదాలు పెద్దగా లేవు. సమర్థులయిన రచయితలు గట్టిగా పూనుకుంటే, ఒక కొత్త ఉమ్మడి సాహిత్యభాషను సులభంగానే రూపొందించవచ్చు

రాయ్‌బహద్దూర్ వీరేశలింగం పంతులుగారి బ్రాహ్మ వివాహం ఇటీవల నేను చదవటం తటస్థించింది మా వుభయుల నాటకాల్లో ఒకే విధమైన భావాలున్నాయని గమనించాను. ఆయన నాటకం బ్రాహ్మణుల పెళ్ళిళ్లకు సంబంధించిన వ్యవహారాన్నంతటినీ స్పృశించడం వల్ల ఇది సహజమే, కాని ఇది తప్ప, ఈ నాటకాల మధ్య మరే సామ్యమూ లేదు. విషయావలోడన పూర్తిగా భిన్నమైనది బ్రాహ్మ వివాహం కేవలం అలవాట్లను, ఆచారాలను ఎద్దేవ చేసే ప్రహసనం. కన్యాశుల్కంలోనేమో, హస్యం, పాత్రల చిత్రీకరణ, జటిలమైన ఒక కొత్త కథాసంవిధానం కోసం ప్రయత్నించాను — ఇందులో ఎంతవరకు కృతకృత్తుణ్ణయానో లోకం నిర్ణయించాలి.

Some Press Opinions on the First Edition.

......Mr. Appa Row is, apparently, a man of original ideas in literary matters . . He has wisely and happily discarded for the purposes of his comedy the unnatural. stilted, pedantic, literary dialect so much beloved of Telugu Pandits, and so unduly prized by them and employed. Instead the simple, ordinary language of common life now in use among all classes of the population in the Northern districts of this Presidency. The book, therefore, marks a new and bold departure in Telugu dramatic composition or for the matter of that, in Telugu composition in general The literary tendencies of the present time running, as they do, in such a narrow groove, and being of so stereotyped a character, it speaks very highly, we think, for our author's literary ourage, a courage bordering on audacity, that he has been able to set at naught the absurd litarary canons of this degenerate age and risen above the prevalent grammatical and literary superstitions in regard to Telugu composition. But not only has he thus boldly used a new literary diction which though unsanctifide by existing usage among authors, bears the stamp and seal of popular approval and universal use. But he has likewise shown unmistakable merit in constructing a singularly original and interesting plot and creating a variety of characters true to life, which we are sure, if represented on the stage, will greatly please any Telugu audience, let alone the reading public who may peruse the drama in the retirement of the study or the library. We have therefore, much pleasure in recommending "Kanyasulkam" to all our Telugu readers. ... The characters are all boldly drawn and the whole piece is very happily put together and artistically constructed, evincing no little originality and dramatic skill on the part of the author. *The People's Friend, January 21, 1897*

Kanyasulkam ought to be widely read. It is very agreeable reading— and we have read it almost at one sitting. But the naturalness of expression and the skill of plot are the least of its merits It holds the mirror up to nature . ..... Such is the plot of Kanyasulkam. And what scope it affords for the representation of indian charactor in its various aspects, needs scarcely to be pointed out. Nor has Mr. Appa Row wasted his opportunities..... *The Weekly Review, March 27, 1897.*

The piece, besides displaying much incident and humour, posseses the very necessary element of characterization a trait often conspicuous by its absence in our old plays — *The Telugu Harp*

The play has been acted several times, and judging from the large audience which crowded the theatre on each occasion, the author must be congratulated upon the success which the exhibition of his work produced —The East Cost News.

The plot is well concieved and skillfully worked out The characters are all aptly chosen - The Indian Journal of Education.

Mr Appa Row deserves to be congratulated - The Indian Social Reformer.

It is full of wit and humour and falls in with the spirit of the

times The dialogue is lively and very interesting and we have nothing but praise and admiration for the author— Dhimani.

Its story which is very humourous inculcates wholesome moral lessons.
—*Bilika*

The predominating Rasa (emotion) in the play is humour A careful study of the book is sure to bring home to the mind of the reader the need for social reform As the author mentions in his preface, this work has been written on lines different from *Brahma Vivaha* and other social reform dramas ..... May this work which has been composed for the good of the people, put an end to some of the evils in the country .... May this work which is intelligible to the masses, spread all over the country and help the cause of Social Reform — *Chintaman* .

మొదటి కూర్పుపై కొన్ని పత్రికల అభిప్రాయాలు

(తెలుగు అనువాదం)

... శ్రీ అప్పారావు సాహిత్య విషయాల్లో తనవైన సొంత భావాలున్న వ్యక్తి అని స్పష్టమవుతోంది ... తన సుఖాంత నాటక రచనకు ఆయన, తెలుగు పండితులకెంతో ప్రీతిపాత్రమై, వారి మితిమీరిన పొగడ్తలందుకొంటున్న గ్రాంధిక భాషను, కుంటుకొంటూ నడిచే అసహజమైన, శుష్క పాండిత్య ప్రదర్శకమైన ఆ భాషను వదలివేసి, దానికి మారు ఆయన ఈ రాష్ట్రంలోని ఉత్తర సర్కార్ జిల్లాల జనాభాలోని అన్ని వర్గాల్లో నేడు వాడుకలో వున్న సరళమైన భాషను, మామూలు జీవితంలోని సర్వసామాన్యమైన భాషను ఉపయోగించారు. కాబట్టి ఈ పుస్తకం తెలుగునాటక రచనలో, ఆ మాట కొస్తే, మొత్తం తెలుగు సాహిత్య రచనలోనే సాహసోపేతమైన ఒక కొత్త పోకడ . ప్రస్తుతకాలంలో సాహిత్య ధోరణులు అంత సంకుచితమైన జాడననుసరిస్తూండటం, అంత చర్విత చర్వణంగా వుండటం చూస్తే ఈ రచయిత ఈ క్షీణయుగంలోని అర్థంపర్థం లేని సాహిత్య సూత్రాలను ఖాతరు చేయకుండా, తెలుగు రచన విషయంలో వ్యాకరణ, సాహిత్య సూత్రాలపై పాతుకొని పోయిన మూఢభక్తికి అతీతంగా వ్యవహరింప గలగడం సాహితీరంగంలో ఆయన ధైర్యానికి - మహాసాహస మనదగిన ఆయన ధైర్యానికి సాక్ష్యమని మా అభిప్రాయం ఇంతే కాదు ; రచయితలు ప్రస్తుతం వాడే భాష అంగీకరించక పోయినప్పటికీ, ప్రజల ఆమోదముద్రనూ వాడుకవల్ల సర్వజనానుమతిని పొందిన ఒక కొత్త రచనా శైలిని రచయిత ఇలా ధైర్యంగా వాడారు. అదేవిధంగా ఆయన, ప్రత్యేకించి స్వతంత్రమైన, ఆసక్తికరమైన కథా సంవిధానంలో, వాస్తవజీవితానికి అద్దం పట్టే బహువిధ పాత్రలను సృష్టించడంలో నిస్సందేహమైన ప్రతిభ చూపారు. ఈ నాటకాన్ని తీరికగా తమ యింట్లో, లేదా గ్రంథాలయంలో చదువుకొనే వారి మాట అటుంచండి ; రంగస్థలంపై ప్రదర్శితమైన ఈ పాత్రలు తెలుగు ప్రేక్షకుల్ని ఎంతో ఆనందింపచేస్తాయి కాబట్టి, కన్యాశుల్కం చదవదగిన

పుస్తకమని మా పాఠకులందరికీ చెప్పడానికి మేమెంతో సంతోషిస్తున్నాము. వీటిలోని పాత్రచిత్రణ ధైర్యోపేతమైనది. మొత్తం నాటకానికి ఒక చక్కని సమగ్రత ఉంది; దాని నిర్మాణం కళాత్మకంగా వుంది. ఇవన్నీ రచయిత ఉపజ్ఞను నాటక రచనా నైపుణ్యాన్ని ప్రస్ఫుటం చేస్తున్నాయి —ది పీపుల్స్ ఫ్రెండ్, 1897, జనవరి 21.

కన్యాశుల్కం అందరూ చదువవలసిన పుస్తకం. చాలా హాయిగా చదువుకోవచ్చు- మేము దాదాపు విడవకుండా ఒకే విడతలో చదివాము. కాని, సహజమైన సంభాషణలు, కథావిష్కరణ నైపుణ్యం వున్నా, అవి దాని విశిష్ట గుణాల్లో ముఖ్యమైనవి కావు. ఈ నాటకం మానవ ప్రకృతికి అద్దం పడుతోంది. కన్యాశుల్కం కథ అదీ అన్నమాట. భారతీయ శీలంలోని బహుముఖాలను చిత్రించడానికి ఇది ఎంత అవకాశమిచ్చిందో ప్రత్యేకించి చెప్పవలసిన అవసరం లేదు శ్రీ అప్పారావు ఈ అవకాశాలను వృధా చేయలేదు. - ది వీక్లీ రెవ్యూ, 1897 మార్చి 27.

ఈ నాటకం ఎన్నో సన్నివేశాలను చూపుతూ హాస్యరస స్ఫోరకంగా వుండటమే గాక, పాత్ర చిత్రీకరణకు అవసరమైన అంశాలను తనలో ఇముడ్చుకొంది. మన పాత నాటకాల్లో తరచు లోపించిన లక్షణమిదే — ది తెలుగు హార్ప్.

ఈ నాటకాన్ని ఎన్నో సార్లు ప్రదర్శించారు. అటువంటి సందర్భాల్లో నాటకశాల ప్రేక్షకులతో క్రిక్కిరిసేది దీన్నిబట్టి ఈ నాటక ప్రదర్శన విజయవంతమైనదని నిర్ణయించవచ్చు. ఇందుకు రచయితను అభినందించి తీరాలి —ది ఈస్ట్ కోస్ట్ న్యూస్

ఈ నాటకంలోని కథకు, బాగా ఆలోచించి రూపుదిద్దారు. పాత్రలను ఎంచుకోవడంలో ఎంతో నైపుణ్యం వుంది. — ది ఇండియన్ జర్నల్ ఆఫ్ ఎడ్యుకేషన్

శ్రీ అప్పారావు అభినందనార్హులు - ది ఇండియన్ సోషల్ రిఫార్మర్.

ఇది ఛలోక్తులతో హాస్యంతో, అలరారుతూ, మన కాల సరళిని పుణికి పుచ్చుకొంది సంభాషణలు చకచక నడుస్తూ ఎంతో ఆసక్తిదాయకంగా వున్నాయి ఈ రచయితను మనస్ఫూర్తిగా ప్రశంసిస్తున్నాము; మెచ్చుకొంటున్నాము — ధీమణి.

హాస్య రసం పొంగులు వారే ఈ కథ నీతుల్ని బోధిస్తుంది.—బాలిక.

ఈ నాటకంలోని ప్రధాన రసం హాస్యం ఈ పుస్తకాన్ని జాగ్రత్తగా చదివితే, పాఠకుని మనసులో సమాజ సంస్కరణ అవసరమన్న యదార్థం నాటుకొంటుంది. రచయిత తన పీఠికలో చెప్పినట్లు ఈ నాటకాన్ని, సమాజ సంస్కరణను వుద్దేశించి రాసిన బ్రాహ్మ వివాహం మొదలయిన నాటకాలకు భిన్నమైన ఫక్కీలో రాశారు ప్రజల మంచి కోసం రాసిన ఈ నాటకం దేశంలోని కొన్ని చెడుగులను తుడిచి పెట్టుగాక.. ప్రజా సామాన్యానికి సుబోధకంగా వున్న ఈ నాటకం దేశమంతా ప్రాచుర్యం పొంది, వ్యాపించి సమాజ సంస్కరణోద్యమానికి తోడ్పడుగాక—చింతామణి.

నాందీ

(సంస్కృత మూలం)

శ్రేయో దేయా త్పరమపురుషః పావనః పాపహారీ
దూరీభూతాగ్రహలవతయా నిర్భయం చింతనీయః
సద్వాఽసద్వా య ఇద మఖిలం సృష్టవా నిచ్ఛయాదౌ
నిస్సంగాయే నిఖిల మవధూయాంతరాస్వాదయంతే.

నాంద్యంతే సూత్రధారః

కాలోఽసౌ చామరాణాం భువిభువి విపణై ర్విస్తృణాతీవ కాశై
రారణ్యక్షత్రపానాం (మతితరళ) ఘనా శ్చాతపత్రాణి శుభ్రాః
ప్రాగుద్రేకేణ గత్వా స్ఫుట మతిబవినా సంగమే మద్యమానాః
పారావారేణ కార్శ్యం సరిత ఉపగతా మందమందం వహంతే.

(సభా ముద్దిశ్య)

చిత్రైః ప్రాసాదశృంగై ర్మకుటగణ మివ స్వీయశీర్షేషు ధత్తే
జాలద్వారాదిబద్ధై స్తరళరుచిఘనై ర్దర్పణైః పశ్యతీవ
క్లిష్టా స్వర్నిర్ఝయేనే త్యల మివ మరుతా వీజ్యతే యా ధ్వజాగ్రై
రంభోధే ర్నాతిదూరే విజయనగరనా మ్న్యస్తి సా రాజధానీ.

కించ తస్యాం చ రాజధాన్యా మాంగ్లేయవైద్యక విరచిత విమల వివిధౌషధ సుసమృద్ధా వైద్యశాలాః, ఆంగ్లేయ భాషా మహాపాఠశాలాః, సర్వ కళాశిల్పశాలాః, బాలికాపాఠశాలాః, సంగీత నాట్యాదిస్థానాని, దీనజనరక్షార్థం పరికల్పితా అన్నశాలాః, తదా తదా విజ్ఞేయవిశేషాంశోపన్యా సోచిత సభా స్థానాని, ద్రష్టవ్యప్రదేశాశ్చ బహూని చ రమ్యాణి రాజోద్యానాని, బహూ న్యతివిమలాని రాజభవనాని, అశ్వరథగజపదాతం నానాయుధవాహినీ సఖేయ మశిదిల చతుష్కూటు మశ్మదుర్గం, విచిత్రాణి చ యంత్రాణి సంతి తా మధి తిష్ఠ న్నసౌ వానందగజపతి ర్నామ మహరాజోఽయ మపూర్వః పరిదృశ్యతే తథాహి —

సామాన్యేన రాజభి రాశాస్యమానే తు కేవల ధనే అనేన గ్రంథ ధన మపార మాశాస్యతే. ఏవ మన్యై రాష్ట్రై కేవలే శ్రద్ధయా పరిశీల్యమానే

కన్యాశుల్కం మొదటిసారి 1892 ఆగష్టు 13 న ప్రదర్శన జరిగి నప్పుడు చదివిన నాందీ ప్రస్తావన రచన, ముడుంబై వరహానరసింహ స్వామి. పరనం మేడేపల్లి వెంకటరమణాచార్యులు.

విద్యారాష్ట్ర మనవరత మవలోక్యతే. తథేతరై ర్బాహ్యాశత్రుషు నిరస్య మానేషు అనే నాంతశ్శత్రవో నిరస్యంతే.

అస్య నికటే శ్రుతిస్మృతీతిహాస పురాణాగమవేదినో ధర్మోపదేష్టారః షడ్దర్శన నిపుణాః నిరూపకాః, కావ్యాలంకార ప్రపంచచారిణః, సాహిత్య పరాః, కవయో, మహాకవయో, గాయకా, దైవజ్ఞాః, సంస్కృత వివిధ నాటక ప్రయోక్తారో నాటకినశ్చ సంతి. కిం చ ఆంగ్లేయ పాఠశాలాధికృతా ఇతరే చ ఆంగ్లేయ విద్యాశాలినః ప్రాప్తోత్తమ పరీక్షాప్రశస్తిపత్రాః పరం నిపుణా విప్ర ప్రచురా విద్వాంస ఏనం సేవంతే. తేష్వేకోఽయ మాంగ్లేయ భాషాకవి ర్గురజాడ వేంకటప్పారాయ నామా షేక్స్పియర్ మోలియర్ బెన్ జాన్సన్ ఇత్యాది మహాకవి గ్రంథ నిరంతర పఠనాదరీ ఆంగ్లేయ నాటకక్రమ మాంధ్రే వ్యవతారయితుం కుతుకీ, ఆంధ్రేఽపి గ్రంథ భాషాయా అగ్రాంధిక ద్రష్టృ జనాబోధ్య స్వభావ ప్రయోగతయా తా ముపేక్ష్య స్వభావ ప్రయోగయోగ్యా మానుభావికీం కేవల వ్యవహారరూపాం ఆంధ్రభాషా మాదాయ ఆంగ్లేయా మేవ నాటక పద్ధతి మవలంబ్య కన్యాశుల్కం నామ నాటక మకార్షీత్. తద్వయం. ప్రయోక్తు మార భామహే. అనుమతి మనుగృహ్ణంతు మహాంతో భవంతః

సంగ్రహ శ్లోకాలు

అన్యై శ్చ పార్థివై ర్యత్ర కాంక్ష్య మాణే పరం ధనే
అనేన కాంక్ష్యతే రాజ్ఞా నానా గ్రంథధనం మహత్.

పాల్యతేఽ న్యై ర్న్య రాష్ట్రంవిద్యారాష్ట్ర మనేన తు
అంతశ్శత్రు నిహంతాయం బహిశ్శత్రు హరాః పరే.

పండితై స్సేవ్యతే నిత్యం నానాశాస్త్ర విచక్షణైః
ఉపాస్యతే తథాంగ్లేయ విద్యావద్భిరయం విభుః

ఆంధ్రేఽపి సంఘటయితు మాంగ్లేయం నాటకక్రమమ్
అగ్రాంధికీ మాంధ్రభాషా మాదాయ సుఖబుద్ధయే

కన్యాశుల్క ప్రహసన మకార్షీ ద్రూపకం మహత్
వ్యాసవంశ జగన్నాథ సహాయోపచితా వయమ్

వాంది

(తెలుగు అనువాదం)

మోహబంధాలు లేక నిస్సంగులైనవాళ్లు సర్వస్వాన్నీ పరిత్యాగం చేసి ఎవనిని తమ మనస్సులలో నిలుపుకొని ఆనందాన్ని పొందుతారో, ఎవడు తన సంకల్ప మాత్రాన సదసదాత్మకమైన ఈ ప్రపంచాన్ని ఆదిలో సృజించాడో, అగ్రహమనేది లవలేశమూ లేకుండా చేసికొని నిర్భయంగా చింతింప తగినవా డెవడో, పావనుడై పాపాలను హరియించేవా డెవడో ఆ పరమ పురుషుడు శ్రేయస్సును ప్రసాదించును గాక!

(నాంద్యంతంలో సూత్రధారుడు ప్రవేశించి)

ఈ శరద్వేళ, విరబూసిన రెల్లుపువ్వుల వల్ల ఎల్లెడలా వింజామరల అంగళ్లను పెట్టినట్లున్నది. అరణ్యాలలో నివసించే క్షత్రపులకు, తరళతరంగా మెరిసే మేఘాలు వెల్ల గొడుగులను పడుతున్నట్లున్నది. ప్రథమోద్రేకంతో పరుగులెత్తిన నదులు గొప్ప బలవంతుడైన సముద్రునితో సంగమించి మథింపబడినవై నెమ్మది నెమ్మదిగా కృశత్వాన్ని పొందుతున్నాయి.

(సభను ఉద్దేశించి)

చిత్రంగావున్న సౌధశిఖరాలనే కిరీటాలను ఏ రాజధాని తన శిరస్సులపై ధరిస్తున్నట్లుగా ఉన్నదో, గవాక్షాలూ ద్వారాలూ మొదలైన చోట్ల అలంకరించిన కాంతిమంతాలైన అద్దాలనే కన్నులుగా చేసికొని చూస్తున్నట్లుగాను, స్వర్గనగరంతో పోటీపడి దాన్ని జయించి అలసిపోవడంవల్ల వాయువు వల్ల ఎక్కడి ధ్వజశిఖలు వీచబడుతూ ఉంటాయో, ఆ విజయనగరమనే పేరుగల రాజధాని సముద్రానికి అనతి దూరంలోనే ఉన్నది.

అంతేకాక ఆ రాజధానిలో ఆంగ్లేయ వైద్యులు తయారుచేసిన ఔషధాలు సమృద్ధిగా ఉన్న వైద్యశాలలు, ఆంగ్లేయ భాషను బోధించే గొప్ప పాఠశాలలు, సకలకళలు నేర్పే శిల్పశాలలు, బాలికా పాఠశాలలు, సంగీత నాట్యాలకు ప్రదర్శన కేంద్రాలు, పేదల కోసం కట్టించిన అన్న సత్రాలు అప్పుడప్పుడు జరుగుతుండే సభలూ సమావేశాలకు తగిన మందిరాలు, చూడదగిన రమ్య ప్రదేశాలు, ఎంతో అందమైన రాజోద్యానాలు, ఎన్నో అతి విమలమైన రాజభవనాలు, వివిధాయుధాలతో కూడిన చతురంగ బలం కలిగిన చవికెలూ, రాతి కోట, చిత్ర విచిత్రాలైన యంత్రాలు ఉన్నాయి. దానిని రాజధానిగా చేసికొని పరిపాలించే ఆనందగజపతి మహారాజు అపూర్వంగా భాసిస్తున్నాడు.

సామాన్యంగా రాజులు ధనాన్ని మాత్రమే ఆశిస్తుండగా ఈ ప్రభువు మాత్రం అపారమైన గ్రంథ ధనాన్ని అపేక్షిస్తాడు. తక్కిన రాజులు శ్రద్ధతో ఏదో తమ రాష్ట్రాన్ని మాత్రమే కాపాడుకొంటూ ఉండగా ఈయన ఎల్లప్పుడూ విద్యా రాష్ట్రాన్నే గమనిస్తూ ఉంటాడు. అన్యరాజులు బాహ్యశత్రువులను జయిస్తూ ఉండగా ఈయన అంతశ్శత్రువులను జయిస్తాడు.

ఈ మహారాజు ఆస్థానంలో శ్రుతులు స్మృతులు ఇతిహాసాలు పురాణాలను తెలిసినవారూ, ధర్మశాస్త్రాలను సమన్వయించి చెప్పేవారూ, షడ్దర్శనాలనూ నిపుణంగా విశదీకరించేవారు, కావ్యాలంకార సాహిత్య వేత్తలూ, కవులు, మహాకవులు, గాయకులు, దైవజ్ఞులు (కర్మస్వరూపం తెలిసినవారు), వివిధ సంస్కృత నాటకాలను ప్రదర్శించే నటులూ ఉన్నారు. ఆంగ్లేయ పాఠశాలలోను, ఇతరచోట్లా పనిచేసే ఆంగ్లవిద్యా ప్రవీణులూ, ఆ భాషలో ఉన్నత పరీక్షల్లో ఉత్తీర్ణులై పట్టాలను పొందినవారూ, నిపుణులూ అయిన విప్రులు మొదలుగా పెక్కుమంది విద్వాంసులు ఆనంద గజపతి మహారాజా వారిని సేవిస్తూ ఉన్నారు. అటువంటి ఆంగ్ల విద్యావేత్తల్లో ఒకడూ, కవీ ఆంగ్లంలో షేక్స్‌పియర్, మోలియర్, బెన్‌జాన్సన్ మొదలైన మహకవుల గ్రంథాలను నిరతమూ ఆదరంగా పఠించేవాడూ, ఆ ఇంగ్లీషు నాటకాల సరణిని తెలుగులోకి అవతరింప జేయాలన్న కుతూహలం కలవాడూ అయిన గురజాడ వెంకట అప్పారావు తెలుగులో గ్రాంధిక భాష ప్రేక్షకులకు సులభంగా బోధపడేది కాదని గుర్తించి, స్వభావ ప్రకటనకు అనుకూలమైన వ్యావహారిక భాషనే గ్రహించి, ఇంగ్లీషు నాటక పద్ధతిని అవలంబించి కన్యాశుల్కమనే నాటకాన్ని రచించారు. దానిని మేమిప్పుడు ప్రదర్శిస్తున్నాము. పూజ్యులైన మీరందరూ అనుమతింతురు గాక!

ఇతర రాజు లందరూ మిక్కుటంగా ధనాన్నే కోరుతూ ఉండగా ఆనంద గజపతి ప్రభువు పెక్కు గ్రంథాలనే సంపదనే ఆకాంక్షిస్తాడు.

అన్య రాజులు తమ రాజ్యాన్ని పాలిస్తే, ఈయన విద్యా రాజ్యాన్ని పరిపాలిస్తున్నాడు వారు బాహ్య శత్రువులను జయిస్తే ఆనంద గజపతి ప్రభువు అంతశ్శత్రువులను జయించాడు.

అనంద గజపతి ప్రభువు నిత్యమూ అనేక శాస్త్ర విదులైన పండితుల చేతనూ, ఆంగ్ల విద్వాంసుల చేతనూ సేవింపబడుతూ ఉన్నాడు.

ఆంగ్ల నాటక సరణిని తెలుగులో ప్రవేశపెట్టి, సులభగ్రాహ్యమని వ్యావహారికాన్ని స్వీకరించి గొప్ప రూపకమైన కన్యాశుల్కమనే ప్రహసనాన్ని రచించాడు. ఈయనకు వ్యాసవంశం వాడైన జగన్నాధం సహకారిగా ఉన్నాడు.

పాత్రలు

౧ అగ్నిహోత్రావధాన్లు:— కృష్ణారాయపుర మగ్రహారము కాపురస్థుడు.

౨. వెంకటేశము :— అగ్నిహోత్రావధాని కుమారుడు.

౩. గిరీశం :— వెంకటేశమునకు చదువు చెప్పునయ్యవారు.

౪. కరటకశాస్త్రులు :— వెంకమ్మ తోడబుట్టినవాడు.

౫. లుబ్ధావధాన్లు :— రామచంద్రపుర మగ్రహారము కాపురస్థుడగు నొక బ్రాహ్మణుడు.

౬. రామప్పంతులు :— కృష్ణారాయపుర* మగ్రహారము కాపురస్థుడగు నొక లౌక్యుడు.

౭. సౌజన్యారావు పంతులు :— ప్లీడరు.

౮. భీమారావు పంతులు :— ప్లీడరు.

౯. నాయుడు :— ఏజన్సీ కోర్టు వకీలు.

౧౦. కరటక శాస్త్రుల శిష్యుడు:— డెప్యూటీ కలెక్టరు, హెడ్ కనిస్టీబు, బైరాగి, శూద్రులు, దుకాణదారు, కలక్టరు కచేరీ గుమాస్తాలు, బ్రాహ్మణులు, బంట్రౌతులు మొదలగువారలు.

౧. వెంకమ్మ:— అగ్నిహోత్రావధాని భార్య.

౨. బుచ్చమ్మ:— అగ్నిహోత్రావధాని కూతురు.

౩. మీనాక్షి:— లుబ్ధావధాని కూతురు.

౪. మధురవాణి:— రామప్పంతులుంచుకొనిన సాని.

---

* రెండో కూర్పులో 'రామచంద్రపురంలో అగ్రహారీకుడు' అని వుంది. రామప్పంతులు కృష్ణారాయపురం అగ్రహారీకుడు కాడు. (సం.)

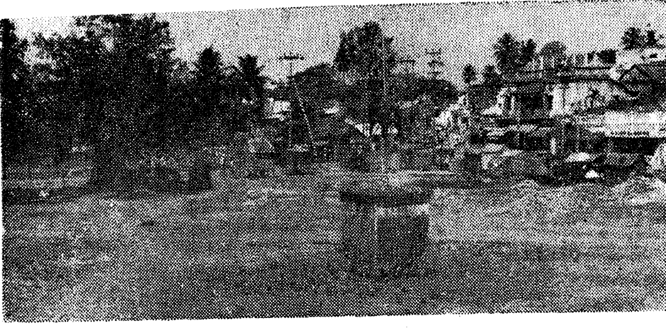

పైని ఎడమ : విజయనగరం మహారాజా కళాశాల మొదటి ప్రిన్సిపాల్. విద్యార్థి దశలో గురజాడను ఆదరించిన ఉదారుడు, సి. చంద్రశేఖర శాస్త్రి.

పైని కుడి : గురజాడకు గురుసమానుడు. మహా పురుషుడు కందుకూరి వీరేశలింగం.

దిగువ : గురజాడ ఇంగ్లీషు కవిత్వాన్ని మెచ్చి, ఆయనపట్ల వాత్సల్యాన్ని, ప్రేమను చూపిన బెంగాల్ ప్రముఖ మేధావి, శంభుచంద్ర ముఖర్జీ.

కన్యాశుల్కంలో
ప్రస్తావించిన
విజయనగరం
లోని స్థలాలు

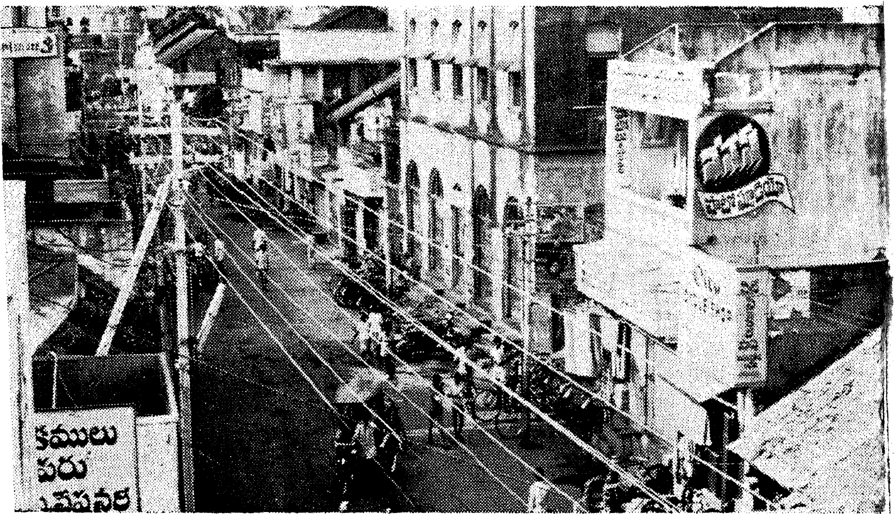
పైనుండి
దిగువకు

బొంకుల దిబ్బ

అయ్యకోనేరు

కస్పా బజారు

కన్యాశుల్కము

మొదటి యంకము

౧. స్థలము విజయనగరములో బొంకుల దిబ్బ

(గిరీశం ప్రవేశించి)

గిరీశ— సాయంకాలమైనది. పూటకూళ్లమ్మకు సంతలో సామాను కొనిపెట్టు తానని నెల రోజులైనది పది రూపాయలు పట్టుకు వెళ్లి డ్యాన్సింగు గర్లు కింద ఖర్చుపెట్టినాను యీవేళ ఉదయము పూటకూళ్లమ్మకూ నాకూ యుద్ధము అయిపోయినది. బుఱ్ఱ బద్దలకొడదామా అన్నంత కోపం వచ్చినది కాని, పూర్ రిచ్చర్డు చెప్పినట్లు పేషన్సు వుంటేనే కాని లోక ములో పని జరగదు.

When lovely woman stoops to folly,
And finds too late that men betray,
What charms can soothe her melancholy,
What arts can wash her guilt away?

ఈలా డబ్బు లాగేస్తే యిదివరకు యెన్ని పర్యాయములు ఊరుకున్నది కాదు? డ్యాన్సింగు గర్లు మాట యేదో కొంచెము అచూకీ కట్టినట్టు కనబడుతుంది లేక యెవళ్లయినా నా మీద కోపం కొద్దీ ఉన్న నిజం దానితో చెప్పివేశినారేమో! ఈవేళ ఉదయం సంగతి ఆలోచిస్తే యిటు పైని తిండిపెట్టేటట్టు కనపడదు ఇక యీ వూరులో మన పప్పు వుడకదు. ఎటు చూచినా అందరికీ బాకీలేను వెంకు పంతులుగారి కోడలికి లవ్ లెటర్ వ్రాసినందుకు యెప్పుడో వొకప్పుడు సమయం చూసి యెముకలు విరగ్గొట్టేస్తారు.

Can love be controlled by advice?
Will cupid our mothers obey?

శీఘ్రంగా బిచాణా యిక్కడ నుండి యెత్తివెయ్యడమే బుద్ధివంతుడికి లక్షణం—గాని మహాలక్ష్మిని వదలడమంటే యేమీ మనస్కరించ కుండా వున్నది

It is women that seduce all mankind.

నేను యేదో ఉద్యోగాలూ ఊళ్లు యేలి తనతో వైభవము వెలిగిస్తాననే నమ్మకముతో ఉన్నది పూర్ క్రీచర్ !

Oh! whistle to me and I will come away,
Though father mother and grandmother
Should go mad.

ఎవరా వస్తూ ఉన్నది? నా ప్రియ శిష్యుడు వెంకటేశ్వరులులాగు వున్నాడు. ఈవేళ కిస్మీస్ శలవులు యిచ్చివుంటారు. వాడి ముఖం వైఖరి చూస్తే పెయిలయినట్టు కనబడుతున్నాడు. వీడికి శలవులలో చదువు చెప్పే మిష మీద వీడితో కూడా వీడి వూరు వుడాయిస్తే చాలా చిక్కులు వదులుతవి. అటునుంచి నరుక్కురమ్మన్నాడు.

(వెంకటేశ్వర్లు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

గిరీశ:—ఏమివాయి, మైడియర్ షెక్స్పియర్. ముఖం వేల వేసినావు ?

వెంకటే.—ఇక మీరు నాతో మాట్లాడకండి, మీతో సావాసం చేయడము చేత నా పరిక్ష పోయిందని మా మేష్టరు గారు చెప్పినారు.

గిరీశ·— నాన్సెన్స్, మొదటినుంచీ నేను అనుమానిస్తూనే వున్నాను. నీ మేష్టరుకి నన్ను చూస్తే కిట్టదు. అందుచేత నిన్ను ఫెయిలు చేసినాడు గాని, లేకుంటే నువ్వు యేమిటి ఫెయిలు కావడమేమిటి! అతనికీ నాకూ యెందుకు విరోధము వచ్చిందో నీకు తెలిసిందా? అతను చెప్పేదంతా తప్పుల తడక అది నేను న్యూస్ పేపరులో పెట్టి యేకివేసినాను

వెంకటే:— మీవల్ల నాకు వచ్చినదల్లా చుట్ట కాల్చడం వక్కటె పాఠం చెప్పమంటే యెప్పుడూ కబుర్లు చెప్పడమే కాని, ఒక మాటయినా ఒక ముక్క చెప్పిన పాపాన పోయినారా!

గిరీశ:— డామిట్ యిలాంటి మాటలంటే నాకు కోపము వస్తుంది. ఇది బేస్ యిన్గ్రాటిట్యూడ్ నాతో మాట్లాడుతుండడమే యెడ్యుకేషన్. నీకున్న లాంగ్వేజి నీ మేష్టరుకైనా వుందీ? వీడో మారేజి విషయమై నాచ్ కొశ్చన్ విషయమై నీకు యెన్ని లెక్చెర్లు యిచ్చాను నా దగ్గర చదువుకొన్న వాడు ఒకడూ అప్రయోజకుడు కాలేదు పూనాలో డెక్కన్ కాలేజీలో నేను చదువుతున్నప్పుడు, ది ఇలివెన్ కాజస్ పర్ ది డీజనరేషన్ ఆఫ్ ఇండియా విషయమై మూడు ఘంటలు ఒక్క బిగిని ఆలాగు లెక్చర్లు యిస్తే ప్రొఫెసర్లు అంతా టర్రు కొట్టేశారు మొన్న బంగాళ బాబు యీ

వూళ్లో లెక్చెర్లు యిచ్చినప్పుడు ఒకడికయినా నోరు పెగిలిందీ. మనవాళ్లు వట్టి వెధవాయిలోయి. చుట్ట కాల్చడం యొక్క మజా నీకేమి భోదపడలేదు. చుట్ట కాల్చడం నించే దొర్లు యింత గొప్పవాళ్లు అయినారు. చుట్ట కాల్చని యింగ్లీషు వాడిని చూశావూ? చుట్ట కాల్చడం బట్టె స్టీము యంత్రం కనుక్కున్నారు. శాస్త్రకారుడు కూడా యేమన్నాడో వినలేదా ?

క॥ ఖగపతి యమృతము తేగా।
భుగభుగమని పొంగి చుక్క భూమిని వ్రాలెన్।
పొగ చెట్టై జన్మించెను।
పొగ తాగనివాడు దున్నపోతై బుట్టున్।

ఇది బృహన్నారదీయం నాలుగవ ఆశ్వాసములో వున్నది అది అలాగు వుణ్ణీ గాని నీ అంత తెలివయిన కుర్రవాడిని ప్రొమోషన్ చెయ్యనందుకు నీ మేష్టరు మీద నా వళ్లు మహా మండుతూ వున్నది. ఈమాటు వంటరిగా షికారు వెళ్లుతూన్నప్పుడు చూచి ఒక తడాఖా తీస్తాను. నీవు శలవులలో యిక్కడ వుంటావా లేక, మీ వూరికి వెళతావా ?

వెంకటే:— మా వూరికి వెళ్లాలని వుంది కాని (గద్గద స్వరముతో) ప్యాసు కాలేదంటే మా వాళ్లు కొట్టేస్తారు.

గిరీశ.— నీకు నేనొక వుపాయం చెప్పుతాను. నేను చెప్పినట్టల్లా యెప్పుడూ వింటానని ప్రమాణకం చేస్తావా ?

వెంకటే:— (అతని కాళ్లు పట్టుకొని) ఏలాగైనా నన్ను రక్షించాలి. మా నాన్నకు మాచెడ్డ కోపం. ఇంటికి వెళ్లితే యెముకలు విరగగొట్టేస్తాడు.

గిరీశ·— దట్ యీస్ టిరనీ. యిదే బంగాళీ కుర్రవాడవుతే యేమి చేస్తాడో తెలిసిందా? కర్ర పట్టుకుని తండ్రియేది తాతయేది భద్దాలు యెక్కకొడ తాడు. మీ అగ్రహారంలో మరి యెవరూ స్కూలు కుర్రవాళ్లలో లేరు గద?

వెంకటే — లేరు.

గిరీశ:— అయితే నేనొక వుపాయం చెప్తాను విను. నేను కూడా నీతో వస్తాను. నువ్వు ప్యాస్ అయినావని చెప్పేదాము. కావలిస్తే అటుంచి వచ్చిన తరువాత టవును స్కూలులో ప్రవేశించవచ్చును.

వెంకటే:— మీరు కూడా వుంటే నాకు భయము లేదు, మొన్న వేసంగి శలవులలో కూడా మా అమ్మ శలవులలో పాఠాలు చెప్పడానికి మిమ్మలిని తీసుకురమ్మంది.

గిరీశ:— ఆల్ రైట్. కాని నాకిక్కడ చాలా వ్యవహారములలో నష్టము వస్తుంది. మునసబుగారి కొమాళ్లకి శలవులలో పాఠాలు చెప్పితే ట్వంటీ రుపీస్ యిస్తామన్నారు అయినా నీ విషయంలో యెంత లాస్ వచ్చినా నేను కేర్ వెయ్యను. మీవాళ్లు బార్బరస్ పీపిల్, తిన్నగా ట్రీట్ చేస్తారో చెయ్యరో. నీవు నా విషయమై గట్టిగా రికమెండు చెయ్య వలసియుంటుంది కొత్త పొస్తకాలు కొనడముకు ఒక జాబితా వ్రాయి. కొంచెము డబ్బు చేతిలో వుంటేనే గాని సిగర్సుకి కొంచెము యిబ్బందిగా వుంటుంది. నోట్‌బుక్కు పెన్సలు తియ్యి·—

1 రోయల్ రీడర్.
2 మ్యాన్యువల్ ఆఫ్ గ్రామరు.
3 గోషన్ జ్యామెట్రి.
4 బాసూస్ ఆల్జిబ్రా.
5 బాసూస్ అర్థమెటిక్కు.
6 నల చరిత్ర.
7 రాజశేఖర చరిత్ర.
8 షెప్పర్డ్సు జనరల్ యింగ్లీషు.
9 వెంకటసుబ్బారావ్స్ మేడీజీ.

యెన్ని పుస్తకాలయినాయి.

వెంకటే: —తొమ్మిది పొస్తకాలయినాయి.

గిరీశ.—మరొక్కటి వెయ్యి-కుప్పుసామి అయ్యర్సు మేడ్ డిఫికల్ట్. అక్కడికి చాలును. మీ వాళ్లు గాని ఇంగ్లీషు మాట్లాడమంటే తణుకూ బెణుకూ లేకుండా పుస్తకాలలో వున్న ముక్కలు ఏకరపెట్టెయ్యి. నీ దగ్గిర యేమయినా కాపర్సు వున్నవా ? బ్యాంకి నోట్లు మార్చలేదు. వక పదణాలు పెట్టి మిఠాయి పట్టుకొని రా. రాత్రి మరి నేను భోజనము చెయ్యను మార్కట్‌కు వెళ్లి బండి కుదిర్చేశి దాని మీద నా ట్రావెలింగు ట్రంక్ పడేసి మెట్టు దగ్గిర బండి నిలబెట్టి వుంచు. ఇక్కడ కొన్ని పనులు చక్కబెట్టుకొని యెంత రాత్రి కయినా వచ్చి కలుసుకుంటాను. గో యట్ వన్స్ మై గుడ్ బోయ్. నీవు బుద్ధిగా చెప్పిన మాటలు వింటూ వుంటే సురేంద్రనాథ్ బనర్జీ అంత గొప్ప వాడిని చేసేస్తాను.

నేను నీతో వస్తానన్న మాట మాత్రం పిట్టకైనా తెలియనియ్య వద్దు.
(వెంకటేశ్వరులు నిష్క్రమించుచున్నాడు)

గిరీశ·— (తనలో) ఈ వ్యవహారమొకటి ఫైసలయింది. ఈ రాత్రి మహా లక్ష్మికి పార్టింగు విజిట్ యివ్వవలెను.

(పైకి) రవణింతున్నతి కాలకంరమకుటాట్టాలప్రతోశీమిళ
త్యవమావా మరశింధుబంధురవయస్సంభార

(ఒక బంట్రోతు ప్రవేశించి)

బంట్రోతు:—అయ్యా మొన్న మీరు వేయించుకొన్న పొటిగ్రాఫుల ఖరీదు అడగమని మా పంతులు గారు పంపించారు.

గిరీశ:— (వినబడనట్టు నటించుచు)

గంభీర వాగ్వ్యవహారైక ధురంధరత్వమగు జివ్వాలోలిమత్తలికిన్ ।
జవికిందల్లికి కారవేళ్లికి ధమర్జ్యాపల్లి నీరుల్లికిన్॥

బంట్రోతు:— యంతమందిని పంపించినా యిదుగో యిస్తామని అదుగో యిస్తామని తిప్పుతూ వచ్చేవారట నేను వాళ్లలాగు వూరుకునేవాడను కాను.

గిరీశ:— అయ్యకోనేటికి తోవ యిదే

బంట్రోతు:— యిదెక్కడ చెమిటి మహాలోకము వచ్చిందయా.

గిరీశ:— కోమటి దుకాణమా? కస్పా బజారులో కాని ఇటివైపు లేదు.

బంట్రోతు:— (గట్టిగా చెవి దగ్గర నోరు పెట్టి) పొటిగ్రాఫుల ఖరీదు యిస్తారా ఇవ్వరా?

గిరీశ:— బస రాధారీ బంగాళాలో చెయ్యవచ్చును.

బంట్రోతు:— (మరీ గట్టిగా) మీరూ సానిదీ కలిసి చేయించుకున్న పొటిగ్రాఫు ఖరీదు 16 రూపాయలు. అప్పుడే యిస్తామని యింకా తిప్పులు పెడుతూ న్నారు.

గిరీశ:— ఓహో నీవా! నింపాదిగా మాట్లాడు. నింపాదిగా మాట్లాడు. రేపు వుదయం తప్పకుండా 8 ఘంటలకు పూటకూళ్లమ్మ యింటికి వచ్చిన ట్టైనా రూపాయలు అణా పైసలతో ఇచ్చి వేస్తాను. మీ పంతులుకు స్నేహమూ మంచీ చెడ్డా అక్కర లేదూ. ఇంత తొందర పెట్టడానికి యే వూరైనా పారిపోతామా యేమిటి.

బంట్రోతు.— మాటలతో కార్యము లేదు, రూపాయలు నిలువబెట్టి మరీ పుచ్చుకోమన్నారు.

గిరీశ — పెద్దమనిషివి నువ్వూ అలాగే అనడం ధర్మమేనా? రేపు వుదయం యివ్వకపోతే మాలవాడి కొడుకు ఛండాలుడుతో సమానము– ఇంకా నీకు నమ్మకము లేకపోతే యిదుగో గాయిత్రి పట్టుకు ప్రమాణం చేస్తాను.

బంట్రోతు.— కానియ్యండి రేపు వుదయం ఇయ్యకపోతే మాత్రం భవిష్యం వుండదు. [అని, నిష్క్రమించుచున్నాడు.]

గిరీశ.— (తనలో) ఇన్నాళ్లకు జంధ్యపు పోచ వినియోగంలోకి వచ్చింది. థియాసొఫిస్ట్ చెప్పినట్లు మన ఓల్డు కస్టమ్సుకు ప్రతిదానికీ యెదో ఒక ఉపయోగం ఆలోచించే మనవాళ్లు నియమించారు. యిప్పుడు నాకు బోధపడ్డది.

ఈ పిశాచాన్ని వదుల్చుకునేటప్పటికి తలప్రాణం తోక్కి వచ్చింది. చీకటి పడింది. శీఘ్రబుద్ధే పలాయనం అని పెందరాళే ఈ వూరు నుంచి వుడాయిస్తే కాని ఆబోరు దక్కదు. ఇక బయలుదేరి మహాలక్ష్మి ఇంటికి వెళ్లవలెను. మేక్ హే వైల్ ది సన్ షైన్స్ అన్నాడు. (పైకి)

పూజారి వారి కోడలు। తాజారగ బిందె జారి జర్రున పడియెన్।

ఆ పై ముక్క మరి జ్ఞాపకము వచ్చినది కాదు (చుట్ట నోటిలో బెట్టుకొని అగ్గిపుల్ల వెలిగించుచుండగా తెర దించివేయవలెను.)

౨. స్థలము కృష్ణారాయపురం అగ్రహారంలో అగ్నిహోత్రావధాన్లు గారి నడవ

(అగ్నిహోత్రావధానులు గారు కూర్చుని జంధ్యాలు వడుకుచు కరటకశాస్త్రులు శిష్యుని చేత పేలు నొక్కించు కొనుచు వేంకమ్మ కూర తరుగుచు గనబడుదురు.)

వెంకమ్మ:— నిన్నటినుంచి కిసిమీశ్శలవులని కుర్రవాడు వుత్తరం వ్రాసినాడు. యెన్నాళ్లైందో చూచి. కళ్లు కాయలు కాచిపోయినాయి. గడియో గడియో వస్తాడు కాబోలు.

అగ్ని హొూ:— ఏందుకు వట్టినే పగబడం నేను వద్దువద్దంటూంటే ఇంగ్లీషులో పెట్టావు మెరక పొలం మీద వచ్చే శిస్తంతా వాడికింద ఖర్చు అయి పోతున్నది క్రిందటి సంవత్సరం పరీక్ష పేలు అయిపోయినాడు. మనకి ఇంగ్గీషు అచ్చిరాదని పోరిపోరి మొదటే చెప్పాను. మాపెత్తండ్రి దిబ్బావధానులు కొడుకుని ఇంగ్లీషు చదువుకు పార్వతీపురం పంపించే టప్పటికి వృష్ణం వచ్చి మూడు రోజుల్లో కొట్టివేశింది. బుచ్చబ్బి కొడుక్కి ఇంగ్గీషు చెప్పిందా మనుకుంటూండగానే పెద్ద ఖాయిలా పెట్టి చచ్చినంతైంది.

వెంకమ్మ:—మీరు యెప్పుడూ యిలాంటి వాగాయత్తం మాటలే అంటారు. డబ్బు ఖర్చు అయిపోతుందని మీకు బెంగ. మొన్న మొన్న నా కళ్ల యదట మన వాకట్లో జుత్తు విరబోసుకుని గొట్టి కాయలు ఆడుకునే వాడు నేమానివారి కుర్రాడికి మునసబీ అయిపోయింది.

అగ్ని హొూ:— మన వెదవాయికి చదువువచ్చేది యేమీా కనపడదు కాని పుస్తకాల కింద జీతం కింద యిక నాలుగుయేళ్లయేటప్పటికి మన భూమి కడితేరిపోతుంది ఆ పైని చిప్పా దొప్పా పట్టుకుని బయలు దేరాలి - నిమ్మళంగా ఇంటి దగ్గిర వుంటే యీ పాటికి నాలుగు అర్థాలు చెప్పి వేదును వొద్దంటూంటె యీ వెధవ ఇంగ్లీషు చదువు కింద పెట్టావు.

వెంకమ్మ — మన వాడికి ఒక మునసబు పనైనా, పోలీసు పనైనా అవుతే ఋణాలిచ్చి యీ అగ్రహారం భూములన్నీ కొనేస్తాడు. సాలుకు వక నూఱు రూపాయీలు ఖర్చు పెట్టడానికి ముందూ వెనుకా చూస్తున్నారు. మీలాగే వాడూ పెద్ద కడుపు వేళ్లాడేసుకుని జంయీాలు వడుక్కుంటూ బతకాలని వుందా యేమిటి? మీకంత బారమని తోస్తే మావాళ్లు నా పసుపూ కుంఖానికి యిచ్చిన భూమి అమ్మేసి కుర్రాడికి చదువు చెప్పిస్తాను.

కరటక — నీ భూమి యెందుకు అమ్మాలి మన సొమ్ము చెడతిని కొవ్వి వున్నాడు అతనే పెట్టుకుంటాడు.

అగ్ని హొూ:— అయితే నా కడుపును అక్షేపణ చేస్తావషె? యీ మారంటె నీ అన్న వున్నాడని వూరుకునేది లేదు సుమా!

(గిరీశ వెంకటేశ్వర్లు ప్రవేశించు చున్నారు)

వెంకమ్మ:- మా బాబు - మా బాబు వచ్చావషోయి – (అని లేచి వెళ్లి కవుగలించుకొనుచున్నది).

అగ్నిహో:- వెధవాయా యీ మాటైనా ప్యాసు అయినావా లేదా ?

వెంకటే:- (తెల్లబోయి జూచుచున్నాడు)

గిరీశ :- ప్యాసు అయినాడండి- పస్టుగా ప్యాసయినాడు.

అగ్నిహో :- యీ తురక యెవడోయి?

గిరీశ .- టర్కు! డామిట్, టెల్ మాన్

అగ్నిహో .- మాన్ ! మానులా వున్నానంభావు ? గూబ పగల కొడభాను.

వెంకటే .- (వణుకుతూ తల్లి వైపు చూచి) అమ్మా యీయనే నాకు చదువు చెప్పుతాడు

కరటక :- ఇంటికి పెద్దమనిషి వస్తే అప్పృచ్చపు మాటలాడుతావేమి ఇంగ్లీషు మాట ఆయనేమో కుఱ్ఱవాడితో అంటే పుచ్చకాయ దొంగంటే బుజాలు తడుముకున్నట్టు నీ మీద పెట్టుకుంటావేమి

(బండివాడు సామాను దించును).

గిరీశ :- తమరు యిక్కడా వున్నారు. నన్ను తమరు యరగకపోయి వుండ వచ్చును గాని సంస్కృత నాటక కంపెనీలో తమర్ని తరుచుగా చూస్తూ వుండేవాడిని. యిండియా అంతా తిరిగినాను. గాని తమ వంటి విదూషకుణ్ణి యక్కడా చూడలేదు. సంస్కృతం, అరవం, మహారాష్ట్రం, యింకా యెన్నో భాషలు మంచినీళ్ల ప్రవాహంలా మాట్లాడుతారు.

అగ్నిహో :– (దుమధుమలాడుచు) యీ శేషభిషలు నాకు పనికిరావు. ఈయన వైఖరి చూస్తే యిక్కడే బస వేసేటట్టు కనబడుతున్నది నా యింట్లో భోజనం యంత మాత్రమూ వీలుపడదు.

వెంకమ్మ :– ఆయన వెఱ్ఱివాడు, ఆయన మాట గణనలోకి తేకు బాబూ యాలాగైనా మావాణ్ని కడుపులో పెట్టుకుని ఒక్కముక్క అబ్బేటట్టు చేయి బాబూ వాడు వట్టి సత్తెకాలం నాయన. నా మోస్తరే

గిరీశ :— అభ్యంతర మేమిటమ్మా, మీ వాడు శలవులలో చదువు చెప్ప మని యెంతో బతిమాలుకుంటే పోనీ పనికివచ్చే కుఱ్ఱవాడు గదా అని వచ్చినాను. లేకుంటే పట్నంలో వంచపక్వపరమాన్నాలు మానుకుని ఇక్కడ ముతక బియ్యం తినడానికి, యెందుకు వస్తాను

కరటక — (తనలో) వీడు టక్కర్‌లా వున్నాడు.

వెంకమ్మ.— ఈ చదువుల కోసమని పిల్లలను వదులుకుని వుండడం వాళ్లక్కడ శ్రమదమాదులు పడుతూ వుండడం, నా ప్రాణాలు యెప్పుడూ అక్కడే వుంటాయి - డబ్బంటే యెప్పుడూ వెనక చూడలేదు గదా- మేము కనడం మట్టుకు కన్నాము మీరే తల్లీ దండ్రీ. వాడిని యేలాగు బాగు చేస్తారో మీదే భారం.

గిరీశ.— మీరు ఇంత దూరం శలవు యివ్వవలెనా. నా మంచీ చెడ్డా మీ కుర్రవాణ్ని అడిగితేనే తెలుస్తుంది. ఇంతెందుకు ఇక మూడు సంవత్సరములు నా తరిఫీతులో వుంచితే క్రిమినల్ లోవర్ అనగా పోలీసు పరీక్ష ప్యాసు చేయించివేస్తాను డబ్బు విషయమై మట్టుకు మీరు వెనక తీయకుండా వుండాలి

అగ్నిహో·— యీ సంవత్సరం పుస్తకాలకి యెంతైందిరా అబ్బీ

వెంకటే·— పదిహేను రూపాయిలవుతుంది

అగ్నిహో·— ఒక దమ్మిడీ ఇచ్చేది లేదు. వీళ్లిద్దరూ కూడి ఆ రూపాయలు పంచుక తినేటట్టు అగుపడుచుంది గాని మరేమీ లేదు నేను వేదము 82 పన్నాలూ జటాంతం వరకూ పుస్తకాల కింద ఒక దమ్మిడీ ఖర్చు లేకుండా చదువుకున్నాను ఇదంతా టోపీ వ్యవహారంలాగ కనబడుతుంది.

కరటకశాస్త్రి: (ముఖం వంకబెట్టి నవ్వుకొనును)

గిరీశ — (కరటకశాస్త్రుల వైపు చూచి) బార్బరస్. చూచారండీ జన్‌టిల్ మ్యాను అనగా పెద్దమనిషిని యెలాగు అంటూన్నారో నేను యీ నిమిషం వెళ్లిపోతాను

వెంకమ్మ·— బాలు బాలు బాగానే వున్నది ఇంటికి యెవరైనా పెద్దమనిషి వస్తే నాకిదే భయం అయన మాటల కెక్కడికి - బాబూ వెళ్లకండి. అన్నిటికీ నేను వున్నా కదా.

కరటక — అగ్నిహోత్రావధానులూ కుర్రవాడికి రవ్వంత చదువు చెప్పించడానికి ఇంత ముందూ వెనకా చూస్తూన్నావు. బుచ్చమ్మని అమ్మిన పదిహేను వందల రూపాయిలూ యేమి చేసినావు

గిరీశ — సెల్లింగ్ గర్ల్స్ ! డామిట్

అగ్నిహో:—ప్రతి గాడిద కొడుకూ అమ్మేవు అమ్మేవు అంచూ వుంచాడు కూరగాయపోయి—అమ్మడానికి. ఆ రూపాయిలు పుచ్చుకోకపోతే మొగు

చచ్చాడు గదా దాని గతి యేమవును. వడ్డీతో కూడా యిప్పుడు ౧౮౦౦ యీ రూపాయిలు అయినవి. దాని మానాన్న అది బతకవచ్చును.

కరటక శాస్త్రి.—చచ్చాడంటే వాడిది తప్పా? మంచం మీంచి దించి వేయడానికి శిద్ధముగా వున్నవాడికి పెళ్లి చేసినావు. సదశ్యం నాడు వెంకు పంతులు గారు వచ్చారు కారని భోజనాల దగ్గిర కనిపెట్టుకు వుండేసరికి గుడ్లు పేలి చచ్చాడు. అగ్నిహోత్రావధానులూ! నేను యెరుగనట్లు చెప్పుతావేమిటి?

గిరీశ—తమరేనా! నులక అగ్నిహోత్రావధానులు గారు? జటలో తమతో సమానులు లేరని రాజమహేంద్రవరంలో అనుకునేవారు.

అగ్నిహో:—మీది రాజమహేంద్రవరంటండీ ఆమాట చెప్పారు కారేమి. రామావుధానులు గారు ఖులాసాగా వున్నారా? ఆయన గొప్ప మనాపారీ.

గిరీశ:—ఖులాసాగా వున్నారు. నేను ఆయన మేనల్లుణ్ణేనండి. నా పేరు గిరీశం అంటారు.

అగ్నిహో:—అలాగునండీ చెప్పారు కారూ.

గిరీశ·—మా మామ గారు ఎప్పుడూ ఎవరు వచ్చినా మిమ్ములనే పొగుడుతూ వుంటారు.

అగ్నిహో:—ఎవరో అనుకుని యిందాకా మిమ్మలిని అన్న మాటలు క్షమించాలి సుమండీ – నేను కొంచెము ప్రదమ కోపిని

గిరీశ·—దాని కేమిటండీ - తమవంటి పెద్ద వాళ్లు అనడమూ – మా వంటి కుర్రవాళ్లు పడడం విధి.

కరటక:—(తనలో) మా అగ్నిహోత్రావధాన్లుకి తగినవాడు దొరికాడు

అగ్నిహో:—చూచారండీ మా కరటక శాస్త్రి వట్టి అవకతవక మనిషి మంచీ చెడ్డా యేమీ తెలియదు. అల్లుడు చచ్చిపోయినాడంటే అందువల్ల యంత లాభం కలిగింది? భూములకి దావా తెచ్చామా లేదా! గిరీశం గారూ నేను యీమధ్య దాఖలు చేసిన అర్జీ పట్టుకొస్తాను దాని మీద యిండారుసు చదవండి (అని గదిలోనికి వెళ్లి తీసుకొని వచ్చి చేతికిచ్చు చున్నాడు).

గిరీశ:— (కాకితము నెగదిగజూచి) ఎవడో తెలివి తక్కువ గుమాస్తా వ్రాసి నట్టు వున్నది గాని యెక్కడా అక్షరం పొల్లిలేదండీ.

అగ్నిహో:— లేదండీ దొర గారు స్వయం చేత్తో వ్రాశారు. మఱి వక్క మారు చూడండీ.

గిరీశ:— అలాగు చెప్పండి- యిది లాటిను బాషను వ్రాసినాడు, యింగ్లీషు గాని యింకా నేను లాటిను భాష నేర్చుకొనలేదండి

అగ్నిహో.— మా వకీలు చదివేశాడండీ.

గిరీశ:— అది యేమాత్రం పనండి. లాటిను వక రోజులో చదువవచ్చును. జరుగురు లేక నేను చదవడం లేదు

కరటక:— (తనలో) వీడి చర్య గమ్మత్తుగా వున్నది.

వెంకమ్మ:— మా అబ్బాయీ మీరూ వక పర్యాయం యింగ్లీషు మాట్లాడుతారూ ?

గిరీశ:— Twinkle! Twinkle! little star,
How I wonder what you are

వెంకటేశ:— There is a white man in the tent.

గిరీశ.— The boy stood on the burning deck
Whence all but he had fled.

వెంకటేశ.— Upon the same base and on the same side of it the sides of a trepezium are equal to one another.

గిరీశ·— Of man's first disobedience and the fruit of that mango tree, sing Venkatesa my very good boy.

వెంకటేశ:— Nouns ending in *f* or *fe*, change their *f* or *fe* into *ves*.

అగ్నిహో:— యీ ఆడుతూన్న మాటలకి అర్థమేమిటండీ ?

గిరీశ:— యీ శలవులలో యేప్రకారం చదవవలెనో అదంతా మాట్లాడుకుంటున్నాము

కరటక శాస్త్రి:— అబ్బీ వక్క తెనుగు పద్యము ఏదైనా చదువుతావురా ?

వెంకటేశ:— పొగ చుట్టకు సతి మోవికి—

కరటక — చబాష్!

గిరీశ·—డ్యామిట్ డోన్ట్ రీడ్డట్ (మెల్లగా) నల దమయంతు లిద్దరు (అని అందిచ్చుచున్నాడు).

వెంకటేశ్వర్లు — నల దమయంతు లిద్దరు మనః ప్రభవానల దహ్యామానులై—

కరటక శాస్త్రి:— మనః ప్రభవానలమంటే యేమిట్రా అబ్బాయీ?

గిరీశ — స్కూళ్లలో అర్థం చెప్పరండి పరీక్షకు అర్థం అక్కరలేదు. వేదం చదివినట్టె తెలుగూ చదివిస్తారు

కరటక — (తనలో) తరీఫీత్ మా చమత్కారంగా వున్నది వీడికి పెంద రాళే ఉద్వాసన చెప్పితేనే గాని అసాధ్యుళ్లా వున్నాడు

అగ్నిహో.— బాగా వుందండి- మావాడికి డబ్బు ఖర్చులేకుండా పెళ్లి అయే సాధనం కూడా ఒకటి తటస్థించింది ఇటుపైన కలక్టరీ దాకా చదువు చెప్పిస్తాను

వెంకమ్మ·— మీా నైజం కొద్దీ ఛిర్రూ కొర్రూమంటారు గాని మీాకు మాత్రం బాబు మీాద ప్రేమ లేదా యేమిటి — పట్నంలో గొట్టాలమ్మ వచ్చినప్పుడు బెంగ పెట్టుకుని బాబుని శలవర్జీ రాసి వెళ్లిపోరమ్మన్నారు కారా- పెళ్లీ చెయ్యక చదువూ చెప్పించక తీరుతుందా యేమిటి!

కరటక·— డబ్బు ఖర్చు లేకుండా కొడుక్కు పెళ్లి చేస్తావుటోయి భావా! పిల్లలను అమ్మినట్టె అనుకున్నావా యేమిటి? పది హేనువందలైనా పోస్తే గాని పిల్లను యివ్వరు

అగ్నిహో — రామచంద్రపురం అగ్రహారంలో లుబ్ధావధాన్లు గారికి చిన్న మ్మిని పద్దెనిమిది వందల రూపాయిలకు అడగ వచ్చినారు. ఆయన నాలుగు లక్షల కధికారష. ఉభయ కర్చులూ పెట్టుకుంటారష. పెళ్లి మహా వైభవంగా చేస్తారష. మనమే తర్లి వెళ్లడం తాంబూలం పుచ్చుకున్నారు, నిశ్చయం అయిపోయినది, ఆ పద్దెనిమిది వందలూ పెట్టి వెంకడికి పెళ్లిచేస్తాను)

వెంకమ్మ·— అయ్యో! అయ్యో! నాకు తెలియకుండానే? నాకు తెలియకుం డానే? యెన్నేళ్లేమిటి పెళ్లి కొడుక్కి

అగ్నిహో — ఎన్నేళ్లైతేనేమిటి- నలభై యైదూ.

వెంకమ్మ·— బుచ్చమ్మ మన జీవానికి వుసూరుమని యేడుస్తూంటే సుబ్బిని కూడా యెవడో ముసలి వెదవకు అమ్మతల్చుకున్నారు. మేనరికము యివ్వా లని యెంతో ముచ్చట పడుతూన్నాను యీా సంబంధము చేసుకుంటే నేను నూతులో పడక మానను

గిరీశ:— లుబ్ధావధాన్లు మా పెత్తల్లి కుమారుడండి. కాని సెల్లింగ్ గర్ల్స్ కన్యాశుల్కము, డామిట్, యెంతమాత్రమూ కూడదు. అవధానులు మామ గారూ- డామిట్- మల్బారీ దాని విషయమై చాలా యస్సేస్ వ్రాసినాడు. నేను పూనాలో వున్నప్పుడు కన్యాశుల్కము విషయమై ఒకనాడు నాలుగు ఘంటలు లెక్చరిచ్చినాను. సావకాశంగా కూర్చుంటే కన్యావిక్రయము బహుదౌర్జన్యమైన పనని మీచేత వొప్పిస్తాను.

కరటక·— ఈ సంబంధము చేస్తే వీ కొంపకి అగ్గి పెట్టెస్తాను.

అగ్నిహో.— వీళ్లమ్మా శిఖా తరగా! ప్రతి గాడిద కొడుకూ తిండిపోతుల్లాగ చేరి నన్ను అనేవాళ్లే మరింత కాక యింత గింజుకు చచ్చేది యీ సంబంధము చెయ్యకపోతే బారిక రాముడే సరి **(అని వెళ్లిపోవును)**

కరటక:— ఎమి అప్పచ్ఛపు మాటలంటావయ్యా.

వెంకమ్మ·— అబ్బీ యీ సంబంధం చేస్తే నేను నూతులో పడక మానను. నలుగురు బందువులలో పరువూ ప్రతిష్టా పోవడం సరే గదా అమాంతంగా పిల్లదాని పీక కోసివెయ్యడం కాని మరి వకటి కాదు. పెద్ద దానిని పక్కలో కుంపటిలాగు యింట్లో పెట్టుకు అనుభవిస్తూనే వున్నాము. ఆయనకి మంచీ చెడ్డా వొళ్లు నాటక యీ దౌర్భాగ్యపు సంబంధం కల్పించినారు ఆయన చదువులూ నా నోములూ యెందుకు తగలేయనా. ఆయనకు యెంత తోస్తే అంతే కాని కావలసిన వారిని సలహా చెయ్యడం అదీ యెప్పుడూ లేదు. ఇంతెందుకూ యీ సంబంధము అయినట్టాయనా ఒక నుయ్యో గొయ్యో చూచుకోవడమే కాని మరి సాధనం లేదు

కరటక — (ఆలోచించుచు నిమ్మళంగా) గట్టి అసాధ్యము వచ్చినది - వొట్టి మూర్ఖపు గాడిద కొడుకు, యెదురు చెప్పితే మరింత కొౘరెక్కుతాడు యేమీ పాలుపోకుండా వున్నది.

గిరీశ — వెంకమ్మత్త గారూ మీరెందుకాలాగు విచారిస్తారు సావకాశముగా మామ గారు ఒక్కగంట కూర్చుంటే కన్యాశుల్కమూ, శిశు వివాహమూ కూడదని లెక్చరు ఇచ్చి ఒక నిమిషములో ఆయన మనసు ఘళ్లించి వేస్తాను

కరటక:— (తనలో) నీవు వొక ఘంట లెక్చరు ఇస్తే నీ వంటి మీద అతను రెండు ఘంటలు లెక్చరు ఇస్తాడు (బిగ్గరగా) అమ్మో నేనొక సలహా చెపుతాను యీలాగు రా. (ఇద్దరును వెళ్లిపోవుచున్నారు).

గిరీశ:—మై డియర్ షేక్స్పియర్ మీ ఫాదర్ అగ్గిరాముడోయి. మీ యింట్లో యెవళ్లకీ అతనిని లొంగదీసే యలొక్వెన్సు లేదు. నా దెబ్బ చూడు యీ వేళ యేమిచేస్తానో. వీరేశలింగం పంతులు గారు కన్యాశుల్కము విషయమై వ్రాసిన పాంప్లెట్ ట్రంకులోనుంచి తియ్యి మామగారికి లెక్చరు ఇవ్వడానికి కత్తీ ఖటార్నూ రాలి.

వెంకటేశ.— మీ లెక్చరు మాట అలాగుండనీండి గాని యీవేళ నా గండము గడిచినది గదా అని సంతోషిస్తూన్నాను. మీరు రాకపోతే మా తండ్రి పెయ్య కట్టు తాడు పట్టుకుని పరీక్ష ఫెయిల్ అయినందుకు చెమడాలు యెక్క కొట్టివేసును. క్రిందటి మాటు కిసిమీసు శ్శలవులలో తిన్న దెబ్బలు యిప్పటికి మరిచిపోలేదు.

గిరీశ:— యీలాంటివి తప్పించుకోవడమే ప్రజ్ఞ. యేమైనా డిఫికల్టీ వచ్చినప్పుడు ఒక రస్సా వేసినామంటే బ్రహ్మా భేద్యముగా ఉండవలెను. పొలిటిషన్ అంటే మరేమిటనుకున్నావు. పూజానమస్కారాలులేక బూజెక్కివున్నాను గాని మన కంట్రీయే ఇన్‌డిపెండెంటు అయిపోతే గ్లాడ్‌స్టన్ లాగు దివాన్‌గిరీ చెలాయిస్తును. ఏమివాయి- మీ తండ్రి వైఖరి చూస్తే పుస్తకాలకి సొమ్ము ఇచ్చేటట్టు కనబడదు. చుట్టలు పట్నము నుంచి అర కట్టె తీసుకుని వచ్చినాను

వెంకటేశ:— నాన్న యివ్వకపోతే అమ్మనడిగి పుచ్చుకుంటాను.

గిరీశ:— యూ ఆర్ ఏ వెరి ఇన్‌టిలిజెంటు బోయ్, దట్ ఇజ్ ది ప్రోపర్ వే, యూ విల్ వన్ డే బికమ్ ఏ గ్రేట్ పొలిటీషియన్.

(బుచ్చమ్మ ప్రవేశించును)

బుచ్చమ్మ — తమ్ముడూ అమ్మ కాళ్లు కడుక్కోమంటూంది.

గిరీశ — (తనలో) హా బ్యూటిఫుల్. క్వైట్ అనెక్స్‌పెక్టెడ్.

బుచ్చమ్మ·— అయ్యా మీరు చద్దివణ్ణము తించారా

గిరీశ·— నాట్ ది స్లైటెస్టు అబ్‌జెక్షన్ యెంత మాత్రమూ అభ్యంతరము లేదు మీరే వడ్డిస్తారా యేమిటి ?

బుచ్చమ్మ·— మీకు ఆలిశ్యం వుందా.

గిరీశం.— నాట్ ది లీస్టు యెంతమాత్రమూ ఆలిశ్యము లేదు. వడ్డించె.

య్యండి. ఇదిగో వెళ్లిపోవస్తాను. తోవలో యేటి. వద్ద సంధ్యావందనమూ అదీ చేసుకున్నాను

(బుచ్చమ్మ నిష్క్రమించుచున్నది.)

గిరీశ:— వాట్ యీవెడె మీ సిస్టరా? తల చెడ్డట్టు కనబడుతున్నదే?

వెంకటే:— అవును.

గిరీశ:— ఇన్నాళ్లాయి నీకు విడో మారేజి విషయమై లెక్చరిస్తూంటే యీ కథ యెప్పుడూ చెప్పినావు కావు. మీ యింట్లోనే ఒక అన్‌ఫార్చునేట్ బ్యూటిపుల్ యంగు విడో వున్నదోయి! వై హార్టు మెల్టుస్. నేనే తండ్రినైతే యెవరికైనా ఇచ్చి పెళ్లి చేసేదును. (తనలో) ఇంత చక్కని పిల్ల నెక్కడా చూడలేదు. పల్లెటూరు వూసుపోదనుకున్నాను గాని కాంపేన్ ఓపెన్ చేసి పని జరిగించడముకు మంచాపర్చ్యూనిటీ యీ పల్లెటూరిలో కూడా తటస్థించడం నా అదృష్టం. (పైకి) మీ సిస్టర్‌కి ఛదువు వచ్చునా.

వెంకటేశ:— రాదు.

గిరీశ:— (తనలో) అయితె లవ్ లెటర్సు ద్వారా కథ నడిపించడముకు వీలు లేదు.

(కరటక శాస్త్రి ప్రవేశించుచున్నాడు)

కరటక:— మీకోసం వడ్డించి బుచ్చమ్మ కని పెట్టుకవున్నది.

గిరీశ:— యిదిగో వస్తున్నాను (అని గిరజా సవరించుకొనుచు మీసములు కీటు కొనుచు లోపలికి వెళ్లుచున్నాడు,)

(వెంకటేశ్వర్లు కూడా అతనితో వెళ్లుచున్నాడు.)

శిష్యుడు:— (తెరలో తేనివి)

సతత్రమంచేషు— మంచేషా కుంచేషా?
పుస్తకం చూడాలి
సతత్రమంచేషు
సతత్రమంచేషు

సతత్రమంచేషు
సతత్రమంచేషు మూడు పర్యాయములు వల్లె వేయడమైనది.
మనోజ్ఞవేషాం
మనోజ్ఞవేషాం
మనోజ్ఞవేషాం

యింత సేపటికి పట్టుపడినది. (కలిపి చదువుతున్నాడు.) సతత్రమంచేషు మనోజ్ఞవేషాం

సహా- ఆ రఘు మాహారాజు, తత్ర- అక్కడ, మంచేషు- మంచం అంటే మంచం గదా "షూ" మాటకేమి, మనోజ్ఞ - మనోజ్ఞ మయినషువంటి, వేషాం- అక్కడ నట్టిపోయినది. యిది మా నాటకంలో వేషమో బాగ వత వేషమో తెలియకుండా వున్నది. గురువుగారి నడగవలెను

(ప్రవేశించుచున్నాడు.)

కరటకశాస్త్రి·— అబ్బీ కొత్త శ్లోకము చెప్పనటరా?

శిష్యుడు:— పాత శ్లోకము రువ్వేశాను

కరటక.— అయితే రెండు చిడప్పొక్కులు గోకు.

(గోకుచున్నాడు)

యేదీ చదువు శ్లోకము.

శిష్యుడు:— ఉదయానికి సాపుగా వచ్చింది గాని చల్దివణ్ణం తినగానే అడుగున పడి తెమలకుండా వున్నది. రాత్రల్లా రువ్వుతూనే ఉన్నాను. మీ చిడప్పొక్కులు గోకుతూ మీతో దేశాలంట తిరగడమే కాని మరి నాకు చదువు వచ్చేటట్టు కనపడదు.

కరటక — (తనలో) నీ అసక్తి నా శ్రద్ధ వక్కలాగే వున్నాయి. నీ బుద్ధులు చూస్తే కిందను పెడితే పంటా- మీదిని పెడితే- వానా లేకుండా వున్నది.

(ప్రకాశంగా) చదువు యెందుకురా అబ్బీ? పొట్ట పోషించుకోవడం కోసం గదా? నీకు మా అమ్మి నిచ్చి పెళ్లి చేస్తాను. నీకు పెళ్లి కాదన్న భయం అక్కర లేదు.

శిష్యుడు — యన్ని వందలు పుచ్చుకొని కన్యాదానం చేస్తారేమిటి ?

కరటకశాస్త్రి·— నీ దగ్గిర డబ్బు పుచ్చుకుంటానా ? ఆ ఆచారం మా యింటా వంటా కూడా లేదు. ఒక పాతిక భూమి పిల్లకు వ్రాసి యిచ్చేస్తాను. (శిష్యుడు సంతోషమును దెలుపుడు చేయునటుల వికాస ముగా ముఖము పెట్టుచున్నాడు) గాని నేను చెప్పిన పని అల్లా చేస్తూ గురు భక్తితో వుండాలి.

శిష్యుడు:— మీరు చెప్పిన పని యెప్పుడు చెయ్యలేదు ?

కరటక:— యీవేళ చిన్నమ్మి వివాహం విషయమై జరిగిన చర్చ విన్నావు గదా- లుబ్ధావధానులు సంబంధం జరగకుండా చెయ్యవలెను. నీకు ఆడ వేషం వేశి తీసుక వెళ్లి అతనికి పెళ్లిచేస్తాను. నీకు మన మహారాజా వారి నాటక కంపెనీలో ఆడపిల్ల వేషం అలవాటే గనుక యవరూ భేదించలేరు. ఈడున్నా పొట్టిగా కూడా వున్నావు. ఆడ వేషంతో నిన్ను చూచిన తరువాత లుబ్ధావధానులు తప్పకుండా నిన్ను పెళ్లాడడానికి వప్పు కుంటాడు.

శిష్యుడు:— యిదెంత పని.

కరటక:— గాని బహు జాగ్రతగా వుండాలి. ఏమయినా వ్రాత ప్రోతం వచ్చిందంటే కొంప మునిగిపోతుంది. పది రోజులు వాళ్ల యింట్లో వుండి యిల్లు గుల్లచేసి గందరగోళం పెట్టి వెళ్లిపోయి రావలెను. మల్లవరంలో నీకోసం కనిపెట్టుకుని వుంటాను.

శిష్యుడు.— మీరు చెప్పినదాని కంటె యెక్కువ చేసుకు వస్తాను.

కరటక:— యీ పనిలో నేను చెప్పిన ప్రకారం నడుచుకుంటే తప్పకుండా నీకు గొప్ప వుపకారం చేస్తాను మా పిల్లని కన్యాదానం చేసి నిన్ను యిల్లరికం వుంచుకుంటాను.

శిష్యుడు:— మీరే తల్లీ దండ్రీ అని మొదటినుంచీ ఆలోచించుకుంటూనే వున్నాను. మీ ఆజ్ఞకు యెప్పుడూ మీరేవాడిని కాను.

కరటక:— ఏదీ శ్లోకం చదువు.

శిష్యుడు:— సతత్రమంచేషు మనోజ్ఞ వేషాం.

(తెర దించవలెను)

కన్యాశుల్కము

ద్వితీయాంకము

ఒకవ స్థలము— అగ్నిహోత్రావధాన్లు గారి యింటి యదుటి వీధి.

(గిరీశం, వేంకటేశ్వర్లు, ప్రవేశించుచున్నారు.)

వెంకటే:— నిన్న రాత్రి కన్యాశుల్కము మీద లెక్చరు యిచ్చారా ?

గిరీశ:— లెక్చరేమిటోయి ధణుతు ఎగిరిపోయినది. మీ తండ్రిది మైరావణ చరిత్రోయి- మీ అంకుల్ కరటక శాస్త్రి స్కౌండ్రల్ లాగ కనబడు తున్నాడు.

వెంకటే— ఏమి జరిగిందేమి జరిగిందేమిటి ?

గిరీశ:— రాత్రి భోజనం వేళ లెక్చరు ఆరంభించమని రోజల్లా బురిడీలు పెట్టి నేను సబ్జక్టు అందుకునేటప్పటికి తను కూడా సపోర్టు చేస్తానన్నాడు. గాని నాకు మీ తండ్రి వైఖరీ చూస్తే లెక్చరు ఆరంభిద్దామని నోటి కొసకి అక్షరము వచ్చి జంకి మళ్లీ వూరుకుంటూ వుండేవాడిని. తుదకు పెరుగూ అన్నము కలుపుకునే వేళకు యిక టైమ్ మించిపోతుందని ఆరంభించాను. ఇంకా ఇన్‌ట్రడక్షన్ రెండు సెన్‌టెన్‌సెస్ చెప్పలేదు నాలుగు ఇంగ్లీషు మాటలు దొర్లేయి. దాంతో మీ తండ్రి గుడ్లు యఱ్ఱ చేశి ఈ వెధవ యింగ్లీషు విద్యనుంచి బ్రాహ్మణ్యం చెడిపోతున్నది. దేవభాషలాగ భోజనాల దగ్గిర కూడా ఆ మాటలే. కూస్తారు సంధ్యా వందనము పురుష సూక్తము శ్రీసూక్తపారాయణ తగలబడి పోయినది కదా అని గాట్టిగా కేకలు వేశేటప్పటికి నేను కొంచము పస్తాయించి థ్రోయింగ్ పెర్‌ల్‌స్ బిఫోర్ స్వైన్ అనుకుని కరటక శాస్త్రుల్లు ఏమయినా హెల్‌పు చేస్తాడేమో అని అతని వైపు చూశాను. పులకలేదు పలకలేదు సరె కదా మొఖమటు తిప్పేసి కడుపు పగిలేటట్టు నవ్వుతూ కూర్చున్నాడు. యిక లెక్చరు వెళ్లింది కాదు సరే కదా నోటిలోకి ముద్ద కూడా వెళ్లింది

కాదు. ఛీ యింత ఇన్‌సల్టు జరిగిన తరువాతను తక్షణం బయలుదేరి వెళ్లిపోదా మనుకున్నాను.

వెంకటే:—అయ్యయ్యో వెళ్లిపోతారా యేమిటి ?

గిరీశ·—నాట్ ఇన్ ది లీస్ట్. కొసాకు విను. నీ తండ్రిని అప్పుడే పోకట్‌లో వేశాను.

వెంకటే:—అయితే మరి లెక్చరు ఇచ్చి పెళ్లి తప్పించేస్తామన్నారే.

గిరీశ:—పెళ్లి ఆపడానికి బ్రహ్మ శక్యం కాదు. డెమోస్తనీస్ సురేంద్రనాద్ బానర్జీ వచ్చి చెప్పినా కాని నీ తండ్రి ఆ పెళ్లి మానడు. లెక్చ రెంత సేపూ సిటీలలోనే కాని పల్లెటూళ్లలో పనికి రాదు. పూనాలాంటి సిటీలో లెక్చరు ఇవ్వాచమంటే టెన్ దౌజండు పీపిల్ వినడానికి వస్తారు. మన టౌన్‌లోనే పెద్ద మీటింగులు చెయ్యాలంటే డప్పులు బజాయించి నోటీసులు కట్టి బాజారులు కాసి తోవంట వెళ్లిపోయే వాళ్లందరినీ యీడ్చుకుని వచ్చినా కాని యావైమంది కారు. పల్లెటూరి పీపిల్ లెక్చరుకు అన్‌ఫిట్. మొన్న మనము వచ్చిన బండివాడికి నేషనల్ కాంగ్రెస్ విషయమై రెండు ఘంటలు లెక్చరు యిచ్చేసరికి ఆ గాడిద కొడుకు వాళ్ల వూరు హెడ్ కానిస్టేబులుని కాన్‌గ్రెస్ వారు యెప్పుడు బదిలీ చేస్తారని అడిగాడు. విలేజస్‌లో లెక్చర్లు యంత మాత్రం కార్యం లేదు. నీ తండ్రి దగ్గిర మాత్రం లెక్చరు అన్న మాట కూడా అనకు.

వెంకటే.— అయితే ఆయన్ని ఏలాగు జేబులో వేశారేమిటి ?

గిరీశ:— అది పోలిటిక్సు డెబ్బోయ్ ! ఆ తరువాత కథ విను నా మీద కేకలు వేశిన తరువాత కోపం అణక్క దుమదుమలాడుకుంటూ పెరుగూ వణ్ణం కుమ్మడం ఆరంభించాడు యింతట్లో మీ అప్ప వచ్చి గుమ్మం దగ్గిర నిలువబడి కోకిల కంఠంతో నాన్నా తమ్ముడికి పెళ్లి చెయ్యాలంటే నా సొమ్ము పెట్టి పెళ్లి చెయ్యండి గాని దాని కొంపదీసి చెల్లెలని లుబ్ధావదానులకి యివ్వవద్దని చెప్పింది దానితో వుత్తరవుపోసనం పట్టకుండానే ఆ పెరుగూ అన్నం విస్తరి తీసుకు వెళ్లి దాని నెత్తి మీద రుద్దేశాడు. కరటక శాస్త్రుల్లు అడ్డపడబోయేటప్పటికి చెంబులో నీళ్లు అతని నెత్తి మీద దిమ్మరించాడు. దానితో కోపం వచ్చి కరటక శాస్త్రుల్లూ అతని శిష్యుడూ అప్పుడే బయలుదేరి వాళ్ల వూరికి వెళ్లిపోయినారు.

వెంకటే — ఇదేనా ఏమిటి మా నాయన్ని జేబులో వేశెయ్యడం ?

గిరీశ:— కొసాకు విను మరి. కరటక శాస్త్రుల్లు స్కౌండ్రల్ వెళ్లిపొయ్యాడని సంతోషించాను కాని మీ సిస్టర్ పేట్ విషయమై మహావిచారమయినది.

నేనే దాని హజ్‌బెండ్ అయినట్టయితే నీ తండ్రిని నిలబడిన చోట రివాల్వర్‌తో షూట్ చేసేదును. మీ అమ్మ ఏడుస్తూ వక మూల కూర్చున్నది. - అప్పుడు నేను నీళ్ల పొయిలో నిప్పు వేశి నీళ్లు తోడి మీ సిస్టర్‌ని తీసుక వెళ్లి స్నానం చేయించినాను. యింతట్లో మీ తండ్రికి పశ్చాత్తాపము వచ్చి నేను అరుగ మీద పక్కవేసుకుని పడుకుంటే మాటల్లోపెట్టి తెల్లవారిన దాకా నిద్దర పట్టనిచ్చాడు కాడు. మొత్తము మీద కత్తు కలిపేసినాడు. అతను చెప్పినదానికల్లా సహీ చేశాను. కరటక శాస్త్రుల్లు మీద మట్టుకు గట్టిగా బజాయించేశాను. మొత్తము మీద ఇన్‌ఫెన్‌టు మేరియేజి బాగా ఆలోచిస్తే కూడును అని తోస్తున్నది.

వెంకటే·— ఇన్నాళ్లూ కూడదని చెప్పేవారే నాతోటి?

గిరీశ:— ఒపీనియన్సు అప్పుడప్పుడు ఛేంజి చేస్తూ వుంటేనే కాని పొలిటిషన్ కానేరడు. నాకు తోచిన కొత్తఆర్గ్యుమెంటు చూచావా? ఇన్‌పెంట్ మేరియేజి వుంటేనే కాని విడోస్ అట్టే వుండరు విడోస్ వుంటేనే కాని విడో మేరియేజి రిఫారము కాదు గదా. సివిలిజేషను కల్లా ఎసెన్‌షియల్ విడో మేరియేజే కన్యాశుల్కము తప్పులేదని కూడా ఇప్పుడు నే వాదిస్తాను

వెంకటే — యేలాగేమిటి?

గిరీశ:— కన్యాశుల్కము లేని మేరియేజి వుందిటోయి లోకంలోను డబ్బు పుచ్చుకుంటేనేమి, సరుకులు పుచ్చుకుంటేనేమి, లేక ఇంగ్లీషు వాళ్లలాగ సెటిల్‌మెంటు చేస్తేనేమి యీ ఆర్గ్యుమెంటు రాత్రి మీ నాన్నతో చెప్పేటప్పటికి చాలా సంతోషించాడు.

వెంకటే.— రాత్రి యింకా యేమి మాట్లాడా రేమిటి?

గిరీశ — నీకు జడ్జీ పనిదాకా చదువు చెప్పించేస్తానన్నాడు. పుస్తకాల సంగతి కదిపాను గాని, పెళ్లినుంచి వచ్చిన తరువాత యిస్తానన్నాడు ఈలోగా సిగర్సు లేకపోతే గుడ్లెక్కొస్తాయి. పట్నం నుంచి తెచ్చిన అర కట్టా అయిపోయింది దొంగతనంగా చుట్ట కాల్చుకుందామని రాత్రి పక్క వీధరుగు మీద వేసుకుంటే మీ తండ్రి కూడా బిచాణా అక్కడే వేశాడు. సిగర్సు కోసం యేమయినా కాపర్సు సంపాదించావా లేదా?

వెంకటే·— లేదు— యీ వుదయమల్లా అమ్మ ధుమధుమలాడుతున్నది. పొడుంకోసం మా నాన్న కొట్టులో నిలవ చేసిన పొగాకులోది వక కట్ట వోణీలో దాచి పట్టుకొచ్చాను.

గిరీశ:— దటీజ్ పోలిటిక్స్ మైడియర్ బోయ్! మరి యింతసేపూ చెప్పావు కావేమి— చుట్టలు చుట్టుకుని యీ కోవిల గోపురంలో కూర్చుని కాల్చు కుందాము.

వెంకటే:— కోవిలలో చుట్ట కాల్చవచ్చునా?

గిరీశ:— కాలుస్తే కోవిలలోనే కాల్చవలెనోయి— దీని పొగ ముందర సాంబ్రాణీ, గుగ్గిలం యేమూల యేదీ కట్ట యీలాగున తే (అని యందు కొని వాసన చూచి) హా యేమి పొగాకోయి— నిజంగా కంట్రీ లైఫులో చాలా చమత్కారం వున్నది. బెస్ట్ టొబాకో— బెస్టు గేదె పెరుగు, మాంచి ఘీ. అంచేతనేనోయి పోయట్సు కంట్రీ లైఫు కంట్రీ లైఫు, పేస్టొరల్ లైఫు, పేస్టొరల్ లైఫు అని దేవులాడుతారు.

వెంకటే:— మీరూ పోయట్సే కదా?

గిరీశ — అందుకు అభ్యంతరం యేమిటి? నాకు కంట్రీ లైపు యిష్టమే గాని సీమలోలాగ బ్యూటిఫుల్ షెప్పర్డెసెస్, లవ్ మేకింగూ వుండదోయి— గ్రాస్గర్ల్సు తగుమాత్రంగా వుంటారు గాని మాడర్టీ స్మెల్, అదొకటిన్నీ మన దేశంలో మెయిడ్సు వుండరోయి— చిన్నప్పుడే మేరీ చేస్తారు. యిక నెంతసేపూ లవ్ మేకింగు విడోసుకి చెయ్యాలి గాని మరి సాధనం లేదు.

వెంకటే:— మీరు విడోసు మీద వ్రాసిన పోయిట్రీ యిస్తామన్నారు. ఒక మాటూ చదివారు కారు

గిరీశ:— అది నేను రిపార్మర్‌లో అచ్చు వేయించేసరికి టెన్నిసన్ చూచి గుండె కొట్టుకున్నాడు మై మదర్ అనేటటువంటి పోయిట్రీ నీకు వచ్చునా?

వెంకటే.— వచ్చును. బారోసు రీడరులో చదివాను.

గిరీశ:— దానికి పారాంతరంగా నేను పోయిట్రీ చేశాను. నోటు బుక్కు పెన్సలూ తీసుకో (అని చుట్ట కాల్చుచు మధ్యమధ్య చుట్ట చేత పట్టుకొని యొక్కొక ముక్క చెప్పుచుండగా దానిని వెంకటేశ్వర్లు వ్రాయును.)

THE WIDOW

She leaves her bed at A. M four,
And sweeps the dust from off the floor,
And heaps it all behind the door,

The Widow!

Of wond'rous size she makes the cake,
And takes much pains to boil and bake,
And eats it all without mistake,
The Widow!

Through fasts and feasts she keeps her health,
And pie on pie, she stores by stealth,
Till all the town talk of her wealth,
The Widow!

And now and then she takes a mate,
And lets the hair grow on her pate,
And cares a jot what people prate,
The Widow!

I love the widow—however she be,
Married again—or single free,
Bathing and praying,
Or frisking and playing,
A model of saintliness,
Or model of comeliness,
What were the earth
But for her birth?
The Widow!

చుట్ట పారవేశి యింటికి పోదాము పద. చాలా సేపయిపోయింది (అని నాలుగడుగు లిద్దరు నడుచునప్పటి కగ్నిహోత్రావధానులు ప్రవేశించి)

అగ్నిహో— ఏమండీ రాత్రి మనమనుకున్న ప్రకారం మన దావాలు గెలుస్తాయనే మీ యభిప్రాయమా?

గిరీశ—అవి గెలువకపోతే నేను చెవి కదపాయించుకుని వెళ్లిపోతాను. బుచ్చమ్మగారి భూముల తగాయదా విషయమై జబ్బల్‌పూరు హైకోర్టు తీర్పు స్పష్టముగా వున్నది. మా పెత్తండ్రి గారు యీలాటి కేసే వక మాటు గెల్చారు.

అగ్నిహో — దీనికల్లా వచ్చిన అసాధ్యం పార్వతీపురం కోర్టులో దావా తేవడానికి వీలులేకపోయింది. భూములలో చాలా భాగము అమలాపురం తాలూకాలో వున్నాయి గనుక, కేసు ఆ కోర్టులో తేవలసివచ్చింది. కరటక శాస్త్రుల్లని మళ్లీ పంపించాలని అనుకుంటూ వుండేవాడిని గాని, వాడు

వట్టి అవక తవక మనిషి, యెడదిడ్డం అంటె పెడదిడ్డం అంటాడు, వాడు వెళ్ళితే కేసు చెడిపోవడానికి అభ్యంతరం లేదు. కేసు యవడో చవల వకీలుకి అప్పగించాడు.

గిరీశ:—మీ శలవయితే నేను వెళ్ళి ఆ వ్యవహారం అంతా చక్క పెద్దకు వస్తాను. మా పెత్తండ్రిగారు అమలాపురం మునసబు కోర్టులోకల్లా పెద్ద ప్లీడరు. ఆయన పట్టిన కేసు యప్పుడూ పోవడం లేదు.

అగ్ని హో:—మీరు వెళ్లితే నేను వెళ్ళినట్టే. యెంత ఫీజు అయినా మీ పెత్తండ్రి గారికే వకాల్తీ యిస్తాను.

గిరీశ:—మీ దగ్గర ఫీజు పుచ్చుకోవడం కూడానా? ఖర్చులు మట్టుకు పెట్టు కుంటే వక్క దమ్మిడీయైనా పుచ్చుకోకుండా పని చేస్తారు.

(బుచ్చమ్మ ప్రవేశించి)

బుచ్చమ్మ:—నాన్నా అమ్మ మడికట్టు కోమంటున్నాది.

(అని బుచ్చమ్మ వెళ్ళిపోవుచున్నది)

(గిరీశం క్రీగంటను జూచును.)

అగ్ని హో—భోంచేసిన తరువాత కాయితాలు మీ చేతికి యిస్తాను. అవన్నీ సావకాశంగా చూడండి. మా యింటి పొరుగు సూరావధానులకీ మాకూ మందడి గోడ విషయమై తెచ్చిన దావాలో మన మీద అన్యాయముగా లంచము పుచ్చుకుని మునసబు తీర్పు చెప్పితే జడ్జీ కోర్టులో అప్పీలు చేసినాను. దాని కింద నాలుగు వందల రూపాయీలు అయిపోయినవి. మీవంటి వారు నాకు చెయ్యాసరా వుంటే సూరావధానుల పిలక వూడ దీసేదును. క్రిమినల్ కేసు తెమ్మని కూడా మా వకీలు సలహా యిచ్చాడు. మీరేమంటారు.

(బుచ్చమ్మ తిరుగ బ్రవేశించి భోజనమునకు బిలుచును.)

అగ్ని హో.— వెధవ ముండా సొద – పెద్ద మనిషితో వ్యవహారము మాట్లాడుతూవుంటే రామాయణంలో పిడకల వేట్లాటలాగ అదే పిలవడం.

గిరీశ:—తప్పకుండా తేవలశినదే దానితో కాని వాడికి శాస్త్రి కాదు. 1572వ శక్షన్ ప్రకారము నెగోషియబిల్ ఇన్‌స్ట్రుమెన్‌ట్సు ఆక్టు తెచ్చేదీ జయిలులో పెట్టించేసేదీ. తగాయిదా స్థలం చూసినాను గనుక జల్లీలు

తెగ పొడిచేసేటట్టు సాక్ష్యం పలికేస్తాను. ఈ గోడ చూస్తే తప్పకుండా మీాదయినట్టే అగుపడుతూవున్నది.

అగ్ని హెూ.— అందుకు సందేహం ఏమిటండి? పెరటి గోడ కూడా చూదాము యీలాగు రండి. **(అని నిష్క్రమించుదురు)**

రెండవ స్థలము : రామచంద్రపురం అగ్రహారం రామప్పంతులు యిలు.

[రామప్పంతులు మధురవాణి ప్రవేశించి]

మధు:— లుబ్ధావధాన్లుని పెళ్ళికి యలా వొప్పించారేమిటి?

రామ:— కట్టా విప్పా సమర్థుణ్ణి, నాకు యిదొ కష్టమయిన పనా!

మధు:— అయినా చెబుదురు.

రామ:— సిద్దాంతి ద్వారా హికమతంతా చేశాను. వాడు వెళ్లి జాతకంలో వివాహయోగం వుందని, పిల్ల మహాపతివ్రత అవుతుందని, అది యింట్లో కాలు పెట్టిన దగ్గిరనుంచి యిల్లంతా బంగారంతో నిండిపోతుందని చెప్పాడు. నేను వెళ్లి మీనాక్షి యిల్లు గుల్లచేసేస్తూందని, దాని వల్ల యప్పటి కయినా ముప్పు వుందని చెప్పినాను. దానితో మనసు కుదిరింది. గాని చలచిత్తం ముండా కొడుకు, డబ్బు ఖర్చవుతుందని, అడుగడుక్కీ వెనక తీస్తుంటాడు. యీ వివాహంలో నీకు బాగా డబ్బు యిప్పిస్తాను. యిది అంతా నీ కోసమే.

మధు:— మీ మాయలు నాకు తెలియవా యేమిటి? లుబ్ధావధాన్లుకు పెళ్లి చెయ్యడం మీా కోసమే- అంచేత నాకు మనస్కరించకుండా వున్నది.

రామ:— మై డియ్యర్ - అలాంటి అన్యాయం మాటలు అడకు. నిన్ను చూచిన కంటితో మరి వక్కర్తెను చూస్తె మొత్తెయ్యాలని బుద్ధి పుడు తుంది. **(అని ముద్దు పెట్టుకొనును.)**

(తెర దించి వెయ్యవలెను.)

మూడవ స్థలము:— రామచంద్రపుర పగ్రహారములో లుబ్ధావధానులు గారి యిల్లు.

(లుబ్ధావధానులు, రామప్పంతులు ప్రవేశించుచున్నారు)

లుబ్ధావ:— ఏమండి రామప్పంతులు గారూ వివాహానికి యాభై రూపాయీలు ఇస్టేమెంటు చేసినాను.

రామ:— నీ గుణం నీవు పోనిచ్చుకోవు గదా మామా? లోకంలో యేమను కొంటారో అన్న భయం యీషత్తైనా లేదు.

లుబ్ధావ:— లోకంలో యేమనుకుంటే నాకేం కావాలి. మీరు ప్రోద్బలం చెయ్యబట్టి పద్దెనిమిది వందలరూపాయీలు ఇవ్వడానికి వప్పుకున్నానుగాని, లేకుంటే యిప్పుడంత సొమ్ము అప్పుచేసి తెచ్చినదాకా నాకు ఏమి పట్టింది.

రామ:— వేషాలు వెయ్యకండి, పాతులో రెండు సంచీలు తియ్యరాదా – మీరు పెళ్లి చేసుకుని నన్ను వుద్దరించినట్లు మాట్లాడుతారేమిటి – మీరు పెళ్లాడే పెళ్లాము నా యింట్లో వచ్చి కాపురం చేస్తుందా ఏమిటి

లుబ్ధావ:— యిపుడు అంటే అన్నారు కాని పాతు, పాతు, అంటూ వుండకండి. పాతువుంటే పురిల్లు ఖర్మమేమి - ఆ యాభయి రూపాయీలు మీ చేతికి ఇస్తాను. కటాక్షించి అది దాటకుండా అంతతో సరి పుచ్చితే మీకు బాలా పుణ్యం వుంటుంది- డబ్బు తేవడమంటే బహు ఇబ్బందిగా వున్నది.

రామ:— ఆ యాభయికి మరి వక సున్నా చుట్టి నా చేతికి యివ్వండి, అతి క్లుప్తంగాను, విశేష వయిభవంగాను, వివాహం చేస్తాను. మీకేమీ శ్రమ లేకుండా అన్ని సప్లయిలు చేస్తాను.

లుబ్ధావ:— అయిదు వంద లెక్కడ వస్తాయేమిటి? పెళ్లి లేకపోతే మాణిపోయె.

రామ:— ఇప్పుడు వద్దన్నా మానదు ప్రధానమయిన తరువాత చేసుకోక పోతే అగ్నిహోత్రావధానులు మహా చెడ్డవాడు. లా, బాగా తెలుసును. అయిదు వేల రూపాయీలు డేమేజికి దావా తెస్తాడు.

లుబ్ధావ:— నీనించే ఈ చిక్కంతా నాకు వచ్చినది.

రామ:— చక్కని పెళ్లాము యింటికి వస్తూ వుంటే చిక్కేమిటయ్యా, వెర్రి బ్రాహ్మడా. ఆడ పిల్లను అమ్మిన సొమ్ము ఏమయినది. యాభయి ఏళ్లాయి వడ్డీ వ్యాపారము చేస్తున్నావు. యెప్పుడయినా నూటికి నెలకు - మూడు రూపాయిలకు తక్కువ వడ్డీ పుచ్చుకున్న పాపాన్ని పోయినావా ?

లుబ్ధావ:— యాభై ఏళ్లు - యాభై ఏళ్లు అంటూ వస్తావు. పెళ్లి కూతురు వారితో యన్నేళ్లు వున్నాయని చెప్పావేమిటి.

రామ:— నలభైరెండేళ్లు అని చెప్పాను

లుబ్ధావ:— ఒకటి రెండు హెచ్చు తగ్గుగా అంతే సుమా. నా వయస్సు ప్లవ సంవత్సర శ్రావణ మాసము. ఏదీ లెక్క పెట్టండి.

రామ:— (తనలో) ముసలి గాడిదకి ఏమి అబిమానము (పైకి) సర్వజిత్తు సర్వధారి, విరోధి, క్రోధన, అక్షయ (అని నోటికి వచ్చినట్టల్లా గబగబ లెక్కపెట్టుచూ) అట్టే లేపు వచ్చే శ్రావణ మాసానికి డెభ్భై తొమ్మిది వెళ్లిపోతాయి. నా మాట విను, అయిదు వందల రూపాయలతో నిన్నాక దమ్మిడీ అడగకుండా సరప లాగీ చేస్తాను అంతా అమాంబాపతులు రెండు వేల మూడువందల రూపాయయాలతో ఇతి బాషామంజిరి సమాప్తః అవుతుంది. ముందూ వెనకా చూడక పాతు తియ్యి.

లుబ్ధావ:— అదుగో పాతుపాతు అంటారు గదా అసాద్యము వచ్చింది. ఈ మాటు మళ్లీ ఆ మాట అంటే మరి మీకూ నాకూ సరి. ఈలాగే నీవంటి మహాత్ములు యెవరో లేనిపోని మాటలు పోలీసుగారితో చెప్పి పన్ను వేయించేశారు.

రామప్ప:— యీ అలకలతో నాకేమీ పని లేదు. నా ద్వారా పని జరిగించ వలసినదని మీకుంటే అయిదు వందల రూపాయలకి తక్కువకి నేను వెయ్యను. అంతకి తక్కువైతే నా ప్రతిష్టకు లోపం వస్తుంది. మరెవరి చేతైనా చేయించుకోండి

లుబ్ధావ:— కోపము పడకండీ మామా, మీ మాట యెప్పుడు విన లేదు. డబ్బుతో సంబందించిన పని గనుక ఇంత బతిమాలుకుంటున్నాను.

రామప్ప:— బేరానికి నేను మనిషిని కాను శలవిప్పించండి.

(తెర దించివెయ్యవలెను)

వాల్గవ స్థలము: — రామప్పంతులు గారి గృహము.

(కరటక శాస్త్రులు, స్త్రీ వేషముతో శిష్యుడు, ప్రవేశించుచున్నారు.)

కరటక:— అబ్బీ నేను చెప్పినదంతా నాటకంలో పాత్రలాగ అచ్చు కొట్టినట్టు చేసుకు రావలెను. రవ్వంత పిసరు వాతప్రొతము వచ్చిందిరా అంటే మన పీకలు పోతాయి.

శిష్యుడు:— మీా కెంతమాత్రమూ ఆ భయము అక్కరలేదు.

కరటక:— (తలుపు దగ్గిరకు వెళ్లి) ఇదేనా రామప్పంతులుగారి బస.

రామప్ప:— (లోపల నుంచి) మీాది యేవూరయ్యా ?

కరటక — కృష్ణా తీరము జటాంతస్వాధ్యాయిని.

రామప్ప:— రామప్పపంతులు గారు యింట్లో లేరు.

కరటక.— మీారు వున్నారు గద.

రామప్ప — యెవరుంటేనేమిటి, యీావేళ యేకాదశి వెళ్లిపొండి.

కరటక — తలుపు తీశి వుంది · యిక మిమ్మల్ని బతిమాలుకోవడ మెందుకు.

(అని లోపల ప్రవేశించుచున్నారు)

రామప్ప.— పీట వెయ్యవే. దయచేయండి.

కరటక — సాలిగ్రామాల వాసన కొట్టుతూంది యేమిటండోయి - యేకాదశన్నారే.

రామప్ప — వొళ్లు, కారకం చేసివున్నది. ఔషదంగా వుచ్చుకుంటూ వున్నాను ఈ మాట యెక్కడా చెప్పకండి.

కరటక.— మీా దయవల్ల బోజనం చేసినాను. ఒక ప్రయోజనం వుండి-వచ్చినాను

రామప్ప:—(తడక యవుతల నుంచి పైకి వచ్చి చెయ్యి తుడుచుకొనుచు) దయచేయండి కుర్చీ మీాద ఔనే, చుట్టలు పట్టుకు రా, శాస్త్రుల్లుగారికి కూడా ఆకులూ చెక్కలూ ఇయ్యి.

(సాని ప్రవేశించి)

సాని:—నమస్కారమండీ పంతులు గారూ.

కరటక:— ఇన్నాళ్లకి జన్మసాపల్యమయినది నన్ను పంతులుగారిని చేశావా.

రామప్ప:—యేమండీ– ఇంగ్లీషు అభివృద్ధి అయిన దగ్గిర నుంచీ మన వైదీ కులము కూడా పంతుళ్లవారము అవుతున్నాము.

కరటక:— నియ్యోగి వైదీకీ భేదమూ నాడీ భేదమూ శాస్త్రసిద్ధము కాదని విజయనగరము ఆనందవర్ధనీ సమాజం వారు పరిష్కరించినారు.

రామప్ప:— అందుకు సందేహమేమిటండీ. పేరు గొప్పా, ఊరు దిబ్బా అన్నట్టు యీ మార్దులు, యీ కరణకమ్మలు, యీ నియ్యోగులు, లౌక్యానికి మనవాళ్లతో పనికి వస్తారండీ. యీ తాలూకాలో యే క్రిమినల్ కేసు వచ్చినా నా సలహా లేనిదీ పని జరగదు. నియ్యోగి యేమిటి, వైదీకి యేమిటి.

రామప్ప:—ఔనే, అద్దం పట్టుకు రా.

(ఆమె తెచ్చి యద్దము చేతికివ్వగా దానినందుకొని చూచుకొనుచు మీసములు సవరించుకొనుచుండును)

కరటక:— లుబ్ధావధానులుగారికీ తమకీ చాలా స్నేహమటా? తమ మాట అడుగు దాటడని విన్నాను.

రామప్ప:— ఆ గాడిదె కొడుకుకు ఒకడితో స్నేహమేమిటండీ వాడి ప్రాణానికీ డబ్బుకీ లంకె. డబ్బుకీ వాడికీ స్నేహము గాని మరి యెవరితోనూ స్నేహము లేదు అయితే వాడికి వ్యవహారజ్ఞానం బొత్తిగా లేదు. కోర్టు అంటే భయపడతాడు. అంచేత నా సలహా లేక బతకలేడు

కరటక:—నేను కృష్ణా తీరము నుంచి వస్తున్నాను. భూముల మీద చాలా ఋణం అయిపోయినది. ఈ పిల్లని నందిపిల్లిలో, వెంకట దీక్షితులు గారికి, పదిహేనువందల రూపాయీలకు అమ్మి ఆ ఋణం తీర్చుకోవాలని అంతా సిద్ధం చేసుకుంటే మాసం రోజులుకు గాని, రూపాయిలు యివ్వ లేమని ఆయన అన్నారు. పదిహేనవ తారీఖులోగా రూపాయీలు చెల్లకపోతే భూములు పోతాయి, ఇంతంట్లో లుబ్ధావధాన్లుగారు వివాహ ప్రయత్నం చేస్తున్నారని విని సంబంధం మానుకొని యీలాగు వచ్చినాను. ఈ పిల్లను ఆయనకు అమ్మివేసి ఋణవిముక్తుణ్ణి కావలెనని ఆలోచిస్తున్నాను. ఇది గాని సమకూరిస్తే మీకు పది వరహాల సొమ్ము దాఖలు చేసుకుంటాను.

రామప్ప:— నలభై యాభై రూపాయిల వ్యవహారాల్లోకి చొరబడే వాడను కాను. అయినా మీరు దూర దేశము నుంచి వచ్చినారు. ఈపాటి ఉపకారం చేతును గాని మించిపోయింది. పది రోజుల కిందట వస్తే

అయిపోవును. అప్పుడే సంబంధం రహితమయినది. అయితే మీది యే నాడి ?

కరటక:— యే నాడి కావలిస్తే ఆ నాడే అవుతుంది – మేము వెళ్ళాట్లం.

రామప్ప:— చూశారా ! అది వక వుపద్రవం. వారు వేగినాట్లు– యెందు కయినా వేరే ఒక చోట ప్రధానం అయిపోయినది.

కరటక·— ఈ కార్యం సమకూరిస్తే నాకు దొరెకే దానిలో నాలుగో వంతు మీకిస్తాను.

రామప్ప·—యెంత యిస్తే నేమిటి ? మించిపోయినదని మనవి చేసినాను కానూ. యింకా మరి వక పని కావలిస్తే చేస్తాను. మీ భూములు తనఖా యిచ్చాం అన్నారు గదా, తణఖా దస్తావేజు చూపిస్తే, అది చెల్ల కుండా సాక్ష్యం సంపన్నం సంపాదించి గ్రంథం చేయిస్తాను.

కరటక:—సాక్షులు యెవరు దొరుకుతారండి.

రామప్ప:— మదుపాడా, గరికివలసా, యింకా మరి కొన్ని అగ్రహారాలూ న్నాయి కావండీ. ఉర్లాం బసవరాజుగారి పద్దు లెఖ్ఖ దొంగ సాక్ష్యాలకు కూడా పనికివస్తుంది. కుండనాలుంటే పది. లేకుంటే ఆరు నా తమాషా చూడండి. యీ విషయంలో కావలిస్తే యాభయి సాక్ష్యాలు తీసుకు వస్తాను యీలాంటివి యెన్ని వ్యవహారాలు మోసేశానండీ.

కరటక:— యీ లండాచోరీలో దిగడానికైనా డబ్బుండాలి కదా ? పిల్లకి యేలాగైనా పెళ్లి చేస్తేనే కాని డబ్బు దొరకదు టొంపలాగు యిది నాతో తిరుగుతూ వుంటే స్వేఛ్ఛా వుండదూ.

రామప్ప — మీకు దొరికే దానిలో సమం రూపాయలు యిస్తే వక తంత్రం చేసి వివాహం కుదురుస్తాను

కరటక — సఘం మీకిస్తే నేను ఋణం యేమి తీర్చుకోను.

రామప్ప — ఋణం తీర్చుకోనక్కరలేకుండా గ్రంథం జరిగిస్తాను గదా

కరటక — (ఒక నిమిషమాలోచించి) అయితే కానియ్యండి - అంతా మీదే భారం. పిల్లదాని కలంకారం వుంపిస్తారా

రామప్ప — ప్రయత్నం చేస్తాను కాని ఖరారు చెయ్యజాలను, వాడు పీసరి కొట్టు ముండా కొడుకు — అయినా నా ప్రతాపం చిత్తగించండి,

అవునే కలం, కాయితం, సిరా బుడ్డీ తీసుకురా - (వ్రాయుచు గరటక శాస్త్రుల వైపు జూచి) మీరు రేపు జాము రాత్రికి రండి.

అయిదవ స్థలము — లుబ్ధావధానులుగారి యిల్లు.

(లుబ్ధావధాన్లు, రామప్పంతులు, మీనాక్షి, ప్రవేశించు చున్నారు.)

రామప్ప·— అయితే మూడు వందలకా సిసలు.

లుబ్ధావ:— ఒక యాభై కొట్టివేస్తే బాగుండును.

రామప్ప:— వక దమ్మిడీ తక్కువైతే నేను సరపలాగీ చెయ్యలేను. మరి యెవరిచేతనైనా చేయించుకోండి.

లుబ్ధావ:— పోనీయండి నేనన్న మాటా వద్దు, మీరన్న మాటా వద్దు ఒక పాతిక కొట్టివేయండి

రామప్ప:— అయిదు వందలల్లా, మూడు వందలదాకా దింపాను. ఇక వొక దమ్మిడీ కొట్టేస్తే నాకీ వ్యవహారం అక్కరలేదు అగ్నిహోత్రావధానులు మహాకోపిష్టి ముండా కొడుకు, లాంఛనాలలో యేమి లోపంవచ్చినా వూరుకోడు.

(తెరలో) యిదిగో వుత్తరం బాబూ

రామప్ప — యే వూరినుంచేమిటి.

కూలివాడు·— కృష్ణారాయపురం అగ్రహారంనుంచి బాబూ.

రామప్ప — యిదిగో అప్పుడే మీ మామగారి వద్దనుంచి వుత్తరాలు వస్తున్నాయి.

లుబ్ధావ·— పంతులు గారూ చదవండి

రామప్ప — (చదువుచున్నాడు)

శ్రీ వేదమూర్తులైన బ్రహ్మశ్రీ లుబ్ధావధానులు గారికి— త॥
మీకు విశేషవయస్సు లేదని మధ్యవర్తులు మభ్యపరచినందున మేము మీ సంబంధం చేసుకోవడంకు నిశ్చయించు కున్నాము. అయితే మీరు చాలా ముసలి వాళ్లని మాకు తెలిసినందున, మీ సంబంధం మాని

వేయడమైనది - గనక, మీరు వేరే సంబంధం చూచుకోవచ్చును మీరు మరి యెవరినీ యీలాగు దగా వెయ్యరని నమ్ముతాను.

అగ్నిహోత్రావధాన్లు వ్రాలు.

లుబ్ధావ:— ముసలివాడనటోయి వీడమ్మ కడుపు కాల్చా.

మీనాక్షి — మరేమిటి కాకపోతే - అగ్నిహోత్రావధానులు తగిన శాస్తి చేశాడు. యిపుడు పెళ్లెందుకు లేకపోతే.

లుబ్ధావ— అంతా నా నోట్లో గడ్డి పెట్టేవారే

రామప్ప:— అమ్మో ఆడవాళ్లకీ వూసెందుకు అవతలికి వెళ్లూ.

(మీనాక్షి వేళ్లు విరచి వెళ్లిపోవును)

యిది మించిపోతే వచ్చిన బాధేమిటి, అగ్నిహోత్రావధాన్లకు సిగ్గు వచ్చేటట్టు దీని తాత సంబంధం మరి వకటి చూస్తాను.

లుబ్ధావ: — నా మాట విని మరి యీ విషయమై మీరు శ్రమపడ వద్దు యీ ఖర్చు తప్పిపోయినదని సంతోషిస్తున్నాను.

రామప్ప —ఖర్చో, ఖర్చో అని యేడుస్తావు. నీ కూతురు సంసారం కొల్ల బెట్టేస్తూ వున్నది. ధాన్యం అమ్ముతుంది గదా? నాటి గందరగోళం అప్పుడు హేడ్డు కనిష్టీబుకు మూడు వందలు దిమ్మరించక పోతే నిలబడ్డ మానాన్న అరదండాలు వేసేసును గదా - యెప్పటికయినా యిది నీ పీకల మీదికి వున్నది. నీవు పెళ్లిచేసుకుంటే నీవూ నీ పెళ్లామూ ఖులాసాగా వుండి దానిని వేరే కాపురం బెట్టవచ్చు. యిది యవరినైనా తీసుకు పారిపోతుంది.

లుబ్ధావ— చవకగా కుదిరేటట్టయితే మరి వక సంబంధం చూడండి.

రామప్ప — పన్నెండు వందలకు కుదురుస్తాను సమాధానమేనా ?

లుబ్ధావ —వెయ్యికి కుదిరిస్తే మహాయుక్తంగా వుంటుంది.

రామప్ప —నీకు డబ్బంటె మతి పోతుంది. అగ్నిహోత్రావధానులకు పద్దెనిమిది వందలు యివ్వడానికి వొప్పుకున్నావు యిప్పుడు వెయ్యికి నన్ను కుదుర్చమంటే నా శక్యమా పన్నెండు వందలకి తక్కువ కుదరదు.

లుబ్ధావ —తేలిపోయిన సంబంధము తేలేపోయింది మళ్లీ నన్నెందుకు బాధ పెట్టుతావు. మరి సంబంధము యెంత మాత్రమూ అక్కరలేదు

రామప్ప — అగ్నిహోత్రావధానులు నిన్ను ముసలివాడని అగౌరపరచిన తరువాత రెండు వేలు యిచ్చెనా పెళ్లాడకపోతే లోకం అంతా నవ్వుతారు.

మీనాక్షి వల్ల వచ్చే వుపద్రం మరచిపోకు, జాతకంలో కూడా రూఢిగా వివాహయోగం, ఆ భార్యా మూలంగా గొప్ప ధనయోగం వుంది. నువ్వు అక్కరలేదంటే తప్పుతుందా.

లుబ్ధావ:—అయితే సుళువుగా యెక్కడైనా సంబంధము చూడండి.

కూలి మనిషి·— చాలా శ్రేపైంది బత్తె కర్చు ఇప్పించండి బాబూ.

లుబ్ధావ.— ఈ శుభవార్తకా భత్య ఖర్చు, వక దమ్మిడీ ఇచ్చేది లేదు. ఇంకా శిగ్గులేక భత్యఖర్చు అడుగుతావు.

కూలి మనిషి:— ఆ వూసు నా కెందుకయ్యా నా **కూలి** నేను నిలబెట్టి పుచ్చుకుంటాను

లుబ్ధావ·—రామప్పంతులుగారూ చూచారండి, యీ గాడిద కొడుకు పెంకితనం.

కూలి మనిషి — మాటలు మిగల్నియ్యకండి - ఆ వెనక నేను వూరుకునే వాణ్ణి కాను.

[తెర దించవలెను]

ఆరవ స్థలము - లుబ్ధావధానుల యిల్లు.

కరటక:— (తెర వెనుకనుంచి) యత్రబాణా స్సం పతంతీ-

లుబ్ధావ:— యవరయా వారు ?

కరటక — బ్రాహ్మలం. మాది కృష్ణాతీరం తలుపు తీయించండి.

లుబ్ధావ — ఏమిటయ్యా వేదము మహావడిగా చదువుతున్నావు నేను చదవలేనా యేమిటి, వేదము వొక దమ్మిడీ యివ్వదు. ఇంగ్లీషు చదువుకొండి.

కరటక.— ఒక పనస వినుపించి వెళ్లిపోతాను.

లుబ్ధావ — నేను కావలిస్తే పది పనసలు చదువుతాను.

కరటక.— అయితే తలుపు తియ్యవషయ్యా ?

లుబ్ధావ.— తీసేది లేదు పంతులు గారి యింటికి వెళ్లండి.

కరటక:— ఇది లుబ్ధావధానుల గారి యిల్లు కాదూ.

లుబ్ధావ.— ఇది కాదు, ఇది కాదు అవతల వీధి.

రామప్ప:— (తెర యవుతల నుంచి) అవధాన్లు మామ గారూ

లుబ్ధావ — పంతులు గారా —యేమిటి యిలాగు వచ్చారు.

రామప్ప·— కొంచెము పని వున్నది.

లుబ్ధావ:—మీకు రోజూ రెండు ఝాముల రాత్రప్పుడు పని గలిగే వుంటూ వుంటుంది – నేనెంత మాత్రం వచ్చేది లేదు.

రామప్ప — ఇందాకా మనమనుకున్న ప్రకారం వ్యవహారం ఒకటి ప్రశస్తంగా కుదిరింది.

లుబ్ధావ:— ఊఁ అలాగనా? సరే అమ్మా తలుపు తియ్యవే.

(మీనాక్షి ప్రవేశించి **తలుపు తీయుచున్నది**).

రామప్ప:— ముండా కొడుకు ఎన్ని గడియలు వేశాడయ్యా

(రామప్పంతులు, కరటక శాస్త్రులు, ఆడు వేషముతో శిష్యుడు, ప్రవేశించుచున్నారు).

లుబ్ధావ:— దయచెయ్యండీ అవధానులు గారూ దయ చెయ్యండి. ఈ పిల్ల మీ కుమార్తా యేమిటండీ ?

కరటక:—అవునండీ దీన్ని యెవరికయినా సమర్పించి ఋణ విముక్తుణ్ణి అవుదామని ఆలోచిస్తూన్నాను.

లుబ్ధావ·— కన్యాదానం చేస్తారా ఏమిటండి ?

కరటక:— తమకు తెలియని ధర్మము ఏమిటున్నది– దాని ప్రక్రియ అంతా పంతులు గారితో చెప్పినాను

రామప్ప:— మూత ముప్పిడి యెందుకు మామా పన్నెండు వందల రూపాయలకు నిర్ణయించినాను.

లుబ్ధావ:— తమరు యోగ్యులు పిల్లనమ్ముతారండీ ? గవర్నమెంటు వారి రూల్సు వున్నదే అమ్మకూడదని. మా గిరీశం చెబుతూ వచ్చేవాడు

మీనాక్షి:— యిన్ని రూల్సు యెరిగి వుండేనా చచ్చే ముసలి గాడిద కొడుక్కి నన్ను అమ్మేవు

రామప్ప:— ఈలాంటి పెద్ద వేషాలు వేస్తే మామా, నేను యీ పనిలో జోరుకోను.

లుబ్ధావ·—(పిల్ల వైపు యగదిగ జూచి తనలో) పిల్ల యేపుగానూ లక్షణం గానూ వున్నది. (పయికి) అయితే పన్నెండు వందలా?

కరటక:— ఇప్పిస్తేనే గాని వీలు లేదండి, భూముల మీద కొంత ఋణం తీర్చుకోవాలి, యీ నెల 15వ తారీఖు వాయిదా– అలోగా రూపాయలు చెల్లకపోతే భూములు పోతవి. పెళ్లి యాలాగు కావలిస్తే ఆలాగు చేసు కొండి. మీ యింట పిల్లను దిగబెట్టి వెళ్లిపోతాను.

మీనాక్షి:— ఇప్పటి నుంచీ దిగపెట్టడమే.

లుబ్ధావ:— నీ నోరు వూరుకోదు గదా?

కరటక·— రామప్పంతులు గారూ – అలంకారాల మాట వూరుకున్నారు. అలంకారాలు పెట్టకపోతే పిల్లది చిన్నపోతుంది–వివాహ సమయమందే వుంచితేనే కాని వొప్పేది లేదు.

లుబ్ధావ·— అలంకారం ఒక పిసరయినా వుంచేది లేదు.

రామప్ప:— (లుబ్ధావధానులు చెవులో) వెడగొట్టకయ్యా వ్యవహారం సుల భంగా కుదిరింది.

లుబ్ధావ·— (రామప్పంతులుతో) యింట్లో వక పిసరైన బంగారం లేదు. యేలాగు పెట్టడము?

రామప్ప·— (లుబ్ధావధానులతో) నేను యెక్కడనైనా రహస్యంగా ఒక కంటె యెరువు తీసుకువస్తాను, పెళ్లప్పుడు వుంచి తరువాత తీసి యిచ్చివేదాము. (కరటక శాస్త్రుల వైపు చూచి) అలంకారం విషయమై మీ యిష్టానుసారం పైసలు చేశామండి,

కరటక:— అయితే సంతోషమే యిక మీ పిల్ల గాని నా పిల్ల కాదు. దాని కేమి సరుకులు పెట్టుకున్నా మీవే గదా?

రామప్ప:— మామా అయితే తాంబూలం యిప్పించేయండి.

లుబ్ధావ:— అమ్మీ తాంబూలం తేవే.

(మీనాక్షి వెళ్లుచున్నది.)

రామప్ప:—నేనే పట్టుకు వస్తాను (అని వెనుక వెళ్లుచున్నాడు.)

కరటక:— మీకు వేరే సంబంధం కుదిరి తేలిపోయినదటే.

లుబ్ధావ:— అవునండి, పిల్లదాని నక్షత్రము మంచిదయింది కాదు.

కరటక:— అలాగునా! శుభస్య శీఘ్రం అన్నాడు. పంతులూ నేనూ ముహూర్తం దగ్గిరగా నిర్ణయించాము—చూచారండీ—కార్యమేదో క్లుప్తంగా కానీండి విజయనగరం ఆనందవర్ధనీ సమాజము వారు, సదస్యమూ, నాగవిల్లీ, చెయ్యనక్కర లేదన్నారు.

లుబ్ధావ·— మామ గారూ (నిమ్మళముగా యీ పంతులు వకడు శనిలాగు పోగయినాడు, యేదో వక పెంట పెట్టి విశేష ఖర్చు పెట్టిస్తూ వుంటాడు.

కరటక — [నిమ్మళముగా] మామ గారూ యిటు పైన మీకు యే పని వచ్చినా, కావలసిన వాడిని గదా యిటుపైని నేనే చేసిపెడుతూ వుంటాను—మీారు శెలవిచ్చినట్లు యీ పంతులు యింద్రజాలిలా కనపడుతాడు.

లుబ్ధావ — (నిమ్మళముగా) ఆ సంగతి నాకు మొదటి నుండీ తెలుసును.

కరటక — (నిమ్మళముగా) నేను యవరినీ నమ్మలేకుండా వున్నాను. రూపాయీలు చేతులో పడితేనే కాని మంగళ సూత్రధారణం చెయ్యనివ్వను సుమండీ

లుబ్ధావ — [నిమ్మళముగా] ఆలాగే కానివ్వండి (బిగ్గరగా) ఇంత సేపు తాంబూలాలు తేవడమేమిటయ్యా.

రామప్ప.— వస్తున్నాను. మామా చక్కలు పడిపోయినాయి వెదుకుతూ వున్నాను (అని తాంబూలము పట్టుకొని ప్రవేశించుచున్నాడు.)

(లుబ్ధావధానులు కరటక శాస్త్రికి తాంబూలమిచ్చును.)

లుబ్ధావ — వీరిని, వివాహమయ్యే వరకు— మీా యింటనే ఉంచండి.

రామప్ప — యిక్కడే వుండకూడదా? మా యింట్లో చేసేవారెవరూ లేరు.

కరటక — నేనే చేస్తానయ్యా పదిమందికి (అని లేచి) శెలవు పుచ్చుకుంటాను

రామప్ప — (రహస్యంగా) వెర్రిబ్రాహ్మడా యిక్కడే వుండవయ్యా.

కరటక — (రహస్యంగా) వీళ్ల యింట్లో వుండలేనండీ.

రామప్ప —(నిమ్మళముగా) అయితే నే వచ్చేదాకా అరుగు మీాద పడుకొండి.

(కరటక శాస్త్రులు, శిష్యుడు వెళ్లిపోవుచున్నారు.)

రామప్ప:— యెల్లుండి పెళ్లి నిశ్చయించాము. పుస్తె కట్టేటప్పుడు రూపాయీలు ఇవ్వాలట.

లుబ్ధావ:— ఇంత కొద్దికాలంలో, ఇన్ని రూపాయలెక్కడ, అప్పు దొరుకుతాయి.

రామప్ప:— పాతు తియ్యవయ్యా ?

లుబ్ధావ — బాబూ నీ పుణ్యము వుంటుంది కాని ఆ మాట పదేపదే అంటూ వుండకు.

రామప్ప — యీ వ్యవహారము యంత సులభంగా కుదుర్చానో చూశారా? పెద్ద మనుష్యులని, భోజనాలకీ వాటికీ, పిలవడం ఎప్పుడేమిటి.

లుబ్ధావ·— నాకు పిలిచే వారు యవరున్నారు? మీరే రేపు రాత్రి బయలుదేరి పిలవండి, మిమ్మలిని నమ్ముకుని నేను యీ పనిలో దిగాను కాని నాకు యంత మాత్రమూ యిష్టం లేదు.

రామప్ప — మీ కోసం వక్క దమ్మిడీ అపేక్షించకుండా యంత శ్రమ పడుతున్నానో చూశారా! రేపు రాత్రి యీ అగ్రహారమంతాను, పెద్దిసాలెంలో లౌక్యుల్నీ పిలిచేటప్పటికి తెల్లవారి పోతుంది.

లుబ్ధావ·— అగ్రహారంలో మీరు పిలిచి, పెద్దిపాలెం మరి యవరినైనా పంపండి.

రామప్ప.— అగ్రహారపు వైదీకపు వాళ్లని యవరయినా పిలుస్తారు, పెద్దిపాలెం వెళ్లి, లౌక్యుల్ని నేనే పిలవాలి. మేజువాణీ వుంటేనే కాని వివాహము రాణించదు సుమండీ.

లుబ్ధావ·— లేకపోతే బాదేమిటి ?

రామప్ప·— లేకపోతే పెద్దమనుష్యులు యవరొస్తారయా ?

లుబ్ధావ — ఎల్లుండికి మేజువాణీ ఎక్కడ వొస్తుంది.

రామప్ప — మన మధురవాణి వుంది కదూ ఆపాటి చెయ్యి మరి యీ జిల్లాలో యేదీ ?

లుబ్ధావ:— ఆ ఖర్చు వెచ్చమంతా మీ ఇష్టానుసారమే అని చెప్పాను కానూ, అంతకు వక దమ్మిడీ హెచ్చితే మాత్రం నేనివ్వజాలను.

రామప్ప:— అలాగే కానియ్యండి (అని తనలో) ఆద్యంతాలు అయేసరికి మరి రెండు వందలు వీడి దగ్గిర లాక్కపోతే నేను మరి యేమి లౌక్యుణ్ణి.

లుబ్ధావ:— (పొడుము పీల్చుచు) అమ్మో పంతులుకు తాంబోలమియ్యి.

రామప్ప.— అక్కర లేదు నేనే వెళ్లి తెచ్చుకుంటాను.

లుబ్ధావ:— ఇదుగో నువ్వు వెళ్లకయ్యా.

(తెర దించవలెను).

కన్యాశుల్కము

తృతీయాంకము

గిరీశ :— (కాముని విరి శరముల బారికి నే అను జావళీ కూనురాగముతో పాడుచు ప్రవేశించి తనలో) ఇన్నాళ్లకు మిడతం బొట్లు చేతిలో చిక్కాడు. యేమీ పాలు పోకుండా వున్నది. యీ విడో బ్యూటీ చూస్తే యేమీ తోచదు అయితే యిది చెప్పినట్టల్లా వశమయ్యేది కాదు ఇంత సింప్లిసిటీ యెక్కడా నేను చూడలేదు. దీనికి లవ్ సిగ్నల్‌స్ రామ రామా ! యేమీ తెలియవు. చమత్కారము మాటలు ఆడితే యెంత మాత్రం అర్థం చేసు కోలేదు. యే మాటలన్నా ఆ లేడి కళ్లతో తెల్లబోయి చూస్తుంది. అ యామ్ డ్రెడ్‌ఫుల్లీ యిన్ లవ్ దీనిని చూచిన దగ్గిరనుంచీ టవున్ లవ్‌సూ డాన్సింగ్ గర్ల్‌సూ మీద పరమ అసహ్యం పుట్టింది. పోజిటివ్ యబ్ హరెన్స్ వాళ్ల పెంకె మాటలు, పెడార్థాలు, వేషాలు, డామిట్ అంతా యిన్‌సిన్‌సిరిటీయే కదా ? యిన్నాళ్లు వాళ్ల వలలలో పడిపోయి యేలాగు యాస్‌ని అయిపోయినానో ఆశ్చర్యముగా ఉన్నది. దీనికీ వాళ్లకీ కమ్ పేరిజన్ యేమిటి ? ఇది ప్యూర్ డైమండ్, అట్టర్ ఇన్నొసెన్స్. నేను రాత్రిళ్లు అరబ్బీ నైట్సు కథలూ, కాశీ మజిలీలూ, ఇతర దేశపు ప్రయాణాల డబ్బీలూ చెప్పడానికి ఆరంభించిన దగ్గిరనుంచీ నా దగ్గిర బహు చనువుగా నున్నది. ఈమధ్య వాళమ్మ నూతిలో కాలు జారిపడ్డప్పుడు నేను సాహసించి ఉరికి పైకి తీసిన దగ్గిరనుంచీ నేను బహూ యోగ్యుడనని, సత్యహరిశ్చంద్రుణ్ణి అని అనుకుంటూ యున్నది. కథలలో ప్రతి చోటా విధవలు పెళ్లాడి బహుసుఖముగా ఉండి తుదకు స్వర్గానకు వెళ్లినట్టు సందర్భం తెస్తూ వుంటున్నాను. అది కొంచెము బుచ్చమ్మ మనస్సుకు యెక్కి వుండదా ? అయితే యిప్పుడు సాల్వ్ కావలసిన ప్రోబ్లెమ్ యేమిటీ ? దీనిని పాడు చేదామంటే అది పాప భీతి చేత వొప్పుకోదు. నాకూ యిష్టము లేదు. దీనికి నా మీద కొంత ప్రేమ యున్నది నో డౌట్ ఎబౌట్ దట్ అయితే సక్సీడ్ కావడం యేలాగు, దేరీజ్ ది రబ్. యేమి సాధనం యిటుపైని ? టు బీ, ఆర్ నాట్ టు బీ, దట్ ఈజ్ ది క్వశ్చన్. షేక్స్పియరు ఉన్న అవస్థలో పడ్డాము యాశస్ బ్రిడ్జి యేదయినా కట్టితేనే కాని ఒడ్డు చేరే మార్గము లేదు. [పైకి ముఖము నెత్తి

యాలోచించి ; ఇక విడో మారేజీ కూడునని బోధపరిచి రామవరం తీసుకుని వెళ్లిపోవడమే పని. అందుకు వప్పకపోయినా, యీ సంగతి తన వాళ్ళతో చెప్పినా, పీక కోసుకుంటానని చెప్పుతాను లెట్ మీ బిగిన్ ది కాంపైన్ ఎట్ వన్స్ (తలుపు కన్నములో నుంచి తొంగి చూచి) నడవలో కూర్చుని విస్తళ్లు కుడుతున్నది. మొట్ట మొదట కొంచం మ్యూజిక్ వినురుదాము. (ఎటులోర్తునే చెలియా అను జావళీ కూను రాగముతో పాడి) బుచ్చమ్మ వదిన గారూ తలుపు తీయండి (బుచ్చమ్మ తలుపు తీయును) వదినా.... వెల్ ... వేంకటేశం యేమి చేస్తున్నాడు ?

బుచ్చమ్మ :— పెరట్లో గొట్టికాయ లాడుతున్నాడు.

గిరీశ :— ఈ వూరు వస్తే మరి చదువు చెడిపోతుంది. పట్నంలో వున్నప్పుడు డస్కు దగ్గిరనుంచి కదులుతే వొప్పేవాడను కాను ... ఒక్క మాటు పి.... పిలుస్తారా పాఠం చెపుతాను.

[బుచ్చమ్మ తమ్ముని తీసుకొని వచ్చుటకు వెళ్లును.]

ఆహా! దీని రస్సా కొయ్యా మొహం యెదటికి వచ్చేటప్పటికి కొంచెం ట్రెంబ్లింగ్ పట్టుకుంటుంది. వకటి అనవలెనని మరి వకటి అనేస్తూ యుంటాను. మరెవళ్లూ లేరు. వంటరిగా దొరికింది. యీలాంటప్పుడు నా మనస్సులో మాట చెప్పేస్తే తీరిపోనా! ఆ కోతి వెధవను తీసుకొని రమ్మని చెప్పినాను కానీ, పాఠాలలో చిన్న లెక్చెరు వేతాము. (వెంకటేశ్వరులు, బుచ్చమ్మ ప్రవేశించుచున్నారు). యేమివాయి మై డియర్ బ్రదర్లిన్లా వెంకటేశం, పాఠాలు చదవడం శుభ్రంగా మానివేశావు! యిక్కడ మాసం రోజులుంటే వచ్చింది కూడా మరచిపోతావు. యేదీ టెక్స్టుబుక్కు పట్టుకురా-(వెంకటేశం పుస్తకము పట్టుకొని వచ్చును) గాడ్స వర్కస్ అనే పాఠం తియ్యి రీడ్ ఆన్ మై గుడ్ బోయ్

వెంకటే·— (తడుముకొనుచు) దేర్ యిజ్ నాట్ ఏన్ అబ్జక్టు వుచ్ డజ్ నాట్ సర్వ్ సమ్ యూస్‌ఫుల్ పర్‌పస్.

గిరీశ.— అట్టె! అట్టె! అక్కడ ఆపు, క్రియేషన్ అనగా యేమిటి ?

వెంకటేశ.— క్రియేషన్ అనగా- అనగా- ఆవులు.

గిరీశ·— నాన్సెన్స్ చదవేస్తే ఉన్న మతి కూడా పోతున్నది. ఆవులు యెదుటున్నాయనా ఆవులంటున్నావు. మళ్లీ ఆలోచించి చెప్పు.

వెంకటేశ·— యే మాటకి అర్థం అడిగినారు ?

గిరీశ:— క్రియేషన్.

వెంకటేశ:—అదా! క్రియేషన్ అంటే ప్రపంచం. నేను యెదుట ఆవులు కన బడితే యీ ఆవు పెరుగు యీ నెల రోజులే కదా తినడమని అను కుంటున్నాను.

గిరీశ:— వన్ థింగ్ ఎట్ ఏ టైం. యిప్పుడు పారం మాట ఆలోచించు— క్రియేషన్ అనే వక్క మాట పైనే వక్క ఘంట లెక్చరు యివ్వవచ్చును. ప్రపంచం యేలాగున్నది? కపిద్దాకార భూగోళా అని మనుధర్మశాస్త్రంలో చెప్పినాడు కపిద్ధమంటే యేమిటి?

వెంకటేశ:— నారింజ పండు.

గిరీశ:— వెరి గుడ్ — అందుకు అమర నిఘంటులో పద్యం నీకు వచ్చునా?

వెంకటేశ:— రాదు — చెప్పండి రాసుకుంటాను.

గిరీశ:— యింతలు బదరీ ఫలములు యింతలు మారేడు బళ్లు యీడుకు జోడై బంతులు తామర మొగ్గలు దంతీ కుచ కుంభముల బోలు తరుణీ కుచములూ.

యీ ప్రపంచములో యేమి వస్తువులుంటవి?

వెంకటేశ:— ఆవులు.

గిరీశ:— డామ్ నాన్సెన్స్- యెంతసేపూ ఆవులే? యేమిటి వుంటవి?

వెంకటేశ:— గేదెలు.

గిరీశ:— దట్ విల్ నాట్ డు- ఆలోచించి చెప్పు.

వెంకటే:— అయితే నాకు తెలియదు.

గిరీశ:— విడోస్- యింత చిన్న ప్రశ్నకు నీకు జవాబు తెలియదు! ప్రపంచ మందుండే వస్తువులన్నిటిలోకీ ముఖ్యమయినవి విధవలు. దాని విష యమై లెక్చరు యివ్వవచ్చును. మన దేశములో ఒక దురాచారము వున్నది మొగవాడికి పెళ్లాము చచ్చిపోతే తిరిగి పెళ్లాడుతాడు. ఆడదానికి మొగుడు చచ్చిపోతే యంత యవ్వనములోనున్నా, యెంత సొగసుగా వున్నా, మరి వకడిని, పెళ్లాడడం వల్లలేదు. ఇది అన్యాయమంటావా? కాదంటావా?

వెంకటేశ:— తప్పకుండా అన్యాయమే.

బుచ్చమ్మ:— యేమండీ గిరీశం గారూ- వెధవ, పెళ్లాడడం పాపాం కాదూ?

గిరీశ:— ఆహా! మీ సత్యకాలం చూస్తే నాకు విచారంగా నున్నది. వెధవలు పెండ్లాడవలసినదని పరాశర స్మృతిలో స్పష్టంగానున్నది. వేదంలో కూడా నున్నది. రాజమహేంద్రవరములో యిదంతా పండితులు సిద్ధాంతం చేసినారు. పూర్వకాలంలో వెధవలు పెండ్లాడేవారు, వెంకటేశం! నల చరిత్రలో దమయంతి రెండో పెండ్లి సాటించిన పద్యం చదువు.

వెంకటేశ:— నాకు రాదు.

గిరీశ:— యింత ముఖ్యమయిన పద్యం మరచిపోవడం యంత తప్పూ! నోటు బుక్కు తీసి రాసుకో — దమయంతి రెండో పెళ్లికి, ధరనుండే రాజులెల్ల దడదడ వచ్చిరీ — చూశావా! లోకంలోవుండే రాజులంతా వెధవని పెళ్లాడడానికి వచ్చారు. (బుచ్చమ్మ జూచి) చూశారా? శాస్త్రాలన్నీ వొప్పుకోవడమే కాకుండా వెధవలు పెళ్లాడకుండా వుండిపోతే దోషమని కూడా చెప్పుతూ వున్నాయి. యిందు విషయమై ఆచార్యుల వారు పత్రిక కూడా యిచ్చి యున్నారు.

బుచ్చమ్మ:— అయితే మనవాళ్లంతా వెధవల్ని పెళ్లి చేసుకోకూడదంటారే?

గిరీశ:— అదంతా యింట్లో చాకిరీ చేయించుకోవడము కోసరము కాని మరేమీ కాదు. ఝాము రాత్రి ఉందనగా లేచి మరునాడు రెండు ఝాముల రాత్రిదాకా యెద్దులాగు పని చేయిస్తారు కదా? ఒక్కపూట కంటె ఎక్కువ భోజనం చెయ్యనివ్వరు కదా? అప్సరస లాగున యెంత సొగసుగానున్నా మంచి గుడ్డ కట్టుకోనివ్వరు. సరుకు పెట్టుకోనివ్వరు. తుమ్మెద పంక్తుల్లా వుండే జుత్తు కూడా తీసి వేస్తారు గదా! ఫర్ ఎగ్జాంపిల్, మీ అక్కయ్యకు ఆ చంద్రబింబము వంటి ముఖము పైని ఒక కుంకుమ బొట్టుంటే త్రినేత్రుడికైనా చూడడానికి అలవి వుండునా, ఆహా! యీ అవస్త చూస్తే నా హృదయం కరిగిపోతున్నది. ఆల్ రైట్! ప్రపంచములో యింకా యేమి వస్తువులు వున్నవి?

వెంకటే:— చేగోడీలు.

గిరీశ:— డామ్ నాన్సెన్స్- ఎంతసేపూ తిండి విషయమయ్యే ఆలోచిస్తావు. బాచిలర్స్, బ్రహ్మచారులు కూడా వున్నారు. వాండ్లు చెయ్యవలసిన పని యేమిటి?

వెంకటే:— వేదం చదువుకోవడం, పెయ్యలకి గడ్డి తేవడం.

గిరీశ.— నాన్సెన్స్ – అది మీ తండ్రి దగ్గర చదువుకునే విద్యార్థులుకి, బ్రహ్మావారి యొక్క రియల్ డ్యూటీ, అంటే, విధించిన పని యేమనగా? విధవలను పెండ్లాడడమే. ఇంకా క్రియేషనులో యేమున్నది?

వెంకటేశ:— నాకు తెలియదు.

గిరీశ.— రామవరములో వెధవ వివాహము చేసుకున్న వాళ్లకల్లా నెలవ క్కంటికి నూరు రూపాయిలు యిచ్చి పోషించడముకు విడో మారేజి సభ వకటి యున్నది. ఇదివరకు అయిదు వేలమంది వెధవలకు వివాహములు అయి పునిస్త్రీలు అయిపోయినారు ఆల్ రైట్! క్రియేషన్ అనే మాట అయినది. ఆ సెంటెన్సు అంతకూ అర్థము చెప్పు.

వెంకటే·— మీరొక మాటు చెప్పిన తరవాత నే చెబుతాను

గిరీశ:— ఆల్ రైట్! ప్రపంచములో దేవుడు ప్రతి వస్తువునూ యేదో వొక ఉపయోగము కొరకు చేసి యున్నాడు. చేగోడీ యెందుకు చేసినాడూ?

వెంకటేశ:— తినడముకు

గిరీశ:— దట్ ఈజ్ రైట్. ఆవుల నెందుకు చేశాడు?

వెంకటేశ·— పాలు యివ్వడముకు.

గిరీశ.— పెర్‌పెక్టలీ రైట్ ఆడవాళ్ల నెందుకు చేశాడు?

వెంకటేశ:— వంట చెయ్యడానికి.

గిరీశ·— నాన్‌సెన్స్. పెండ్లాడడముకూ పిల్లల కనడముకున్నూ. గనుక పెండ్లాడకుండా వున్న వెధవ పిల్లలు దేవుని ఆజ్ఞను అతిక్రమించిన పాపము చేస్తున్నారు.

(అగ్నిహోత్రావధానులు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

అగ్నిహో — ఏమండీ గిరీశం గారూ మా కుఱ్రవాడికి చదువు చెప్పుతున్నారూ.

గిరీశ·— ఘంటసేపాయి చెపుతున్నానండీ.

అగ్నిహో:— యేదీ నే కూడా వింటాను కొద్దిగా చెప్పండీ.

గిరీశ:— మై డియర్ బోయ్, గాడ్ మేడ్ క్రియేషన్ సృష్టి యెవడు చేసి నాడు?

వెంకటేశ:— దేవుడు.

గిరీశ.— ఫాదర్ ఈజ్ నెక్స్ట్ టు గాడ్. దేవుని తరువాత ముఖ్యం యెవరూ? సే ఫాదర్.

వెంకటేశ:— తండ్రి.

అగ్నిహో.— మొత్తము మీద మీ ఇంగ్లీషు చదువు మంచిదిలాగే కన బడుతూన్నది. భాష భేదంగాని మన ముక్కలే వాళ్లవిన్నీ.

గిరీశ·— వెంకటేశం! దేవుడు సృజించిన ప్రపంచములో యేమి వస్తువులున్నవి? సే కోర్ట్స్.

వెంకటేశ:— వెదవలు.

గిరీశ:— నాన్‌సెన్స్, సే కోర్ట్స్.

అగ్నిహో — యిదేమిటండోయి ప్రపంచంలో వెధవలున్నారంటున్నాడు. ఇంగ్లీషు పుస్తకాల్లో యిదేనా యేమిటి వున్నది.

గిరీశ — వెధ్వల్ అన్నది లాటిన్ మాటండి — ఆ మాట కర్థం కచేరీ లండి కచేరీలు యెందుకున్నవి?

వెంకటేశ.— దావాలు తేవడముకు.

గిరీశ — దట్ ఈజ్ రైట్ - చూచారండీ మీ వాడికి కచేరీల భోగట్టాలు కూడా నేర్పుతున్నాను.

అగ్నిహో·— అయితే మన దావా విషయమై నేనిచ్చిన కాకితాలు సమ గ్రంగా చూశారా

గిరీశ·— కేసు గెలవడము కేమీ అభ్యంతరము లేదు. మీకు తెలియడము కోసం గ్రంథం అంతా తెలుగు చేస్తున్నాను. మామ గారూ మీ విషయమై యెంత శ్రమయినా పడి అమలాపురం వెళ్లి అక్కడ కోర్టులో కేసు గెలి పించకపోతే నన్ను పేరు పెట్టి పిలవ వద్దు.

అగ్నిహో — యేదో అంతా మిమ్మలినే నమ్ముకుని వున్నాము. యెంత డబ్బయినా కేసు గెలిస్తే చాలును. పెళ్లి పనులకి మీరు కుమ్మక్కు వుంటేనే కాని తూగదు సుమండీ. నా మీద కోపంచాత కరటక శాస్త్రులూ వాళ్లూ వెళ్లిపోయినారు. వాళ్లు వొచ్చేటట్టు కనపడదు.

గిరీశ·— మీరు కూర్చున్న దగ్గిర నుంచి కాలు కదపకుండా ఎరేంజిమెంటు యావత్తు నేను చేస్తాను కాదూ.

(నిష్క్రమించు చున్నారు)

రెండవ స్థలము:—రామచంద్రపురం అగ్రహారములో లుబ్ధావధానుల యిల్లు.

(కరటక శాస్త్రి, పురోహితుడు ప్రవేశించుచున్నారు)

కరటక:— పంతులు వచ్చేలోగా కార్యమైపోవాలి.

పురోహి.— ఆ పూచీ నాది- మీరిస్తానన్న రూపాయిలు నా చేతిలో పడే యండి.

(కరటక శాస్త్రి ఆయన చేతిలో పది రూపాయిలు పడవేయును.)

పురోహి:— లుబ్ధావధానులు గారూ! వేగిరం స్నానాలు కానివ్వండి.

లుబ్ధావ:— పెద్ద మనుష్యులింకా రాలేదే ?

పురోహి:— లగ్నం పెద్ద మనుష్యులకోసం ఆగుతుందయ్యా? అగ్రహా రంలో బ్రాహ్మణులందరినీ పిలిచాను. వచ్చి పందిట్లో కనిపెట్టుకొని కూర్చున్నారు.

లుబ్ధావ:— పంతులు వుదయం నాలుగ్ఘడియలకి ముహూర్తమని చెప్పాడే ?

పురోహి:— పంతులు చెప్పిన మాట చూస్తారా- పంచాంగం చూస్తారా?

లుబ్ధావ:— ఆ - ఆ – పంతులు నాలుగ్ఘళ్ల పొద్దుకు రమ్మని పిలుస్తానన్నాడే పెద్దిపాలెంలో లౌక్యుల్ని?

పురోహి:— నేను నాలుగు ఘడియలకి తెల్ల వారుతుందనగా ముహూ ర్తమని చెప్పాను. పంతులు నాలుగు ఘడియలు తెల్లవారిన తర్వాతను కున్నాడు కాబోలు.

లుబ్ధావ .— అయితే కానియ్యండి స్నానానికి లేస్తాను

కరటక:— నా రూపాయిలిచ్చి మరీ స్నానం చెయ్యండి.

లుబ్ధావ :— బాపన్న గారూ ; యీ సంచి పట్టుకొండి. మధ్యవర్తులు గనుక మంగళసూత్ర ధారణ కాగానే మీరే యిచ్చి వెయ్యండి.

కరటక :— పుస్తె కట్టడం కాగానే బయలుదేరి నేను వెళ్లిపోవలెను. రేపు రూపాయిలు చెల్లకపోతే భూములు నిష్కారణంగా పోతాయి ఎల్లుండి ఎంత రాత్రికైనా వచ్చి కలుసుకుంటాను. ఈలోగా పిల్లది వక్క రైతె వంటరిగా నుంటుంది. మీదే భారము (కరటక శాస్త్రి, మీనాక్షి తక్క దక్కినవారు వెళ్లిపోవుచున్నారు.)

కరటక :— అమ్మి మీనాక్షి ! పిల్లదాన్ని యలాగ చూసుకుంటావో నేను నీకిస్తానన్న మొహురిదుగో, పిల్లదాని స్నానం అదీ ఒక్క నిమిషములో అయిపోవాలి. (మీనాక్షి చేతిలో నొక మొహురు బడవేయును.)

మీనాక్షి :— మీకెందుకూ, నేనున్నాను కాదూ, (వెళిపోవును.)

మూడవ స్థలము — లుబ్ధావధానుల యింటిలో సావిడి.

(పసపు పంచలు కట్టుకొని, లుబ్ధావధానులు, యింకను మరి కొందరును ప్రవేశించుచున్నారు. తాషామరపా చప్పుడు వినబడును)

పంతులు .— [డాబుగా దుస్తు వేసుకొని ప్రవేశించి]
అబ్బ ! ఎంత శ్రమ పడ్డానండీ (నౌఖర్ల వైపు చూచి) బాజాలూరుకో మనరా. వెదవ పెద్దిపాలెం ఎంత దూరమున్నదండీ. కాళ్లు పీకుకు వచ్చాయి.

(అని కూరుచొనును)

లుబ్ధావ — లగ్నానికి మీరు లేకపోయినారు గదా అని మహావిచారంగా వుంది.

పంతులు — (ఉలికిపడి లేచి) ఏమిటీ.... వివాహమయిపోయిందీ ?

లుబ్ధావ — మీరు ముహూర్తం తెల్లవారిన తర్వాత నాలుగు ఘడియలకను కున్నారు. పురోహితుడు నాలుగు ఘడియల రాత్రుందనగా లగ్న మన్నాడు

పంతులు:— (పురోహితుని వైపు చూచి) నాతో స్పష్టంగా నాలుగు ఘడియల ప్పొద్దుకని చెప్పావు! నేను పెద్దమనుషల్నాలాగు పిలుచుకు వచ్చాను గదా వాళ్లేమనుకుంటారు? గుంటూరు శాస్త్రుర్లేడీ?

లుబ్ధావ:— వూరికి వెళిపోయినారు.

పంతులు:— (ఆశ్చర్యము, కోపము, ముఖమున గనపరచుచు) ఏమిటీ రూపాయిలిచ్చి వెయ్యలేదు గదా?

లుబ్ధావ:— సీదాగా యిచ్చి వేశాను.

పంతులు — అన్న కొంప తీశావు మరేమిటి! ఇదంతా నీ కుట్రలాగ కనపడుతూంది. నువ్వూ, వాడూ ఒకటై పోయినారు. యింతా నన్ను మధ్యవర్తిని చేసి నేను లేనిదీ ఈ వ్యవహారము ఏలాగు పైసలు చేసినారయా. ఈ వివాహం కోసం అష్టకష్టాలు పడి చమటూడ్చి పని చేస్తే నేను లేకుండా ముహూర్తం జరిగినదా? ఇంత అమర్యాద నన్నెవ్వడూ చేయలేదు. దాని సంగతి నీకే తెలుస్తుంది.

లుబ్ధావ:— నేను యేమి చెయ్యలేదండి మామ గారూ, మీా పాదాలు సాక్షి, యే తప్పువున్నా క్షమించ వలసినది (అని కాళ్లు ముట్టును.)

పంతులు.— యీా గుంటూరి శాస్త్రుల్లు పచ్చపు దొంగలా కనబడుతున్నాడు. రూపాయలు పట్టుకుని వుడాయించాడు పెళ్లి ఖర్చుకని నా దగ్గిర యాభై రూపాయలు బదులు కూడా పుచ్చుకున్నాడు. యీా వాళకమంతా చూస్తే వీడు యేదో పెద్ద దగా చేసి నిలిచి వుంటే యెక్కడ తెలిసి పోతుందో అని డబ్బు సంధించుకుని వుడాయించినట్లు కనపడుతుంది.

లుబ్ధావ.— ఆయన రేపు సాయంత్రంలోగా రూపాయలు అప్పులవాళ్లకు చెల్లించకపోతే భూములు పోతాయని ఊరికే తొందరపడ్డాడు.

రామప్ప:— నువ్వు తెలివి హీనుడివి నీకు వాడి సంగతి బోధపడకయినా వుండ వలె, లేకుంటే నీవూ వాడూ కలిసి నన్ను టోపీ వెయ్యడముకు కుట్రైనా చేసి వుండవలెను నా యాభై రూపాయలు నిష్కారణంగా పోయినాయి నేను వూరుకునేది లేదు, బాగా ఆలోచిస్తే యీా పిల్ల రెండో పెళ్లి పిల్లలాగ కనబడుతున్నది. కనిష్టేబులను పిలిచి కేసు చేయిస్తాను. నేను యెప్పుడూ యింత దగా పడలేదు. యెవరోయి, హెడ్డుగారిని పిలువు.

లుబ్ధావ:— యేదో కార్యమైపోయింది. మీా యాభై రూపాయలూ నేనిచ్చుకుంటాను. నా పరువు నిలబెట్టండి. రసాభాస చెయ్యకండి. మీారెలా చెపితే అలా చేస్తాను.

రామప్ప:— సనేమిరా! నేనెంత మాత్రమూ వూరుకోజాలను. నా దగ్గిరే స్వామి ద్రోహం చెయ్యడమా?

లుబ్ధావ:— క్షమించండి (కాళ్లు పట్టుకొనుచున్నాడు.)

దగ్గిరున్న వారు:— లుబ్ధావధానులు గారు నిరపరాధి తమరేలాగైనా గడుపుకోవాలి.

రామప్ప:— . . . యే వూరు వెళ్లారో తెలుసునూ?

లుబ్ధావ:— విశాఖపట్నం.

రామప్ప:— (బుర్ర తటాయించుచు) కానీ చెపుతాను — లౌక్యులంతా నాలుగు ఘడియల ప్రొద్దుకు వస్తారు గదా యేమిటి చెయ్యడం?

లుబ్ధావ:— యేమీ తోచకుండా వున్నది. తమరే చక్రం అడ్డు వెయ్యాలి.

రామప్ప:— కానియ్యి మేజువాణీ పెడదాము మధురవాణికి రాత్రులకు కంట్రాక్టు గాని పగలు రావడముకు ప్రసక్తం లేదు. దానికి ఇందుకు వేరే ఇస్తేనే గాని కుదరదు.

లుబ్ధావ:— మీరే మిమ్మంటే అదిచ్చుకుంటాను.

రామప్ప:— యెవరోయి నౌఖరు, పోలిశెట్టిని పిలుపు. యెవరోయి వంట బ్రాహ్మలు, ఫలహారాలు మా బసకి పంపించినారా లేదా?

(తెర దించవలెను)

వాల్గవ స్థలము .. లుబ్ధావధాన్లు గారి యిల్లు.

లుబ్ధావ:— సోమన్న శాస్త్రుల్లు గారు వచ్చారయ్యా నా గుడ్లు పైకి వస్తూన్నాయి

పురోహి:— ఇది వరకు పది కబుర్లు వెళ్లాయి— ఇప్పుడే దేవతార్చన చేస్తున్నారు.

లుబ్ధావ.— రామయ్య పంతులు గారు వచ్చారా?

బ్రాహ్మడు:— ఇప్పుడే చుట్ట కాల్చుకుని స్నానానికి వెళ్లారు.

లుబ్ధావ — పంతులూ, నాకు మా ఆకలి వేస్తూన్నదయా పెందరాళే మెతుకులు పడితేనే కాని ప్రాణం నిలవడం కష్టం

రామప్ప:— మా యింటికి రండి అక్కడ చల్దివణ్ణం యెవరికీ తెలియకుండా పెట్టేస్తాను – ఇప్పుడు ఆచారమాలోచిస్తే కథ మొదటికి వస్తుంది. యేదో వొకటి పెందరాళే కానియ్యండి.

లుబ్ధావ:— (నాలుగడుగులు నడచి తొంగి చూచి) ఓయి నాయనా ఇంత మందిని పిలిచినావేమయ్యా భోజనానికి ?

రామప్ప:— ఇదో విశేషంటయ్యా– ఇందులో ముప్పాతికమంది పిలవని వాళ్లే, పీక బట్టుకు గెంటుతూవుంటే పెణక పట్టుకు వేళ్లాడుతున్నారు. యీ సప్లై, వూసు మీకెందుకు మీరు ముందు భోజనానికి పదండి.

(వెళ్లిపోవుచున్నారు)

అయిదవ స్థలము — రామప్పంతులు గారి యిల్లు.

లుబ్ధావ:— [తనలో] అమ్మా - భోజనమయింది - ప్రాణం తెప్పిరిల్లినది. కార్యం యరక్క తలపెట్టినాను. యీ రామప్పంతులు సంసారం కొల్ల పెట్టేస్తున్నాడు. యక్కడలేని బ్రాహ్మణ్యం వచ్చారు.

(రామప్పంతులు ప్రవేశించి.)

రామప్ప.— ప్రయత్నం చాలింది కాదు. బ్రాహ్మలు కొంప ముట్టించేస్తా మంటున్నారు.

లుబ్ధావ:— గాడిద కొడుకులు, కనిష్టేబులను పిలవండి.

రామప్ప:— యిందాకా పిలవని బ్రాహ్మలని తోలెయ్యడానికి కనిష్టేబులను పిలుస్తె దర్భాసనాలూ జారీలతో ఆ కనిష్టేబులను బావగొట్టారు.— మదుపాడ అగ్రహారీకుడు, లెంపకాయ కొడితే చూశారా నా దవడమీద అయిదు వేళ్లూ అంటుకున్నాయి. రెండు మూడు వందలదాకా పయిని వుంచి వేశితలుపులు బిడాయించివేశినాను. వుతక యెత్తివేశి లోపల ప్రవేశించినారు. వాళ్లే వదార్ధం అంతా ఒడ్డించేసుకున్నారు. అయిదు రోజులకూ జాగ్రత చేసిన సామానంతా అయిపోయింది. యిప్పుడు వాళ్లకు వండి పెట్టకపోతే ఆబోరు దక్కదు, రౌద్రాకారులై వున్నారు, మీ కోసం వెతుకుతున్నారు.

లుబ్ధావ:— (వణుకుతూ) మీ పుణ్యం వుంటుంది పోలి శెట్టి దగ్గిర యిసేబు తెచ్చి వాళ్ళకు కూడా తిండి పెట్టెయ్యండి.

రామప్ప:— (తనలో) సమయంలో సమయం పోలిశెట్టికి నే బాకీవున్న రూపాయలు కూడా దీనిలో కలిపివేస్తాను.

(అని వెళ్ళిపోవుచున్నాడు)

ఆరవ స్థలము—లుబ్ధావధానుల యిల్లు

(హాకర్ ప్రవేశించుచున్నాడు.)

హాకర్:— అయ్యా పంథుల్ గారూ లెక్కా యిప్పించరా.

లుబ్ధావ:— పెళ్లి చేసుకొన్న సౌఖ్యం బాగానే వున్నది.

హాకర్:— అమ్మగార్ నలబై రూపాయల్‌కి కిన్ కాఫ్ తాన్ పుచ్చుకొన్నార్.

లుబ్ధావ:— ఖీనూ లేదూ ఖాబూ లేదు అడ్డదిడ్డంగ పేలక వెళ్ల.

హాకర్:— రూపాయల్‌కీ ఇయ్యరంటయ్యా– బవిస్సం తీసీ వేస్తాన్.

లుబ్ధావ:— పుండాఖోర్- తలకు దగని మాటలు ఆడుతావు.

హాకర్:— మాటల్‌కి మిగుల్ సెప్పకండి. యేటమ్మా మాటాడక్ యింటిలో కూఖుంటావ్. యిలా రావమ్మా నీ బవిస్సం తీసి వేస్తాన్.

లుబ్ధావ:— నీ అమ్మ కడుపు కాల్చా, తీసుకోరా రూపాయలు, పెళ్లి సుఖం బాగా అనుభవిస్తున్నాను. ఇఖ మా యింటికి వస్తే నే వప్పేవాడిని కాను. (రూపాయిల నిచ్చును)

హాకర్:— మీకీ పెనిమిటి ధర్మరాజా అమ్మా. ముఖ్‌మల్ తాన్ మా మంచీదీ వుండాది. కనిష్టీపు గారి కూతురుకి వకటీ ముక్కా ఇచ్చాన్.

శిష్యుడు:— రెండు గజాల గుడ్డ కావాలోయి.

లుబ్ధావ:— గుమ్మంలో అడుగు పెడితే కాళ్లు విరగకొడుతాను.

హాకర్:— అదుగోనమ్మా మీకి మొగుడ్ అలాగూ కోపం పడుతూ వుంటే నాకీ యేమి సెయ్యమంటార్.

శిష్యుడు:— నీ కెందుకోయి ఆయన ముసలివాడు ఆయనకీ సంగతులేమీ తెలియవు.

లుబ్ధావ:— కొంప పీక్కున్నాను. ఇంట్లో డబ్బంతా దీని కిందైపోతూంది. కుట్టుపని వాళ్లూ, పళ్లవాళ్లూ, కంసాలి వాళ్లూ అంతా బాకీలని తినేస్తున్నారు. సంసారం కడితేరుస్తూంది. రాత్రి దీని పని పట్టిస్తాను. అమ్మో వీడి మొఖము మీద పేణ్ణీళ్లు పొయ్యి.

(హోకర్ బట్టలు మూట కట్టుకొని పారిపోవును)

మీనాక్షి:— దీనిని పెళ్లాడ వొద్దని చెప్పాను కానూ– దాని తండ్రి యేమి మాయల మల్లివాడమ్మో! ఓసక్కా బంగారం మోరీ చేతులో పెట్టాడనుకున్నాను. కంసాలి అక్కాబత్తుడికి చూపిస్తే డబ్బుకు కళాయి వేశాడన్నాడు. కులం తక్కువ గుంటను పెళ్లాడితే యేమౌతుందేమిటి.

శిష్యుడు:—తల పెంచుకుని తాంబూలం వేసుకుని సరసాలు చేసే వెధవ ముండ కంటె నయం కద.

మీనాక్షి:— చూశావురా నాన్నా– దీనమ్మ కడుపు కాలా యేలాగంటుందో.

లుబ్ధావ:— ఇక నాకు సుఖం లేదు.

మీనాక్షి:— నువ్వే తెచ్చి పెట్టుకున్నావు.

లుబ్ధావ:— దెబ్బకి దెయ్యం వెరుస్తుందన్నాడు. రాత్రి దీనికి ఒక తాళాధ్యాయం వెయ్యి.

(తెర దించవలెను.)

ఏడవ స్థలము:—రామప్పంతులు గారి యిల్లు.

(రామప్పంతులు గడప వెలుపలను, మధురవాణి లోపలను, నిలువబడుదురు)

రామప్ప:— నీకంత పెంకెతనంగా వుంటే పెళ్లి చేసుకుని గృహస్తాశ్రమంలో ప్రవేశిస్తాను.

మధురవాణి:— అరవై యేళ్లు వచ్చి చదువుకోక మున్నుకొట్టుకుంటానా అన్నట్టున్నది. యీ వెర్రి కబుర్లకు యేమిటి– యేదో వక తంబళ అనుమానం పెట్టుకుని చెరూ బురూ అంటూ వుండడం మీకు స్వభావమే. మెడతో కంటె తీసుకునిపోయినారు– అది యెక్కడనో తాకట్టు పెట్టి నేను యేమంటానో అని నా మీదికే బయలుదేరుతున్నారు.

రామప్ప:— కంటె తాకట్టు పెట్టుకోవడం ఖర్మమేమి? నిలబడ్డపాటుగా చూడు కంటెలు వర్షం కురిపిస్తాను.

మధుర·— నాకా కబుర్లేమీ పనికి రావు - మీ ప్రయోజకత్వం నాకు తెలుసును. నా కంటిప్పుడు తీసుకొస్తారా లేదా?

రామప్ప:— నీకు మతి పోతూంది. నన్ను తృణీకరించడం ఆరంభిస్తూన్నావు. నా దెబ్బ తెలియకుండా వుంది

మధుర: యేడిశినట్టే వుంది.

రామప్ప:— నాకు వొళ్లు మండుతూన్నది. ఖబడ్దార్ !

మధుర·— మీకు వొళ్లు మండుతూంటే గాల్లో నిలబడితే చల్లబడుతుంది.

(అని తలుపు వేసికొనును.)

రామప్ప.— యీ కంటె భాధ మా ఇబ్బందిగా వున్నది తాకట్టు పెట్టానని ప్రాణం కొరికేస్తూంది. రేపు వుదయం తెస్తానంటే వినదు. యీ చీకట్లో లుబ్ధావధానులు ఇంటికి పోక తీరదు యీ కంటె తాకట్టు పెట్టానని గట్టి అనుమానము పట్టుకుంది. తీరా వెళితే యిప్పుడు పెట్టా భేడా తీసి యిస్తాడో ఇవ్వడో

ఎనిమిదవ స్థలము:—లుబ్ధావధానులు గారి యిల్లు

రామప్ప.— (తలుపు వెలపల నుంచి గట్టిగా) అవధానులు మామ గారూ! అవధానుల మామ గారూ ! తలుపండోయి (అని అనేక పర్యాయములు పిలిచి) యేమిటి చెప్మా, దొంగ గాడిదె పలకడు. నిద్ర మాట అబద్దం. దొంగల భయం చాత వీడు రాత్రల్లా మేలుకుంటాడు (గట్టిగా) తలుపు తియ్యకపోతె వుతక యెత్తి వేస్తాను.

లుబ్ధావ:— (లోపల నుంచి) యెవరయా ?

రామప్ప.— నేనయ్యా రామప్పంతులుని.

లుబ్ధావ — (నిమ్మళముగా) రామప్పంతులు.... అమ్మా తలుపు తియ్యవే

(తలుపు తియ్యను.)

రామప్ప·— మామ గారూ మీ వంట్లో తాజాగా వుంది గద?

లుబ్ధావ:— యేమి తాజా అండి.

[అని యూరకుండును]

రామప్ప:— కోడలు మా జోరు చేస్తూన్నట్టు కనబడుతూంది. వూరు హోకర్లంతా మీ గుమ్మం ముందరే కనబడతారు.

లుబ్ధావ:— (మోకాళ్ల మీద బుఱ్ఱ పెట్టుకుని నిమ్మళముగా) ఆ ఊఁ ఊఁ ఊః.

రామప్ప:— (తనలో) ఆ మాటలు యిష్టము లేదు కాబోలు. (పైకి) ఆ కంటెకు చాలా తొందరగా వున్నది. మధురవాణి యేమీ నిలవనియ్యకుండా వుంది. అది తాకట్టు పెట్టానన్న అనుమానం కొద్దీ యిప్పుడు తెస్తేనే కాని వల్లకాదని కింకపట్టు పట్టి కూర్చున్నది.

లుబ్ధావ:— అది కూడా పారిపోయింది.

రామప్ప:— కంటె పారిపోయిందీ! ఏమిటి మామ గారు పలవరిస్తూ వున్నారా యేమిటి ?

లుబ్ధావ:— లేదండీ పలవరింత గాదు– కంటె పట్టుకుని చెప్పకుండా పరారీ అయిపోయింది యిదంతా మీ కుట్ర.

రామప్ప:— ఏమిటీ ! అయితే కంటె యిస్తావా, యివ్వవా ?

లుబ్ధావ:— నా దగ్గిర లేదు.

రామప్ప:— వద్దు సుమా నా సంగతి తెలిసింది కాదు నీకు.

లుబ్ధావ:— నాకు అంతా తెలుసును. నా చేత పద్ధెనిమిది వందలు కర్చు చేయించావు.

రామప్ప:— (బుఱ్ఱ తటాయించి ఆలోచించి తనలో) అన్నా మించిపోయినది. యేదైనా వక యెత్తు యెత్తితేనే కాని కంటె రావడము కష్టము. (పైకి) మొన్న రాత్రి మీ యింట్లో పెద్ద కేకలూ, పెడబొబ్బలూ జరగ లేదూ ?

లుబ్ధావ:— అయితే ?

రామప్ప:— అయితే మరేమిటి — **మీ** అమ్మి దానితో దెబ్బలాడి నూతులో పడేసింది! నేను పెరట్లో గుడ్డె మీదికి బాహ్యానికి పోయి స్వయంగా చూచాను.

లుబ్ధావ:— గాడిదె కొడకా! (అని కఱ్ఱ పట్టుకొని లేచును).

రామప్ప:— ముసలి గాడిద కొడకా నీ పని పట్టిస్తాను.

(అని వెళ్లిపోవును.)

కన్యాశుల్కము

చతుర్థాంకము

(భైరాగి, హేడ్ కనిస్టేబు, దుకాణాదారుడు, యింకా మర్చిద్దరు మధ్యను సీసాలు పెట్టుకొని ప్రవేశించుదురు)

(తెర తీయు ముందర నారాయణ నారాయణ నారాయణ భజే అను కీర్తన పాడుచుండవలయును)

హేడ్ :— గురోజీ తమరు హరిద్వారం బయలుదేరి యెన్నాళ్లయిందేమిటి?

భైరాగి :— రెండు రోజులయినది. మొన్న వుదయం ప్రయాగ, నిన్న వుదయం జగన్నాధం సేవించాము ప్రచ్ఛన్నంగా సింహాచలం పోతూవుంటే నువ్వొక భక్తుడవు పట్టుకొని ఆపేశావు

హేడ్ :— అహా ! యోగమహత్యం - ముక్కు బిగించి స్తానాలు చేసే బ్బాహ్మల్ కెవరికీ యీ సిద్ధుల్లేవు గదా ?

భైరాగి:— వాళ్ళకేమీ తత్వము తెలియదు. మా తాత గారు చెప్పిన పద్యం నీవు వినలేదా ? ఆత్మశుద్ధి లేని ఆచారమది యేల.

హేడ్:— వేమన్న మీ తాతేనా గురోజీ ?

భైరాగి —అవునోయి - నాకు మూడు వందల యేళ్లున్నవి ఆయన పరం పదం వేంచేసి వెయ్యి సంవత్సరము లౌతవి.

దుకాణ —ఆహా ! యివాళ మనదేమదురుష్టం. గురోజీ ! నౌకరి కొక సందేఅం వున్నాది. పరబ్బరమం సీసాలో కనపడ్డంత సొట్టంగా మరొక సోట అగుపడుతుందా ?

భైరాగి:— యీ రహస్యం నీకేలాగు దెలిసిందేమిటి ? అమృతమంటే సారాయి కాదురా పామరుడా - నాడు దేవాసురులు యిదే వెడ తాగినారు

దుకాణ :— [నలుగురి వైపు జూచి] సూశారా భాయి నేమొదట్నించీ యిదే కదా సెపుతూ ఒచ్చేవోణ్ణి-అఖాడా కొస్తేగాని పరబ్బరమం దొరకదు.

భైరాగి:— కాసీలో మేమూ వక బ్బాహ్మడు బ్రహ్మగ్యాన సమాధికి కూర్చున్నాము. బుడ్డీ మీద బుడ్డి, బుడ్డీ మీద బుడ్డి తెల్లవారేటప్పటికి యిద్దరికీ తన్మయం అయిపోయింది. మరి రెండు రోజులకు గాని నేను సమాధిలోంచి లేవలేదు. మరి ఆ బ్రాహ్మడు, యెప్పటికీ లేవ లేదు. పరమాత్మలో కలిసిపోయినాడు

[పెన్షను సిపాయి అచ్చన్న ప్రవేశించుచున్నాడు].

దుకాణ: —ఈయన సిపాయి అచ్చన్న గారు మంచి బరమ గ్గాని.

అచ్చన్న.— నేను యేహపాటి వాఢనండీ, మీా ద్యాసుఢను తమవంటి వారు వచ్చినప్పుఢల్లా పాద సేవ చేసుకుని నాలుగు స్రంఘతులు నేర్చుకున్నాను.

భైరాగి·— నీ ముఖాన్ని మంచి బ్రహ్మకళ వున్నదిరా నరుడా.

అచ్చన్న:— [దుకాణదారుతో] నాహ స్రంగతి యిప్పుడు ·త్రెలిసింధా? (పైకి) తమ క్రటాక్షం.

హేడ్.— అచ్చన్న గారు మా బాగా పాడుతారండీ.

భైరాగి:— యేదీ కొంచెము పాడూ

దుకాణ:— ఒక గళాసుచ్చుకు మరీ పాడండి

అచ్చన్న:— (యాగంటి లింగడి పాట పాడి పాటయిన తరువాత మరి రెండు గ్లాసులు పుచ్చుకొని) మా ఘురువు గాహరు యీా క్రీర్తన ప్పాఢుతూ రెండు హడుగులు పైకి లేహచే వారు.

భైరాగి·— నా శక్తి చూపిస్తాను చూడండి, నరుడా ఆ సీసా యీాలాగందుకో మంత్రిస్తాను; వక్కొక్క గలాసు పుచ్చుకుని కళ్లు మూసుకుని లోపలి దృష్టితో చూడండి. నేను లంబికా యోగం పడతాను.

(అందరును త్రాగి కళ్లమూసి కొనుదురు.)

భైరాగి:— కళ్లు మూసుకున్నారా ?

అందరు·— మూసుకున్నాము గురోజీ.

భైరాగి:— బస్ – యిక కళ్లు తెరవండి. యెన్ని అడుగులు పైకి లేవానో చూశారా ?

అచ్చన్న.— యీా వేహాళ యేమి సుధినం! మరి వక్క క్రీహర్తన మనవి చేసుకుంటాను

(అని మరి వక గ్లాసు పుచ్చుకొనును।)

భైరాగి:— యితను నిజంగా బ్రహ్మ గ్యానిలాగ కనబడుతున్నాడు

(వీధిలోనుంచి రామప్పంతులు తలుపు, తలుపు అని యనేక మారులు పిలుచును. ఎవరును పలుకరు)

రామప్ప:— గాడిదలు యెవరూ వినిపించు కోకుండా వున్నారు. (అనిగట్టిగా) హెడ్డు గారూ కూనీ, కూనీ జరిగింది.

హేడ్:— యెవరో కూనీ, కూనీ అంటున్నారు.

రామప్ప:— లుబ్ధావధానులు భార్యను చంపి వేశినాడు. నూతిలో ధభీమని పడివేయడం నేను చూచినాను, ఆ తరువాత శవం తీసి పాతిపెట్టి వేసినాడు.

హేడ్: — (తలుపు తీసికొని యవులకు వెళ్లి) యెందుకు చంపాడేమిటి.

రామప్ప:— పెళ్లయిన మూడు రోజుల్లోగా రెండు వందల రూపాయలు ఖర్చు పెట్టిందట. యింతే కాకుండా యిది వుండడం మీనాక్షి వ్యాపారానికి భంగం; యీ గుంట దాని గుట్టు వీధిలో పెట్టినది.

హేడ్:— యేదో ఆలాగ చెప్పు. అది వుంటే గాని కూనీ యెప్పుడూ జరగదు. యిన్నాళ్లకు దొరికాడవుధాన్లు, నా రెండు వందల రూపాయల పత్రం లాగేస్తాను.

రామప్ప:— అయితే నీ మట్టుకేనా ? భాయీ ! నా కంటె అపహరించాడు దాని ఖరీదు కూడా తియ్యాలి సుమా.

హేడ్:— అదంతా నువ్వే సెటిలు చేసుకో– గాని, వక్కడి సాక్ష్యం చాలదే.

దుకాణ:— నాకేమైనా పారేస్తే నేను సాచ్చికం పలుకుతాను.

హేడ్.— మూడో సాక్షి కూడా కావాలే.

భైరాగి:— కావాలిస్తే నేను కూడా వస్తాను, మావంటి జ్ఞానులుకు అబద్ధం అన్న మాట లేదు, లోకం అంతా మిధ్య, నువ్వూ నేనూ కూడా అబద్ధమే, దాని రహస్యం అది ఏమయినా డబ్బు పారవేస్తే హరిద్వారంలో నే కడుతూన్న మఠానకు పనికి వస్తుంది.

హేడ్ :— అచ్చన్న గారు కూడా వస్తే బాగుండును గాని, ఆయన సమాధిలో వున్నాడు.

దుకాణా:— మనము బాలామా యేమిటి, ఆయన రేపు సంజేళకి గాని సమాలోంచి లేవడు.

(అంతా వెళ్లిపోనిచ్చి దుకాణాదారుడును, పంతులును వెనుక నాగుదురు. పంతులెవరును లేకుండ సిటునటు చూచి యొక గ్లాసు పుచ్చుకొనును.)

దుకాణా:— మీ పద్దు పాతిక రూపాయలయిందండి. అందర్లాగా మిమ్మల్నింటికొచ్చి అడగడానికి ఒల్ల లేదు గదా?

రామప్ప:— ఈ వ్యవహారంలో యేమయినా వెయ్యి తడి అవుతుంది. నీ పద్దు మొట్టమొదట పయిసలు చేస్తాను. (అని నిష్క్రమించును).

ఒకటవ స్థలము :—లుబ్ధావధానులు యింటి పెరడు

(హెడ్ కనిష్టెబును, లుబ్ధావధానులు మాటలాడుచుందురు).

హెడ్:— నా పత్రం యిచ్చివేస్తే కేసు నీళ్లు కారించివేస్తాను.

లుబ్ధావ :— వడ్డీ మట్టుకు వదిలి వేస్తాను ఆలాగు కటాక్షించండి.

హెడ్:— మళ్లీ మొదటికి వచ్చినారూ ?

లుబ్ధావ :— నాకు ఏ ఖర్మం తెలియదు నిరపరాధిని సుమండీ నాయనా?

హెడ్:— యీ కబుర్లు నా దగ్గిర యందుకు చెపుతారండీ? పంతులు చూచారు, కీపర్ చూచాడు, గురోజీ గారు చూచారు, గ్రంథం అంతా సంపూర్ణంగా ఉన్నది; రిపోర్టు చేస్తినా ఊరి బయట మర్రి వెట్టుకి మిమ్మలిని తప్పకుండా వురి దీసివేస్తారు.

లుబ్ధావ:— మరి వీళ్లకేమి యిచ్చుకోవలెను ?

హెడ్ — అంతకు తక్కువకు వప్పరు, యాభై రూపాయిలు ఇయ్యండి.

లుబ్ధావ:— యిరవయి రూపాయిలిచ్చుకుంటాను.

హెడ్ :— పోనియ్యండి ముప్పయి రూపాయలు ఇయ్యండి.

(అని పత్రమును రూపాయిలును పుచ్చుకొనును).

లుబ్ధావ:—డబ్బంతా అయిపోయినది. యిక ముష్టికి బయలు దేరాలి.

హేడ్:— డబ్బు మాటకేమి ప్రాణం దక్కింది. మరి భయం పడకండి. మీ భార్యా పరారి అయిపోయిందని రిపోర్టు వ్రాశేస్తాను.

(నిష్క్రమించుచున్నారు.)

రెండవ స్థలము :—(లుబ్ధావధానులు పెరటి గోడ అవుతల)

(రామప్పంతులు, దుకాణాదారు, బైరాగియు నుందురు.
హేడ్ కనిష్టిబిల్ ప్రవేశించును)

హేడ్ :— [గట్టిగా] రండి వెళ్లి పోదాము.

రామప్ప :—మీ మాట ఫయిసలయింది కాబోలు – మా మాట యేమిటి.

హేడ్ :— అంతా ఫైసలు చేసుకొచ్చాను.

రామప్ప :—యేమిటి పయిసలు చెయ్యడము - నా కంటె యగేశాడు. రెండు వందలిస్తేనే కాని కూడి రాదు.

హేడ్:— ఆకాశం కన్నం పడినట్టు కబుర్లు చెపుతారు. మీ యిద్దరికి ఇదిగో చెరి అయిదు రూపాయిలు- గురోజీ గారికి పది.

భైరాగి (పుచ్చుకుని):— నారాయణ స్మరణ. రాత్రి మేము కాసీ వెళ్లి రేపు సాయంకాలానికి తిరిగీ వస్తాము

హేడ్:— చిత్తం తమ దయవల్ల యీవేళ యీ లాభం కలిగింది. నాకు మహా కులాసాగా వున్నది.

దుకాణా:— (బైరాగీ చెవులో) యీవేళే చెన్నాపట్టం నించి ఫష్టురకం బ్రాందీ వొచ్చింది. ఒక్కమాటు దుకాణం దగ్గిరికి దరిశనం యిప్పించి మరీ కాశీ వెళ్లోలి.

రామప్పంతులు.— (తనలో) గాడిద తన మట్టుకు తడుముకుని వూరు కున్నాడు. నేను చెప్పకపోతే యేమీ లేకపోవును. ఆ బైరాగి వెధవ కాసీ వెళ్లి రేపు సాయింత్రానికి వస్తాడట. వాడికి పది రూపాయాలిచ్చేశాడు. యీ హేడుకి యేమీ నదురూ బెదురూ లేకుండా వున్నది. కంటె పోయిం దంటే అయిదు రూపాయిలు చేతులో పెడతాడూ? (పైకి) కనిష్టీబు అన్నా ! నాకీ వ్యవహారంలో బాలా నష్టం కలుగజేసినారు. నా కంటె పోయింది. మీకు యేమీ చీమా దోమా కుట్టినట్టయినా లేదు. ఆ ముసలివాడిని మళ్లీ పట్టుకుంటాను— మీరు ఆ వూసుకు రాకూడదు సుమండీ.

హేడ్:— నే మొదటే చెప్పాను మీ కథ మీరే శెటిలు చేసుకొమ్మని. (తనలో) దొంగ వేషాలు వీడి కంటె పోయిందట– వీడక్కడికి పోతే– నేను మధురవాణి దగ్గిరకు వెళతాను.

(పంతులు తప్ప అందరును నిష్క్రమించుచున్నారు)

రామప్ప:— యీ హేడ్ తాళం పట్టించాలి– వాడి సొదే చూసుకున్నాడు. గాని నా మాటాలోచించాడు కాడు. బిచ్చం బిసాదు అయిదు రూపాయిలా నా వంటి వాడికి యిప్పిస్తాడు ? వీడికి గాని యీ వూరినుంచి వుద్వాసన అయితే మధురవాణి వైపు చూసేవాడు మరెవడూ లేడు. ఆకాశ రామన్న అర్జీన్‌లు నాలుగు యినస్పెక్టరుకి, పోలీసుకి కొట్ బజాయించేస్తాను.

(అని నిష్క్రమించును)

మూడవ స్థలము.—అగ్నిహోత్రావధానుల యిల్లు.

(అగ్నిహోత్రావధానులు, వేంకమ్మ ప్రవేశించుచున్నారు)

అగ్నిహో:— రెండు జాముల రాత్రికి ప్రయాణం.

వెంకమ్మ:— యెన్ని బళ్లేమిటి ?

అగ్నిహో:— యిరవయ్యైదు బళ్లు

వెంకమ్మ:— అన్ని బళ్లెందు కేమిటి ?

అగ్నిహో:—నులక వారు, నెమలి వారు, నప్ర వారూ అంతా వస్తారు. కరణం గారి కుటుంబము కూడా వస్తామని చెప్పారు. దివాంజీ సాహేబు గారు ఒక యేనుగ, నాలుగు గుఱ్ఱాలూ ఇచ్చారు.

వెంకమ్మ:— అల్లుడి నడుం ఇది వరకు విరగకుండా వుంటే దీనితో విరిగిపోతుంది యెందుకేమిటి యీ వెధవ పటాటోపమంతాను? తోవలో మన మింతమందికి తిండిపెట్టాలి కదా? వూళ్లొ అయినవాడినీ కానివాడినీ వెంట పెట్టుకు వెళ్లితే అల్లుడు పకీరౌతాడు- అమ్మి ముష్టెత్తుకోవాలి

అగ్నిహో:— ఉత్సాహ భంగమ్మాట్లాడకు. నాకు కోపము మాత్రము తెప్పించకు లుబ్ధావధాన్లు పెళ్లి యంతో వైభవంగా చేస్తాడు.

వెంకమ్మ:— బాలుని ప్రయోజకత్వం. తోచినప్పుడల్లా ఆడవాళ్లను పశువుల లాగ బాదడమే కదా ఇప్పటికిన్నీ. మా మంచి సంబంధం చేశారు లెండి. మావాళ్లు కోపం వచ్చి రావడం మానేశారు.

అగ్ని హెూ.— మీవాళ్లు రాకపోతే పీడా చీడా కూడా పోయింది. మీ వాళ్లు ఓర్వలేని గాడిదలు

వెంకమ్మ:— అయ్యవారు బయలుదేరి వెళ్లిపోతామంటున్నారు ఆయనకేదో పరీక్ష వుందట

అగ్ని హెూ.— ఆయన వెళ్లిపోతె పెళ్లి సప్తై యెంతమాత్రమూ జరగదు. యేలాగైనా వుండమని బతిమాలుకుంటాను. ఆయనలాటి అల్లుడుంటేనా, లోకమంతా సాధింతును (నిమ్మళముగా) చిన్నమ్మిని ఇతనికిస్తే తీరి పోవును. అయితే డబ్బుంటేనే గాని వ్యవహారం జరగదు.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు).

(గిరీశం, బుచ్చమ్మ ప్రవేశించుచున్నారు.)

గిరీశ:— మీ పెనిమిటి యెన్నేళ్లై పోయినాడు

బుచ్చమ్మ:— పెళ్లి సదస్యం నాడే

గిరీశ:— ఆహా! ఆ తల్లి దండ్రులు నీకు శత్రువులైనారు గదా! ముసలి వాడికి కట్టిపెట్టడం కంటె శవానికి కట్టిపెట్టడం మేలు. ఆహా! స్త్రీలకు వెధవరికం యెంత దురవస్త, మీవంటి శోభగల ముఖమునకు బొట్టూ కాటుకయుంటే యేమి సొంపుగానుండును. ఆ తుమ్మెదబారుల నపహ సించు జుత్తు తీసివేయుదురు గదా? వంటిపూట తిండిబెట్టి ఆ దబ్బపండు వంటి శరీరము కృశింపచేతురు ఇంటి చాకిరంతా నీవే చేయవలెను గదా? మనవాళ్ల ఆచారము లెంత దుర్మార్గముగానూ, శాస్త్రవిరుద్ధముగానూ వున్నవి!

బుచ్చమ్మ:— మన శాస్త్రాల్లో అలా చెయమనే వుందటే?

గిరీశ:— రామాయణము నెత్తినిపెట్టుక ప్రయాణం చేసాను. చిన్న పిల్లలని ముసలివాడి కివ్వగూడదని శాస్త్రమున్నది గాని, విధవలను పెళ్లాడ గూడదని లేదు. మీ తమ్ముడికి పాఠం చెప్పేటప్పుడల్లా శాస్త్రాలూ సబబులూ చదివి వినిపించుతూనే వున్నాను కానూ. నేను సలహా యిచ్చి నట్టు వెళ్లిపోవడమే వీళ్లకు శాస్తి. నీయందు నాకు అపరిమితమైన అను

రాగము వున్నది. నీవు అలాగు రాకపోయినా యీ సంగతి మీ వాళ్లతో చెప్పినా తప్పకుండా ప్రాణత్యాగం చేస్తాను. నీ కోసమే ఇన్నాళ్లు మీ వాళ్ల యింట్లో అరవ చాకిరీ చేస్తూ ఉన్నాను.

బుచ్చమ్మ:— మీరు చెప్పిన మాటలు బాగానే వున్నవి గాని జాతిలో నుంచి వెలివేస్తారు గదా అని భయము మట్టుకు వదలకుండా వున్నది.

గిరీశ:— నీ యడల ఇంత అక్రమముగా నడిచిన వాళ్లలోంచి విడిచిపోతే నీకు వచ్చిన నష్టం యేమి? యింత సొగసూ, యిన్ని సద్గుణములూ బూడిదెలో పోసిన పన్నీరు అయిపోయెను గదా అని విచారిస్తూన్నాను. గౌర్నమెంటు వారు మళ్లీ పెండ్లాడిన వెధవల్ని కులములో కలుపుకొమ్మని ఆక్టు కూడా కొద్ది రోజులలోనే ప్యాసు చెయ్యడానికి సిద్ధంగా వున్నారు.

బుచ్చమ్మ:— లేచిపోయి మావాళ్లందరికి— విచారం కలగచెయడం కంటె నేను భాధపడుతూ అయినా యిక్కడ వుంటేనే మంచిది కాదూ?

గిరీశ.— నీవు యెక్కడవున్నా యేమి చేసినా నీకు లోపం లేదు. వజ్రమెక్కడున్నా వజ్రమే. కాని నీవు రాకుంటే నా బ్రతుకంతా వృధా అయిపోతుంది. నా ఇష్టము నెరవేరక పోయిన యడల జీవించడమందు యెంత మాత్రమూ అభిలాష లేదు నీవు మీ వాళ్లను విడవవలసి వస్తుందన్నావు? నీకింత అపకారము చేసి - నిన్నింత భాధ పెడుతూవున్న వాళ్లను, విడిచేమి విడవకేమి నెత్తి మీద పువ్వులాగ ధరిస్తాననిన్నీ, నీవు లేక జీవించలేననిన్నీ, మనవి చేసుకుంటూవున్న నన్ను పొందకపోవడం ధర్మమా (అని మోకాళ్ల పడి చేయి పట్టుకుంటాడు)

బుచ్చమ్మ.— అయితే మనము వెళ్లిపోతే ఆపైన గతేమిటి ?

గిరీశ:— వీరయ్య పంతులు గారు మహాయోగ్యులు, ఆయన్ను చేరుకుంటే మనకి లోపం వుండదు. యీ సొసైటీ తాలూకు లక్షల కొలది డబ్బు వున్నది. డబ్బు విషయమై నీకు విచారం వద్దు – నేను పరిక్ష ప్యాసు అయినాను కదా ?

బుచ్చమ్మ :— అయితే మనం యేలాగు వెళ్లడం?

గిరీశ:— యెల్లుండి రాత్రి జగన్నాధపురంలో మజిలీ చేస్తాము. ఆ రాత్రి ప్రయాణంలో నీ బండి తోవ తప్పించి శొంరాం మార్గంగా పెట్టించి వేస్తాను.

బుచ్చమ్మ:— నా బండిలో మా తమ్ముడు కూడా కూర్చుంటాడే?

గిరీశ:— వాడిని యేనుగు మీద యెక్కిస్తాను ?

బుచ్చమ్మ:— కానియ్యండి – అలాగేను–వెళ్లండి. నా మనస్సేమీ మనస్సు లాగుంది కాదు– [అని కన్నీళ్లు విడుచును].

గిరీశ:— నేను చెప్పినట్టు చేస్తాన్నని చేతులో చెయ్యి వేస్తేనే కాని వెళ్లను.

బుచ్చమ్మ:— (కొంత సేపాలోచించి) సరే.

(ఇద్దరు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

నాల్గవ స్థలము:—జగన్నాథపురం సత్రం.

(గిరీశం, వెంకటేశం ప్రవేశించుచున్నారు.)

వెంక:— రాత్రి మీరూ నేనూ కూడా వొక బండిలోనే కూర్చుందాము.

గిరీశ:— డామ్ బండీ- నేను హార్సుమీద కూచుంటా.

వెంకటే:— అయితే నాకూ బండీ వద్దు. హార్సు యెక్కలేనే మరి సాధనం యేమిటి?

గిరీశ:— అయితే నీకు యెలిపెంటు మావటివాండ్రతో బందోబస్తు చేస్తాను, మీవాళ్లతో యీ ప్రయత్నం చెప్పకుమా.

అయిదవ స్థలము:—లుబ్ధావధానులు ఇల్లు

(లుబ్ధావధానులు, రామప్పంతులు ప్రవేశించుచున్నారు).

రామప్ప:— అయితే కంటె ఇవ్వనంటావా?

లుబ్ధావ:— నీ కంటె సంగతి నాకేమీ తెలియదు.

రామప్ప:— అయితే నీ మీద క్రిమినల్ చార్జీ తేవలసివుంటుంది.

లుబ్ధావ·— పీక కోసినా గానీ కంటె మాట నాకేమీ తెలియదు.

రామప్ప:— యింతా చదువుకుని అబద్దం ఆడేస్తావయ్యా

లుబ్ధావ:— అక్షరాలా.

రామప్ప:— నీకూ నాకూ వుండే స్నేహం ఇంతేనా. నా మాట విని కంటె ఇచ్చేయి. మధురవాణి దానికోసం అల్లర పెట్టేస్తూన్నది.

లుబ్ధావ:— యీ కబుర్లు నాతో యెందుకు చెపుతారు? ససేమిరా కంటె సంగతి నాతో మాట్లాడవద్దు. నీ స్నేహంవల్ల కావలసిన వుపకారం ఎంత కావాలో అంతా అయింది. వద్దంటూ వుంటే పెళ్లాడమని ప్రాణాలు తినేశావు. డబ్బు పోవడం పెళ్లాము పారిపోయి పరువు పోవడం అలాగు వుండగా - మీాది మిక్కిలి కూనీ కేసు కూడా పీకల మీాదికి తెచ్చావు. నా పాలింటి శనిగ్రహం నీవే. అందుకు తోడు యేల్నాటి శని రోజులు కూడా తటస్థించాయి. రేపు రాత్రి బయలు దేరి కాశీ యాత్ర వెళ్లడానికి నిశ్చయించాను. పెట్టవలసిన బాధేమో పెట్టావు. చెయ్యి చిక్కిన డబ్బేమో చెయ్యి చిక్కింది- మరి కంటే గింటే అని బాధ పెట్టక లేచిపోతే బహు వుపకారంగా ఆలోచించుకుంటాను.

రామప్ప — మొగుణ్ణి కొట్టి మోసాలెక్కింది అన్న సామెతగా, నువ్వూ ఆ గుంటూరు శాస్తుల్లూ కలిశి చేసిన దగావల్ల యాభై రూపాయీలూ కంటే, పోవడమే కాకుండా నేను పెళ్లిలో పడ్డ శ్రమ యెంతమాత్రమూ ఆలోచించినావు కావు? చిన్నప్పటినుంచీ నీ దగ్గిర యెంతో స్నేహ భావంగా వుండే నన్ను యీలాగు దగా చెయ్యడం యెంత మాత్రమూ నీకు న్యాయము కాదు. కేసులో నా వూసేముంది. కూనీ జరిగిన తరు వాత పోలీసు వాళ్లూరుకుంటారా? బలవత్తరమయిన సాక్ష్యం వచ్చింది— నన్నేమిచెయ్యమంటావు? ఇంకా నేను చెప్పబట్టే నిన్నీలాగు వదిలేశారు న్యాయమాలోచించి నా కంటె నాకిప్పించండి.

లుబ్ధావ — యెవరివల్ల వస్తేనేమి నా ప్రాలుద్దం అలాగు వుంది. యేలాగా రేపు బయలుదేరి వెళ్లిపోవడానికి సిద్దంగా వున్నాను మీా కంటె సంగతి మీారే కొవ్వి తెచ్చిపెట్టుకున్నారు — నన్ను ఆ విషయమై అడగవలసిన ప్రసక్తి లేదు.

రామప్ప —బాగా ఆలోచించుకోండి. నా వల్ల చాలా వుపకారం పొందినారు.

లుబ్ధావ:— (తలుపు వేసుకొని లోపలకు వెళ్లిపోవును).

రామప్ప:— ముసలి గాడిద టంగాడు కాడు. రేపు రాత్రి బయలుదేరి వెళ్లిపోతా నంటూన్నాడు - వీడు వెళ్లిపోయినట్టైనా నా కంటెకు నీళ్లధారే-

ఇంటి దగ్గిర రోజూ మధురవాణి ఘాలీ వాన పెట్టేస్తూ వున్నది. యీ రాత్రి అదన్న మాటలు చూస్తే దానిని పొడిచేసి పొడుచుకోవాలని బుద్ధి పుట్టింది. వీడు వెళ్లేలోగా ఆకాశరామన్న అర్జీ అంది పోలీసు వస్తే బాగుండును-- ఈవేళ దశమి కాదూ ? ఆ అయితే ఫర్వాలేదు. ఈ రాత్రి అగ్నిహోత్రావధానులు తోటలో దిగుతాడు. అక్కడ యేదైనా పన్నాగం పన్నాలి. ఇప్పుడు యింటికి వెళ్లితే మధురవాణి పేడ నీళ్లు పట్టుకు వస్తుంది. నాకు యేమీ తోచకుండా వున్నది- తెల్లవార గట్ల కావచ్చినది- కాలోచిత కృత్యములు తీర్చుకోవడముకు చెరువుకు వెళ్లెదాము.

ఆరవ స్థలము :

(**తోట** - పెళ్ళివారి బళ్లు చెరువు గట్టు మీద నుండును. రామప్పంతులు దంతధావనము చేయుచుండును).

అగ్నిహో :—బళ్లు దింపండి – బళ్లు దింపండి - సాయేబూ యేనుక్కి. కావలసినంత రొడ్డ వున్నది. చెరువు, స్నానానికి మహా బాగా వున్నది, యెవరయ్యా చెరువు గట్టు మీద ?

రామప్ప :—నా పేరు రామప్పంతులంటారు ?

అగ్నిహో :— లుబ్ధావధానులు గారు మిమ్మలను పంపించారా యేమిటి?

రామప్ప :—యెందుకండీ ?

అగ్నిహో — మే మొస్తామినీ లుబ్ధావధానులు గారు యెదురు చూస్తూ ఉండలేదూ ? నా పేరు అగ్నిహోత్రావధాను లంటారు.

రామప్ప:— మీరేనా అగ్నిహోత్రావధానులు గారు– యేమి వచ్చారేమిటి ?

అగ్నిహో .— పెళ్లి మాట మీకు తెలియదా యేమిటి ?

రామప్ప:—పెళ్లెవరికండీ ?

అగ్నిహో :—మీదీ వూరు కాదా యేమిటండీ ? మా పిల్లను లుబ్ధావధానులు గారి కిస్తాము.

రామప్ప :— లుబ్ధావధానులు **గారికి** పెళ్లి అయిపోయిందే ?

అగ్నిహో:— పంతులు గారాశ్యాలాడుతున్నారు- హాశ్యాలకేమి గాని ప్రయత్నాలు యేలాగు జరుగుతున్నాయి యేమిటండి? లుబ్ధావధానులు గారు బహుసామంతులని వింటున్నాము ?

రామప్ప:— మీరే హాశ్యాలాడుతున్నట్టున్నది. పెళ్లిఅయి పది రోజులైంది. మీరీ సంబంధం అక్కర లేదని వుత్తరము వ్రాసినారట. అందుపైని గుంటూరు నుంచి వొక శాస్త్రుల్లు వస్తే ఆయన కుమార్తెను పన్నెండు వందల రూపాయలు యిచ్చి పెళ్లాడాడు.

అగ్నిహో:— అన్న గారూ హాశ్యం ఆడుతున్నారు-న్యాయం గాదు సుమండీ.

రామప్ప:— గాయిత్రీ సాక్షి, నేను యెప్పుడూ అబద్దం ఆడి యెరుగను, నా మాట నమ్మకపోవడం ధర్మమేనా ?

అగ్నిహో:— గుండెలు తీసిన పని, రండీ గాడిద కొడుకుని యెమికలు విరగకొడతాను.

రామప్ప·— నేను రానండి- గుంటూరు సంబంధం చెయ్యవద్దంటే నాతో దెబ్బలాడాడు. అప్పటినుంచీ నాకూ అతనికీ మాటలు లేవు- మీరు వెళ్లి మాట్లాడి రండి. సూర్యోదయము అయేసరికి వచ్చి కలుసుకుంటాను

అగ్నిహో — గాడిద కొడుకింత స్వామి ద్రోహం పని చేస్తాడూ? నాకేమీ నమ్మకము లేకుండా వుంది— నిజమైతే పులుసులోకి యెమికలు లేకుండా విరిచేస్తాను.

(నిష్క్రమించును)

రామప్ప·— పిశాచంలాగు వెళ్లుతున్నాడు— కంటె యివ్వనందుకు తగిన శాస్తి అవుతుంది- నా సంగతి చూస్తే ఆవు పెయ్యా కాదు- గేదె పెయ్యా కాదు, దిక్కుమాలిన పెయ్యలాగున్నది. ఇంటికి వెళ్లితే కంటెకి తాపులాట తప్పదు వెళ్లకపోతే కనిష్టిబు ప్రవేశిస్తాడేమో అన్న బెంగ.

ఏడవ స్థలము:—రామప్పంతులు ఇల్లు

(రామప్పంతులు వెనుక పక్కనుంచి తొంగితొంగి చూచుచు నిమ్మళముగా అడుగు వేయుచు ప్రవేశించును)

రామప్ప:— మధురవాణీ.

మధుర:— అయ్యా?

రామప్ప:— యెవరు యింట్లోంచి నల్ల కోటు తొడుక్కుని వెళ్లిపోతున్నాడు?

మధుర:— ఇల్లు తుడిచేదాన్ని కాబోలు చూచి అలాగనుకొన్నారు. మీ కంతకంతకు మతిపోతూంది. నా కంటేదీ? తాకట్టు పెట్టేశారు. నాకు తెలుసును. అది అడుగుతానని యీ వేషాలు వేస్తూన్నారు. యీ సరుకులు మీరు తీసుకోండి- మీరు నన్ను సార్లా చెయ్యరు - నేను నూతులో బడి పోతాను (అని యేడ్చును.)

రామప్ప:— (తనలో) గట్టి వుపద్రం వచ్చింది (పైకి) సుందరి! యెందుకు నిష్కారణంగా విచారిస్తావు యీ నెలలో రొండు కంటెలు సంపాదించి యివ్వకపోతే నా మీసం గొరిగించెయ్యి.

మధుర:— నా కేమి అక్కర లేదు నా కంటె నాకు కావాలీ

రామప్ప:— (దగ్గిరకు వెళ్లి) గడ్డం పట్టుకు బ్రతిమాలుకుంటాను (అని గడ్డము పట్టుకొనబోవును, మధురవాణి తోసివేయును.)

రామప్ప:— కాళ్లు పట్టుకుంటాను నన్ను రక్షించి యేలాగైనా ఈ మాటు కాపాడు.

మధుర:—ఆ కంటె యెవర్తెకిచ్చావో దాని కాళ్లే పట్టుకో (అని తన్ని వేయును)

ఎనిమిదవ స్థలము: — తోట

(రామప్పంతులు, అగ్నిహోత్రావధానులు, వెంకమ్మ మొదలగువారు.)

అగ్నిహో:— గాడిది కొడుకుని మాచెడ్డ దెబ్బలు కొట్టేశాను. యేనుగులూ గుఱ్ఱాలూ తెచ్చాను – వీడి శ్రార్ధము మీదికి. త్రోవ ఖర్చులైనా వాడు వొక దమ్మిడీ ఇవ్వడష.

వెంకమ్మ:— మన ప్రాలుద్దం గాని యెందుకీ సంబంధం వద్దంటే విన్నారూ. నేను మొదటే అనుకున్నాను-వచ్చేటప్పుడు పిల్లి యెదురుగుండా వచ్చింది.

అగ్నిహో:— మాదరోడ్చ్ వూరుకో? అడముండలకేమి తెలుసును. అన్నగారూ– క్రిమినల్ మీద వెళ్లడానికి అవకాశంగా వుంటుందా? మా దగ్గిర గిరీశం గారని అయ్యవారు ఒకరున్నారు – ఆయనకీ లా భోగట్టా మాబాగా తెలుసును. ఆయనను కూడా సలహా చేదాం.

రామప్ప:— (తనలో) ఇదేమిటి పులి మీద పుట్రొచ్చింది. వీడిని పట్టి గ్రంధం చేయించి డబ్బు పిండాలనుకుంటూ వుంటే నా చేతిలోనుంచి వ్యవహారము తప్పిపోయేటట్టు కనపడుతూవున్నది. (పైకి) చిన్నప్పటి

నుంచీ, లాలో పుట్టి పెరిగాను- నాకంటె యెక్కువ తెలిసిన వాడొకడు న్నాడా? అయినా యిందులో సలహాకే మున్నది. మీరు మాత్రం యెరగని లా యేముంది, మొట్ట మొదట క్రిమినల్కి తెచ్చేది, తరవాత సివిలు. నా సలహా ప్రకారం వెళితే యీ కేసులో నాలుగు వేల రూపాయిలు డామేజీ యిప్పిస్తాను మొట్ట మొదట ఖర్చులకి మట్టుకు కొన్ని రూపాయిలు పట్టుకోవాలి.

అగ్ని హో:— నా దగ్గిర లెఖ్క దమ్మిడీ లేదండీ, యీ గాడిదె కొడుకు రూపాయిలిస్తాడనే నమ్మకం బాత నేనేమీ తేలేదు.

రామప్ప:—యింటికి వెళ్లి లెఖ్ఖ పట్టుకు వచ్చేటప్పటికి వ్యవధి అయిపోతుంది, శుభస్య శీఘ్రం అన్నాడు. మీ ఆలోచనేమిటి?

అగ్ని హో:— యిదేదో అయితేనే కాని యింటి మొఖం చూచేది లేదు. ఓ సరుకేదైనా మా అమ్మిది యీ వూళ్లో అమ్మేస్తాను.

రామప్ప:— అయితే పట్టుకు రండి పోలిశెట్టికి అమ్మేదాము. మీరు లుబ్ధావన్లని కొట్టేటప్పుడు పోలిశెట్టి దగ్గిర వున్నాడని చెప్పారు. లుబ్ధావధాన్లు మీ మీద కేసు తేవడం స్వతస్సిద్ధం. పోలిశెట్టి మీ మీద సాక్ష్యం పలక్కుండా వాడికేమైనా యిచ్చి కట్టుకుందాము

అగ్ని హో:— ఆ సలహా బాగుంది. నాకూ అదే భయం వేస్తూవుంది.

రామప్ప:— చూశారా ప్రతివాడికీ సలహా చెప్పడానికి బాతవుతుందండీ. అందులో యీ యింగ్లీషు చదువుకున్న అయ్యవార్లని సలహా అడిగితే కేసులు తేవద్దంటారు. వాళ్ల సొమ్మేం పోయింది. దొంగ సాక్షాలు కూడదంటారు. యేవీ లేకపోతే కేసులు గెలవడం ఎలాగు?

అగ్ని హో:— మా అయ్యవారు మట్టుకు మంచి బుద్ధిమంతుడూ, తెలివైన వాడండీ, కేసుల విషయమై అతనికి తెలియందేదీ లేదు అంత బుద్ధిమంతుణ్ని యెక్కడా చూడలేదు, మీరు అతణ్ణి చూస్తె మీరూ అలాగే అంటారు

రామప్ప:— మీకు మరొకరు సలహా చెప్పవలసిన జరుగురుండదు. నా మాట విని అయ్యవారిని తోడిచ్చి పిల్లల్ని యింటికి పంపించెయ్యండి, లుబ్ధావధాన్లు మీ మీద చారీ తెచ్చేలోగా మనం ముక్క తగిలించేస్తేనే గాని బాధిస్తుంది, మరి వేగిరం ఎదో సరుకు పట్టుకు రండి.

అగ్ని హో:—యేదీ అమ్మినిలా పిలువ్. [అమ్మేది, అమ్మేదియని పదిమందియు పిలుతురు].

వెంకమ్మ.—అమ్మేది చెప్మా. బద్దకించి బండిలో పడుకుందేమో పిల్చుకొస్తాను. (అమ్మి బండీ యేదియనుచు నాలుగడుగులు నడచును.)

ఒకరు.—అమ్మి బండీ యెక్కడా కనబడదు. బండీ, వెనక్కుండిపోయిందేమో?

వెంకమ్మ —అడుగో అబ్బున్నాడే, వీడెలా వచ్చాడు ? అబ్బీ ! నువ్వక్కయ్య బండీలో కూర్చోలేదూ ?

వేంకటే —లేదు నేను యేనుగెక్కాను,

అగ్నిహో.—దొంగ గాడిద కొడకా అయ్యవారేడా.

వేంకటే· — యెక్కడా కనపడదు.

అగ్నిహో —గుఱ్ఱం యేదీ, గుఱ్ఱపాడేడీ,

వేంకటే — రాత్రి వేళ గుఱ్ఱం దిగిపోయి బండీ యెక్కాడని గుఱ్ఱపు వాడు చెప్పాడు.

వెంకమ్మ —అయ్యో దాన్ని లేవదీసుకుపోలేదు గద ?

దగ్గిరనున్నవారు —అఁ ! అఁ !

వెంకమ్మ — కొంప మునిగిపోయింది మరేమిటి (అని చతికిలబడును).

అగ్నిహో —(కోపముచేత వణకుచు) అయ్యవారు పకీరు ముండని తీసుకు వెళ్లినాడూ ? నగల పెట్టె ! నా కోటుక్షా కాగితాలో !

వేంకటే — నా పుస్తకాల పెట్టె కూడా పట్టుకుపోయినాడు.

అగ్నిహో —(జంధ్యము చేతులబట్టి ముందుకు వెనుకకు కుడి చేయి లాగుచు) దొంగ లంజ కొడకా! నువ్వే వాణ్ణి యింట్లో పెట్టావు, గాడిద కొడుకును చంపేదును, నాకు రవంత ఆచోకీ తెలిసింది కాదు. గాడిద కొడుకును పాతి పెట్టేదును ·

రామప్ప.— (దగ్గిరకు వచ్చి) అయ్యవారు మహాదొడ్డవాడని చెప్పారే - యేమి యెత్తుకుపోయినాడేమిటండి ?

అగ్నిహో.—యేమి యెత్తుకు పోయినాడా—నీ శ్రాద్ధం యెత్తుకు పోయినాడు పకీరు ముండ నెత్తుకపోయినాడు యీ గాడిద కొడుకు యింగ్లీషు జదువు కొంప తీసింది (అని కుమారుని జుత్తు పట్టుకొని కొట్టబోవుచుండగా తెర దించవలెను)

కన్యాశుల్కము

పంచమాంకము

ఒకటవ స్థలము :—విశాఖపట్టణములో మధురవాణి బసయెదుటి వీధి

(రామప్పంతులు, అగ్నిహోత్రావధాన్లు ప్రవేశించుచున్నారు.)

అగ్నిహో :—మనం పోలిశెట్టి దగ్గిర బదులుతెచ్చిన రూపాయిలన్నీ అయిపోయినాయి, యప్పటికీ ఖర్చులు ఖర్చులే అంటారు, నా దగ్గిర వక దమ్మిడీ లేదు.

రామప్ప :—ఖర్చు కానిదీ కార్యాలవుతాయిటయ్యా? మీ కడియం యెక్కడైనా తాకట్టు పెట్టండి.

అగ్నిహో :— యీ వూళ్లో మనం యెరిగిన వాళ్లెవరున్నారు.

రామప్ప:— రండి మధురవాణి దగ్గిర తాకట్టు పెడదాము.

అగ్నిహో.—చేసేవి మాఘ స్నానాలూ, దూరేవి దొమ్మరి కొంపలూ అని జటాంత స్వాధ్యాయిని నన్ను ముండలిళ్లకి తీసికు వెళతావషయ్యా?

రామప్ప ·—మరి యే కొంపలూ తిరక్కపోతే కేసులు గెలియడం ఎలాగు? అది అందరు ముండల్లాంటి దనుకున్నారా యేమిటి? సంసారి వంటిది. ఐనా మీకు రావడం ఇష్టం లేకపోతే నా చేతికివ్వండి, నేనే తాకట్టు పెట్టి తీసుకొస్తాను.

అగ్నిహో.— అలాక్కాదు నేను కూడా వస్తాను

రామప్ప .— యేదీ కడియం. ఇలాగివ్వండి

అగ్నిహో ·— యిది మా తాతగార్నాటిది. యిది యివ్వడమంటే నాకేమీ యిష్టం లేకుండా వుంది. డబ్బారికే ఖర్చు పెట్టించేస్తున్నారు, మీరు కుదిర్చిన వకీలు తగిన వాడు కాడు, యింగ్లీషూ రాదేమీ లేదూ

రామప్ప — ఆయనల్లాంటి వెయ్యి యీ జిల్లాలో లేదు అయన్ని చూస్తే డిప్టీ కలక్టరుగారికి ప్రాణం. ఇంతకీ మీరేదో పట్టుదల మనుషులనుకున్నా

గాని మొదటున్న వుత్సాహం యిప్పుడు లేదు. మీకు డబ్బు ఖర్చుపెట్టడం యిష్టం లేకపోతే మానేసాయెను యావత్తైలం తావద్వ్యాఖ్యానం అన్నాడు. మరి నాకు శెలవిప్పించెయ్యండి

అగ్ని హెూ:—(ఆలోచించి) అయితే తాకట్టు పెట్టండి. (అని నిమ్మళముగా కడియము తీసి యిచ్చును)

రామప్ప:—(తన చేతనెక్కించుచు) యీ కేసుల్లో యిలాగు శ్రమపడుతున్నాను కదా? నాకొక దమ్మిడీ అయినా యిచ్చారు కారు గదా?

అగ్ని హెూ:— అయితే నా కడియం వుడాయిస్తావా యేమిషి?

రామప్ప—నేను మీకు యెలాంటి వకీల్ని కుదిర్చాను. ఆయన మీవిషయమై యంత శ్రమపడుతున్నాడు. ఇదుగో ఆయన వస్తున్నాడు.

(నాయుడు ప్రవేశించును)

రామప్ప:—(తనలో) యేమిటి చెప్మా వీడు మదురవాణి బస పెరటి దిడ్డీ వేపునుంచి వస్తున్నాడు? వీడు కూడా మదురవాణిని మరిగాడా యేమిటి? వీణ్ణి యీ కేసులోనుంచి తప్పించెయ్యాలి

నాయడు—యేమండీ రామప్పంతులన్నా, మిగతా ఫీజిప్పించారు కారు గద?

అగ్ని హెూ.— మీరు రాసిన డిఫెన్సు బాగుంది కాదని భుక్తగారన్నారట.

నాయడు— ఎవడా అన్నవాడు గుడ్లు పీకించేస్తాను. రామప్పంతులన్నగారూ చూశారండీ డిఫెన్సు యెంత జాగ్రత్తగా తయార్ చేశానో. నా దగ్గిర హైకోర్టువాక్కూడా ప్లయింట్లు రాసుకు వెళ్లిపోతారు. యీ కుళ్లు కేసనగా యేపాటి? నే చెప్పినట్టల్లా పార్టీ నడిస్తే నే పట్టిన కేసు పోవడమన్న మాట యెప్పుడూ లేదు యీ డిఫెన్సు చిత్తగించండి, (అని చంకలోని రుమాల్ కట్ట తీసి విప్పి యందులోని యొక కాగితము తీసి చదువును).

"ఫిర్యాదీ చెప్పిన సంగతులు యావత్తూ అబద్ధం కాని యెంత మాత్రం నిజం కావు" చూశారూ ఆ వక్క మాటతోటే ఫిర్యాదీ వాదం అంతా పడిపోతుంది "ఫిర్యాదీ నా మీద గిట్టక దురుద్దేశంతో కూహకం చేసి కేసు తెచ్చినాడు కాని యిందులో యెంత మాత్రం నిజం లేదు."

రామప్ప— డిపెన్సు మాట కేమండి కాని అవధాన్లు గారు పైసా లేదంటున్నారు.

నాయడు:— పైసా లేకపోతే పనేలా జరుగుతుంది?

రామప్ప:— ఒక సంగతి మనవి చేస్తానిలా రండి (రామప్పంతులు, నాయడు, వేరుగా మాటలాడుదురు)

రామప్ప:— నాయడు గారూ మీ వకాల్తీ యీయనకేమీ సమాధానం లేదు. నే యెంత చెప్పినా వినక భీమారావు పంతులు గారికి వకాల్తీ యిచ్చాడు. మీకు యింగ్లీష్ రాదనీ, లా రాదనీ, యెవడో దుర్బోధ చేశాడు

నాయడు:— స్మాలెట్ దొరగార్ని మెప్పించిన ముండా కొడుకుని నాకు లా రాకపోతే యీ గుంట వెధవలకుటోయ్ లా వస్తుంది పాస్ పీసని రెండు యింగ్లీషు ముక్కలు మాట్లాడడంతోటే సరా యేమిటి? అందులో మన డిప్టీ కలక్టరు గారికి యింగ్లీషు వకీలంటే కోపం అందులో బ్రాహ్మ డంటే మరీని. ఆ మాట ఆలందరికి బోధపర్చండి.

రామప్ప — మరి కార్యం లేదండి నే యెంతో దూరం చెప్పాను తిక్క ముండా కొడుకు.

నాయడు:— అయితే నన్నిలాగు అమర్యాద చేస్తారా? యీ బ్రాహ్మడి యోగ్యత యిప్పుడే కలక్టరుగారి బసకు వెళ్లి మనవి చేస్తాను

(తెర దించవలెను)

రెండవ స్థలము:—విశాఖపట్టణము, లుబ్ధావధాన్లుగారి బస

(లుబ్ధావధానులు కూరుచుని యుండును)

లుబ్ధావ:—రామనామ తారకం భక్తిముక్తి దాయకం, రామనామ తారకం, భక్తిముక్తిదాయకం—(అని స్మరణ జేయుచుండును.) (తనలో) ఆహా! నా అంత దురదృష్టవంతుడు లోకంలో యెవడైనా వున్నాడూ? ఏల్నాడి శని రాగానే కాసీకి బయల్దేరి వెళిపోవలసింది బుద్ధి తక్కువ పని చేశాను - రామనామతారకం,- సౌజన్యరావు పంతులు గారు నిన్న పెట్టిన చీవాట్లకి తల పగిలిపోయింది. ఇంత డబ్బుండిన్నీ కూతుర్ని ముసలివాడికి డబ్బుకు లోబడి అమ్మాను. అది మొదటి తప్పు, నా జీవానికి ఉసూరుమంటూ అది, మానం, పరువూ, ప్రతిష్టా, చెడి, లేనిపోని కూనీ కేసు పీకల మీదికి వచ్చి, జైల్లో పడ్డది. దానివంతు నన్ను జైల్లో పెట్టేస్తె నాకు విచారం లేకపోవును. యినస్పెక్టరు ముండా కొడుకు దాన్ని చలపట్టాడు; యీ పాపం యెవళ్లని

కొట్టుకుపోతుందో పెళ్లాం ముండ పారిపోవడమేమిటి చంపేశామని మా మీద కేసేమిటి? కలి, కలి, కలి, కలి, కలి, కలి మండుకుపోతూంది — రామనామ తారకం - స్వయంకృతాపరాధం వగిచి కార్యం లేదు,- రామనామతారకం— యీ రామప్పంతులే నా పాలిటి శని, వేరే గ్రహం అక్కర్లేదు. లేకపోతే వెర్రి ముండా కొడుకుని నా యింట్లోనే పడుండక ఆ వెధవ మాట్లు విని కాలం అంతా మళ్లిం తరవాత పెళ్లి వేసుకోవడ మేమిటి. యెంత డబ్బు ఖర్చైపోయింది! పెళ్లికో రెండు వేలు ఖర్చై పోయినాయి హెడ్డు కనిష్టీబు వచ్చి కూనీ, కూనీ అని పత్రం తీసుకువెళ్లి పోయినాడు. ఆ తరవాత పోలీసొచ్చి మళ్లీ కేసు లేవదీసి అతనో సంచీ లాగేశాడు. మళ్లీ యే గాడిద కొడుకు యే పెంట పెట్టాడో కలక్టరు ఇదంతా యెక్కతీశాడు. నిజం దైవానికి తెలుసును. మా బుచ్చి పసిపిల్ల, సౌజన్యా రావు పంతులుగారన్నట్టు యింత దారుణప్పని యెంత మాత్రం చేసి వుండదు. దాని వుసురూ నా వుసురూ యెవళ్లకు తగుల్తుందో, సౌజన్యా రావు పంతులు గారు యిప్పుడు వస్తామన్నారు, అయనొక్కడే నాకు సత్యసంధుడు కనబడుతున్నాడు కడమంతా వకీళ్లూ, పోలీసులూ అంతా పచ్చప దొంగలు, కలి నిండిపోయివుంది— రామనామతారకం. —

(రామప్పంతులు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

రామప్ప — మామా నా కేమీ మనస్సు మనస్సులాగుంది కాదు,

లుబ్ధావ·— మహాప్రభో నీకు పది వేలు నమస్కారాలు. యిహ, యీ వకీరు వెధవను వదిలి వెయ్యి.—రామనామతారకం—

రామప్ప.— రామరామా! యెంత మాటంటావయ్యా. మీరు ఆపదలో వుండి విరక్తిచాత యే మాటలన్నా మేము మీ విషయంలో పని చెయడం మాకు విధి ముందూ వెనకా చూడ్డానికి యిహ టైమ్ లేదు వ్యవహారం అంతా ఘొక్తు పర్చుకు వచ్చాను. పది వేలక్కర్లేదు. అయిదు వేలిచ్చి నైనా యినస్పెక్టరు గారు బలమైన డిఫెన్సు సాక్ష్యం కూడా కుదిర్చి పెడతారు కేసు యెండ ముందర మంచు విడిపోయినట్టు విడిపోతుంది. ఒక చోట వ్యవహారం కూడా కుదిర్చాను ప్రామిసరీ నోట్ రాసిన నైనా రూపాయిలిస్తారు

లుబ్ధావ:— వక దమ్మిడీ నేనివ్వను— రామనామతారకం —

రామప్ప.— చెడిపోక నా మాట విను, యంతో ప్రయాస మీద యీ ఘట్టం కుదిర్చాను యినస్పెక్టరు, తాస్సీల్దార్ని సాధించడం కోసం యీ

కేసంతా లేవదీశాడు. యిందులో సిక్కైపోయినట్టైనా తాసీల్దారు తాడు తెగుతుంది. డిప్టీ కలక్టరు బ్రహ్మద్వేషి; గట్టి డిఫెన్సొస్తేనే కాని కమ్మెంటు కట్టేస్తాడు యినస్పెక్టరు యింత పట్టుదలగా వున్నా నాకూ అతనికీ వుండే స్నేహం చాత యీ ఘట్టానికి వొప్పుకున్నాడు. యిటుపైని జాలం అయితే నీ కూతురికి వురి నీకు కఠిన సిక్షా పడిపోతుంది

లుబ్ధావ:— పడితే పడ్నీ నా దగ్గిర డబ్బు లేదు. నన్ను బాధపెట్టక నీ మానాన్న నీవు పోదూ— రామనామతారకం—

రామప్ప:— నీ అంత కర్కోటకుణ్ణి నేనెక్కడా చూడలేదు. కన్న కడుపు కూతురు జైల్లో కూర్చుని వురికి సిద్ధంగా వుంటే వెధవ డబ్బుకి ముందూ వెనకా చూస్తున్నావు.

లుబ్ధావ:—నన్నెందుకు బాధ పెడతావు పది వేల నమస్కారాలు వెళిపో బాబూ—రామనామతారకం.—

రామప్ప.—ఐతే నీకు సిక్ష కావడం, నీ కొమార్తెను వురి తియ్యడం నిశ్చయం. నాకు హృదయం కరిగిపోతూంది. దేవుడా యేమిటి గతి. (అని కళ్లను వోణీ అద్దుకొనును.)

(లుబ్ధావధాన్లు గదిలోనికి వెళ్లి తలుపు వేసుకొనును)

(సౌజన్యారావు పంతులు గారు ప్రవేశించుచున్నారు)

రామప్ప:— తమరు ధర్మ స్వరూపులు లుబ్ధావధాన్లుగారి యందు దయ చాత యీ కేసులో పనిచేస్తున్నారు కేసంతా వట్టి అన్యాయం. యేమీ నిజం లేదు. సెలవైతే డిఫెన్సు సాక్ష్యం కుదురుస్తాను

సౌజన్యా·—నీ సంగతి నాకు తెలుసు. యిక్కడ్నుంచి లేచి వెళ్లిపో.

రామప్ప:— (తనలో) వీడసాధ్యుడ్లా వున్నాడు వీడి చర్య చిత్రంగా వుంది. డబ్బు యేడుపేమీ అక్కర్లేదు ఎప్పుడూ న్యాయం న్యాయం అంటూ దేవులాడుతాడు (అని నిష్క్రమించుచున్నాడు)

సౌజన్యా — లుబ్ధావధాన్లు గారూ!

లుబ్ధావ:— (తలుపు తీసుకొని పైకి వచ్చి) బాబ్బాబు దయచేశారా?

సౌజన్యా:— యీ దౌల్బాజీని మళ్లీ యెందుకు రానిచ్చారూ?

లుబ్ధావ:— యినస్పెక్టరు అయిదు వేలు లంచమియ్యమన్నాడని వచ్చాడు,

సౌజన్యా.—మీరో కాక్కో మెతుకన్నా మెదపకండి. మొట్ట మొదటి మీా సంగతి చూడగానే మీారు నిర్దోషులని నాకు తట్టి మీా విషయంలో నేనే దఖలు పుచ్చుకున్నాను అగుంటూరి శాస్త్రులెవరో యేమీా భేదించ లేకుండా వున్నాను కాని, నాకు వచ్చిన యితర భోగట్టా అంతా మీా కనుకూలంగానే వుంది. తగిన డిఫెన్సు సాక్ష్యం దొరుకుతుందని నమ్మకం వుంది. మీారట్టే భయపడకండి.

లుబ్ధావ:— బాబూ మీారు నా పాలింటి నారాయణమూర్తిలా చక్రం అడ్డు వేశారు. మీారు సాక్షాత్తు అవుతార పురుషుల్లా వున్నారు. మీారు కడం వకీళ్లలాంటివారు కారు – మీా మొహం చూస్తే పాతకాలన్నీ పోతాయి యీా గండం గడిచి నా పిల్లా నేను కాసీ చేరుకునే సాధనం చేయిస్తిరట్టయినా నా దగ్గిరున్న డబ్బంతా మీా పాదాల్దగ్గిర దాఖల్ చేస్తాను. మాకు నెలకో పది రూపాయిలు జీవనోపాధికి పంపిస్తూ ఆ కడమంతా మీారు పుచ్చుకోండి.

సౌజన్యా:— నేను మొదట మీాతో చెప్పే వున్నాను. నాకో దమ్మిడీ అక్కర్లేదు నే చెప్పిన మాటలు మీాకు నచ్చి ముసలివాళ్లు పెళ్లాడ కూడదనీ, కన్యాశుల్కం తప్పనీ, యిప్పటికైనా నమ్మకం తోస్తే యీాలాంటి దురాచారాలు మాన్పడానికి, రాజమహేంద్రంలో వొక సభ ఉంది కనక మీాకు తోచిన డబ్బు ఆ సభకి యిస్తే చాలును

లుబ్ధావ:— (బుర్ర యీాపుచు). ఆ. ఆ అ బాగా బోధపడ్డది. శల్యాల్ని పట్టిపోయింది. తప్పకుండా దాఖలు చేసుకుంటాను.

సౌజన్యా:—(నోట్ బుక్కు, పెన్సలు, తీసి) బాగా జ్ఞాపకం తెచ్చుకొమ్మన్నాను - తెచ్చుకున్నారా గుంటూరి శాస్త్రుల్లు పోల్తీ అదీని.

లుబ్ధావ:— ఆ!

సౌజన్యా:— అతని మాటలకి పడమటి దేశపు యాస వుందా ?

లుబ్ధావ:— (ఆలోచించి) యెంత మాత్రం లేదు.

(తెర దించవలెను)

సౌజన్యారావు పంతులు గారి యిల్లు

(సౌజన్యారావు పంతులు గారు, అగ్నిహోత్రావధానులు కూరుచొని మాటలాడుచుందురు)

సౌజన్యా:— ఇహ మిమ్మల్ని జయించిన వాడు లేడు పిల్లల్నమ్ముకోవడం శిష్టాచారం అంటారయ్యా ?

అగ్ని హెూ:— ఔనండి మా మేనత్తల్నందర్నీ అమ్మేరు– వాళ్లంతా పుని స్త్రీ చావే చచ్చారు. మా తండ్రి మేనత్తల్ని కూడా అమ్మడమే జరిగిందష. యిప్పుడీ వెధవ యింగ్గీష్ చదువునుంచి ఆ పకీరు వెధవ దాన్ని లేవ దీసుకు వెళ్లిపోయినాడు గాని, వైధవ్యం అనుభవించిన వాళ్లంతా యెంత ప్రతిష్టగా బతికారు పూర్వకాలంలో

సౌజన్యా:— చిన్న పిల్లల్ని కాలం గడిచిన వాడికి చేస్తే వైధవ్యం రాక మానుతుందయ్యా?

అగ్ని హెూ:— ప్రాలుద్దం చాలకపోతే ప్రతివాళ్లకీ వస్తుంది చిన్నవాళ్ళకిస్తే నేమి పెద్దవాళ్ళకిస్తేనేమి, రాసిన రాతెవడైనా తప్పించగలడూ?

సౌజన్యా— డబ్బుకి లోభపడి గదా ముసలి వాళ్లకిస్తారు కన్యల్నమ్ము కోవడం శాస్త్రదూష్యం కాదయ్యా?

అగ్ని హెూ— యిప్పుడు మీ లౌక్యుల్లో రెండేసి వేలూ, మూడేసి వేలూ, వర కట్టాలు పుచ్చుకుంటున్నారు కారండీ, మా మట్టుకేనా శాస్త్రాలు?

సౌజన్యా— చంటి పిల్లని ముసలివాడికి యేం సౌఖ్యపడుతుందని యిచ్చా రయ్యా?

అగ్ని హెూ:— అదంతా మీ కెందుకయ్యా, ఓహెూ! యిందుకా నన్ను పిలిపించారు. వెదవముండ న్లేవదీసుకుపోయిన పకీర్ వెధవ పక్షాన మాట్లాడతారూ? యేం పెద్దమనుష్యులండీ కేసు మానుకునేది లేదు సరే గదా ఆ వెధవ, కనపడితే నా దుఃఖం తీరా నూటేస్తాను.

సౌజన్యా:— తొందర పడకండీ అవుధాన్లు గారూ, బ్రాహ్మణోత్తములు, తమ దగ్గిరంతా శాంతం నేర్చుకోవాలి. లుబ్ధావధాన్లుని నూటేసినందుకు సిక్ష కావడానికి సిద్దంగా వుంది గదా వందో రెండు వందలో యీ సరికి వదిలిపోయినాయి కాళ్లు బాగా పీకితేనేకాని కన్యాశుల్కంలో వున్న దోషమూ కనపడదు, మీ మూలంగా–దురవస్థ చెందిన మీ పిల్లయందు మీకు కనికరమూ పుట్టదు నా పేర రిఫార్మ్ సభ శక్రటరీ గారు వుత్తరం వ్రాశారు. ఆ పిల్ల తాలూకు ఆస్తి కొంత మీ వద్ద ఉందట, చిక్కు లలో దిగక పంపించెయ్యండి

అగ్ని హెూ— నా పిల్లేమిటి పకీర్ ముండ? రేపు యింటికి వెళుతూనే ఘటా శ్రాద్ధం పెట్టేస్తాను

సౌజన్య— ఇంత కనికరం లేదేమయ్యా నీకు?

అగ్ని హెూ·— ఏమిటో నా ప్యాలుద్దం మీకెందుకూ? మీ గృహ కృత్యాల వూసుకు నే వచ్చానా?

సౌజన్య — అయితే ఆ పిల్ల ఆస్తికి మీ మీద దావా తేవలసి వుంటుంది.

అగ్ని హెూ — దావాలకి భయపడే వాణ్ణి కానండోయ్.

సౌజన్య — అది నాకు తెలుసును, మీరు అగ్రహారపు బెయ్యి, ఆఖరు మాట ఒక మాట బెబుతాను, ఆలోచించండి మీరు గిరీశం మీద కేసు తేవడం మానుకుని ఆపిల్ల తాలూకు ఆస్తి యిచ్చి వేస్తే, మీ మీద లుబ్ధావధాన్లు గారు తెచ్చిన పిర్యాదు తీయించి వేస్తాను.

అగ్ని హెూ.— కేసు మానుకుంటానూ? లుబ్ధావధాన్లుకు చేసినట్టే యెప్పుడో వొహప్పుడు వాడిక్కూడా యెమికలు పచ్చడి చేస్తాను లుబ్ధావదాన్లు నన్ను చేసేదేమిటి? సాక్ష్యం రావాలి కాదూ?

సౌజన్య·—ఇప్పుడు మీరే నా దగ్గిర వొప్పుకున్నారు గదా! నేనే పలుకుతాను సాక్ష్యం

అగ్ని హెూ.— అంత వారు కారనా, యేడిసినట్టే వుంది ముండా సంత, యేడిసినట్టే వుంది యిందుకేనా యింత ప్రత్యుద్దానం చేసి నన్ను తీసుకు వచ్చారు, యేమిటో కేసులో సలహా బెబుతారనుకున్నాను,

(అని లేచి వెళ్లిపోవును.)

మూడవ స్థలము :—విశాఖపట్టణములోని వీధి

(బైరాగీ. వెనుక పదిమంది శూద్రులూ ప్రవేశించుచున్నారు.)

1వ శూద్రుడు —యక్కడ నుంచి విజయం చేస్తున్నారు?

భైరాగి·— నేను కాశీ నుంచి వస్తున్నాను.

1వ శూద్రుడు:— యన్నాళ్లాయి బయలుదేరినారు?

భైరాగి — రెండు రోజులయినది

2వ శూద్రుడు — యలాగొచ్చారు యింత యేగిరం?

భైరాగి·— పవనం బంధించి వాయు వేగం మీద వచ్చాము.

3వ శూద్రుడు:— యోగులకి యేలాటి శిద్ధులయినా వుంటాయి. యీయనే కాబోలురా మొన్న శివరాత్రికి, సింహాచలంలోను, వుప్పాకలోనూ కూడా ఒక్కమాటే కనపడ్డాడని అనుకున్నారూ?

భైరాగి — యీ వూరిలో సదావృత్తి మఠం వున్నదా?

3వ శూద్రుడు.—లేదు గురూ. మేమంతా వుండగా మీకు మఠం యెందుకూ? కాశీలో భోగట్టా యేమిటి గురూ?

భైరాగి — నాలుగు రోజుల క్రిందట విశ్వేశ్వరుడు కోవిల్లో ఒక బంగారపు రేకు పడ్డాది దాని మీద అక్షరాలున్నాయి, బ్బాహ్మలకెవ్వరికీ తెలిసినాయి కావు. అప్పుడు మా దగ్గరకు తీసుకు వచ్చేటప్పటికి మేము చదివాము —మరి యెవరితో చెప్పకండి అందులో ఆరు నెలలకి ఇంగిలీషు బావుటా పోతుందని వుంది

2వ శూద్రుడు·— ఏమాచ్చర్రెం! ఏమాచ్చర్రెం! గురువు గారు బోజనం యేటారగిస్తారు

భైరాగి:— పాలు, పంచదార, అంటిపళ్లున్నూ, నెలకి పదిహేన్ రోజులు అలాగు ఫలారం చేస్తాం. పదిహేన్ రోజులు వాయు భక్షణం చేస్తాము. యీ వూరు భోగట్టాలేమిటి?

1వ శూద్రుడు.—ఏమున్నాయండి. రామచంద్రపురం అగ్రహారం కాపరస్థుడు లుద్ధావధాన్లని ముసిలి బ్బాహ్మడు పెళ్లాన్ని కూతురు చేత చంపించేశాడు, కూనీ కేసు వొచ్చింది. రేపు సాయింత్రం అతన్ని, హెడ్డు కనిష్టీబుని, సాక్షులని, తాస్పీల్దారుని, సిక్ష చెబుతారు.

భైరాగి:— (తెల్లపోయి) యీ వూరు పాపంతో నిండినట్లు కనబడుతుంది. యీ వూళ్లో మేమొక నిముషమయినా వుండము

2వ శూద్రుడు — గురోజీ మీా రెళ్లిపోతే మా గతేటి? కూనీ చేసినోళ్లు యీ వూరోళ్లు కారు.

3వ శూద్రుడు:— ఆ వూరు దుకాణాదారుగారిదిగో వస్తున్నారు. అయన మంచి గ్యాని.

భైరాగి:— (క్రేగంట నాదిక్కు జూచి) యీ వూళ్లో తాగడం లావుగా వున్నట్టు కనబడుతుంది మేము తాగుబోతులతో మాట్లాడము. ఆ దుకాణాదారు వచ్చేలోగా యీ సందులోకి మళ్లి పోదాము రండి. (ఇంతటిలో దుకాణాదారు పరుగెత్తి కొనివచ్చును).

దుకా:— (బైరాగీ మొలలో చెయివేసి పట్టుకొని) నాకు బాకీ వున్న రూపాయలిక్కడ కక్కితేనే కాని వొదలను.

భైరాగి:— యేమిటీ నాశకం! వీడు తప్ప తాగి పేలుతున్నాడు. నేను మొదటే అన్నాను కానూ, తాగుబోతులతో సహవాసం కూడదని.

3వ శూద్రుడు.— భాయి! మీకేమీ మతిపోయిందా యేమిటి? గురువు గారితో అలాగ మాటలాడుతున్నారు.

దుకా·— గురువూ లేదు, గుటా్రా లేదూరుకోశ్. యీడెక్కడ గురువు, నా దుకాణం మీద సారా అంతా చెడ తాగి డబ్బు యివ్వకుండా యగేశాడు.

2వ శూద్రుడు:— నీకు మతిపోయింది. ఆయనేటి నీ దుకాణం మీద సారా తాగడం యేటి. మొన్న బయల్దేరి కాశీ నుంచి యిప్పుడే ఒచ్చారు.

దుకా:— ఆకాశం మీంచి ఒచ్చాడు కాడూ? రూపాయీ లిచ్చేసి మరీ కదులు.

భైరాగి— మా వంటి సాధుల తోటి మీకు వాదెందుకబ్బీ, యెవర్నిచూసి నేననుకొన్నావో యేమిటో. నీవంత మమ్మలిని నిర్బంధ పెట్టాలని వుంటే వొక్క నిముషం తాళు, యింత రాగి తెచ్చుకుంటే వెండి చేసి యిస్తాను

2వ శూద్రుడు·— యేమి వెర్రిముండా పనిచేశావోయ్ బంగారం చేశే వాళ్లకి డబ్బు లచ్చంటోయ్ అరి కాళ్ల మీద పడి కోపం తీర్చుకో

దుకా.— వుండోశ్ యేడిసినట్టే వుంది. (హెడ్ కనిష్టీబు ప్రవేశించును).

హేడ్·— యేమండోయి గురోజీ! మీరు దొరకడం నాకు దేముడు దొరికినట్టుంది, ఇక బతికాను, మీతో కొన్ని జరూరు సంగతులు చెప్పాలి రండి.

భైరాగి— భాయి! మీరు వెనక్కుండండి (పదిమంది శూద్రులును వెనకకు వెళ్లిపోవుదురు).

దుకా— నా రూపాయిలు యిచ్చి మరీ మాట్లాడండి.

భైరాగి.— నీకు కావలసినంత వెండి చేసిస్తాను, నలుగురిలోనూ మర్యాద తీసి వెయ్యడం న్యాయమేనా ఇలాంటి రహస్యాలు పామరులకు తెలియకూడదు

హేడ్— (దుకాణాదారునితో) బాయి! నీ రూపాయిలు నేనిస్తాను గాని, కేసు మాటేదో జాగ్రత చేసుకోనియ్యండి. (భైరాగి వైపు తిరిగి) గురోజీ

కూనీ కేసు పీకల మీదికి వచ్చింది కేసు యే బుగ్గీ లేనిదే, నాలుగు రాళ్లు తడుముకుందామని ఆ వేళ రాత్రి ముసలివాణ్ణి గందరగోళం పెట్టాం. యీ రామప్పంతులు గాడు యేదో ఛాడడిగినంత యివ్వాం కామని తాస్సీల్దారుకి ఆకాశ రామన్న అర్జీ కొట్లాడు- వాడొచ్చి కేస్ మళ్లీ కదిపి, హాత్ హూత్తని, ముసలాణ్ణి బెదిరించి డబ్బు లాగి వూరుకున్నాడు. తాస్సీల్దారు దగ్గిర కూడా రామప్పంతులుకేం పెగిలింది కాదు, దాంతో కలక్టరుకి ఒహ ఆకాశరామన్న అర్జీ కొట్టాడు. దాని మీద అది యినస్పెక్టరుకి రిపరైంది వాడు మైరావణాసురుడు, తాస్సీల్దారుకీ వాడికి బల వద్విరోధం దొంగ సాక్ష్యం అంతా కూడదీసి పద్మవ్యూహం పన్నేశాడు నేనూ తాస్సీల్దారూ, కేసు కమ్మీ చేశామని రుజువు తెస్తున్నాడు.

బైరాగి.— మేముండగా మీకేమి బయమండీ కోరుటుకు వెళ్లేటప్పుడు యీ వేరు చేతికి కట్టుకుని యీ అక్షింతలు యింటి మీద పడేసి లోపలికి వెళ్లండి, అధికారికి వాగ్బంధము అయిపోతుంది.

హేడ్ — అలాగు రక్షించు గురూ మీరు నా పక్షం సాక్ష్యం కూడా పలకాలి లుబ్ధావధాన్లు మామ గారు ఆ గుంటూరు శాస్తుల్లెవరో వాడెక్కడా కనబడకుండా వున్నాడు. వాడు కాని దొరికితే కేసొక్క నిముషంలో పోతుందని పస్టు క్లాస్ ప్లీడర్ సౌజన్యరావు పంతులు గారు చెప్పారు గుంటూరు టెలిగ్రాఫిస్తే అక్కడ నుంచి యీమధ్య యవరూ శాస్తుల్లు కూతుర్ని తీసుకుని యీవేపు రాలేదని జవాబు వచ్చింది వాణ్ణి రప్పించే సాధనం యేమైనా చేయించగలరా గురోజీ ?

భైరాగి —ఆహా! అదెంత పని, రాత్రి అంజనం వేసి యెక్కడున్నదీ కనుక్కుంటాం

హేడ్ —దయచెయ్యండి యింటికి వెళదాము.

బైరాగి.—యీ శిష్యులకొంచం గ్యానోపదేశం చేసి వస్తాను మీరు వెళ్లండి.

హేడ్ —అలాక్కాదు నేను మీతో కూడా వుంటాను

(తెర దించవలెను.)

డెప్యూటీ కలెక్టర్ మాణిక్యం మొదలి కచేరీ

(వకీళ్లు, బంట్రౌతులు, మొదలైన వాళ్లు)

భీమా ·—నాకు మునసబు కోర్టులో కేసున్నది, కటాక్షిస్తే వొక అర్జీ దాఖలుచేసి శలవు పుచ్చుకుంటాను.

కలెక్టర్ :—కోర్టు వారికి సావకాశం అయేవరకూ వుండలేని వకీళ్లు కేసు యెందుకు దాఖలు చేయవలె ? ఇది చెప్పినట్టల్లా వచ్చే కోర్టనా మీ యభిప్రాయం ?

భీమా — చిత్తం, చిత్తం, తమ ప్రిడిశెసర్లు అలాగ్గడుపుతూ వచ్చేవారు.

కలె.—ఆఫీస్ పని చూసుకుని పిల్చేవరకూ ఉండండి.

అగ్ని హో :— (రామప్పంతులుతో) యేమండోయ్ మన కొత్త వకీల్ని కోప్పడుతున్నారే ?

రామప్ప ·— యీ అధికార్ల నైజం యేమిటంటే యెవళ్ల మీద దయుండి యెవళ్ల పక్షం కేస్ చెయ్యాలంటే వాళ్లని కరవ్వొచ్చినట్టు కనపడతారు. మీరు కోర్ట్ల సంగతంతా తెలుసునంటారే ? యిదేనా మీ అనుభవం ?

అగ్ని హో :—(కొంచెము గట్టిగా) అవునవు న్నాకు తెలుసును.

కలె ·— యెవరా మాట్లాడుతున్న మనిషి.

వాయడు :— (లేచి) తక్‌షీల్ మాప్ చేస్తే మనవి చేస్తాను. యీయన కృష్ణా రాయపురం అగ్రహారం కాపురస్తుడు, నులక అగ్నిహోత్రావధాన్లు గారు, మహయోగ్యమైన బ్రాహ్మడు, జటాంతస్వాధ్యాయి, యీయనే లుబ్ధావధాన్లు గారికి కొమార్తెని, పద్దెనిమిది వందల రూపాయిలకు, కన్యాదానం చేయడానికి బేరమాడుకుని, కాబోయే అల్లుడికి దేహశుద్ధి చేశారు, అందుకే యీ మధ్య లుబ్ధావధాన్లు గారు యేలినవారి కోర్టులో ఛార్జీ దాఖలు చేశారు అందులో ముద్దాయీ యీ మహానుభావుడే ! రామవరంలో సహస్రమాసజీవైన వక బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుడుంటే ఆయనకు పెద్ద కుమార్తెను కన్యాదానం చేసి, రెండు పిల్లికూనల్ని స్వీకరించేటప్పటికి పెళ్లిలోనే ఆ బ్రాహ్మడి పుణ్యం అంతా మూడి పరంపదం వేంచేశాడు ఆ పిల్లదాని తరపున భూముల కొరకు దావా తెచ్చారు. వీరు తమవంటి గవర్న మెంట్ ఆపీసర్లకి తరుచుగా పని గలుగచేసి ప్లీడర్లని పోషిస్తూ వుంటారు వీరి యోగ్యత లేమి, వీరి దయాంతఃకరణ లేమి, వీరి సరసత లేమి, మరి యెన్నడమునకు శేషుడికైనా అలవి కాదు వారి తరపున కేసు దాఖలు చెయ్యడం కోసమే భీమారావు పంతులుగారు కోర్టుకు దయచేశారు. (అని విరసముగా నవ్వి కూరుచొనును.)

కలె:—బలే శాబాష్ (గుమాస్తాతో) ఏదీ భీమారావు పంతులుగార్ని ప్రియాదు అర్జీ దాఖలు చేయమను (గుమాస్తా పుచ్చుకొని దాఖలు చేయును.)

కలె :—(కాగితమందుకొని) యేమిటయ్యా కేసు స్వభావం?

భీమా :—చిత్తం, యీయన వెధవ కొమార్తెని, యీయన కొమారుడికి చదువు చెప్పే గిరీశం అనే ఆయన అలంకారాలూ, ఆస్త్రీతో కూడా లేవతీసుకు వెళిపోయినాడు.

అగ్నిహెూ :—దస్తావేజులూ, కోర్టు కాయితాలూ కూడానండి.

కలె :—యేమిటీ! ఆ, హా,హా,హా,హా, (అని నవ్వుచు బూట్సు నేలపై తట్టును) బలే శాబాష్ (అర్జీ చూసుకొని) యిన్నాళ్లేమి చేస్తున్నారు ?

భీమా:— తహస్సీల్దార్ గారి దగ్గిర నేరం జరిగిన మూడో రోజునే మున్సబు కోర్టు వకీలు వెంకట్రావు పంతులు గారు, ఛార్జీ దాఖలు చేస్తే, ఆ తహస్సీల్‌దారు గారు కేస్ స్వభావం యేమిటని అడిగినారు ఎబ్‌డక్‌షన్ అని వెంకట్రావు పంతులు గారు చెప్పేసరికి యింగ్లీషు రాకపోవడం చాత, తహస్సీల్దారు గారు ఆ మాట యెప్పుడూ విన్లేదని చెప్పారు. తరవాత కేస్ స్వభావం తెలుగున చెప్తే యీలాటి నేరం మా జూరిస్‌డిక్‌షన్‌లో జరగదు తోవలో రోడ్డు మీద యే తాలూకా సరిహద్దులో యెత్తుకు పోయినాడో అని అర్జీ దాఖలు చేసుకున్నారుకారు. లుబ్ధావధాన్లు గారి కూనీ కేసు కామాప్ చేసిన తహస్సీల్దారు గారే యీయనండి.

వాయుడు — ఇంగ్లీష్ రాకపోతే నేమండి. తహస్సీల్దారు గారు యెంత ప్రాజ్ఞులు పూర్వపు యూరోపియన్ అదికార్లని యెంత మందిని మెప్పించారు ఆయన లుబ్ధావధాన్లు గారి కేసు కామాప్ చేశారని భీమారావు పంతులు గారు అంటున్నారు యింకా విచారణవుతున్న కేసులో అలా అన్నందుకు యీనపైన తహస్సీల్దారు గారు పరువు నష్టం ఛార్జీ తేవడమునకు వీలు వున్నది

కలె — (భీమారావు వైపు జూచి) పిల్లకు పదహారు సంవత్సరములకు లోపు యీడని రుజువున్నదా ?

భీమా — జాతకం వుందండి.

వాయుడు:— కోర్టు వారు ఆ జాతకం దాఖలు చేసుకోవాలి.

భీమా:— యీ కేసులో ఆయన మాట్లాడుతూంటే నే ఎంతమాత్రం వొప్పేది లేదు.

వాయుడు.— యీ కేసులో నాకూడా వకాల్తినామా వుందండి (అని దాఖలు చేయును)

భీమా.— (అగ్నిహోత్రావధాన్లు గారితో) ఏమయ్యా యీయనక్కూడా వకాల్తీ యిచ్చావయ్యా?

అగ్నిహో:— మొదటా, రామప్పంతులు యీయన కిప్పించారు.

భీమా:— (అగ్నిహోత్రావధాన్లు గారితో) అయితే యేడువు

(అగ్నిహోత్రావధాన్లు తెల్లపోయి చూచును).

కలె:—యేదీ జాతకం దాఖలు చెయ్యండీ.

(భీమారావు పంతులు దాఖలు చేయును).

నాయడు:— కోర్టు వారితో వక సంగతి మనవి చేసుకుంటూను. యీ జాతకం విశ్వామిత్రుడంత యోగ్యుడైన బ్రాహ్మడి చేత తయారు చెయ్య బడ్డది. అదుగో ఆ మూల నిలబడ్డ రామప్పంతులు గారికి యీ జాతకంలో మంచి ప్రవేశం వుందండి.

భీమా·— నేను పేస్డ్ వకీల్ని. కేసు హీరింగు నేనే చేయవలెను గాని నాయడు గారు చేస్తే నేనెంతమాత్రం వొప్పేది లేదు.

నాయ:—స్మాలెట్ దొరగారి దగ్గిర్నుంచీ యేజన్సీ కోర్టులో వకాల్తీ చేస్తున్నాను. డబ్బుచ్చుకున్నందుకు నా పార్టీ తరఫున నాలుగు మాటలు చెప్పి తీరుతాను గాని యింగ్లీష్ చదువుకున్న కొందర్లాగ నోటంట మాట్రాకుండా కొయ్యలాగ నిలబడనండి.

కలె:— క్లార్క్! ఆ రామప్పంతులు చాతను దీనిక్కాపీ రాయించు.

(క్లార్కు వ్రాయించును)

(అతను కాపీ వ్రాయులోగా డెప్యూటీ కలెక్టర్, గుమాస్తాలు తెచ్చిన కొన్ని కాగితముల మీద సంతకములు చేయుచుండును. కొంతసేపునకు గుమస్తా రామప్పంతులు వ్రాసిన కాపీతో కూడా జాతకమును దాఖలు చేయును).

కలె:—(అగ్నిహోత్రావధానుల వైపు జూచి) మీ కొమార్తె, యే సంవత్సర మందు బుట్టిందయ్యా?

అగ్ని:— దుర్మతి.

కలె:—జాతకంలో దుందుభుందే రెండు దస్తూరీలు వొక్కలాగున్నా యేమయ్యా బ్రాహ్మడా? బ్రాహ్మణ్యం పరువంతా తీసేస్తిరే. గడ్డి తిని

పిల్లనమ్ముకున్నావు సరే కాని, యీలాటి ఫోర్జరీలు కూడా చేయిస్తావూ. బ్రాహ్మల్లో అంత ఖంగాళీ మాల కూడూ మరెక్కడా లేదు. నీ దుర్మార్గత వల్ల నీ కుమార్తెను యీ అవస్థలోకి తెచ్చి మళ్లీ ఎబ్‌డక్షన్ కేసు కూడానా ? నీ పొట్ట కరిగించేస్తానుండు. (గుమాస్తాతో) కేస్‌లో నోటీస్‌లు చెయ్యి.

గుమా:—(ఛార్జీ కాగితము జూచి) యిందులో ముద్దాయీ యింటి పేరూ సాకీనూ లేదండి.

వాయ:—లేచి వల్లకాట్లో రామనాధయ్య వ్యవహారం లాగుంది. ఇంగ్లీషు వకీళ్లు దాఖలు చేసే కాకితాలు యీ రీతినే వుంటాయండి.

భీమా:— (గుమస్తాతో రహస్యముగా) తరవాయీలు నింపించలేదుటయ్యా (పైకి) యీలా నాయడు గారు నన్ను తూలనాడుతూంటే కోర్టు వారు ఊరుకోడం న్యాయం కాదు.

కలె:—నాయడు గారు మిమ్మునేమీ అన్లేదే.

భీమా:— (తనలో) యిక్కడికి నేను రావడం బుద్ధి పొరపాటు.

క్లార్కు:—(భీమారావు పంతులు గారితో) ఇంటి పేరూ, సాకీనూ యేమిటండీ?

భీమా:—(అగ్నిహోత్రావధాన్లు గారితో) ఏమిటయ్యా ?

అగ్నిహో — ఆయన పేరు గిరీశం, మరంతకంట నాకు తెలియదు.

కలె:—బాబాష్; బాగా వుంది ! అవధాన్లుగారి కొమార్తెని యెవడో తీసుకు పోయినాడు, కనక వాడి వూరూ పేరూ యెరిగిన వాళ్లు తెలియచెయ్యవల సినదని, దండోరా కొట్టించి గేజట్లో వేయించండి పోలీసువారికి యెం దుకు నోటీసివ్వలేదూ ! సాకీనూ మొదలైనవి లేనిదీ కేసు యడ్‌మిట్ చాయడనికి వీలు లేదు టిపిన్‌కి వేళయింది లేదాము (అని లేచి వెళ్లిపోవును).

అగ్నిహో:— (భీమారావు పంతులుగారితో) ఏమండోయ్ కేసు అడ్డంగా తిరిగిందే– (భీమారావు పంతులు గారు మాట్లాడరు)

అగ్నిహో:— యేమండోయి మీతోటి మాట్లాడుతున్నాను.

భీమా:—ఇచ్చిన ఫీజుకు పనైపోయింది, మళ్లీ పీజిస్తేనే కాని మాట్లాడేది లేదు.

అగ్నిహో.— యేం పనైంది అఘోరం పని కలక్టరు చివాట్లు పెడు తూంటే ముంగిలా మాట్లాడక వూరుకున్నారు.

భీమా:— బంట్రోత్! యితన్ని నా దగ్గిరికి రాకుండా గెంటేయ్.

అగ్ని హెూ:— ఓహెూ బాగుంది వ్యవహారం! రామప్పంతులేడీ?

వాయడు:— (మెల్లగా వెనుక నుండి వచ్చి) పోర్జరీ మాట రాగానే సన్నగా జారారు. యీపాటికి వారి వూరికి సగం తోవలో వుంటారు.

అగ్ని:— అయ్యో కొంప తీశాడే!

వాయడు:— ఇంగ్లీషు వకీలు సరదా తీరిందా? పోర్జరీకి తమకూ్కడా మర ప్రవేశం అవుతుంది.

అగ్ని·— అయ్యో నీ యింట కోడి కాల్చా.

వాయడు·— రోజూ కాలుస్తూనే వుంటారు.

(అందరును నిష్క్రమింతురు,)

(సౌజన్యరావు గారి బస)

(కుర్చీ మీద సౌజన్యరావు గారు కూరుచొని యుందురు, బంట్రోతొక కార్డు తీసుకొని వచ్చి యిచ్చును.)

సౌజన్య:— (కార్డు చూచుకొని) జే, యస్, గ్రీస్. (బంట్రోతుతో) డ్రెస్సు వేసుకుని వస్తానుండు. (అని వెళ్లి డ్రెస్సు వేసుకొని వచ్చి కుర్చీ మీద కూరుచొనును)

సౌజన్య:— (బంట్రోతుతో) ఆయన్ను పిలు.

(బంట్రోతు వెళ్లి గిరీశమును లోపలికి పిలుచుకొని వచ్చును.)

సౌజన్య:— ఈయనెవరు. దొరగారేరి?

బంట్రో — యీయనేనండి కార్డు యిచ్చారు.

గిరీశం:— ఐ యామ్, గిరీస్, సర్; వీరయ్య పంతులు గారూ ఆఫ్ రామవరం, సెంట్ మీ.

సౌజన్య:— ఇదేమిటి వికారం గ్రిసేమిటి? క్రిస్టియనువుటయ్యా?

గిరీశం:— చిత్తం, చిత్తం, చిత్తం, కాను.

సౌజన్య:— మీరు వచ్చిన సంగతి విషయమై ఆ తరవాత చెబుతాను. కొన్ని రోజుల క్రిందట మీ విషయమై వీరయ్య పంతులు గారు నా పేర వ్రాసినారు, నేను అందు విషయమై ఛోగట్టా చెయ్యడంలో పాపం లుబ్ధావధానులు గారి కేసు సంగతి నాకు తెలిసినది. అందు విషయమై కొంత ఇన్‌టరెస్టు పుచ్చుకుని పని చేస్తూన్నాను. లుబ్ధావధాన్లు గారు మీకు బంధువుణ్ణని చెప్పారు. యేమి బంధుత్వం యేమిటి ?

గిరీశం:— అతను మా పెత్తల్లి కొమారుడండి.

సౌజన్య:— ఆయన కుమార్తె మీద కూనీ కేసు వచ్చిన మాట యెరుగుదురు కాదూ ! డెప్యూటీ కలెక్టరు బ్రహ్మద్వేషి ; బలమైన డిఫెన్స్ సాక్ష్యం దొరక్కపోతే కమ్మెంట్టై పోతుంది. ఆయనకి పిల్లనిచ్చిన గుంటూరి శాస్త్రుల్లెవరో మీకు తెలుసునా?

గిరీశం:— నాకు ఆ సంగతి మట్టుకు తెలియదండి. శలవయితే అదెంత భాగ్యం కనుక్కుంటానండీ.

సౌజన్య:— వెతగ్గా వెతగ్గా యీ వూళ్లో గుంటూరు కాపరం అని చెప్పుకునే అవధాన్లొకడు దొరికాడు. ఆయన్ని మా యింటికి పిలిపించాను. ఇప్పుడిక్కడే వున్నాడు వెళ్లి రహస్యంగా యీ సంగతి లుబ్ధావధాన్లు గారితో చెప్పి వేగిరం తీసుకురండి

గిరీశం:— ఆయనెక్కడ బస చేశారండి ?

సౌజన్య:— జగన్నాధస్వామి కోవిల కెదురుగుండాను.

(గిరీశం వెళ్లును, తెర దించవలెను)

మూడవ స్థలము:—లుబ్ధావధాన్లు గారి బస

లుబ్ధావ:—రామనామతారకం భక్తిముక్తి దాయకం (అని పఠించుచుండును.)

గిరీశం:—(ప్రవేశించి) అన్నయ్యా (అని యేడ్చుచు కౌగలించుకొనును).

లుబ్ధావ :—రామనామతారకం భక్తిముక్తిదాయకం—

గిరీశం .—మీ మీద కూనీ కేసొచ్చిందని తెలిసి నిద్రాహారం లేకుండా యెకాయకీని వెళిపోయి వచ్చాను. మా అన్నయ్యకీ వాళ్లకీ కబురంపించావు కావేమి ?

లుబ్ధావ :— ఎవడేం చెయ్యాలి ? అన్నిటికీ సౌజన్యరావు పంతులుగారే వున్నారు . అయితే అబ్బీ అగ్నిహోత్రావధాన్లు గాడి కూతుర్ని లేవ దీసుకు వెళ్లిపోయినావట్రా ! వాడికి తగిన శాస్తి చేశావు. దాన్ని పెళ్లి మాత్రం ఆడ్లేదు గద ?

గిరీశం :—అంత తెలివితక్కువ పని చేస్తానా? నువ్వు నన్ను పెంచుకుంటా వనీ, పెళ్లి చేస్తావనీ మా వాళ్లు కొండంత ఆశ పెట్టుకున్నారు గదా !

లుబ్ధావ :—యీ గండం గడిస్తే పెంపకం మాట ఆలోచించుకుందాం.

గిరీశం :—(గద్గదస్వరంతో) గడిచేటట్టు కనపడదట. సౌజన్యరావు పంతులు గారన్నారు. డెప్యూటీ కలెక్టరు బ్రహ్మద్వేషట కడుపు సముద్రం అయి పోతూంది (అని కళ్లు తుడుచుకొనును). విధి కృతం తప్పించడాని కెవడి శక్యం. కానీ, ముందు గతన్నా చూసుకో. ఓ దత్త పత్రిక రాసిచ్చేస్తే కాపుదారీగా వుంటుంది.

లుబ్ధావ :— నాకున్న బంధువులంతా నా దగ్గిర డబ్బు లాగాల్ని చూ శే వాళ్లే కాని కష్టసుఖాలకి పనికి వొచ్చేవాడు ఒక్కడయినా లేడు.

గిరీశం :—ఒహణ్ణెత్తి నేనా ఓ దమ్మిడీ కొట్టిన పాపాన్నెప్పుడైనా పోయి నావూ ? నే కాబట్టి నీ ఆపద సమయంలో వచ్చాను కాని నీ బంధువు లందరికీ నీయందు పిసరంతయినా అభిమానం లేదు.

లుబ్ధావ:—లేకపోతే పీడా నాడా కూడా పాయెను.

గిరీశం:— నీ దగ్గిరొక దమ్మిడీ నేనాశించి రాలేదు దత్తత చేసుకుని యప్పటికైనా తరుణోపాధి చూసుకొమన్నాను.

లుబ్ధావ:—యిక్కడంతయింది యిహ ముందు లోకం మాట ఆలోచించు కుందాం

గిరీశం·— నీకోవేళ సిక్కైపోతే నీ వ్యవహారాలూ సవహారాలూ చూశేవాడెవ డైనా వుండాలి గదా ? నీ సన్నిహిత బంధువుల్లో యింగ్లీషొచ్చినవాణ్ణి నేనొక్కణ్ణె నాకో పెరాఫ్ టర్నామా ఐనా గొలికిచ్చేయ్.

లుబ్ధావ:— నువ్వెందుకు నన్ను దుఃఖంలో వున్నవాణ్ణి మరింత దుఃఖ పెడ తావు ? అన్నిటికీ సౌజన్యరావు పంతులు గారున్నారు. ఆయనెలా చెబితే అలా చేస్తాను

గిరీశం:— (తనలో) యీ సౌజన్యరావు పంతులు మా అసాధ్యపు ఘటంలా వున్నాడు అతణ్ణి చూసిన దగ్గిర్నుంచీ బ్రహ్మన్లక్ష్య పెట్టని వాణ్ణి నాకే కంపరం కలుగుతూంది.

(బంట్రౌతు ప్రవేశించును)

బంట్రో:— అవధాన్లు గారూ! సౌజన్యరావు పంతులు గారు రమ్మంటున్నారు.

గిరీశ:— ఆఁ. ఆఁ మరిచిపోయినాను. నేనిప్పుడక్కడినుంచే వచ్చాను. ఎవరో గుంటూరి శాస్త్రుల్లు వారింటికొచ్చాడట. నిన్ను పిలవమన్నాడు.

లుబ్ధావ:— (ముఖమున నాతృత గనుపరచుచు) ఏమిటీ! గుంటూరి శాస్త్రుల్లే! ఇదుగో వస్తున్నాను. (వళ్లంతా వణుకును)

(**లుబ్ధావధాన్లు, గిరీశం, నాలుగడుగులు నడచునంతటికి పోస్టు బంట్రౌతు కనుబడును).**

పోస్టు బంట్రో — మీరేటండీ లుబ్దావధాన్లు గారు?

లుబ్ధావ.— అవును, ఎందుకేమిటి?

పోస్టు బంట్రో:— మీ పేర పన్నెండు వందలూ్రపాయిలు మనీ ఆర్డరొాహటీ, బంగీ వహటీ వచ్చింది.

లుబ్ధావ:—(తనలో) నా పేర మణీ ఆర్డరేమిటి చెప్మా! (పైకి) ఏదీ యిలా తే.

పో బం —యీవూరి పెద్దమనుష్యులెవ్వరైనా సాక్షి సంతకం చేస్తేనే కాని యిస్తే మాకు మాట వస్తుంది.

లుబ్ధావ —అయితే సౌజన్యరావు పంతులుగారి యింటికి రా ఎవరి దగ్గిర్నుంచొచ్చిందేమిటి మణీ ఆర్డరు?

పోస్టు బం:—(కాగితము తీసి చూచి) యెవరో గుంటూరి శాస్త్రుల్లట

లుబ్ధావ·— ఏమిటేమిటీ! ఆ కాయితం యీలా చూడ్నీ (అని వణకుచున్న చేతితో కాగితము పట్టుకొని చూచి) గుంటూరి శాస్త్రుల్లేమిటి మణీ ఆర్డరు పంపించడం యేమిటి? యిది నిజమేనా?

పోస్టు బం:— అవునండీ ఆ ఫారములో అలా వుంది

గిరీశం.—(పోస్టు బంట్రౌతును గోకి, లుబ్ధావధాన్లుతో) కావలిస్తే నే సాక్ష్య సంతకం చేస్తాను. పుచ్చుకో రూపాయిలు సంచీ నే మోస్తాన్లే. శుభస్య శీఘ్రం అన్నాడు

లుబ్ధావ:—అహ; అహ, అలా కాదు వేగిరం రా, సంజీవరావు పంతులు గారి దగ్గిరకి వెళదాం (అని నడచుచు) గుంటూరి శాస్త్రుల్లే వూరినుంచోయి యిచ్చాడు?

గిరీశం — యిలా తెండి చెబ్తాను. (అని లుబ్ధావధాన్లు చేతిలోనుంచి కాగితము లాగును).

లుబ్ధావ :— వద్దొద్దొద్దొద్దొద్దొద్దొ. (అని కాగితము వదలడు).

గిరీశం :—(లుబ్ధావధాన్లు చేతిలో నుండగానే కాగితము చూచి) వైజాగ పటామ్, అనగా, యీ వూరు నుంచే

లుబ్ధావ:—(బుఱ్ఱెత్తి చూచి ఆశ్చర్యము ముఖమున గనుపరచుచు) అడుగో గుంటూరి శాస్త్రుల్లా సందులోను, మన్ని చూసి పరుగెత్తుతున్నాడు (అని లుబ్ధావధాన్లు పరిగెత్తును.)

గిరీశం:—యేమిటి వెఱ్ఱెత్తిందా వీడికి! (అని లుబ్ధావధానులుతో కూడ నాలు గడుగులు పరుగెత్తి, కరటకశాస్త్రులు కనబడగానే వెనకకు తగ్గి, లుబ్ధావ ధాన్లు చెయి బట్టుకు వెనుకకు లాగి) వీడు కాడు గుంటూరి శాస్త్రుల్లు. అతను వలంగా వుంటాడు. అతన్ని సౌజన్యరావు పంతులు గారింట్లో చూశాను. ఇతను కరటక శాస్త్రుల్లు

లుబ్ధావ :— (జాపోయుచు) నీకు త్తెలియ త్తెలియ త్తెలియదు వీణ్ణి పట్టుకో. పట్టుకుంటే యీ మణీ అర్ధరూపాయిలు నీకిచ్చేస్తాను

గిరీశం :— (ఒక్క క్షణమాలోచించి ముందు వెనుక జూచి) ఆల్‌రైట్ (అని పరుగెత్తును). (ముందు గుంటూరి శాస్త్రులు, వెనుక గిరీశం తెర చుట్టు పరుగు పెడుదురు)

ఆ వీధిలోనే మరి యొక చోటు

(అగ్నిహోత్రావధాన్లు, నాయడు, మాటలాడుచుందురు.)

అగ్నిహో:— అయితే కేసు మానుకొమ్మన్నారూ ?

నాయడు :—లేకపోతే మీకు చాలా వుపద్రం సంభవిస్తుంది ఆ యింగ్లీషు వకీలు అంతా పాడుచేశాడు

అగ్నిహో — ఐతే రామప్పంతులు వూడాయించేసినట్టేనా ?

నాయడు :— అందుకు సందేహం యేమిటి ?

అగ్నిహో:—నా కడియం, మరో బంగారపు సరుకూ తాకట్టు పెడతానని తీసుకుపోయినాడు.

నాయడు :— వాటికి నీళ్ల ధారే

అగ్నిహో:— అయ్యో! కడియం మా తాతగారి నాటిది, మీరు మొన్న దిడ్డీ తోవంబడ వస్తున్నారే, ఆ సానింట్లో తాకట్టు పెట్టానన్నాడు.

వాయడు:— రామ, రామా, దాని దగ్గిర యంత మాత్రం లేదు. మీది మిక్కిలి దాన్తాలూక్కంటోటి వాడే తీసుకుపోయి యెక్కడో తాకట్టు పెట్టేశాడు, గాని మీ మీద ఫోర్జరీ కేసు ఖణాయించకుండా డిప్టీ కలక్టరు గారితో సిఫార్సు చేశాను గదా నాకేమిస్తారు?

అగ్నిహో:— యేమిచ్చేది. నాభి కొనుక్కోడానికి దమ్మిడీ అయినా యిప్పుడు లేదు. వూరికి చేరితేనే కాని డబ్బు రాదు.

వాయడు:— పోనియ్యండి. ఒక పోమిసరీ నోటు రాయండి రూపాయిలు యిప్పిస్తాను.

అగ్నిహో:— పీక పోయినా అప్పు చెయ్యను. మా తండ్రి చచ్చిపోయే టప్పుడు రుణం చెయ్యనని ప్రమాణం చేయించుకున్నాడు

(తెర వెనుకనుంచి పట్టుకో, పట్టుకో దొంగయను నొక కేక వినబడును. కరటక శాస్త్రులు వగర్చుచు పరుగెత్తుకొని వచ్చును).

అగ్నిహో:— ఇదుగో బావా యిదేమిటోయ్!

కరటక:—ఊరుకో, ఊరుకో, నేనిక్కడున్నానని చెప్పకు. (అని పరదా మూల దాగును. రెండవ వైపు నుంచి వగర్చుచు గిరీశం వచ్చును).

అగ్నిహో:—(గిరీశంను జూచి) ఇదుగో గాడిదె కొడుకు దొరికాడు

(అని మీద బడబోగా గిరీశం గతుక్కుమని వెనుకకు మళ్లి పారిపోవును. అగ్నిహోత్రావధాన్లు వెంట దరుమును).

వాయడు:—యేమిటీ గమ్మత్తు! యేమిటీ అద్భుతం! యిది అరబ్బీ నైట్సులో చిత్రంలా వుంది, దీని గమ్మత్తేదో మనం కూడా కనుక్కుందాం (వెళ్లును).

వాల్గవ స్థలము:—సౌజన్యరావు పంతులు గారి యింటి నడవ

(లుబ్ధావధాన్లు, గిరీశం ప్రవేశించుచున్నారు).

గిరీశ:— దొరికిపోయినాడు కాని అగ్నిహోత్రావధాన్లు అడ్డుపడ్డాడు. వొహరి కిద్దరైనారు గదా అని వెళిపోవచ్చాను

లుబ్ధావ:— గుంటూరి శాస్త్రుల్లువాడేనా?

గిరీశ:—వాడెక్కడ గుంటూరి శాస్తుల్లు. ఆయన అగ్నిహోత్రావధాన్లు భావమరిది కరటక శాస్తుల్లు.

(సౌజన్యరావు పంతులు గారు ప్రవేశించుదురు)

సౌజన్య:— యేమిటండోయ్ విశేషాలు

లుబ్ధావ:— గుంటూరి శాస్తుల్లు కనపడ్డాడండి, ఇదుగో యిప్పడే-

గిరీశం:— కాడండి, అతను అగ్నిహోత్రావధాన్లు భావమరిది కరటక శాస్తుల్లండి.

సౌజన్య:— (ఆశ్చర్యము నభినయించుచు) సంస్కృత నాటకంలో విదూషకుడు, మన కరటకశాస్తుల్లా యేమిటి?

గిరీశం:— అవునండి.

లుబ్ధావ:— కాడు కాడు, నా కళ్లారా చూశాను. అతనే గుంటూరి శాస్తుల్లు, నన్ను చూస్తూనే పరుగుచ్చుకున్నాడు.

గిరీశం:— చాలా దూరం వెంటదరిమాను కాని దొరికాడు కాడు.

సౌజన్య:— అలాగనా, నిన్నే అగ్నిహోత్రావధాన్లు వీధి కొసని కడుపీడ్చుకుంటూ వెంట తరమడం మేడమీంచి చూశానే.

గిరీశ:— (తెల్లపోయి చూచును).

సౌజన్య:— మళ్లీ కళ్లెదటపడి దొరికినట్టైనా నీ యెముకలు విరక్కొట్టేస్తాడు.

లుబ్ధావ.—(మణీ ఆర్డరు కాగితము సౌజన్యరావు పంతులు గారికి చూపించి) యిదిగోనండి గుంటూరి శాస్తుల్లు దగ్గిర్నుంచి పన్నెండు వంద ల్యూపాయిలకు మణీ ఆర్డరు వచ్చింది. యీపూర్నుంచేనట.

సౌజన్య :—పన్నెండు వందలేనా మీ దగ్గిర అతను పుచ్చుకున్నవి?

లుబ్ధావ :—అవునండి.

సౌజన్య:—అతని కుమార్తెకు పెళ్లి కాలేదే! ఐ సీ ఇట్, ఆల్ దిస్ ఈజ్, వన్ ఆఫ్ అవర్ హార్లికివ్స్ ప్రాక్టికల్ జోక్స్ మీ వివాహం నిజమైన వివాహం కాదు మీరు భయపడకండి

లుబ్ధావ :—(వేయి వణకుచుండ) యిదుగోనండి యీ బంగీలో గుంటూరి శాస్తుల్ల పిల్లకి పెట్టిన కంటె.

వాయడు :— (పై మాటలనుచుండగ గడప మీద నడుగుబెట్టి నిలచి యుండి). అం ; పంతులు గారూ ! అది మధురవాణిదండి, దాని తరుపు వకాల్తీ నేను పట్టాను. (లుబ్ధావధాన్లుగారి వైపు చూచి) యేమండీ లుబ్ధావధాన్లు గారూ ! యీ కంటె మధురవాణిది కాదూ ?

లుబ్ధావ :—రామప్పంతులు అలాగే అంటూ వచ్చేవాడు.

లుబ్ధావ :—రామప్పంతులు అలాగే అంటూ వచ్చేవాడు.

సౌజన్య :—అది యెవరిదైతే వారికి యిప్పించేస్తాను

వాయడు :—తమరు మరి వకలా చేస్తారని కాదు తెలిసిన హంశం గనక మనివి చేశాను. అగ్నిహోత్రావధాన్లుగారి కొమార్తెను ఎత్తుకుపోయిన గిరీశం తమ బసలో జొరబడ్డాడని ఆయన.... చూసి కనుకొమ్మన్నారు దొరికాడా యేమిటండి ?

సౌజన్య :—మీరు మాటాడక ఊరుకొండి. యితనూ, అతనూ కలిస్తే రక్త ఖల్లీలై పోతాయి. (గిరీశంతో) యిప్పుడు నాలుగు గంటల పావు అయినది. ఆరు ఘంటలకు స్టీమరు వెళ్ళిపోతుంది. యవరోయి బంట్రోతు ! బగ్గీ, పెరటి గుమ్మము వైపు తీసుకురా (గిరీశంతో) నీవు యీ నిముషము బయలుదేరి స్టీమరు అందుకుని, రాజమహేంద్రవరము వెళ్ళిపో. నీ యోగ్యత నాకు యిదివరకే తెలిసి వీరయ్యపంతులు గారికి తెలియచేసి నాను. బుచ్చమ్మను నీవు యిప్పుడు పెళ్లాడడముకు వల్ల లేదు. ఆ పిల్లను రామబాయి గారి విడోస్ హోముకు పంపించి విద్య చెప్పించవలసినదని వీరయ్యపంతులు గారి పేర వ్రాసినాను. నీవంటివాళ్లు చేరితే రిఫారం పరువు పోతుంది. నీవు తిరిగి కాలేజీలో ప్రవేసించి యీ వికారపు చేష్టలు వదిలి బియ్యేవరకూ చదువుకుంటే ఆ పైని బుచ్చమ్మకు యిష్టం వుంటె నిన్ను పెళ్లాడుతుంది. నీ చదువు విషయమయి వీరయ్య పంతులు గారు పండులో నుంచి సహాయము చేస్తారు నీవు తిన్నగా తిరగకపోతే ఆ సహాయం కూడా చెయ్యరు (బంట్రోతు ప్రవేసించి బగ్గీ సిద్ధంగా వున్నది అని చెప్పును) పో, పోయి బుద్ధిగా బతుకు, వక నిమిషం ఆగా వంటే, అగ్నిహూత్రావధాన్లు నీ పెంకితనం అణగకొడతాడు

గిరీశం:— (మాటలు వినినంత సేపును, నిర్ఘాంతపోయి చూచుచు, మాటలు కాగానే ముఖం ప్రక్కకు త్రిప్పి) డామిట్ ! వ్యవహారం అడ్డంగా తిరిగింది !

(తెర దించవలెను)

గురజాడ రచనలు

కన్యాశుల్కం

రెండో కూర్పు

1909

శ్రీరస్తు.

కన్యాశుల్కము

హాస్యరస ప్రధానమగు నాటకము.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ హార్ హైనెస్

ది మహారాజ కుమారికా సాహేబా

ఆఫ్ విజయనగరం, మహారాణీ ఆఫ్ మాధోగడ్, రీవా,

సర్కార్ వారి భృత్యుడగు,

గురజాడ - అప్పారావు చే

రచింపబడినది.

రెండవ కూర్పు.

చెన్నపట్టణం

జి. రామస్వామి శెట్టిగారి

ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రాపితంబై ప్రకటింపంబడియె

వెల 12 అణాలు.

చెన్నపురి ఎస్ప్లెనేడ్‌లోని

వావిళ్ల - రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్

సన్సువారి డెపోలో దొరకును.

1909.

↑ రెండో కూర్పు లోపలి తొలి పుట

PREFACE TO THE SECOND EDITION

It was my original intention to reprint the play with slight alterations, but at the suggestion of my friend Mr. S. Srinivasa Iyengar, for whose literary judgements I have great respect, I recast it. In the process, it has gained considerably in size. In its present shape it is almost a new work.

The first edition was marked success. The press gave it a cordial reception and hailed it as an event in the history of Telugu Literature, and men, women and children read is with interest. The only exception was Mahamahopadhyaya K. Venkataratnam Pantulu Garu who cannot stand two things in this otherwise perfect world—Social Reform and Spoken Telugu. The first edition was exhausted in a few weeks and there has since been a constant demand for copies. I long postponed the worry of a second edition and I undertake it now only at the importunity of friends.

In the Telugu country an author has generally to be his own publisher and book-seller. There is no book-selling enterprise, and what book-reading enterprise there is, due entirely to the exertions of that venerable body, the Board of Studies The Christian Gospels do not speak of an eleventh Commandment "Thou shalt read!" but it is given to the Telugu Board of Studies to Command "Thou shalt read!" and straight thousands of unfortunate young men read books that no mortal can read with profit or with pleasure.

When I wrote the play, I had no idea of publication. I wrote it to advance the cause of Social Reform and to combat a popular prejudice that the Telugu language was unsuited to the stage. Itinerant Maharata troupes staged Hindi plays in the Telugu districts and made money. Local companies copied their example and audiences listened with delight to what they did not understand. The bliss of ignorance could not have been more forcibly illustrated. Kanyasulkam gave little scope to vulgar stage attractions such as flaring costumes, sensuous dances, bad music and sham fights, yet it drew crowed houses and vindicated the claims of the Vernacular.

I am glad to find that Hindi plays are on the decline. But the condition of the Telugu stage can, by no means

be considered to be satisfactory There are no theatres worth the name, and no professional actors who practise acting as an art. There are not many good plays either. Modern life which presents complex social conditions is neglected by play-wrights except for purposes of the brodest farce and poverty of invention is manifested by the constant handling of threadbare romantic topics. Few writers display any knowledge of technique. Such a low level of literary workmanship is a matter for wonder after fifty years of University Education and domination of Western Culture, and it can be attributed only to the defective teaching of English Literature in our Colleges. A better state of things cannot, perhaps be expected until a strong sense of duty impels English Professors and Educational Officers to cultivate the vernaculars.

The Telugu intellect is also seriously handicapped by the tyranny of authority—of a highly artificial literary dialect, a rigid system of alliterative versification, and literary types which have long played out I shall say a word here about the Literary Dialect. Since I wrote the Preface to the first edition, the Spoken Dialect has gained ground. My friend, Principal P T Srinivasa Iyengar, recently started a Telugu Teaching Reform Society among the aims and objects of which the cultivation of Vernacular Telugu holds a prominent place, and Mr. Yates, whose name will always be remembered in the Telugu districts for the introduction of rational methods of teaching into our schools, has lent weight to the movement by accepting the Presidentship of the Society.

I cannot understand how modern writers fail to see the merits of Spoken Telugu, its softness which elicited the admiration of foreigners, and its range of expression. At this moment, the best prose in the language is in the Spoken Dialect. Strange as it may sound, Telugu prose owes it origin and development not to the patronage of kings or to the influence of foreign literatures, but to the exertions of a curious Englishman who stimulated compilation of local histories in the vernacular during the early years of

the last century. The Makenzie Collections, no doubt, comprise tracts of unequal merit but for rythm, flow and directness some of them beat the best work in the Literary Dialect and what is rare in Telugu literature, they reflect the mind of the people and bear impress of the times. Unconsciously possibly, Rai Bahadur K. Veresalingam Pantulu Garu rendered great service to Telugu by issuing as the first volume of the collected works, adaptations of English acting plays and farces of Indian life written in vernacular of various degrees of purity and the choice does credit to his shrewed common sense, because that first volume contains his very best work, in fact, his only work that took the public by storm. The credit of deliberately introducing the vernacular into Telugu drama in keeping with sanskrit tradition, belongs to my friend V. Venkataraya Sastri Garu whose Pratapa-rudriyam owes not a little of its charm to dialogue in the dialects. I believe my play is the first ambitious work in the Spoken Dialect and, certainly, it has not failed, but success or failure of individual authors is no test of the capacity of a language.

While the vernacular is thus gaining recognition, the Literary Dialect itself is approximating to the Spoken Dialect in the best modern prose which manifests great freedom of usage. Rai Bahadur K Viresalingam Pantulu Garu, the most Prominent figure in the Telugu World of letters at the present day, has set the example of laxity in the observance of the Law of interchange of soft and hard consonants after a *drit* a nasal. Hardly a modern writer would escape censure if judged by rules of grammar and established usage, and in the school room, Pandit have relaxed insistence on rigid observance of rules of *sandhi* The moral of this tendency to break through traditional restrictions is clear The old Literary Dialect is felt to be an inconvenient instrument, and there is an unconscious effort to form a new Literary Dialect My complaint is that this movement is illogically slow.

I view the Telugu Literary Dialect as a great disability imposed by tradition upon the Telugus Let those who

love fetters venerate it. My own vernacular for me, the Living Telugu, the Italian of the East in which none of us is ashamed to express our joys and sorrows, but which some of us are ashamed to write well. Literature in the Vernacular will knock at the door of the peasant, and it will knock at the door of the Englishman in India. Its possibilities are immense.

No argument in favour of a Vernacular Literature is needed with persons who are conversant with the history of the English Dialects and the Prakrits, and I know it is not arguments that will evolve a New Literary Dialect for Telugu. A great writer must write and make it. Let us prepare the ground for him

The cause of Social Reform has received strong support from a recent decision of the Madras High Court in which a full bench consisting of Chief Justice Sir Arnold White, and Justices Miller and Munro ruled: "That a contract to make payment to a father in consideration of his giving his daughter in marriage is immoral and opposed to public policy within the meaning of Section 23 of the Indian Contract Act."

I had to contend with one difficulty in printing this book. There are many sounds in the Spoken Dialect which are not represented in the Telugu Alphabet In the present state of Telugu phonetics, I had to content myself with indicating such sounds by a horizontal line placed over the nearest symbols; and I employed the Ardhanusvara after a nasal న. The creation of new symbols and their adoption into type can be effected only after a more widespread recognition of the Spoken Dialect.

My best thanks are due to Messrs. G. Ramaswami Chetty Co., who cheerfully undertook to adopt my innovations, and did their part of the work to my entire satisfaction.

"ELK HILL HOUSE"
OOTACAMUND,
Ist May 1909

G. V. A.

రెండవ కూర్పుకు పీఠిక

(ఇంగ్లీషు మాతృకకు అనువాదం)

ఈ నాటకాన్ని చిన్న మార్పులతో పునర్ముద్రించాలని మొదట అనుకొన్నాను. కాని, నా మిత్రుడు శ్రీ ఎస్. శ్రీనివాస అయ్యంగారి సూచనపై దీన్ని మొత్తంగా తిరగ రాశాను. సాహిత్య రచనలపై ఆయన అభిప్రాయాలపట్ల నాకెంతో గౌరవం. నాటకాన్ని తిరగరాయటంలో అది బాగా పెరిగిపోయింది. ప్రస్తుత రూపంలో అది దాదాపు కొత్త రచనే.

తొలి కూర్పు ఘనంగానే విజయవంతమయింది. పత్రికలు దానికి హృదయపూర్వకంగా స్వాగతమిచ్చి, దాన్ని తెలుగు సాహిత్య చరిత్రలో ఒక ముఖ్య ఘటనగా వుగ్గడించాయి, ఆ బాలగోపాలం దాన్ని ఆసక్తితో చదివారు. ఒక్క మహామహోపాధ్యాయ కె. వెంకటరత్నం పంతులు గారు తప్ప, ప్రపంచంలో ఆయన సహించలేనివి రెండున్నాయి – సమాజ సంస్కరణ, వ్యావహారిక తెలుగుభాష; ఇవి లేకపోతే ఆయన దృష్టిలో, ప్రపంచం నిర్దుష్టమైనదే. మొదటి కూర్పు ప్రతులు కొద్ది వారాల్లోనే అయిపోయాయి. అప్పటినుంచి ప్రతులకు ఎప్పుడూ గిరాకీ వుంటూనే వుంది. ఐతే, రెండవ కూర్పును సిద్ధంచేసే ప్రయాసను చాలా కాలంగా వాయిదావేస్తూ వచ్చాను. ఇప్పుడిందుకు పూనుకొన్నానంటే, స్నేహితుల ఒత్తిడి వల్లనే.

తెలుగు దేశంలో, రచయిత తన పుస్తకాలను తానే ప్రచురించడం, అమ్ముకోవడం మామూలు. ఇక్కడ పుస్తక వ్యాపారమనేదే లేదు. పుస్తకాలు చదవాలన్న ఆసక్తి ఏమైనా వుందంటే, బోర్ అఫ్ స్టడీస్ అనే ఆ గౌరవార్హమైన సంస్థ కృషే కారణం. క్రైస్తవమత ప్రవచనాల్లో "నీవు చదవాలి!" అనే పదకొండో కమాండ్‌మెంట్ లేదు. కాని తెలుగు బోర్డ్ అఫ్ స్టడీస్‌కు "నీవు చదవాలి!" అని ఆదేశించే అధికారం అబ్బింది. ఫలితంగా, దురదృష్టవంతులైన వేలాదిమంది యువకులు చదువుతున్న పుస్తకాలు, మానవమాత్రునికి వుపయోగపడేవీ కావు, ఆనందదాయకమైనవీ కావు.

నేనీ నాటకం రాసినప్పుడు దాన్ని ప్రచురించాలనే వుద్దేశం లేదు. సమాజ సంస్కరణోద్యమానికి తోడ్పడేందుకూ, తెలుగు భాష నాటకాలకు తగింది కాదని ప్రజల్లో వున్న దురభిప్రాయాన్ని తొలగించేందుకూ రాశాను. మహారాష్ట్ర సంచార నాటక సమాజాలు తెలుగుజిల్లాల్లో హిందీ నాటకాలు ఆడి, బాగా డబ్బు చేసుకొన్నాయి. స్థానిక నాటక కంపెనీలు వాటిని అనుకరించాయి. ప్రేక్షకులు తమ కేమీ అర్థంకాని వాటిని విని, ఆనందించారు - అజ్ఞాన జనితమైన మహదానందానికి ఇంతకన్నా గట్టి ఉదాహరణ మరొకటి వుండజాలదు. దగదగమనే దుస్తులు, గిలిగింతలు పెట్టే నాట్యాలు, కర్ణకఠోరమైన సంగీతం, బూటకపు పోరాటాల వంటి నికృష్టమైన రంగస్థల ఆకర్షణలకు

కన్యాశుల్కం చోటివ్వలేదు; ఐనా, అది జనాన్ని తండోపతండాలుగా ఆకర్షించింది; తెలుగు భాష, నాటకానికి తగినదని రుజువు చేసింది.

హిందీ నాటకాలు ప్రదర్శన తగు ముఖం పట్టినందుకు సంతోషిస్తున్నాను. కాని తెలుగు నాటకరంగ పరిస్థితి సంతృప్తికరంగా వున్నట్లు ఏ విధంగానూ భావించలేము. నాటకశాలలని చెప్పదగినవేవీ లేవు; నటనను ఒక కళగా సాధనచేసే వృత్తి నటకులు లేరు; మంచి నాటకాలు కూడ అంతగా లేవు, కేవలం ప్రహసన ప్రదర్శనకోసం తప్ప, నాటకకర్తలు సమకాలీన జీవితంలోని సంక్లిష్ట సామాజిక పరిస్థితులను పట్టించుకోవడం లేదు. కొత్తదనం కోల్పోయిన అవే కాల్పనిక యితివృత్తాలను నిరంతరం పట్టుక వేలాడటంవల్ల, నవ్య భావ దారిద్ర్యం బట్టబయలవుతోంది. సంవిధాన పరిజ్ఞానంతో రాసే రచయితలు లేరు. విశ్వవిద్యాలయ విద్య, పాశ్చాత్య సంస్కృతీ ప్రాబల్యం నెలకొని యాభై సంవత్సరాలు గడిచినా, సాహిత్య రచనా నైపుణ్యం ఇంత హీనంగా వుండటం ఆశ్చర్యపడవలసిన విషయం. మన కళాశాలల్లో ఇంగ్లీషు సాహిత్య బోధన లోపభూయిష్టంగా వుండటమే దీనికి కారణమనవచ్చు. ఇంగ్లీషు ప్రొఫెసర్లు, విద్యాధికారులు విధి నిర్వహణ నిరతితో దేశభాషలపట్ల శ్రద్ధ వహించే వరకు ఈ పరిస్థితి బాగుపడుతుందని ఆశించలేము.

పాతప్రమాణాలు, అంటే చాలా కృతకమైన గ్రాంధిక భాష, యతిప్రాసల నియమంతో బిర్రబిగుసుకుపోయిన పద్యరచన, ఎన్నడో కాలదోషం పట్టిన సాహిత్య ప్రక్రియలు – వీటి నిరంకుశత్వం కూడ తెలుగువాడి మేధస్సును కుంగదీస్తుంది. ఇక్కడ గ్రాంధిక భాషను గురించి ఒక మాట. నేను తొలి కూర్పుకు పీఠిక రాసిన తరవాత, వాడుక భాష బలం పుంజుకొంది. నా మిత్రుడు ప్రిన్సిపాల్ పి. టి శ్రీనివాస అయ్యంగార్ "తెలుగు భాష బోధనా సంస్కరణ సమాజాన్ని" ఇటీవల స్థాపించారు. వ్యావహారిక తెలుగు భాషపట్ల శ్రద్ధను పెంపొందించడం, ఈ సంస్థ లక్ష్యాలూ, వుద్దేశాల్లో ఒక ప్రముఖ స్థానం అలంకరిస్తోంది. ఈ సంస్థకు అధ్యక్షులుగా వుండటానికి అంగీకరించడం ద్వారా ఏట్స్‌గారు, ఈ ఉద్యమానికి చేయూతనిచ్చారు. మన పాఠశాలల్లో హేతుబద్ధమైన బోధనా పద్ధతులను ప్రవేశపెట్టినందుకు తెలుగుజిల్లాల్లో ఈయన పేరు సదా జ్ఞాపకం వుంటుంది.

వ్యావహారిక తెలుగు భాష విశిష్టతలను, విదేశీయుల మెప్పుపొందిన దాని మార్దవాన్ని, భావప్రకటనా విస్తృతిని ఆధునిక రచయితలు ఎందుకు గమనించలేకున్నారో నాకు బోధపడటం లేదు. ఈనాడు, తెలుగులోని అత్యుత్తమ వచన రచనలు వాడుక భాషలోనే వున్నాయి. చిత్రంగా కనిపించవచ్చు, కాని తెలుగు వచన రచన పుట్టిందీ, పెంపొందిందీ రాజుల పోషకత్వం వల్ల, లేదా విదేశీ సాహిత్య ప్రభావంవల్లా కాదు, ఒక వింత ఆంగ్లేయుని

కృషి వల్ల. ఆయన గత శతాబ్ది తొలి సంవత్సరాలో వాడుక భాషలో స్థల చరిత్రల సంకలనాన్ని ప్రోత్సహించారు. మెకింజీ కైఫీయతులన్నీ ఒకే స్థాయిలో లేవనేది నిజమే. బాగున్న భాగాలున్నాయి, బాగులేనివీ వున్నాయి. కాని పదవిన్యాసంలో, నడకలో, మాట సూటిలో వాటికి గ్రాంధిక భాషలోని అత్యుత్తమ రచనలేవీ దీటు రావు. ఆనాటి ప్రజా హృదయానికి అవి అద్దంపడు తున్నాయి ; ఆ రోజుల ముద్ర వాటిపై ప్రస్ఫుటంగా వుంది - ఇది తెలుగు సాహిత్యంలో అపురూపమైన విషయం. తరతమ స్థాయిల్లో స్వచ్ఛమైన వాడుక భాషలో, ఇంగ్లీషు ప్రదర్శన నాటకాల అనుసరణలనూ, భారతీయ జీవితాన్ని చిత్రించే ప్రహసనాలనూ భిన్న భిన్న స్థాయిల వాడుక భాషాశైలిలో తన సంకలిత రచనల ప్రథమ సంపుటిగా వెలువరించి, రాయ్ బహద్దూర్ వీరేశ లింగం పంతులు గారు, బహుశా తనకు తెలియకనే, తెలుగు భాషకు గొప్ప సేవ చేశారు. వీటి ఎంపిక, ఆయన నిశిత లోకజ్ఞానానికి తార్కాణం. ఎందు వల్ల నంటే, ఆ ప్రథమ సంపుటిలో ఆయన అత్యుత్తమ రచన లున్నాయి. పాఠక లోకాన్ని వుప్పెనలా వూపివేసిన ఆయన రచనలు నిజానికి ఇవే. సంస్కృత సంప్రదాయాన్ని అనుసరించి తెలుగు నాటకంలో వాడుక భాషను ఉద్దేశపూర్వకంగా ప్రవేశపెట్టిన ఘనత నా మిత్రుడు వి. వెంకటరాయ శాస్త్రి గారిది. ఆయన ప్రతాపరుద్రీయం అందచందాలకు వాడుక భాషలోని సంభాషణలు చాలవరకు కారణం. ఆసాంతం వాడుక భాషలో వెలువడిన తొలి రచన నా నాటకమే అని అనుకొంటాను. ఈ నా ప్రయత్నం విఫలం కాలేదనేది నా నమ్మకం. కాని విడి విడి రచయితల జయాపజయాలు ఒక భాషకుగల శక్తికి గీటురాయి కాదు.

ఆవిధంగా ఒకవైపు వాడుక భాష క్రమక్రమంగా గుర్తింపు పొందు తుండగా, మరోవైపు గ్రాంధిక భాషే, పదప్రయోగంలో ఎంతో స్వేచ్ఛ తీసుకొని రాసిన అత్యుత్తమ ఆధునిక వచన రచనల్లోని వాడుక భాషకు దగ్గరగా వస్తూంది. నేడు తెలుగు సాహితీ ప్రపంచంలో అందరికన్న ప్రముఖు లైన రాయ్‌బహద్దూర్ కె. వీరేశలింగం పంతులు గారు దృతప్రకృతికం మీది పరుషాల స్థానంలో సరళాలు వస్తాయనే సూత్రాన్ని ఖచ్చితంగా పాటించకుండా, ఇతరులకు తోవ చూపారు. వ్యాకరణ సూత్రాలను, సంప్ర దాయసిద్ధమైన పద ప్రయోగాలను బట్టి పాఠశాలల్లో బోధన బట్టి తప్పొప్పులను నిర్ణయించినట్లయితే, ఆధునిక రచయిత ఒక్కరు కూడ అభిశంస నుంచి తప్పించుకోలేడు. పండితులు సంధి సూత్రాలను ఖచ్చితంగా పాటించా లన్న పట్టుదలను సడలించారు. సాంప్రదాయక ప్రతిబంధకాలను ప్రక్కకు నెట్టే ఈ ధోరణిలోని గుణపాఠం స్పష్టమే.. ప్రాచీన గ్రాంధిక భాష అనుకూలమైన పరికరం కాదని అనుభూతమయింది ; ఒక కొత్త సాహిత్య

భాషను రూపొందించుకొనే ప్రయత్నం, అనుకోకుండా జరుగుతోంది. కాని ఈ ఉద్యమం నిష్కారణంగా మందకొడిగా సాగుతోందనే నా ఫిర్యాదు.

గ్రాంధిక భాష తెలుగువారిపై సంప్రదాయం రుద్దిన ఒక పెద్ద గుది బండ అని నా అభిప్రాయం. సంకెళ్ళను ప్రియంగా చూచుకొనేవారు దానిని పూజించనివ్వండి. నాకు నా మాతృభాషే. సజీవమైన తెలుగు భాషే, ప్రాచ్య ఇటాలియన్ అనే భాషే కావాలి మన సుఖదుఃఖాలను ఆ భాషలో వ్యక్తం చేయడానికి మనమెవ్వము సిగ్గుపడటం లేదు, కాని ఆ భాషలో బాగా రాయటానికి మాత్రం తనలో కొందరు సిగ్గుపడుతుంటారు. మాతృ భాషా సాహిత్యం రైతుల్ని తట్టి లేపక తప్పదు; అది భారతదేశంలో ఇంగ్లీషు వారిని కూడ తట్టిలేపక తప్పదు. ఆ భాషకు గల అవకాశాలు అపారం.

ఇంగ్లీషు మాండలికాల చరిత్ర, ప్రాకృత భాషల చరిత్ర తెలిసిన వారికి వ్యావహారిక భాషా సాహిత్యాన్ని సమర్థించే వాదనలు అవసరంలేదు తెలుగులో కొత్త సాహిత్య భాషకు రూపుదిద్దేది వాదనలు కాదని నాకు తెలుసు. ఒక మహారచయిత ఆ భాషలో రాయాలి; ఆ భాషకు రూప మివ్వాలి. అతనికోసం మనం రంగం సిద్ధం చేద్దాం.

మద్రాసు హైకోర్టువారి ఇటీవలి తీర్పు సమాజ సంస్కరణోద్యమానికి గట్టి చేయూత నిచ్చింది. ప్రధాన న్యాయమూర్తి, సర్ ఆర్నల్డ్ వైట్, న్యాయమూర్తులు మిల్లర్, మన్రో గల ఒక ఫుల్ బెంచి ఈ తీర్పులో ఇలా నిర్దేశించింది. "తన కూతుర్నిచ్చి పెళ్ళి చేసినందుకు గాను తండ్రికి కొంత డబ్బు చెల్లిస్తానన్న ఒప్పందం కుదుర్చుకోవడం నీతిబాహ్యామైనది; ఇండియన్ కంట్రాక్టు చట్టంలోని 23వ సెక్షన్ తాత్పర్యాన్ని బట్టి, ప్రభుత్వ విధానానికి విరుద్ధం."

ఆ పుస్తకాన్ని అచ్చువేయడంలో నేనొక చిక్కును ఎదుర్కోవలసి వచ్చింది. వ్యావహారిక భాషలోని అనేక ఉచ్చారణలు తెలుగు వర్ణ మాలలో లేవు. తెలుగు శబ్దశాస్త్రమున్న ప్రస్తుత పరిస్థితిలో, అటువంటి ఉచ్చారణలను, దానికి సన్నిహితంగా వుండే అక్షరాలపై ఒక అడ్డ గీటు ద్వారా సూచించడంతో నేను తృప్తిపడవలసి వచ్చింది. అనునాసిక తోటి వ తరువాత అర్ధనుస్వారం వుంచాను. వాడుక భాష మరింత విస్తృతంగా గుర్తింపు పొందిన తరువాత మాత్రమే, కొత్త సంకేతాలను సృష్టించడం, వాటిని తెలుగు టైపులో చేర్చడం జరుగగలదు.

నేను తొక్కిన కొత్త పుంతల్ని సంతోషంతో అనుసరించడానికి అంగీ కరించి నాకు పూర్తి సంతృప్తికరంగా తమ వంతు కర్తవ్యాన్ని నెరవేర్చేం దుకు పాటుపడిన జి. రామస్వామి చెట్టి అండ్ కో వారికి నా ధన్యవాదాలు.

"ఎల్క్ హిల్ హౌస్", ఉదకమండలం,

1909 మే 1. జి. వి. ఎ.

పాత్రములు

1. అగ్నిహెూత్రావధాన్లు కృష్ణారాయపురం అగ్రహారీకుడు.
2. వెంకమ్మ—అతని భార్య.
3. బుచ్చమ్మ—పెద్ద కూతురు, వితంతువు.
4. సుబ్బమ్మ—రెండవ కూతురు.
5. వెంకటేశం—కుమారుడు
6. కరటకశాస్త్రి — అగ్నిహెూత్రావధాన్లు బావమరిది, విజయనగరం సంస్కృత నాటక కంపెనీలో విదూషకుడు.
7. కరటకశాస్త్రి యొక్క శిష్యుడు, పెళ్లి కూతురు వేషము, దాసరి వేషము వేయును.
8. లుబ్ధావధాన్లు — రామచంద్రపురం అగ్రహారీకుడు.
6. మీనాక్షి—అతని కుమార్తె, వితంతువు.
10. రామప్పంతులు— రామచంద్రపురం అగ్రహారం కరణం.
11. గిరీశం— లుబ్ధావధాన్లు పింతల్లి కొడుకు. వెంకటేశముకు చదువు చెప్పునయ్యవారు.
12. సౌజన్యారావు పంతులు— వకీలు.
13. భీమారావు పంతులు— ప్లీడరు.
14. నాయుడు— ప్రైవేటు వకీలు.
15. పూజారి గవరయ్య— వైద్యుడు, మాంత్రికుడు.
16. మధురవాణి— వేశ్య

డిప్టీ కలక్టరు, హెడ్‌కనిష్టీబు, పోలిసెట్టి, సిద్ధాంతి, బైరాగి, దుకాణదారు గ్రామ మునసబు, తహసిల్దారు, యోగిని, లుబ్ధావధాన్లు యొక్క నౌఖరు అసిరిగాడు, మనవాళ్లయ్య, వీరేశ.

కళింగ రాజ్యములో వాడుకొను కొన్ని మాటలకు అర్థము.

గుంట — ఆడపిల్ల

పీక — కంఠము

పేకాట — చీట్లాట.

బుఱ్ఱ —తల.

సాని—వేశ్య.

దిద్దుబాటు *

పుట.	పఙ్క్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
29	20	బుచ్చి	సుబ్బి.
39	19	మీనా.	మధు.

గ్రంథకర్త యనుజ్ఞ లేనిది యీ నాటకము నెవ్వరును ఆడకూడదు.

*ఈ ముద్రణలో దిద్దుబాట్లు చేయబడ్డాయి. (సం)

శ్రీ

కన్యాశుల్కము — ప్రథమాంకము

1-వ స్థలము. విజయనగరములో బొంకుల దిబ్బ

(గిరీశము ప్రవేశించును.)

గిరీశ:—సాయంకాలమైంది. పూటకూళ్లమ్మకు సంతలో సామాను కొనిపెడతానని నెల రోజుల కిందట యిరవై రూపాయలు పట్టుకెళ్లి డాన్సింగర్లు కింద ఖర్చుపెట్టాను. యీవాళ ఉదయం పూటకూళ్లమ్మకీ నాకూ యుద్ధమైపోయింది. బుఱ్ఱ బద్దలు కొడదామా అన్నంత కోపం వొచ్చింది గాని, పూర్వులు చెప్పినట్లు పేషెన్సు వుంటే గాని లోకంలో నెగ్గలేం ఈలా డబ్బులాగేస్తె యిదివరకు యెన్ని పర్యాయములు వూరుకుంది కాదు. యిప్పుడేదో కొంచం డాన్సింగర్లు మాట ఆచోకి కట్టినట్టు కనబడుతుంది. ఓర్వ లేని వెధవ యెవడైనా చెప్పివుంటాడు. ఉదయం కధ ఆలోచిస్తే యిటుపైని తిండి పెట్టేటట్టు కానరాదు. యీ వూళ్లో మరి మన పప్పు వుడకదు. ఎటు చూసినా అందరికీ బాకీలే వెంకు పంతులు గారి కోడలికి లవ్ లెటర్ రాసినందుకు యెప్పుడో ఒహప్పుడు సమయం కనిపెట్టి దేహశుద్ధి చేస్తారు.

Can love be controll'd by advice ?
Will cupid our mothers obey ?

శీఘ్రంగా యిక్కణ్ణించి బిచాణా యెత్తివెయ్యడమే బుద్ధికి లక్షణం ; గాని మధురవాణిని వదలడవంటే యేమీ మనస్కరించకుండా వున్నది.

It is women that seduce all mankind.

నేను యేమో ఉద్యోగాలూ ఊళ్లూ యేలి తనతో వైభవం వెలిగిస్తాననే నమ్మకంతో వుంది, పూర్ క్రీచర్ !

ఎవరా వస్తున్నది? నా ప్రియ శిష్యుడు వెంకటేశ్వర్లులా వున్నాడు. యీవాళ కిస్‌మిస్ శలవులు యిచ్చి వుంటారు. వీడి వైఖరి చూస్తే పరిక్ష ఫెయిలైనట్టు కనపడుతుంది వీణ్ణి కొంచం వోదార్చి వీడికి శలవుల్లో చదువు చెప్పే మిష మీద వీడితో వీడి వూరికి వుడాయిస్తే చాలా చిక్కులు వొదుల్తాయి; అటుంచి నరుక్కు రమ్మన్నాడు.

[వెంకటేశం ప్రవేశించును]

యేమివాయ్ మైడియర్ షేక్స్పియర్, ముఖం వేలవేసినావ్ ?

వెంక:—యిక మీర్నాతో మాట్లాడకండి. మా మాష్టరు మీతో మాట్లాడొద్దన్నాడు. మీ సావాసం చేయడంవాత నా పరిక్ష పోయిందని అన్నారు.

గిరీ:—నాన్సెన్స్, మొదట్నుంచీ నేను అనుమానిస్తూనే వున్నాను. నీ మాష్టరికి నన్ను చూస్తే కిట్టదు. అందువాత నిన్ను పెయిల్ చేశాడు గాని లేకుంటే నువ్వేవిఁటి ఫెయిల్ కావడవేఁవిటి! అతనికీ నాకూ యెందుకు విరోధం వొచ్చిందో తెలిసిందా? అతను చెప్పేదంతా తప్పుల తడక. అది నేను న్యూసు పాపర్లో యేకేశాను. అప్పట్నుంచీ నేనంటే వాడిక్కడుపుడుకు.

వెంక·—మీవల్ల నాకు ఒచ్చిందల్లా చుట్ట కాల్చడం వొక్కటే. పారం చెప్పమంటే యెప్పుడూ కబుర్లు చెప్పడఁవే కాని ఒక మారయినా ఒక ముక్క చెప్పిన పాపాన్ని పోయినారూ!

గిరీ:—డామిట్ ఇలాటి మాటలంటే నాకు కోపం వొస్తుంది ఇది బేస్ ఇన్గ్రాటిట్యూడ్. నాతో మాట్లాడడవేఁ ఒక ఎడ్యుకేషన్ ఆ మాట కొస్తె నీకున్న లాంగ్వేజి నీ మాష్టరుకుందీ? విడో మారియేజి విషయమై, నాచ్చి కొశ్చన్ విషయమై నీకు యెన్ని లెక్చరు యిచ్చాను! నా దగ్గిర చదువుకున్నవాడు ఒహడూ అప్రయోజకుడు కాలేదు పూనా డక్కన్ కాలేజీలో నేను చదువుతున్నప్పుడు ది ఇలెవెన్ కాజస్ పర్ది డిజనరేషన్ ఆప్ ఇండియాను గూర్చి మూడు ఘంటలు ఒక్క బిగిని లెక్చర్ యిచ్చేసరికి ప్రొపెసర్లు డంగయిపోయినారు. మొన్న బంగాళీ వాడు యీ వూళ్లో లెక్చరిచ్చినప్పుడు ఒకడికైనా నోరు పెగిలిందీ? మనవాళ్లు వొట్టి వెధవాయలోయ్, చుట్ట నేర్పినందుకు దాంక్ చెయ్యి. తప్పుపట్టుతున్నావ్? చుట్ట కాల్చడం యొక్క మజా నీకు యింకా బోధపడకపోవడం వాలా ఆశ్చర్యంగా వుంది చుట్ట గాల్చబట్టే కదా దొర్లింత గొప్పవాళ్లయినారు. చుట్ట కాల్చని యింగ్లీషువాణ్ని చూశావూ? చుట్ట పంపిణి మీదనే స్టీము యంత్రంవగయిరా తెల్లవాడు కనిపెట్టాడు. లేకపోతే వాడికి పట్టుబణ్ణా? శాస్త్రకారుడు యేవఁన్నాడో చెప్పానే.

సూత ఉవాచ·— క॥ ఐగపతి యమృతము తేగా! భుగభుగమని పొంగి చుక్క భూమిని వ్రాలెన్। పొగ చెట్టై జన్మించెను। పొగ తాగనివాడు దున్నపోతై బుట్టునూ॥ యిది బృహన్నారదీయం నాలుగవ ఆశ్వాసంలో వున్నది. అది అలా వుణ్ణీ గాని నీ అంత తెలివైన కుఱ్ఱవాణ్ణి ఫెయిల్ చేసినందుకు నీ మాష్టరు మీద నా వొళ్లు మహా మండుతూంది ఈమాటు వంటరిగా చూసి వొక తడాఖా తీస్తాను. నువ్వు శలవుల్లో యిక్కడుంటావా వూరికి వెళతావా?

వెంక.—వెళ్లాల్నుంది గాని, పాసు కాలేదంటే మా తండ్రి చావకొడతాడు.

గిరీ:—ఆ గండం తప్పే వుపాయం నేన్చెబుతాను, నే చెప్పినట్టల్లా వింటానని ప్రమాణం చాస్తావూ ?

వెంక:—(గిరీశం కాళ్లు పట్టుకొని) మీ శలవు యెప్పుడు తప్పాను? మా మా తండ్రికి మాచెడ్డ కోపం. పాసు కాలేదంటే యెవిఁకలు విరగ్గొడ తాడు (కన్నీరు చేత తుడుచుకొనును)

గిరీ·—దటీజ్ టీరనీ-యిదే బంగాళీ కుఱ్ఱవాడవుతే యేంజాస్తాడో తెలిసిందా? తాతయేది తండ్రియేది కఱ్ఱ పట్టుకుని చమ్డాలెక్కగొడతాడు, మీ అగ్ర హారం కుఱ్ఱవాళ్లు మరి యవళ్లయినా యీ వూళ్లో చదువుకుంటున్నారా?

వెంక —మరెవళ్లూ లేరు.

గిరీ:—ఐతే నేనూ వుపాయం చెపుతాను విను, నే కూడా నీతో మీ వూరొచ్చి పరిక్ష పాసయినావని మీ వాళ్లతో చెబుతాను; అక్కడ నీకు చదువు చెప్పడానికి ఒప్పానని మీవాళ్లతో చెప్పు· శెలవులాఖర్ని నిన్ను టవును స్కూల్లో పై క్లాసులో ప్రవేశపెడతాను.

వెంక·—మీరే వొస్తే బతికాను మరేవిటి, కిందటి మాటు శలవులికే మా అమ్మ మిమ్మల్ని తీసుకు రమ్మంది.

గిరీ:— ఆల్రైట్-గాని-నాకిక్కడ చాలా వ్యవహారములలో నష్టం వస్తుందే - మునసబు గారి పిల్లల్కి శలవుల్లో పాఠాల్చెపితె పిప్టీ రుపీజ్ యిస్తాఁ వన్నారు; అయినా నీ విషయమై యంత లాస్ వచ్చినా నేను కేర్ చెయ్యను. ఒక భయం మాత్రం వుంది. మీవాళ్లు బార్బరస్ పీపిల్ గదా, నన్ను తిన్నగా ట్రీట్ చేస్తారో చెయ్యరో, నీవు నన్ను గురించి మీ మదర్తో గట్టిగా రికమెండ్ చెయ్యవలసి వుంటుంది. కొత్త పుస్త కాలికి వొక జాబితా రాయి-కొంచం డబ్బు చేతిలో వుంటే గాని సిగర్సుకి యిబ్బంది కలుగుతుంది నోటు బుక్కు తీసి రాయి. 1 రోయల్ రీడర్, 2 మాన్యూల్ గ్రామర్, 3 గోష్ జియామెట్రీ, 4 బాస్ ఆల్జిబ్రా, 5 శ్రీనివాస్సయర్ ఆర్థిమెటిక్, 6 నల చరిత్ర, 7 రాజశేఖర చరిత్ర, 8 షెపర్డు జనరల్ ఇంగ్లిష్, 9 వెంకట సుబ్బారావు మేడీజీ. యెన్ని పుస్తకా లయినాయి ?

వెంక.— తొమ్మిది.

గిరీ:— మరొక్కటి రాయి. అక్కడికి పదీ అవుతాయి. కుప్పుసామయ్యర్ మేడిఫికట్ట్. అక్కడికి చాల్ను. మీవాళ్లు గాని యింగ్లీషు మాట్లాడ మన్న

ట్టాయినా తణుకు బెణుకూ లేకుండా పుస్తకాల్లో చదువుకున్న ముక్కలు జ్ఞాపకం వున్నంత వరకు యాకరు పెట్టు నీ దగ్గిర కాపర్సు యేవైనా వున్నవా? నా దగ్గిర కరన్సీ నోట్లు వున్నవి గాని మార్చ లేదు పదణాలు పెట్టి ఓ శేరు కాశీ మిరాయి కొని పట్టుకురా. రాత్రి మరి నేను భోజనం చెయ్యను. మార్కట్టుకి వెళ్లి బండీ కుదిర్చి దానిమీద నా ట్రావెలింగ్ ట్రంక్కు వేశి మెట్టు దగ్గిర బండీ నిలబెట్టి వుంచు యిక్కడ కొన్ని రాచ కార్యాలు చక్కబెట్టుకుని ఎంత రాత్రికైనా వొచ్చి కల్సుకుంటాను. గో ఎట్వన్స్.. మై గుడ్ బోయ్. నువ్ బుద్ధిగా వుండి చెప్పిన మాటల్లా వింటూంటే నిన్ను సురేంద్రనాద్ బానర్జీ అంత గొప్పవాణ్ణి చేస్తాను నేను నీతో వస్తానన్న మాట మాత్రం పిట్టకైనా తెలియనియ్యొద్దు జాగ్రత్త. (వెంకటేశం నిష్క్రమించును)

గిరీశం.— యీ వ్యవహార మొహటి పైసలైంది ఈ రాత్రి మధువాణికి పార్టింగ్ విజిట్ యివ్వందీ పోకూడదు

(రాగ వరసతో పాడును.)

నీ సైటు నా డిలైటు ,
నిన్ను మిన్న
కానకున్న
క్వైటు రెచడ్ ప్లైటు,
మూను లేని నైటు.

(ఒక బంట్రోతు ప్రవేశించును.)

బంట్రోతు.— నేను పొటిగరాప్పంతులు గారి నౌఖర్నండి, లెక్క జరూరు గుందండి. పొటిగరాపుల కరీదు యెంటనె యిప్పించమన్నారండి.

గిరీశం.— (విననట్టు నటించుతూ)

పుల్లు మూను వైటటా,
జాసమిన్ను వైటటా,
మూను కన్న,
మొల్ల కన్న
నీదు మోము బ్రైటటా,
టా ! టా ! టా !

బంట్రోతు:— యంతమందిని పంపినా యిచ్చారు కారటండి, నేవాళ్ల లాగూరు కుండే వోణ్ణి కానండి.

గిరీ:— అయ్యకోనేటికి తోవ యిదే,

బంట్రోతు — యక్కడి శెవిఁటి మాలోకం వొచ్చిందయ్యా.

గిరీ:— కోమఁటి దుకాణవాఁ! కస్టా బజార్లో గాని యిటివేపు లేదు.

బంట్రోతు — (గట్టిగా చెవి దగ్గిర నోరు పెట్టి) పోటీగరాపులు కరీదిస్తారా యివ్వరా ?

గిరీ — బస, రాఘారీ బంగాళాలో చెయ్యొచ్చును.

బంట్రోతు — (మరీ గట్టిగా) యీడాది కిందట మీరూ సాన్దీ కలిసి యేసుకున్న పోటిగరాపుల కరీదు మా పంతులు నిలబెట్టి పుచ్చుకొమ్మన్నారు.

గిరీ·— ఓహో నీవటోయ్, యవరో అనుకున్నాను. నింపాదిగా మాట్లాడు, నింపాదిగా మాట్లాడు. రేపు ఉదయం యెనిమిది ఘంటలకి పూటకూళ్ళమ్మ యింటికి వొస్తే అణా పయిసల్తో సొమ్మిచ్చేస్తాను మీ పంతులికి స్నేహం మంచీ చెడ్డా అక్కర్లేదూ ?

బంట్రోతు — మాటల్తో కార్యం లేదు. మొల్లో శెయ్యెట్టి నిలున్నపాట్ని పుచ్చుకొమ్మన్నారండి.

గిరీ.— పెద్దమనిషివి గదా, నువ్వూ తొందరపడ్డం మంచిదేనా? నీ తండ్రి యంత పెద్ద మనిషి. యీ చుట్ట చూడు యంత మజాగా కాల్తుందో. హవానా అంటారు దొర్లు దీన్ని. రేపొద్దున్నరా రెండు కట్టలిస్తాను.

బంట్రోతు·— శిత్తం సొమ్ము మాటేం శలవండి

గిరీశం·— చెప్పాను కానా ? రేపొద్దున్న ఇవ్వకపోతే మాలవాడి కొడుకు చండాలుడు.

బంట్రోతు:— మాలాడి కొడుకు శండాలుడు కాకుంటే మరేటండి.

గిరీశం:— నీకు నమ్మకం చాలకపోతే యిదిగో గాయిత్రి పట్టుకు ప్రమాణం చేస్తాను.

బంట్రోతు — శిత్తం, రేపు పొద్దున్న సొమ్ము యివ్వకపోతే నా అబోరు వుండదండి.

గిరీశం:— ఆహాఁ, నీ అబోరు ఒహటి, నా అబోరు ఒహటీనా ? (బంట్రోతు నిష్క్రమించును)

ఇన్నాళ్ళకి జంధ్యప్పోస వినియోగంల్లోకి వొచ్చింది. ధియాసోపిస్టును చెప్పినట్లు మన ఓల్డు కస్టమ్సు అన్నిటికీ ఏదో ఒహ ప్రయోజనం

ఆలోచించే మనవాళ్ళు యార్చరిచారు, ఆత్మానుభవం అయితేనే గాని తత్వం బోధపడదు. ఈ పిశాచాన్ని వొదుల్చుకునే సరికి తల ప్రాణం తోక్కొచ్చింది. శీఘ్రబుద్ధేః పలాయనం పెందరాళే యీ వూర్నించి వుడాయిస్తేనే కాని అబోరు దక్కదు. యిక మదురవాణి యింటికి వెళదాం. మేక్ హే వైల్ది సన్ షైన్స్ అన్నాడు.

2- వ స్థలము, మధురవాణి యింట్లో గది

(రామప్పంతులు కుర్చీమీద కూర్చుండును, మధురవాణి యెదట నిలుచుండును)

రామ.— (జేబులోనుంచి చుట్ట తీసి పంట కొన కొరికి) పిల్లా, అగ్గి పుల్ల

మధురవాణి.— (అగ్గి పుల్ల వెలిగించి చుట్టకందించుచుండగా రామప్పంతులు మధురవాణి బుగ్గను గిల్లును. మధురవాణి చుట్ట కాలకుండానే అగ్గి పుల్ల రాల్చి యడంగా నిలబడి కోపం కనపర్చుతూ) మొగవాడికైనా ఆడ దానికైనా నీతి వుండాలి తాకవద్దంటే చెవిని పెట్టరు గదా?

రామ.— నిన్ను వుంచుకోవడానికి అంతా నిశ్చయమయి రేపో నేడో మంచి ముహూర్తం చూసి మా వూరు లేవతీసుకు వెళ్లడానికి సిద్ధమయ్యింటే యింకా ఎవడో కోన్కి స్కాహేగాడి అడాలో వున్నానంటూ పాతివ్రత్యం నటిస్తావేమిటి?

మధుర— వేస్య అనగానే అంత చులకనా పంతులు గారూ? సాని దానికి మాత్రం నీతి వుండొద్దా? మా పంతులు గార్ని పిలిచి "అయ్యా యిటు పైని మీ తోవ మీది, నా తోవ నాది" అని తెగతెంపులు చేసుకున్న దాకా నేను పరాధీనురాలినే అని యంచండి. మీరు దెప్పిపొడిచినట్టు ఆయన వైదీకయితేనేమి, కిరస్తానం మనిషైతేనేమి, పూటకూళ్లమ్మను వుంచుకుంటేనేమి నన్ను యిన్నాళ్లూ ఆ మహారాజు షోషించాడు కాడా? మీరంతకన్న రసికులయినా, నా మనస్సు మీరు యంత జూరగొన్నా, ఆయన యడల విశ్వాసం నాకు మట్టుకు వుండొద్దా?

రామ:— పెద్దపెద్ద మాటలు ప్రయోగిస్తున్నావు? వాడి బతుక్కి వాడు పూటకూళ్లమ్మని వుంచుకోవడం కూడానా? పూటకూళ్లమ్మే వాణ్ణి వుంచు కుని యింత గంజిబోస్తూంది

మధు:— అన్యాయం మాటలు ఆడకండి, ఆయన యంత చదువుకున్నాడు, ఆయనకి యంత ప్రఖ్యాతి వుంది! నేడో రేపో గొప్ప వుద్యోగంకానైయ్యింది.

రామ:— అహహ (నవ్వుతూ) యేం వెఱ్ఱి నమ్మకం! నీవు సానివాళ్లలో తప్ప పుట్టావు. గిరీశం గారు గిరీశం గారు అని పెద్ద పేరు పెడతావేవిఁటి, మా వూళ్లోవున్న లుబ్ధావధాన్లు పింతల్లికొడుక్కొడూ వీడూ! గిఱ్ఱడని మేం పిలిచేవాళ్లం. బొట్లేరు ముక్కలు రెండు నేర్చుకోగానే ఉద్యోగాలే! వాడికల్లా వక్కటే వుద్యోగం దేవుఁడు రాశాడు. యేవిఁటో తెలిసిందా? పూటకూళ్లమ్మ యింట్లో దప్పిక్కిచేరి అరవ చాకిరీ చెయ్యడం

మధు:— యీ మాటలు ఆయన్ని అడుగుదునా?

రామ:— తప్పకుండా. కావాలిస్తే నేను చెప్పానని కూడా చెప్పు

మధు:— ఆయనా ఆయన గుణ యోగ్యతలతో నాకేం పని? యేవఁయినా అయిన నాకు యజమాని అయన తప్పులు నా కళ్లకు కనపడవ్.

రామ — అయితే అతడికి విడాకులు యెప్పుడిస్తావు?

మధు:— యిక్కడి రుణాలూ పణాలు తీర్చుకోడానికి మీరు శలవిచ్చిన రెండు వొందలూ యిప్పిస్తే యీ క్షణం తెగుతెంపులు చేసుకుంటాను.

రామ:—అయితే యింద (జేబులోనుంచి నోట్లు తీసి యిచ్చును మధురవాణి అందుకొంటుండగా రామప్పంతులు చెయ్యపట్టి లాగును. మధుర వాణి కోపంతో చెయి విడిపించుకుని నోట్లు పారవేసి దూరముగా నిలుచును.)

మధు:— మీతో కాలక్షేపం చెయ్యడం కష్టం. ఒక నిర్ణయం మీద నిలవని మనిషిని యేవఁన్నమ్మను?

రామ:— (నోట్లు యెత్తి) క్షమించు అపరాధం, (నోట్లు చేతికిచ్చును) లెఖ్ఖపెట్టి చూసుకో

మధు:— అమాత్రం మిమ్మల్ని నమ్మకపోతే మీతో రానే రాను. యింత రసికులయ్యుండీ నా మనస్సు కనిపెట్ట జాలినారు కారు గదా? మీ నోట్లు మీ వద్దనే వుంచండి. నేను డబ్బు కక్కూర్తి మనిషిని కాను. (నోట్లు యివ్వబోవును)

రామ:— వొద్దు! వొద్దు! వొద్దు! నీ మనసు కనుక్కుందావఁని అన్న మాట గాని మరొకటి కాదు. గాని, యీ గిరీశం గుంట వెధవ, వీడెవడో మా గొప్పవా డనుకుంటున్నా వేవిఁటి?

మధు:— ఆయన్ని నా యదట తూల్నాడితే యిదుగో తలుపు తీశాను విజయం చెయ్యండి (తలుపు తీసి వక చేత పట్టుకుని రెండవ చేతి వేలితో పైకి తోవ చూపును). అదుగో గిరీశం గారే వొస్తున్నారు, ఆ మాటేదో ఆయన్తోటే చెప్పండి.

రామ:— వేళాకోళం ఆడుతున్నావూ ?

గిరీశం:— (వాకట్లో నుంచి) మై డియర్.

రామ:— (ఆత్మగతం) అన్న, వేళగాని వేళొచ్చాడు గాడిద కొడుకు, తంతాడు కాబోలు, యెవిఁటి సాధనం, యీ మంచం కింద దూరుదాం. (మంచం కింద దూరును).

[గిరీశం ప్రవేశించును]

గిరీశం:— వెల్, మై డియర్ ఎంప్రెస్. (బుజము మీద తట్టబోవును.)

మధు:— (ఒసిలి తప్పించుకుని) ముట్టబోకండి.

గిరీశం:— (నిర్ఘాంతపోయి) అదేమిటి ఆ వికారం.

మధు:— ఆఖరు వికారం.

గిరీ:— (ఆత్మగతం) నేను వుడాయిస్తానని దీనికెలా తెలిసింది చెప్మా ! సాని వాళ్లకి కర్న పిశాచి వుంటుంది కాబోలు (పైకి) మైలబడితే స్తానంచేసి వేగిరం రా.

మధు:— యిప్పుడేం తొందర, తలంటుకుంటాను.

రామ:— (ఆత్మగతం) శబాష్, యేమి నీతయిన మనిషి యిది! వెధవని ముట్టుకోనివ్వకుండా యెత్తు యెత్తింది!

గిరీశం:— మైలా గియిలా మా యింగ్లీషు వారికి లక్ష్యం లేదు యిలారా (దగ్గిరికి చేరును.)

మధు:— (వేలు చూపి) అక్కడనే ఆగండి. మీరు కిరస్తానం అయితే కావచ్చును. నేను కిరస్తానం యింకా కాలేదే మీరు కిరస్తానం అన్న మాట యిప్పుడే ఒహరు చప్పగా విన్నాను.

రామ:— (తనలో) నే చెప్పాననంటుందా యేమిటి ?

గిరీశం:— ఒకరు చప్పగా విన్నావూ ? యవరా జెప్పింది ? యవడిక్కడికి రావడానికి మగుదూర్ వుంది ? యిలాంటి చాడీకోర్ కబుర్లు చెప్పడానికి

యవడికి గుండె వుంది ? ఆ మాటలు విని నాతో చెప్పడానికి నీ కెక్కడ గుండుంది ? చెప్పు!

రామ.— (తనలో) తంతాడు కాబోలు, యరక్క చిక్కడ్డాను.

మధు:— మొగాడే చెప్పాలా యేవిఁటి? ఆడవాళ్లకి దేవుడు నోరివ్వలేదా?

గిరీ:— (తనలో) పూటకూళ్ల ముండే చెప్పింది కాబోలు (పైకి) ఆడదా? ఆడదాన్ని నోరుబెట్టుకు బతకమనే దేవుఁడు చేశాడు. పరువయిన ఆడది నీ యింటి కెందుకొస్తుంది.

మధు:— పరువైన మొగాళ్లొచ్చినప్పుడు పరువైన ఆడవాళ్లెందుకు రాకూడదు ? ముందు కూచోండి, తరవాత కోప్పడుదురు గాని, చుట్ట తీసుకోండి, అదుగో అగ్గి పెట్ట.

గిరీ.— ముట్టుకోవడానికి వల్లలేకపోతే అగ్గి పుల్ల వెలిగించి యివ్వడానికయినా పెట్టి పుట్టాను కానా? యీవాళ మహా ఉత్సాహంగా వచ్చాను గాని ఉత్సాహ భంగం చేశావ్.

మధు — యెవిఁటా వుత్సాహం ?

గిరీశం:— యిదిగో జేబులో హైదరాబాద్ నైజామ్‌వారి దగ్గిర్నించి వొచ్చిన పర్మానా మానాస్తం నవాబ్ సదరదాలత్ బావురల్లీ ఖాన్ ఇస్పహన్ జంగ్ బహద్దర్ వారు సిఫార్సుచేసి వెయ్యి సిక్కా రూపాయలు జీతంతో ముసాయిబ్ ఉద్యోగం నాకు చెప్పించారు. అనగా హమేషా బాద్షావారి హుజూర్ను వుండడం

రామ.— (తనలో) యెవిఁట్రా వీడి గోతాలు!

గిరీశం.—యింత శుభవార్త తెచ్చినా, దగ్గిరకి రానిచ్చావు కావు గదా ? నాతో హైదరాబాద్ వస్తావా ?

మధు — (తల తిప్పుతూ) నే యెందుకు? పూటకూళ్లమ్మని తీసికెళ్లండి.

గిరీ — (నిర్ఘాంతపోయి) పూటకూళ్లమ్మ యేవఁయినా పెంట పెడుతూందా యేవిఁటి ?

మధు:— మీకే తెలియాలి

గిరీ — నీ తెలివి తక్కువ చూస్తే నాకు నవ్వొస్తూంది. యెవడే మాటన్నా నా మీద నమ్మడ వేఁనా? యీ ఘోరమైఁన అబద్ధాలు నీతో యవడు చెబుతు

న్నాడో కనుక్కోలేనను కున్నావా యేవిఁటి? సప్త సముద్రాల్దాటినా వాడి పిలకట్టుకుని పిస్తోల్తో వాళ్ల తూట్లు పడేటట్టు డాడామని కొట్టక పోతినట్ట యినా నాపేరు గిరీశమే నినద భీషణ శంఖము దేవదత్తమే! కబడ్దార్!

మధు — సముద్రాలవతలకెళ్లి వెతకక్కర్లేదు. ఆ చెప్పిన మనిషి మీ యదటే చెబుతాడు.

రామ:— (తనలో) యీ ముండ నన్ను బయలుబెడుతుంది కాబోలా దైవమా!

గిరీ:— (తనలో) థాంక్గాడ్ అయితే పూటకూళ్ల దాన్దెబ్బ తగల్లేదు. (పైకి) యిలాంటి దుర్మార్గప కూతలు ఆ యిల్లాలు చెవిని పడితే చాలా ఖేదిస్తుంది. ఆ పాపవఁంతా నిన్ను చుట్టుకుంటుంది అమె యంత పతివ్రత! యంత యోగ్యురాలు!

మధు — వెదవముండకి పాతివ్రత్యం అన్న మాట యీనాటికి విన్నాను.

గిరీశం — దానికి . కాదు ఆమెకి మొగుళ్లేక పోయినా ఆమెను వెధవనడానికి వీల్లేదు

మధు — మీరుండగా వెధవెలా అవుతుంది?

గిరీశం — నాన్సెన్స్ (దీనికో రస్సా చెప్పి రంజింప చేదాం) యిదుగో విను. దాని నిజం యెవిఁటంటె- పూటకూళ్లమ్మ ముచ్చటగా తప్పటడుగులు వేశే రోజుల్లో ఒక కునుష్టి ముసలాడికి కట్ట నిశ్చయించారు పుస్తె కట్టబోతూంటేనో కట్టిన వుత్తర క్షణంలోన్నో ఆ ముసలాడు పెళ్లి పీటల మీదే గుటుక్కు మన్నాడు. అప్పుడు పెళ్లి అయినట్టా కానట్టా అని మీమాంస అయింది. కొందరు పుస్తె కట్టాడన్నారు. కొందరు కట్ట లేదన్నారు పిల్ల తండ్రి, పెళ్లి కొడుకు వారసులు మీద దావా తెచ్చాడు. పురోహితుడు వాళ్ల దగ్గిర లంచం పుచ్చుకుని పుస్తె కట్టలేదని సాక్షె మిఁచ్చాడు దాంతో కేసు పోయింది, మరి దాన్నెవరూ పెళ్లాడారు కారు.

మధు:— అయితే మరి మీకు తప్పలేదే?

గిరీశం —యేవిఁటి యీ కొత్త మాటలూ! నాకు ఆదీ అంతూ తెలియకుండా వుందీ! ఆహాఁ సరసం విరసంలో దిగుతూందే! హాస్యాని కంటే నివ్వే వఁన్నా ఆనందవేఁ, నిజవఁనిగానీ అంటివా, చూడు నా తడాఖా యవడీ మాటలు పేల్తున్నాడో వాడి పేరు తక్షణం చెబుతావా చెప్పవా?

మధు — రామ.

రామ — (తనలో) సబ్బాఁన్రా, పేరు చెప్పేసింది !

బుధ — రామ! రామ! ఒహరు చెప్పేదేవిఁటి లోకవంతా కోడై కూస్తూంటేను?

(వీధిలోనుంచి తలుపు తలుపు అని ధ్వని)

గిరీశం. — (తెల్లపోయి) తలుపు తీయ్యొద్దు, తియ్యొద్దు ఆ పిలిచే మనిషి వెఱ్ఱి ముండ మనుషుల్ని కరుస్తుంది.

మధు: — తలుపు తీసేవుంది.

గిరీశం — చంగున వెళ్లి గడియ వేసెయ్

మధు: — అదుగో తలుపు తోసుకు వొస్తూంది.

గిరీశం — గెంటెయ్, గెంటెయ్

మధు: — ఆ వయ్యారం చూస్తే మీ పతివ్రతలా కనిపిస్తూంది (మధుర వాణి వాకట్లోకి వెళ్లను.)

గిరీశం — మంచం కింద దూరుదాం (గిరీశం మంచం కింద దూరును.) (తనలో) దొంగ లంజ సరసుణ్ణి దావిందోయ్ మంచం కింద. యిదే విఁటో మంచి మనిషి అని భ్రమించాను దీన్తస్సా గొయ్యా. సిగ పాయి దీసి తందును గాని యిది సమయం కాదు అయినా పోయేవాడికి నాకెందుకు రొష్టు, (రామప్పంతులుతో మెల్లిగా) యవరన్నా మీరు, మహానుభావులు?

రామ: — నేను రామప్పంతుల్నిరా, అబ్బాయీ.

గిరీశం — తమరా యీ మాత్రానికి మంచం కింద దాగోవాలా, మహాను భావా ? నన్నడిగితే యిలాంటి లంజల్ని యిరవైమందిని మీకు కన్యా దానం చేతునే.

రామ. — (తనలో) బతికాఁన్రా దేవుఁడా, (పైకి) నువ్వురా బాబూ దీన్నుంచు కున్నావు ! అలా తెలిస్తే నే రాకపోదును సుమా.

గిరీ — మాట వినపళ్లేదు కొంచం యిసుంటా రండి. (రామప్పంతులు ముందుకు జరుగును, గిరీశం అతన్ని తప్పించుకుని గోడ వేపు చేరును.)

గిరీశం — అన్నా యీ లంజని యన్నడూ నమ్మకండీ, యిలా యిరవై మందిని దాచగల శక్తుంది, దీనికి

రామ.— రెండు వందలు దొబ్బిందిరా బాబూ

గిరీశం.— నువ్వులేం జాగర్త చేశారా ?

రామ:—అంతేనా ?

గిరీ:— మరేవిఁటి ?

(మధురవాణిన్ని పూటకూళ్లమ్మ వల్లెవాటులో చీపురుగట్ట దాచిన్ని ప్రవేశింతురు.)

మధు:— మీారన్న మనిషి యిక్కడ లేరంటే చెవినిబెట్టరు గదా!

పూట:— నీ యింట్లో జొరబడ్డాడని వీదులో వాళ్లు చెబితే నీ మాట నమ్మ తానా యేవిఁటి? ఆ వెదవ వుంటే నాకేం కావాలి, వుండకుంటే నాకేం కావాలి, వాడు నీకిచ్చిన యిరవయి రూపాయలూ యిచ్చెయ్.

మధు:— యవడి కిచ్చావో వాణ్ణే అడగవమ్మా.

పూట.— వెధవ కనబడితే సిగపాయి దీసి చీపురు గట్టతో మొత్తుదును, యెక్కడ దాచా వేవిఁటి?

మధు:— నాకు దాచడం ఖర్మవేఁవిఁ నేను మొగనాల్నికాను వెధవ ముండనీ కాను. నా యింటి కొచ్చేవాడు మహరాజులాగ పబ్లీగ్గా వొస్తాడు. (కంటితో మంచము కింద చూపును)

పూట:— మంచంకింద దాగాడేమో— (మంచము కిందుకు వంగి) నీ పరువు బుగ్గయినట్టే వుంది లేచిరా (చీపురు గట్ట తిరగేసి రామప్పంతులును కొట్టును.)

రామ.— ఓర్నాయనా, నన్నెందుకొ్కడతావే దర్దిడుముండా? (మంచం కింది నించి పైకి వచ్చి వీపు తడుముకొనును,)

మధు:— ఆయన్నెందుకు కొట్టావు? నా యింటికొచ్చి యేవిఁటీ రవ్వ ?

పూట.— అయితె మంచకిందెందుకు దూరాడూ ?

మధు:— నీ కెందు కాగోష? ఇదో సరసం.

పూట:— యిదో చీపురు గట్ట సరసం

రామ:— (వీపు తడువుకుంటూ) నీ సిగ తరగా, ఆడదానివైపోయినావే లేకుంటే చంపేసి పోదును. నీ రంకు మొగుణ్ణి కొట్టక నన్నెందుకొ్కట్టావే. ముండా? అందుకా నన్ను ముందుకి తోసి తాను గోడవేపు దాగున్నాడు.

పూట.— ఆ వెధవ కూడా వున్నాడూ మంచం కింద! కుక్కా పైకిరా

గిరీశం:— వెట్టిప్పా! మంచం కిందికిరా, వెళ్లి వొదల గొడతాను.

పూట·— అప్పనిత్రా వెధవా నీకు? నీకు భయపడతా ననుకున్నావా యేవిఁటి? నీ సాని ముండ యలా అడ్డుకుంటుందో చూస్తాను. (పూట కూళ్లమ్మ ఒక వేపునుంచి మంచం కిందికి దూరును. మరి వొక వేపు నుంచి గిరీశం పైకి వచ్చి రామప్పంతులు నెత్తి చరిచి లఘువేసి పెరటి వేపు పరిగెత్తిపోవును)

రామ:— సబ్బానా? నాయనా (రెండు చేతులు తల పట్టుకొని) మధురవాణీ యేవీఁ బేహద్బీ! కనిష్టీబుక్కుబురంపించూ.

మధుర — యెందుకు పట్టీకున అల్లరి అవమానవుఁన్నూ! రేపో యెల్లుండో మీరే వాడికి దెబ్బకి దెబ్బతీసి పగతీర్చుకుందురు గాని.
(మధురవాణి రామప్పంతుల్ని కౌగలించుకొని తల ముద్దెట్టుకుని చేత రాసి) యేవిఁ దుష్టు! మొగవాడయిన వాడు యెదట నిలిచి కొట్టాలి. దొంగ దెబ్బ కొడతాడూ? వాడి పొంకం అణుతురు గాని లెండి

రామ.— గవురనుమెంటు జీతవిఁచ్చుంచిన కనిష్టీబులుండగా మనకెందుకు శరీరాయాసం? యీ వెధవని పజ్యండు కోర్టంటా తిప్పకపోతే నేను రామప్పంతుల్ని కాను చూడు నా తమాషా!

మధు:— (రామప్పంతుల్ని ముద్దు బెట్టుకుని) మాట్లాడక వూరుకోండి (మంచం కింది వేపు చూపించి నోరు మూసి) దొంగ దెబ్బ కొట్టినవాడిదే అవమానం! మీది కాదు

రామ:—నొప్పెవడి దనుకున్నావు? ఆ ముండ మంచం కింద నించి రాదేం? చీపురు కట్ట లాక్కో

పూట:—పడేల్మంటే పస్తాయించి చూస్తున్నాను. నీ మొగతనం యేడిసినట్టే వుంది (పైకి వచ్చును)

(అంతా నిష్క్రమింతురు)

శ్రీ

కన్యాశుల్కము—ద్వితీయాంకము

1-వ స్థలము. కృష్ణారాయపురం అగ్రహారంలో అగ్నిహోత్రావధాన్లు ఇల్లు

(అగ్నిహోత్రావధాన్లు జంఝాలు వడుకుచుండును. కరటక శాస్త్రుల్లు శిష్యుడి చేత లేని పేలు నొక్కించుకొనుచుండును. వెంకమ్మ కూర తరుగుచుండును.)

వెంకమ్మ:— నిన్నట్నించి కిశిమిశ్శలవులని కుఱ్ఱవాడు వుత్తరం రాశాడు. యెన్నాళ్లో ఐంది వాణ్ణి చూసి, కళ్లు కాయలు కాసిపోయినాయి, గడియో గడియో రావాలి.

అగ్నిహోత్రావధాన్లు:— ఎందుకు వొట్టినే వగచడం? వొద్దు వొద్దంటూంటే యీ యింగిలీషు చదువులో పెట్టావ్. మెరక పొలం సిస్తంతా వాడి కిందయి పోతూంది. కిందటి యేడు పరిక్ష పేలయినాడు గదా? యీ యేడు యెలా తగలేశాడో తెలియదు మనకీ యింగిలీషు చదువు అచ్చిరాదని పోరిపోరి చెబితే విన్నావు కావు. మా పెద్దన్న దిబ్బావుధాన్లు కొడుకుని యింగిలీషు చదువుకు పార్వతీపురం పంపించే సరికి వూష్టం వొచ్చి మూడ్రోజుల్లో కొట్టేశింది. బుచ్చబ్బి కొడుక్కి యింగిలీషు చెప్పిద్దామనుకుంటూండగానే చచ్చినంత ఖాయలా చేసింది

వెంకమ్మ:—మీరెప్పుడూ యిలాంటి వోఘాయిత్తం మాటలే అంచూ వుంభారు. డబ్బు కర్చయిపోతుందని మీాకు బెంగ, మొన్న మొన్న మన కళ్లెదట మన వాకిట్లో జుత్తు విరబోసుకు గొట్టికాయలాడిన నేమాని వారి కుఱ్ఱాడికి మునసబీ ఐంది కాదూ!

అగ్ని —మన వెధవాయకి చదువొచ్చేదేం కనపడదు గాని పుస్తకాల కిందా జీతం కిందా నాలుగేళ్లయే సరికి మన భూమి కడితేరిపోతుంది. ఆపైన చిప్పా దొప్పా పట్టుకు బయల్దేరాలి నిమ్మళంగా యింటి దగ్గిరుంటే యీపాటికి నాలుగష్టాలు చెప్పేదును. వొద్దంటూంటే యీ వెధవ యింగిలీషు చదువులో పెట్టావు.

వెంకమ్మ:—మనవాడికో మునసబీ ఐనా పోలీసుపనైనా ఐతే రుణాలిచ్చి అగ్ఘురారం భూవ్ఁలన్నీ కొనేస్తాడు. యీడాదికో నూఱ్ఱుపాయలు కర్చు పెట్టడానికింత ముందూ వెనకా చూస్తున్నారు, మీలాగే వాడూ జంఝూలు వొడుక్కుంటూ బతకాలని వుందా యేవిఁషి! మీకంత భారవఁంతోస్తే మావాళ్లు నాకు పసుపూ కుంకానికీ యిచ్చిన భూవఁమ్మేసి కుఱ్ఱాడికి చదువు చెప్పిస్తాను.

ఒకశాస్త్రి:—నీ భూవెందుకమ్మాలమ్మా ? మన సౌమ్ము చడ తిని కొవ్వున్నాడు, అతడే పెట్టుకుంటాడు.

అగ్ని:—ఐతే నన్ను ఆక్షేపణ చేస్తావషే? యీ మారంటే ననీ అన్న వున్నాడని వూరుకునేది లేదు.

(గిరీశం వెంకటేశం ప్రవేశింతురు)

వెంకట —మా బాబ్మా బాబు వచ్చావషోయ్!(వెంకటేశమును కౌగలించుకొనును.)

అగ్నిహెూ —వెదవాయా యీమారైనా పాసయినావా ? (వెంకటేశం తెల్లబోయి చూచును)

గిరీశం:—పాసయినాడండి, పస్టుగా పాసయినాడు. నేను చాలా శ్రమపడి చదువు చెప్పానండి.

అగ్ని:—యీ తురకెవడోయ్ ?

గిరీశం —టర్క్ ! డామిట్, టెల్ మాన్.

అగ్ని:—మానా ? మానులా వుంబా నంభావూ? గూబ్బగల గొడతాను.

వెంకటేశం —(వణుకుతూ తల్లివేపు చూసి) అమ్మా యీయ్నే నాకు చదువు చెప్పే మేష్టరు.

కరటక —ఇంటికి పెద్దమనిషొస్తే అప్పచ్ఛపు మాటలాడతావేవిఁటిబావా? ఆయనేదో కుఱ్ఱవాడితో యింగిలీషు మాటంటే పుచ్చకాయల దొంగంటే బుజాల్తడువుఁకున్నట్టు నీ మీద పెట్టుకుంటావేం ? (బండివాడు సామాను దించును)

గిరీశం —(కరటక శాస్త్రితో) తమ బావగారా అగ్నిహెూత్రావధాన్లు గారు ? నన్ను తమరు యరక్కపోవచ్చును గాని డిప్టీ కలక్టరుగారింటికి తమరు వచ్చేటప్పుడు నేను వారి పిల్లలికి చదువు చెబుతూ వుండేవాణ్ణి. డిప్టీ కలక్టరు గారు తమర్ని యేమ్మెచ్చుకునేవారనుకుంటారు !

కరట:—అవును మీ మొఖం చూసిన జ్ఞాపక వుఁంది. డిప్టీ కలక్టరు గారు మహదొడ్డ ప్రభువ్.

గిరీశం:—మీలాంటి చప్పన్న భాషలూ వచ్చిన మనిషి యక్కడా లేడనీ, సంస్కృతం మంచి నీళ్ల ప్రవాహంలా తమరు మాట్లడతారనీ, తమలాంటి విదూషకుణ్ని యక్కడా చూళ్లేదనీ డిప్టీ కలక్టరు గారు శలవిస్తూండేవారు. కవితా రసం అయన్లా గ్రెహించేవారేరీ? నా కవిత్వవఁంటే అయ్న చెవి కోసుకుంటారు మహారాజావారి దర్శనం కూడా నాకు చేయించారండి.

అగ్ని —(ధుమధుమలాడుతూ) ఈ శషభిషలు నాకేం పనికి రావు. యితడి వైఖరి చూస్తే యిక్కడే బస వేసేటట్టు కనపడుతూంది. మా యింట్లో భోజనం యంతమాత్రం వీలుపడదు.

వెంక:—ఆయన మాటలు గణించకు బాబూ. ఆయన మోస్తరది మీ దయ వల్ల మావాడికో ముక్కబ్బితే మీ మేలు మరిచిపోం.

గిరీశం·—అందుకభ్యంతరవేవిఁటమ్మా, మీవాడు శలవుల్లో చదువు చెప్పమని యంతో బతిమాలుకుంటే పోనీ పనికొచ్చే కుఱ్ఱవాడు గదా అని వొచ్చాను గాని పట్నంలో మునసబుగారింట భోజనం చేదని వొచ్చానా వారిచ్చే డబ్బు లేదని వొచ్చానా అమ్మా?

వెంకమ్మ:—యీ చదువుల కోసవఁని పిల్లణ్ణి వొదులుకుని వుండడం, వాడు పరాయి వూళ్లో శ్రమదమాలు పడుతూండ్డం నా ప్రాణాలు యెప్పుడూ అక్కణ్ణే వుంఛాయి. డబ్బంటే యెన్నడూ వెనక చూళ్లేదు గదా, మేం కనడం మట్టుకు కన్నాం మీరే వాడికి తల్లీ తండ్రీని. యలా కడుపులో పెట్టుకు చదువు చెబుతారో మీదే భారం.

గిరీశం —తమరు యింత దూరం శలవియ్యాలమ్మా? నా మంచి చెడ్డలు మీ కుఱ్ఱవాణ్ణి అడిగితే తెలుస్తుంది మునసబు గారూ, డిప్టీ కలక్టరు గారూ యెన్నిక చేసిని మనిషిని నా మాట నే చెప్పుకోవాలా, ఇంతెందుకూ, యిక మూడేళ్ళు నా తరిఫీదులో వుంచితే క్రిమినల్లో వరసగా పోలీసు పరీక్ష పాసు చేయిస్తాను.

అగ్ని:— మూడేళ్లే! యీ సంవత్సరం పుస్తకాల కెంతవుతుందిరా అబ్బీ?

వెంకటేశం:— పది హేన్రూపాయ లవుతుంది.

అగ్ని:— ఒక్క దమ్మిడీ యివ్వను. వీళ్లిద్దరూ కూడి అ రూపాయలు పంచుకు తినేటట్టు కనపడుచూంది. నేను వేదం యనబై రెండుపన్నాలూ ఒహ

దమ్మిడీ పుస్తకాల ఖర్చు లేకుండా చదువుకున్నాను. ఇదంతా టోపీ వ్యవహారంలా కనపడుతుంది.

కరకట:— (నవ్వుతూ) కోట్లకి విలవైన మాట అన్నావు బావా!

గిరీశం:— (కరటక శాస్త్రితో) ది సీజ్ బార్బరన్, చూచారండీ, జెంటిల్మేన్ అనగా పెద్దమనిషిని యలా అంటున్నారో! నేను యిక యిక్కడ వుండడం భావ్యం కాదు, శెలవు పుచ్చుకుంటాను.

వెంకమ్మ:— వాల్చాలు బాగానే వుంది! యింటి కెవరొచ్చినా నాకిదే భయం, ఆయన మాటల కెక్కడికి బాబూ, వెళ్లిపోకండి.

కరటక:— అగ్నిహోత్రావధాన్లూ కుఱ్ఱవాడికి రవ్వంత చదువు చెప్పించ డానికి ఇంత ముందూ వెనకా చూస్తున్నావ్ బుచ్చమ్మ నమ్మిన పదిహేను వొందల రూపాయలేం జేశావ్?

గిరీశం:— సెల్లిగర్ల్స్! డామిట్!

అగ్ని.— ప్రతీ గాడిదె కొడుకూ అమ్మా(వంమ్మా వంచూంభాడు. కూరగాయ ల్లోయ్ అమ్మడానికీ? ఆ రూపాయలు పుచ్చుకోకపోతే మొగుడు చచ్చాడు గదా, దాని గతి యావై(య్యుండును?

కరటక·— చచ్చాడంటే వాడిదా తప్పు, మంచం మీంచి దించేయడానికి సిద్ధంగా వున్న వాడిక్కట్టా(వ్!

గిరీశం:— తమరేనా నులక అగ్నిహోత్రావుధాన్లు గారు? యీ పట్టెని జటలో తమంత వారు లేరని రాజమహేంద్రవరంలో మావాళ్లనుకునే వారు.

అగ్ని·— మీది రాజమహేంద్రంషండీ ఆ మాట చెప్పారుకారేం? రామావుధాన్లు గారు బాగున్నారా?

గిరీశం:— బాగున్నారండి. ఆయన మా మేనమావ(గారండి

అగ్ని:— ఆ మాట చెప్పా(రుకారూ?

గిరీశం:— మా మావ(యీ దేశబ్బోగటా వొచ్చినప్పుడల్లా తమర్ని యెన్నిక చేస్తూంటారండి

అగ్ని:— నాకూ వారికి చాలా స్నేహం. చూశారా కొంచం నాకు ప్రథమ కోపం. యవరో తెలియకుండా అన్న మాటలు, గణించకండేం.

గిరీశం.— దానికేవఁండి, తమవంటి పెద్దలు అనడం మాలాంటి కుఱ్ఱవాళ్లు పడడం విధాయకవేఁగదండీ ?

కరట.— (తనలో) యిన్నాళ్లకి మా అగ్నిహోత్రుడికి తగినవాడు దొరి కాడు.

అగ్ని:— చూశారండీ, మీ పేరేమిటండీ ?

గిరీశం·— గిరీశం అంటారండి

అగ్ని·— చూశారండి, గిరీశం గారూ ! మా కరటక శాస్తుల్లు వట్టి అవకతవక మనిషి! మంచీ చెడ్డా యేమీ వాడి మనసుకెక్కదు. అల్లుడు చచ్చిపోయి నాడంటే అందువల్ల యెంత లాభం కలిగింది. భూవుఁలకి దావా తెచ్చావాఁ లేదా? యీమధ్య దాఖల్చేయించిన పిటీషను మీద ఆర్డరు చదివి పెట్టండి (గదిలోకి వెళ్ళి కాగితం తెచ్చి గిరీశం చేతికి యిచ్చును)

గిరీశం.— (చూసి) ఎవడో తెలివ తక్కువ గుమస్తా వ్రాసినట్టుంది అక్షర పోలితే లేదండి.

అగ్ని·— మా వకీలు గడగడ చదివేశాడండి.

గిరీశం·— నేను మాత్రం చదవలేకనా. అంతకన్న గళగ్రాహిగా చదువుతాను. లెక్చర్లిచ్చే పండితుణ్ణి నాకిది పేలపిండీ కాదు, అయితే రాసినవాడి తెలివికి సంతోషిస్తున్నాను. యిది అరటిపండు విప్పినట్టు తర్జుమాచేసి దాఖలు చెయ్యమని శలవా ?

అగ్ని.— అంతకంటేనా ? (తనలో) డబ్బు ఖర్చు లేకుండా వీడి చేత కాగిత ముక్కలన్నీ తర్జుమా చేయించేస్తాను.

గిరీశం— యింకా యింగ్లీషు కాయితాలు యేవుఁన్నా నా మీద పారయ్యండి తర్జుమా చేసి పెడతాను.

అగ్ని·— అష్లాగే

వెంకమ్మ:— మా అబ్బాయీ మీరు ఒక్క పర్యాయం యింగిలీషు మాట్లా డండి బాబూ.

గిరీశం:— అలాగేనమ్మా,

My dear Venkatesam -
Twinkle ! Twinkle ! little star,
How I wonder what you are !

వెంకటే:— There is a white man in the tent.

గిరీశం — The boy stood on the burning deck
Whence all but he had fled.

వెంకటే·— Upon the same base and on the same side of it the sides of a trepezium are equal to one another.

గిరీశం.— Of man's first disobedience and the fruit of that mango tree, sing, Venkatesa, my very good boy.

వెంకటేశం:—Nouns ending in *f* or *fe* change their *f* or *fe* into *ves*.

అగ్ని.— యీ ఆడుతూన్న మాటలికి అర్థం యేవిఁషండి?

గిరీశం·— యీ శలవుల్లో యేప్రకారం చదవాలో అదంతా మాట్లాడుతున్నావఁండి.

కరట:— అబ్బీ వొక తెలుగు పద్యం చదవరా ?

వెంకటే:— పొగ చుట్టకు సతి మోవికి—

కరట:— చబాష్ !

గిరీశం — డామిట్ ! డొంట్రీడ్ దట్, (మెల్లగా) "నలుదమయంతు లిద్దరు" చదువ్

వెంకటేశం — నలదమయంతు లిద్దరు మనః ప్రభవానల దహ్యమానులై సలిపిరి దీర్ఘవాసర నిశల్.

కర.— అట్టే అట్టే మనః ప్రభవానలవఁంటే యేవిఁట్రా ?

వెంకటేశ·— (యింటి కప్పు వేపు చూసి వూరుకుండును.)

గిరీశం — పసిపిల్లలకి అలాంటి కఠినవైఁన పద్యానికి అర్థం తెలుస్తుందా అండి?

అగ్ని·— పద్యాలికి అర్థం చెప్పరూ ?

గిరీశం — యిప్పటి మట్టుకు వేదంలాగే భట్టీయం వేయిస్తారు. తెల్లవాళ్ల స్కూళ్లలో తెలుగు పద్యాలమీద ఖాతరీ లేదండి యంతసేపు జాగర్ఫీ, గ్రామర్, అర్థమెటిక్, ఆల్జిబ్రా, మాఁదమాఁటిక్స్, యివన్ని హడలేసి చెప్తారండి.

కరటక.— (తనలో) తర్ఫీదు మాచక్కఁగా వుంది. వీణ్ణి పెందరాళే తోవ పెట్టకపోతే మోసం వొస్తుంది

అగ్ని:— అన్నోటి చెప్తారండీ ?

గిరీశం:— మరేవఁనుకున్నారు ? మీ కుఱ్ఱవాళ్లాగ చదువుకునే వాడికి ఒక నిమిషమైనా తెరిపుండదు

అగ్ని:— అదుగో చదువంటే అష్లాగే చదువుకోవాలి. గొట్టికాయలాడకుండా మావాణ్ణి ఖాయిదా చేస్తే యంత చదువైనా వొస్తుంది.

గిరీశం:— నా దగ్గిర గొట్టికాయలు గిట్టికాయలు పనికిరావండి. పుస్తకం చాత పడితే వేళ్లకి పుస్తకం అంటుకుపోవాలి, అలా చదివిస్తానండి.

అగ్ని:— అలాగే చేస్తే మావాడికి చదువొచ్చి అన్ని పరీక్షలూ పాసవుతాడండి. మావాడికి డబ్బు ఖర్చులేకుండా పెళ్లయె సాధనం కూడా తటస్థించిందండి.

వెంకమ్మ:— మీ నైజంకొద్దీ ఛిఋ్ఋ కొఋ్ఋ మంఛారు గాని మీకు మాత్రం అబ్బిమీద ప్రేమఁలేదా యేవిఁషి ? పట్నంలో గొట్టా లమ్మొచ్చినప్పుడు యంతో బెంగపెట్టుకుని అబ్బిని శలవర్జీ రాసి వెళ్లిపోయి రమ్మన్నారు కారా ? చదువూ చెప్పించక పెళ్లీ చెయ్యక తీరుతుందా యేవిఁషి ?

కరట:— డబ్బు ఖర్చులేకుండా కొడుక్కి పెళ్లి చేస్తావుటోయి బావా ? ఆడపిల్లల్ని అమ్మినట్టే అనుకున్నావా యేవిఁటి ? పదిహేను వొందలైనా పోస్తేనే గాని అబ్బికి పిల్లనివ్వరు

అగ్ని:— డబ్బు ఖర్చులేకుండా వెంకడికి యలా పెళ్లిచేస్తానో నువ్వే చూతువుగాని. రామచంద్రపురం అగ్రహారంలో లుబ్ధావధాన్లుగార్ని యెరుగుదువా?

కరట.— యరగను.

అగ్ని:— అయ్న లక్షాధికారి పద్దెనిమిది వందలకి సుబ్బిని అడగొచ్చారు. ఉభయ ఖర్చులు పెడతారష, పెళ్లి మావైభవంగా చేస్తారష, మనం పిల్లని తీసికెళ్లి వాళ్లింటే పెళ్లి చెయ్యడం, మనకి తట్టుబడి అట్టే వుండదు. ఆ పద్దెనిమిది వొందలూ పెట్టి వెంకడికి పెళ్లి చేస్తాను.

వెంకమ్మ·— పెళ్లికొడుక్కెన్నేళ్లు ?

అగ్ని.— యెన్నేళ్లైతేనేవిఁ ? నలభైయ్యేయిదు.

గిరీశం:— లుబ్ధావధాన్లు మా పెత్తల్లి కొడుకండి, తమతో సమ్మంధవఁంటే నాకు సంతోషవేఁగానండి. ఆయనకి అరవైయ్యేళ్లు దాటాయండి, యీడేవఁయినా సెల్లింగ్ గర్లస్ అనగా కన్యాశుల్కం, డామిట్, యంత

మాత్రమూ కూడదండి, నేను పూనాలో వున్నప్పుడు అందువిషయమై ఒహనాడు నాలుగ్గంటలు ఒక్కబిగిని లెక్చరివ్వానండి, సావకాశంగా కూర్చుంటే కన్యాశుల్కం కూడని పనని తమ చేతనే వొప్పిస్తాను.

కరట:— బావా యీ సమ్మంధం చేస్తే నీ కొంపకి అగ్గెట్టేస్తాను.

అగ్ని:— వీళ్లమ్మా శిఖా తరగా, ప్రతీ గాడిదకొడుకూ తిండిపోతుల్లాగ నా యింటజేరి నన్నే నే వాళ్లే, తాంబోలం యిచ్చేశాను. యిహ తన్నుకు చావండి.

వెంకమ్మ·— నాతో చప్పకుండా నే?

అగ్ని:— ఆడముండల్తోనా ఆలోచన? యీ సమ్మంధం వైకపోతే నేను బారిక రావుణ్ణే (లేచి వెళ్లను)

కరట:— యెం మార్దవం

వెంక:— అన్నయ్యా! యీ సమ్మంధంచేస్తే నేన్నుయ్యో గొయ్యో చూసుకుంటాను పెద్దదాన్ని రొమ్ముమీద కుంపట్లాగ భరిసూనే వున్నాం. ఆయనికి యంత యీడొచ్చినా కష్టం సుఖం వొళ్లు నాటక యీ దౌర్భాగ్యపు సమ్మంధం కల్పించుకొచ్చారు నే బతికి బాగుండాలంటె యీ సమ్మందం తప్పించు.

కరట:— గట్టి అసాధ్యం తెచ్చిపెట్టావే, వొట్టి మూర్ఖప గాడిద కొడుకు. యెదురు చెప్పిన కొద్దీ మరింత కొత్తెక్కుతాడు. యేం చేయగల్గుదునని నీకు భరువసా చెప్పను? యేమీ పాలుపోకుండా వుంది.

గిరీశం —అమ్మా మీరు యెందుకలా విచారిస్తారు? అవుధాన్లు గారు సావకాశంగా వున్నప్పుడు ఒక్క గంట కూర్చుంటే డబ్బుచ్చుకు ముసలివాళ్లకి పెళ్లి చెయ్యడం దౌర్జన్యమని లెక్చరిచ్చి మనసు మళ్లిస్తాను

వెంకమ్మ·— బాబూ, అతడు మీ మానత్త కొడుకైతే మీ కాళ్లు పట్టుకుంటాను, మీరు వెళ్లి ఆయ్న మనస్సు మళ్లిస్తురూ. నా చర్మం చెప్పులు కుట్టియిస్తాను.

గిరీశం.— అమ్మా యేం చెప్పను! వాడో త్యాష్టుం. పిల్ల దొరకడవేఁ చాలు వాడికి. యీ సమ్మంధం వొదులుకుంటే వాడికి పేళ్లే కాదు. వాడని వాడొదిలే ఘటం కాదు

కరట.— అమ్మా నేనో ఉపాయం చెబుతాను యిలారా. (కరటక శాస్త్రి శిష్యుడు వెంకమ్మ నిష్క్రమింతురు.)

గిరీశం·— మై డియర్ షేక్స్పియర్! నీ తండ్రి అగ్గిరావుఁడోయి మీ యింట్లో యవళ్లకీ అతణ్ణి లొంగదీశే యలోక్వెన్సు లేదు. నా దెబ్బ చూడు యీవాళేం జేస్తానో. వీరేశలింగం పంతులు గారు కన్యాశుల్కం విషయమై రాసిన ఉపాన్యాసం పైకి తీయ్ మావఁగారికి లెక్చరివ్వడాని క్కత్తి కరారీ నూరాలి.

వెంకటేశం:— మీ లెక్చరు మాట అలా వుణ్ణీండి గాని యీవాళ నా గండం గడిచింది గదా అని సంతోషిస్తున్నాను మీట్టొకపోతే పరీక్ష పేలయి నందుకు మా నాన్న పెయ్యకట్టు తాడుతో చమ్డా లెక్కగొట్టును

గిరీశం — యిలాంటి ప్రమాదాలు తప్పించుకోవడమేఁ ప్రజ్ఞ. యేదైనా డిఫికల్టీ వొచ్చినప్పుడు ఒక రస్తా వేశాంవఁంటే అది బ్రహ్మభేద్యంగా వుండాలి. పోలిటేషనంటే మరేవిఁటనుకున్నావ్? పూజా నమస్కారాల్లేక బూజెక్కున్నాను గాని మన కంట్రీయే ఇండిపెండెంట్ అయితే గ్లాడ్స్టన్ లాగ దివాన్గిరీ చలాయిస్తును. యేమివాయ్! మీ తండ్రి వైఖరి చూస్తే పుస్తకాలకి సొమ్మిచ్చేట్నట్టు కనబడదు. చుట్టలు పట్నంనించి అరకట్టే తెచ్చాం గదా, యేమి సాధనం?

వెంక —నాన్నివ్వకపోతే అమ్మనడిగి డబ్బు తెస్తాను

గిరీశం —నీ బుద్ధి యలా వికసిస్తూందో చూశావా? యిలా తర్ఫీదవుతుంటే నువ్వు కూడా పెద్ద పోలిటేషను వవుతావు

(బుచ్చమ్మ ప్రవేశించును)

బుచ్చమ్మ:—తమ్ముడూ అమ్మ కాళ్లు కడుక్కోమంచూందిరా

గిరీశం·— (తనలో) హౌ బ్యూటిఫుల్! క్వైటనెక్స్పెక్టెడ్!

బుచ్చమ్మ:—అయ్యా మీరు చద్ది వణ్ణం తింటారా?

గిరీశం —నాట్ది స్లైటెస్టబ్జక్షన్, అనగా యంత మాత్రం అభ్యంతరం లేదు వడ్డించండి ఇదుగో వస్తున్నాను తోవలో యేటి దగ్గిర సంధ్యావందనం అదీ చేసుకున్నాను. (బుచ్చమ్మ వెళ్లును)

గిరీశం:—వాట్ యీమె నీ సిస్టరా? తలచెడ్డట్టు కనబడుతున్నదే?

వెంకటే — మా అక్కే, జుత్తుకి చవుఁట్టాసుకోదు

గిరీశం.— తల చెడ్డం అంటే, విడో అన్నమాట చవుఁరు గివుఁరూ జాంతేనయ్ గాని యిన్నాళ్లాయి నీకు విడో మారేజి విషయమై లెక్చర్లిస్తూ

వుంటే యీ కథ యెప్పుడూ చెప్పావు కావు? మీ యింట్లోనే ఓ అన్ఫార్చునేట్ బ్యూటిఫుల్ యంగ్ విడో వుందటోయ్! యేమి దురవస్థ! మై హార్ట్ మెల్ట్స్. నేనే తండ్రినైతే యీ పిల్లకి విడో మారియేజి చేసి శాశ్వతమైన కీర్తి సంపాదిస్తును (తనలో) యేమి చక్కదనం, యీ సొంపు యక్కడా చూళ్లేదే! పల్లిటూరు వూసు పోదనుకున్నాను గాని పెద్ద కాంపేనుకి అవకాశం యిక్కడ కూడా దొరకడం నా అదృష్టం.

వెంక.— మా నాన్న నాక్కూడా పెళ్లి చాస్తాడు.

గిరీశం:— యీ వాళో పెద్ద పెళ్లి నీకు తలవెంట్రుకంత వాసి తప్పిపోయింది. యీ శలవు లాఖర్లోగా తాళాధ్యాయం కాకుండా తప్పించుకుంటే నువ్ పూరా ప్రయోజకుడివే. యిహ నిజమైన పెళ్లా? యింత చదువూ చదువుకొని నీ తండ్రి కుదిర్చిన యేవీఁ యరగని చిన్న పిల్లకా ప్రస్తై కడతావ్! మాంచి యెఱ్ఱగా బుఱ్ఱగా వున్న యంగ్విడోని నువ్ పెళ్లాడకపోతే ఐ షుడ్బి యషేమ్డాప్యూ!

2-వ స్థలము. దేవాలయం

(పువ్వుల తోటలో మండపం మీద కూచుని, శిష్యుడు ప్రవేశించును.)

శిష్యుడు.— ఆర్నెల్లకోమాటు పొస్తకం పట్టుకుంటే కొత్త శ్లోకాలు పాత శ్లోకాలు ఒక్కలాగ్కనపడతాయి. యిప్పుడు కొత్త శ్లోకం కనుక్కొమ్మంటే నా శక్యవాఁ? సిద్ధాంతి నెవణ్ణయినా ప్రశ్నడిగి కనుక్కోవాలి, లేకుంటే చటుక్కున పుస్తకం విప్పి యే శ్లోకం కనపడితే ఆ శ్లోకం చదువుతాను

"మృగాః ప్రియాళు ద్రుమంజరీణాం"

యిదేదో చదివిన జ్ఞాపకం లీలగా వుంది లేళ్లు పరుగెత్తాయని కాదూ? యేం గొప్ప మాట చెప్పాడోయి కవి! లేళ్లు పరిగెత్తితే యవడికొవాలి. పరిగెత్తక పోతే యవడిక్కావాలి? కుక్కలు పరిగెత్తుతున్నాయ్ కావా, నక్కలు పరిగెత్తుతున్నాయ్ కావా? పిల్లులు పరిగెత్తుతున్నాయి కావా? పనికొచ్చే ముక్క ఒక్కటీ యీ పుస్తకంలో లేదు నాలుగంకెలు బేరీజు వేయడం. వొడ్డీ వాశీ కట్టడం కాళిదాసుకేం తెలుసును? తెల్లవాడిదా మహిమ! యె పట్నం యెక్కడుందో, యె కొండ లెక్కడున్నాయో అడగ వయ్యా గిరీశం గార్ని; నిలుచున్నపాట్ను చెబుతాడు.

"ప్రియాముఖం కింపురుషశ్చుచుంబ"

ముద్దెట్టుకున్నాడటోయి ముండా కొడుకు. ముక్కట్టుకున్నాడు కాడూ?
(కరటకశాస్త్రి శిష్యుడికి కనపడకుండా వెనుక నుంచి ప్రవేశించును)

"వర్ణప్రకర్షే సతి కర్ణికారం।
ధునోతినిర్గంధతయాస్మ చేతః"॥

యిది కూడా చదివినట్టె వుందోయి, ఆ పువ్వేదో కవి కిష్టంలేదట యిష్టం లేకపోతె ములిగిపోయింది కాబోలు? మా గురువు గారికి దొండకాయ కూర యిష్టం లేదు, గురువు గారి పెళ్లాం పెరట్లో దొండపాదుందని రోజూ ఆ కూరె వొండుతుంది. బతికున్నవాళ్ల యిష్టవెఁ యిలా యేడుస్తూంటే చచ్చినవాడి యిష్టా యిష్టాల్తో యేం పని? యీ చదువిక్కడితో చాలించి గిరీశం గారి దగ్గిర నాలుగింగిలీషు ముక్కలు నేర్చుకుంటాను వెంకడికి యింగిలీషొచ్చునని యేం గర్వాగా వుంది!

కరట:— యెవిఁట్రా అబ్బీ అంటున్నావు?

శిష్య:— యెదో నా స్వంత ఘోష.

కరట:— గురువుని గదా, అదేదో నాకూ కొంచం చెబుదూ.

శిష్య:— చప్పడానికేం వుఁందండీ! నాటకంలో నా చాత వేషం కట్టించి పెద్ద చాంతాళ్ళలాంటి హిందూస్తానీ ముక్కలూ, సంస్కృతం ముక్కలూ, అర్థం తెలియకుండా భట్టీయం వేయించడానికి మీకు ఓపికుంది గాని నాకు నాల్రోజులికో శ్లోకం చెప్పడానికి శ్రద్ధ లేదు గదా? పట్నం వొదిలి ఆర్నెల్లకో మాటు అగ్రహారాలంట వొచ్చినప్పుడు మరేం వూసుపోక "పుస్తకం తియ్యంటె" సంస్కృతం యేంవఁచ్చేని?

కరట:— యిటుపైన్నాడు యలా చెబుతామో, రోజుకి నాలుగే శ్లోకాలు చెబుతాను కొత్త శ్లోకం చదువు.

శిష్య:— "అస్త్యుత్తరస్యాం దిశిదేవతాత్మా।
హిమాలయో నామ నగాధి రాజః"॥

కరట:— మొదటికొచ్చావేం?

శిష్య:— మొదలూ కొసా వొక్కలాగే కనపడుతూంది.

కరట:— (నవ్వి) పోనియ్, మొదణ్ణించే చదువుదాం.

శిష్య:— చదివినా యేం లాభవుంది. యీ శ్లోకం శుద్ద అబదంట.

కరట:— యవరు చెప్పారు ?

శిష్య:— గిరీశం గారు.

కరట.— యెం చెప్పాడు ?

శిష్య:— హిమాలయం రెండు సముద్రాలకీ దాసి, రూళ్ల గఱ్ఱలాగ లేదట. మాపులో చూపించాడు.

కరట:— హిమాలయం శిగ గోశిరి గాని. అ పుస్తకం ముణిచి నా మాట విను.

శిష్య:— చిత్తం (పుస్తకం మూయును.)

కరట:— చదువన్న దెందుకు పొట్ట పోషించుకోడానిగ్గదా ?

శిష్య.— అవును.

కరట:— యీ రోజుల్లో నీ సంస్కృతం చదువెవడి క్కావాలి ?

శిష్య — దరిద్రులి క్కావాలి.

కరట·— బాగా చెప్పావు. నీకు యింగ్లీషు చదువుకోవాల్నుందో ?

శిష్య:— చెప్పించే దాతేడీ ?

కరట:— నేను చెప్పిస్తాన్రా.

శిష్య.— నిజం గాను ?

కరట — నిజంగాన్రా, గాని ఒక షరతుంది.

శిష్య:— యెమిటండి ?

కరట·— నాకో కష్టసాధ్యమైన రాచకార్యం తటస్థించింది. అది నిర్వహించి నువ్ చేసుకు రావాలి.

శిష్య·— నావల్లయే రాచకార్యాలు కూడా వున్నాయా ?

కరట.— యీ రాచకార్యం నీవల్లే కావాలి. మరెవడివల్లా కాదు. అదేమిటంటె, ఓ పది రోజులు నువ్వు ఆడపిల్లవై పోవాలి.

శిష్య:— గణియం పట్టంలో వుండిపోయిందే ?

కరట.— అట్టే గణియం అవసరం లేదు. నీకు తల దువ్వి, కోక కడితే పజ్యండేళ్ల కన్నెపిల్లలా వుంటావు. నిన్ను తీసుకెళ్ళి లుబ్ధావుధాన్లికి పెళ్లి చేస్తాను. నాలుగు పూటలు వాళ్లింట నిపుణతగా మెసిలి, వేషం విప్పేశి పారిపోయిరా నిజమైన పెళ్లిముహూర్తం చాలా వ్యవధుంది.

శిష్య — యిదెంత పని.

కరట:— అలా అనుకోకు. అతి చేస్తి వట్టాయనా, అనుమానపడతారు. పట్టు బడ్డావంటే పీక తెగిపోతుంది

శిష్య·— మీకా బయం వొద్దు

కరట·— నువ్వు నెగ్గుకొస్తే, మా పిల్లన్నీకిచ్చి యిల్లరికం వుంచుకుంటాను.

శిష్య:— అలా ప్రమాణం చెయ్యండి.

కరట·— యిదుగో యీ పుస్తకం పట్టుకు ప్రమాణం చేస్తున్నాను.

శిష్యుడు:— యీ పుస్తకం మీద నాకు నమ్మకం పోయింది మరో గట్టి ప్రమాణం చెయ్యండి. గిరీశం గారిని అడిగి ఒక యింగిలీషు పుస్తకం పట్టుకురానా ?

కరట — తప్పితే భూమి తోర్డా.

శిష్య — మీరు యగేస్తే భూవేఁం జేస్తుంది ? మీ మాటే చాలును కానీండి.

3-వ స్థలము. అగ్నిహోత్రావుధాన్లు యింటి యదటి వీధి

(గిరీశం, వెంకటేశం ప్రవేశింతురు.)

వెంక:—రాత్రి కన్యాశుల్కం మీద లెక్చరిచ్చారా ?

గిరీశం·—లెక్చ రేవిటోయ్ ధణుతెగిరిపోయింది మీ తండ్రిది మైరావణ చరిత్రోయ్ మీ అంకుల్ కరటక శాస్త్రి స్కౌండ్రల్లా కనపడుతున్నాడు.

వెంక.—యేం జరిగిందేం జరిగిందేవిఁటి ?

గిరీశం:—విను. రాత్రి భోజనాల వేళ లెక్చరు ఆరంభించమని రోజల్లా బురిడీలు పట్టాడోయి మీ మావఁ సబ్జక్టు నేను కొంచం యెత్తగానే తను కూడా గట్టిగా సపోర్టు చేస్తానని ప్రోమిస్ కూడా చేశాడు. నీ తండ్రి వైఖరీ

చూస్తే మాత్రం కొంచం ధైర్యం వెనకాడి నాలిక్కొచ్చిన మాట మళ్లీ మణిగిపోతూండేది. పెరుగూ అన్నం కలుపుకునే వేళకి యిక టైమ్మించి పోతూందని తెగించి లెక్చరు ఆరంభించాను. ఇంట్రడక్షన్ రెండు సెంటెన్సులు యింకా చెప్పనే లేదు నాలుగు యింగ్లీషు మాటలు దొల్లాయోయ్ దాంతో నీ తండ్రి కళ్లెఱ్ఱజేశి "యీ వెధవ యింగ్లీషు చదువునించి బ్రాహ్మణ్యం చెడిపోతూంది; దేవభాషలాగ భోజనాల దగ్గిర కూడా ఆ మాటలే కూస్తారు, సంధ్యావందనం శ్రీసూక్త పురుష సూక్తాలూ తగలబడిపోయినాయి సరే గదా?" అని గట్టిగా కేకవేసి చెప్పే సరికి నేను కొంచం పస్తాయించి "డ్రోయింగ్ పెర్ల్సు బిఫోర్ స్వైన్" అనుకొని కరటక శాస్తుల్లు వేపు చూసేసరికి యేంచేస్తూన్నాడనుకున్నావ్? రాస్కెల్ పులకలేదు పలకలేదు సరే కదా మొహం పక్కకి తిప్పి కడుప్పగిలేటట్టు నవ్వుతున్నాడు. యిక లెక్చరు వెళ్లింది కాదు సరే కదా, నోట్లోకి ముద్ద కూడా వెళ్లింది కాదు ఛీ యింత యిన్సల్టు జరిగిం తరవాత తక్షణం బయలుదేరి వెళ్లిపోదావఁనుకున్నాను

వెంక — అయ్యో వెళ్లిపోతారా యేవిఁటి ?

గిరీశం:— నాటింది లీష్టు కొసాకి విను, నీ తండ్రిని పాకెట్లో వేశాను.

వెంక.— నా తండ్రికి లెక్చరిచ్చి పెళ్లి తప్పిస్తావఁన్నారే ?

గిరీశం— పెళ్లి ఆపడానికి బ్రహ్మశక్యం కాదు. డిమాస్థనీసు, సురేంద్రనాధ్ బానర్జి వచ్చి చెప్పినా నీ తండ్రి యీ పెళ్లి మానడు లెక్చర్లు యంత సేపూ సిటీల్లోనే గాని పల్లిటూళ్లలో యంత మాత్రం పనికి రావు. పూనా లాంటి సిటీలో లెక్చర్ యిచ్చావఁటే టెం థౌజండు పీపిల్ విండానికి వొస్తారు మన టౌన్లోనే, పెద్ద మీటింగులు చెయ్యాలంటే, డప్పులు బజాయించి, నోటీసులు కట్టి, బజారుకాసి, తోవంట పోయేవాళ్లని యీడ్చుకు వొచ్చినా, యాభైమంది కారు పల్లెటూరి పీపిల్ లెక్చర్లకి అన్‌ఫిట్, మొన్న మనం వొచ్చిన బండీ వాడికి నాషనల్ కాంగ్రెసు విషయమై రెండు ఘంటలు లెక్చరు యిచ్చేసరికి ఆ గాడిద కొడుకు, వాళ్ల వూరు హెడ్ కానిష్టేబిల్ని కాంగ్రెసు వారు యెప్పుడు బదిలీ చేస్తారని అడిగాడు! విలేజస్‌లో లెక్చర్లు యంతమాత్రం కార్యం లేదు నీ తండ్రి దగ్గిర మాత్రం లెక్చరన్న మాట కూడా అనకూడదు.

వెంక:— అయితే, నాన్నని యలాగ జేబులో వేశారేవిఁటి ?

గిరీశం:— అది పోలిటిక్సు డెబ్బోయ్! ఆ తరవాత కథ విను నా మీద కాకలేసిన తరవాత కోపవఁణక్క, ధుమధుమలాడుకుంటూ, పెరుగూ

అన్నం కుమ్మడం ఆరంభించాడు. ఇంతలో మీ అప్ప వొచ్చి గుమ్మం దగ్గిర నిలబడి కోకిల కంఠంతో "నాన్నా తమ్ముడికి పెళ్ళి చెయ్యాలంటే నా సొమ్ము పెట్టి పెళ్ళిచెయ్యండి గాని దాని కొంప ముంచి లుబ్ధావుఁధాల్లుఁకి యివ్వొద్దని" చెప్పింది. దాంతో నీ తండ్రికి వెఱ్ఱి కోపం వొచ్చి వుత్తరా పోసనం పట్టకుండానే ఆ పెరుగూ అన్నంతో విస్తరి తీసికెళ్ళి దాన్నెత్తిని రుద్దేశాడు! కరటక శాస్త్రుల్లు అడ్డుపడబోతే చెంబుతో నీళ్లు వాడి నెత్తిం దిమ్మరించాడు. కరటక శాస్త్రుల్లుకి కోపం వొచ్చి శిష్యుణ్ణి తీసుకు వాళ్ల వూరెళ్లిపోయినాడు.

వెంక:— దీని పేరేనా యేవిఁటి మా నాన్నం జేబులో వేసుకోవడం?

గిరీశం — పేషన్స్! కొసాకి విను. స్కౌండ్రల్ కరటక శాస్త్రుల్లు వెళ్లిపోయి నాడని సంతోషించాను గాని, నీ సిస్టర్ పేట్ విషయమై మహా విచార మైఁంది. నేనే దాని హజ్బెండైన్నా వుంటే, నిలబడ్డ పాటున నీ తండ్రిని రివాల్వర్తో షూట్ చేశి వుందును, మీ అమ్మ యేడుస్తూ ఒక మూల కూచుంది. అప్పుణ్ణే వెళ్లి, నీళ్ల పొయిలో నిప్పేసి, నీళ్లు తోడి, నీ సిస్టర్ని స్తానం చేయ మన్నాను. సిగర్సు కాల్చుకుందావఁని అరుగు మీద నేను బిచాణా వేసే సరికి, నీ తండ్రికి పశ్చాత్తాపం వొచ్చి, తానూ ఆ అరుగు మీదే బిచాణా వేసి, ఒక్క సిగరయినా కాల్చనియ్యకుండా రాత్రల్లా కబుర్లలో పెట్టి చంపాడోయ్. మొత్తానికి కత్తు కలిపేశాను.

వెంక.—యలాక్కలిపారేవిఁటి?

గిరీ —ఒక పొలిటికల్ మహాస్త్రం ప్రయోగించి కలిపేశాను.

వెంక:—యెవిఁటండా అస్త్రం?

గిరీ:—ఒకడు చెప్పిందల్లా మహాబాగుందండవేఁ సమ్మోహనాస్త్రవఁంటే అదే కదా?

వెంక:—లెక్చరిచ్చి మా తండ్రిని వొప్పించడానికి బదులుగా ఆయన చెప్పిం దానికి మీరే వొప్పుకున్నారూ?

గిరీ.—కుంచం నిలువుగా కొలవడానికి వీల్లేనప్పుడు, తిరిగేశైనా కొలిస్తే నాలుగింజలు నిలుస్తాయి బాగా ఆలోచిస్తే యిన్ఫెంటు మారియేజి కూడుననే తోస్తూంది.

వెంక:— యిన్నాళ్లూ కూడదని చెప్పేవారే నా తోటి?

గిరీ:—ఒపినియన్సు అప్పుడప్పుడు చేంజి చేస్తూంటేనే గాని పొలిటీషను కానేరడు నాకు తోచిన కొత్త ఆర్గ్యుమెంటు విన్నావా? యిన్ఫెంటు మారేజీలు

అయితేనే గాని, యంగ్ విడోజ్ వుండరు. యంగ్ విడోజ్ వుంటేనే గాని విడో మారియేజ్ రిఫారమ్‌కి అవకాశం వుండదు గదా? సివిలిజేషన్కల్లా నిగ్గు విడో మారియేజ్ అయినప్పుడు, యిన్ఫెంట్ మారేజీల్లేకపోతే, సివిలిజేషన్ హాల్టవుతుంది! మరి ముందు అడుగు పెట్టలేదు. గనక తప్పకుండా యిన్ఫెంటు మారేజి చెయ్యవలసిందే. యిది వొహ కొత్త డిస్కవరీ, నంబర్ టూ, చిన్న పిల్లల్ని ముసలాళ్లకిచ్చి పెళ్లి చెయ్యడం కూడా మంచిదే అని నేను వాదిస్తాను.

వెంక — సుబ్బిని లుబ్ధావుధాల్లికి యివ్వడం మంచి దంటారా మేవిఁటి? అమ్మ ఆ సమ్మంధం చేస్తే నూతులో పడతానంటూందే?

గిరి:—ఫెమినైన్స్ ఫూల్సన్నాడు. "పడుపడు అన్న నా సవితే గాని పడ్డ నా సవితి లేదంది" టెవర్తోను. నూతులో పడడం గీతులో పడడం నాన్సెన్స్. ఓ రెండు తులాల సరుకోటి మీ నాన్న చేయించి యిచ్చాడంటే మీ అమ్మ ఆ మాట మానేస్తుంది. గాని నా ఆర్గ్యుమెంటు విను.

వెంక.—యేవిఁటండి.

గిరీశం. — పెళ్లనే వస్తువ శుభవాఁ అశుభవాఁ? మంచిదా? చెడ్డదా? చెప్పు.

వెంక:—మంచిదే

గిరీశం-వెరి గుడ్! పెళ్లనేది మంచి పదార్థమైఁతే "అధికస్య అధికం పలం" అన్నాడు గనక చిన్నపిల్లని ఒక ముసలాడికి పెళ్లి చేసి, వాడు చస్తే మరోడికి, మరోడు చస్తే మరోడికి, యిలాగ పెళ్లి మీద పెళ్లి, పెళ్లి మీద పెళ్లి అయి, వీడి దగ్గిరో వెయ్యి వాడి దగ్గిరో వెయ్యి, మరోడి దగ్గిర మరో వెయ్యి, రొట్టె మీద నెయ్యి, నేతి మీద రొట్టె లాగ యేకోత్ర వృద్ధిగా కన్యాశుల్కం లాగి, తుదకి నాలాంటి బుద్ధివంతుణ్ని చూసి పెళ్లాడితే చెప్పావ్ మజా? ఇహ సౌఖ్యం పూర్తిగా లభిస్తుంది ఇహ సౌఖ్యం వుంటే పరసౌఖ్యం కూడా సాధించావేఁ అన్న మాట. యలాగో తెలిసిందా ఈజ్‌మెంటు హక్కు యష్టాబ్లిష్ అవుతుంది

వెంక·—కన్యాశుల్కం కూడా మంచిదంటున్నారేవిఁటి?

గిరీ.—మరేవిఁటనుకున్నావ్? నెవ్వర్డూ బైహవ్సన్నాడు చేస్తే శుద్ధక్షవరవేఁ గాని తరుపతి మంగలాడి క్షవరం చెయ్యకూడదు. యీ ఆస్త్రంతోటే మీ తండ్రి వశం అయినాడు యింగ్లీషు వాడు "థింక్" అన్నాడోయి. ఆలోచిస్తేగాని నిజం బోధపడదు. బాగా ఆలోచించగా, కన్యాశుల్కంలేని మారేజే యీ భూ ప్రపంచంలో లేదు విన్నావా?

వెంక —యెలాగండి ?

గిరీ:—అలా అడగవోయి, యేం? డబ్బుచ్చుకుంటేనే కన్యాశుల్కం అయిందేం? యిన్ని తులాలు బంగారం పెట్టాలి, యింత వెండి పెట్టాలి, అని రూపాయిలకి బదులుగా వెండి బంగారాల కింద ధనం లాగితే, కన్యాశుల్కం అయింది కాదేం ? యీ పెద్ద పెద్ద పంతుళ్లవారంతా యిలా చేస్తూన్నవారేనా ?

వెంక.—అవును.

గిరీ —యిక దొర్లలోనో? వాళ్ల తస్సా గొయ్యా, యిల్లు గుల్ల చేస్తారోయి ; అవి గుడ్డలు కావు, అవి శెంట్లు కావు, అవి జూయల్సు కావు, మారియేజి సెటిలుమెంటని బోలెడు ఆస్తి కూడా లాగుతారు. యీ ఆర్గ్యుమెంటు నేను చెప్పేసరికి నీ తండ్రి బ్రహ్మానందభరితుడైనాడు. లుబ్ధావుధాన్లు పెళ్లికి అన్నిటికన్న పెద్ద సవబొకటి నీకు చెబ్తాను విను

వెంకటేశ — యెవిటండి.

గిరీ — లుబ్ధావుధాన్లు ముసలాడు, బంగారప్పిచికానున్ను, రెండేళ్లకో మూడేళ్లకో అమాంతంగా బాల్చీ తన్నేస్తాడు, అనగా "కిక్స్ ది బకెట్." దాంతో నీ చెల్లెలు రిచ్చి విడో అవుతుంది. నువ్వు పెద్దవాడివైన తరవాత దానికి విడో మారియేజి చేశి శాశ్వతమైన కీర్తి అతి సులభంగా సంపాదించవచ్చును. యేవంటావ్ ?

వెంకటే — అవును.

గిరీ·— మరో గొప్ప మాట యీ సంబంధం అయితె నీకూ నాకూ సంబందం కలుస్తుందోయి.

వెంక — అది నాకిష్టవే.

గిరీ.— రాత్రి నీ తండ్రి, నీకు హైకోర్టు నకాలీదాకా చదువు చెప్పిస్తానన్నాడు ప్రస్తుతోపయోగం పుస్తకాల మాట కదిపాను గాని, పెళ్లినుంచి వచ్చింతరవాత యిస్తానన్నాడు యీలోగా చుట్ట ముక్కలాకపోతే గుడ్లెక్కొస్తాయి సిగర్సుకోసం కాపర్సేవయినా సంపాదించావా లేదా ?

వెంక.— లేదు యీ వుదయవల్లా అమ్మ ధుమధుమలాడుతూనే వుంది. మా నాన్న పొడుంకోసం కొట్లో నిలవ చేశిన పొగాకులోది వో కట్ట వోణీలో దాచి తీసుకొచ్చాను.

గిరీ:—దటీజ్పొలిటిక్స్! మరి యింత సేపూ చెప్పావు కావేం? చుట్టల్చుట్టుకుని యీ కోవిల గోపురంలో కూచుని కాల్చుకుందాం రా?

వెంక:— కోవిల్లో చుట్ట కాల్చ వొచ్చునా?

గిరీ:— కాలిస్తే కోవిల్లోనే కాల్చాలోయి. దీని పొగ ముందర సాంబ్రాణి, గుగ్గిలం యే మూల? యేదీ కట్ట యిలాతే (కట్ట అందుకొని వాసన చూసి) ఆహా! యేమిఁ పొగాకోయి! నిజంగా కంట్రీ లైపులో చాలా చమత్కారం వుంది బెస్టు టోబాకో, బెస్టు గేదె పెరుగు, మాంచి ఘీ, అంచేతనేవోయ్ పోయట్సు "కంట్రీ లైఫ్ కంట్రీ లైఫ్" అవి దేవులాడుతారు.

వెంక:— మీరూ పోయట్సే గదా?

గిరీ·—అందుకభ్యంతరవేఁవిటి? నాకూ కంట్రీ లైపు యిష్టవే గాని సీవఁలోలాగ బ్యూటిఫుల్ షెపర్డెస్లూ, లవ్ మేకింగూ వుండదోయ్. గ్రాస్ గల్సు తగు మాత్రం వుంటారు గాని, మాడటీ స్మెల్! అదాహటిన్నీ మన దేశంలో మెయిడన్సు వుండరోయి. యంత సేపూ లవ్మేకింగ్ విడోజ్కి చెయ్యాలి గాని మరి సాధనాంతరం లేదు.

వెంక —మీరు విడో మీద చేశిన పోయిట్రీ రాసి యిస్తానని యిచ్చారు కారు గదా?

గిరీ —అడగ్గానే యిస్తే వస్తువ విలవ తగ్గిపోతుంది అదాహటిన్నీ, మరైండేళ్లు పోతేగాని దాని రసం నీకు బాగా బోధపడదు. అయినా స్పెషల్ కేసుగా నీకు ఉపదేశం చాస్తాను. నోటు బుక్కు తీసి రాయి.

(గిరీశం చుట్ట కాలుస్తూ, మధ్య మధ్య చుట్టచేత పట్టి, ఒక్కొక్క ముక్క చెప్పగా వెంకటేశం వ్రాసును)

THE WIDOW.

She leaves her bed at A M. four,
And sweeps the dust from off the floor,
And heaps it all behind the door,

The Widow

Of wond'rous size she makes the cake,
And takes much pains to boil and bake,
And eats it all without mistake,

The Widow!

Through fasts and feasts she keeps her health.
And pie on pie, she stores by stealth,
Till all the town talk of her wealth,

The Widow!

And now and then she takes a mate,
And lets the hair grow on her pate,
And cares a hang what people prate,

The Widow!

I love the widow—however she be,
Married again—or single free,

Bathing and praying,
Or frisking and playing,
A model of saintliness,
Or model of comeliness,
What were the earth,
But for her birth ?

The Widow!

యిది నేను రిఫార్మర్‌లో అచ్చు వేసేటప్పటికి టెన్నిసన్ చూసి గుండె కొట్టు కున్నాడు చుట్ట తాగడం సమాప్తం చేశి యింటికి పోదాం రా వాలా సేపైంది.

(నాలుగడుగులు యిద్దరూ నడిచే సరికి అగ్నిహోత్రావుధాన్లు కలియును)

అగ్ని:— ఏవఁండీ హనుమాన్లు గారూ—మీ పేరేవిఁటండీ!

గిరీ:— గిరీశం అంటారండి.

అగ్ని — అదుగో, గిరీశం గారూ రాత్రి మనవఁనుకున్న ప్రకారం మన దావాలు గెలుస్తాయనే మీ అభిప్రాయవాఁ?

గిరీ:— గెలవకపోతే నేను చెవి కదపాయించుకు వెళ్లిపోతాను మీ వూహాపోహలు సామాన్యమైనవా? అందులో "యతో ధర్మస్తతో జయః" అన్నట్టు న్యాయం మీ పక్షం వుంది. బుచ్చమ్మగారి కేసు విషయమై జబ్బల్పూర్ హైకోర్టు తీర్మానాటి మనకి మహా బలంగా వుంది. మా పెత్తండ్రి గారు యిలాంటి కేసే ఒహటి యీ మధ్య గెలిచారండి.

అగ్ని:— దీని కల్లా అసాధ్యం యీ కేసు కాకినాళ్లో తేవల సొచ్చింది. మా కరటక శాస్త్రుల్లుని పంపిస్తే యవడో చవల వకీల్ని కుదిర్చాడు. వాడె

ప్పుడూ డబ్బు తెమ్మని రాయడవేఁ గాని కేసు భోగటా యేవీఁ రాయడు గడియ గడియకీ వెళదావఁంటె దూరాభారం గదా!

గిరీ:— మీ శలవైతే స్టీమరు మీద నేను వెళ్లి ఆ వ్యవహారవఁంతా చక్క బెట్టుకు వస్తాను. మా పెత్తండ్రి గారు కాకినాడ కల్లా తెలివైన ప్లీడరు ఆయన పట్టిన కేసు యన్నడూ పోయిందన్న మాట లేదండి

అగ్ని:— మీరు వెళితే నేను వెళ్లినట్టే. యంత ఫీజయినా మీ పెత్తండ్రి గారికే వకాల్తీ యిద్దాం. యావఁంటారు?

గిరీ:—మీ దగ్గిర ఫీజు పుచ్చుకోవడం కూడానాండి? ఖర్చులు మట్టుకు మీరు పెట్టుకుంటే, ఫీజక్కర్లేకుండానే పని చేయిస్తానండి.

అగ్ని:—మీరలా అంటారన్నే నెరుగుదును గాని గెలిచిం తరవాత మనకి తోచిన బహుమతీ యిద్దాం.

గిరీ:—యిచ్చినా సరె; యివ్వకపోయినా సరేనండి.

(బుచ్చమ్మ ప్రవేశించును)

బుచ్చమ్మ:—నాన్నా అమ్మ స్తానానికి లెమ్మంచూంది.

అగ్ని.—అలాగే (బుచ్చమ్మ వెళ్లిపోతూండగా గిరీశం కేగంటచూసును.) భోజనం చేశిన తరవాత కాయితాలు మీ చేతికిస్తాను: అవన్నీ సావకాశంగా చూడండి, మా యింటి తూరు ప్వారుగు రావాఁవుధాన్లు మీద మందడి గోడ విషయమై మనం తెచ్చిన దావా, లంచం పుచ్చుకుని మనసబు అన్యాయంగా కొట్టేశాడు. జడ్జీ కోర్టులో అప్పీలు చేశాం; మా వకీలు అవతల పార్టీ దగ్గిర కతికి మన కేసు ధంసం చేశాడు. మీ వంటి వారు నాకు వెయ్యా సరావుంటే రావాఁవుధాన్లు పిలకూడదీసేదును; కానిండిగాని తూపుగ మందడి గోడ రావాఁవుధాన్లుదయితే పడవఁటి మందడి గోడ మందవాల్నా లేదా? న్యాయం చెప్పండి. చూడండీ మీద యలా కొంజా యెత్తాడో! క్రిమినల్నడిపించమని భుక్త సలహా చెప్పాడు.

(బుచ్చమ్మ ప్రవేశించును)

బుచ్చ:—నాన్నా! అమ్మ స్తానం చెయ్యమంచూంది

అగ్ని:— వెధవముండా సొద! పెద మనుష్యుల్తో వ్యవహారం మాట్లాడుతూంటే రామాయణంలో పిడకల వేట్లాటలాగ అదే పిలవడవాఁ!

గిరీ:— తప్పకుండా క్రిమినెల్కేసు తావలసిందే, క్రిమినల్ ప్రొశీజ్యూర్ కోడు శక్షన్ ప్రకారం తెద్దావాఁ? 172డో శక్షను ప్రకారం తెద్దావాఁ!

అగ్ని:—రెండు శక్షన్లూ తాలేవేం?

గిరీ:—నేరం గల ప్రవేశం, ఆక్రమణ - రెండు శక్షన్లూ కూడా ఉపచరిస్తాయి. సరే గదా కళ్లతో చూశాను గనక యీ గోడ మీదయినట్టు జల్లీల్తెగబొడిని సాక్ష్యం కూడా పలగ్గలను, యీ గోడ స్పష్టంగా మీదాన్లా గే కనపడుతూంది.

అగ్ని:—అందుకు సందేహం వుఁందండీ, యేమరచి యిన్నాళ్లు వూరుకున్నాను. గోడ కూడా చూతురుగా న్రండి. అక్కాబత్తుడి ముక్కునులిపి గెల్చుకున్నాను కాని యీ దావాల కింద సిరిపురం భూమిఁ అమ్మెయ్యవలసి వొచ్చిందండి, రామాఁధాన్లు కేసు కూడా గెలిస్తే, ఆ విచారం నాకు లేకపోవును.

(అందరు నిష్క్రమింతురు)

కన్యాశుల్కము—ద్వితీయాంకము

1-వ స్థలము. రామచంద్రపురం అగ్రహారంలో రామప్పంతులు యింట్లో సావిట్లో గది

(మధురవాణి ప్రవేశించును)

మధు.—యీ రామప్పంతులు కథ పైకి పటారం, లోపల లొటారంలా కనిపిస్తూంది. భూవుఁలన్నీ తాకట్టుపడి వున్నాయిట, మరి రుణం కూడా పుట్టదట. వాళ్లకీ వీళ్లకీ జుట్లు ముడేసి జీవనం జేస్తూన్నాడు, యీ వూరు వేగం సవిరించి చెయ్ చిక్కినంత సొమ్ము చిక్కించుకుని పెందరాళే మరో కొమ్మ పట్టుకోవాలి. (పాడును) 'తెలియక మోసపోతినే, తెలియక' (పాడుతుండగా రామప్పంతులు ప్రవేశించును.)

రామ.—యేవిటో ఆ మోసపోవడం? తరవాత ముక్కేవిఁటి, పాడూ.

మధు:—తరవాత ముక్కకే వుఁంది. మిమ్మల్ని నమ్మి మోసపోయినాను.

రామ:—అదేం అలా అంటున్నావు? నిన్ను మోసపుచ్చలేదే? నిర్ణయ ప్రకారం రెండొందలూ పట్నంలో యిచ్చాను. నెల జీతం నెలకు ముందే యిచ్చాను. యిహ మోస వేఁవుంది?

మధు:—యేం చిత్రంగా మాఁడతారు పంతులు గారూ, నాకు డబ్బే ప్రధాన వైఁనట్టు మీ మనుసుకి పొడగడుతూంది కాబోలు, నాకు డబ్బు గడ్డి పరక. మీ భూవుఁలు రుణాక్రాంత వైఁనాయని అప్పట్లో నాకు తెలిశుంటే మీ దగ్గిర రెండొందలూ పుచ్చుకొందునా? మీరు ఖర్చు వెచ్చాలు తగ్గించుకుని సంసారం బాగుచేసుకోకపోతే నేను మాత్రం వొప్పేదాన్ని కాను. ఫలానా పంతులు గారు ఫలానా సాన్నుంచుకుని బాగుపడ్డారంటేనే నాకు ప్రతిష్ఠ. మా యింటి సాంప్రదాయం ఇది పంతులు గారూ; అంతే గాని లోకంలో సాన్ల మచ్చని వూహించకండి.

రామ:—భూవుఁలు తణఖా అన్న మాట శుద్ధ అబద్ధం యవరన్నారో గాని; మహారాజులా వున్నాను.

మధు:—నా కంటికి మహారాజులా కనపడబట్టే యిల్లూ వాకిలీ వొదిలి మానం ప్రాణం మీ పాలుచేసి నమ్మి మీ వెంట వొచ్చాను. నన్ను మోసం మాత్రం చెయ్యకండీ; మిమ్మల్ని పాపం చుట్టుకుంటుంది

రామ:—నేను మోసం చేసే మనిషినేనా ?

మధు:—అలాగయితే లుబ్ధావుదాన్లు గారికి పెళ్లెందుకు కుదిర్చారు ? నాకు తెలియదనుకున్నారా యేవిటి ? ఆ ముసలాడికి పెళ్లెందుకు? మీ కోసవే యీ యెత్తంతాను

రామ:—ఆహా ! హా ! హా ! యిదా అనుమానం! కొంచం గెడ్డం నెరుస్తూంది, నన్ను కూడా ముసలాణ్ణంటావా యేవిఁటి ?

మధు:—చట్లకి చావ నలుపు, మనిషికి చావ తెలుపూ, అనగా చీకట్లో నక్షత్రాల్లా అక్కడక్కడ తెల్లవెంట్రుక తగిల్తేనే చమక్

రామ:—స్వారస్యం మా చమత్కారంగా తీశావ్! యేదీ ముద్దు (రామప్పంతులు మదురవాణిని ముద్దు బెట్టుకో బోవును.)

మధు:—(చేతులతో అడ్డి ముఖము ఓరజేసుకుని) వేళాపాళా లేదా ? లుబ్ధావు ధాన్లు పెళ్లి తప్పించేస్తే గాని నేను ముద్దు బెట్టుకో నివ్వను

రామ:—అంతా సిద్ధవైఁ తరవాత, నా శక్యమా ఆపడానికి ? (బలాత్కారంగా ముద్దు బెట్టుకొనును.)

మధు·—సత్తు వుందనా మోటతనం ?

రామ:— నా సత్తు విప్పుడేం జూశావ్, చిన్నతనంలో ధ్వజస్తంభం దండతో కొడితే గణగణమని గంటలన్నీ ఒక గడియ వాగేవి. నాడు జబ్బు చేసిం దగ్గిర్నుంచీ డీలా అయిపోయినాను.

మధు:—యిదా డీలా? నా చెయి చూడండీ యెలా కందిపోయిందో. అన్నా, మోటుతనం !

రామ:—చాప చిరిగినా చదరంతని, నీ ప్రాణానికి యిప్పటి సత్తువే ఉడ్డోలంలా కనపడుతూంది.

మధు:— యీ పెళ్లి మాన్పించకపోతే నేను మీతో మాట్లాడను

రామ:—వెట్టి కుదిరింది, రోకలి తలకి చుట్టమన్నాట్ట! రెండేళ్లయి ఆ ముసలి గాడిద కొడుకు మీద నా లౌక్య ప్రజ్ఞంతా వినియోగపర్చి పెళ్లి సిద్ధంచేసి యిప్పుడెలా తప్పించడం ?

మధు:—యేం లౌక్యం చేశారు?

రామ — అలా అడుగు. నా బుద్ధి సత్తువ కూడా నీకు తెలుస్తుఁది. లుబ్ధావుధాన్లు పరమలోభి. వాడి గుణం యిలా వుండబోతుందని పోల్చారేమో

అన్నట్లు చిన్నతనంలో వాడికీ పేరు పెట్టారు పెళ్లాడితే వొల్లమాల్ని ధనం వొస్తుందని ఆశ పెట్టించాను.

మధు.— యలా చేశారీ మహాచిత్రం? పెళ్లైతే ధనం ఖర్చౌతుంది గాని, రావడ వెఁలాగ.

రామ.— లౌక్యవఁంటే మరేవిఁటనుకున్నావు? అసాధ్యాలు సాధ్యం, సాధ్యాలు అసాధ్యం చెయ్యడవేఁ కదూ? మన సిద్ధాంతిని దువ్వేటప్పటికి వాడేం జేశాడను కున్నావు? లుబ్ధావుధాన్లు జాతకం యగా దిగా చూసి, సీఘ్రంలో వివాహ యోఁగం వుఁందన్నాడు ఆ వివాహం వల్ల దనయోగ వుఁందన్నాడు, దాంతో ముసలాడికి డబ్బొస్తుందన్న ఆశ ముందుకీ, డబ్బు ఖర్చౌతుందన్న భయం వెనక్కీలాగడం ఆరంభించింది యింతట్లో పండాగారిక్కడి కొచ్చారు. ఆయన్ని కూడా తయారు చేశాను. లుబ్ధావుధాన్లు అనుమానం తీర్చుకుందావఁని ఆయనకి జాతకం చూపించే సరికి పండా గారు యేమన్నారూ? "వివాహ ధనయోగాలు జమిఁలిగా వున్నాయి, అయితే మీరు పెద్దవాళ్లు, యిప్పుడు మీకు పిల్ల నెవరిస్తారు, పెళ్లెలా అవుతుంది? యిలాంటి జరగడానికి వీల్లేని మహా యోగాలు జాతకాల్లో పట్టినప్పుడు, గొప్ప మేలుకు బదులుగా గొప్ప కీడు సంభవిస్తుంది. అనగా మీకు మారకవోఁ ధననష్టవోఁ, సంభవిస్తుంది గ్రహశాంతి చేసి బ్రాహ్మణ భోజనం బాహుళ్యంగా చెయ్యండి, కొంత్త జబ్బొగిబ్బొ చేసి అంతటితో అరిష్టం పోతుంది. మంచి రోజు చూసి సూర్య నమస్కారాలు ఆరంభించండి" అని చెప్పేసరికి అవుఁధాన్లు గుండె రెండు చక్కలై వివాహప్రయత్నం ఆరంభించాడు యిదీ కధ.

మధు.—యేమి కల్పన!

రామ:— యింకా వుంది, యిహను కృష్ణారాయపురంలో అగ్నిహోత్రావు ధాన్లు కూతురు జాతక వెఁలావుందట? చప్పడానికి అలవి లేదు. అది కాలు పెట్టిన యిల్లు పది యిళ్లౌతుందట. అది పట్టిందల్లా బంగారవౌఁతుం దట!

మధు:— నిజవేఁనా లేక అదీ మీ బనాయింపేనా?

రామ:— అది మట్టుకు నా బవాయింపు కాదు, అగ్నిహోత్రావుఁధాన్లే జాతకం అతని బనాయించాడు, మా బ్రాహ్మల్లో యిది పరిపాటే, పెళ్లిళ్లలో పంపించేది ఒహ జాతకవూఁ నిజం వుండదు.

మధు:—యేమ్మోసం!

రామ:—లౌక్యం, లౌక్యవఁను.

మధు:—రెండింటికీ యేవిఁటో భేదం.

రామ:—నమ్మించోట చేస్తే మోసం, నమ్మంచోట చోస్తే లౌక్యవూఁను.

మధు:—తాను చేస్తే లౌక్యం, మరోడు చేస్తే మోసం అనరాదా ? అబద్దానికి అర్దవేఁవిఁటి ?

రామ:—యావఁన్నావూ ? అబద్దవఁనా ? ఉద్యోగధర్మం లౌక్యవృత్తి అని, అది వక వృత్తి భగవంతుడు కల్పించాడు. ఆ లౌక్యవృత్తి యెటువంటిదీ? నిజాన్ని పోలిన అబద్ద వాఁడి ద్రవ్యాకర్షణ చేసేది. యీ ధర్మ సూక్ష్మాలు నీకెలా తెలుస్తాయి

మధు:—నాకెలా తెలుస్తాయి నిజవేఁగాని, ద్రవ్యాకర్షణ యలాగ యీ పెళ్లి వల్ల ?

రామ:—(తనలో) క్రాసెగ్జామినేషను చేస్తూందోయి. దీంతస్సా గొయ్యా (పైకి) నీకు మేజువాణి నిర్నయించుకున్నాను కానూ, నీకు పది రూపాయల సొమ్ము దొరకడం ద్రవ్యాకర్షణ కాదా ?

మధు.— యేం చిత్రవైన మనుష్యులు పంతులు గారు ! (తమలపాకు చుట్టతో కొట్టిఁ నేను రాబోతానని రెండేళ్ల కిందట కలగని, యీ కాబోయే మేజు వాణీ బుద్దిలో వుంచుకుని యీ పెళ్లి కావడానికి విశ్వప్రయత్నం చేశారూ? ద్రవ్యాకర్ష యలాగో నాకు బోధపడ్డది. పెళ్లి కూతుర్ని యిలాకా చేసు కుని, నాంద్వారా ముసలాడి మూటా ముళ్లా లాగేస్తారు. యంత సత్యకాల పదాన్నయినా ఆ మాత్రం ఊహించుకోగల్ను. లేకపోతే నే యంత బతి మాలుకున్నా యీ పెళ్లి తప్పించి పోవడవేఁవిఁ ? మీ బుద్దికి అసాధ్యం వుందంటే నే నమ్ముతానా?

రామ:— ఆ మాట్నీజవేఁ గాని, అన్ని పనులూ ద్రవ్యాకర్షణ కొసవేఁ చాస్తా ననుకున్నావా యేవిఁటి. ఆ ముసలాణ్ణి కాపాడదావఁనే, యీ పెళ్లి తల పెట్టాను.

మధు:—"చిత్రం చిత్రం మహాచిత్రం" అని కథుంది అలా వున్నాయి మీ చర్యలు !

రామ:— ఆ కథదో చెబుతూ, నాక్కథలంటే మా సరదా

మధు·— పొగటి పూట కథలేవిఁటి. ముందు యీ చిత్ర కథేవిఁటో శలవియ్యండి.

రామ:—అది చెప్పేది కాదు. చెప్పను.

మధు:— చప్పకపోతె వొప్పను.

రామ:— ఒప్పకేం జేస్తావు ?

మధు:— యేం జేస్తానా ? యీ జడతో కొడతాను, శాస్త్రంలో కాముకులకు చెప్పిన ఆయుధవిఁది

రామ:—నేం దెబ్బలికి మనిషిని కాను. శాస్త్రం గీస్త్రం వొక పక్కనుంచి మోట సరసం మాను. చెప్పమంటే చెబుతాను గాని అలాంటి కబుర్లు నువ్వు వినకూడదు. మరేం లేదు. లుబ్ధావుఁధాన్లు వెధవ కూతురు, మీనాక్షి ప్రవర్తన మంచిది కాదు. నాల్రోజుల కోహ మారు అది పీకల మీదికి తెస్తూంటుంది. పోలీసు వాళ్లు బెదిరించి పది డబ్బుల సొమ్ము లాగేస్తూంటారు. డబ్బు ఖర్చంటే ముసలాడికి, ప్రాణ పోకట, సంసారం కూడా మీనాక్షి దూబర చేస్తుందంటాడు పెళ్లయితె దాని ఆట కడుతుంది.

మధు:— మీనాక్షి ప్రవర్తన బాగుంది కాదంటూ మీరే చెప్పాలీ ? మీరు కంట పడ్డ తరవాత యే ఆడదాని ప్రవర్తన తిన్నగా వుంటుంది ?

రామ:— అదుగో చూశావా ? అలా అంటావనే కదూ చప్పనన్నాను.

మధు:— యీ చిక్కులు నాకేం తెలియవు. పెళ్లి మానిపించెయ్యండి.

రామ:— యీ పెళ్లిలో నీ మేజువాణి పెట్టి పదిరాళ్లిప్పిస్తాను. మాటాడ కూరుకో.

మధు:— (ముక్కుమీద వేలుంచుకొని) లుబ్ధావుధాను యదట నేను మేజు వాణి ఆఁ !

రామ:— పేరు వాడు గాని, సభలో పెద్దన్నేనే కదూ ?

(హెడ్ కనిస్టేబ్ చుట్ట కాలుస్తూ ప్రవేశించి **కుర్చీ మీద కూర్చునును**)

హెడ్:— రామప్పంతులూ ! యినస్పెక్టరికే టోపి వేశావటే ?

రామ:— (హెడ్ కనిస్టేబు చెవిలో) గారూ గారూ అనవయ్యా.

హెడ్.—యెప్పుడూ లేంది గారేంవిఁటి, గీరేవిఁటి, చింత గారు ?

రామ:—ఆడవాళ్లున్న చోటికి తోసుకు రావడవేఁనా, అన్నా !

హెడ్:—ఆడవాళ్లంటున్నావు, నువ్వు కూడా అందులోనే జమా యేవిఁటి? ఆహా! హ!

రామ:—హాస్యానికి వేళాపాళా వుండాలి.

హెడ్:— నేను హాస్యం కోసం రాలేదు; యినస్పెక్టరు పేరు చెప్పి రావిఁనాయడి దగ్గర పాతిక రూపాయల్లాగావట, యిలా యందరి దగ్గిర లాగాడో రామప్పంతుల్ని నిల్చున్న పాట్లాన్ని పిలకట్టుకు యీడ్చుకు రా అని నాతో ఖచితంగా చెప్పి యినస్పెక్టరు పాలెం వెళ్లిపోయినాడు.

రామ:— చిన్నప్పుడు వొక్క బళ్లో చదువుకున్నాం యినస్పెక్టరూ నేనునూ. అంచాత అతని పిలక నేనూ నా పిలక అతనూ లాగినా పర్వా లేదు. రావిఁనాయడి మాట మాత్రం శుద్ధాబద్ధం. మీరు ముందు పదండి, గుఱ్ఱం కట్టించుకుని స్టేషను దగ్గిర కలుస్తాను.

హెడ్:— నే నెలా వస్తాను నీతోటి; నాకు వొల్ల మాల్న పనుంది, ఒక కనిష్టీబుని నీతో పంపిస్తాను.

రామ:— (హెడ్ చెవులో) నా యింట్లో మాత్రం నకార ప్రయోగం చెయ్యకు, నీ పుణ్యం వుంటుంది.

హెడ్:— అదా నీ ఘోష! అలా క్కానియి, (నిష్క్రమించును)

రామ:—(తనలో) అదుగో మళ్లీ ఏకవచననేఁ కూస్తాడు! (పైకి) యవఁడ్రా అక్కడ.

వౌఖరు — (ప్రవేశించి) సిత్తం బాబు

రామ:— గుఱ్ఱం కట్టమను.

వౌఖరు:— సిత్తం బాబు. (నిష్క్రమించును)

రామ:— చూశావూ మధురవాణీ నేన్నిలబడ్డ చోట రూపాయలు గలగల్రాల్తాయి యీ యినస్పెక్టరు గాడికి యీ తాలూకాకి వొచ్చింతరవాత అయిదారు వేలు ఇప్పించాను. వీధి తలుపు వేసుకొని, సంగీత సాధకం చేసుకో, విద్యవంటి వస్తువు లేదు. (గుమ్మం దాటి నాలుగడుగులు వెళ్లి తిరిగి వచ్చి) అప్పుడే వీణ తీశావు! యీ వూళ్లో మా దుర్మార్గులున్నారు; నా స్నేహితులవఁనీ, బంధువులవఁనీ పేరుపెట్టు కొస్తారు, రానీకుమీ (తలుపు పైనించి వేసి) గడియ వేసుకో. (నిష్క్రమించును)

2_వ స్థలము. రామప్పంతులు యింట్లో పడక గది

[మధురవాణి తివాసీ మీద కూచుని వీణ వాయించుచుండును వాయిద్యం ముగించి.]

మధు:— విద్యవంటి వస్తువ లేదు, నిజమే — ఒక్కటి తప్ప — అదేవిఁటి? విత్తం. డబ్బుతాని విద్య దారిద్ర్యహేతువ. యీ వూళ్లో నారదుడు వొచ్చి పాడితె నాలుగు దమ్మిడీలివ్వరు. గనక యీ వీణ యిటు పెడదాం. హెడ్డు కనిష్టేబు సౌజ్ఞచేసి వెళ్లాడు. అతడు యిచ్చేదీ చచ్చేదీ లేదు గాని, జట్టీలేవైఁనా వొస్తే ఓ వొడ్డు కాస్తాడు.

(వీధి తలుపు తట్టబడును,)

వొచ్చాడు కాబోలు. (తలుపు దగ్గిరకి వచ్చి) యవరు మీరు? బంధువులా?

(తలుపవతల కరటక శాస్తుల్లు, కన్యవేషంతో శిష్యుడున్నూ)

కరట:— ఆపద కడ్డం బడ్డవారే బంధువులు. మేమ్మీకు బంధువులం కావుఁ గాని, మీరు మాకు బంధువులు కాగల్రు.

మధు:— నాస్తులా?

కరట:— (తనలో) యీ కంఠం విన్నట్టుంది. (పైకి) నాస్తం కట్టడానికే వొచ్చాం

మధు:— దేంతో కడతారు?

కరట:— (తనలో) యీ వేశ్య మధురవాణి కాదు గద? కంఠాన్ని పోలిన కంఠం వుండకూడదా? (పైకి) నాస్తం కట్టడానికల్లా వున్నది వక్కటే గదా టంకం?

మధు.— యేవిఁటో ఆ టంకం?

కరట:— బంగారం!

మధు:— మా పంతులు గారికి మీరు నాస్తులూ, బంధువులూ కూడా కాకపోతే తలుపు తియ్యొచ్చును (తలుపు తియ్యును.)

కరట·— (తనలో) ఆరే! మధురవాణే!

మధు:— (ముక్కు మీద వేలుంచుకొని) చిత్రం!

కరట·— యేమిటి చిత్రం?

మధు: — యీ వేషం !

కరట:— ఉదర నిమిత్తం బహుకృతవేషం ; యిది దేవుఁడిచ్చిన వేషవేఁను

మధు:— నా దగ్గిరేనా మర్మం? యీ పిల్లెవరో ?

కరట:— నా కొమార.

మధు:— నాటకవఁల్లా చెడి పొగటి వేషాల్లో దిగిందా ? పెట్టి పుట్టారు గదా యేం యీ అవస్థ ?

కరట:— నీ దయవల్ల దేవుడిచ్చిన స్థితికేం లోపం రాలేదు. నిన్ను చూదావఁని వొచ్చాను

మధు·— యిన్నాళ్లకైనా యీ దీనురాలు మీకు జ్ఞాపకం రావడం ఆదెంత గాదు ?

కరట:—నీ లాంటి మనిషి మళ్లీ వుందా? నిన్ను చూడ్డం బ్రహ్మానందం కాదా ? నీదగ్గిరకి రావడం, చేదనా యిన్నాళ్ళూ రాలేదనుకున్నావు? డిప్టీ కలక్టరు గారి కుమారరత్నం గారు నిన్ను చేపట్టారని తండ్రికి తెలిసిం తరవాత, నేను గానీ నీ యింటికి వొస్తే పీక ఉత్తరించేస్తాడేమో అనే భయం చాత కొంచం యడబెట్టి యితడికి యెప్పుడు బదిలీ అవుతుంది, మా మధురవాణ్ణి యెప్పుడు చూస్తాను అని దేవుణ్ణి సదా ప్రార్థిస్తూ వుంటిని. నువ్వికక్కడెన్నాళ్లాయి వున్నావు ?

మధు:— డిప్టీ కలక్టరు గారి కుమారరత్నం గార్ని, తండ్రి, చదువు పేరు పెట్టి చన్నపట్నం తగిలిన రెండునెల్లదాకా ఆయన నాస్తుడు గిరీశం గారి ద్వారా డబ్బు పంపించాడు. ఆ తరవాత మొన్నటిదాకా గిరీశం గారు నన్ను వుంచారు గాని, డబ్బుకి యటా ముటీగా వుండేది. నా యింటికి వొచ్చిన వాడల్లా తన కొడుక్కి దోస్తీ అయి వుంటాడని డిప్టీ కలక్టరు అనుమానిస్తాడేమో అని పేరుగల వాడెవడూ నా యింటికి రావడం మానేశాడు. సంజీవరావుగారి అల్లరి కొంచం మరుపొచ్చిందాకా పై నుం దావఁని యీ వూరొచ్చాను.

కరట:— (ముక్కు మీద వేలుంచుకొని) గిరీశం నిన్నుంచుకున్నాడా ? మా మేనల్లుడికి చదువు చెప్పడానిక్కుదురుకుని మా వాళ్లింట్లో చేరాడు. వాడికి పెందరాళే ఉద్వాసన చప్పాలి.

మధు:— (ముక్కుమీద వేలుంచుకొని) నా దగ్గిరకు వచ్చినవాడల్లా చెడి పోయినాడా? నా దగిరకు మీరు రాకుండా అవరోధం కలిగిందని

యిప్పుడే డిప్టీ కలక్టరుగార్ని తిట్టారే, ఆయనకంటె మీ న్యాయం యేం బాగా వుంది? నా దగ్గిరకు వచ్చినందుకు, మీ భార్యా గారు ముందు మిమ్మల్ని మెడ బట్టుకొని యింట్లోంచి తరవ్వాలిసింది. తనకి రొట్టా, ఒహడికి ముక్కాలా?

కరట:—క్రియలలో అంతవరకూ జరక్కపోయినా మాటల్లో ఆ మర్యాద అమేషా నాకు జరుగుతూనే వున్నది.

మధు:—(చిరునవ్వుతో) యీ యిల్లాలు మా పంతులు కంటబడితే యీవిడ గుట్టు బట్టబయలౌతుంది.

కరట:—యిల్లాలనేస్తున్నావేం అప్పుడేను? కన్నెపిల్ల; దీన్ని పెండ్లిచేయడానికే నీ దగ్గిరికి తీసుకొచ్చాను.

మధు:—మా పంతులుకేనా పెళ్లి?

కరట:— "ఏకానారీ సుందరీవాదరీవా" అన్నాడు. త్రిలోకసుందరివి నువ్వు దొరికిం తరవాత నీ పంతులు గారికి యింకా పెళ్లెందుకు?

మధు:—ఐతే మరెవరికి పెళ్లి చెయ్యం? నాకా యేవిటి? అలాగైతే, సైయే! మొగ వేషం వేసుకొని, పెళ్లి పీటల మీద కూర్చుంటాను. యిలాంటి పెళ్లాం దొరకడవెలాగ? జగత్ప్రసిద్ధులైన కరటకశాస్తుల్లు గారి అల్లుణ్ణి కావడం యెలాగ? దివ్యసుందర విగ్రహవని పొగడగానే నా బుజాలు పొంగుతా యనుకున్నారు కాబోలు? యీ పిల్ల దగ్గిర నా బోట్లు దివిటీ ముందర దీపాలు. ఆడది మెచ్చిందే అందం! మొగాడి కన్ను మసక మీకేం తెలుసును? మరి నా పెళ్లాన్ని నాకిచ్చేసి మీ తోవని మీరు వెళ్లండి. (శిష్యుడి చెయిపట్టి లాగును)

శిష్యుడు:—చూశావురా నాన్నా యలా పట్టుకుందో?

మధు:—(ఆపుకో లేకుండా నవ్వుతూ) శాబాషు! యిదేనా పెద్దమనిషి తరహా! యిరుగు పొరుగమ్మ లేవంటారో మొగుడు పిలిస్తె వెళ్లకుంటేను?

శిష్యుడు:—కొడుతుంది కాబోల్రా నాన్నా. యింటి కెళ్లిపోదాం, రా!

మధు:—యేం నంగనాచివే? తరవాత పెళ్లి చేసుకుంటాను. అందాకా ముద్దియ్యి (ముద్దెట్టుకొనును.)

కరట:—నేరని పిల్లని చడగొడుతున్నావు.

మధు.—నాలాంటి వాళ్లకి నూరు మందికి నేర్పి వెడగొట్టగలడు యవరి శిష్యుడు ? యీ కన్నె పిల్ల నోరు కొంచం చుట్ట వాసన కొడుతూంది !

కరట:— అంబాతే కాబోలు డబ్బీలో చుట్టలు తరుచు మాయవౌ(తూంటాయి. మధురవాణి! దేవుణ్ణాకు నిన్ను చూపించాడు, పంతుల్లేని సమయం కనిపెట్టి వొచ్చాను, మళ్లీ అతడొచ్చేలోగా నా మాటలు నాలుగూ విని మాకు వొచ్చిన చిక్కు తప్పించు.

మధు:—మీకొచ్చిన చిక్కేవిఁటి? నేం చెయ్యగలిగిన సహాయ వేఁవిటి ?

కరట·—చిక్కన్నా చిక్కు కాదు, విను, యీ వూళ్లో గిరీశం పెత్తల్లి కొడుకు లుబ్ధావధాన్లని ఓ ముసలాడున్నాడు, వాడికి మా మేనగోడల్నివ్వడానికి మా బావ నిశ్చయించాడు. యీ సంబంధం చేస్తే నా చెల్లెలు నూతులో పడతానని వొట్టేసుకుంది. యేం వుపాయం చూస్తావో, దాని ప్రాణం కాపాడాలి

మదు:—యీ పిల్లని అంతకి తక్కువ సొమ్ముకి అమ్మితే, లుబ్ధావధాన్లు చంకలు గుద్దుకుని చేసుకుంటాడు అతనిదాకా యెందుకు నేనే కొనుక్కుంటాను

కరట.—చూపితే అందుకు పోయే దానికి నీకు మిక్కిలి చెప్పాలా యేవిఁటి?

మధు:—యిదివరకి నిర్ణయమైఁన సమ్మంధం యేమ్మిషపెట్టి తప్పించడం ?

కరట:—నీ బుద్ధికసాధ్యం వుందా? డబ్బుకసాధ్యం వుఁందా ?

మధు.—బుద్ధికి అంతా అసాధ్యవేఁగాని, డబ్బుకి యక్కడా అసాధ్యం లేదు పెళ్లిలో మా పంతులుకో పది రాళ్లు దొరుకుతాయనుకుంటున్నాడే ?

కరట·—నా సంబంధం చేసుకుంటే నేను యిరవై రాపాషాణాలు యిస్తాను.

మధు:—సరే గాని నాటకంలో యంత హాస్యమైఁనా చెల్లుతుంది నటనలోకి హాస్యం తెస్తే యేవి మూడుతుఁదో ఆలోచింవారా?

కరట:—మధ్య నీ కొచ్చిన పర్వాయేవిఁటి? నా కొచ్చిన పర్వాయేవిఁటి? యీ కత్తెర మీసం, కత్తెర గడ్డం కడిగేసుకుని నా తోవని నే వెళతాను. యీ కోక నీ దగ్గిర పారేసి మా శిష్యుడు వెళతాడు. అ తరవాత యిదేవిఁటమ్మా, యీ చిత్రవఁని నువ్వు నలుగురమ్మలక్కలతోపాటు ఆశ్చర్యపడుదువు గాని, మీ పంతులుతో సిఫార్సుచేసి యీ మంత్రం యలా సాగిస్తావో గట్టి ఆలోచన చెయ్యి.

మధు:—మా పంతులు వక్కడివల్లా యీ పని కానేరదు.

కరట:—మరి యింకా యవరి కాళ్లు పట్టుకోవాలో చెప్పు ?

మధు.—మా పంతులుతో మాట్లాడ్డం ఐన తరవాత అవుధాన్లు కూతురు మా నాస్తం మీనాక్షిని తండ్రికి తెలియకుండా చూసి, ఓ రెండు పెద్ద కాసులు యిస్తానని చెప్పండి ఆ పైని సిద్ధాంతిని చూసి అతనికీ అలాగే ఆశ పెట్టండి. యీ పనికి సిద్ధాంతే కీలకం నేను తెర వెనకనుంచి సమయోచితంగా హంగు చాస్తాను

కరట.—నీ మాట వెరే నే చెప్పాలా? నిన్ను సంతోషపెట్టడం నాకు విధి.

మధు:—ఆ మాట మీరు శలవివ్వడం నాకు విచారంగా వుంది. వృత్తి చేత వేస్యని గనక చెయ్యవలసిన చోట్ల ద్రవ్యాకరణ చేస్తాను గాని, మధురవాణికి దయా దాక్షిణ్యాలు సున్న అని తలచారా? మీ తోడబుట్టుకి ప్రమాదం వొచ్చినప్పుడు నేను డబ్బుకి ఆశిస్తానా ? యటుంచి యెటొచ్చినా కాపాడ తాడు. హెడ్డు కనిష్టీబుకు మాత్రం కొంత నిజం చెపుదాం. అతగాడు యిప్పుడే వస్తాడు. మాట్లాడతాను. మీరు యిక్కడ కూచోండి.

కరట:—స్వాదీనుడేనా ? కొంప ముంచడు గద ?

మధు—గులాం (నిష్క్రమించును.)

కరట—కూచుందాం రా.

శిష్యుడు.—నా పేరేవిఁటండోయి ?

కరట:—కొంప ముంచుతావు కాబోలు! సుబ్బి! సుబ్బి! మధురవాణ్ణి చూడగానే మతి పోయిందా యేవిఁటి ?

శిష్యుడు:—దాని నవ్వ పట్టుబడాలని నిదానిస్తున్నాను.

కరట:—సబ్బు అన్న మాట జ్ఞాపకం వుంచుకుంటే సుబ్బి అనే పేరు జ్ఞాపకం వుంటుంది.

(రామప్పంతులు గుఱ్ఱం దూరాన్న దిగి నడిచి వచ్చి)

రామ:—(కరటక శాస్త్రితో మెల్లిగా) లోపలి కెవరైనా వెళ్లారా ?

కరట:—(గట్టిగా) యవరో యిద్దరు ముగ్గురొచ్చారు గాని మీ యిల్లాలు గారొచ్చి పైకి పొమ్మని గెంటేశారు.

రామ:—మీరెవరు ? యెందుకొచ్చారు ?

కరట:— మాది కృష్ణా తీరం నా పేరు గుంటూరు శాస్త్రుల్లంటారు. తమ దగ్గిర రాచకార్య వుండి వొచ్చానండి.

వీధిలో నుంచి జవాను—"యినస్పెకటరు గారునే వొచ్చిందాకా మఱ్ఱి చెట్టుకింద గుఱ్ఱాన్ని నిలబెట్టుంచుతావన్నారు. రూపాయలు వేగం యివ్వండి."

[మధురవాణి ప్రవేశించును]

రామ:— యవరు వొచ్చారట?

మధు:— యవరొస్తారు? మీ నాస్తులట! తగిలాను.

జవాను:— రూపాయలండోయి.

రామ:— (మధురవాణితో) యేదీ మొన్న నీకిచ్చిన రూపాయలు? సాయింత్రం మళ్లీ ఫిరాయిస్తాను. యీ సైతాను ప్రాణం తింటున్నాడు

మధు:— మీరిచ్చిన రూపాయలు పట్నం తోలేశాను. నేను డబ్బిక్కడ దాచుకుంటే మాతల్లక్కడ కాలక్షేపం చెయ్యడవెలాగ?

రామ — వొట్టబద్దాలు!

మధు:— (తాళముల గుత్తి మొలలో నుంచి తీసి రామప్పంతులు మీద విసిరి) చూసుకోండి.

రామ:— (బుజం తడువుకుంటూ) దురహంకారం కూడదు! విసిరి కొడితే దెబ్బ తగల్దనుకున్నావా యేవిటి?

మధు:— దుష్టు మాటలనగా తగిల్తే తప్పా?

జవాను:— యేవయ్యోయి పోయి, రూపాయి లిచ్చావు కావని యినస్పెక్టరు గారితో చెబుదునా?

మధు — (మెడలో నాను తీసి) యిది తాకట్టు వుంచి కావలసిన సొమ్ము తెచ్చుకొండి.

రామ:— (తనలో) ఆహా! యేమి యోగ్యమైన మనిషి! లేనిపోని అనుమానాలు పడకూడదు!

కరట:— పంతులు గారూ యెన్నిరూపాయలు కావాలండి?

రామ.— పాతిక.

కరట.— నే దాఖర్చేస్తాను (జవానుకు యిచ్చును)

రామ.— ధన జాతకానికి డబ్బులా వొస్తు వుంటుంది. యేవిఁటి మీ రాచ కార్యం?

కరట.— యిది నా పిల్లండి. దీనికి వివాహం చేయించి ఆ సుకృతం తమరు కట్టుకోవాలి.

రామ:— వివాహం చేయించడానికి నేను వైదీకిని కాను, నాకు మంత్రాలు రావే ? (చుట్ట, జేబులోంచి తీసి కొన కొరికి) యేవంటావు మధురవాణీ? అగ్గి పుల్ల

మధు:— (అగ్గిపుల్ల అందిస్తూ పంతులు నుంచి శిష్యుడి వేపూ, శిష్యుడి నుంచి పంతులు వేపూ కోపముతో చూసును.)

కరట:— మంత్రవఁన్నప్పుడు వైదీకపవాడిదేం మంత్రవఁండి? యీ రోజుల్లో వెదీకమ్మంత్రాల మహిమ పోయిందండిమంత్రవఁంటే నియ్యోగప్రభువుదే మంత్రం! తమవంటి ప్రయోజకులకు మంత్రం మాటాడుతుందండి.

రామ:— మధురం! యేవఁంటావు ? యీ పిల్లన్నే పెళ్లిచేసుకుందునా?

మధు:— (రామప్పంతులు వేపూ, శిష్యుడివేపూ చురచుర చూసి నిష్క్రమించును.)

రామ:— సొగసుకత్తెలకి అలక కూడా అదో సృంగారం సుమండీ, శాస్త్రుల్లు గారూ!

కరట:— వైదీకపాళ్లం మాకా శృంగారాలు యలా అనుభవవౌఁతాయండి? మా యిల్లాళ్లక్కోపం వొస్తె చీపురుగట్టలు యెగురుతాయండి. సరస వఁన్నది పుస్తకాల్లో చదవడవేఁ గాని మాకు అనుభవవేద్యం కాదండి. శ్రీకృష్ణమూర్తి వారు రాధికతో శలవిస్తున్నారు, ఓ రాధికా నీ కోపం తీర్చుకోవాలన్న ష్టాయనా "ఘటయభుజ బంధనం రచయరద ఖండనం, యేనవాభవతి సుఖజాలం" అనగా యేవఁంచున్నాడంటే కవీశ్వరుడు, చేతుల్తోటి ఉక్కిరి బిక్కిరి అయ్యేటట్టుగా కాగలించుకో, మరిన్నీ పెదివఁలు రక్తాలొచ్చేట్టు కొరికెయ్యి. అంచున్నాడు.

రామ.— (మధురవాణి వెళ్లిన గుమ్మము వేపు చూసి) ఉప్పులేకనే ముప్పందుం. మధురవాణికి మాత్రం యీ వెఱ్ఱి మొఱ్ఱి కవిత్వాలు చెప్పకండి నాలాంటి మృదువర్లు మోట సరసం సహించరు.

కరట:— ఆమె మీ భార్యా కారండీ? సంసారికన్నా మర్యాదగా వుంది యీ వేశ్య! మీది యేవఁదృష్టం

రామ:— యెంపిక. యెంపికలో వుందండి మీ రాచకార్యం చెప్పారు కారు.

కరట:— లుబ్ధావుధాన్లు గారికీ తమకి చాలా స్నేహవఁని విన్నాను. ఆయన తమ మాట అడుగుదాటరట?

రామ:— ఆ గాడిద కొడుక్కి ఒకరితో స్నేహం యేమిటండీ? వాడి ప్రాణానికీ డబ్బుకీ లంకె. డబ్బుకి వాడికే స్నేహం గాని మరి యవరితోనూ స్నేహం లేదు. అయితే వాడికి వ్యవహారజ్ఞానం లేకపోవడం చాతా, కోర్టులంటే భయం చాతా, నా సలహా లేక బతకలేడు. వాడే అన్న మాటేవిఁటి, యీ తాలూకాలో సివిలు మెజిస్ట్రేట్లు యెక్కడొచ్చినా రామప్పంతులు పప్పులేని పులగం వుండదు

కరట:—ఆ మాట వినే తాము నియ్యోగ ప్రభువులు, మంత్రబలం చాత చక్రం అడ్డేస్తారని తమర్ని వెత్కుకొచ్చాను. మా పింతల్లి కొడుకు బియ్యే బియ్యల్ పాసయినాడండి. డిప్టీ కలక్టరీ చేస్తున్నాడు బంధువులకి అతనివల్ల గడ్డి పరకంత సాయం లేదు గదా? మీది మిక్కిలి కూరానారా యవళ్లయినా గృహస్థులు గృహమర్యాదకి పంపించి, తల్లయినా పెళ్లాం అయినా అవి పుచ్చుకుంటే, తిరగ గొట్టిందాకా అభోజనం కూచుంటాడు! పెట్టడానికీ పుచ్చుకోవడానికీ నియ్యోగ ప్రభువులు, తమకి చెల్లింది గాని, మా వాళ్ల ఉద్యోగాలు మంటిగడ్డ ఉద్యోగాలండి "ఇయ్యా ఇప్పించంగల అయ్యలకే గాని మీాస మన్యులకేలా రెయ్యకి లేవా బారెడు" అని కనీశ్వరుడన్నాడు

రామ.— యీ యింగిలీషు చదువులు లావైన కొద్దీ వైదీకులే అన్నమాటేవిఁటి అడ్డవైన జాతులవాళ్లకీ ఉద్యోగాలవు తున్నాయి గాని యంత చదువుకున్నా మీ వైదీకప్పంతుళ్ల వారికి మా చాకచక్యా లబ్బుతాయండీ? మా లౌక్యం మాతో స్వతహాగా పుట్టింది మీరు తెచ్చిపెట్టుకున్నది. యెరువు సరుకు యెరువు సరుకే విన్నారా? మీ వాళ్లు లంచాలు పుచ్చుకోవడం చాతకాక, పతివ్రతలమని వేషం వేస్తారు.

కరట·— అదే పతకవైఁతే అది అమ్ముకు బతకనాఁ అన్నట్టు మా వాళ్లకే చాతయితే నాకు యీ అవసేవండి? మావాడు పదిమంది పార్టీలతో చెపితే పది రాళ్ల సొమ్ము దొరుకును. యీ చిక్కులు లేక పోవును.

రామ:— యెవిఁటా చిక్కులు?

కరట·— రుణ బాధ చాలా లావుగా వుండండి, రేపటి పున్నంలోగా ఒక దస్తావేజు తాలూకు రూపాయలు చెల్లకపోతే దావా పడిపోతుందండి. యీ పిల్లని నల్లబిల్లిలో వెంకట దీక్షతులు గారికి పదహారు వందలకి అమ్మ నిశ్చయించుకొని తీరా వొచ్చేసరికి యిప్పట్లో రూపాయలివ్వలేం, పెళ్లయిన నెల రోజుల్లో యిస్తావఁన్నారండి. అందుచేత అది వొదులుకొని లుబ్ధావుధాన్లు గారు వివాహ ప్రయత్నంలో వున్నారని విని తమ దర్శనానికి వొచ్చానండి, యిది గాని తాము సమకూరుస్తే పది వరహాల సొమ్ము దాఖలు చేసుకుంటాను.

రామ:—నేను నల భై యాభై రూపాయల వ్యవహారాల్లో జొరబడేవాణ్ణి కాను.

కరట·— తాము చేసే సదుపాయాన్ని బట్టి యెంతయినా దాఖలు చేసే వాణ్ణేనండి. నా రుణాలు పదహారు వందలుంటాయండి. ఆ పైని యెవొచ్చినా తాము దాఖలు చేసుకొండి.

రామ — "ఐతే, గియ్తే" బేరాలు మాకవసరం లేదు. అగ్నిహోత్రావుధాన్లకి పద్దెనిమిది వందలిస్తున్నాడు గదా, అందుకు సగానికి సగం తగ్గితేనే గాని అవుధాన్లు ఆ సంబంధం మాని మీ సంబంధం చేసుకోడు. అందులో మీ రుణాలు తీరేదేవిఁటి నాకిచ్చేదేవిఁటి? యేవైఁతేనేవిఁ? ఆ వ్యవహారం యలాగా మించిపోయింది పది రోజులకిందటొస్తే పొక్తు పరుస్తును. ఆ సంబంధం భోగట్టా మొదట నేనే తెచ్చాను. నా చేతులోంచి ఆ వ్యవహారం పోలిశెట్టి లాగేశాడు. కృత్యాద్యవస్థ మీద మధురవాణి మేజువాణీకి వాణ్ణొప్పించే సరికి నా తాతలు దిగొచ్చారు. మరి వక ఉపాయం చెబుతాను వినండి. మీకు మయినరు కొమాళ్లున్నారా?

కరట — చిన్నవాడికి మయినారిటీ దాటి మూడేళ్లయిందండి.

రామ·— అయితే యిహ లేందేవిఁటి? ఆ కుఱ్ఱవాడు మయినరని వాదిద్దాం.

కరట — సాక్ష్యం యలా వొస్తుందండి?

రామ:— ఓ హెూ హెూ! మీకు యేమీ తెలియదే! యిలాంటి వ్యవహారాలు తల మీద యెన్ని వెంట్రుకలున్నాయో అన్నీమోసేశాం. విన్నారా? ఉర్లాం బసవరాజుగారి సంభావన్ల రేటే సాక్ష్యాలఁ కూృడా గేజటార్డర్ చేశాం. కుండనాలు వేసుకున్నవారికి ఓ రూపాయి జాఘా

కరట — జాతకం వుంది గాదా యేం సాధనం?

రామ:— కాకితవైతే అగ్గిపుల్లతో పైసల్! తాటాకైతే నీళ్ల పొయ్యి! కొత్త జాతకం బనాయించడం అయిదు నిమిషాలు పని. మా సిద్ధాంతి మట్టుకు నాలుక్కాలాలు చల్లగా వుండాలి. నా దగ్గిర పాత తాటాకులు ఆలేఖాలు అటక నిండా వున్నాయి. మున్నైయేళ్లనాటి కాకితాలున్నాయి. రకరకాలు సిరాలున్నాయి. ఒక నూఱ్ఱూపాయిలు నాకు ఫీజుకింద యిచ్చి ఖర్చులు పెట్టుకొండి, గ్రంధం నడిపిస్తాను.

కరట:—దారి ఖర్చుకోసం తెచ్చిన రూపాయలు మీకు దాఖలు చేశాను. మరి బుఱ్ఱ గొరిగించుకుందావంఁటె దమ్మిడీ లేదు. కోర్టుఱంట తిరగడానికయినా చేతిలో ఓ డబ్బు సొమ్ముండాలి గదా? యిదొహ ర్తేటొంపలా నాతో వుంటే యలాగండి కోర్టుఱంట తిరగడం? తమ లౌక్యానికి అసాధ్యవఁన్నది వుంటుం దంటే నే నమ్మజాలను. యలాగయినా కుదిర్న సంబంధం తప్పించి, మా సంబంధం కుదిర్చి నాకు యిచ్చే సొమ్ములో పదోవంతు తాము అంగీకరించి మిగిలింది నాకు దయచెయ్యండి. దీన్ని మొగుడింట అప్పజెప్పి ఆ పైన యీ గ్రంధం యేదో కొనచూసిందాకా తమర్ని అంటగాగి వుంటాను.

రామ:—పదో వొంతు పనికిరాదు. మా బేరం యెప్పుడూ సగానికి సగం.

కరట:—సంగోరు మీకిస్తే మరి నేను రుణాలేం తీర్చుకోను?

రామ:—రుణాల్తీర్చుకో అఖర్లేకుండా గ్రంధం జరిగిస్తాం కదూ? అప్పుడే మీ చేతిలో రూపాయలు పడడానికి సిద్ధంగా వున్నట్లు మాట్లాడుతారేవిటి? నేను యంత శ్రమపడ్డ పైని పతకం తిరగాలి? అది ఆలోచించారా?

కరట:—తాము అలా అంటే నేనేం మనివి చెయ్నండి? రక్తం మాంసం అమ్ముకుంటున్నప్పుడు ఆ కాని కూడయినా సంతుష్టిగా దొరకడం న్యాయం గదండి? వ్యవహారాల తొట్రుబాటు చాతనూ పిల్ల కట్టు దప్పి వుండడం చాతనూ, తొందరపడుతున్నాను గానండి, కొంచం వ్యవధివుంటే రెండు వేలకి పైగా అమ్ముకుందునండి.

రామ:—"అయితే గియితేలు" అనుకున్న లాభం లేదని చెప్పాను కానా? ఐదో వొంతుకు యేమఁటారు?

కరట:—యీ పాపపు సొమ్ముకే తమరు ఆశించాలా అండి!

రామ:—పాపపు సొమ్ము మా దగ్గిరికి రాగానే పవిత్రమైపోతుంది. ఒహాళ్ళ కివ్వడం కోసవేఁ గాని నాక్కావాలా యేవిఁటి?

కరట:—ఐతే కానియ్యండి.

రామ:—యిక నా ప్రయోజకత్వం చూడండి మధురం! మధురం! కాకితం కలం సిరాబుడ్డీ తీసుకురా. మామోలు సిరాబుడ్డి కాక గూట్లోది పెద్ద సిరాబుడ్డి తే.

మధు:—(అవతల నుంచి) నాకంటె మధురం కంటబడ్డ తరవాత నేనెందుకు?

రామ:—ఆడవాళ్లకి అనుమానం లావండి. వింటున్నారా? అదో ముచ్చట!

కరట:—కేవలం వజ్రాన్ని సంపాదించారు!

రామ:— వజ్రవేఁగానండి, పట్టవాసపు అలవాటు చాత పది మందితో మాట్లాడితే గాని దానికి వూసుబోదు.

కరట:— ఆమాత్రం స్వేచ్ఛ యివ్వడవేఁ మంచిదండి; ఆడదాన్నట్టే రొకా యించకూడదండి?

రామ:— రొకాయిస్తే యెం జెస్తుందేవిఁటండి?

కరట:— యిలాంటి మానంగల మనిషైతే నూతులో గోతులో పడుతుందండి.

రామ:— అలాగనా అండి?

కరట:— అందుకు సందేహమేమిటండి? నాజూకైన మనస్సుగల స్త్రీని మల్లె పువ్వులాగ వాడుకోవాలండి.

రామ:— ఆ నాజూకులూ గీజూకులూ మీకేం తెలుసునండి?

కరట:—పుస్తకాల్లో చదువుకున్న ముక్కలు. నాయకుడు నిరాకరిస్తే నాయిక వొచ్చినీ్ని యేవే, ఉద్యానాల్లో వుండుకున్నషువంటి లతలతో వురిపోసుకుంచుందండి. మహాకవుల నాటకాల్లో ఆష్లాగే జరిగినట్లు రాశారండి

రామ:— మరెవళ్లతో మాట్లాడినా తప్పులేదు గాని, హెడ్డు కనిష్టీబుతో మాత్రం మాట్లాడ వద్దని బుద్ది చప్పండి, మీరు తండ్రిలాంటి వారు గదా?

కరట—ప్చ! అంత అదృష్టవాఁ అండి! అట్లాంటి పిల్లే నాకు వుంటే, మూడు నాలుగు వేల కమ్ముకుని రుణాలూ పణాలూ లేకుండా కాలక్షేపం చేసి వుందును దీన్నయినా నాలుగు దిక్కులా అమ్మ జూపితే రెండు మూడు వేలు యిదివరకే చేతులో పడివుండునండి. మేనరిం చెయ్యాలని దీంతల్లి భీష్మిం చుక్కూచోబట్టి యీ దురవస్థ మాకొచ్చింది అంచాతనే యింట్లో చప్పకుండా యీ పిల్లని వెంటతీసుకొచ్చి యీ దేశంలో పెళ్లికి చూపుతున్నాను.

రామ.— నా సహాయ లోపం వుండబోదు

కరట.— ఐతే కార్యమ(యిందే!

రామ — యేదీ పిల్లా యిలారా, చెయి చూపించూ.

(శిష్యుడు భయం నటించి వెనక్కి తక్కును)

కరట:— చూపించమ్మా, భయంలె చ్చూపించు (కరటక శాస్త్రుల్లు శిష్యుణ్ణి రామప్పంతులు దగ్గిరికి తోయును. రామప్పంతులు చెయ్య పట్టుకుని అరిచెయ్యి చూచుచుండును. శిష్యుడు చెయ్యి లాగుకొంటూన్నట్టు నటించును. మధురవాణి సిరాబుడ్డీ, కలం కాకితం పట్టుకుని రామప్పంతులు వెనక నిలుచుండును)

రామ:—అహా? యెం ధనరేఖా! సంతాన యోగ్యత బాగా వుంది.

మధు:— మీరు చేపట్టిం తరవాత, అందుకు లోపం వుంటుందా?

(సిరాబుడ్డీలోని సిరా రామప్పంతులు ముఖం మీద పోసి చఱ్ఱున వెళ్లిపోవును)

3-వ స్థలము కృష్ణారాయపురం అగ్రహారంలో అగ్నిహోత్రావధాన్లు గారి యిల్లు.

వీధి— గుమ్మం యదట గిరీశం నిలిచి సన్నని గొంతుకతో పాడును.

"కాముని విరి శరముల బారికి నే,

నేమని సహింతునే, చెలి, యేమని సహింతునే?"

వీడి తస్సాగొయ్యా, వీడి బాణాలు పువ్వులటోయి? ఆ మాట యవడు నమ్ముతాడు వెఱ్ఱ కుట్టె యెవడైనా నమ్మాలి గాని? అనుభవవేద్యమైన దీని నిజం యేమిటంటే మంచి పదును బట్టిన లోహం మొనకి, డయమండ్ పాయింట్ వేసి పాయిజన్‌లో ముంచి, కంటికి కనపడకుండా మంత్రించి విసురుతాడు అంచేతనే, పైకి గాయం కనపడదు గాని పోలీసువాళ్ల దెబ్బల్లాగ లోపల తహతహ పుట్టిస్తాయి యీ విడో బ్యూటీ చూస్తే యేమీ తోచకుండా వున్నది అయితే యిది చెప్పినట్టల్లా వశమయ్యే మనిషి కాదు. పాత రస్తాలేం పనికి రాకుండా వున్నాయి నా యక్స్పీరియన్సూ, నా శృంగార చేష్టలూ గుడ్డి గవ్వంత పని చెయ్యకుండా వున్నాయి. యింత

సింప్లిసిటీ యక్కడా కానలేదు. దీనికి లవ్ సిగ్నల్సు రామ రామ! యేమీా తెలియవు చమత్కారం మాటలు ఆడితే యేమిన్నీ అర్థం చేసుకోలేక ఆ రేడి కళ్లతో తెల్లబోయి చూస్తుంది. అయామ్ డ్రెడ్ఫుల్లీ యిన్ లవ్ విత్ హర్, దీన్ని చూసిన దగ్గిర్నించీ టౌను లవ్‌సూ, డాన్సింగర్లుసూ మీాద పరమాసహ్యం పుట్టింది పోజిటివ్ యఒహరెన్స్, పెంకె మాట లూ, పెడర్థాలు, దొంగ వేషాలూ, డామిట్! అంతా యప్పొరిటీయే గదా? యిన్నాళ్లు మదురవాణి వలల్లో పడి యెలా యాస్‌ని అయి పోయినానో నాకు నా మట్టుకే ఆశ్చర్యంగా వుంది! మధురవాణికీ యీా మనిషికీ కంపా రిజన్ వున్నదా? అది రంగు వేసిన గాజు పూస యిది ప్యూర్ డైమండ్. కాదని యవడైనా అభాజనుడు అంటే అమాంతంగా వాడి పీలకూడ దీస్తాను దీనిని చెడగొట్టడానికి ప్రయత్నం చెయ్యకూడదు. చేసినా సాగేది కాదు. గనక కొత్త దారీ కొంత న్యాయమైన దారీ తాక్కాలి. యేవిఁటయా అది? మాయోపాయం చేసి దీన్ని లేవతీసుకుపోయి విడో మారియేజి చేసుకుంటినట్టాయనా కీర్తి, సుఖం కూడా దక్కుతాయి "టూ బర్డ్స్ యట్ వన్ షాట్!" యిలాంటి అట్టర్లీ యిన్నోసెంట్ విడోని వొప్పించి తీసుకుపోయి పెళ్లాడితే మజా, ప్రయోజకత్వమూ గాని, రెండేసి మూడేసి సంతానాలు కలిగి తురకాడితోనో, దూదేకులవాడితోనో లేచిపోవడానికి సిద్ధంగావున్న దండు ముండల్ని విడో మారియేజి చేసుకుంటే హెల్! పూటకూళ్లమ్మలాంటి ముండని పెళ్లాడ్డం విడో మారియేజి అనిపించుకోదు అది దొంగముండా మారియేజి! యిదేవిఁటయా యిది, యీా బుచ్చమ్మ? సాక్షాత్తూ పరమపవిత్రమైన విడో విత్ గిల్ట్ లెటర్స్! అయితే, గియితే, మ- రా- రా- శ్రీ, యన్- గిరీశం గారు విడో మారియేజి చేసు కోవడ మేనా? "టు మారీ యె విడో, ఆర్ నాట్ టు మారీ, దటీజ్ ది క్వశ్చన్!" షేక్స్పియర్ పడ్డ అవస్థలో పడ్డాం! "తొందరపడి హాజీ సాహేబు తుర కల్లో కలిసి పోయినాడన్నట్లు" నావంటి బుద్ధిమంతుడు తొందరపడి యే పనీ చెయ్యకూడదు. దాని లాభ నష్టాలు బేరీజువేసి, జమా ఖర్చు చేసు కుని మరీ డిసైడ్ చెయ్యాలి లెటస్ సీ. Imprimis ఒకటో పద్దు డెబిట్, (నష్టం) విడో మారియేజి చేసుకుంటే మా వాళ్లు అక్కరచెయ్యరు. అందుకు క్రెడిట్, (లాభం) వాళ్లిప్పుడు చేస్తూన్న అక్కరే వుంది? గనక బాలెన్స్ (గాక బాకీ) నిల్ బండిసున్నా! రెండో పద్దు- డెబిట్ (ఖర్చు)- లోకం నన్ను బహిష్కారం చేస్తారు. అందుకు క్రెడిట్, (జమ)- లోకం లోకల్లా విలవైన వస్తువను నేను అంకించుకుని, పసలేని ఆ లోకాని కే నేను బహిష్కారం వేస్తాను గనక క్రెడిటు బాలెన్సు (నిలవ)-యేవిటయా? నెగెటివ్ యడ్వాంటేజి- హావింగ్ నథింగ్ టు డూ వితే- పాపర్ వర్డ్లు-

పోజిటివ్ యడ్వాంటేజి - పొజెసింగ్ అలిట్స్ వెల్త్! మూడోపద్దు-డెబిట్- నష్టం - "వీడి పెళ్లాం వెధవముండ" అంటారు నోటాబీనీ- యీ పద్దు నిజంగా డెబిటేనా ? ఆడిట్ డిపార్ట్‌మెంటు వార్నడిగి సంశయం తీర్చు కోవాలి అందాకా మ-రా-రా-శ్రీ, గిరీశం గారి అభిప్రాయం యేమంటే- విడో అనేది యేమిటి? ఏ నేమ్! ఓ పేరు! ఆ పేరు మనిషి మొహమ్మీద రాశుందా? మనిషిని ముస్తాబుచేసి యదట నిలబెడితే, యిది పునిస్త్రీ, యిది విడో అని చప్పగలిగిన పెద్దమనిషి యవడు ? ఒహడూ లేడు. గనక విడో అనే వస్తువ యక్కడుందయా? వెక్కిరించే వెధవల నోళ్లలో వుంది. దీనికి క్రెడిట్, (లాభం) - యేమనగా - విడో పెళ్లాడిందంటె అశుభం వోగాయిత్యం అని అటెవడూ కన్నెయ్యడు యిక డెబిట్లేని శుద్ధ క్రెడిట్; నంబర్ ఫోర్, "చుక్కలవలె, కర్పూపు ముక్కలవలె నీదు కీర్తి ముల్లోకము లన్! కిక్కిరిసి పిక్కటిల్లెను," అన్నట్టు గిరీశంగారి కీర్తి మిన్నుముట్టు తుంది గిరీశం గారి విధవా వివాహ మహోత్సవం కథ న్యూసు పాపర్లలో పెద్దక్షరాల్తో పడుతుంది. క్రెడిట్ నెంబర్ ఫైవ్, విడో మారియేజి యసోసి యేషన్ వారు ఒక తృణం యిస్తారు. బుచ్చమ్మకూడా కొంచం డబ్బుంది. డెబిట్-దావా తెస్తేగాని అవుఁధాన్లు మావఁ గారు దాన్లోదమ్మిడీ యివ్వడు.

ప్రొజెండ్ కాన్సన్నీ విచారించగా, అవశ్యం విడోమారియేజి చేసు కొని తీరవలసిందే అయితే సాధనవేఁవిఁటి? యేదైనా యాసెన్ బ్రిడ్జి కట్టి వాడ్డు చేరాలి (పైకి ముఖం యెత్తి ఆలోచించి) వెంకమ్మ, మొగుడితో దెబ్బ లాడి నూతిలో పడ్డప్పుడు నేను సాహసించి వుఁరికి పైకి తీసిందగ్గిర్నుంచీ వూరంతా నేను సాక్షాత్తూ సత్య హరిశ్చంద్రుణ్ణిగా భావిస్తున్నారు అడు గడుక్కి బుద్ధిదాట్లేస్తూంటుంది గాని, నేనంతవాణ్ణి కానాయేవిఁటి ? స్నేహం పట్ల పీకిచ్చేస్తారే గిరీశం గారు! సాధారణులా ? గనుక బుచ్చమ్మని మనం లావు చనుంచేసినా సుతిమించే వరకూ యవరూ తప్పు బట్టబోరు. రాత్రిళ్ళు అరవ్బీ నైట్లు, కాశీ మజిలీలు, మదనకామరాజు కదలూ చెబుతూ వుంటే యంతో సర్దాగా పక్కని కూచుని వింటుంది లవ్ స్టోరీజ్ బుజ్జకెక్కించాను కొంత గ్రౌండ్ ప్రిపేరైంది గనక, యిహ విడో మారి యేజి మంచిదని బోధపరుద్దాం పాచిక పారినట్టాయనా, రామవరం చలో, విడో మారియేజి కరో! లెట్ మీ బిగిన్ ది కాంపైన్ ఎట్‌వన్స్. (తలుపు కన్నములో నుంచి తొంగి చూచి) నడవలో కూర్చుని విస్తళ్లు కుడుతున్నది. మొట్టమొదట కొంచం మ్యూజిక్ విసురుదాము (ఎటు లోనొర్తునే చెలియా అను జావళి కూనరాగముతో పాడి) బుచ్చమ్మ వదిన గారూ తలుపుతీయండి (బుచ్చమ్మ తలుపు తీయును) వదినా వెల్! వెంకటేశం యేమి చేస్తున్నాడు ?

బుచ్చమ్మ:—పెరట్లో గొట్టికాయ లాడుతున్నాడు.

గిరీశ:—ఈ వూరు వస్తే మరి చదువు చెడిపోతుంది. పట్నంలో వున్నప్పుడు డస్కు దగ్గిర నుంచి కదలితే వొప్పేవాడను కాను.... ఒక్కమాటు పి . పిలుస్తారా పాఠం చెపుతాను.

(బుచ్చమ్మ తమ్ముని తీసుకొని వచ్చుటకు వెళ్లును.)

ఆహా! దీని తస్సా గొయ్యా, మొహం యెదటికి వచ్చేటప్పటికి కొంచం ట్రెంబ్లింగ్ పట్టుకుంటుంది వకటి అనవలెనని మరివకటి అనేస్తూయుంటాను. మరెవళ్లూ లేరు. వంటరిగా దొరికింది గదా,—యీలాంటప్పుడు నా మనస్సులో మాట చెప్పేస్తే తీరిపోవునా! ఆ కోతి వెధవని తీసుకు రమ్మని చెప్పాను. కానీ, పాఠాలలో చిన్న లెక్చరు వేతాము. (వెంకటేశ్వరులు, బుచ్చమ్మ ప్రవేశింతురు.) యేమివాయి మై డియర్ బ్రదరిన్లా వెంకటేశం, పాఠాలు చదవడం శుభ్రంగా మానివేశావు? యిక్కడ మరి మాసం రోజులు వుంటే వచ్చింది. కూడా మరచిపోతావు. యేదీ టెక్ట్సు బుక్కు పట్టుకురా. (వెంకటేశం పుస్తకము పట్టుకొని వచ్చును) గాడ్స్ వర్కుస్ అనే పాఠం తియ్యి రీడ్ ఆన్ మై గుడ్ బోయ్.

వెంకటేశ:— (తడుముకుంటూ) దేర్ యిజ్ నాట్ ఏన్ అబ్జక్ట్ ఇన్ క్రియేషన్ వుచ్ డజ్ నాట్ సెర్వ్ సమ్ యూస్‌ఫుల్ పర్‌పజ్.

గిరీశ:— అట్టె! అట్టె! అక్కడ నిలుపు, క్రియేషన్ అనగా యేమిటి?

వెంకటేశ:— క్రియేషన్ అనగా – అనగా – ఆవులు

గిరీశ:—నాన్సెన్స్, చదవేస్తే ఉన్న మతి కూడా పోతున్నది ఆవులు యెదట వున్నాయనా ఆవులంటున్నావు? మళ్లీ ఆలోచించి చెప్పు

వెంకటేశ:— యే మాటకి అర్థం అడిగారండి?

గిరీశ — క్రియేషన్.

వెంకటేశ — అదా! క్రియేషన్ అంటే ప్రపంచం. నేను, యెదట ఆవులు కనబడితే యీ ఆవు పెరుగు యీ నెల రోజులే కదా తినడమని ఆలోచిస్తూన్నాను.

గిరీశ:— వన్ దింగ్ ఏట్ ఏ టైమ్. యిప్పుడు పాఠం మాట ఆలోచించు. క్రియేషన్ అనే వక్కమాటపైనే వక్క ఘంట లెక్చరు యివ్వవచ్చును. ప్రపంచం యేలాగున్నది? కపిద్దాకార భూగోళా అని మనుధర్మ శాస్త్రంలో చెప్పినాడు కపిద్ధమంటే యేమిటి?

వెంకటేశ:— నారింజ పండు.

గిరీశ:— వెరి గుడ్. అందుకు అమర నిఘంటులో పద్యం నీకు వచ్చునా?

వెంకటేశ:— రాదు. చెప్పండి రాసుకుంటాను.

గిరీశ:— యింతలు బదరీ పలములు యింతలు మారేడుబళ్లు యీడుకు జోడై బంతులు తామర మొగ్గలు దంతీ కుచ కుంభములబోలు తరుణీ కుచములూ. యీ ప్రపంచములో యేమి వస్తువులుంటవి ?

వెంకటేశ:— ఆవులు.

గిరీశ:—డామ్ నాన్సెన్స్, యెంత సేపూ ఆవులేనా ? యేవిఁటి వుంటవో బాగా ఆలోచించి చెప్పు.

వెంకటేశ:— గేదెలు.

గిరీశ:—దట్ విల్ నాట్ డు, మళ్లీ ఆలోచించి చెప్పు.

వెంకటేశ·— అయితే నాకు తెలియదు.

గిరీశ:—విడోస్ – యింత చిన్న ప్రశ్నకు నీకు జవాబు తెలియదు ! ప్రపంచ మందుండే వస్తువులన్నిటిలో ముఖ్యమయినవి విధవలు దాని విషయమై పెద్ద లెక్చరు యివ్వవచ్చును. మన దేశములో ఒక దురాచారము వున్నది. మొగవాడికి పెళ్లాము చచ్చిపోతే తిరిగీ పెళ్లాడుతాడు. ఆడ దానికి మొగుడు చచ్చిపోతే యెంత యవ్వనములోనున్నా, యెంత సొగసు గానున్నా, మరి వకడిని పెళ్లాడ వల్లలేదు. ఇది అన్యాయమంటావా, కాదంటావా ?

వెంకటేశ — తప్పకుండా అన్యాయమే.

బుచ్చమ్మ:—యేమండీ గిరీశం గారూ, వెధవలు పెళ్లాడడం పాపం కాదూ ?

గిరీశ. ఆహా ! మీ సత్యకాలం చూస్తే నాకు విచారంగా నున్నది. వెధవలు పెండ్లాడ వలసినదని పరాశర స్మృతిలో స్పష్టంగా నున్నది. వేదంలో కూడా నున్నది, రాజమహేంద్రవరములో యిదంతా పండితులు సిద్ధాంతం చేసినారు. పూర్వకాలంలో వెధవలు పెండ్లాడేవారు వెంకటేశం ! నల చరిత్రలో దమయంతి రెండో పెండ్లి సాటించిన పద్యం చదువు.

వెంకటేశ·— నాకు రాదు.

గిరీశ·— ఇంత ముఖ్యమయిన పద్యం మరచిపోవడం యెంత తప్పు! నోటుబుక్కు తీసి రాసుకో — "దమయంతి రెండో పెళ్లికి, ధరనుండే రాజులెల్ల దడదడ వచ్చిరి" — చూశావా! లోకంలో వుండే రాజులంతా వెధవని పెళ్లాడడానికి వచ్చారట, (బుచ్చమ్మవైపు జూచి) చూశారా? శాస్త్రాలన్నీ వొప్పుకోవడమే కాకుండా మీది మిక్కిలి వెధవలు పెళ్లాడ కుండా వుండిపోతే దోషమని కూడా చెప్పుతూ వున్నాయి. యిందు విషయమై శంకరాచార్యుల వారు పత్రిక కూడా యిచ్చియున్నారు.

బుచ్చమ్మ:— అయితే మన వాళ్లంతా వెధవల్ని పెళ్లి చేసుకోకూడదంటారే?

గిరీశ.— అదంతా యింట్లో చాకిరీ చేయించుకోవడము కోసరము గాని మరేమీ కాదు. ఝాము రాత్రి ఉందనగా లేచి మరునాడు రెండు ఝాముల రాత్రిదాకా యెద్దులాగు పని చేయిస్తారు కదా? ఒక్క పూట కంటె యెక్కువ భోజనం చెయ్యనియ్యరు కదా? అప్సరస లాగున యెంత సొగసుగానున్నా మంచి గుడ్డ కట్టుకోనివ్వరు సరుకు పెట్టుకో నివ్వరు. తుమ్మెద పంక్తుల్లా వుండే జుత్తు కూడా తీసివేస్తారు కదా! పర్ ఏగ్జాంపిల్, మీ అక్కయ్యకు ఆ చంద్రబింబమువంటి ముఖము పైని ఒకకుంకుమ బొట్టుంటే త్రినేత్రుడికైనా చూడడానికి అలవి వుండునా? ఆహా యీ అవస్థ చూస్తే నా హృదయం కరిగిపోతున్నది అల్ రైట్! ప్రపంచములో యింకా యేమి వస్తువులు వున్నవి?

వెంకటే·— చేగోడీలు.

గిరీశ — డామ్ నాన్సెన్స్ - ఏంతసేపూ తిండి విషయమయ్యే ఆలోచిస్తావు. బాచిలర్స్, బ్రహ్మచారులు కూడా వున్నారు. వాండ్లు చెయ్యవలసిన పని యేమిటి?

వెంకటే:— వేదం చదువుకోవడం, పెయ్యలకి గడ్డి తేవడం

గిరీశ·— నాన్సెన్స్ - అది మీ తండ్రి దగ్గర చదువుకునే విద్యార్థుల మాట. బ్రహ్మచారి యొక్క రియల్ డ్యూటీ అంటే, విధింపబడిన పని యేమనగా, విధవలను పెండ్లాడడమే, ఇంకా క్రియేషనులో యేమున్నది?

వెంకటేశ:— నాకు తెలియదు.

గిరీశ:— రామవరములో వెధవ వివాహము చేసుకున్న వాళ్లకల్లా నెల వక్కంటికి నూరు రూపాయలు యిచ్చి పోషించడమునకు విడో మారేజి సభ వకటి యున్నది. ఇదివరకు అయిదు వేలమంది విధవలకు వివాహములు అయి పునిస్త్రీలు అయిపోయినారు. అల్ రైట్! క్రియేషన్ అనే మాట అయినది. ఆ సెంటెన్సు అంతకూ అర్థము చెప్పు.

వెంకటేశ:— మీరొకమాటు చెప్పిన తరవాత నేచెబుతాను.

గిరీశ:— ఆల్ రైట్ ! ప్రపంచములో దేవుడు ప్రతివస్తువునూ యేదో వొక ఉపయోగము కొరకు చేసియున్నాడు చేగోడీ యెందుకు చేసినాడూ ?

వెంకటేశ:— తినడముకు.

గిరీశ:— దట్ ఈజ్ రైట్, ఆవుల నెందుకు చేశాడు ?

వెంకటేశ:— పాలు యివ్వడముకు ?

గిరీశ:—పెర్ఫెక్ట్లీ రైట్, ఆడవాళ్ల నెందుకు చేశాడు ?

వెంకటేశ:— వంట చెయ్యడానికి.

గిరీశ:— నాన్సెన్స్, పెండ్లాడముకూ పిల్లలను కనడముకున్నూ. గనక పెండ్లాడకుండా వున్న వెధవ పిల్లలు దేవుని ఆజ్ఞను అతిక్రమించిన పాపమును చేస్తూన్నారు.

(అగ్నిహోత్రావధానులు ప్రవేశించును)

అగ్నిహో:— ఏమండీ గిరీశం గారూ మా కుర్రవాడికి చదువు చెప్పతు న్నారూ ?

గిరీశ.— ఘంటసేపాయి చెపుతున్నానండి.

అగ్నిహో.— యేదీ నే కూడా వింఛాను కొద్దిగా చెప్పండీ.

గిరీశ:—మై డియర్ బోయ్, గాడ్ మేడ్ క్రియేషన్ సృష్టి యెవడు చేసినాడు.

వెంకటేశ — దేవుడు.

గిరీశ:—ఫాదర్ ఈజ్ నెక్స్ట్ టు గాడ్. దేవుని తరువాత ముఖ్యం యవరూ, సే ఫాదర్.

వెంకటేశ — తండ్రి.

అగ్నిహో.— మొత్తము మీద మీ ఇంగ్లీషు చదువు మంచిదిలాగే కనబడు చున్నది. భాష భేదం గాని మన ముక్కలే వాళ్లవిన్నీ

గిరీశ:— వెంకటేశం ! దేవుడు సృజించిన ప్రపంచములో యేమి వస్తువు లున్నవి ? సే కోర్టస్.

వెంకటేశ:— వెదవలు.

గిరీశ·— నాన్‌సెన్స్, సే కోర్ట్స్.

అగ్నిహో:— యిదేమిటండోయి ప్రపంచంలో వెధవలున్నారంచున్నాడు, ఇంగ్లీషు పుస్తకాల్లో యిదేనా యేమిషి వున్నది ?

గిరీశ:— వెధ్వల్ అన్నది లాటిన్ మాటండి - ఆ మాటకర్ధం కచేరీలండి. కచేరీలు యెందుకున్నవి ?

వెంకటేశ — దావాలు తేవడముకు.

గిరీశ:— దట్ ఈజ్ రైట్ - చూచారండి మీ వాడికి కచేరీల భోగట్టాలు కూడా నేర్పుతున్నాను

అగ్నిహో. — అయితే మన దావా విషయమై నేనిచ్చిన కాకితాలు సమగ్రంగా చూశారా ?

గిరీశ:— కేసు గెలవడముకు యేమీ అభ్యంతరము లేదు. మీకు తెలియడంకోసం గ్రంథం అంతా తెలుగు చేస్తున్నాను. మామ గారూ మీ విషయమై యెంతశ్రమమయినా పడి అమలాపుర వెళ్లి అక్కడ కోర్టులో కేసు గెలిపించకపోతే నన్నుపేరు పెట్టి పిలవవద్దు.

అగ్నిహో — యేదో అంతా మిమ్మలినే నమ్ముకుని వున్నాము యెంత డబ్బయినా కేసు గెలిస్తే చాలును. పెళ్లి పనులకి మీ కుమ్మక్కు వుంటే కాని తూగదు సుమండీ నా మీద కోపంచాత కరటక శాస్త్రుల్లూ వాళ్లూ వెళ్లిపోయినారు. వాళ్లు వొచ్చేటట్టు కనపడదు.

గిరీశ·— మీరు కూర్చున్న దగ్గిరనుంచి కాలు కదపకుండా ఎరేంజిమెంటు యావత్తూ నేను చేస్తాను కాదూ.

(నిష్క్రమించుచున్నారు.)

4-వ స్థలము. పెరటిలో జామిచెట్టు కొమ్మమీద వెంకటేశం కూచుని జామిపండు కొరుకుచుండును.

(చెట్టు కొమ్మలు ఆవరించివున్న నూతిలో నీరు బుచ్చమ్మ తోడుతుండును.)

బుచ్చమ్మ:— తమ్ముడూ, గిరీశం గారు గొప్పవారఃప్రా?

వెంక:— గొప్పవారంటే అలా యిలాగా అనుకున్నావా యేవిఁటి? సురేంద్రనాథ్ బానర్జీ అంత గొప్పవారు.

బుచ్చమ్మ:— అతగాడెవరు?

వెంక — అందరి కంటే మరీ గొప్పవాడు.

బుచ్చమ్మ:— అయితే గిరీశం గారికి వుద్యోగం కాలేదేమి?

వెంక — నాన్సన్స్! నువ్వు ఆడదానివి, నీకేం తెలియదు. ఉద్యోగవంటే గొప్పను కుంటున్నావు. ఉద్యోగవంటే యేమిటో తెలిసిందా? సర్వెంట్ అన్న మాట.

బుచ్చమ్మ:— అనగా యేమిటి?

వెంక — సర్వెంటనగానా? నౌకర్ అన్న మాట మన గేదెని కాసే అశిరి గాడు సర్వెంట్. మన యిల్లు తుడిచే అంకి ఒక సర్వెంట్. వీళ్లు మన నౌఖర్లు, పోలీసూ, మునసబూ, తెల్లవాడి నౌఖర్లు. జీతం లావు రాగానే గొప్పనుకున్నావా యేవిఁటి? సురేంద్రనాద్ బానర్జీ, గిరీశంగారూలాంటి గొప్పవాళ్లు తెల్లవాడి దగ్గర కాదు, దేవుఁడి దగ్గిరైనా నౌఖరీ చెయ్యమంటే చెయ్యరు కలక్ట రేవంటాడో తెలిసిందా? పోలీసు వెళితే "స్టాండ్!" నిలుచో అంటాడు గిరీశంగారు వొచ్చారంటే షేక్‌హాండ్ చేసి కుర్చీ మీద కూచోండి అంటాడు. ఆయన హైదరాబాదు నవాబు వెయ్యి రూపాయల పని యిస్తామంటే, నీ పనెవడిక్కావాలి పొమ్మన్నాడు

బుచ్చమ్మ:— ఆయనకి పెళ్లైందిరా?

వెంక:—లేదు.

బుచ్చమ్మ:— తమ్ముడూ, వెధవలు పెళ్లాడ్డం మంచిదంటారు గదా, ఆయ నెందుకు పెళ్లాడారు కాదురా?

వెంక:— నీకు యంత చెప్పినా తెలియదు (గట్టిగా) ఆయన ఉద్యోగం చెయ్యకపోవడం, పెళ్లి మానుకోవడం లోకం మరామత్తు చెయ్యడానికట; యిప్పుడు తెలిసిందా?

బుచ్చమ్మ:— యలా మరమ్మత్తు చేస్తున్నార్రా?

వెంక:— నావంటి కుర్రాళ్లకి చదువు చెప్పడం. (నిమ్మళంగా) చుట్ట నేర్పడం. (గట్టిగా) నాచ్చి కొశ్చన్ అనగా సానివాళ్ల నందర్ని దేశం లోంచి వెళ్లగొట్టడం ఒహటి నేషనల్ కాంగ్రెస్ - అనగా దివాన్గిరీ చలాయించడం ఒహటి యిప్పుడు తెలిసిందా?

బుచ్చమ్మ:— ఉద్యోగం చెయ్యరన్నావే? దివాన్గిరీ యే రాజు దగ్గిర్రా?

వెంక:— యే రాజు దగ్గిరా? — ఆడదానివి నీకెందుకూ యీ భోగట్టా అంతాను?

బుచ్చమ్మ:— నువు కూడా లోకం మరమ్మత్తు చాస్తావుట్రా?

వెంక:— ఓ!

బుచ్చమ్మ — ఐతే వెధవ ముండని కూడా పెళ్లాడతావురా?

వెంక:— నాన్న తన్నకుండా వుంటే తప్పకుండా పెళ్లాడతాను; గాని బోడి గుండు చేస్తే మాత్రం నాకక్కర్లేదు.

(గిరీశం ప్రవేశించి)

గిరీశం:— వదినా యీ చెట్టుకింద నిలబడితే మీరు వనలక్ష్మిలా వున్నారు. (బుచ్చమ్మ వైపు తేరి చూసును).

బుచ్చమ్మ:— విన్నారా? తమ్ముడు వెధవని పెళ్లాడతాట్ట!

గిరీశం — నా ప్రియశిష్యుడూ, మీకు ప్రియసోదరుడూ, అయిన వెంకటేశం విధవా వివాహవేఁ చేసుకుంటే, మేం యావన్మందివిఁన్నీ బ్రహ్మరథం పట్టావాఁ?

బుచ్చమ్మ:— గురువులు గదా ముందు మీరెందుకు చేసుకోరు?

గిరీశం·— అడగవలసిన మాట అడిగారు. చెబ్తాను వినండి. మీ రడిగిన తరవాత చెప్పకపోవడం తప్పని చెబుతున్నాను గాని, యీ మాటలు చెప్పవలసినవి కావు. యేవఁంటారా? నా గొప్పనే చెప్పకో కూడదు గదా? అదొహటి అంతకంటె ప్రమాదమైన మాట మరో టుంది. చూశారా వొదినా!— మొదట్నించీ విధవా వివాహం కూడదు కూడదు అని తప్పు అభిప్రాయంలో పడిపోయివున్న అత్తగారూ, మావఁ గారూలాంటి పెద్దవాళ్లకి యెన్ని శాస్త్రాలూ సవబులూ మనం చెప్పినా, వాళ్లకి నెత్తికెక్కవు యిలాంటి మాటలు వాళ్లతో మనం చెప్పినట్టా యనా కణ్ణుచ్చుకుంటారు. మావఁగారు వేదం మట్టుకే చదువు కున్నారు గాని నేను శాస్త్రాలు అన్నీ చదువుకున్నాను. అబ్బో, నేను మన శాస్త్రాల్లో వుడ్డోలుణ్ణి, శాస్త్రకారుడు యేవఁన్నాడూ? "బాలాదపి సుభాషితం" అన్నాడు అనగా మంచి మాట చంటి పిల్లడు చెప్పినా విని ఆ ప్రకారం చెయ్యండయ్యా అన్నాడు. అయితే మన పెద్దవాళ్లు శాస్త్రంలో చెప్పిన ప్రకారం నడుస్తారూ? యంత మాత్రం నడవరు. మనం శాస్త్రమూ, సవబులూ చూపిస్తే యేవఁంటారు? యీ గుంట వెధ

వలు చెప్పడం మనం వినడవూనా అని కళ్లుచ్చుకుంటారు. నా మాట కేవిఁ చప్పకండి, నాది యినుంలాంటి శరీరం – కొడితే కఱ్ఱ విరిగిపోవాలి గాని చెక్కు చెదరదు. నా ప్రియశిష్యుడికైతేనో ? మీ అందరివీ మెత్తని మృదువైన శరీరాలు అవుటచేత యెవిఁకలు విరిగిపోతాయి గనక యీ మాటలు మన్లో మనం అనుకోవలసినవే గాని మరొాళ్లతో ప్రాణం పోయినా అనవలసినవి కావు. యావఁంటారు ?

బుచ్చ:— అవును.

గిరీ·— అవునంటే చాలదు. యవరితోనూ యీ మాటలు చెప్పనని మీ రంటేనే గాని, నా మనసులో మాటలు నాలుగూ యెలా చప్పడం ?

బుచ్చ:— యవరితోనూ చప్పను.

గిరీ:— వొట్టేసుకోవాలి.

బుచ్చ:— యావఁని వొట్టేసుకునేది ?

గిరీ·— యావఁనా ? మీరు యవరితోనైనా చెబితే నా బుఱ్ఱ పగిలిపోవాలని వొట్టేసుకోండి.

బుచ్చ:— అహఁ ! అలా వొట్టేసుకోను ! మీ బుఱ్ఱ చల్లగా వుండాలి చెబితే నా బుఱ్ఱే పగిలిపోవాలని వొట్టేసుకున్నాను.

గిరీ:— అందుకు నే వొప్పుతానా యేవిఁటి ? నా బుఱ్ఱ పగిలిం తరవాత మీ బుఱ్ఱ జోలికి యవడైనా రావాలి గాని, మీ ప్రాణానికి నాప్రాణం అడ్డు వెయ్యనా ?

బుచ్చ — మా అమ్మని బతికించారుకారా ? మీరు అలాంటి వారే.

గిరీ:— ఆ మాట మీరే అన్నారు గనక, వినండి— చెప్తాను. నేను పెళ్లాడి పెళ్లాం బిడ్డలూ నాకుంటే, వాళ్లని తల్చుకున్న తరవాత ప్రాణానికి తెగించి మీ అమ్మని తియ్యడానికి నూతులోకి గెంత గలిగివుందునా ? యీ జన్మనఁతా లోకోపకారం కింద వినియోగ పర్చుకుందావఁని నిశ్చ యించుకుని యిదివరదాకా ఏకాకినై వుంటిని. సత్యమే. మీలాంటి నా మేలుకోరినవాళ్లు "పెళ్లిచేసుకో" అంటే ఆ మాట తోసేయడం కష్టమే; గాని ఒక మాటకి మాత్రం జవాబు న్యాయంగా చప్పండి. ఒక్కళ్లకి ఉపకారం చెయడం గొప్పా? అందరికీ ఉపకారం చెయడం గొప్పా ?

బుచ్చ:— అందరికి చెయ్యడవేఁ గొప్పనుకుంటాను.

గిరీ:— సరే! ఆ మాట మీద నిలవండి. పెళ్లాడి, ఆలూ బిడ్డలికి, ముచ్చ కాయ ముగ్గురికి ఉపకారం చెయడంకంటే లోకాపకారం కింద యీ ప్రాణం వినియోగ పర్చడం పుణ్యం కాదా? చచ్చే కాలానికి స్వర్గం యెదురుగుండా వొస్తూందే?

బుచ్చ:— లోకానికి యేం వుపకారం చాస్తారు?

గిరీ:— అలా అడగండి. సోషల్ రిఫారమ్, సోషల్ రిఫారమ్ అంటే సంఘ సంస్కారం. అసలు యింగిలీషు మాట యంత అర్థవౌఁతుందో, మీకు, దాని తర్జుమా కూడా అంతే అర్థం అవుతుంది. విప్పి చెప్పా లంటే ఒక సిమిలీ, అనగా ఉపమానం చెప్పి మీకు బోదపరుస్తాను. లోకం తప్పు తోవలో వెళ్లుతూంటే ఆ తోవలోంచి మళ్లించి మంచి లోవలో పెట్టడ మనేది సోషల్ రిపారమ్.

బుచ్చ: — యేమిటా తప్పు తోవ?

గిరీ:— జారూ బురదా గట్లూ గతకలూ వున్న తోవ యలా వుంటుందో యిప్పుడు మనవాళ్ల ఆచారాలు అలా వున్నాయి; ఆ తోవలోంచి బండీ తప్పించి మంచి దిమ్మిసా కొట్టిన హైరోడ్డులోకి మళ్లించాలి. ఆ బండికి రెండు చక్రాలు. ఒకటి విధవా వివాహం, రెండు నాచి క్వొశ్చన్, అనగా సానివాళ్లని హతవాఁర్చడమున్నూ యీ రెండే రాజ మార్గాలు.

బుచ్చ:— మనవాళ్ల దురాచారా లేవిఁటో నాకు బోధపడలేదు.

గిరీ:— ఐతే చెబుతాను వినండి ముసలాళ్లకి చిన్న పిల్లల్నిచ్చి పెళ్లిచెయ్య డం ఒకటి. డబ్బుకి పిల్లల్ని అమ్ముకోవడం ఒకటి. అవునంటారా కాదంటారా?

బుచ్చ:—అవును.

గిరీ:— ఆ ముసలాళ్లు చస్తే కష్టసుఖం యరగని పసిపిల్లలు వెధవలు అవు తారు. ఉప్పూపులుపూ తినడంచాత యేమీ యరగని పసిపిల్లలు పూర్న యవ్వనం వొచ్చిన తరవాత మనసు పట్టలేకపోతే వాళ్లదా తప్పు? "వెధవ వివాహం కూడదూ గిధవ వివాహం కూడదూ" అని ఓర్వలేని మాటలు చెబుతూ, డబ్బు కాసించి, ముసలి పెళ్లిళ్లుచేసే మూర్ఖుల్దా తప్పు? వూరు కుంటా రేం?

బుచ్చ:— నాకు తెలియదు.

గిరీ:— అవును మరి మీరేవఁనగలు? తల్లినీ తండ్రినీ యేవఁనుకున్నా మనుసులో అనుకుని జీర్ణించుకోవాలి గాని, మీలాంటి మంచివాళ్లు పైకంటారా? నాలాంటి వాణ్ణి, యేవఁండీ మావఁగారూ, పిల్లల్ని రూపవంతుడూ, యవ్వనవంతుడూ, బుద్ధి మంతుడు అయ్ని కుఱ్రవాడికి యిమ్మని శాస్త్రంలో వుంది గదా, శాస్త్రానికి విరుద్ధంగా, యెందుచాత డబ్బుకక్కుర్తిపడి ముసలాళ్లకి కట్టబెడుతున్నారయ్యా? శాస్త్రంలో "వెధవలికి పెళ్లిచెయ్యవలసినది" అని శాశించి చెప్పి వుండగా యెందుకు చెయ్యరయ్యా అని అడిగితినట్టాయనా, అర్ధ చంద్రప్రయోగం చేసి అవతలికి గెంటుతారు. అంచాత "శాంతం బోషాణ పెట్టె" అనుకుని నోరు మూసుకు వూరుకున్నాను. యిహ నాచ్చి కొశ్చన్ మాట వినండి సానివాళ్లని హతవాఁర్చడం మంచిదంటారా కాదా?

బుచ్చ:— వాళ్లని చంపెస్తారా యేవిఁటి?

గిరీ:— చంపక్కర్లేదు, "పొమ్మనక్కర్లేదు, పొగబెడితే" చాలునన్నట్టు సానివాళ్లని పెళ్లిళ్లకి పిలవకపోవడం, వాళ్లిళ్లకి వెళ్లకపోవడం, వాళ్లని వుంచుకోకపోవడం, పైం చెప్పిన పనులు చేసే వాళ్లని కనపడ్డ చోటల్లా తిట్టడం, యిలా నాలాంటి బుద్ధిమంతులంతా ఒహటై కొంతకాలం చేసే సరికి, కలికంలోకైనా మరి సాంది వుండదు లేకుంటే చూడండి. మన వెంకటేశం పెళ్లికి తప్పకుండా సానిమేళం తెస్తారు. నే యెరుగుదును. కూడదన్న పనల్లా మావఁ గారు చాస్తారు, కూడిన పని మానేస్తారు. సాని మేళం తావడమనేది డబ్బిచ్చి తద్దినం కొనుక్కోవడ మన్న మాట కాదా? పెళ్లినాటికి నా ప్రియశిష్యుడికి కొంచం యీడొస్తుంది గదా. ఆ సానిముండలు యఱ్ఱగా బుఱ్ఱగా వుండడం చూసి, పెళ్లాం మీద అసహ్యం పుట్టి "యీ పసిపిల్ల యదగడ మెఁప్పుడు, కాపరానికి రావడమెఁప్పుడు, యీ సానివాళ్లు మా మజాగా వున్నారని వాళ్ళని వెంకటేశం వుంచుకుంటే కొంప మునిగిపోతుంది గాని తరవాయి వుండిపోతుందా? యేవఁంటారు?

బుచ్చ — అవును నిజవేఁ.

గిరీ.— గనక లోకం బాగుపడేటందుకుగాను వెధవలకి పెళ్లిచెయ్యడానికి, సానివాళ్ళని సాగరంపడానికి వీర కంకణం కట్టాను. మరే వచ్చి, మీ తమ్ముళ్లాంటివాళ్లకి అనేకులికి విద్యాబుద్ధులు చెప్పుతున్నాను గజీతగాణ్ణై ఔటచేత నూతుల్లో గోతుల్లో పడ్డవాళ్లని పెకి తీస్తాను యింకా నాషనల్ కాంగ్రెస్ ఒకటుంది గాని అందులో నే చేసే పని చాంతాడంత వ్యాఖ్యానం చేస్తే గాని మీకు బోధపడదు. పరిపరి విధాల లోకోపకారం చేస్తున్నాను.

బుచ్చ:— యీ పనులన్నీ పెళ్లి చేసుకుంటే మాత్రం చెయ్యకూడదా?

గిరీ:— యలా జెయడం? లోకవఁంటే యేవిఁటి గంజిగుంట అనుకున్నారా? యేషియా యూరోప్, ఆఫ్రికా, అమెరికా, ఆష్ట్రలేషియా అని, ఐదు ఖండాలు. అందులో అమెరికాలో మనుష్యులు బుఱ్ఱ కిందికీ కాళ్లుపైకీపెట్టి నడుస్తారు. యిక్కడ పగలు గదా యిప్పుడు? అక్కడ రాత్రి. నార్త్ పోల్ అని మరో దేశం వుంది. అక్కడ ఆర్నెల్లు పొగలే, అప్పుడు మరి రాత్రుండదు. ఆర్నెల్లు రాత్రే; అప్పుడు మరి పొగలుండదు. అక్కడేవిఁటనుకున్నారు. సముద్రం అంతా మంచు కెరడైపోతే లేళ్లని బళ్లకి కట్టి సవారీఐ, వాయువేగ మనోవేగంగా వెళతారు. యిన్ని దేశాలకీ వెళ్లి అక్కడి వాళ్లకల్లా ఉపకారం చేస్తే గదా లోకోపకారం అవుతుంది పెళ్లాం బిడ్డలూ వుంటే వాళ్లని వొదిలి యలా పోవడం? అయితే పెళ్లాడమని మీరు చెప్పిన మాట కూడా నుతలామూ కొట్టి పారేయ కూడదు. లోకానికోసం బతకడం ఉత్తమం. అయితే లోకం అంతా యంత విలవో అంతకన్న యెక్కువ విలవైన రత్నంలాంటి ఆడమనిషి దొరికితే, తప్పకుండా పెళ్లాడవలిసిందే. యీ వూరొచ్చే వరకూ నా కలాంటి దివ్యసుందర విగ్రహం, కనపళ్లేదు. మొహవెఁదట చెప్పకూడదు. అలాంటి మనిషి యీ వూళ్లో కనపడ్డది; అందరాని పండుకు ఆశిం చడ వెఁందుకని మనసు మళ్లించుకోడానికి విశ్వప్రయత్నం చేస్తున్నాను గాని మనస్సు లొంగకుండా వుంది. భగవంతుడేం జేస్తాడో! మనస్సుతో యావఁంటున్నానంటే, "ఓ వెఱ్ఱి మనసా! నువ్వు వలచిన చిన్నది ఆణి ముత్యవేఁ గాని యిన్నాళ్ళూ పెళ్లి మానేసి యిప్పుడు "పెళ్లాడదాం, పెళ్లాడదాం" అని యెందుకు సందడి పడతావు? "సంసార సాగరం దుఃఖం, తస్మాజ్జాగ్రతజాగ్రత" అన్నాడు. సంసారంలో పడిపోతే మళ్లీ నీకు లోకోపకారం చేయడాన్నికి అవకాశం వుంటుందా?" అని మనస్సుకి బోధపరుస్తున్నాను పెళ్లాడితే లోకోపకారానికి అవకాశం యంత మాత్రం వుండదు చూశారా వదినా! మాట వరసకి మనం పెళ్లాడతాం అనుకుందాం. సంసారం గడుపుకోవడానికి డబ్బు సంపాదించుకోవాలా? యిదివరకల్లా అంటే బ్రహ్మచర్యం ఆచరిస్తున్నాను. గనక "సత్రాబోజనం, మఠానిద్రా" సరిపోయింది. మాట వరసకి మిమ్మల్ని పెళ్లాడింతరవాత, అలా సరిపోదే! మనంగాని మావఁగారి మూఖానికి లక్ష్యపెట్టక, యవరితోనూ చెప్పకుండా రామవరం వెళ్లి, పోయి అక్కడ శాస్త్రోక్తంగా పెళ్లాడావఁంటే, ప్రస్తుతం మట్టుకు విడో మారియేజి సభవారు మనకి నెలకి నూర్రూపాయలు యిస్తారు. ఓ నాలుగయిదు మాసాలు అలా కాలక్షేపం చేసి, హైదరాబాదాలోగాని

బరోడాలోగాని ఓ వెయి రూపాయల వుద్యోగం సులభంగా సంపాదించు కుంటాను. హయిదరాబాదు నవాబు నెలరోజుల కిందట పెద్ద ఉద్యోగ మిస్తానన్నాడు. "నేను ఒకడి దగ్గిర నౌకరీ చేస్తానా?" అని విఱ్ఱవీగి తోసిపారేశాను. మీరు వివాహం చేసుకోమని సలహా యిస్తారని అప్పుడే యెరిగివుంటే ఆ ఉద్యోగం మించిపోనియ్యక పోదును.

బుచ్చ:— మీరు ఉద్యోగం చెయ్యరన్నాడే, తమ్ముడు?

గిరీ:— అవును బ్రహ్మచారిగా వుండి లోకోపకారం చేస్తూ వున్నంత కాలం పెళ్లిచేసుకోనని శపథం పట్టాను. గాని యిప్పుడు నా అదృష్టంవల్ల లోకం అంతటికన్నా విలవైన వజ్రంలాంటి భార్యా దొరికితే పెళ్లాడక తీరుతుందా? లోకంయొక్క విలవ వెండి అనుకోండి. లోకం వెండైతే మీలాంటి సువర్ణచ్ఛాయగల కుందనపు బొమ్మ, పఞ్చండోవన్నె బంగారం అవునంటారా కాదంటారా? బంగారం విలవ యెక్కువా వెండి విలవ యెక్కువా? చప్పండి.

బుచ్చ:— బంగారవేఁ యెక్కువ.

గిరీ:— సరే, మీలాంటి బంగారం బొమ్మే లభించినప్పుడు లోకం గీకం అవతలబెట్టి పెళ్లాడక తీరదు గదా. మాట వరసకి మనం పెళ్లాడతాం అనుకొండి. పెళ్లాడింతరవాత సంసారం సుఖంగా జరుపుకోవాలంటే లావుగా డబ్బుండాలి గదా? ఉద్యోగం చేస్తేగాని డబ్బు లావుగా రాదే?

బుచ్చ:— అవును.

గిరీ·— అట్టే డబ్బెందుకని అడుగుతారు ఒకవేళ, చెబుతాను వినండి. సంసారానికి యిల్లన్నది ఒకటుండాలి గదా? యేవఁంటారు?

బుచ్చ:— అవును.

గిరీ:— నాకు మేడలుంటేనే గాని కుదరదు. యీలాంటి చిన్న యిళ్లలో నాకు ఉక్కిరి బిక్కిరిగా వుంటుంది. ఆ మేడ చుట్టూ తోట వుండాలి. మావిడి చెట్లూ, అరిటి చెట్లూ, జామిచెట్లూ, చెప్పన్ని వృక్షాలు వేస్తాం. మన వెంకటేశం కోతిలాగా పళ్లు తింటూ యెప్పుడూ ఆ చెట్లమీదే వుంటాడు.

వెంక—: ఆ చెట్ల పళ్లన్నీ నేనే కోస్తాను.

గిరీ:— అంత వాడివి కావనా? మనం అలాగ యిల్లూ, వాకిలీ, తోటా, దొడ్డీ, యేర్పరుచుకునేటప్పటికి మనకి చిన్న పిల్లలు పుడతారు.

వాళ్లని సంరక్షణ చెయ్యాలా? వాళ్లు నేను కుర్చీమీద కూచుని రాసు కుంటూంటే వొచ్చి చెయ్యి బట్టుకు లాగి నాన్నా యిది కావాలి అది కావా లంటారు. మీరు బీరపువ్వులాగ వొంటినిండా సరుకులు పెట్టుకుని, చక్కగా పసుపూ కుంకం పెట్టుకుని, మహాలక్ష్మిలాగ యింట్లో పెత్తనం చేస్తూవుంటే ఒకపిల్ల యిటు వేపు వొచ్చి మెడ కాగలించుకునీ, ఒకపిల్ల అటు వేపు వొచ్చి మెడ కాగలించుకుని "అమ్మా యిది కావాలి, అమ్మా అది కావాలని" అడుగుతారు. వాళ్లకి సరుకూ జప్పరా చేయించాలి, జరీ దుస్తులు కుట్టించాలి. గిరీశం గారి పిల్లల్ని తీసుకురా అని ఒకప్పుడు నవాబుగారి శలవౌతుంది. మన పిల్లల్ని వెంకటేశంలాగ కాయ గావంచా, తెల్ల చొక్కాయితో పంపించడానికి వల్ల కాదు గదా? వాళ్లకి చిన్న బళ్లూ, గిళ్లూ కొనాలి. వాళ్లకి చదువూ సంధ్యా చెప్పించి ప్రయోజకుల్ని చెయ్యాలి? యిదంతా సంసార తాపత్రయం కాదా? యిందులో పడిపోతే మరి లోకోపకారం చెయడానికి అవకాశ వుంటుందా? చెప్పడం మరిచి పోయినాను, అప్పుడు మన వెంకటేశం మనదగ్గిరే వుండి చదువుకుంటాడు.

బుచ్చ:— అలా అయితే మరి నాన్నకి ఖర్చుండదు. నాన్నా అమ్మా వాడి చదువు కోసం దెబ్బలాడ్డు.

గిరీ:— నే వొద్దన్నానా?

వెంక:— నాకో చిన్న గుఱ్ఱబ్బండి కొనాలి.

గిరీ·— వేరే నీకు బండీ యెందుకు? మా పిల్లల బండీలో నువ్వు కూడా వెళ్ళుదువు గాని, వాళ్ళు అల్లర చెయకుండాను, కింద పడిపోకుండాను చూస్తూవుందువు గాని.

వెంక — అక్కయ్యని పెళ్లాడేస్తారా యేవిటి?

గిరీ:— మాట వరసకి అని అంటూంటే, మతిపోయినట్లు మాట్లాడతావేవిటి?

బుచ్చ:— అంతే కద?

గిరీ:— అంతేగదంటే, అంత కంటె అదృష్టం నాకు పట్టడం యలాగ? ఆ మాట మీరు అన్నా, నేను అన్నా, మీవాళ్ళు నన్ను తన్ని తగిలేస్తారు. వెంకటేశం గానీ అన్నట్టాయనా, పెయ్య కట్టు తాడు వుణ్ణే వుంది

వెంక.—ఓయి నాయనో! (వీపు తడువుకొనును) గుప్ చప్! నే అ వూసెత్తను!

బుచ్చ:— మా నాస్తం, రాంభొట్లు గారి ఁ వ్వచమ్మ మీరు వొప్పకుంటే మిమ్మల్ని పెళ్లాడతానంది

గిరీ:— పెళ్లాడడవేఁ వొస్తే, అచ్చమ్మనీ పిచ్చమ్మనీనా పెళ్లాడతాను? యప్పటికైనా "ఒకళ్లతో నాకు పనేవిఁటీ? నా బతుకు సుఖవేఁదో నేను చూసుకుఁంటాను" అని మీలాంటి దివ్య సుందరవిగ్రహమూ, గుణవంతురాలూ, నామీద కనికరించి "గిరీశంగారూ నన్ను పెళ్లాడండి" అంటే పెళ్లాడతాను గానీ అచ్చమ్మల్నీ, పిచ్చమ్మల్నీ మెడకి కట్టుకుని ఉత్తమ బ్రహ్మచర్యం, లోకోపకారం మానుకుంటా ననుకున్నారా యేవిఁటి?

వెంక.— మంచి పండు పడిపోయింది అందుకోండి.

గిరీ:— (పండు తీసి) ఆహా యేమి చాయ! వొదినా మీ వొంటి చాయని వుంది యీ పండు. యిందండి.

బుచ్చ:— బిందెలో పడెయ్యండి. తమ్ముడూ దిగొచ్చి బింద యెత్తు.

గిరీ:— వాడక్కర్లేదు. నే నెత్తుతాన్లెండి. (యెత్తి) ఆహా! యేమి వయ్యారం!

(బుచ్చమ్మ నిష్క్రమించును).

శిష్యా! రెండు పళ్లు రాల్చు.

వెంక·— నాన్నొస్తున్నాడండోయి దిడ్డీ తోవ్వేపు. యేవిఁటి సాధనం?

గిరీ·— ఆకులు దట్టంగా వున్నవేపు దాగో. నేను యాతాం తోడ్డం ఆరంభిస్తాను.

(అగ్నిహోత్రావధాన్లు ప్రవేశించి)

అగ్ని:— గిరీశం గారూ, నీరు తోడుతున్నారండీ? అసిరి గాడు తోడుతాడే, యింగిలీషు చదువుకున్నవాళ్లు, మీ కెందుకా శ్రమ?

గిరీ:— పనివంటి వస్తువ లోకంలో లేదండి ఊరికే కూచుంటే నాకు వూసుపోదు. మొక్కలకా మంచిది, నాకా కసరత్తూ గవునరు, తోట్లో గొప్పు తవ్వుతాడు, సీమఁ రాణీ వారు బీదలూ సాదలకీ యివ్వడానికి బట్టలు కుడతారు యింగిలీషు వాడు సోమరితనం వొప్పడండి. వాళ్లలో పెద్ద కవీశ్వరుడు షేక్స్పియరు యేవన్నాడో విన్నారా 'డిగ్నిటీ ఆప్ లేబర్" అన్నాడు— అనగా కలక్టరు గొప్ప వాడుకాడు, జడ్జీ, గొప్పవాడు కాడు; కాయక్లేశపడి కష్టపడే మనిషే గొప్పవాడన్నాడు అంచాతనే యీ గొప్ప దొర్లంతా మెప్పు పొందాలంటే తోటమాలీ పని చేస్తారు. చెట్లూ చావఁలూ యెక్కడం వొహటి వాళ్లలో గొప్ప విద్య, లాభంలేని పని యేదీ దొరచెయ్యడండి మావఁ గారూ. దొరగారు వూర్నించి వూరికి వెళుతూండగా చాహవేఁస్తుంది చెట్లని పళ్లుంటాయి. నడి తోవలో చెట్టెక్కడం నేర్చుకోకపోతే చాహంతో చావవలిసిందే గదా? యేజన్సీ

కమాన్ చేస్తూవుంటే పెద్ద పులి వొస్తుందనుకొండి. దొరకి చెట్టెక్కడం చాతయితే చపాల్న చెట్టెక్కి ప్రాణం కాపాడుకుంటాడు. అంచేత చదువుతో పాటు చెట్లెక్కడం కూడా నేరుస్తారు.

అగ్ని:— దొర్ల తరీపీదంతా అదో చిత్రం. వెంకడు రాసుకుంచున్నాడా, చదువు కుంచున్నాడా అండి?

గిరీ:— యింత సేపూ చదువుచెప్పి "చెట్లూ చావఁలూ యెక్కి ఆడుకో" అని తోలేశాను.

అగ్ని:—మీకేం మతి పోయిందా యేవిఁటండి? కాలూ చెయ్యి విరుచుకుంటే?

గిరీ:— రేపు మనవాడికి గుణుపురం తాసిల్దారీఅయి అడివిలో కమాను వెళ్లతూవుండగా పెద్ద పులొస్తే చెటెక్కలేక, కాళ్లు వొణికి చతికిల బడాలని మీ అభిప్రాయవాఁ యేవిఁటి?

అగ్ని:— మనవాడికి తాసీల్దారీ అవుతుందండి?

గిరీ:— యెందుకాకూడదూ? గుఱ్ఱాలెక్కడం, చెట్టెక్కడం మనవాడు నేర్చుకోక పోతే, "నాయనా నువ్వు కమాన్లకి పనికి రావు. డసుకు దగ్గిర కూచుని గుమస్తా పని చేసుకో. తాసిల్దారీ గీసిల్దారీ తలపెట్టకు" అని దొర్లంటారు

అగ్ని:— ఆషైతే చిన్న చెట్లెక్కించండి గాని పెద్ద చెట్లప్పుడే యక్కనియకండి

గిరీ·— అంచేతనే జామ చెట్టు యక్కమన్నాను. చూశారా?

అగ్ని:— ఓరి! కోతి వెధవా!

గిరీ —అదుగో తిడుతున్నారూ? దొర్ల చదువు చదువుకుంటే, దొర్ల తరిఫీదు యివ్వక తప్పదు. మీరిలా తిడితే భయపడి కింద పడతాడు, యిలాంటి పనులు మీకిషం లేకపోతే, యింగిలీషు చదువు మానిపించి వేదం చెప్పండి

అగ్ని·— మరిచిపోయి తిటాను యీ యింగిలీషు వాళ్ల సంగతంతా అదో వెఱ్ఱిమొఱ్ఱి.

గిరీ — మీవంటి ప్రాజ్ఞులు అలా అండం నాకు ఆశ్చర్యంగా వుంది వాళ్ల నడవడిక మంచి దవడంచాతనే దేవుఁడు యింత రాజ్యైశ్వర్యం వాళ్లకిచ్చాడు మన శాస్త్రాల్లో మాటలు మనం మరిచిపోయినావుఁ. ఆ మాటలే తెల్లవాళ్లు దొంగతనంగా పట్టుకుపోయి, శాస్త్రం చెప్పినట్టల్లా ఆచరించి

మన రాజ్యం లాగుకున్నారు. మీరు యెరిగిన వారు గదా చెప్పండి, గురువులు దగ్గిర శిష్యులు యేంచేశేవారు? అడివికెళ్లి చెట్లెక్కి సమిధలు తెచ్చేవారు. రండికి మొండికి ఓర్చేవారు. యిప్పుడు యింత ప్రాజ్ఞులైన మీరేవఁంటున్నారూ? మావాడు యిల్లు కదిలి వెళ్లితే కందిపోతాడు, మావాడు జావఁ చెట్టెక్కితే కాళ్లు విరుచుకుంటాడు అని భయపడతున్నారు. మీ శిష్యులు బ్రహ్మాండమైఁన మఱ్ఱిచెట్టు కొనకెక్కి ఆకులుకోసి తెస్తున్నారు కారా? మన పుస్తకాల్లో మర్మం కనుక్కుని దొర్లు బాగుపడుతున్నారు, మన పుస్తకాలు బూజెక్కించి మనం చెడుతున్నాం.

అగ్ని:— మీకు చాలా తెలుసును యీ తెల్లవాళ్లు చేసే విద్యలన్నీ మన గ్రంథాల్లోంచి యెత్తుకెళ్లినవే. యీ రెయిళ్లు గియిళ్లూ యావత్తు మన వేదంలో వున్నాయిష మీది మా పరిశీలనైన బుద్ధి మన కేసు గెలవడానికి మీరు రాసిన నవబులు మా బాగున్నాయి.

గిరీ:— యింకా బాగుండును. రికార్డు పూర్తిగాలేదు. కొన్ని కాగితాలు మీరే పారెశారో, మీ వకీలు వుంచేసుకున్నాడో నాకు బోధపడకుండా వుంది.

అగ్ని:— నేను పారెయ్యలేదండీ. నాకు యింగిలీషు తెలియకపోవడం చాలా చిక్కొచ్చింది.

గిరీ:— మీకే యింగ్లీషు వొస్తె భాష్యం అయ్యాంగార్లా అయిపోరా? యీ మడి తడిపేసి, వున్న కాగితాలు యావత్తుకూ జాబితా రాస్తాను, తమరు వెళ్లండి.

అగ్ని:— మీరు సంసారం పనిపాట్లు యేం శ్రద్ధగా చేసుకుంటారు! మా వాడికి మీలా ప్రయోజకత్వం అబ్బితే నాకొహడి అవసరం వుండదు. దిగేటప్పుడు నిమ్మళంగా సాయంచేసి మరీ దింపండేం? కీడించి మేలించమన్నాడు. (నిష్క్రమించును)

వెంక:— (నిమ్మళంగా) నాన్న యింట్లో కెళ్లిపోయినాడు

గిరీ:— నిమ్మళంగా దిగు.

వెంక:— (వురికి) బతికించారు (వెళ్లిపోబోవును)

గిరీ.— ఆగు ఆగు ఆ వొళ్లొ పళ్లిలా పట్రా.

వెంక:— దొబ్బుతారా యేవిఁటి అన్నీని? అన్యాయం!

గిరీ.— "అన్యాయం పాపనాశనం" అన్నాడు. ఒక్క అన్యాయంతో పాపాలన్నీ పోతాయి అన్ని పళ్లూ నువు మాత్రం తింటావా యేమిటి? తింటే

ష్టమకేక్, కడుపు నొప్పొస్తుంది కడుపు నొప్పొస్తే మీ అమ్మ నోరు పగల్దీసి సోలడు ఆవ(దం వసగుండా గొంతుకలో పోస్తుంది.

వెంక:— నేనావ(దం తాగను.

గిరీ:— అలా అయితే పళ్లట్టే తినకు (యాతాం వొదిలి వెంకటేశం వొళ్లోని కాయలు యెంచుచుండును.)

వెంక:— (యేడుపు మొహంతో) పెద్ద పళ్లన్నీ దొబ్బుతారా యేవి(టి ?

గిరీ.— పెద్దవాళ్లకి పెద్దపళ్లూ, చిన్నవాళ్లకి చిన్నపళ్లూ, యింత సేపూ చెట్టెక్కి చిలకలా కొరికావు చాల్దా? (నాలుగు పెద్దపళ్ల తీసుకొని వెంకటేశం వీపు తట్టి) మై డియర్ బ్రదరిన్లా! యిహ నీ యిష్టవొ(చ్చినట్టు చెట్లూ చావ(లూ యెక్కు. యింగిలీషు వాడు నేచర్ స్టడీ చెయ్యమన్నాడు. జామ చెట్టెక్కి నప్పుడు మాత్రం పండూ, పరువుకాయా, పచ్చికాయా వీట్ల భేదం బాగా స్టడిచేసి, పళ్లే కొయ్యి. అందులో నాలుగు గురు దక్షిణ కింద నాకియ్యి. లేకుంటే కడుపుబ్బుతుంది. నువ్వొహ మాటు చెట్టెక్కిం తరవాత, వలేసి చూసినా మరి పరువుకాయ కనపడదు. "యేరకుమీ కసుగాయలు" అన్నాడు రనెవే !—(వెంకటేశం దాటువేసి పారిపోవును).

పాచిక పారెటట్టే కనపడుతూంది హా! యేమి సొగసు !

క॥ నదమాపొక్కిలి, జాంబూ। నదమా మైచాయ, కోకనదమా పదమా।
పదమాజడ, నడుము వియత్। పదమా, నూగారు గూఢ పదమా చెలికిఁ॥

(నిష్క్రమించును)

కన్యాశుల్కము—చతుర్థాంకము.

1-వ స్థలము రామప్పంతులు యింటి సావిడి.

[రామప్పంతులు కుర్చీ మీద కూర్చుని వుండగా మధురవాణి నిలబడి తమలపాకులు చుట్టి యిచ్చుచుండును.]

రామ:— నేనే చిన్నతనంలో యింగిలీషు చదివి వుంటే జడ్జీల యెదట పెళపెళలాడించుదును. నాకు వాక్ స్థానమందు బృహస్పతి వున్నాడు. అందుచేతనే యింగిలీషు రాకపోయినా నా ప్రభ యిలా వెలుగుతూంది—

మధు:— మాటలు నేర్చిన శునకాన్ని వేటకి పంపితే ఉసుకోమంటే ఉసుకోమందిట.

రామ:— నేనా శునకాన్ని?

మధు:— హాస్యాన్నికన్న మాటల్లా నిజవఁనుకుంటారేవిఁ?

రామ:— హాస్యానికా అన్నావు?

మధు:— మరి మీతో హాస్యవాఁడకపోతే, వూరందరితోటీ హాస్యవాఁడమన్నారా యేవిఁటి?

రామ:— అందరితో హాస్యవాడితే యరగవా?

మధు— అంచేతనే కుక్కన్నా, పందన్నా, మిమ్మల్నే అనాలి గాని, మరొకర్ని అనకూడదే? మిమ్మల్ని యేవఁనడానికైనా నాకు హక్కు వుంది. యిక మీ మాటకారితనం నాతో చెప్పేదేమిటి? మీ మాటలకు భ్రమసేకదా మీ మాయలలో పడ్డాను?

రామ:— నాకు యింగిలీషే వొస్తే, దొరసాన్లు నా వెనకాతల పరిగెత్తరా?

మధు:— మీ అందానికి మేము తెలుగువాళ్లము చాలమో? యింగిలీషంటే జ్ఞాపక వొఁచ్చింది. గిరీశం గారు మాట్లాడితే దొరలు మాట్లాడినట్టు వుంటుందిట.

రామ:— అటా, యిటా ! నీకేం తెలుసును. వాడు వొట్టి బొట్లేరు ముక్కలు పేల్తాడు. ఆ మాటలు గానీ కోటుఁలో పేల్తే చెప్పుచ్చుకు కొడతారు.

మధు:— అదేమో మీకే తెలియాలి ! గాని, గిరీశం గారు లుబ్ధావధాన్లుగారి తమ్ములటా ? చెప్పారు కారు !

రామ:— నీ మనుసు వాడి మీదికి వెళుతూందేం ? ఐతే నీ కెందుకు, కాక పోతే నీకెందుకు ?

మధు:— మతిలేని మాటా, సుతిలేని పాటా, అని.

రామ:— నాకా మతిలేదంటావు?

మధు:— మీకు మతిలేక పోవడవేఁం, నాకే.

రామ:— యెంచేత ?

మధు:— నుదట్ను వ్రాయడం చేత.

రామ:— యేవఁని రాశుంది ?

మధు:— విచారం వ్రాసి వుంది.

రామ:— యెందుకు విచారం ?

మధు:— గిరీశం గారు లుబ్ధావధాన్లు గారి తమ్ములైతే, పెళ్లికి వొస్తారు; పెళ్లికి వొస్తే, యేదైనా చిలిపి జట్టీ పెట్టి, మీ మీద చెయి జేసుకుంటా రేమో అని విచారం.

రామ.—అవును, బాగా జ్ఞాపకం చేశావు. గాని డబ్బు ఖర్చైపోతుందని అవుఁధాన్లు బంధువుల నెవళ్లనీ పిలవడు.

మధు:— గిరీశం గారు పిలవకపోయినా వస్తారు.

రామ:— నువు గానీ రమ్మన్నావా యేమిటి ?

మధు:— మీ కంటే నీతి లేదు గాని నాకు లేదా ?

రామ:— మరి వాడొస్తాడని నీకెలా తెలిసింది?

మధు:— పెళ్లి కూతురు అన్నకి చదువు చెప్పడానికి కుదురుకుని, వాళ్లింట. పెళ్లి సప్లై అంతా ఆయనే చేస్తున్నారట. అంచేత రాకతీరరని తలుస్తాను.

రామ:— వాడొస్తే యేమి సాధనం?

మధు:— నన్నా అడుగుతారు ?

రామ:— పెళ్లే తప్పిపోతే ?

మధు:— యలా తప్పుతుంది ?

రామ:— తప్పిపోడానికి ఒక తంత్రం పన్నాను.

మధు — అయితే, మధురం మాట చెల్లించారే ?

రామ:— చెల్లించక రావఁప్ప యే చెరువు నీళ్లు తాగుతాడు ?

మధు:— యేదీ ముద్దు (ముద్దు పెట్టుకొనును.)

రామ:— గాని మధురం, కీడించి మేలెద్దాం. ఒకవేళ దెబ్బబే జోటు అయి పోయి వాడు రావడవేఁ తటస్థిస్తే యేవిఁటి సాధనం ?

మధు:— ఆడదాన్ని, నన్నా అడుగుతారు ?

రామ:— ఆడదాని బుద్ధి సూక్ష్మం. కోర్టు వ్యవహారం అంటే చెప్పు. యెత్తుకి యెత్తు ఇంద్రజాలంలా యెత్తుతాను ? చెయి ముట్టు సరసవఁంటే మాత్రం నాకు కరచరణాలు ఆడవు.

మధు:— పెళ్లి నాలుగు రోజులూ, తలుపేసుకుని యింట్లో కూచోండి.

రామ:— ఆడదాని బుద్ధి సూక్ష్మవఁని చెప్పానుకానూ ? మా మంచి ఆలోచన చెప్పావు.

మధు:— గాని, నాకొక భయం కలుగుతూంది. నిశి రాత్రి వేళ పైగొళ్లెం బిగించి, కొంపకి అగ్గిపెడతాడేమో ?

రామ:— చచ్చావేఁ! వాడు కొంపలు ముట్టించే కొరివి ఔను. మరి యేవి గతి ?

మధు:— గతి చూపిస్తే యేమిటి మెప్పు?

రామ:— "నువ్వు సాక్షాత్తూ నన్ను కాపాడిన పరదేవతవి" అంటాను.

మధు:— (ముక్కుమీద వేలుంచి) అలాంటి మాట అనకూడదు. తప్పు !

రామ:— మంచి సలహా అంటూ చెప్పావంటే, నాలుగు కాసులిస్తాను.

మధు:— డబ్బడగలేదే ? మెప్పడిగాను. నేను నా ప్రాణంతో సమానులైన మిమ్మల్ని కాపాడుకోవడం, యెవరికో ఉపకారం ?

రామ:— మెచ్చి యిస్తానన్నా తప్పేనా ?

మధు:— తప్పు కాదో ? వేశ్య కాగానే దయా దాక్షిణ్యాలు వుండవో ?

రామ:— తప్పొచ్చింది. లెంపలు వాయించుకుంటాను, చెప్పు.

మధు:— పెళ్లి వంటలకి పూటకూళ్లమ్మని కుదర్చండి

రామ:— చబాష్! యేమి విలవైన సలహా చెప్పావు! యేదీ చిన్న ముద్దు (ముద్దు పెట్టుకోబోయి, ఆగి) గాని గిరీశం గాడు నన్నూ దాన్నీ కూడా కలియగట్టి తంతాడేమో?

మధు:— ఆ భయం మీకక్కరలేదు. పూటకూళ్లమ్మ కనపడ్డదంటే, గిరీశం గారు పుంజాలు తెంపుకు పరిగెత్తుతారు, ఆమె నోరు మహా చెడ్డది.

రామ:— అవును. నోరే కాదు, చెయ్యి కూడా చెడ్డదే. దాం దెబ్బ నీకేం తెలుసును. గాని, మా దొడ్డసలహా చెప్పావు. యేదీ ముద్దు (ముద్దు పెట్టుకొనును.) (ముద్దు బెట్టుకుంటుండగా, లుబ్ధావధాన్లు ఒక వుత్తరము చేత బట్టుకుని ప్రవేశించును)

లుబ్ధా:— యేమిటీ అభావ చేష్టలూ!

రామ:— (గతుక్కుమని తిరిగి చూసి) మావాఁ పడుచువాళ్లం గదా? అయినా, నా మధురవాణిని నేను నడివీధిలో ముద్దెట్లుకుంటే, నన్ను అనేవాడెవడు?

మధు:— నడి కుప్ప మీద యెక్కి ముద్దు పెట్టుకోలేరో? పెంకితనానికి హద్దుండాలి బావగారికి దండాలు, దయచెయ్యండి (కుర్చీ తెచ్చి వేయును)

రామ.— నాకు మావఁగారైతే, నీకు బావ గారెలాగేవిఁటి?

మధు:— మా కులానికి అంతా బావలే. తమకు యలా మావఁలైనారో? (లుబ్ధావధాన్లుతో) కూచోరేం? యేమి హేతువో గాని బావ గారు కోపంగా కనపడుతున్నారు. రేపు పెళ్లైన తరవాత అక్కగారిని, వీధి తలుపు గడియవేసి మరీ ముద్దెట్టుగుంటారేమో చూస్తాను గదా? అయినా మీ అల్లుడుగారికి చిన్నతనం యింకా వొదిలింది కాదు

రామ·— పైలా పచ్చీసీలో, చిన్నతనం కాక పెద్దతనం యలా వొస్తుంది? యేం, మావాఁ! కోపవాఁ?

లుబ్ధా:— నాకు పెళ్లీ వొద్దు పెడాకులూ వొద్దు.

రామ:— (మధురవాణి చెవిలో) చూశావా మధురం, నా యంత్రం అప్పుడే పారింది. (పైకి లుబ్ధావధాన్లుతో) అదేం, అలా అంటున్నారు? నిశ్చయం అయిన తరవాత గునిసి యేం లాభం?

లుబ్ధా:— నీ సొమ్మేం పోయింది? గునియడం గినియడం కాదు. నాకీ పెళ్లి అక్కర్లేదు.

మధు:— (రామప్పంతులు చెవిలో) యేమిటా వుత్తరం?

రామ:— (మధురవాణి చెవిలో) అగ్నిహోత్రావధాన్లు పేరుపెట్టి నేనే బనాయించాను

మధు.— (రామప్పంతులు చెవిలో) యేమ(ని?

రామ·— (మధురవాణి చెవిలో) నువ్వు ముసలవాడివి గనక నీ సంబంధం మాకు వొద్దని.

మధు:— చిత్రం! చెప్పేస్తాను

రామ·— (మధురవాణి చెవిలో) నీకు మతిపోయిందా యేమిటి? పెళ్లి తప్పించమని నువ్వే నా ప్రాణాలు కొరికితే, యీ యెత్తు యెత్తాను నోరు మూసుకో

మధు:— (లుబ్ధావధాన్లు చెవిలో) యీ సంబంధం మీకు కట్టిపెట్టాలని పంతులు చూస్తున్నారు. వొప్పుకోకండి.

రామ:— (మదురవాణితో) యేమీ బేహద్బీ! (లుబ్ధావదాన్లతో) స్త్రీ బుద్ధి ప్రళయాంతకః అన్నాడు. దాని మాటలు నమ్మకండి కల్పనకి యింత మనిషి లేదు.

లుబ్ధా:— (చేతిలోని వుత్తరమును ఆడిస్తూ) యీ కుట్రంతా నీదే

రామ:— (తీక్షణంగా మధురవాణి వైపు చూసి, లుబ్ధావధాన్లుతో) కోపం కోసంలా వుండాలి గాని, యేకవచన ప్రయోగం కూడదు.

లుబ్ధా:— యిదంతా మీ కల్పనే, నా కొంప ముంచడానికి తలపెట్టారు. చదవండి

రామ:— (వుత్తరం అందుకోక కుర్చీ వెనక్కి తీసుకుని) ఆ వుత్తరం సంగతి నాకేం తెలుసును?

లుబ్ధా:— వేసిన వాడివి, నీకు తెలియకపోతే, యెవరికి తెలుస్తుంది?

రామ:— అదుగో మళ్లీ యేకవచన ప్రయోగం! మెత్తగా మాట్లాడుతున్నానని కాబోలు ఆనాడీ చేస్తున్నారు? వుత్తరం గిత్తరం నేను కల్పించానని, మళ్లీ అన్నారంటే కథ చాలా దూరం వేళుతుంది. ఆ సంగతి మట్టుకు కాని వుండండి. రామప్పంతులు తడాఖా అంటే యేమ(నుకున్నారో?

లుబ్ధా:— నువ్వు —

రామ:— అదుగో మళ్లీ.

లుబ్ధా.— మీ కల్పనైతేనేం, మరొహరి కల్పనైతేనేం, బుద్ధి పొరపాటు నాది. మధ్య వెధవలతో నాకేం పని. వెంటనే బయల్దేరిపోయి, ఆ అగ్ని హోత్రావధాన్లునే అడుగుతాను?

రామ·— మాటలు మా జోరుగా వొస్తున్నాయి. జాగ్రత (లుబ్ధావధాన్లు వెళ్లను) నన్నేనా వెదవలు అంటున్నాడు.

మధు·— నన్ను కూడా కలుపుకోవాలని వుందా యేవిఁటండి?

రామ — నన్ను మట్టుకు వెధవని కింద కట్టావూ?

మధు — నే వుండగా వెధవలు మీరెలా అవుతారు?

రామ:— నన్ను సప్త వెధవని చేశావు. మరి యింకా తరవాయి యేం వుంచావు?

మధు:—అదేవిఁటి ఆ మాటలు?

రామ·— ఆ వుత్తరం నేను బనాయించానని ఆ వెధవతో యెందుకు చెప్పావు?

మధు:— మీ తోడు, నేను చెప్పలేదే?

రామ — మరి నేను బనాయించానని, వాడికెలా తెలిసింది?

మధు — యెందుకీ ఆందోళన?

రామ — మరి, ఆ వెధవ ఆ వుత్తరం తీసికెళ్లి అగ్ని హోత్రావధాన్లుకి చూపిస్తే, నా మీద వాడు వెంటనే ఫోర్జరీ కేసు బనాయిస్తాడే? పీక తెగి పోతుంది? యేవిఁటి సాధనం?

మధు — యంత్రం యెదురు దిరిగిందో? ఐతే చక్రం అడ్డు వేస్తాను. (మదురవాణి తొందరగా వీధిలోకి వెళ్లను) యిదెక్కడికి పారిపోతూంది? యిదే చెప్పేసింది దొంగ పని చేసినప్పుడు రెండో వారితో చెప్పకూడదు. వెధవని చెవులు నులుపుకుంటాను. పరిగెత్తి వెళ్లి చేతులో కాగితం నులుపుకొత్తునా? —గాడిద కొడుకు కరిస్తే? పోయి మీనాక్షి కాళ్లు పట్టుకుంటాను.

(మధురవాణి వక చేతితో వుత్తరము, వక చేతితో లుబ్ధావధాన్లు చెయ్యి పట్టుకుని ప్రవేశించును)

మధు:— (రామప్పంతులతో) చాలు, చాలు, మీ ప్రయోజకత్వం బావ గారికి అన్నా, తమ్ముడా, కొడుకా, కొమ్మా? మిమ్మలిని అప్తులని నమ్ముకుని, సలహాకి వస్తే, ఆలోచనా సాలోచనా చెప్పక ఏకవచనం, బహువచనం, అని కాష్టవాదం పెట్టారు. బావా! కుర్చీ మీద కూచోండి (కుర్చీ మీద కూచోబెట్టి) (రామప్పంతులుతో) యీ వుత్తరం యేవిఁటో నింపాదిగా చదివి చూసుకోండి (వుత్తరం రామప్పంతులు చేతికి యిచ్చును)

రామ — (వుత్తరం అందుకుని తనలో) బతికాన్రా దేవుఁడా. (చూచుకుని) అరే నా వుత్తరవేఁ కాదే యిది. నా నీడ చూసి నేనే బెదిరాను (పైకి) మావాఁ! వొస్తూనే తిట్లతో ఆరంభిస్తే యెంతటి వాడికైనా కొంచం కోపం వొస్తుంది. నెమ్మదిగానూ, మర్యాదగానూ, నన్నొచ్చి యేం సహాయం చేయమంటే అది చెయనూ ?

లుబ్ధా:— మరైతే యీ పటాటోపం వొద్దని రాయండి ఆతగాడికి పటాటోపం కావలిస్తే ఆ ఖర్చంతా అతగాడే పెట్టుకోవాలి.

మధు·— (లుబ్ధావధాన్లు, జుత్తు ముడి విప్పి దులిపి) యేం ధూళి! సంరక్షణ చేసేవాళ్లు లేకపోబట్టి గదా? (గూటిలో నుంచి వాసన నూనె దువ్వెనా తెచ్చి తల దువ్వుచుండును.)

రామ·— (ఉత్తరం తిప్పి కొస చూసి చదువును.) "శేవకుడు తమ్ములు

గిరీశం"— వీడా!

మధు:— పైకి చదవండి

రామ — నీ గిరీశం, అనగానే పైకి చదవాలేం?

మధు·— అయితే, మీరే చదువుకు ఆనందించండి.

లుబ్ధా·— "నీ గిరీశం" అన్నారేం ?

రామ:— అది వేరే కథ.

లుబ్ధా:— పైకి చదవండి.

రామ:— (చదువును)

"శేవకుడు, తమ అత్యంత ప్రియ సోదరులు గిరీశం అన్కే నమస్కారములు చేసీ బ్రాయంగల విన్నపములు, తః యీ నాటికి వృద్ధాప్యంలో నయినా మీరు తిరిగీ వివాహం చేసుకుని ఒక యింటి వారు కావడమునకు నిశ్చయించితిరన్న మాట విన్నియమందానందకందళిత హృదయారవిందుడ నైతిని."

లుబ్ధా:— వెధవ, వృద్ధాప్యమంటాడూ? మొన్నకాక మొన్ననే గదా యాభై దాటాయి.

మధు:— (దువ్వెన మొలనుపెట్టి, లుబ్ధావధాన్లు జుత్తు ముడి వేసి) సంరక్షణ లేక యిలా వున్నారు గాని, యవరు మిమ్మల్ని ముసలివాళ్లనేవారు?

రామ.— (చదువును) "మీకు కాబోవు భార్య, నా ప్రియశిష్యుండగు వెంకటేశ్వర్లు చెలియలగుటంజేసి నాకు బ్రహ్మానందమైనది. నేను అగ్నిహోత్రావధానులు వారి యింటనే యుండి పెళ్లి పనులు చేయించుచున్నాడను. వారు నన్ను పుత్ర ప్రాయముగా నాదరించుచున్నారు. బహు దొడ్డవారే గాని చంద్రునకు కళంక మున్నటుల వారికి కించిత్తు ద్రవ్యాశా, కించిత్తు ప్రథమ కోపముం గలవు"

వ్యాకరణం వెలిగిస్తున్నాడయ్యా గుంటడూ!

"షరా"— ఆ కోపం వొచ్చినపుడు మాత్రం యెదట పడకుండా దాగుంటే యెముకలు విరగవు. ప్రాణం బచాయిస్తుంది. మరేమీ పర్వావుండదు—ద్రవ్యాశ అనగా, అది వారికిగాని మీకుగాని ఉపచరించేదికాదు. మీవూరి వారెవరోగాని ఒక తుంటరి, మీరు విశేషధనవంతులనియు, పెళ్లి దేవ దుందుభులు మ్రోయునటుల చేతురనియు, వర్తమానము చేయుటను, యేబది బండ్లమీద యీ వూరివారి నందరిని తర్లించుకు రానైయున్నారు. ఇంతయకాక, దివాంజీ సాహేబువారి నడిగి, ఒక కుంజరంబునూ మూడు లొట్టియలనూ, యేను గుఱ్ఱంబులం గూడ తేనై యున్నారు. బంగారపు టడ్డల పల్లకీ గూడ దెచ్చెదరు.

"షరా:— దాని మీద సవారీ ఐ, ఆలండౌ లత్తులతో వూరేగి, మీరు పెళ్లి చేసుకోవడం నాకు కన్నుల పండువేగాని, యిదంతా వృథా వ్యయం గదా అని నాబోటి ఆప్తులు విచారిస్తున్నారు. యెద్దు పుండు' కాకికి రుచి. రామప్పంతులు సొమ్మేం బోయింది?"

వెధవ! నా వూసెందుకోయి వీడికి?

"యిందులో ఒక పరమరహస్యం. అది యెద్దియనిన, యీ రామప్పంతులు చిక్కులకు, జూకాల్; తెలివికి బిగ్ యాస్"

యిదేవిఁటోయి, యీ బొట్లేరు యింగిలీషు!
"అనగా"

వ్యాఖ్యానం కూడా వెలిగిస్తున్నాడయా!
"జాకాల్, అనేది, గుంటనక్క"
పింజారీ వెధవ!

"బిగ్ యాస్, అనగా, పెద్ద—"
వీడి సిగ దరగా! యేం వీడి పోయీకాలం! వీడి మీద తక్షణం డామేజి దావా పడేస్తాను.

(మధురవాణికి నవ్వొచ్చి, ఆపుకోజాలక, విరగబడి నవ్వును.)

యెందుకలా నవ్వుతావు? నీ మొగుడు నన్ను తిడుతున్నాడనా ఆనందం?

మధు:— (నవ్వుచేత మాట తెమలక, కొంతసేపటికి) కాదు — కాదు — మీ తోడు — లోటి—

రామ:— నాతోడేవిఁటి! నేను చస్తే నీకు ఆనందవేఁ!

మధు:— (ముక్కు మీద వేలువుంచి, రామప్పంతులు దగ్గరకువెళ్లి, సిరస్సు కౌగలించుకొని, ముద్దెట్టు కొనును) యేమి దుష్ట మాటా!

రామ:— మరెందుకు నవ్వుతావ్?

మధు — లోటి— లోటి లోటి—

రామ:— యేవిఁటా "లోటి"?

మధు:— లోటి — పిట —

రామ — అవును, లోటిపిట, అయితే?

మధు:— (సమాళించుకుని) యెందుకో?

రామ:— యెందుకో నాకేం తెలుసును?

లుబ్ధా — ఉత్తరం వల్ల మీరే తెమ్మన్నట్లు అగుపడుతూందే?

రామ:— నేనా? నేనా? నాకెందుకూ లోటిపిట?

మధు:— (ఉప్పెనగా తిరిగీ నవ్వుతూ) యెక్కడానికి.

రామ:— నేనా యెక్కడం?

మధు:— యెందుకు కూడదూ? మీరొక లొటి — పిట — బావగారొక లొపిట.. హో— హో— హొలిశెట్టి— పెళ్లి సప్లయిదారుడు గనక, అతడో లొటిపిట—— యెక్కి హొలాలంట— వూరేగండి— వెన్ను కుప్పెక్కి— ఆ వైభవం——కళ్లారా—చూస్తాం —(మిక్కిలిగా నవ్వును నవ్వు సమాళించుకుని) బావ గారూ, క్షమించండి— ఆ దుష్టు వ్రాతకి నవ్వాను— మరేం గాదు.

రామ:— దుషంటే దుష్టా! గాడిద!

లుబ్ధా:— మీరొహ, పెద్ద గాడిదని కూడా తెమ్మన్నారని కాబోలు, రాశాడండీ.

రామ — లేదు, లేదు, గాడిదె మాట వుత్తరంలో యక్కడా లేదు.

లుబ్ధా:— వుంది నేను చదివానండీ గాడిదనెందుకు తెమ్మన్నావయ్యా నా నెత్తి మీదికీ?

రామ:— నీకు మతిపోతూందా యేమిటి? గాడిదె మాట లేదంటూంటేనే? (మధురవాణి తిరిగీ నవ్వుచుండును) నీక్కూడా మతిపోయిందీ? యెందుకా నవ్వు? నన్ను చూశా? అవుధాన్లును చూశా?

మధు:— యెందుకు — ఆ — అనుమానం? —సామెత — వుంది.

రామ:— యేమిటా సామిత గీమితాను?

మధు:— గాడిద అందిట —పాటకి నేను— అందానికి —మా అప్పా —అందిట —

రామ —- అంటే?

మధు.— పెళ్లికి గాడిద— లొటిపిటా మాట— యిన్నాళ్లకి —మళ్లీ విన్నాను గదా అని.

రామ:— వింటే?

మధు:— నవ్వొచ్చింది. మీరు కూడా నవ్వరాదూ? యెందుకీ దెబ్బలాట?

రామ — వీడిమీద డామేజి దావా వెంటనే పడేస్తాను.

మధు:— (లుబ్ధావధాన్లుతో) బావా, యెందుకు మా పంతులు గారి మీద అన్యాయంగా అనుమానం పడతారు? ఆయన నిజంగా మిమ్మల్ని అన్న గార్లా భావించుకుంటున్నారు. గిరీశం గారు పంతులు మీద వ్రాయడానికి కారణాంతరం వున్నది. మీతో చెప్పవలసిన సంగతి కాదు గాని, మీ ఉభయులకూ స్నేహం చెడడానికి సిద్ధంగా వున్నప్పుడు చెప్పక తీరదు మీ గిరీశం గారు నాకు కొన్నాళ్లు యింగ్లీషు చెప్పేవారు.

కొద్ది రోజులు నన్ను వుంచుకున్నారు. మా పంతులు గారు ఆయన దగ్గిరనుంచి నన్ను తీసుకు వెళ్లిపోయి వచ్చినారనే దుఃఖంచేత లేని పోని మాటలు కల్పించి "నక్కా గిక్కా" అని వ్రాశారు గాని, ఆ బొల్లి మాటలు నమ్మకండి.

రామ:— "నక్కా గిక్కా" వొట్టినే పోతుందనుకున్నావా యేమిటి ? డామేజి దావా పడ్డ తరవాత దాని సంగతి తెలుస్తుంది.

మధు:— బావా, మరొక మాట ఆలోచించండి. పంతులకేం లాభం యేనుగులూ, లొటిపిటలూ, గాడిదలూ —(నవ్వును.)

రామ:— మనిషివి కావా యేమిటి ? గాడిదె మాట లేదంటూంటేనే ?

మధు:— పోనియ్యండి - మీకెందుకు కోపం! గాడిదలు లేకపోతే కడంవ్వే ఆయెను. యివన్నీ మీ యింటి మీద పడి తింటే మా పంతులు గారికి యేం లాభం ? చెప్పండీ. ఒకవేళ రాతబు చేరం జరుగుతుంది గనక పోలిశెట్టికి లాభించవచ్చును.

లుబ్ధా:— బాగా చెప్పావు —పోలిశెట్టి చేసిన పనే!

రామ:— చవగ్గా చేస్తాడని ఖర్చు వెచ్చం కోవఁటాడి మీద పెట్టావు. అనుభవించు.

మధు:— యిప్పుడు మించిపోయినదేమి ? పెళ్లికూతుర్ని పంపిస్తే పది రూపాయలు ఖర్చుతో యిక్కడ ముడిపెట్టేస్తాం. మీరెవరూ రావద్దని, మీ మావఁ గారిపేర వుత్తరం వ్రాయండి.

లుబ్ధా: —మా ప్రశస్తమైన ఆలోచన చెప్పావు. మావఁ గారూ, మధురం మా బుద్ధిమంతురాలు

రామ:— అదుగో! "మధురం గిధురం" అని మీరు అనకూడదు "మధుర వాణి" అనాలి.

లుబ్ధా:— పొరపాటు — గాని తీరామోసి వాళ్లు పెళ్లికూతుర్ని ఒక్కర్తెనీ పంపించేస్తే ?

మధు:— మరేం ? మీ తీపు దిగదీసిందీ ? పెళ్లి చేసుకొండి

లుబ్ధా:— నా ప్రాణంపోతే యీ సంబంధం చేసుకోను. ఆ వుత్తరం కొసాకూ చదివితే అభావ చేష్టలు మీకే బోధపడతాయి.

మధు:— చదవడం మానేసి యేమిటి ఆలోచిస్తున్నారు ?

రామ — గిరీశం గాడి మీద పరువు నష్టానికి డామేజీ దావా తేకమాన్ను -వాడి మొహం లాగేవుంది వుత్తరం చదివేదేవిఁటి.

లుబ్ధా:— మా వెదవ నా పరువు మాత్రం యేమైనా వుంచాడనా? అయినా తరవాయి చదవండీ.

రామ:— (చదువును) తాజా కలం. చిన్నది బహులక్షణంగా వుంటుంది. గాని కొంచం పెయ్యి నాకుడు మాత్రం కద్దు. అద్దానిని మనవారు వైధవ్య హేతువ అంౘదు. యిది వట్టి సూప — సూపర్ — స్టిషన్— అనగా, తెలివితక్కువ నమ్మకం. మనవంటి ప్రాజ్ఞులు లెక్కించవలసినది కాదు షరా—దీనికి వక చిన్న బైరాగీ చిటికీ వున్నది. చిమ్మిటతో పెయ్యి నాకుడు వెంౘ్రుకలూడబీకి, ఒక హే - పౌడర్ అనగా, గుండ కద్దు; ఆ గుండ ప్రామినచో మరల పెయ్యి నాకుడు పుట్టనేరదు. ఈలోగా దైవాత్తూ వైధవ్యంబే సంప్రాప్తించినచో, పదే పదే క్షౌరంబౌను గావున పెయ్యి నాకుడు బాధించనేరదు. రెండవ నెంబరు షరా— ఒకవేళ వైధవ్యం తటస్థించినా, మా వదెనె గారు జుత్తు పెంచుకునే యడల, మీరేం జేయ్యగలరు, నేనేం జెయ్యగలను?"

మధు — బాల్చాలు; యీపాటికి చాలించండి. గిరీశం గారు యేం తుంటరి?

రామ — యిప్పుడైనా వాడి నైజం నీకు బోధపడ్డదా? (చదువును) మూడవ షరా— యీ రోజుల్లో స్త్రీ పునర్వివాహం గడబిడ లావుగా నున్నది. తమకు విశదమే. మీరు స్వర్గంబునకుం బోయి ఇంద్రభోగం బనుభ వించుచుండ నామెకు పునర్వివాహము చేసికొన బుద్ధి పొడమ వచ్చును. అది మాత్రం నేను ఆపజాలనని స్పష్టముగా తెలియునది ఏలననిన? వద్దని మందలించుటకు ఎదట పడితినో, "మీయన్న స్వర్గంబున రంభతో పరమానందంబు నొందుచు నున్నారు కదా, నా గతేమి" యని యడిగినచో నేమి యుత్తర మీయువాడ?

మధు — మరి చాలించండి

రామ.— నీ యిష్టం వొచ్చినపుడు చదివి, నీ యిష్టం వొచ్చినపుడు మానేస్తా ననుకున్నావా? (చదువును)

నాల్గవ షరా.—కొదువ అన్ని హంశములూ బహు బాగావున్నవి తప్పకుండా యీ సంబంధం మీరు చేసుకోవలసిందే మీ అత్త గారు సాక్షాత్తు అరుంధతివంటి వారు మనలో మన మాట, ఆమెకు యీ సంబంధం యెంత మాత్రమూ యిష్టము లేదు పుస్తెకట్టే సమయమందు, మీ

యింటి నూతిలో పడి ప్రాణత్యాగం చేసుకుంటానని, యిరుగు పొరుగమ్మలతో అంటున్నారు. గాని పర్వాలేదు ఆ నాలుగు గడియలూ, కాళ్లూ చేతులూ కట్టేద్దాం. మూడు ముళ్లూ పడ్డ తరువాత నూతులో పడితే పడ నియ్యండి. మన సొమ్మేంబోయింది.? పోలీసువాళ్ల చిక్కు లేకుండా మాత్రం, వాళ్లకేమైనా పారేసి వాళ్లని కట్టుకోవలసి వస్తుంది. యీసంగతులు యావత్తూ మీ మేలుకోరి వ్రాసితిని యిక్కడ వారికి తెలియరాదు. మరచిపోయినాను, పిల్ల జాతకం అత్యుత్కృషంగా వుందట. ఆ బనాయింపు కూడా రామ–''

మధు:— రామ ?

రామ.— అది ఆడవాళ్లు వినవలసిన మాట కాదు.

లుబ్ధా:— అది కూడా మీరే బనాయించారంటూ డేవిఁటండీ ?

రామ:— వాడి నోటికి సుద్దీ, బద్దం వుందీ ? డామేజి పడితే గాని కట్టదు.

లుబ్ధా:— కొంచం అయినా నిజం వుండక పోతుందా, అని నా భయం. అత్తగారికి యిష్టంలేదని పోలిశెట్టి కూడా చెప్పాడు. యీ సంబంధానికి వెయి వేల దణ్ణాలు; నాకొద్దు బాబూ

మధు:— బాగా అన్నారు. మీ సంబంధం మాకు యెంత మాత్రం వొద్దని; మీ మావఁ గారి పేర వ్రాయండి. కాగితం కలం తేనా ?

లుబ్ధా:— మావాఁ! మరి ముందూ వెనకా ఆలోచించక వెంటనే వుత్తరం రాసి పెట్టండి. (నిలబడి మధురవాణి చెవిలో రహస్యము మాట్లాడును, మధురవాణి లుబ్ధావధాన్లు చెవిలో మాట్లాడును).

రామ:— మొహం మీద మొహం పెట్టి, యేవిఁటా గుసగుసలు ?

పైనుంచి పోస్టు జవాను—"లుబ్ధావదాన్లుగారున్నారండీ, వుత్తరం వొచ్చింది"

(మధురవాణి పైకి వెళ్లి వుత్తరము తెచ్చి లుబ్ధావదాన్లు చేతికి యిచ్చును.
లుబ్ధావధాన్లు రామప్పంతులు చేతికి యిచ్చును)

లుబ్ధా.— సులోచనాలు తేలేదు. మీరే చదవండి.

రామ.— (తనలో చదువుతూ) మరేఁవీ! చిక్కే వొదిలిపోయింది మీ మావఁగారి దగ్గర్నించి.

లుబ్ధా·— యేవఁని ? యేనుగులూ, లొటపిటలూ తానంటాడా యేవిటండి ?

రామ·—మీా సంబంధవేఁ అక్కర్లేదట.

లుబ్ధా.— యేవిఁటీ ? యెంచేతనో? వాడికా అక్కరేదు ? నాకా అక్కర్లేదు? తన పరువుకి నే తగాను కానో ?

మధు:— నిమిషం కిందట పెళ్లి వొద్దన్నారే ? యిప్పుడు పెళ్లి తప్పిపోయిందని కోపవాఁ ?

లుబ్ధా:— యింకా యేం కూస్తాడో చెప్పండీ.

రామ:— మీారు పీసిరి గొట్లని యెవరో చెప్పారట.

లుబ్ధా:— నేనా పీసిరి గొట్టుని? వొక్క పాటున పద్దెనిమిది వొందలు యే పీసిరి గొట్టు పోస్తాడు? యింత సొమ్ము యెన్నడైనా, ఒక్కసారి, అగ్ని హెూత్రావుధాన్లు కళ్లతో చూశాడూ? సంసారం పొక్తుగా చేసుకుంటే పీసిరి గొట్టా? వాడి సొమ్ము వాడి నెత్తిని కొట్టిన తరవాత, నేనెలాంటి వాణ్ణి అయితే వాడికేం కావాలి?

మధు:— యెలాంటి వాళ్లేం ? బంగారంలా వున్నారు?

రామ:— మీారు ముసలివాళ్లనీ, మీాకు క్షయరోగం వుందనీ కూడా యెవరో చెప్పారట.

లుబ్ధా.—నేను ముసలివాణ్ణా వీడి సిగ తరగా! యాభైయేళ్లకే ముసలిటండీ? కొంచం దగ్గు వుండడవేఁ కాగట్టండి (దగ్గును) నిలివెడు ధనంపోసి పిల్లని కొనుక్కున్న తరవాత, మరి దాని ఘోషా, నా ఘోషా వాడి కెందుకయ్యా? డబ్బుచ్చుకున్న తరవాత చచ్చిన శవానికైనా కట్టక తీరదు. మాటాడ్డేం?

రామ:— అవును, నిజవేఁ. మీారు ముసలివాళ్లైతే మాత్రం?

లుబ్ధా·— అదుగో. ఐతే మాత్రం అంటారేవిఁటి? నువ్వే పెట్టావు కాబోలు యీా పెంటంతాను.

రామ·— అన్ని పెంటలు పెట్టడానికీ, మీా తమ్ముడు గిరీశం అక్కడే వున్నాడు కదూ ?

లుబ్ధా:— వీడు అక్కడెలా పోగయినాడయ్యా నాకు శనిలాగ ?

మధు:— ఏమి! యీా మగవారి చిత్రం! యింతసేపూ పెళ్లి వొద్దని వగిస్తిరి; యిప్పుడు పెళ్లి తేలిపోయిందని వగుస్తున్నారు. నిజంగా మీాకు పెళ్లాడా లని వుందండీ?

లుబ్ధా.— వుంటే వుంది, లేకపోతే లేదు. గాని యీ దుర్భాషలు నేను పడి వూరుకుంటానా?

మధు:— మరేం జేస్తారు?

రామ:— యేంజేస్తారా? డామేజీకి దావా తెస్తారు.

లుబ్ధా:— దావా వొద్దు, నీ పుణ్యం వుంటుంది. వూరుకో బాబూ.

రామ·— కాకపోతే, యింతకన్న చవకైనదీ, సాంప్రదాయమైనదీ, సంబంధం కుదిర్చి, చేసుకున్నావఁంటే, అగ్నిహోత్రావధాన్లుని చెప్పుచ్చుకు కొట్టి వుంటుంది

లుబ్ధా.— చవగ్గా కుదరడవెఁలాగ?

మధు:— నా మాట విని పెళ్లిమానేసి వూరుకోండి

లుబ్ధా:— యేం? ముసలివాణ్ణని నీకూ తోచిందా? యేవిఁటి?

మధు.— మీరా ముసలివాళ్లు? యవరా అన్న వారు?

లుబ్ధా:— నీకున్న బుద్ధి ఆ అగ్నిహోత్రావుధాన్లకి వుంటే బాగుండును.

మధు:— ఓ పన్ను కదిలిందా? కన్నుకు దృష్టి తగ్గిందా? చూడండీ మీ దండలు కమ్మెచ్చులు తీసినట్టు యలా వున్నాయో?

రామ.— (తన దండలు చూసుకొని) మావఁ పెరట్లో గొప్ప తవ్వడం నుంచి దండలు మోటుగా వున్నాయి; గాని నా దండలు సన్నవైఁనా ఉక్కు ఖడ్డీలు

మధు:— (తన చీర కొంగుతో లుబ్ధావధాన్లు ఛాతీ కొలిచి) యెంత ఛాతీ!

రామ·— యేమిటీ వాళకం?

మధు.— వుత్తరం, మీలో మీరు చదువుకుంటారేం? పైకి చదవండి.

రామ·— నువ్వు నన్ను ఆజ్ఞాపించే పాటి దానివా? మేం చదువుకుంటాం. యివి ఆడవాళ్లు వినవలసిన మాటలు కావు. నువ్వు అవతలకి వెళ్లు.

మధు·— నేను కదలను

రామ:— అమాంతంగా యెత్తుకెళ్లి వెనకింట్లో కుదేస్తాను

మధు·— (కుర్చీ వెనకను నిలబడి లుబ్ధావధాన్లు దండలు చేతులతో గట్టిగా పట్టుకుని) మార్కండేయులు శివుణ్ణి చుట్టుకున్నట్టు, బావగార్ని చుట్టుకుంటాను. యెలా లాక్కు వెళతారో చూస్తాను

లుబ్ధా:— (తనలో) యేమి మృదువూ చేతులు! తల, తల దగ్గిర చేరిస్తే, యేమి ఘుమ ఘుమా! (పైకి) "బాలాదపి సుభాషితం" అన్నాడు మావ గారూ - మధురవాణ్ణి వుణ్ణియ్యండి. మంచి బుద్ధిమంతురాలు. నిజం కనిపెడుతుంది.

రామ:— అయితే మరి విను (చదువును) "మీ కొమార్తె ప్రవర్తన బాగా వుండక పోవడం చాత మిమ్మల్ని వెలేశారని లోకంలో వార్త గట్టిగా వున్నది."

లుబ్ధా:— (కొంత తడవు వూరుకుని) నువ్వే నా కొంప తీశావు.

మధు.— పంతులేనా ?

లుబ్ధా:— ఒహర్ననవలిసిన పనే వుఁంది ?

మధు — (కొంత తడవు వూరుకొని) నేను మీ యింటికి వెళ్లిపో యొస్తాను. రండి పెళ్లీ గిళ్లీ మానెయ్యండి. మీకు పెళ్లాం కన్న యెక్కువగా సంరక్షణ చేస్తాను.

లుబ్ధా:— (ఆనందం కనపరుస్తూ) బీదవాణ్ణి నేను డబ్బివ్వలేనే? నీలాంటి విలవైన వస్తువను పంతులు గారే భరించాలి.

మధు:— నాకు డబ్బక్కర్లేదు. తిండి పెడతారా ?

లుబ్ధా.— ఆహా ! అందుకు లోపవాఁ !

మధు:— ఐతే పదండి. మరి యీ పంతులు గారి మాయ మాటలు వినక పెళ్లి మానేసి, సుఖంగా యింట్లో కూచుందురు గాని.

రామ:— (మధుర వాణి వైపు తీక్షణముగా చూసి) నువ్వు భోజనం చెయ్య లేదన్న మాట జ్ఞాపకం వుందా? వెళ్లు.

మధు:— మీ చర్య చూస్తేనే కడుపు నిండుతుంది (ఛఱ్ఱుమని యింటి లోనికి పోవును.)

లుబ్ధా:— యీ మధురవాణి. విన్నారా ! మావాఁ! వేశ్య అయినా! బాలా తెలిసిన మనిషి. మన సంసార్లకి దానికి వున్న బుద్ధి వుంటే బతికిపోదుం.

రామ:— అవుఁను బుద్ధిమంతురాలే; గాని వొళ్లెరగని కోపం. యేమైఁనా వెఱ్ఱి అనుమానం పుట్టితే, తనూపై కానదు. చూశారా మావాఁ, మీ లాంటి శిష్ఠులు సానివాళ్ల శరీరం తాక కూడదు. అది చిన్నతనం చేత ముఖం మీద మొఖం పెడితే, "పిల్లా, యడంగా నిలబడి మాట్లాడు"

అని చప్పాలి. ఒక్కటే వొచ్చింది దీనికి దుర్గుణం. పరాయి వాళ్లతో మాట్లాడితే గాని దానికి తోచదు. పట్టవాసంలో వుండడం నించి ఆ దురలవాటు అబ్బింది.

లుబ్ధా:— చిన్నతనం గదా! మధువాణి నా పిల్లలాంటిది. ముట్టుగుంటే అదో తప్పుగా భావించకండి.

రామ:— నీ సొమ్మేం బోయింది! అది కాదు, చూశారా మావాఁ. వుంచుకున్న ముండాకొడుకు యదట మరో మొగాణ్ణి పట్టుకుని "వీడి దండలు కమ్మెచ్చులు తీసినట్టున్నాయి. వీడి ఛాతీ భారీగా వుంది" - అని చెవిలో నోరు పెట్టి గుసగుసలాడుతూంటే ఆగ్గెత్తుకొస్తుందా రాదా?

లుబ్ధా:— పొరపాటు. లెంపలు వాయించుకుంటాను. క్షమించండి.

రామ:— మీ లెంపలు వాయించుకుంటే కార్యం లేదు. దాని లెంపలు వాయించాలి. మీ మీద దానికి కొంచం యిష్టం వున్నట్టుంది. గట్టిగా బుద్ధి చెప్పండి.

లుబ్ధా:— నామీద యిష్టవేఁవిటి మావాఁ! యక్కడైనా కద్దా?

రామ:— మీ యింటికి వెళ్లిపోయొస్తావంటూందే? మరి తీసికెళ్లు.

(పై మాటలాడుచుండగా మధురవాణి పట్టు చీర కట్టుకుని ప్రవేశించి.)

మధు:— అలాగే తీసి కెళ్తారు మీకు భారమైఁతేను ఆ మహానుభావుడికి చాకిరీ చేస్తే పరం ఐనా వుంటుంది.

లుబ్ధా:— మామ గారు హాస్యానికి కంటున్నారు గాని, నిన్నొదుల్తారా? నే తగను, తగను.

రామ·— అలా గడ్డి పెట్టండి!

మధు:— అయన హాస్యానికి అంటున్నా, నేను నిజానికే అంటున్నాను. గడ్డి గాడిదలు తింటాయి, మనుష్యులు తినరు.

రామ:— అదుగో మళ్లీ గాడిదలంటుంది! (మధురవాణి నవ్వు దాచుటకు ముఖం తిప్పికొని, లో గుమ్మముదాటి, విరగబడి నవ్వును.)

లుబ్ధా:— మధురవాణికి మీ దగ్గిర భయం భక్తి కూడా కద్దు.

రామ:— వుంది. కోపవొఁస్తే గడ్డి పరకంత ఖాతరీ చెయ్యదు. పరాయి మనిషి వున్నాడని అయినా కానదు.

లుబ్ధా:— పెళ్లి ప్రయత్నం యిక మానుకోవడవేఁ ఉత్తమం అని తోస్తుంది. యేవిఁటి తమ శెలవు ?

రామ:—నా శెలవేం యేడిసింది! పెళ్లిచేసుకో వొద్దని మధురవాణి శెలవైంది. దాని బుద్ధికి ఆనందించి అలా నడుచుకుంటున్నారు. స్త్రీ బుద్ధిః ప్రళయాంతక॥ అని చెప్పనే చెప్పాను.

లుబ్ధా:— మీరు ఆప్తులనే గదా మీ సలహాకి వొచ్చాను. మధురవాణి చెప్పిందనా పెళ్లివద్దంటున్నాను. తప్పిన పెళ్లి తప్పిపోయింది ఖర్చులు కూడొచ్చాయి గదా అని సంతోషిస్తున్నాను.

రామ:— రెడ్డొచ్చాడు మొదలాడన్నాడట. సాధక బాధకాలు యెన్ని పర్యాయములు చెప్పినా అవి అన్ని పూర్వ పక్షం ఐ, ముక్తాయింపు మళ్లీ డబ్బు ఖర్చు మీదికి వొస్తూ వుంటుంది. పెళ్లి చేసుకుని కడుపు ఫలిస్తే మీ యిల్లు పది యిళ్లౌతుంది. పెళ్లిచేసుకోక గుటుక్కుమంటే, యీ కష్టపడి ఆర్జించిన డబ్బంతా యెవడి పాలు కాను?

లుబ్ధా — అదుగో యేమో యెక్కువ ధనం వున్నట్టు శెలవిస్తారు. నాకేవుఁంది ?

రామ·— వున్నంత వుంది. పరానికి యిన్ని నీళ్ల చుక్కలు వొదిలేవాడుండాలా ?

లుబ్ధా — అలా అయితే, తమ రెందుకు పెళ్లి చేసుకున్నా కారూ ?

రామ:— నేను పిత్రార్జితం అంతా కరరావుఁడు చుట్టేవేశాను. యిక పరానికా ? నేను శాక్తేయుణ్ణి, యోగసాధనం చేస్తాను. నాకు మరి కర్మతో పనిలేదు. లోకం కోసం తద్దినాలు పెడుతున్నాను. అయితే సానిదాన్ని యెందుకు వుంచుకున్నావయ్యా! అని అడగగలరు.

"కామిగాక మోక్షకామి కాడు" అన్నాడు. యిక మీ సంగతో? మీరు నిద్దర పోతుండగా చూసి యెప్పుడో ఒకనాడు మీనాక్షి ఆ పాతు యెక్కదీసి రంకు మొగుణ్ణి తీసుకు పారిపోతుంది. ఆపైని దరిద్ర దేవత మిమ్మల్ని పెళ్లాడుతుంది.

లుబ్ధా:— అయితే యేం జెయమంటారు ?

రామ:— మీరు పునః ప్రయత్నం చేసి పెళ్లాడండి. పెళ్లాం భయం చేత మీనాక్షి ఆట కట్టడుతుంది. మీనాక్షి భయం చేత, మీ పెళ్లాం కట్టుగా వుంటుంది. అవునంటారా ? కాదంటారా ?

లుబ్ధా:— నిజమైన మాటే.

రామ:— నిజమైతేనేం? మీకు బహు పరాకు. సాధకబాధకాలు అడుగడుక్కీ జ్ఞాపకం చేస్తూండాలి. మీకు జాతకరీత్యా, వివాహం జరక్కపోతే, మారకం వుందన్న మాట పరాకుపడ్డారా?

లుబ్ధా:— పరాకు లేదు. గాని యిన్నాళ్లాయి కొట్టుకుంటూంటే, యీ నాటికి పద్దెనిమిది వొందలకి, వక సంబంధం కుదిరి, తీరా క్రియకాలానికి తేలిపోయింది గదా? యిప్పుడు చవగ్గా మనకి సంబంధం కుదురుతుందా? కుదరదు. కుదరదు.

రామ:— నిన్న వొచ్చాడయ్యా, గుంటూరు నించి వక బ్రాహ్మడూ. వున్నాడో వెళ్లి పోయినాడో?

లుబ్ధా:— సంబంధానికా?

రామ:— అవును. యంత బుద్ది తక్కువ పని చేశానూ! నా యెరికని యెక్కడైనా సంబంధం వుందా అని అతగాడు అడిగితే, లేదని చెప్పాను. యీ సంబంధం మీకు తప్పిపోతుందని నేనేం కలగన్నానా యేవిఁటి? అతడు జటాంత స్వాధ్యాయిన్నీ మంచి సాంప్రదాయమైన కుటుంబీకుడున్నూ. ఆ సంబంధం చేస్తే అగ్నిహోత్రావధాన్లుని చెప్పుచ్చుకు కొట్టినట్టౌను.

లుబ్ధా:— బేరం యేం చెప్పాడు?

రామ:— బేరం మహాచవకయ్యా అదే విచారిస్తున్నాను. అతగాడు గుంటూరు నుంచి వస్తున్నాడు. అక్కడి వాళ్లకి, మన దేశపు కొంప లమ్ముకునే బేరాల తాపీ యింకా తెలియలేదు. అందుచేత నందిపిల్లిలో పన్నెండు వందలకి సంబంధం కుదుర్చుకున్నాడు. వ్యవధిగా గాని పెళ్లికొడుకు వారు రూపాయిలు యివ్వలేమన్నారట, ఆ బ్రాహ్మడికి రుణాలున్నాయి. వాయిదా నాటికి రూపాయలు చెల్లకపోతే దావా పడిపోతుందని యెక్కడయినా పిల్లని అంటగట్టడానికి వ్యాపకం చేస్తున్నాడు. ఒకటి రెండు స్థలాల్లో వెయ్యేసి రూపాయలకి బేరం వొచ్చిందట. పన్నెండు వందలకి గాని యివ్వనని చెప్పాడు

లుబ్ధా:— మరొక్క వొంద వేదాం మనం?

రామ:— అతగాడు వుంటేనా, నూరు వెయడానికీ యాభై వెయడానికీని?

లుబ్ధా.— కనుక్కుందురూ మీ పుణ్యం వుంటుంది. యెక్కడ బసో?

రామ·— దాని సిగగోసిన డబ్బు, డబ్బు మాట అలా వుణ్ణీండి గాని. ఆ పిల్ల యేమి యేపు! యేమి ఐశ్వర్యలక్షణాలు! ధనరేఖ జెట్టిపోతులా వుంది. సంతాన రేఖలు స్ఫుటంగా వున్నాయి. పిల్ల దివ్యసుందర విగ్రహం.

(మధురవాణి ప్రవేశించును)

మధు:— గ్రహవేఁవిఁటి?

రామ:— గ్రహవేఁవిఁటా? అవుధాన్లు గారి గ్రహస్థితి చూస్తున్నాం. జాతక రీత్యా యీ సంవత్సరంలో వివాహం కాక తప్పదు.

మధు:— మీ మాట నేను నమ్మను (అవుధాన్లు దగ్గిరకు వెళ్లి ముఖం యదట ముఖం వుంచి) ఆ మాట నిజమా?

లుబ్ధా:— అంతా నిజం అంటున్నారు

మధు — సిద్ధాంతి గారేవఁన్నారు ?

లుబ్ధా·— జాతకం చూసిన సిద్ధాంతల్లా ఆ మాటే అంటున్నాడు. యిదివర కల్లా నా జాతకం మాగట్టి దాఖలా యిస్తూంది. ఒక్కటీ తప్పిపోలేదు.

మధు:— అయితే మీ ప్రారబ్ధం. ఆ పెయ్యనాకుడు పిల్లని మాత్రం యీ పంతులు మాయ మాటలు విని చేసుకోకండి.

రామ:— భోంచేస్తూ వొచ్చావు, యేం పుట్టి మునిగిపోయిందని?

మధు — వెండి గిన్నె కోసం వొచ్చాను.

రామ.— తీసుకెళ్లు. (మధురవాణి నిష్క్రమించును)

లుబ్ధా:— పెళ్లి చేసుకో వొద్దంటుందేవఁండీ?

రామ:— నిమ్మళంగా మాట్లాడండి. సానిది యక్కడైనా పెళ్లి చేసుకో మంటుందయ్యా? నీ మీద కన్నేసింది

లుబ్ధా — నా మీద కన్నెయ్యడవేఁవిఁటి మావఁ గారూ! యవరు విన్నా నవ్వుతారు.

రామ — మీరు గానీ పెళ్లి చేసుకోవడం మానేస్తే, మీ యింట్లో వొచ్చి బయిరా యిస్తుంది. అది ఘంటాపథంగా చెబుతూవుంటే చెవుల్లేవా యేవిఁటి మీకు? దానితో మీరేవఁయినా వెఱ్ఱి వెఱ్ఱి చాష్టలు చేశారంటే మీకూ నాకూ పడుతుంది గట్టి రంధి జాగ్రతెరిగి మసులుకొండి.

లుబ్ధా.— నేనా? నేనా? యేవిఁటి అలా శలవిస్తున్నారు. మావాఁ! నా పిల్ల ఒకటీ అది వొకటీనా? ఆ గుంటూరు శాస్తుల్లు వున్నాడో వెళ్లాడొ, ఒక్క మాటు కనుక్కోలేరో?

రామ:— యదటింట్లోనే బసచేశాడు కనుక్కుంటాను గాని, మధురవాణి భోజనం యేపాటి అయిందో చూసి మరీ వెళతాను (లోపలకి వెళ్లి వచ్చి పైకి వెళును)

లుబ్ధా:— మధురవాణ్ణి తీసుకుపోతా ననుకుంటున్నాడు యీ పంతులు అహా! హా! (పోడుము పీల్చి) మనిషికీ మనిషికీ తారతమ్యం సాందే కనిపెట్టాలి. పంతుల్లాగ మీసం వుంచుకుని, రంగు వేసుకుంటే, తిరిగీ యౌవ్వనం వొస్తుంది. యీ చవక సంబంధం కుదిరినట్టాయనా యేమి అదృష్టవంతుణ్ణి!

(రామప్పంతులు స్త్రీవేషముతో నున్న శిష్యుణ్ణి రెక్కపటుకు తీసుకు వచ్చును. అరచెయ్యి చూపించి)

రామ:— మావాఁ! యేం ఖాదా కొట్టు కొచ్చిందోయి నీకు! యిదిగో ధనరేఖ. చెయ్యి కొస ముట్టి రెండో పక్కకి యెగబాకిరి నట్టుందోయి. యివిగో సంతాన రేఖలు కంఠం దగ్గిర చూశావా హార రేఖలు?

లుబ్ధా:— అట్టే పరిశీలన అక్కర్లేదు. చాల్లెండి.

(పై ప్రసంగము జరుగుచుండగా మధురవాణి వెనక పాటున వచ్చి పంతులు నెత్తి మీద చెంబుతో నీళ్ల దిమ్మరించును)

రామ:— యేమిటీ బేహద్బీ!

మధు:— మంగళాస్నానాలు (శిష్యుడి గెడ్డం చేత నొక్కి) నీకు సిగు లేదే లంజా?

(మధురవాణి నిష్క్రమించును.)

రామ.— కోపవొఁస్తే మరి వొళ్లెరగదు. యిక కొరకంచో చీపురుగట్టో పట్టుకు వెంట దరువుఁతుంది. యీ పిల్లని తీసుకు పారిపోదాం రండి

(శిష్యుడి చెయ్యి పట్టుకొని పైకి నడుచును.)

లుబ్ధా.— నడుస్తుంది. రెక్క వొదిలెయ్యండి.

రామ:— (రెక్క వదిలి) ఓహూ! కాబోయే యిల్లాలనా?

(ముగ్గురూ నిర్క్రమించి, వీధిలో ప్రవేశింతురు)

లుబ్ధా:— యీ పిల్లని చేసుకోమని మీ అభిప్రాయవేఁనా?

రామ:— నా అభిప్రాయంతో యేం కార్యం? మీ మనస్సమాధానం చూసుకోండి. పిల్ల యేపుగా వుందా? రూపు రేఖావిలాసాలు బాగున్నాయా? అది చూసుకోండి.

లుబ్ధా:— సంసార్లకి సౌందర్యంతో యేం పని?

(సిద్ధాంతి తొందరగా యెదురుగుండా వస్తూ ప్రవేశించి)

సిద్ధా.— (లుబ్ధావధాన్లతో) యెవరు మావాఁ యీ పిల్ల? (లుబ్ధావధాన్లు జవాబు చెప్పక, రామప్పంతులు వైపు బుఱ్ఱ తిప్పి సౌజ్ఞచేయును.)

రామ:— మావాళ్లే

సిద్ధా:— (నిదానించి) భాగ్య లక్షణాలేం బట్టాయీ యీ పిల్లకి!

రామ·— యేవిఁటండీ

సిద్ధా:— విశాలవైఁన నేత్రాలూ, ఆకర్ణాలు, ఆ వుంగరాల జుత్తూ, విన్నారా? యేదమ్మా చెయ్యి (చెయ్యి చూసి) యే అదృష్టవంతుడు యీ పిల్లని పెళ్లాడాడో గాని—

రామ·— యింకా పెళ్లి కాలేదండి.

సిద్ధాం:— మీరు పెళ్లి చేసుకోవాలని వుంటే, యింతకన్న అయిదోతనం, అయిశ్వర్యం, సిరి, సంపదా గల పిల్ల దొరకదు. యిది సౌభాగ్యరేఖ, యిది ధనరేఖ, పంతులూ బోషాణప్పెట్టలు వెంటనే పురమాయించండి. యేది తల్లీ చెయి తిప్పూ సంతానం వకటి, రెండు, మూడు. (చెయ్యి వొదిలి లుబ్ధావధాన్లతో) యెదీ మావాఁ పొడి పిసరు (పొడుం పీల్చి) పొలిశెట్టి కూతురు ప్రసవం అవుతూంది. జాతకం రాయాలి. మళ్లీ దర్శనం చాస్తాను.

రామ.— వక్క మాట (సిద్ధాంతితో రహస్యంగా మాట్లాడును. సిద్ధాంతి చంకలో పంచాంగం తీసి, చూచును మరి నాలుగు మాటలాడి పంచాంగం చంకని పెట్టుకుని తొందరగా వెళ్లిపోవును)

లుబ్ధా:— యేవఁంటాడు?

రామ·— నేనే యీ పిల్లని పెళ్లి చేసుకుంటానమ కుంటున్నాడు. రేపటి త్రయోదసి నాడు పెళ్లికి మంచిది అన్నాడు.

లుబ్ధా:— ఆ రోజు వివాహ ముహూర్తం లేదే ?

రామ:— శుభస్య శీఘ్రం అన్నాడు. ద్వితీయానికి అంత ముహర్తం చూడవలసిన అవసరం లేదు. తిదీ నక్షత్రం బాగుంటే చాలును. యిదుగో మీా మావఁగారు వొస్తున్నారు.

లుబ్ధా:— బేరవాఁడి చూడండి.

(కరటక శాస్త్రుల్లు ప్రవేశించును.)

కరట:— గంగాజలం సిరస్సున పోసుకున్నారా యేవిఁటి పంతులు గారూ? మా పిల్లని యిక్కడికి తీసికెళ్తున్నారు?

రామ:— (కరటక శాస్త్రితో) మాట

(ఇద్దరూ రహస్యంగా మాటలాడుదురు)

రామ:— (లుబ్ధావధాన్లును యెడంగా తీసికెళ్లి) పధ్నాలుగు వొందలు తెమ్మంటున్నాడు. యెవళ్లో పదమూడు యిస్తావఁన్నారట.

లుబ్ధా.— యిదా మీారు నాకు చేసిన సాయం? పోనియ్యండి, ఆ పజ్యేండుకైనా తగలెట్టండి.

రామ:— ఉపకారానికి పోతే నాదా నిష్టూరం? కోరి అడిగితే కొమ్మెక్కుతారు. యేం జెయను (కరటకశాస్త్రితో రహస్యంగా మాట్లాడి, తిరిగీ వచ్చి లుబ్ధావధాన్లుతో) మావాఁ కృత్యాద్యవస్థ మీాద వొప్పించాను పిల్లదానికి సరుకు పెడితే గాని వల్లలేదని భీష్మించుకు కూచున్నాడు యేవంటావు?

లుబ్ధా·— అది నా వల్ల కాదు.

రామ — వూరుకోవయ్యా అలాగే అందూ, మధురవాణి తాలూకు కంటె తెచ్చి ఆ వేళకి పెట్టి, తరువాత తీసుకుపోతాను

లుబ్ధా.— అదేదో మీారే చూసుకోండి

రామ — నేనే చూసుకుంటాను. ఖర్చు వెచ్చాలేవోఁ మనవే చేసుకుని, కొంచంలో డబడబలాడించేదాం పోలిసెట్టిని సప్లైకి పెట్టకండి పెద్ది పాలెం వెళ్లి లౌక్యుల్ని యెవరు పిలవడం ?

లుబ్ధా.— మరి నా కెవరున్నాడు. మీారే పిలవాలి.

రామ:— లౌక్యుల్ని పిలవడానికి వెళ్లినప్పుడు దుస్తు డాబుగా వుండాలి దగలా, గిగలా తీయించి యెండ వేయిస్తాను.

(నిష్క్రమింతురు.)

2-వ స్థలము. లుబ్ధావధాన్లు యిల్లు.

లుబ్ధా — అవును మీరు చెప్పిన మాట బాగుంది. దివ్యస్థలాల్లో ఏక రాత్రి వివాహాచారం వుంది.

కరట·— పెద్ద పెద్ద ఉద్యోగసులు కూడా, యిప్పటి రోజులలో, వివాహాలు అలాగే చేస్తున్నారు. కోదండరామస్వామి వారు స్వయంవ్యక్తవూ, హనుమత్ప్రతిష్ఠా, అయినప్పుడు, దివ్యస్థలం కాదని యెవడనగలడు ?

లుబ్ధా·— ఆ మాట సత్యవే గాని, దివ్యస్థలంగా ఆలోచించి ఇదివరకు యెవళ్లూ యిక్కడ, ఏకరాత్ర వివాహం చేసివుండలేదు మావఁగారూ. మనం చేస్తే యేవంటారో ?

కరట:— దివ్యస్థలం అయిన తరవాత యెవడేవఁంటే మనకేం పోయింది ?

లుబ్ధా:— అయితే పంతులుతో చెబుదాం.

కరట:— యేవిఁటి మీ సత్య కాలం మావఁగారూ ! యీ పెళ్లిలో యేదో వొక వొంటు బెట్టి, నాలుగు డబ్బులు ఆర్జించుకుందావఁని చూస్తూ వున్న పంతులూ, పోలిశెట్టీ, ఏకరాత్ర వివాహానికి ఆమోదిస్తారా ? పుస్తె కట్టిందాకా ఆ మాట వాళ్లతో చెప్పకండి.

లుబ్ధా — పంతులుతో చెప్పకపోతే యేం జట్టీ పెడతాడో ?

కరట·— యేవిఁటి మీ భయం ! అతగాడు మీకు యజమానా ? జట్టీ, గిట్టీ పెడితే, పెణతూడ గొడతాను

లుబ్ధా.— మీరు కాదు గాని, సిద్ధాంతి గారి చేతిలో రెండు రూపాయలు పడేస్తే, ఆ పూచీ అంతా ఆయన నెత్తి మీద వేసుకుంటాడు. ఆయన యదట పంతులు నోరు యెగియదు.

కరట:— పా వఁంటి దానికి విరుగుడుంది. పంతులికుండదా ?

(నిష్క్రమింతురు.)

3-వ స్థలము. లుబ్ధావధాన్లు యింటి పెరడు.

(కరటకశాస్త్రుల్లు, మీనాక్షీ ప్రవేశింతురు)

మీనాక్షి:— మీ పిల్లని నా కడుపులో పెట్టుకోనా తాతయ్యా?

కరట:— కడుపు గదా అమ్మా? అంచేత పదే పదే చెబుతున్నాను దానికి తల్లివైనా నువ్వే, తండ్రివైనా నువ్వే. (దుఃఖమును అభినయించును)

మీనాక్షి:—విచారించకండి, తాతయ్యా, దానికి యే లోపం రానియ్యను.

కరట·— అమ్మా, నీకిమ్మని మా అమ్మి చేతికి ఓ పులి మొహురు యిచ్చాను. పుచ్చుకో.

మీనాక్షి:— యిస్తుంది తొందరేవిఁటి, తాతయ్యా? దాందగ్గిర వుంటేనేం? నా దగ్గిర వుంటేనేం?

(సిద్ధాంతి ప్రవేశించును.)

సిద్ధాంతి:— యెంతసేపూ కూరలు తరగడం, భోజనాల సరంజాం జాగ్రత చెయ్యడం సందడే గాని, లగ్నానికి కావలసిన సరంజాం జాగ్రత చెయ్యడపు తొందరేవీఁ కానరాదు నా శిష్యుడు ముంగి పోతులాగ పడుకున్నాడు.

మీనా:— నాలుగ్గడియల పొద్దుకి లగ్గవైతే, యిప్పట్నించి సరంజాం తొందరేవిఁటి అచ్చన్న మావాఁ?

సిద్ధాంతి:— చదవేస్తే వున్న మతీ పోయిందన్నాట్ట నాలుగ్గడియల రాత్రుందనగా శుభమూర్తం.

మీనా— మా నాన్న యెప్పుడూ యిదే మచ్చు యే మాటా నిజం యింట్లో ముండలతో చెప్పకపోతే యెలా యేడుస్తారు? నాన్నా? నాన్నా!

(లుబ్ధావధాన్లు ప్రవేశించును)

లుబ్ధా:— యెందుకా గావు కేకలు?

మీనా·— నాలుగ్గడియల రాత్రుందనగానట మూర్తం అచ్చన్న మావఁ అంటున్నారు

లుబ్ధా— యిదేమిటండోయి, నాలుగ్గడియల పొద్దు కనుకున్నానే ముహూర్తం?

సిద్ధాంతి:— ముప్పై మూడు ఘడియల పొద్దు కనుకున్నారు కారో? మీా వెళ్లులు వాలించి చప్పున కానీయ్యండి మంగళాస్నానాలు. ఊళ్లో బ్రాహ్మలినందర్నీ పిలిచేశాను.

లుబ్ధా:— చంపారే! చలి!— అయితే రామప్పంతులు కూడా నాలుగ్గడియల పొద్దుకి అనుకున్నాడే ముహూర్తం? ఆయనే వొచ్చి, పెద్దిపాలెంలో లౌక్యుల్ని నాలుగ్ఘడియల పొద్దుకి రమ్మని పిలుస్తారేమో?

సిద్ధాంతి:— శతాంధాః కూపం ప్రవిశంతి. అమ్మో, పిల్లకి స్నానం చేయించూ.

మీనా.— యిదుగో, నిమిషంలో చేయిస్తాను.

సిద్ధాంతి:— ఆడవాళ్ల నయం. పెళ్లి పందిట్లో సరంజాం చూసుకుంటారు.

లుబ్ధా:— పంతులు లేకుండా లగ్నం అయితే—

సిద్ధాంతి.— పంతులుకా, మీకా పెళ్లి? జంకవోడక స్నానం కానీండి.

(నిష్క్రమింతురు.)

4-వ స్థలము లుబ్ధావధాన్లు యింటి అరుగు మీద

పసుపు బట్టలు కట్టుకుని లుబ్ధావధాన్లు, స్త్రీ వేషముతో శిష్యుడు, కొందరు బ్రాహ్మలు కూర్చుని వుందురు.

(రామప్పంతులు, తాషామర్ఫా, కావిళ్లూ, బాకర్లతో, ప్రవేశించి, అరుగు మీద చతికలబడి.)

రామ.— అబ్బ! ఎంతశ్రమ పడ్డానండి (నౌఖర్లతో) తాషామర్ఫా వూరు కోమను. బోయీాలోహాళ్లూ, బాజావాళ్లోహాళ్లూ, వూరు చేరేటప్పటికి కోలాహలం లావు చేస్తారు. కాళ్లు పీక్కు వచ్చాయయ్యా, వెధవ పెద్దపాలెం యంత దూరవుఁందీ! (తిరిగి చూసి) యిదేవిఁటీ పసుబ్బట్టలూ, పెళ్లికూతురుతో కలిసి కూచోడవూఁను? పెళ్లికొడుకుం చేయించుకున్నావటయ్యా? ముదిమికి ముచ్చట్లు లావు.

లుబ్ధా:— లగ్నానికి మీారు లేకపోయినారు గదా అని మహా విచారపడుతున్నాను.

రామ:— (ఉలికిపడి) యేవిఁటీ! లగ్గవేఁవిఁటి ?

పూజారి గవరయ్య: —లగ్నం వేళకి తమరు లేకపోయినారు గదా అని, మేం యావన్మందివీఁ విచారించాం. తమరు యేదో వ్యవహారాటంకం చేత వేళకి రాజాలినారు కారనుకున్నాం. తాము లేకపోవడం చేత సభ సొగుసే పోయింది. "నియ్యోగి లేని సావిడి అయ్యయ్యో వట్టి రోత, అది యెట్లన్నన్! వయ్యారి"—

రామ:— అట్టే పేలకు. ముహర్తానికి ముందే పుస్తె యెలా ముడెట్టా వయ్యా ?

పూజారి:— సిద్ధాంతి గారు నక్షత్రాలు చూసి ఘడియలు గట్టి సరిగ్గా మూహూర్తం వేళకే పుస్తె కట్టించారండి.

రామ:— నాలుఘ్గడియల పొద్దు కాలేదే ?

పూజారి:— నాలుగు ఘడియల రాత్రుందనగా కదండీ, శుభ ముహూర్తం?

రామ:— సిద్ధాంతి, ముహూర్తం తెల్లవారి నాలుగు ఘడియలకని చెప్పాడే?

పూజారి:— పంచాంగం మాచఁడానికి యవడి శక్యం బాబూ? తెల్లవారగట్ల నాలుగు ఘడియలకని, సిద్ధాంతి గారు మనవిజేసి వుంటారు. తాము పరాగ్గా వినివుందురు.

రామ:— పంచాంగానికేం యీ వెధవ పల్లిటూర్లో? సిద్ధాంతి ఆడింది ఆటా, పాడింది పాటా. యంత ద్రోహం చేశాడయ్యా సిద్ధాంతి!

పూజారి:— సిద్ధాంతి యంతో నొచ్చుకున్నాడు, తమరు రాలేదని బాబూ. యేమి ఆటంకంచాత వుండిపోయినారో ? అని అవుదాన్లు గారు తల్లడిల్లారు. తాషామార్పా విన్న తరవాత గదా, ఆయన మనస్సు స్వస్థపడ్డది.

లుబ్ధా:— నిజం మావఁ గారు.

పూజారి:— యిక మధురవాణో? అంటే, ఆ పందిట్లో నిశ్చేష్టురాలై పుత్తడి బొమ్మలాగా నిలుచుంది గాని బ్రాహ్మణ్యం యావన్మందీ గెడ్డం పట్టుకు యెంత బతిమాలుకున్నా, పాడింది కాదు.

కొండిభొట్లు.— అంతసేపూ హెడ్డు కనిష్టీబు గారితో మాట్లాడుతూ నిల్చుంది గాని, యేం? యింత మందిం ప్రార్థించినప్పుడు, ఓ కూనురాగం తియ్య కూడదో ?

మరి వక బ్రాహ్మడు·— ఓరి కుంకాయా, పంతులు గారు సభలో లేందీ యలా పాడుతుందిరా?

పూజా:— హెడ్డు గారితో యేవిఁటి మాట్లాతూందనుకున్నావు? పంతులు గారు సరుకూ జప్పరా, పెట్టుకు వెళ్లారు, యేం ప్రమాదం వొచ్చిందో! ముహూర్తం వేళకి రాలేదు జవాన్లని పంపి వెతికించండి అని బతిమాలు కుంటూందిరా

కొండిభొట్లు.— యీ గవరయ్య గారు గోతాలు కోస్తాడ్రా. హెడ్డూ, అదీ, ఒహరి మీదొహరు విరగబడి నవ్వుతూంటే, పంతులు కోపం బెంగెట్టు కుందని కవిత్వం పన్నుతాడు.

రామ·— వైదికం! వైదికం! మీ యేడుపులు మీరు యేడవక, లోకంలో భోగట్టా అంతా మీకెందుకు?

పూజారి — వూరుకోరా కొండిభొట్లు. పెద్దా పిన్నా అక్కర్లేదూ?

రామ·— నీ పెద్దరికం యెక్కడ యేడిసింది? నివ్వే ముందు రేపెట్టావు.

పూజారి — వై, స, బు, పె, అని యందుకన్నాడు బాబూ?

రామ:— అతడేడీ, అతడు? అతడి పేరేవిఁటీ?

పూజారి·— యెవరండి?

రామ:— ఆ గుంటూరి శాస్త్లుర్లేడయ్యా?

పూజారి·— యే గుంటూరి శాస్త్రుల్లండి?

లుబ్ధా·— ఆయనా,—మరే వొచ్చి, ఆయనా—వూరికెళ్లారు.

రామ — యేవిఁటే తెలివితక్కువ మాట! కూతురికి పెళ్లౌతూంటే, వూరికెలా వెళ్లాడు?

లుబ్ధా — పెళ్లయిపోయింది గదా?

రామ:—తెలివిహీనం! లగ్నవఁంటే నేను లేకుండా వెలిగించావు గాని, పెళ్లి ఐదు రోజులు తగలడుతుంది గదూ?—

పూజారి:— ఏకరాత్ర వివాహం కదండీ? అంచేత ప్రధాన హోమం, శేష హోమంతో సమాప్తి అయిపోయింది.

రామ·— (నిశ్చేష్టుడై లుబ్ధావధాన్లుతో) ఓరి, సామిద్రోహప వెధవా!

పూజారి:— నోరు మూసి, బాబ్బాబూ, శాంతించండి! శాంతించండి! (లుబ్ధావధాన్లుతో) పంతులు గారి కాళ్లమీద పడవయ్యా. (పంతులుతో) తమరు చేయించిన శుభం. అశుభం మాటలు శలవియ్యకండి. సిద్ధాంతి గారూ, వారి మావఁ గారూ, శాస్త్రచర్చచేసి, లగ్నం పది నిమిషాలుందనగా, ఏక రాత్ర వివాహం స్థిరపర్చారు.

రామ:— యేం కుఱ్ఱ! వాడికి రూపాయలివ్వలేదు గద?

లుబ్ధా:— యెల్లుండి యేవాళకైనా రూపాయలు చెల్లించకపోతే దావా పడుతుందని, తొందరపడి పట్టుకు వెళ్లిపోయినారు. మళ్లీ వారం నాటికి వొస్తావఁన్నారు.

రామ:— నన్ను మధ్యవర్తిని చేసి, నేను లేనిదీ, యీ వ్యవహారం యలా పైసలు చేశావు? నేను యంత యడ్వాన్సు వాడికి యిచ్చానో నీకు తెలుసునూ? అప్పుడే మావఁ గారితో కలిసిపోయి నాకు టోపీ అల్లావూ?

లుబ్ధా:— మీరు చేసిన నిర్ణయ ప్రకారవేఁ, రూపాయలు చేతులో పడితేనే గాని, పుస్తె కట్ట నివ్వనన్నాడు. యేం జెయ్యను?

రామ:—పుస్తె కట్టకపోతే నీ పుట్టె ములిగింది గాబోలు! నే వచ్చేలోగా యేం వుప్పిన వొచ్చింది? వీడేదో పెద్ద దగా చేసి, నే నొస్తే, పట్టుగుంటానని రూపాయలు చేతులో పడేసుకుని వుడాయించాడు. వాడి పేరేవిఁటీ?

పూజారి:— ఆయన పేరు—మరే వచ్చి—అవుధాన్లు గారు శలవిస్తారు.

లుబ్ధా:— నాకు తెలియదు.

రామ:— అయ్యో అభాజనుడా! యిహ, వాడు, పంచాళీ మనిషి అనడానికి సందేహ వేఁవిఁటి?

లుబ్ధా:— అతగాణ్ణి మీరే తీసుకొచ్చి దొడ్డవాడని చెప్పారు? అంచేతనే అతణ్ణి నేను నమ్మాను

రామ:— నవ్వు నమ్మితే యెవడికి కావాలి? నమ్మకపోతే యెవడికి కావాలి? అతనికి నేను పెళ్లి ఖర్చులకోసం బదులిచ్చిన నూరు రూపాయిలూ, అక్కడ పెట్టు

లుబ్ధా·— యెవరి కిచ్చారో అతణ్ణే అడగండి నాతో చెప్పకండి.

రామ:— సరే, నీతో చెప్పను— నీతో యిక మాటే అణ్ణు— మరి నీ యింట్లో వక్క నిమిషం వుండను (లేచి నిలుచుని) అంతా వినం

డయ్యా! యీ గుంటూరు శాస్త్రుల్లు పచ్చిప దొంగ. లేకుంటే ఈ తెలివి హీనుడు యిచ్చిన రూపాయిలు సంధించుకుని, పేరైనా చెప్పకుండా పరారీ అవుతాడా? నా తాలూకు సొమ్ము కూడా పట్టుకు చపాయించాడు. వీడి వైఖరీ చూడగా, రెండో పెళ్లి పిల్లనో, సూద్రప్పిల్లనో, యీ తెలివి హీనుడికి అమ్మి, యేగేసినట్టు కనబడుతుంది. గనక, ఒరే! బారికీ ఒరే! మంగలీ, హెడ్డుగారి దగ్గిరికెళ్లి, యిద్దరు జవాన్లను తీసుకురా. వాడి వెంట దౌడాయింపిస్తాను

(పై మాటలు అంటూ వుండగా, సిద్ధాంతి ప్రవేశించి, రామప్పంతులు మాటలు ముగించి వెళ్లిపోబోతూ వుండగా రెక్కబట్టి నిలబెటును)

సిద్ధాంతి:— యెక్కడికి వెళతారు? కొంచం నిలబడండి

రామ:— యేమిటి నీ నిర్బంధం?

సిద్ధాంతి:— గుంటూరి శాస్త్రుల్లు గారి పేరేవిఁటో మీకాక్కావాలా?

రామ:— యేమిటా పేరు?

సిద్ధాంతి:— పేరి రామశాస్త్రుల్లు గారు. ఆయన పేరుతో మీకేం పనుంది?

రామ:— వాడు నాకు బాకీ.

సిద్ధాంతి:— మీకు ఒక దమ్మిడీ బాకీ లేదు. ఆ నిజం నాకు తెలుసును.

రామ:— చెయ్యి నొక్కేస్తున్నావేవిఁటి!

సిద్ధాంతి — వైదీక పాళ్ల చెయ్యి మృదువుగా యలా వుంటుంది? అవధాన్లు గారు యిచ్చిన సొమ్ము తాలూకు నిలవ యెంతుందో చెప్పండి

రామ:— నువ్వెవరిని అడగడానికి? అన్న! చెయ్యి నొక్కుతున్నావు! తంతావా యేవిఁటి?

సిద్ధాంతి:— శుభమల్లె, పెళ్లికూతుర్ని ముండా ముతకా, అంటే ~~యెవ్వరయినా~~ వూరుకుంటారా?

రామ:— ముండ కాదు, పునిస్త్రీయే, అంటాను; చెయ్యి ~~నో~~ దిల్దెయ్యి.

(లుబ్ధావధాన్లు శిష్యుడికి కొంత యడంగా జరుగును

సిద్ధాంతి:— కోపం వొచ్చినప్పుడు, లౌక్యం మరిచిపోకూడదు. మీరు ప్రభువులూ; మేం ఆశ్రితులం. తమకి లాభించే మాట చెబుతాను, యిలా దయచెయ్యండి.

రామ:— మర్యాదగా మాట్లాడితే, నా అంత మంచివాడు లేడు.

సిద్ధాం:— అవధాన్లు గారూ మీరు కూడా యిలా రండీ

(అవధాన్లు, సిద్ధాంతి, రామప్పంతులూ రహస్యముగా మాట్లాడుదురు)

రామ:— (ఉత్సాహముతో) సిద్ధాంతీ యేదీ పొడి పిసరు. నియ్యోగపొడన్న వాడు, నవబుకి కట్టుబడతాడు. యవరయా వంటబ్రాహ్మలు! మా యింటికి పలహారాలు వెళ్లాయా? యేవోఁయి, కొండిభొట్లూ! మాట, యిలారా.

(కొండి భొట్లు వచ్చును.)

కొండి:— యేం శలవు ?

రామ·— మా యింటి దాకా నాతో రా.

కొండి:— చిత్తం

రామ:— మా తోట్లో, మంచి పనసకాయలున్నాయి రెండు కాయలకి బరాతవిస్తాను. తెచ్చుకో. మీ అయ్యకి పనసకాయ కూరంటే, మా యిష్టం.

కొండి:— చిత్తం.

రామ.— పెళ్లిలో యేవిఁటోయి గమ్మత్తు

కొండి.— యేవీఁ గమ్మత్తు లేదండి.

రామ:— మధురవాణి పాడింది కాదేం?

కొండి:— పాడింది.—

రామ — ఆఁ!

కొండి·— కాదండి

రామ.— అలా చెప్పు అంతసేపూ హెడ్డు కానిస్టీబుతో మాట్లాడుతూంది కాబోలు?

కొండి — లేదండి ఒక్క మాటాళ్లేదు.

రామ·— మరెందుకన్నావూ, మాట్లాడిందని యిందాకానూ? విరగబడి నవ్విందన్నావే?

కొండు:— మరీ — మరీ–మరే వొచ్చి — లింగన్నగారి కాంభొట్లు అలా అనమన్నాడు

రామ:— వాడి పని పట్టిస్తాను, నాతో వెకాస్యాలా! నువ్వు మాత్రం వాడి జట్టు కూడకు, చిన్నపట్నుంచీ నిన్ను యెరుగుదును. నువ్వు నిజాయితీ మనిషివి.

కొండు:— అవునండి. యెప్పుడూ నేను నిజవేఁ చెబుతాను.

రామ:— అవును గాని, హెడ్డు కనీష్టీబు మాట మట్టుకు నిజం చెప్పావు కావు. పట్టాభిరామస్వావిఁ మీద ప్రమాణం చేసి, చెప్పూ! మధురవాణి యెవరెవరితో మాట్లాడింది?

కొండు:— మరే వచ్చి— నిజం చెప్పమన్నారూ?

రామ:— నిజాయితీ మనిషి వనే గదా నిన్ను అడుగుతున్నానూ?

కొండు:— అయితే, — అందరితోటీ మాట్లాడింది.

రామ:— అందరితోటి అంటే యవరెవరితోటి ?

కొండు:— యవరెవరా అండి? పెళ్లి వొదిలేసి, అంతా మధురవాణి చుట్టా మూగాం. భుక్త గారితో మాట్లాడింది. మరే వచ్చి.

రామ:— యింకా యవరితో మాట్లాడింది?

కొండు:— సిద్ధాంతి మంత్రం చప్పడం మానేసి మధురవాణి చెవులో యేకాంతం మాట్లాడాడు.

రామ:— మరింకా యవరి తోటి?

కొండు:— మరే వచ్చి— హెడ్డు కనిష్టీబు తోటి.

రామ:— ఓరి చండాలుడా! హెడ్డుతో మాట్లాడ లేదన్నావే?

కొండు:— అవును మాట్లాళ్లేదు

రామ:— పుండాఖోర్! మాట్లాడిందా మాట్లాళ్లేదా?

కొండు:— సచ్చాన్రా దేవుఁడా!

రామ:— అసత్యం అంటే, నాకు వెఱ్ఱి కోపం ప్రమాణ పూర్తిగా, నిజం చెప్పు. అబద్ధవాఁడితే, తల పేలిపోతుంది. మాట్లాడిందా లేదా?

కొండు:— లేదు.

రామ:— ప్రమాణ పూర్తిగా ?

కొండు:— ప్రమాణ పూర్తిగానే.

రామ:— యిప్పుడు నిజం చెప్పావు. విన్నావా ? నీకు చిన్నతనం; ఆడవాళ్ల మీద, ఒహరు అనమన్నా, అన్యాయం మాటలు ఆడకూడదు. తెలిసిందా ?

కొండు:— మధురవాణి మా దొడ్డమనిషి.

రామ:— వూళ్లో అలా అనుకుంటారేం ?

కొండు:— అంతా అనుకుంటారు.

(రామప్పంతులు యింటి యెదట.)

రామ:— నేను తలుపు కొడతాను. నివ్వో చిన్న గమ్మత్తు చెయ్యి.

కొండు:— చిత్తం.

రామ:— యీ విచ్చ బేడ మొలని పెట్టుకో. మా పెరటి గోడ అవతల, ఒక అరఘడియ నిలబడు. దిడ్డీ తోవంట కనిష్టేబు గాని, మరెవరు గాని, పైకి వొచ్చినట్టాయెనా, రెక్క పట్టుకుని, కేకెయ్యి. నే వొస్తాను. లేకుంటే వుడాయించెయి. (కొండు భొట్లు నిష్క్రమించును.) తలుపు తలుపు. (తనలో) ఒకంతట తలుపు తియ్యదు. అనుమానాని క్కారణం. వీడు నిజం చెప్పాడా? అబద్ధం చెప్పాడా? నేను పాలెంనించి వొచ్చి కబురు పంపించిన తరవాత రాక, యిది తుఱ్ఱుమని యెలా పరిగెత్తి వెళ్లిందీ పెళ్లిలోకి? తలుపు తలుపు! యప్పటికీ రాదేం!

(మధురవాణి తలుపు తీయును) యేం జేస్తున్నావు యింతసేపు?

మధు:— ఉదయంనుంచి రాత్రి వరకూ చేసే పనులన్నీ, రేపటి నుంచి వ్రాసి వుంచుతాను రండి.

(ఉభయులూ నిష్క్రమింతురు.)
(కొండు భొట్లు ప్రవేశించి.)

కొండు:— పంతులు గారూ, పంతులు గారూ.

(రామప్పంతులు, మధురవాణీ ప్రవేశింతురు.)

రామ:— (మధురవాణితో) నువ్వు లోపలకి వెళ్లు (కొండిభొట్లుతో) యేవిఁటి?

కొండు.— మరే వచ్చి,— పట్టుకోలేదు.

రామ:— (తీక్షణంగా) యెందుకు పట్టుకున్నావు కావు?

కొండు:— చెప్పరాని దాన్ని యలా పట్టుకోవడం?

మధు:— చెప్పరాని దాన్ని యెందుకు పట్టుకోవడం!

కొండు:— దిడ్డీ తోవంట యవరొచ్చినా పట్టుకొని, కాకెయమని పంతులు చెప్పారు.

మధు:— యేవిఁ చిత్రం! యేం అప్రతిష్టా! బ్రాహ్మడికి వెఱ్ఱెత్తుతూంది కాబోలు!

రామ:— (మధురవాణి వెనక నిలచి చేతితోవెళ్లి పొమ్మని కొండభట్లుకు సౌజ్ఞ చేసి) పేలుడుగా య వైదీకప గుంటడి వెకాశ్యాలు నిజం అనుకుంటావేవిఁటి?

(లోపలికి వెళ్లును)

రామప్పంతులు యింటి లోనికి వెళ్లగానే మధురవాణి పావిడి వెనక తలుపు పైనుంచివేసి, కొండిభొట్లును లోపలికి రమ్మని సౌజ్ఞ చేసి, ముద్దెటుకొనును.]

మధు:— (నిమ్మళంగా) బాగా కాపాడావు!

కొండు.— మధురవాణీ, యిదిగో పంతులిచ్చిన బేడ. యిదిగో హెడ్డుగారిచ్చిన పావలా యింద వెండితొడి పొడికాయ. (యిచ్చును.)

మధు:— (పుచ్చుకొని) నువ్వు మంచివాడివి. యీవేళ నుంచి, నీకూ నాకూ నేస్తం. తెలిసిందా? (మరివకసారి ముద్దు పెట్టుకొని) యిక వెళ్లు.

(కొండిభొట్లు చెంగున వీధిలోకి యెగిరి వీధి నడుమ గెంతులు వేయును.)

(కాంభొట్లు ప్రవేశించి)

కాంభొ — యెందుకురా యీ గెంతులు?

కొండి:— ముద్దెట్టుకుందిరా!

కాంభొ:— వెఱ్ఱి వెఱ్ఱి వేషాలు వెయ్కు. యీ కోతి మొహాన్నే?

కొండి·— పోస్సి, వెఱ్ఱికుట్టా! మేం జట్టు కట్టాం!

(నిష్క్రమింతురు.)

5-వ స్థలము కృష్ణారాయపురం అగ్రహారంలో

(అగ్నిహోత్రావధాన్లు యింటి పెరటిలో గిరీశం పనివాళ్ల చేత పందిరి వేయించుచుండును]

[వెంకటేశం ప్రవేశించును]

గిరీశం.— యేమివాయ్ బావా, యెడం దవడ యెఱ్ఱబారింది?

వెంకటేశం:— నాన్న గూబ గదలేశాడు.

గిరీ:— యేం జేశావు?

వెంక:— సంధ వార్చలేదని.

గిరీ — ఆ మాత్రం వార్చినట్టు వేషం వెయ్యలేకపోతివో?

వెంక:— చూడ్డనుకున్నాను

గిరీ.— అనుకోడాలు పనికి రావోయి, బావా. మనం యేదైనా, వేషం వేశావంటే, ఒకడు చూస్తున్నాడని అనుకున్నపుడూ, ఒకడు చూస్తూ వుండ లేదనుకున్నపుడూ కూడా, వొక్కమోస్తరుగా వేషం నడిపిస్తే సేఫ్ సైడ్. చూస్తున్నావు కావా, రోజూ నేను యెంతసేపు బక ధ్యానం చేస్తానో?

వెంక·— యేవఁని ధ్యానం చేస్తారు?

గిరీ·— యేం ధ్యానవాఁ? యీ బాదస్త బ్రాహ్మడు యంతట్లో దేవతార్చన బాస్తాడు. యంతట్లో విస్తట్లో మెతుకులు పడతాయి అని తదేక ధ్యానం చేస్తాను.

వెంక:— మంత్రాలు చదివి దేవుణ్ణి ధ్యానం చేయాలి గాని, అన్నం కోసం ధ్యానం చేస్తే పాపం కాదా?

గిరీ:— ఇగ్నోరెన్స్! మత సంబంధమైన సంగతులు నీకేమీా తెలియవు. యీ పెళ్లి అయిపోయిన తరవాత నిన్ను మతంలో తరిపీదు చెయ్యాలి. అన్ని మతాలూ పరిశీలించి వాటి తాలూకు యసెన్స్, నిగ్గుతీసి ఓ కొత్త మతం యేర్పరచాను. అదే అమెరికా వెళ్లి ప్రజ్వలింప చేస్తాను. యిప్పుడు మట్టుకు నీ సంశయం తీరుస్తాను. యేమన్నావ్? అన్నాన్నా ధ్యానించడం, అని కదూ? యేవఁందోయి నీ ఉపనిషత్తు? "అన్నం బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్" అన్నవేఁ, బహ్మ, అని తెలుసుకోవోయి, వెధవాయా, అంది. తెల్లవాడు యేవఁని ధ్యానం చేస్తాడోయి రోజూనూ? "ఫాదర్, గివ్, అస్

అవర్, డెయిలీ, బ్రెడ్'' అనగా "నన్ను కన్నతండ్రీ రోజూ ఒక రొట్టె ముక్క ఇయ్యవోయి అని''—ఇక, మనవేవఁనాలి? "తండ్రీ రోజూ, కంది పప్పూ, దప్పళం ఇయ్యవయ్యా'' అని ధ్యానించాలి. మన చమకంలో యేమన్నాడూ? "శ్యామాకాశ్చమే'' "చామలఅన్నం మా మజాగా వుంటుంది. నాక్కావాలి, ఓ దేవుడా! అన్నాడు'' ఆ చమకంలో యవడికి యిష్టమైన వస్తువులు వాడు కలపవచ్చును—"కంది గుండా చమే, యింగువ నూనా చమే'' దీనినే రిలిజియస్ రిఫార్మ్ అంటారు.

వెంక:— గేదె పెరుగూ చమే, చేగోడీ చమే.

గిరీ:— చబాష్! అదే ఒరిజినాలిటీ – అడిగితే గాని అమ్మ అయినా పెట్టదు. దేవుఁడు మాత్రం ముద్దిస్తాడనుకున్నావా యేమిటి? నీకు యెప్పుడు యేమి కావలిస్తే అప్పుడు ఆ వస్తువులు సంపుటీ చేసి చమక పారాయణ ఆరంభించేది.

వెంక.— అయితే రేపణ్ణించి నేను రోజూ చమక పారాయణ చేస్తాను.

గిరీ:— మనస్సులో వెయ్యి. పైకి పారాయణ చేశావంటే, నీ తండ్రి ఎడ్యుకేషన్ లేకపోవడం చేతా, రీజన్ తెలియకా, యిదేవిఁటి చమకం పాడు చేస్తున్నాడని పెణతెక్కగొట్టి, తొమ్మిదో అషం ఘనం పారాయణ చేస్తాడు

వెంక·— మొన్న బుగతగారి యింట్లోంచి మీరు పొగాక్కట్ట యెత్తుకొచ్చారు గదా, పాపం చేశారని దేవుఁడు కోప్పడ్డా?

గిరీ:— చిన్నతనంలో మా పింతండ్రి (నీ తండ్రిలాగే అగ్గిరావుఁడోయి) చెవి నులిపి నా చేత ఉపనిషత్తులు చదివించాడు. దాం తస్సా గొయ్యా, పేరు మరిచిపోయినాను గాని, ఒక వుపనిషత్తులోను, శిష్యుడు ప్రశ్న అడుగుతూవుంటే, గురువు సమాధానం చెబుతూంటాడు. ఆ వుపనిషత్తులో చెప్పిన శిష్యుల్లాంటి శిష్యుడివి నువ్వు, అలాంటి గురువుని నేను, -మన ప్రశ్నోత్తరాలు యవడైనా తాటాకు మీద రాసి పారేశాడంటే, ఒక రెండు వొందలేళ్లు అయిన తరవాత, 'టొబాకోపనిషత్తు' అవుతుంది. పొగాకు కట్టకి పాపవేఁవిటోయి, కాల్చి పారేసే దానికి? అందులో పొండుం చేసే బుద్ధిహీనుల దగ్గిర పొగాకు యెత్తుకు రావడం లోకోపకారవఁని నమ్ము

వెంక.— యలాగండి లోకోపకారం?

గిరీ:—యలాగా, యిడుగో,యిలా చుట్టకాలిస్తే, స్టీము యింజన్‌లాగ, భగ్, భగ్ మని పొగ ఆకాశానికి పరిగెత్తి మేఘవైవర్షం కురిపిస్తుంది. పొడుం గాని పీలుస్తే ఆ ఘాటుకి, ఆకాశం అర్చుకుపోతుంది ముక్కంట మాత్రం చిరి వర్షం కురిసి యిల్లూ వొళ్లూ కూడా డర్టీ అవుతుంది గనక పొడుంచేసే మూర్ఖుల యింట్లో వుండే పొగాకంతా దొంగిలించి చుట్టలు గట్టి, తగ లెట్టవలిసినదే. ఒకవేళ, గిరీశం గారూ, తమరు దొంగతనం చేశారు, కొద్ది రోజులు నరకానికి విజయం చెయ్యండి, అని దేవుఁడు గానీ, అన్న ట్టాయనా, ఒక చిన్న లెక్చరు కొట్టి, గభరాయింపజేస్తాను

వెంక:— యేవఁని లెక్చరు కొడతారు ?

గిరీశం:— యేవఁనా ? ఓ దేవుఁడా ! నా మనస్సు యిండిపెండెంటుగా సృజించావా ? లేక డిపెండెంటుగా సృజించావా ? యిండిపెండెంటుగా అయితే, నా యిష్టవొఁచ్చిన పనల్లా నేను చేశాను. నువ్వెవరు, అడగ డానికి ? యిలాంటి చిక్కులు పెట్టావంటే హెవెన్‌లో చిన్న నేషనల్ కాంగ్రెస్ వొకటి లేవదీస్తాను. లేక నన్ను డిపెండెంటుగా చేశావూ ? అల్లాగయితే నువ్వే నాచేత పాపంచేయించావు. గనక నీకే ఆ శిక్ష కావల సింది. దేర్‌పోర్ చలో, నరకానికి, చలో ! అక్కణ్ణించి నువ్వు తిరిగీ వొచ్చేలోగా, ఆరు ఘడియలు స్వర్గంలో నీ అధికారం, నా కిస్తివట్టాయనా, కొన్ని సృష్టిలో లోపాలు సవరణ చేస్తానంటాను.

వెంక.— యేవిఁటండి లోపాలు ?

గిరీ:— లోపాలన్న లోపాలా! నీచేతే వొప్పిస్తాను. నెంబర్ వన్ - నీ మేష్టరు లాంటి అభాజనుణ్ణి పుట్టించడం లోపం అంటావా అనవా ?

వెంక:— లోపవేఁ.

గిరీ:— నీ సిస్టర్‌లాంటి బ్యూటిఫుల్ యంగ్ గర్లుని, విడోని చెయ్యడం తప్పంటావా, ఒప్పంటావా ?

వెంక:— తప్పే.

గిరీ:— యిలాంటి లోపాలు కోటాను కోట్లు. యిక రద్దు సృష్టి యంతుందను కున్నావు ? ఫరిన్‌స్టెన్స్, యెన్ని సముద్రాలు వున్నాయి ?

వెంక:— యేడు.

గిరీ:— యేడూ, యేడిసినట్టే వున్నాయి. పాల సముద్రం వుంటూవుండగా మళ్లీ పెరుగు సముద్రం, నేతి సముద్రం యెందుకోయి ? యిది

ప్లియోనిజమ్, పునరుక్తి - మరో తెలివితక్కువ చూశావా? యెందుకూ పనికిమాలిన ఉప్పుసముద్రం మన నెత్తిని కొట్టి, పెరుగు, పాలు, నెయ్యి, చెరకు పానకం, యీ సముద్రాలన్నీ యవడికీ అందుకు రాకుండా దూరంగా విసిరేశాడోయి. ఒక సంవత్సరం గాని నాకు దేవుఁడు దివానిరీ యిస్తే, భీముని పట్నానికి పాల సముద్రం, విశాఖపట్నానికి, మంచినీళ్ల సముద్రం కళింగ పట్నానికి, చెరుకు సముద్రం తెస్తాను. యీ యీస్టర్ను ఘాట్సు అంతా పొగాకు అరణ్యం చేస్తాను. యీ లెక్చరు నేను కొట్టే సరికి, దేవుఁడు యేవఁంటాడో తెలిసిందా? వీడు అసాధ్యుళ్లా వున్నాడు. వెనకటికి "పాత యముడివా కొత్త యముడివా" అని అడిగిన పెద్దమనిషి కంటే ఒక ఆకు యెక్కువ చదువుకున్నట్టు కనపడతాడు. గనక వీడికో జోడు గుఱ్ఱాల బండీ యిచ్చి, స్వర్గంలోవున్న యావత్తు మహలులు, బగీ చాలు చూపించి, యేంకావాలంటే అది యివ్వండని దేవదూతలతో చెబుతాడు. నా శిష్యుడు, వెంకటేశాన్ని కూడా తీసుకొస్తే గాని, నాకేం తోచదని నే చెబుతాను. అప్పుడు నిన్ను విమానమ్మీద తీసుకొస్తారు. మన విద్దరం స్వర్గంలో మజా వుడాయిద్దాం. యీవేళకి మతం మీద యింతవరకు లెక్చరు చాలును యిక వెళ్లి దేవాలయం తోటలో కోతిపిల్లిని కట్టి ఆడుకో. సాయంత్రానికి నీ తండ్రి వచ్చేసరికి మాత్రం, దీపం యదట కూచుని పుస్తకం తిరగేస్తూ పులు సటుకులు ధ్యానం చెయ్యి. యింగువ వేసి బలే సొగసుగా తయారు చేస్తాను (వెంకటేశం వెళ్లును) రనవే.

(బుచ్చమ్మ ప్రవేశించి)

బుచ్చమ్మ:— యీ రుబ్బురోలు నిండా తాటాకు ముక్కలు పడుతున్నాయి. యివతలకి లాగేసి పెడతారూ.

గిరీ:— అదెంత పని.

(గిరీశం రుబ్బురోలు, పందిరి ఆవతలకు లాగును, బుచ్చమ్మ రుబ్బురోలు కడ్డిగి మినపప్పు రుబ్బును)

గిరీ — (పాడును) "భజగోవిందం, భజగోవిందం. గోవిందం భజ మూఢమతే." యేం, వదినా, కంట నీరు పెడుతున్నారూ?

బుచ్చ.—యేవీఁ లేదు.

గిరీ:— మీరు కంట నీరు పెడితే నా మనసు కలిగిపోతూంది

బుచ్చ:— మీకేం - మహరాజులు - మా కష్టాలు మమ్మల్నే బాధిస్తాయి.

గిరీ.— యేమి కనికరం లేని మాట అన్నారూ! మీరు అలా దుఃఖంలో మునిగివుంటే, యెందుకు నాకీ వెధవ బతుకు? మీ కోసం యేం చెయ్యమంటే అది చాస్తానే? ప్రాణమిచ్చెయ్యమంటే యిచ్చేస్తానే? దాఖలా చూడండి యిదుగో కత్తి పీట!

బుచ్చ:— (కత్తి పీట దగ్గిర తీసుకుని) పెళ్లికి యీ సమ్మంధం తప్పింపారు కారు గదా?

గిరీ:— అదొక్కటి మట్టుకు నాకు సాధ్యమైంది కాదు.

బుచ్చ:— అయితే మీతో నాకేం పనీ? యింత సందడిగా పెళ్లి పనులు చేయిస్తున్నారు మా నాన్నకి తోచకపోతే, మీకైనా తోచకూడదా, యీ సమ్మంధం కూడదని? మీకు కూడా దాని మీద యింత కనికరం లేక పోవాలా? లుబ్ధావుధాన్లు మీకు అన్నగారని కాబోలు మీకు సంతోషం.

గిరీ:— నాకా సంతోషం? యంత క్రూరమైనమాట అన్నారు! సంబంధం ఔతుందని, నా మనస్సులో యంత ఖేదిస్తున్నానో, ఆ భగవంతుడికి తెలుసును. యీ సంబంధం తప్పించాలని వెడ చివాట్లుపెడుతూ మా అన్నపేర రెండు టావులు వుత్తరం రాశాను. చెవిని పెట్టాడు కాడు. నేను యేం చేతును? వాడిని స్మరిస్తేనే పాపంవొస్తుంది. ఊరికే కూచుంటే, మీ తండ్రి యేమనుకుంటాడో అని, మీ యింట అరవ చాకిరీ చేస్తూ నీకు యేనాటికైనా కనికరం వొస్తుందేమో అని ఒక్క మనిషి నూరు మంది చేసే పని చేస్తున్నాను. అంతే గాని, యీ నమ్మిన నౌఖరు మీద నీ మనసు భారంగా వుంటే, యవరికీ చెప్పకుండా యీ రాత్రి లేచి మా దేశానికి వెళ్లిపోతాను

బుచ్చ:—వెళ్లిపోకండి

గిరీ:—నేను మాత్రం పోయే సాధనం యలాగా? యెన్నోమాట్లు యేమనుకుంటాను? యీ పెళ్లి తప్పించ లేకపోయినాను గదా? నాప్రాణం కంటే యిష్టమైన యీ బంగారపు బొమ్మలాంటి బుచ్చమ్మని పునిస్త్రీని చెయ్యలేక పోయినాను గదా? అని విరక్తి పుట్టి, పోదాం అని నిశ్చయించే సరికి – కాలు ముందుకు వేసినా, మనస్సు వెనక్కిలాగి యేమి తోచేదీ? "పైకి పోతానని సందడి పడుతున్నాను. నా బుచ్చమ్మ కనపడకపోతే, పోయి బతకడం యలాగ? దానికి యంత కనికరం లేక పోయినా, యిక్కడే వుండి, చూశైనా సంతోషిద్దాం" అని వుండిపోతూ వొచ్చాను.

బుచ్చ:— మీరు చెబితే, లుబ్ధావుధాన్లు గారు పెళ్లి మానుకుంటాడని, తమ్ముడు చెప్పాడు?

గిరీ:— నే చెప్పిన మాట, యీ భూప్రపంచంలో యవడూ కొట్టివెయ్య లేడు. అందుచేత, వెంకటేశం అలా అని వుంటాడుగాని, మీ తండ్రి ఒకడు మా అన్న వకడు లోకాతీతులు. వాళ్లు బ్రహ్మచెబితే వినరు. ఈయనకి వెఱ్ఱి కోపం. అతగాడు శుద్ధ పిసిరిగొట్టు. మా అన్న సుఖపడ్డానికా యీ పెళ్లి తలపెట్టాడు? నీ మొగుడు నిన్ను పెళ్లాడి యంత సుఖపెట్టాడో, మా అన్న నీ చెల్లెల్ని పెళ్లాడి, అంతే సుఖపెడతాడు. ఆఫ్రికా దేశంలో స్లేవరీ అని వుంది. అనగా మనుషుల్ని పట్టి పశువుల్లాగ బజార్లలో అమ్ముతారు. యవరు కొనుక్కుంటే వాళ్ల యింట్లో ఆయా మనిషి బతికినన్నాళ్లూ చాకిరీ చెయ్యాలి. అలాగ్గానే మా అన్న, మీ చెల్లెలిని పెళ్లి అనే మిషపెట్టి, కొంటు న్నాడు. వాడింట యిది జీతంలేని బాపనక్కలాగ పనీపాటూ చేస్తుందని, వాడి ఆశ. నేను కూడదని యంత గడ్డిపెట్టినా విన్నాడు కాదు. యీ కష్టాలన్నీ యిలా వుండగా నాకు మరో భయం వేస్తూంది. చెబితే కోపం తెచ్చుకోవు గద?

బుచ్చ:— మీరేం చెప్పినా నాకు కోపం లేదు.

గిరీ:— ఆ మాత్రం ధైర్యమిస్తే, నాక్కావలిసిందేవిఁటి? రామచంద్రపురం అగ్రహారికులు బహు దుర్మార్గులు - మా అన్న చచ్చిపోయిన తరువాత నీ చెల్లెల్ని తిన్నగా ఉండనియ్యరు. అదికూడా మా మీనాక్షి మోస్తరా తుంది.

బుచ్చ:— మీనాక్షికేం లోపం వొచ్చింది?

గిరీ:— యేవఁని చెప్పను. కడుపు చించుకుంటే కాళ్ల మీద పడుతుంది. అయినా నీ దగ్గిర నాకు దాపరికం యేవిఁటి? దాని మొగుడు పోయిన తరువాత యేటేటా కడుపు, అవుతూండడం. అయినప్పుడల్లా వొల్లమా లిన అల్లరిన్నీ. ఒకప్పుడు అది ప్రాణ భయం కూడా చేస్తుంది. ఆ వూళ్లో రావఁప్పంతులని వొక పరమ దుర్మార్గుడు నియ్యోగప పంతులు వున్నాడు. వాడు ఒక సానిదాన్ని వుంచుకున్నాడు. యెందరినో సంసా ర్లని చేడగొట్టాడు మా అన్న వ్యవహారాలన్నీ ఆ పంతులే చూస్తాడు. మీ అన్న చచ్చిన ఉత్తరక్షణం, నీ చెల్లెలికి వొల్లమాలిన ధనం చేతిలోకి వస్తుంది. స్వాతంత్ర్యం కలుగుతుంది. "యేమి ఇది?" అని అడిగే వాడుండడు. యిహ, చెడిపోవడానికి అభ్యంతరవేఁవిటి? "నేను కట్టుగా వున్నాను కానా?" అని నువ్వు అనగలవు నీ మొగుడి తాలూకు ఆస్తి నీ చెయ్యి చిక్కలేదు మొగుడి యింటికైనా నువ్వు వెళ్లలేదు

బుచ్చ:— అవును

గిరీ:— తల్లిదండ్రుల చాటున ఖాయిదాగా వున్నావు. పరాయి వాడు యింట్లో అడుగు బెట్టలేడు. గాని యిలా యెంత కాలం వెళ్లుతుంది? నిన్ను తల్లితండ్రులు కలకాలం కాపాడలేరు గదా? వాళ్లు పోయిన తరవాత నీకూ స్వాతంత్ర్యం వొస్తుంది. యే కాలానికి మనసు యలా వుండునో? అప్పుడు కాలు జారిన తరవాత, నువ్వు యేమనుకుంటావు? "అయ్యో నాడు గిరీశాన్ని శాస్త్రోక్తంగా పెళ్లాడి పునిస్త్రీ నయిపోతే, పిల్లాపేకా కలిగి, అష్టైశ్వర్యంతో తులతూగుదును గదా? యీ దురవస్థ నాకు రాకపోవును గదా?" అని విచారిస్తావు. అప్పుడు నే యెక్కడ వుంటానూ? స్వర్గంలో మీకోసం యెదురు చూస్తూ వుంటాను. యీ పెళ్లి అయిపోయిన తరవాత వెంకటేశమూ, నేనూ, పట్నానికి వెళ్లిపోతాం. నిన్ను తలుచు కుంటూ నిద్రాహారం మానేసి, కొన్ని రోజులు వుంటాను. యెంత కాలమని మనిషన్నవాడు, నిద్రాహారం మాని వుండగలడు? నిన్ను తలుచుకుని తలుచుకుని నిద్దర పట్టక రెండు ఝాముల రాత్రప్పుడు నా గదిలో యీజీచెయిరు మీద కూచుని వుండగా - యదట బల్లమీద మెరుపు దీపం, గోడని నిలువుటద్దం వున్నాయి - ఆ అద్దంలో నా ముఖం చూసుకుని, యేమంటానూ? "యీ సొగసైన ముఖం, యీ తామరరేకుల వంటి నేత్రాలు, యీ సోగ మీసాలు, యివన్నీ వృథా గదా? యవరు చూసి ఆనందించనూ? నా బుచ్చమ్మ, నన్ను పెళ్లాడక పోయిన తరవాత నా బతుకు యెందుకు" అని, నిస్పృహ కలిగి ఛట్టున టేబులు సొరుగు తీసి, అందులో వున్న జోడుగుళ్ల పిస్తోలు యెక్కబెట్టి గుండె దూసి పోయేటట్టు కొట్టేసుకుంటాను

బుచ్చ:— కొట్టుకోకండి. మీరు అలా అంటే నాకు యేడుపొస్తుంది.

గిరీ:— తక్షణం దేవతలు విమానం పంపించి నన్ను స్వర్గానికి తీసుకు వెళతారు. స్వర్గానికి వెళ్లానని నాకు అక్కడమాత్రం సుఖవుంటుందను కున్నావా వొదినా? నానాభరణ భూషితురాలయి రంభ తక్కుతూ తారుతూ వొచ్చి, "హా! ప్రియ! గిరీశ! నీలాటి సుందరుణ్ణి యన్నడూ నేను చూడలేదు రమ్ము, నన్ను చేకొమ్ము," అని రెక్కబట్టుకు లాగుతుంది. నేనంటానూ? "ఛీ! అవతలికి పో, నేను ఏంటీనాచ్చి! సానిది తాకితే, పరమ అపవిత్రంగా తలుస్తాను. పియర్సు సబ్బు రాసి కడిగితే గాని యీ చేతికి కళ్మలం పోదు నువ్వా రంభవి? మా బుచ్చమ్మ సొగుసుకి నువ్వు వొడ్డీకి పనికి రావు. గోయెవే, డామ్, డర్టీ గూస్" అని అంటాను. అలాగే, మేనకా, ఊర్వసి, తిలోత్తమా మొదలైన యావన్మంది అప్సరస స్త్రీలని తన్ని తగిలేస్తాను తగిలేసి, కాషాయ వస్త్రాలు ధరించి కల్ప

వృక్షచ్ఛాయని "హా ! బుచ్చమ్మా, బుచ్చమ్మా" అని నీ పేరు జపం చేస్తూ అనేక సంవత్సరాలు పద్మాసనం మీద వుండిపోతాను. అంతట కొన్నాళ్ళకి నా తపస్సు ఫలించి, నువ్వు నందనవనంలోకి చంద్రోదయంలాగా బయలుదేరి వస్తావు. నేను "ప్రియురాలా ! యెన్నాళ్ళకి వొచ్చావు!" అని, అమాంతంగా వెళ్లి నిన్ను కౌగలించుకుంటాను. అప్పుడు, నీ మొదటి మొగుడు ముసిలి వెధవ, గావంచా గుడ్డ కట్టుకుని, పొడుం ముక్కుతో, "బుచ్చమ్మ నా పెళ్లాం" అని అడ్డు రాబోతాడు. "వెధవాయా, నువ్వు బుచ్చమ్మకి తగవు. నీ రూపాయలు నువ్వు పట్టుకుపో" అని, వొక్క తాపు తన్ని తగిలేస్తాను. మనం యిద్దరం సుఖంగా స్వర్గంలో శాశ్వతంగా వుండిపోతాం.

బుచ్చ:— యేడుస్తూన్న దాన్ని నవ్విస్తారు.

గిరీ:— నువ్వు నన్ను పెళ్లాడితే, మనం బతికున్నంత కాలం నవ్వుకుంటూ, ఆనందిస్తూ కాలం వెళ్లబుచ్చుతాం. అప్పుడు నిన్ను యిలా పప్పు రుబ్బనిస్తానా ? మనకి యెంత మంది నౌఖర్లు వుంటారు ! యెంతమంది చాకర్లు వుంటారు ! తోటలు, దొడ్లు, గుఱ్ఱాలు, బళ్లు ! నిన్ను నడవనిస్తానా ? పుష్పంలాగ నెత్తిమీద పెట్టుకుంటాను, అప్పుడు నీకు కలిగే ఆనందం ఆలోచించుకో.

బుచ్చమ్మ:— నాజన్మానికి మరి ఆనంద వెఁక్కడిది ?

గిరీ:—నేను, నీకు దాసుడనై "యిదుగో నన్ను స్వీకరించు. నన్ను పెళ్లాడి, ఆ జన్మం ఆనందం అనుభవించు. నన్ను ఆనందంలో ముంచు" అని బతిమాలుకుంటూంటే, నువ్వు అట్టి సులభ సాధ్యమైన సుఖమును కాలునతన్నుకు వెళ్లిపోయి, నా బతుకు కూడా బుగ్గిని కలిపితే, నేనేమి చెయ్యగలను ?

బుచ్చ— మీ బతుక్కి లోపవేఁవిఁ ? మీరు మహారాజులు.

గిరీ:— నువ్వు నన్ను పెళ్లాడితే నేను మహారాజునే అవుతాను. నీ నోటంట వచ్చిన మాట అమోఘం - వొట్టినే పోకూడదు గనక నాతో వెళ్లిపోయిరా.

బుచ్చ:— అమ్మ నాయనా ! నే మీతో రాను.

గిరీ.— సరే. రాకపోతే నేనే గదా ప్రాణ త్యాగం చేస్తాను? పీడా నాడా కూడా పాయె

బుచ్చ:— అలాంటి మాటలు అనకండి.

గిరీ:— చేసే మాట, చెబితే తప్పేమిటి ? నేనేమైతేనేం గాని, నీ చెల్లెలి మీదైనా నీకు కనికరం కద్దా?

బుచ్చ:— అదేం, అలా అడుగుతున్నారు?

గిరీ — నిజంగా కనికరం వుందా?

బుచ్చ:— వుండకుండా వుంటుందా?

గిరీ:— వుంటే, యీ పెళ్లి తప్పించే సాధనం నీ చేతులోనే వుంది.

బుచ్చ:— నా చేతులోనా?

గిరీ:— అక్షరాలా.

బుచ్చ:— యేమి చిత్రమైన మాటలు చెబుతారు!

గిరీ — యీ భూప్రపంచం మీద వుండుకున్న యావన్మంది స్త్రీలలోనూ, నిన్నొక్కర్తెనూ వలిసి, నేను నీకు సుతలామూ లొంగిపోబట్టి గదా, నా బతుకు, హాస్యాల కింద ఐపోయింది?

బుచ్చ:— మీ తోడు — అలా అనకండి.

గిరీ:— పోనియి – అమాత్రం భరవసా యిచ్చావు. ఒక మాట నాకు ప్రమాణ పూర్తిగా చెప్పు. నీ చెల్లెలు పెళ్లి తప్పించడం, నీ చేత అయితే, చేస్తావా ?

బుచ్చ:— చెయ్యనా?

గిరీ:— యేమో, చేస్తావో చెయ్యవో! చేస్తానని ప్రమాణం చేస్తేనే, ఆ మాట నేను చెబుతాను.

బుచ్చ:— యేమని ప్రమాణం చెయ్యమన్నారు?

గిరీ — నా మీద ప్రమాణం చెయ్యి.

బుచ్చ:— మీ మీద ప్రమాణమే ; చెప్పండి.

గిరీ.— అయితే విను వొంటరిగా చూసి, యీ మాటే నీతో రహస్యంగా, చెప్పుదావని కాచి, కాచివుండగా, యీ వేళ, మీ తండ్రి వూరికి వెళ్లడం, మీ తల్లి వాకట వుండడంనుంచి, సమయం చిక్కింది. చెవి వొగ్గి విను. నీ చెల్లెలి పెళ్లి తప్పడానికి ఒక్కటే సాధనం వుంది. అది యేవిటంటే, నువ్వు ముందూ వెనకా ఆలోచించక, నాతో లేచి వచ్చి నన్ను పెళ్లి చేసుకోవడవే – లేకుంటే నీ చెల్లెలి పెళ్లి తప్పదు.

బుచ్చ:— (ముసిముసి నవ్వుతో) నేను మీతో లేచి వొస్తే మా చెల్లెలు పెళ్లి ఆగిపోతుందీ? యేవిటి చిత్రాలు!

గిరీ:— ఆ మాట నీ చేతనే వొప్పిస్తాను కదూ — విను - పెళ్లికి తల్లి వెళ్లుతూన్నప్పుడు, రెండో నాడు రాత్రి బండీవాడి చేతులో నాలుగు రూపాయలు పెట్టి, నీ బండీ తోవ తప్పించి అనకాపిల్లి రోడ్డులో పెట్టిస్తాను. అక్కడ నుంచి రామవరం దాకా మా స్నేహితులు అంచీ బళ్లు ఖణా యిస్తారు. ఆడుతూ పాడుతూ, మనం దౌడాయించి రామవరంలో పెళ్లాడేసుకుని సుఖంగా వుందాం. యిక మీవాళ్ల సంగతి యేవాఁతుంది? మనం వుడాయించిన మన్నాడు తెల్లవారగట్ల, నీ బండీ కనబడక, కలవిలపడి, మీ వాళ్లు నెత్తీ నోరూ కొట్టుకుంటూరు. నీ చెల్లెలు పెళ్లి ఆగిపోతుంది మరి రెండు రోజులకి మనం పెళ్లాడావఁని తెలుస్తుంది. నిన్ను ముసలివాడికి కట్టిబెట్టినందువల్ల కలిగిన చిక్కులు చూస్తూ, నీ తండ్రి నీ చెల్లెలికి మళ్లీ ముసలి సంబంధం చెయ్యడు. నీ తండ్రి ఒక వేళ మూర్ఖించి పెళ్లి చేస్తానన్నా, మన తమాషా విన్న తరవాత, నా అన్న నీ చెల్లెల్ని మరి పెళ్లి చేసుకోడు. యిది సిద్ధాంతం. అవునా కాదా?

బుచ్చ:— అవును కాబోలు

గిరీ:— అయితే మరి అందుకు నమ్మతేనా?

బుచ్చ:— యెందుకు?

గిరీ:— నాతో వెళ్లిపోయి రావడానికి.

బుచ్చ:— అమ్మ నాయనా, నా ప్రాణంపోతే నేను మీతో రాను.

గిరీ:— రాకపోతే, మీ చెల్లెలికి యీ పెళ్లీ తప్పదూ, నాకు చావూ తప్పదూ.

బుచ్చ:— అలా అనకండి

గిరీ:— అనకపోతే మాత్రం, చావు తప్పేదుంది గనకనా? నిన్ను వొదిలి బతకలేను, అది వక చావు నువ్వు నా మీద వొట్టు వేసుకుని ఆ మాట తప్పిపోతే, నన్ను దేవుఁడే చంపేస్తాడు. అది రెండో చావు. మరి నాకు చావు యెలా తప్పుతుంది?

బుచ్చ:— నా నించి మీరు చచ్చిపోతే, నేనూ చచ్చిపోతాను చచ్చిపోకండి.

గిరీ:— నా వశవాఁ? అదుగో నీ తమ్ముడు వొస్తున్నాడు మరి మనం యీ కష్టసుఖాలు మాట్లాడుకోడానికి వీలు చిక్కదు. ఒక్క మాట చెప్పు బతకమన్నావా? చావమన్నావా?

బుచ్చ:— వెయ్యేళ్లూ బతకండి

గిరీ:— అలాగైతే, నాతో రావడం ఖాయవేఁనా ?

బుచ్చ:— యేం జెయమంటే అది చాస్తాను

(వెంకటేశం మిడతను పట్టుకు ప్రవేశించును.)

వెంక:— యిదుగో నండోయి, గొల్లభాఁవని పట్టుకున్నాను.

గిరీ:— చూశావూ, వొదినా! నీ తమ్ముడు చిన్నగుంటడయీ, అప్పుడే గొల్ల భావఁల్ని పట్టుకుంటున్నాడు.

బుచ్చ:— (ముసిముసి నవ్వు నవ్వుచు) మిడత!

గిరీ:— (బుచ్చమ్మతో) యిన్నాళ్లకి మిడతంభొట్లు చేతులో చిక్కాడు. (వెంకటేశంతో) యిలాతే - మిడతల్ని పట్టుకోవడం మంచి ఎడ్యుకేషన్. యిదే, నాచురల్ హిస్టరీ, ప్రకృతి శాస్త్రం అంటారు.

వెంక:— అక్కయ్యా – కొంచం ఊరుబిండి!

బుచ్చ:— అమ్మ చూస్తే తంతుంది.

వెంక:— అమ్మ చూడదులే. (ఊరుబిండి చేతులో వేసుకుని నాలుకతో నాకి గెంతును.)

(తెర దించవలెను)

కన్యాశుల్కము — పంచమాంకము

1-వ స్థలము. లుబ్ధావధాన్లు పడక గది

(లుబ్ధావధాన్లు మంచము మీద పరుండి వుండును. నిద్రలో అరచి, కాళ్లూ చేతులూ కొట్టుకుని, లేచి కూచుని, వణకనారంభించును.)

లుబ్ధా:— అసిరిగా! అసిరిగా! అమ్మో! చంపేశాడఱోయి. రామనామతారకం। రామనామతారకం। రామనామతారకం। రామనామతారకం॥ యిది రెండో పెళ్లి ముండే దీని మొగుడు పిశాచమైనాడు - నా పీక పిసికి చంపేస్తాడు. యేవిఁటి సాధనం? రామనామతారకం। రామనామతారకం॥

(తలుపు అవతలనుంచి) అసిరిగాడు - యేటి బాబూ? యేటి బాబూ?
(తలుపు తట్టును)

మీనా:— యేవిఁటి నాన్నా తలుపు తియ్యి.

లుబ్ధా.— (తనలో) కాళ్లు ఆడవు. చేతులు వొణుకుతున్నాయి. (తలుపు తీయును! అసిరిగాడితో) వెధవా నువ్వు లోపలకి రాకు.

అసిరి:— నాను పిలుస్తొస్సినాను (నిష్క్రమించును.)

(మీనాక్షి - శిష్యుడు ప్రవేశింతురు)

లుబ్ధా:— (మీనాక్షితో) ఆ ముండని అవతలుండమను.

మీనా:— నువ్వు మన గదిలోకి వెళ్లిపో అమ్మా (శిష్యుడు గది అవతలకి వెళ్లును) యేవిఁటి నాన్నా?

లుబ్ధా:— యిహ, నే బతకను.

మీనా:— యేవొఁచ్చింది నాన్నా, కడుపు నొప్పా కాలు నొప్పా?

లుబ్ధా:— కడుపు నొప్పి కాదు, కాలు నొప్పి కాదు. వెధవ ముండని పెళ్లాడిన కుంక పీనుగ బతకడం యలాగ?

మీనా:— యేవిఁటా వోగాయిత్యం మాటలు, నాన్నా? మీకు యీ లేని పోని అనుమానం యవరు పెట్టారు?

లుబ్ధా:— అనుమానవేఁవిటి? నిజం, నిజం, నిజం – వూరంతా అదే మాట.

మీనా:— యీ రావఁప్పంతులే యిలాంటి అపవాదలన్నీ వేస్తూ వుంటాడు. కనపడ్డ వాడితో అల్లా వూసు పెడితే, వూరంతా అనుకోరూ? బంగారం లాంటి పిల్లని యిలాంటి మాటలని బెంబేరు పెట్టకండి. తండ్రి వెళ్లిపోయి నాతడని అది రాత్రీ పొగలూ యేడుస్తూంది.

లుబ్ధా:— వెధవ తండ్రీ, భోడితండ్రీని! గాడిద కొడుకు రెండో పెళ్లి ముండని నా పికకి ముడేసి అమాంతంగా నా కొంప ముంచాడు. యిహ బతకను యిహ బతకను.

మీనా:— "రెండో పెళ్లి ముండ, రెండో పెళ్లి ముండ," అని శుభమల్లే అనకండి. మీరే యిలా సాటుతూ వుంటే వూరంతా అనడం ఆశ్చర్యవాఁ? మాట్లాడక వూరుకోండి.

లుబ్ధా:— వూరుకోవడ వేఁలాగే? మన వూరా, మన దేశవాఁ? రెండో పెళ్లి ముండ కాకపోతే ఆ తండ్రి వెధవ, పేరయినా చెప్పకుండా పారిపోవడవేఁవిఁ?

మీనా·— సిద్ధాంతితో చెప్పాట్టే, పేరు?

లుబ్ధా — వాడి శ్రాద్ధం చెప్పాడు. సిద్ధాంతి గడియకో పేరు చెబుతున్నాడు.

మీనా:— అతగాడికి మాత్రం కొత్తవాడి పేరు జ్ఞాపకం వుంటుందా యేవిఁటి? మన పిల్ల మన యింట్లో వున్నతరవాత, అతగాడి పేరుతో మీకేం పని?

లుబ్ధా:— యీ పెళాం ముండ నా యింట్లో వుంటే నేను చచ్చిపోతాను; మరి బతకను.

మీనా:— వెఱ్ఱి కేకలెయ్యక నోరు మూసుకుని వూరుకోండి. యిరుగు పొరుగు వారు నవ్వగలరు మీ మావఁ గారు యంత పండితుడు, యంత దొడ్డమనిషి! లేని పోని అనుమానాలు పెట్టుగోకండి పసిపిల్ల బెంగెట్టు కోగల్దు.

లుబ్ధా:— ఓసి భ్రష్టా! వాడు నీకేవఁయినా యిచ్చాడా యేవిఁటే, వాణ్ణ వెన కేసుకు మాట్లాడుతున్నావు? నీకు నేను చచ్చిపోవాలని వుంది కాబోలు.

మీనా:— యేవిఁటా మతిపోయిన మాటలు! అతగాడు రేపో నేడో వొచ్చి, యిలాంటి మాట్లన్నందుకు మన నోట్లో గడ్డి పెడతాడు.

లుబ్ధా:— అతగాడెవడు. వొల్లకాట్లో రావఁనాధాయ? మరెక్కడొస్తాడు వాడు! యిహ్హ, నాకు చావు సిద్ధం.

మీనా:— మీకు చావేం వొచ్చింది యిప్పుడు? ఒహవేళ రెండో పెళ్లి పిల్ల అయితే మాత్రం, గుప్‌చప్ అని వూరుకోవాలి గాని, అల్లరి చేసుకుంటారా? యీ రోజుల్లో యెంతమంది రెండో పెళ్లి చేసుకుని సుఖంగా వున్నారు కారు? పిల్ల బుద్ధిమంతురాలు. మీ అదృష్టంవల్ల దొరికింది. మాట్లాడక వూరుకోండి.

లుబ్ధా:— నా అదృష్టం తగలబడ్డట్టే వుంది. నీకేం పోయీ కాలం వొచ్చిందే! నువ్వు కూడా యీ కుట్రలో చేరి, నీ తండ్రికి కళ్లుగప్పి వెధవ పెళ్లి చేశావే? అయ్యో వెధవని పెళ్లి చేసుకున్న కుంక వెధవా నీ బుద్దెక్కడికి పోయిందిరా? నీ చదువెక్కడికి పోయిందిరా? నీ వేదం తగలబడనూ - యిహ బతకను!

(మీనాక్షి నవ్వును)

లుబ్ధా:— నవ్వుతావేఁవే భ్రష్టాకారి ముండా? నువ్వూ, నీ పవిత్తల్లీ నన్ను చంపేసి రాజమహేంద్రం పారిపోయి, వెధవ పెళ్లి చేసుకుంటారు. నాకు తెలుసును. గిరీశం గాడు అన్నమాట నిజం. వెధవని చెవిపెట్టాను కాను, నా సొమ్మంతా ఘటాశ్రాద్ధప వెధవల పాలవుతుంది. నువ్వు పో, నేను పడుకుంటాను.

(పక్కమీద పడుకుంటూ) మళ్లీ వొస్తాడు గాబోలా దేవుఁడా!

మీనా:— యెవరు నాన్నా?

లుబ్ధా:— నువు పో, నీ కెందుకు! అ వెధవ నా పీక పిసికేస్తాడు. నీ కోరిక తీరుతుంది.

మీనా:— మీరలా అంటే నాకు యేడుపొస్తుంది. నేనిక్కణ్ణించి కదలను. యెవడా పీక పిసికే వాడు?

లుబ్ధా:— అయితే యిక్కడ పక్కేసుకు పడుకో.

మీనా:— పడుకుంటాను యెవడు మీ పీక పిసుకుతాడు?

లుబ్ధా:— అ ముండ మొదటి మొగుడే. యిందాకా నువు రాక ముందు, నా గుండెల మీదెక్కి, పీక పిసికేటప్పటికి ప్రాణం పోయిందనుకున్నాను.

మీనా:— నిజంగానూ! — కలగన్నారు కాబోలు - నాన్నా.

లుబ్ధా.— కలెక్కడి కలే! పీక నులుచుకుపోతేనూ!

మీనా:— మొదటి మొగుణ్ణి మీకేం తెలుసును?

లుబ్ధా:— వాడే, చెప్పాడే! "వెధవా! నాపెళ్లాన్ని పెళ్లాడావు. నిన్ను చంపేస్తా" నన్నాడే.

మీనా:— యలా వుంటాడు?

లుబ్ధా:— గిరీశంగాడి మూడు మూర్తులూనే.

మీనా.— కల గాబోలు నాన్నా. అదే తలుచుకు పడుకుంటే, చిన్న బాబు కల్లోకొచ్చాడు కాబోలు.

లుబ్ధా:— నేను చస్తే యవరికి విచారం!

మీనా:— ఆ పిల్లని వెళ్లి అడుగుదునా?

లుబ్ధా:— వొద్దు, వొద్దు, తొందర పడకు.

మీనా:— నన్ను తిట్టేస్తున్నారు, దాని చచ్చిన మొగుడు మిమ్మలిని చంపేస్తాడని భయపడుతున్నారు. యెందుకీ తంబళ అనుమానం? ఓమాటు దాన్నేడిగేస్తే ఉన్న నిజం తెలిసిపోతుంది.

లుబ్ధా:— నిజం నీతో చెబుతుందీ?

మీనా:— నాతో నిజం చెబుతుంది. అది వొట్టి సత్యకాలప్పిల్ల. నాకు యంతో వుపచారం చేస్తుంది.

లుబ్ధా:— దాన్ని పాడుచేస్తున్నావూ?

మీనా:— యిలాంటి మాటలంటేనే నాకు అసయ్యం. మీరు యక్కడో దడుసుకున్నారు కాబోలు; అంచేత దుష్ట కల వొచ్చింది. అంతే గాని, రెండో పెళ్లి, మూడో పెళ్లి, అని, వెఱ్ఱులు వోడకండి. పూజారి గవరయ్యని పిలుస్తాను; అతగాడు యింత మంత్రించి వీపూది యిస్తాడు రాసుకు పడుకొండి.

లుబ్ధా:— కొంప తీస్తావా యేవిఁటి? వాడొస్తై, వాడితో యేవఁని చెప్పడం? దాన్నే నిజం అడుగుదూ.

మీనా:— నే నడగను, నాన్నా, నన్ను అడ్డమైఁన మాటలూ అంటూంటే, నే నెందుకు అడుగుతానూ? నేం దాంతో యిగ మాట్లే ఆణ్ణు.

లుబ్ధా:— నా తల్లివి కాదూ, అడుగమ్మా.

(మీనాక్షి పైకి వెళ్లను)

ఓ పన్నం యాకర బెట్టేదా? గాయత్రీ స్మరణ చేసేదా?

వేదాలూ, మహామంత్రాలూ, యీ దెయ్యాలకి పేలపిండి వాడియాలు. శాపర మంత్రాలు ఉపదేశం అవుదావఁంటే, బెడిసి గొడతా యేమో అని భయం. యేవిఁ సాధనం? "రామనామతారకం" స్మరణ చేస్తాను. "రామనామతారకం। భక్తిముక్తిదాయకం। జానకీమనోహరం। సర్వలోక నాయకం। రామనామతారకం। రామనామతారకం". యీ ముండ యింట్లో వుంటే, నే బతకను. "రామనామతారకం। రామనామతారకం"। రుద్రాక్షతావళం యేదీ?

(మంచము అంచున కూచుని పరుపు కింద తడివిఁ, రుద్రాక్ష తావళం తీయుచుండగా మీనాక్షి - ప్రవేశించి)

మీనాక్షి:— మీ మాట నిజవేఁ నాన్నా

లుబ్ధా:— నిజవేఁ !

(మంచము మీది నుంచి కింద కూలబడును.)

మీనా:— (లేవదీసి) నాన్నా ! నాన్నా ! పడిపోయినా వేఁవి ?

లుబ్ధా.— యేవీఁ లేదూ. నిజవేఁ ! నిజవేఁ !

మీనా:— నిజవేఁను.— అ మొగుడు యిప్పుడే దానికూ్కడా కనపడి "ముండా మళ్లీ పెళ్లాడావే? నీ కొత్తమొగుణ్ణి పీక పిసికేస్తాను చూడు" అన్నాట్ట.

లుబ్ధా:— అయ్యో ! అయ్యో ! రామప్పంతులు యిల్లు వొల్లకాడు కానూ ! యక్కడ కల్పించాడే యీ మాయ పెళ్లి నా కోసం! వీడి పిండం పిల్లులికి పెట్టా అయ్యో ! అయ్యో ! అ మొగుడు వెధవ యలా వున్నాడందే?

మీనా:— వాడు రోజూ దానికి కనపడతాట్ట నాన్నా. వాడికి మీసాలూ, గిరజాలూ వున్నాయట, చావం చాయట.

లుబ్ధా:— వాడేనే ! వాడేనే ! యేవిఁటే సాధనం ? యిహ నేం దక్కను.

మీనా:— పూజారి గవరయ్యకి కబురు పెడతాను.

లుబ్ధా:— వొద్దు, వొద్దు, నా మాట విను. వాడొచ్చాడంటే, యిల్లు తినేస్తాడు.

మీనా:— తింటే తింటాడు, ప్రాణం కంటెనా యేవిఁటి?

లుబ్ధా:— నాకొదంటూంటే వినవు గదా. నువ్వు నా మంచం దగ్గిర పక్కేసుకు పడుకో; నువ్వు చదువుకునే భాగవతం పుస్తకం పట్రా; తలకింద పెట్టుకు పడుకుంటాను.

(మీనాక్షి వెళ్లును)

యీ ముండ నా యింట్లోంచి విరగడైపోతేనే గాని, యీ పిశాచం వొదిలి పోడు వేదం చదువుకున్న ముండా కొడుకుని, నా మీదే పడ్డ తరవాత, వీడు బ్రహ్మరాక్షసి గాని, వొట్టి దెయ్యం కాడు పోనీ అతడికే ప్రార్థన చేస్తాను–"నా పెళ్లాం మొదటి మొగుడా!" అఁపెళ్లాం కాదు లెంపలు వాయించుకుంటాను. "యీపిల్ల మొగుడా!" అఁ! నాపెళ్లాంకాదు. లెంపలు వాయించు కుంటాను" యీ పిల్ల మొగుడా! నువ్వే నిజమైఁన మొగుడివి - నేను కాను. దాన్ని ముట్టను —తాకను— దాంచేత చాకిరీ అయినా చేయించను. నన్ను రక్షించి, పీక పిసికెయ్యకు; పీక పిసికె య్యకు, యే పాపం చెయబట్టో దెయ్యానివైనావు. నన్ను చంపావంటె బ్రహ్మహత్య చుట్టుకుంటుంది. మరి జన్మం వుండదు. బాబూ! నాయనా! తంఢ్రీ! నా జోలికి రాకు. నీ మావఁగారి పీక నులివెఁయ్యి! ఆ రావఁ ప్పంతులుగాడి పీక నులివెఁయ్యి! లేకపోతే, (కేకలు, యేడ్పు వినబడును) ఓరి దేవుడా, మళ్లీ వొచ్చాడు కాబోలు (శిష్యుడు యేడుస్తూ పరిగెత్తివచ్చి లుబ్ధావధాన్లును గట్టిగా కౌగలించుకొనును. మీనాక్షి శిష్యుణ్ణి చీపురు గట్టతో కొట్టబోవును. శిష్యుడు తప్పించుకోగా, దెబ్బలు లుబ్ధావధాన్లకు తగులును.)

మీనా:— ముండా! నా మోహురు అక్కడ పడేస్తావా పడెయ్యవా? నా తాళం యేదే లంజా?

లుబ్ధా:— నన్ను కొట్టేశావేవిఁటే? (శిష్యుడితో) వొదులు, వొదులు, నన్ను ముట్టుకోకే తల్లీ (మీనాక్షితో) దీని అపవిత్రపు వొళ్లు తగిల్తే చచ్చిపోతాను. నన్ను వొదిలిపించెయ్యి (మీనాక్షి శిష్యుడి రెక్కలు పట్టి లాగి, బుగ్గ గిల్లును. శిష్యుడు మీనాక్షి చెయ్యి కరిచి పారిపోవును.)

మీనాక్షి:— దానమ్మ కడుపు కాలా, చెయ్యి కరిచేసింది నాన్నా - రక్త బొటబొట కారుతూంది - దీన్ని హతవాఁరుస్తాను.

లుబ్ధా:— యంత దారణప్పని చేసిందీ, ముండ! యేదమ్మా చెయ్యి (గుడ్డ పీలికతో రక్తం తుడిచి) మొహురడిగావు గదా యక్కడిదేవిఁటి?

మీనాక్షి: ఆ తంఢ్రిడి వెధవ నా కిమ్మని యీ ముండ చేతికి యిచ్చాడు. దీని నక్క వినయాలు చూసి నాపెట్టా బాడా దానికే వప్పజెప్పి, ఆ మోహురు దాన్నే దాచమన్నాను. అనుమానవేఁసి యిప్పుడు నా మోరు తెమ్మంటే, "బట్టల పెట్లో పెట్టాను తాళం పోయింది" అంది. తాళం తాకపోతే రోకలితో బుఱ్ఱ చితకబొడుస్తాను

లుబ్ధా·— చెయి జేసుకోకు. నీది వెఱ్ఱి కోపం బావగొట్టగలవు జాగ్రత!

మీనా:— చస్తే యీడిచి పారేస్తాను. ముండ యలా కరిచిందో చూడండి. యింకా రక్తం కారుతూంది. మనిషి కాటుకి మందులేదన్నాడు.

లుబ్ధా:— కుంకం పెట్టమ్మా.

మీనా:— దాని బుఱ్ఱ చితకిబొడిచి మరీ పెడతాను (మీనాక్షి వెళ్లను.)

లుబ్ధా:— గుండుగొమ్ముల అనుమానం తీరిపోయింది—పీక నులివిఁ, వాడైనా చంపేస్తాడు; కరిచి ఆదైనా చంపేస్తుంది. వీడి చేతో, దాని చేతో, చావు తప్పదు. యెంత డబ్బెట్టి కొనుక్కున్నాన్రా, యీ చావు పెళ్లి! అయ్యో! అయ్యో! దీన్ని పైకి తగిలేస్తే వాడు కూడా విరగడైపోతాడు. అదే సాధనం— యెక్కడికి తోలెయ్యను? బండీ మీద యెక్కించి పట్నం తోలేస్తాను— అక్కడ గానీ తండ్రి వెధవ కనపడకపోతే మళ్లీ దెయ్యాన్ని నెత్తిని పెట్టుకుని ప్రత్యక్షం అవుతుందే! బండి అద్దె యిచ్చుకోవడవేఁ మిగుల్తుంది— యేమి సాధనం? — యేమి సాధనం? —రావఁప్పం తుల్ని సలహా అడుగుదునా ? ఆఁ! మంచి ఆలోచన తోచింది— రామప్పంతులు నాకు కట్టిపెట్టిన యీ ముండని, వాడి దగ్గిరికే పంపించేస్తాను. సాని దాంతోపాటు దీన్ని కూడా వుంచుకుంటాడు. — కావలిస్తే పది రూపాయలు దక్షిణతో కూడా యిచ్చేస్తాను

(మీనాక్షి ప్రవేశించి)

మీనా:— యక్కడా కనపడదు నాన్నా గుంట.

లుబ్ధా:— నూతులో పళ్లేదు గద ?

మీనా:— యేమో !

లుబ్ధా:— పరిగెత్తెళ్లి గవరైని పిలవమను దాన్ని నువ్వు చావగొట్టలేదు గద?

మీనా.— కనపడితేనా ?

లుబ్ధా:— యేవిఁటి నాయనా, యీ కొత్త ఉపద్రవం!

(నిష్క్రమింతురు.)

2-వ స్థలము. రామప్పంతులు యింట్లో కొట్టు గది.

(భుక్త పోలిశెట్టి, శిద్ధాంతి, మధురవాణి. పేకాడుచుందురు. పూజారి గవరయ్య ఆట చూచుచుండును)

పోలిశెట్టి:— యేం భష్టాకారి ముక్కలు యేశావయ్యా! యెప్పుడూ నువ్వింతేను

భుక్త:— చూసివేశానా యేవిఁటి? నీ దరిద్రదేవతని తిట్టు.

పోలి:— గవరయ్యా, నీ ముణుకు నా దగ్గిర యిలా యెట్టకు. లేవిపో, నీ పుణ్య వుఁంటుంది.

గవ:— నేను మా మధురవాణి దగ్గిర కూచుంటాను.

భుక్త:— చూడూ, ముక్కతప్పు పడ్డట్టుంది.

పోలి:— అఁ! బాపనయ్య పంచాలని తప్పు పంచుతున్నావు. తప్పు పంచితే బేస్తు మీద కుదేలెట్టిసాను.

భుక్త:— ముక్కలు బాగా పడలేదన్నావే?

పోలి:— రెండో యేత నాలు గాసులడకూడదా?

భుక్త:— (పోలిశెట్టికి ముక్కలు వేస్తూ) యిదుగో నాలుగాసులేస్తున్నాను. జుట్టు.

పోలి:— నీ యినప చేత్తో యేస్తే, పొల్లు ముక్కలే పడతాయి; మంచి ముక్కలడతాయా?

భుక్త:— తథాస్తు!

పోలి:— అలా అనకు. యెంత శెడ్డా బాపనాడి శాపనాకారం మాశెడ్డది (చూచుకొని) శీ! భష్టాకారి ముక్కలు!

సిద్ధాంతి:— ఒకటి, రెండు.

పోలి:— అదుగో, అలాశెప్పితే నే వొప్పను, ఒక్కొకటి శెప్పాలి.

సిద్ధాం:— అయితే వకటి.

పోలి:— ఒక్కటీ

మధురవాణి.— ఒకటి.

భుక్త:— వకటి.

(సిద్ధాంతి ఆలోచించును.)

పోలి:— యేటాలోసిస్తావు చేతరస! యెత్తవయ్యా.

సిద్ధాం:— నీదేం పోయింది! రెండు.

పోలి:— లాంతరేశావు. యేటెత్తను? రొండు.

మధు:— రెండు.

భుక్త:— రొండు.

(సిద్ధాంతి ఆలోచించును.)

పోలి: — యేటాలోసిస్తావు? చేతరస: యెత్తి బేస్తు గెలుసుకో

సిద్ధాం:— నువు చెప్పావు గనక యెత్తుతాను.

పోలి—: ఆఁ! డబ్బిక్కడెట్టి మరీ యెత్తు. మూడో యెత్తడపు బేస్తు; గాపక వుందా? బేస్తు మీద కుదేలెట్టిఁ బాకీ లెట్టి, యగెయడానికా?

సిద్ధాం.— (తన ముక్కలు యెత్తు ముక్కల మీదవేసి) కోఁవటాడి పిలక నిగుడుతూంది!

పోలి:— తంతావా యేటి?

సిద్ధాం:— తన్నడవంటే, ఒహలాగనా?

పోలి:— నా ఆట శెడగొట్టేశినావు, బాపనయ్యా!

భుక్త:— ముక్కలు పడలేదని యేడుస్తూ, మళ్లీ యేవిఁటి, ఆట చెడగొట్టాడని యేడుస్తావు?

పోలి:— యీ ఆట బేస్తుచేయించకపోతే నా పేరు —

సిద్ధాం:— కోవఁటాడా, నోరు మూసుకుంటావా మూసుకోవా?

పోలి:— తెల్లాడి బాపుటా యెగురుతుండగా, నీ జులువేఁటి? ముక్కల్తియ్యడం యింత సేపైతే, మరాటేటి?

సిద్ధాం:— నువ్వుగానీ మళ్లీ మాట్లాడావంటే, ముక్కలు కలిపేస్తాను.

(పోలిశెట్టి "నేను మాటాడను; నువ్వు ఆడు" అని సౌజ్ఞ చేయును.
(సిద్ధాంతి ఆడును)

పోలి:— మూడే తురుపులు పడ్డాయి బాపనాడా: "తమాషా దేఖో, లంకకే రాజా!"

సిద్ధాం:— ఆట పారెయనా?

పోలి:— బుద్ధొచ్చింది; బుద్ధొచ్చింది. లెంపలోయించుకుంటాను. మరి మాటాడితొట్టు.

పూజారి:— మా మధురవాణిమీద ఆశుకవిత్వం చెబుతాను.

రాణా, డైమను రాణీ? ।
రాణా, యిస్పేటు రాణి? రాణి కళావ ।
ఝాణా ఆర్తిన్రాణీ? ।
రాణి యనన్మధురవాణె, రాజుల రాణీ ॥

సిద్ధాం:— గవరయ్యా! యేం విలవైన పద్యం చేప్పావోయి! నీ మీద నేను పద్యం చెబుతాను — విను.

"గవరయ్యా! నీ సరి మరి ।
యెవరయ్యా?"

పూజారి:— "యెవరు లేరు, యిచ్చోనయ్యా!

సిద్ధాం:— యిదుగో రాజు

పోలి:— యిదుగో పాల్తు.

(మదురవాణి తురుపు రాణీ వేయును)

పోలి:— అదుగో, అదుగో, యీ బాపనాడు కపీశం శెప్పి, మధురవాణి దగ్గిర రాణీ వుందని శెప్పేశాడు. గోరం, గోరం. గవరయ గాని మాటాడితే నే ఆటాణ్ణు.

పూజారి:— పోలిశెట్టి మీద కవిత్వం చెప్పి చాలా రోజులైంది (పొడుం పీల్చి)
"పోలిశెట్టి ముఖము — పోలిరొట్టెను బోలు! పోలిశెట్టి ముక్కు పొడుము డొక్కు॥"

పోలి:— వొద్దు! వొద్దు! వొద్దు! నా మాటిను పాసం పెట్టి సంపేస్తావా యేటి? ఊరుకుంటి వొట్టాయినా, యిన్నావా? యీ ఆట సిద్ధాంతి బేస్తెట్టి నేను గెలిస్తే, నీక్కాండబ్బిస్తాను. మరూరుకో.

సిద్ధాం:— నీ సొద తగలడా - తురుపు మిగిలిపోయింది; బేస్తు (ముక్కలు చూపించి పారవేయును.)

పోలి:— ఆఁ! మూడో యెత్తడబ్బేస్తు. గాపకాలుంచుకోండయ్యా. వేతి వొరస, మంచి ముక్కలెయి, బాపనాడా అంత సేపు కలపడవాఁ? గోరం, గోరం.

సిద్ధాం:— బులబులాగా కలిపి, బేస్తు నీకిస్తాననుకున్నావా?

పోలి:— తోలుసేత్తో, ముక్కలేసినావు! "నరిసింవ్వ, నీ దివ్వె నామమంత రముశాత ! నరిసింవ్వ నీ దివ్వె-"

సిద్ధాం:— దివ్వే లేదు, దీపం లేదు ముక్క త్తియ్యి.

పోలి:— గవరయ్య ముక్కల మీద కన్నేసి సిల్లంగెట్టేస్తున్నాడు. నరిశింవ్వ నీ దివ్వె— (ముక్కలు యెత్తిచూసి) సీ! భష్టాకారి ముక్కలేశావు!

సిద్ధాంతి:—(పంపకం ముగించి తనముక్కలు తీసి చూచుకొని) మృత్తికాచమే!

పూజారి:— పోలిశెట్టికి అంత అల్కైతే, చే నింటికిపోయి పరుంటాను.

(గవరయ్య నిష్క్రమించును. మధురవాణి వెంట వెళ్లి తిరిగివచ్చును.)

పోలి:— శని విరగడైపోయిందిరా, దేవుఁడా! భష్టాకారి ముక్కలు, ఒహటీ.

మధు:— ఒకటి.

బుక్త:— ఒహటి.

సిద్ధాం:— ఒహటి.

పోలి:— రెండు.

మధు:— రెండు.

భుక్త:— రెండు

(సిద్ధాంతి ఆలోచించును.)

పోలి:— యెందుకా యెట్టాలోశన? నా మాటిను. మూడో బేస్తెట్టకు.

(వీధి తలుపు తట్టబడును.)

మధు:— పంతులు!

పోలి:— యీవాళ రాడని సెప్పితివే?

మధు:— రారనుకున్నాను వొచ్చారు యేం చేదాం?

సిద్ధాం:— ఆట తీసెయ్యండి. (ముక్కలు పడవేయును)

పోలి:— బేస్తెగెయడానికా? నే వొప్పను మధురోణి, ఆటాడి మరీ తలుపు తియ్యి.

మధు:— (ముక్కలు కిందబెట్టి, లేచి, సన్నని గొంతకతో) గోడ గెంతి పారిపోండి.

భుక్త:— దిడ్డితోవంట వెళ్లిపోతాం...

పోలి:— నేను పట్టనే? యేటి సాధనం?

భుక్త:— మేం దిడ్డితోవంట పోతాం. నువ్వు అటకెక్కు.

పోలి:— నన్నెక్కించి మరీ యెళ్లండి. కాలు జారితే యేటి సాధనం?

సిద్ధాం:— నీ కొడుకుది, అదృష్టం.

(పెరటిలోకి వెళ్ళును.)

పోలి:— గోరం! గోరం! గోరం! యవడి ముక్కలు ఆడి దగ్గిరే! ఆట కలపకండి.

(తలుపు తిరిగీ తట్టబడును.)

పోలి:— నరిశింవ్వ, నీదెవ్వ—

మధురవాణి ఊరుకొమ్మని కోపరనంగా సౌజ్ఞ చేయును.

(సిద్ధాంతి ప్రవేశించును.)

సిద్ధాం:— దిడ్డి తలుపు కప్పతాళం వేశంది. మన్ని పట్టుగుందావఁనే, పంతులు దిడ్డీ తలుపు తాళవేఁశాడు

పోలి.— నరిశింవ్వ, నీ దివ్వె—

మధు:— (పోలిశెట్టి ఉద్దేశించి) చప్! (సన్నని గొంతుకతో) ఉలక్కుండా, పలక్కుండా యీ గదిలో కూచోండి; ఆయన పరున్న తరవాత వచ్చి తలుపు తీసి వొదిలేస్తాను

(మధురవాణి దీపములు ఆర్పి, పైకివెళ్లి, గదితలపువేసి గొళ్లెము బిగించును)

(తలుపు తిరిగీ తట్టబడును)

మధు — యేవీఁ గవరయ్యే చాదస్తం! అదే తట్టడవాఁ? (వీధి తలుపు దగ్గిరకు వెళ్లి,) యెవరు!

తలుపవతల మనిషి.— యింత సేపేం?

మధు:— నిద్దరబోతున్నాను

మనిషి:— పేక! పేక! పేక! నిన్నొదిలేస్తాను. నీ సంగతి నాకు తెలిసింది.

మధు — మరి, మీ మానాన్న మీరు పోయి, నిశి రాత్రివేళ వొక్కర్తెనీ నన్ను వొదిలేస్తే యీ అడివి వూళ్లో నాకు భయం కాదా? అంచేత పల్లిగ్గా నలుగుర్ని పిలిచి పేకాడుతున్నాను. తప్పేవుఁందీ? మంచు పడుతూంది లోపలికి రండి (తలుపు గడియ తీసి) రండి. నా ఆట మీరాడండి, నేను పరుంటాను

మనిషి:— సాందాన్ని యవడు నమ్మమన్నాడు? నీకిద్దావఁని సంతోషంతో వక సరుకు తెచ్చాను. నీ చర్య చూసేటప్పటికి నామనస్సు చివుక్కు మని పోయింది.

మధు:— యెంత న్యాయంగా సంచరించినా, మీ హృదయంలో కాసింత కనికరం లేదు గదా? యీ నాటి నుంచి మీరు యెక్కడికి కమాను వెళ తూవుంటే, అక్కడ కల్లా నేఁవ కూడా మీతో వొస్తూవుంటాను.

మనిషి:— మెడ పైకి వుంచు (మధురవాణి అటుల చేయును ఆ మనిషి మధురవాణి మెడలో కంటె వుంచును.)

మధు:— ఔరా! యింద్రజాలి! పంతులు గొంతుక యెలా పట్టావు? నన్నే మోస పుచ్చితివే? (రెక్కపట్టుకొని) గదులోకి రా. (గదు లోనికి తీసుకువెళ్లను) యీవుంగి కళ్లు నీకే దేవుఁడిచ్చాడు? (ముద్దెట్టు కొనును) వాళ్లింట యేవేఁవిఁ చిత్రాలు చేశావో చెప్పు.

శిష్యు:— ముద్దెట్టుకోనంటే, చెబుతాను?

మధు:— నీకు తగనో?

శిష్యు:— మొద్దెట్టుకుంటే యెంగిలౌతుంది.

మధు:— నిజం. నీకున్న బుద్ధి నీ పెద్దలికి లేదు. నన్ను నిష్కారణంగా భయపెట్టావు అందుకు నీకేవిఁటి సిక్ష? బుగ్గ కొరికేతునా?

శిష్యు:—పాలూ పంచదారా వుంటే ఇయ్యి.

మధు:— తరవాత మేపుతాను. ముందు నీకు దాసరి వేషం వేస్తాను. కొత్త అగ్రహారం పోయి నీ గురువును చేరుకుందు గాని.

(తెర దించవలెను.)

(చీకటి గదిలో పోలిశెట్టి, భుక్త, సిద్ధాంతివుందురు - తెర అవతలనుంచి రామప్పంతులు గొంతుకతో, శిష్యుడు "యీ గదులో యవణ్ణొదాచావు")

మధు:— రామ! రామ! యవ్వడూ లేడు.

(పోలిశెట్టి నిచ్చెన యెక్కును. భుక్త కూడా యెక్కబోవును. నాలుగు మెట్లెక్కి యిద్దరూ కింద బడుదురు)

పోలి:— సంపేశినావు బాపనాడా!

భక్త:— నా మీద నువ్వు పడి, నేను వుక్కిరిబిక్కిరి ఔతూంటే, నువ్వు సచ్చాననంటావేవిఁటి? లేస్తావా కరిచేదా?

శిష్యు:— (రామప్పంతులు గొంతుకతో) అదుగో లోపల యెవళ్లో మాట్లాడు తున్నారు లంజా! అది కోమటాడి గొంతుకలా వుంది. కప్ప తాళం వేసి వూరందరినీ లేవదీసుకొస్తాను.

మధు:— కప్పతాళవెందుకు? లోపల యెవళ్లూ లేరు దెయ్యాల కొంప - దెయ్యాలు దెబ్బలాడుతున్నాయి.

(మధురవాణి తలుపు తీసి గదిలో ప్రవేశించి అగ్గిపుల్ల వెలిగించును. శిష్యుడు పక్కకి తొలగిపోవును.)

మధు:— పోలిశెట్టి యేమి, పడుకుని లేవడు - మేలుకొలుపులు పాడనా?

భుక్త:— రామప్పంతులేడీ?

మధు:— రామప్పంతులూ లేరు, గీమప్పంతులూ లేరు యింట్లో పనిచేసే వాడు తలుపుకొట్టాడు. బెంగెట్టుకోకండి.

భుక్త:— అతగాడి మాటలు వింటేనే?

మధు:— నేనే ఆయనగొంతుకు పెట్టిమాట్లాడాను. యేమి ధైర్యం! యేమి మగతనం!

పోలి:— "నరిశింవ్వ, నీ దివ్వె" (లేచి) "నామమంతరముసేత" — యవడి ముక్కలాడి దగ్గిరున్నాయా?

(అంతా మళ్ళీ ఆటకు కూచుందురు)

సిద్ధాం:— ఆట కలిపేశాను.

పోలి:— గోరం! గోరం! నాకు యిసిపేటు అసు దాడదదొచ్చింది గదా బేస్తులు గెలుసుకుపోదునే! గోరం! గోరం! మధురోణి, ఒట్టినే బెంబేరు పెట్టేశింది. ఆటక మీంచిపడి నడుం విరిగిపోయిందిరా దేవుడా.

భుక్త:— నీ కిందపడి నేను నలిగిపోయినాను. నీకేం తీపు దిగదీసింది?

పోలి:— కలిపియ్యెయ్యి - ముక్కలు.

సిద్ధాం:— నేను కలపను - నా వొంతు అయిపోయింది - నువుకలుపు.

పోలి:— యేటైపోయింది?

(రామప్పంతులు వీధి తలుపు తట్టును)

రామ:— లక్ష్మి, లక్ష్మి, తలుపు.

మధు:— యీ మాటు వంతులే.

పోలి·— యేటి సాధనం?

మధు:— గోడ గెంతి వెళ్లిపోండి.

పోలి:— నేను గెంతలేనే?

మధు;— నిన్ను యీగదిలో పెట్టి తాళం వేస్తాను.

పోలి:— దీపం అరిపెయ్యి. నాకు బయవేస్తుంది.

సిద్ధాం:— గాజు పెంకులు గుచ్చుకుంటాయి; గోడ దాటడం యెలాగ?

భుక్త:— నాకు కాళ్లు మేహవాతం నొప్పులు. నేను గెంతలేనే?
మధురవాణి (దీపవార్పి) — యిలాగే వుండండి.

పోలి:— నరిశింవ్వ,—

మధు.— చప్!

పోలి:— సబ్చాను.

మధురవాణి: (గది గొళ్లెంవేసి, వీధితలుపు గడియతీసి తలుపు ఓరగావుంచి) మాయగుంటని యెక్కడ దాచారు?

మధు:— యేం నంగనాచే? లుబ్ధావధాన్లు మాయ పెళ్లాన్ని వాళ్ల యింట్లోంచి లేవదీసుకుపోయి యెక్కడ పెట్టారు? యిదే కదూ, రాత్రల్లా మీరు చేస్తూవున్న లౌక్య వ్యవహారం?

రామ:— నీ మాట నాకేమీ అర్థం కాకుండా వుంది. లేవదీసుకు పోవడ వేఁవిఁటి? నేను దాచడఁవేవిఁటి?

మధు:— దాస్తే దాచారు. దాచకపోతే మానారు. నా కంటే యేదీ?

రామ:— నీ కంటా? మరిచిపోయినాను సుమా.

మధు:— యేమి చిత్రం! నన్ను మరిచారు – నాకస్తువ అని, మరిచారు. మరిచి, ఆ గుంట కిచ్చారు. దాన్ని లేవదీసుకుపోయి యెక్కడో దాచి, నిశి రాత్రివేళ పెద్దమనిషిలా, యింటికి వొచ్చారు!

రామ:—ఆ గుంట కనపడదా యేవిఁటి?

మధు:— యేవిఁనాటకం! మీకు కనబడకేం? మీరు పెట్టినచోటే వుంది.

రామ:— మీనాక్షి తన్నితగిలేసిందా యేవిఁటి? కంటెతో తగిలేస్తే చచ్చానే?

మధు:— యేమి నాటకం! చావండి; బతకండి; ఆ కంటే తాండీ, గడపలో కాలుపెట్టనివ్వను.

(తలుపువేయును.)

రామ:— నాలుగు కోసులు గుఱ్ఱప సవారీ అయి, యీదురోమని యిల్లు చేరుకుని, గుమ్మంలో అడుగు పెట్టేసరికి, మబ్బులేని పిడుగు పడ్డది. మీనాక్షి ఆ గుంటని మన్ననిస్తుంధని, నేను యెన్నడయినా అనుకున్నానా యేవిఁటి? ఆ గుంట పోతేపోయింది, వుంటే వుంది. నా కంటె పోకుండా వుంటే అదృష్టవంతుణ్ణి. కంటె అడగడానికి వెళితే, "నువ్వే యీ పెళ్లి కుదిర్చావు" అని కఱ్ఱుచ్చు కుంటాడేమో!

(నిష్క్రమింతును.)

3—వ స్థలము. లుబ్ధావధాన్లు యింటి వాకలి.

లుబ్ధావధాన్లు - (పచారుచేస్తూ.)

కనబడకపోతే యేవైఁనట్టు? నూతులోగానీ పడిందా? పోలీసువాళ్లు యిల్లు దోచేస్తారు. నూతులో పడలేదా? పడకపోతే యేవైఁనట్టు? — రావఁప్పంతులు యింటికి పోయుంటుంది. అంతే కావాలి — యంత అందవైఁనపిల్లా! నాది గాక దరదృష్టం! యంతట్లో వెన్నెల చీకటైంది! రేపో యెల్లుండో యెదిగొచ్చే పిల్ల గదా అని సంబరపడ్డాను — ఒహవేళ, — అప్పుడే పెద్దమనిషైందేమో? — అందుకు సందేహవేఁలా? లాకుంటే యింత యేపైన పిల్ల పెద్ద పడుచు కాకుండా వుంటుందా? యిలాంటివి యెన్ని పెళ్లిళ్ల చేసుకుని యందరు మొఁగుళ్లని కడితేర్చిందో! ఓరి కుంక పీనుగా, నీ కళ్ల యేవైఁపోయినాయిరా? రజస్వలా ముండని చూస్తూ, చూస్తూ, యలా పెళ్లాడావురా? మరి నీకు గతులులేవు. రాజమహేంద్రవరంలో వెధవ ముండల్ని పెళ్లాడినవాళ్ల సామాజికంలో చేరావురా? అయ్యో! అయ్యో! దీనికి మరి ప్రాయశ్చిత్తం యక్కడిది? ఒహవేళ చేయించుకుందా వఁంటే, శంకరాచార్యులు పాద కట్టం పెట్టమ్మంటాడు. బ్రాహ్మలు యిల్లు తినేస్తారు. అంతకంటె పోలీసువాళ్లు నయం అల్లరి కాకుండా హెడ్డుచేతులో పాతిక రూపాయలు పెట్టి, రేపురాత్రి బయల్దేరి కాశీపోయి, గంగలో మునిగానంటే అన్ని పాపాలూ పోతాయి. కాశీ వాసవేఁ చేసుకుంటాను. భగవంతుడు బుద్దొచ్చేటట్టు చేశాడు. లేకుంటే

ముసలి వెధవకి పెళ్లి చేసుకోవడపు పోయీ కాలవేఁవిఁ? అన్నివిధాలా యీ రామప్పంతులు నా కొంప తీశాడు.

(రామప్పంతులు ప్రవేశించును.)

రామ:— యేవిఁటి మావాఁ రావఁప్పంతులంటున్నారూ?

లుబ్ధా:— యేవీఁలేదూ.

రామ:— యింత రాత్రివేళ పచారు చేస్తున్నారేవిఁ?

లుబ్ధా:— యేమీ లేదు — నిద్దరపట్టక.

రామ:— మావఁగారూ, ఆకంటె యిప్పుడు తెమ్మని మధురవాణి భీష్మించుకు కూచుంది. శ్రమ అని ఆలోచించక యిప్పించాలి

లుబ్ధా:— కంటేవిఁటి ?

రామ:— మీ భార్యాకి పెట్టిన కంటండీ.

లుబ్ధా:— నా భార్యాకి నేను పెట్టలేదు.

రామ:— మీరు పెట్టమంటే, నేను యెరువు తెచ్చానుకానా ?

లుబ్ధా:— నేను పెట్టమల్లేదు.

రామ — అయితే దొబ్బేస్తావా యేవిఁటి? మీ భార్యా మెళ్లో యిప్పుడాకంట లేదూ?

లుబ్ధా:— నా భార్యా యెవరు ? నా భార్యా నాడే చచ్చింది.

రామ:— మొన్న మీరు పెళ్లిచేసుకున్న పిల్ల మీ భార్యా కాదటయ్యా ?

లుబ్ధా:— రెండో పెళ్లి ముండ నాకు భార్యా యేవిఁటి?

రామ:— రెండో పెళ్లి ముండేవిఁటి ?

లుబ్ధా:— రెండో పెళ్లిముండ అని నువ్వే అన్నావు ?

రామ:— మాటమీద మాటొచ్చి, వొట్టినే అంటే, అదో దెప్పా ?

లుబ్ధా:— వొట్టినే అనలేదు. గట్టే అన్నావు. యిదంతా, ఆ గుంటూరు శాస్త్రుల్లూ నువ్వూ చేసినకుట్ర; నాకు నిజం తెలిసిపోయింది. ఆ ముండనీ యింటికే వెళ్లింది. మధురవాణిని వుంచుకున్నట్టు దాన్నికూడా నువ్వే వుంచుకో. నా జోలికి రాకు నీకు పదివేల నమస్కారాలు.

రామ:— నా కంట నాకియ్యమంటే, యీ వెఱ్ఱి వెఱ్ఱి మాటలేవిటయ్యా ?

లుబ్ధా.—నీ మాయగుంటా, నీ కంటా, నీ యింట్లోనే వున్నాయి.

రామ—యీ వేషాలు నాకు పనికి రావు. నిలబెట్టి నాకంట పుచ్చుకుంటాను.

(తడిసిన భాగవత పుస్తకం పట్టుకుని మీనాక్షీ చేతిలో కఱ్ఱా, నెత్తిమీద, పసుపురాసిన కుండా అందుమీద అఖండంతో ఆసిరిగాడూ, చేతిలో సీసా పట్టుకుని తడి బట్టలతో పూజారి గవరయ్యా ప్రవేశింతురు]

పూజారి:— హ్రాం ! హ్రీం ! హ్రూం! ఓంకార భైరవీ !

(రామప్పంతులు భయమును కనపర్చును.)

మీనాక్షి—యక్కడా కనపళ్లేదు నాన్నా, యీ పుస్తకం నూతులో పడేశింది.

(లుబ్ధావధాన్లు భయమును కనపర్చును.)

రామ:— కనపడకపోవడం యవరు ?

మీనా:—నా సవిత్తల్లి-గవరయ బాబు నూతులో దిగి అంతటా గాలించాడు. నూతులో మరేవీ(కనపడలేదు.

(లుబ్ధావధాన్లు భయం తగ్గును)

బ్రహ్మరాక్షసిని గవరయ బాబు యీ సీసాలో బిగించాడు నాన్నా.

(రామప్పంతులు సీసాకి యడంగా నిలబడును.)

రామ:—బ్రహ్మరాక్షసి యేవిటి ?

లుబ్ధా:—వేరే-ఓ బ్రహ్మరాక్షసి వొచ్చి – మా అమ్మిని భయపెట్టింది.

మీనా:—నన్నుకాదు–మానాన్న పీకే పిసికింది

రామ:—గవరయగారూ, పిల్ల యీాశైనట్టు?

గవర:—దాని మొగుడు యగరేసుకు పోయినాడు.

మీనా—యక్కడికి యగరేసుకు పోయినాడు? వాడు యీ సిసాలోనే వున్నాడన్నారే ?

గవర:— (కొంచం ఆలోచించి – చిరునవ్వు నవ్వి) అదీ యీ సీసాలోనే వుంది.

మీనా:— మనిషి సీసాలోకి యలా వొచ్చింది ?

గవర:— అయ్యో సత్యకాలవాఁ! అది మనిషా అనుకున్నావు? అది కామినీ పిశాచం. అంచేతనే నేను మీ యింటికొచ్చినప్పుడల్లా దూరంగా వెళ్లి పోయేది, యేమి చెప్మా, అనుకునేవాణ్ణి.

హావా:— యిద్దర్నీ ఓ సీసాలో పెడితే దెయ్యప్పిలల్ని పెడతారేమో?

గవర:— పంతులు గారూ చిత్తగించండి, రెండు మనుషుల బలువుందో లేదో చూడండి.

రామ:— మొట్టో! నాదగ్గిరకి తేకయ్యా.

గవర:— అసిరిగా నువ్వు పట్టుకో.

అసిరి:— నాకు బయవేఁటి? పైడితల్లి చల్లగుండాలి – (సీసాపట్టుకుని) ఓలమ్మ! యంత బలువుందోస్సి!

గవర:— సీసా, అఖండం, తులసి కోట దగ్గిర దించు.

లుబ్ధా:— బాబ్బాబు! సీసా నా యింట్లో పెట్టకు మీ యింట్లో పెట్టించండి.

గవర:— మా పిల్లలు తేనె సీసా అని బిరడా తీసినట్టాయనా, రెండు దెయ్యాలూ వొచ్చి మళ్లీ మీ యింట్లోనే వుంటాయి.

లుబ్ధా:— అయితే, సీసా భూస్థాపితం చెయ్యండి.

గవర:— భూస్థాపనం మజాకాలనుకున్నారా యేమిటి? భూస్థాపితం చెయ్య డానికి యంత తంతుంది! పునశ్చరణ చెయ్యాలి, హోమం చెయ్యాలి, సంతర్పణ చెయ్యాలి.

లుబ్ధా:— నా యిల్లు గుల్లచెయ్యాలి!

గవర:— మీకలా తోస్తే నాకేం పోయింది? యీ మూత తీసేసి, నామా నాన్న నేను వెళ్లిపోతాను.

లుబ్ధా:— మూతెందుకు తీసెయ్యడం. నాకు కలిగినది తృణవోఁ కణవో యిస్తాను. ఆ మూత తియ్యకుండా ఆ సీసా అలా వుంచి వెళ్లండి

పూజారి:— యేవీఁ అవధాన్లు గారి గడుస్తనం! నే పోగానే పాతిపెట్టడానికా యెత్తు? ఆ పీసా తగిన శాంతిచెయ్యందీ భూస్థాపితం చేశారంటే, నేను రౌరవాది నరకాలకి పోనా? యిప్పుడే బిరడా తీసేస్తాను.

లుబ్ధా:— తియ్యకు, తియ్యకు రేపు అశాంతేదో తగలేతు గాని

గవ:— అల్లాగైతే, యీ రాత్రల్లా ఈ సీసా దగ్గిర పెట్టుకు పెరట్లో పడుకుంటాను. మీరు వెళ్లి నిర్భయంగా పడుకుని నిద్రపోండి.

(నిష్క్రమించును)

రామ:— మావాఁ! ఓ మాట.

(రామప్పంతులు లుబ్ధావధాన్లూ పక్కకు వెళ్లి మాట్లాడుదురు)

రామ:— నాకంటె మాటేవిఁటి, మావాఁ?

లుబ్ధా:— మీకంటె మీ యింట్లోనే వుంది.

రామ:— మీ పెళ్లాం మా యింటికి వెళ్లిందని మీరంటున్నారు గాని, అక్కడికి ఆ పిల్ల రాలేదు కంటా తాలేదు.

లుబ్ధా:— అయితే యేవైఁందో! నాకేం తెలుసును?

రామ:— వొద్దు సుమండీ - నా కంటె నాకిచ్చెయ్యండీ.— నేను మాకానివాణ్ణి.

లుబ్ధా:— కంటె, గింటె, నాకు తెలియదు.

రామ:— నీకు తెలియకపోతే మరెవరికి తెలుసును? గవరయ్య, నీపెళ్లాం దెయ్యవైఁందన్నాడు గదా? నువ్వూ నీ కూతురూ కలిసి దాన్నిచంపేశారు కాబోలు.

లుబ్ధా:— ఓరి! గాడిదకొడుగా (కఱ్ఱతో కొట్టబోవును.)

రామ: —నా కంటె అపహరించావు గదా? నీపని పట్టిస్తాను వుండు. (నిష్క్రమించును.)

లుబ్ధా:— (తనలో) కంటె యావైనట్టు చెప్మా? (పైకి) అమ్మీ!

మీనా:— యేం నాన్నా?

లుబ్ధా:— కంటె యేంజేసిందే?

మీనాక్షి:— యేం జేసిందో? పెట్లో దాచిందేవోఁ? దాని వొంటినే వుంది గాబోలు నాన్నా?

లుబ్ధా:— వొంటినుంటే — దెయ్యానికి కంటెందుకూ?

మీనా:— యేం? తీపు దిగదీసిందా యేవిఁటి? పెట్టుగుంటుంది.

లుబ్ధా:— నూతులో దిగి గవరయ్య నుయ్యంతా గాలించాడూ?

మీనా:— గడియసేపు గాలించాడు.

లుబ్ధా:— నువు చూశావూ?

మీనా:— చూశాను.

లుబ్ధా:— అది రావఁప్పంతులు యింటికే వెళ్లిందేమోనే?

మీనా:— గవరయ బాబు, సీసాలో బిగించాడు గదా యలా వెళుతుంది?

లుబ్ధా:— యేమో నాకేం పాలు పోకుండా వుంది. రా పరుందాం – మన ప్రారబ్ధం యిలా వుంది.

(నిష్క్రమింతురు.)

4-వ స్థలము. రామచంద్రపురం అగ్రహారంలో

సారాదుకాణం వెనకతోట

(ఆ తోటలో కాశీమందిరం యెదుటి మండపం మండపంలో కాళీ విగ్రహానికి యెదురుగుండా ఒక పెద్ద పీట మీద మూడు సీసాలతో సారాయి; చుట్టూ గళాసులు, పీట నిండా పువ్వుల దండలు మంటపంలో వకవైపు పులి చర్మం మీద యోగదండమును అనుకుని సమాధిలో వున్న వొక బైరాగి ; యోగిని యొకతె సారాయి అందరికీ అందిచ్చును. గ్రామ మునసబు సోమినాయుడు విలుం పీల్చు చుండును. సాతాని మనవాళ్లయ్య జంగం వీరేశం. దుకాణదారు రామందాసు చెదిరి కూర్చుందురు)

మునసబు:— ఆకాశం ముందు పుట్టిందా? బూవిఁ ముందు పుట్టిందా?

మనవాళ్లయ్య:— సుత్తి ముందా కారు ముందా?

మునసబు:— పంగనా వాఁలుముందా పట్టెవొర్దఁనాలు ముందా? నామా లోడా నా సవాలేటి? నీ బువాబేటి? ఆకాశానికి మట్టా బూవిఁ? బూవిఁకి కప్పా ఆకాశం? సదువుకొన్నో డెవడో సిప్పండొస్సి–.

మనవాళ్లయ్య:— ఆకాశంబు సూన్యంబు అనగా యేమీ లేదన్నమాట.

మునస:— యేటీలేదా? గుడ్డోళ్లకి యేటీలేదు. తెల్లోడు యెఱ్ఱోడా? పట్టంలో, గొట్టావెఁట్టి అదేసూస్తాడే ఆకాశం కాసి?

మవవాళ్లయ్య.— శాస్త్రంబులలోని రహస్యంబులు మ్లేచ్ఛులకెట్లు తెలియును?

మువప:— అల్లాండ౦ బెల్లాండం, శక్కరపొంగలి తినడవ(నుకున్నావా, నామాలోడా? తెల్లోడి మహిమ నీకేటి తెలుసును! తెల్లోడి సారాయికి, తెనుగోడి సారాయికి యెంత బేధం వుందో తెల్లోడికి నీకూ అంత తేడా వుంది

మవవాళ్లయ్య:— గణితశాస్త్రంబునం దాకాశంబన సున్న - సున్న యన శూన్యంబు - యేమీ లేదన్న మాట.

వీరేశ:— చాత్రంలో మన్ను, మిన్ను, అని అన్నాడుకూడా? మన్నులేదా? మన్నుంటే మిన్నుండదా?

మువప:— యీరేచ మామేలయిన పలుకు పలికినాడు.

వీరేశ:— "ఆకాశం బొక్కడ్డది!" అంటురు గదా, ఆకాశం లేకుంటే బొక్కడ్డ వె(లాగ?

మువప:— శబాసు యీరేచ! నామాలోడు పలకడేం? నోరు కట్టడ్డది.

(వీరేశ — శంఖం పూరించును.)

హెడ్డు.— (దుకాణదారునితో) యేవిఁటీ అల్లరి భాయి?

మువప:— యీరేచం గెల్చుకున్నాడు గదా, చంకం వోగించడా?

దుకాణదారు:— గురోజీగారి సమాదికి బంగం వొస్తే శసించిపోతారే?

భైరాగి:— (కళ్ళుతెరిచి) శివబ్రహ్మాం! శివబ్రహ్మాం! శివోహం!

వీరేశ:— చూచావు నేస్తం, చినబ్రెమ్మం అన్నారు

భైరాగి:— రామబ్రహ్మాం! రామబ్రహ్మాం! రామోహం!

మవ:— మొదటిమాటను రెండవమాట రద్దు చేయును. రామానుజ! రామానుజ!

వీరేశ:— చివచివా! చివచివా.

దుకాణదారు:— యెందుకు కాట్లాడతారు నీ శివుడూ నిజవేఁ. అడుగో ఆసీసాలో యెలుగుతున్నాడు. నీ రాముడూ నిజవేఁ. అడుగో ఆ శీసాలో యెలుగుతున్నాడు. వినలేదా తత్తం?

గాజుకుప్పెలోను గడగుచు దీపంబు।
యెట్టులుండు గ్యాన మట్టులుండు॥
తెలిశినట్టివారి దేహంబులందును॥
యిశ్వదాభిరామ యినరవేమా॥

భైరాగి:— సత్యం, సత్యం,

దుకాణదారు:— గురోజీ! తమకి అంతాయిశదవేఁ! దేహం గాజు కుప్పె, దేహంలో వుండేది పరవాఁత్వ। గాజు కుప్పెలో వుండేది అన్నసారం. యీ అన్నసారం దేహంలో పడితే గాని పరవాఁత్మ పెజ్జిలించదు. యేం శలవు?

భైరాగి:— యీ పరమరహశ్యం నీకు యెలా తెలిశింది తమ్ముడా?

దుకా:— తమవంటివారి దయవల్ల గురూ! (నలుగురివైపూ చూసి) చూశారా బాయీ నేను యెప్పుడూ యీ మాటే గదా చెపుతూవుంటాను? అఖాడాకి వొస్తేగాని పరబ్రెమ్మం పట్టుపడ్డం యేలాగు?

భైరాగి:— అమృతమనేది యేమిటి? సారాయే! నాడు యిదే గదా తాగడానికి దేవాసురులు తన్నుకు చచ్చారు?

వీరేశ:— చివచివా! చివచివా!

మవవాళ్లు:— రామానుజ - రామానుజ!

మువస:— కాట్లాటమాని షూనం యినఁడొస్సి, యెట్టి గొల్లోళ్లు.

హెడ్డు:— గురూ, మరి వొక రసలింగం చేయించి, శిష్యుడికి దయచెయ్యాలి.

భైరా:— అలాగె.

మువస:— గురూ! బంగారం సేస్తారు గదా, అదెట్టి, హరిద్దారంలో మటం కట్టించక మాలాటోళ్లని డబ్బెందుకడుగుతారు?

భైరా:— మేం చేశే స్వర్ణంమేవేఁ వాడుక చేస్తేతల పగిలిపోతుంది

హెడ్:— అవి వేరే రహస్యాలు వూరుకొండి మావాఁ! గురోజీ! హరిద్వారంలో చలిలావు గాబోలు?

భైరాగి:— నరులక్కద్దు— మాబోటి సిద్ధులకు, చలీ, వేడీ, సుఖం, దుఃఖం, యెక్కడివి—

హెడ్:— ఆహా! అదృష్టవఁంటె సిద్ధుల్దే అదృష్టం.

మునస:— గురు, హరిద్దోరంనించి యెప్పుడు బైలెళ్లోరు?

భైరా:— రెండు రోజులయింది. మొన్న ఉదయం ప్రయాగ, నిన్న వుదయం జగన్నాథం శేవించాం. ఖేచరీగమనమ్మీద ఆకాశ మార్గాన్న పోతూ వుండగా మీ వూరి అమ్మవారు వనం దగ్గిర గమనం నిలిచిపోయింది. యేమి చెప్మా? అని యోగదృష్టిని చూచేసరికి అమ్మవారి విగ్రహము కింద ఆరు నిలువుల లోతున, మహాయంత్రం వొకటి స్థాపితమై కనపడ్డది. అంతట భూమి దిగి, అమ్మవారిని శేవించుకొని, ప్రచ్ఛన్నంగా పోదావఁం టూంటే, యీ భక్తుడు మమ్మల్ని పోల్చి నిలిపేశాడు

దుకా:— చూడగానే, నేను సిద్ధుల్ని పొలుసుస్తా గురూ—

మునస:— సుక్కేసే వోళ్లని మాబాగా పోలుస్తావు మావూరమ్మోరు జగజ్జనని! మా చల్లని తల్లి.

భైరాగి:— బ్రహ్మోహం! బ్రహ్మోహం!

హెడ్:— ఆహా! యోగమహత్యం! స్తానాల్చేసి, ముక్కుబిగించే బ్రాహ్మలకి లేవు గదా యీ సిద్దులూ?

భైరాగి:— వేషానికీ - జ్ఞానానికి దూరంకాదా తమ్ముడా? మా తాత గారు చెప్పలేదా? "ఆత్మశుద్ధిలేని యాచారమదియేల" అని?

హెడ్:— వేమన్న - తమ తాతా, గురూ?

భైరా.— అవును - వారు పరంపదించి ఆరు వొందల సంవత్సరాలు కావొచ్చింది.

హెడ్:— తమ వయస్సెంత గురూ?

భైరా:— ఆదీ అంతూ లేనిదానికి లెఖ్ఖేవిఁటి తమ్ముడా? పరమాత్మకెన్నేళ్లో అన్నేళ్లు

మునస:— యేం యిలవైన మాటలింటున్నాం!

(వీరేశ శంఖం పూరించును)

హెడ్:— (శంఖం లాక్కొని పక్కను వుంచి) అట్టె పట్టెయ్యకండి భాయి.

దుకా:— అట్టే యక్కడ భాయీ? పరవశవైఁదాకా తాక్కుంటే తాగడవేఁటి? వేమన్న చెప్పలేదా?

"తాగి, తాగి, తాగి, ధరణిపై బడుదాక ।
తాగెనేని తన్ను, తాను తెలియు ॥
తాగలేని వాడె, తాగుబోతరయంగ ।
యిశ్వదాభిరామ యినరవేమ ॥—

భైరాగి:— కాశీలో రెండు వందల యాభై సంవత్సరముల క్రిందట అలంగీర్ పాదుషావారి హయాంలో, ఒక శేటు మా బోటి సిద్ధులనందరిని కూటానికి పిలిచాడు. గంగ వడివిఁని పడవ మీద సీసాలలో సారాయి భరాయించి, బంగారపు గిన్నెలతో అందిచ్చాడు. రెండు ఝాముల రాత్రి అయేసరికి సీసాలు కాలీ అయిపోయినాయి. అంతా పడిపోయినారు.

హెడ్డు:—యేమి ఆశ్చర్యం!

భైరా:—మేమూ ఒక్క నేపాళపు బ్రాహ్మడూమిగిలాం. "తే! తే!" అన్నాడు ఆ బ్రాహ్మడు. "తెస్తావా శపించేదా" అన్నాడు. శెట్టి యెక్కడ తెస్తాడూ? వాడు మా కాళ్లు పట్టుకునేటప్పటికి పర్వాలేదు నిలవమని చెప్పి, మేము ఒక పుణిక మంత్రించి, గంగ భరాయించిన కొద్దీ ఆ గంగ సారా అయి పోయింది. ఆ బ్రాహ్మడు సహస్ర పుణికలు తాగి జిఱ్ఱున తేన్చాడు. బ్రాహ్మల్లో కూడా మహాత్ములుంటారు. కనుక్కోఁగలిగిన జ్ఞానికి గంగానది అంతా సారాయి కాదా?

మునస:— రామందాసొహడు, గంగ బరాయించడానికి గురువు: ఒక దరావుకి పద్దరావులు సేరుస్తాడు.

(హవల్దారు అచ్చన్న ప్రవేశించును.)

దుకా:—గురూ వీరు హవల్దార్ అచ్చన్నగారు, మంచిగ్యాని. మునసబు గారికి మేనల్లుడు.

హవల్దారు:— రామ్! రామ్!

భైరాగి:— రామ్! రామ్!

హవల్దారు:— (యోగినితో) పిల్లా హుక్కా లావ్ (హెడ్‌తో) భాయీ గుంటూరు శాస్త్రుల్లుగారి పతాయేమైనా తెలశిందా?

హెడ్:—లేదు భాయి.

దుకా:—రామప్పంతులంటాడు— పెళ్లికూతురు రెండో పెళ్లి పిల్ల - దాన్ని అమ్మి డబ్బు చెయ్యిచిక్కించుకుని—

హెడ్:— ఆ మాటలు మనకెందుకు భాయి?

మునస:—పోలీసోళ్లకి అక్కర్లేక, బాపనోళ్లకీ అక్కర్లేక యదవ ముండని బాపనాడు పెళ్లిచేసుకుంటే లోకం అంతా వూరుకోవడవేనా?

హెడ్.—దబ్బు యిచ్చినవాడికీ, పెళ్లిఆడినవాడికీ లేనిచింత మనకేల మావా? కాక, యీ రోజుల్లో బ్రాహ్మణ్యం యెక్కడుంది యెక్కడ చూశినా పిల్లల్ని ముసలాళ్లకి అమ్ముకోడాలు రండా గర్భాలే కదా?

హవ:— కలికాలం గదా భాయీ? యెంత చెడ్డా బ్రాహ్మలు మనకి పుజ్యులు.

హెడ్:—ఉన్నా, యవరంతవారు, వారు జ్ఞానం. నీతిప్రధానంగాని, జాతిలో యేవుంది? వేమన్న యేవన్నాడు?

మునస:—యెవన్నాడా? నీతికి పోలీసోణ్ణి,ఘానానీకీ సాతానోణ్ణి అడగమన్నాడు.

హెడ్:— మావాఁ! వెక్కిరించండి గాని, నేను యెన్ని తాలూకాల్లో నౌఖరీ చేశానో అన్ని తాలూకాల్లోనూ రంఢాగర్భాలు యెన్నని చెప్పను? నన్న డిగితే వెధవలు పెళ్లి చేసుకోవడవేఁ ఉత్తమం అంటాను. మా సూపరెంటు పిల్లలతో వున్న రెండో పెళ్లి దొరసాన్ని పెళ్లాడి సుఖంగా వుండలేదా?

మునస:— మావఁగారి అబిప్పరాయం, పెయ్యతోటొచ్చిన ఆవు మేలుకాదా అని? అందకనే, ముసలి బాపనోడు యెధవ గుంటని పెళ్లాడితే, మీానేస్తం కరణపోణ్ణి, ఆ ముసలాడి వెధవ కూతుర్ని పెళ్లాడమని బోదసెయ్య రాదా?

హవ:— మనకేల మావాఁ? గవునర్‌మెంటూ, దేవుళ్లూ, బ్రాహ్మలు - వారి నేరాలు వారిని - వాటితో మనకి పనిలేదు. మన భక్తి మనకుండాలి, (హెడ్‌తో) భాయీ, తెల్లా నల్లా వొకటా? — తెల్లవాడికి క్రీస్తు వొక పద్దతి పెట్టాడు. ముసల్‌మాన్‌కి పైగంబరు వొక పద్దతి పెట్టాడు, నల్లవాడికి రాముడు వొక పద్దతి పెట్టాడు. భగవంతుడు తెల్లవాడితో యేవఁన్నాడూ? వెధవని పెళ్లాడు. రాముడ తెనుగువాడితో యేవఁన్నాడూ? వెధవని పెళ్లాడొద్దన్నాడు చెప్పన్న దేశాలూ చూశాను భాయి. పరి పరి విధాలు ఆచారాలూ, వ్యవహారాలూ వున్నాయి గాని నీతి వకటీ, భగవంతుడొకడూ, అంతటా వక్కటే

మునస:— రాముడు యెదవ ముండల్ని కాని పనులు సెయమన్నాడూ? మన్లో మారు మనువులుండేవికావా?

హవ:— పిల్లా, చిలుం భరాయించి, తే

మువప:— నామాలోడు మూలకి తీసికెళ్లి పిల్లని ముద్దెట్టుకుంటాన్నాడు.

యోగినీ:— (చెయ్యి విడిపించుకొని సిగ్గుతో) ఏకాంత ఉపదేశం చేస్తున్నారు.

మువస:— యేటో ఆ వుప్పుదేశం? తనెంట వాయు వేగంగా రమ్మనా.

దుకా:— యేవింటి భాయీ, అనరాని మాట్లు అంటున్నారు. మన యోగిని పరమభక్తురాలు.

మువస:— లెంప లోయించుకుంటాను. పిల్లా! ఆ నామోలోడు సెప్పిన ఉప్పుదేశవేఁటో, నా సెవులో కొంచం సెప్పరాదా?

(యోగిని సారా గళాసు హవల్దార్ యెదట వుంచును)

మువస:— నామాలోడి వుప్పుదేశంతో పిల్లకి మతోయింది.

భైరాగి:— హవల్దారుగారు అమృతం సేవించరా?

హవ·— (చిరునవ్వునవ్వి) తాక్క సోజరువాడు చెడ్డాడు. తాగి సిపాయి వాడు చెడ్డాడు, జ్ఞానికి జ్ఞానపత్రి, తాగుబోతుకు సారాయి.

మువస:— పించను పుచ్చుకుంటుని గదా, యింకా సిపాయీనా సెయ్యా ల్నుందా అల్లుడోడా?

హవ:— కుంపిణీ నమ్మక్ తిన్న తరువాత, ప్రాణం వున్నంత కాలం కుంపిణీ బావుటాకి కొలువు చెయ్యాలి. రేపు రుషియాతో యుద్ధం వొస్తే పించను ఫిరకా యావత్తూ బుజాన్ని తుపాకీ వెయ్యమాఁ?

మువస:— రుస్సావోడి వోడ నీట్లో మునిగి నడస్తాది గదా, నువ్వు తుపాకుతో -యవణ్ణి కొడతావు?

హవ:— మొన్నగాక మొన్న యింగిరీజ్ రుషియా దేశానికి దండెత్తిపోయి, రుషియాని తన్ని తగలలేదా? అప్పుడేవైఁందో, యిప్పుడూ అదే అవుతుంది. మా రాణీ చల్లగా వుండాలి.

దుకా:— సీవఁరాణీ ఆ కాళీమాయి అవుతారం కాదా?

హవ:— కాళీ, గీళీ, జాంతేనై - ఆ రాముడి అవతారం.

దుకా:— గురూ — హవల్దారు గారు తత్త్వకీర్తనలు మాయింపుగా పాడ తారు. (యోగినితో) తల్లీ, నా తంబూరా తెచ్చి భాయిగారికి ఇయ్యి.

మువస:— యీతూరి, యీరేచ వుప్పుదేశం చేస్తున్నాడు.

దుకా:— గొప్పవారున్నప్పుడు ఆస్యాలేటి భాయీ?

మునస:— వున్నమాటాడితే ఆస్సాలా? నాకెవడూ సెయడేం వుప్పదేశం? యీరేచ వుప్పదేశం గట్టిగా బిగిసింది; మరి సెయ్యోదల్దు—

(యోగిని కష్టం మీద చెయ్యి వొదిలించుకొని తంబురా తెచ్చి యిచ్చును.

దుకా:— అవన్నీ గ్యాన రహశ్యాలు. బ్రెమ్మానందవంటె యేటి? కడుపు నిండా సారా; ముక్కునిండా పొగ; పక్కని పడుచు పిల్లా కదా?

మునస:— ఘానం యినండొస్సి,—

హవ:— పామరం! పామరం! రాముడు పరం కాళీ నెత్తి మీద పెట్టకపోతే కుంపిణీ సిపాయన్నవాడు యిక్కడికి వొచ్చునా?

హెడ్:— భాయి! ఓకీర్తన శలవియ్యండి.

(హవల్దారు పాడును.)

పింజర్మెరహాకర్ ఛుప్నైరహ్నా
క్యారేబుల్బుల్ కహెు ముల్కిసునా ॥ క్యారె ॥.

యెక్కడికి వెళతావు? యేమి చెప్పవు, బోలో పింజర్మె ॥

(వీరేశ శంఖం మనవాళ్లయ్య తీసి పూరించును.)

హవ:—(పాట మాని, తంబూరా క్రిందబెట్టి) గధ్ధా!

హెడ్·—(శంఖం లాక్కొని) శంఖం అగ్గిలో పడేస్తాను. యెందుకు తానిస్తావు భాయి.

దుకా:—వొద్దంటే వినడు.

హెడ్:—వినకపోతే దుకాణానికి రానియ్యకండి. అల్లరైతే మాకు మాట కదా?

దుకా:—పది శంకాలు దాచేశాను; మళ్లీ మళ్లీ తెస్తాడు. యేంజెయ్యను. బేరం గదా భాయీ?

మునస:—దిట్టంగా పట్టెయి. తత్త్వఘ్నానం తల కెక్కాలి!

దుకా:—(తంబురా తీసి పాడును.)

నాగా దిగురా। నా తండ్రి దిగురా॥
దిగుదిగు నాగన్న। దివ్యసుందర నాగ।

ముదముతో రేపలె। ముద్దుల నాగ॥
ఊరికి ఉత్తరాన। ఊడల మఱ్ఱి కింద।
కోమపుట్టలోని। కొడి నాగన్నా॥

(పాడుచుండగా రామప్పంతులు ప్రవేశించి యెడంగా నిలిచి యోగినికి సౌజ్ఞ చేయును యోగిని రామప్పంతులుతో మాటలాడి వచ్చి హేడ్ చెవిలో రహస్యం చెప్పును.)

మునస·— పిల్ల, హెడ్డు గారికి వుప్పుదేశం సేస్తూంది. ముసలోణ్ణా—

యోగిని:— (మునసబు చెవి దగ్గిర నోరు పెట్టి చెవి గిల్లును)

మునస:— పిల్లా! సాత్రోజులైంది మునిసిబు నాయుడికి యీపాటి వుప్పుదేశం తగిలి -

(హెడ్డుకనిష్టీబు రామప్పంతులు దగ్గిరకు వెళ్లి యడంగా యిద్దరూ మాటలాడుదురు)

హెడ్·—కొత్త వారు యవరూ లేరే? బావాజీ గారు వుంటే మీకు భయవేఁవిటి?

రామ.— కొత్తా, పాతా, ఆలోచించుకోలేదు కొంప మునిగింది. మీ సాయం కావాలి.—

హెడ్:— డబ్బేవైనా పేల్తుందా ?

రామ·— మీ చాత్రైతే, పేల్తుంది.

హెడ్:— యేమిటొచ్చిందో చెప్పు.

రామ.— లుబ్ధావుధాన్లు పెళ్లాడిన గుంట మధురవాణి తాలూకు కంటె తీసుకుని యెక్కడికో పారిపోయింది

హెడ్:— యెందుకు పారిపోయిందో ?

రామ — మీనాక్షి చావగొడితే పారిపోయింది. యెక్కడ వెతికినా కనపడ లేదు. ముందు మీ జవాన్లని దౌడాయించండి

హెడ్:— యీ రాత్రి వేళ మా జవాన్లు మాత్రం పట్టుకోగల్రా ? పోలీసు జవానంటే పది కాళ్లు వుంటాయనుకున్నావా యేవిఁటి ?

రామ:— దాని సిగ్గోసిరి! దాన్ని పట్టుకోవడం నాకెందుకు, నాకంటె నాకిప్పించెయ్యండి?

హెడ్:— యేవిఁటి నీ మాటాలూ! ఆ కంటె పట్టుకు ఆ పిల్ల పరారీ అయిందని చెపితివి. నేను కంటె యెలా యిప్పిస్తాను ?

రామ:— ముసలాణ్ణి అడిగితే, అది పట్టుకుపోయిందంటాడు, గాని నిజంగా వాడు పెట్టెలో దాచేశి యివ్వకుండా వున్నాడు.

హెడ్:— నన్నేం చెయ్యమంటావు?

రామ:— కూనీ కేసని ముసలాణ్ణి బెదిరిస్తే, నా కంటె నాకిచ్చేస్తాడు; మీ చెయ్యి కూడా తడౌతుంది.

హెడ్:— అలాగనా – గాని నువ్వన్నట్టు ఆ పిల్లగానీ, కంటె పట్టుకు పరారి అయిపోయివుంటే —

రామ:— పోనీండి – దాని ఖరీదు యిప్పించెయ్యండి.

హెడ్:— వాడిస్తాడా?

రామ:— మరి మీ సాయం యెందుకు కోరాను ?

హెడ్:— యిస్తాడని నాకు నమ్మకం లేదు. ఐనా చూస్తాను, కేసని యెత్తు యెత్తడానికి యిద్దరు ముగ్గురు సాక్షులుండాలి?

రామ:— మందిరంలో వున్నవాళ్లో ?

హెడ్:— వీరేశం, మనవాళ్లయ్యా, మూడో కాలంలో వున్నారు. హవల్దారు అబద్ధం ఆడమంటే తంతాడు. మునసబు నాయుడు యింత రాత్రి వేళ అంత దూరం నడిచి రాలేడు. యిహ ఆడనూ పాడనూ రామదాసు వొక్కడే గదా ?

రామ:— ఆ భైరాగాడు సాక్ష్యం పలకడేం ?

హెడ్:— వేషం వేసుకు ముష్టెత్తుకునే భైరాగాడనుకున్నావా యేవిఁటి ? ఆయన గొప్ప సిద్ధుడు, నిలువెత్తు ధనం పోస్తే అబద్ధవాఁడ్డు.

రామ:— సాక్ష్యం, పలకా వొద్దు, యేవీఁ వొద్దు, దగ్గిర నిలబడితే చాలును. పిల్చుకురండి ?

(కనిష్టీబు వెళ్లి దుకాణదారునూ బైరాగినీ తీసుకువచ్చును.)

బైరాగి:— సాక్ష్యం అంటే మావంటివాళ్లే చెప్పాలి, యోగదృష్టివల్ల చూశాఁవంటే యెక్కడ జరిగినదీ యెప్పుడు జరిగినదీ కళ్లకి కట్టినట్లు అప్పుడు

కనపడుతుంది. గనక మేం కూడా వస్తాం. యేవైఁనా దొరికితే హరి ద్వారంలో మరానికి పనికొస్తుంది.

రామ:—జరిగినదాని ముండామోశిరి. కొంచం కల్పనుంటే గాని కథ నడవదు. అంచేత హెడ్డు గారు ముసలాడితో చెప్పే మాటలు నిజం అని మీరు శలవివ్వాలి.

భైరాగి:— వెఱ్ఱి ! వెఱ్ఱి ! నిజవేఁవిటి, అబద్దవేఁవిటి ! మేం సిద్ధులం అబద్ధం నిజం చేస్తాం. నిజం అబద్ధ చేస్తాం- లోకవేఁ పెద్ద అపద్ధం. పదండి — (నిష్క్రమింతురు.)

5వ స్థలము. దేవాలయం గుమ్మం దగ్గిర

(హెడ్డు కనిష్టీబు, రామప్పంతులూ మాట్లాడుతుందురు **మరివక కనిష్టిబు, బైరాగి, దుకాణదారు కొంత యడముగా నిలుచుందురు)**

హెడ్డు:— నా నౌఖరీ పోగొట్టుకుంటానా భాయీ ?

రామ:— కొంచం బెదిరిస్తే—ఖరీ పోతుందా అన్నా? పోలీసు డ్యూటీ అంటే బెదిరింపే గదా ? మీరు అలా తప్పించుకుంటే నేనేం అనుకోను.

హెడ్డు·— (చేతిలో నులుపుతున్న కాకితపు ముక్కలు విసిరేసి) భాయీ, లుబ్దావుధాన్లు చంటిపిల్లడా ? దుక్కిముచ్చా ? బెదిరించడానికి – కూనీ కేసని నాకేవైఁనా ఆశవుంటే, పోలీసువాణ్ణి, నేను వూరుకుంటానా? పట్టుకుంటే నాకు యెంత కారక్టు కాదు ? యీ జవాన్ని యీ చీకటి రాత్రిలో నూతిలో దింపాను కానా? కూనీ గీనీ అంటే యవరైనా నవ్వుతారు. మీనాక్షి చేతికి వెరచి, ఆ పిల్ల యిరుగింట్లోనో పొరుగింట్లోనూ పడుంది. మీ యింట్లోనే వుందేమో ముసలాడు అన్నట్టు?

రామ·— దేవుఁడు తోడు మా యింటికి రాలేదు. యిరుగింటో, పొరుగింటో అని మీరు వూరుకుంటే యలాగ? మీ ధైర్యవేఁవిటో నాకు బోధపడదు. వెతికించవయ్యా అంటే వెతికింబారూ కారు. ఆ యిరిగింటివాళ్లూ పొరిగింటివాళ్లూ, పిల్ల నిద్దరపోతూండగా కంటె చెపాయిస్తే నా గతేవిటి? కంటె యింటికి పట్టుకు వెళ్లకపోతే మధురవాణి గుమ్మంలోనుంచి గెంటుతుంది— అనగా, గెంటుతుందని కాదు - యేడుస్తుంది, ప్రాణం తినేస్తుంది. విన్నారా ?

హెడ్·— అయితే నా సలహా విన్నారా ?

రామ:— యేదో చెప్పండి మరి.

హెడ్:— ఆ కంటె యిచ్చిందాకా, కదలకుండా, లుబ్ధావుధాన్లు యింటి మీద కూర్చోండి.

రామ·— యిదా సలహా? పీకమీద కూచున్నదాకా నాకేం పట్టింది? యింటి కెళ్లి సుఖంగా పడుకుంటాను.

హెడ్:— మధురవాణి బాధ పెడుతుందని కదూ?

రామ.— అని మీకు కనికారం కాబోలు? రేపుగానీ వాడు కంటె యివ్వక పోతే, అవుధాన్లు మీద సివిల్ దావా పడేస్తాను మీ దగ్గిర, కంటె మాట వొప్పుకున్నాడు గదా, మిమ్మల్ని సాక్ష్యం వేస్తాను.

హెడ్— ఓహో యిదా వేషం? పోలీసు ఆపీసర్ని నేను, సాక్ష్యాలకీ సంపన్నాలకీ తిరిగితే నా నౌఖరీ నిలుస్తుందా? కావలిస్తే లుబ్ధావుధాన్లు కంటె హరించాడని నా దగ్గిర ఫిరియాద్ చెయ్యండి. కేసు చేసినా తమాషా చూపిసాను

రామ:— కంటె మాట మీ దగ్గిర అతడు వొప్పుకున్న తరవాత, మీరు బోనెక్కి యలా అబద్ధం ఆడగల్రో చూస్తాను గదా.

హెడ్·— పంతులూ, అక్కరమాలిన లౌక్యాలు చెయ్యకు. వాడు కంటె మాట తనకేమీ తెలియదన్నాడు. కావలిస్తే ఆ మాట సాక్ష్యం పలుకుతాను.

రామ:— యిదా మీరు చేసిన సాయం?

హెడ్:— యెందుకు అక్కరమాలిన ఆందోళన పడతావయ్యా - రేపు నీ కంటె నీ యింట్లో వుండకపోతే నన్ను అను.

రామ— మధురవాణితో యిప్పుడు యేం జెప్పను?

హెడ్:— అయితే నన్నేం జేయమంటారు?

రామ:— మళ్లీ లుబ్ధావధాన్లు యింటికి రండి. యీ మాటు మనవిద్దరం వెళ్లి పీడిద్దాం.

హెడ్:— రెడ్డొచ్చాడు, మొదలాడు అన్నాట్ట – నిరర్ధకంగా రాత్రల్లా నిద్ర లేకుండా చంపావు - మరి నేను రాజాలను నువ్వెళ్లి వాడి యింటి మీద కూచోవయ్యా, అని చెప్పాను కానా? నా మాట విని అలా చెయ్యండి. అదే సలహా. పీసిరిగొట్టు ముండాకొడుకు మా నలుగురికీ

నాలుగు మూళ్లు పజ్యేండు రాళ్లు పారేశాడు. యివి పెగిలేటప్పటికి నా తల ప్రాణం తోకకి వొచ్చింది. నా వొంతు మూడూ మీకిచ్చేస్తాను.

రామ. — కంటె పోయి యేడుస్తూవుంటే, యీ వెధవ మూడు రూపాయలూ నాకెందుకూ?

హెడ్డు:— మీకు అక్కర్లేకపోతే పోనియ్యండి. గురోజీ గారికి యిద్దాం.

రామ:— కొంచం చిల్లర ఖర్చుంది. యేం జెయ్యను? యిలా పారెయ్యండి. (పుచ్చుకొనును.)

హెడ్డు:— గురోజీ తమకో తులసిదళం.

భైరాగి:— తృణం, కణం యేవొచ్చినా మరానికే అర్పణం.

హెడ్డు:— (దుకాణదారుతోనూ, కనిష్టిబుతోనూ) మీకో మూడు, నీకో మూడు - (చేతులు దులిపి) సాఫ్‌ఝాడా – నాకు తిప్పటే మిగిలింది.

దుకాణదారు:— (బైరాగిని పక్కకి పిలిచి) యీవేళే చెన్నాపట్టం నించి ఫస్టు రకం బ్రాందీ వొచ్చింది. చిత్తగించి మరీ కాశీ వెళుదురు గాని.

హెడ్డు·— గురోజీ రాం! రాం! పంతులూ, ముసలాణ్ణి వెళ్లి పట్టుకోండి. భాయీ, స్టేషనుకు పోవాలి. (జవానుతో) రావోయి కావయ్యా. (హెడ్డూ, జవానూ, ఒకవైపున్నూ, దుకాణదారూ, భైరాగీ మరి వకవైపున్నూ వెళ్లుదురు)

రామ —కంటె పోయిందంటే మూడు రూపాయలా చేతులో పెడతాడు' (విరసంగా నవ్వును) వీడి తాళం పడతాను. (హెడ్ పారేసిన కాకితపు ముక్కలు యేరి) యినస్పెకటరుకి వొకటి, తాసిల్దారుకి వొకటి, ఆకాశ రామన్న అర్జీలు పంపుతాను. వెధవ, మధురవాణి దగ్గిరికి వెళతాడేమో? నేను యింటికి పోతే అరుగు మీద పడుకోవాలి గాని ఆ తిక్క లంజ తలుపు తియ్యదు లుబ్ధావధాన్లు యింటికి వెళితే వాడు కఱిచ్చుకుంటాడు యీ దేవాలయంలో పరుందునా? – పురుగూ బుట్రా కరిస్తే-కరిస్తే - ఛీ! యీ సాని ముండని వొదిలేస్తాను-ఆ గుంట యావైనట్టు? నా అదృష్టం వల్ల యవళ్లింట్లోనైనా దాగి రేపుగాని కళ్లబడితే, కంటె పోకూడదు - ఒకవేళ చస్తే -చచ్చుండదు- నూతులో పడలేదు. గవరయ్యా, కావయ్యా కూడా గాలించారు - ఒకవేళ అది రెండో పెళ్లి పిల్ల అయి, దాని ఆ తండ్రి కానికీగా వొచ్చి బండీ యెక్కించుకు దౌడాయించాడేమో? అలా ఐతే కంటె కూడా వుడాయించడా? మీనాక్షిని పట్టుకుంటే కొంత ఆచోకీ

తెలుస్తుంది- ఆ కనపడ్డ వెలాగ?- తలుపు తట్టితే ముసలాడే వొస్తా డేమో? (రోడ్డు దాటి లుబ్ధావధాన్లు యింటి గుమ్మం యదట నిలుచుని ఆకలి దహించేస్తూంది - మీనాక్షి దొరికితే యేమైనా పలహారం యిచ్చును) యవడు చెప్మా - రావిచెట్టు కింద చుట్ట కాలుస్తున్నాడూ? (నాలుగు అడుగులు ముందుకు వెళ్లి) అసిరి, నువ్వా?

అసిరిగాడు· —నాను బాబు (చుట్ట పారవైచును)

రామ — నిమ్మళంగా వున్నావురా?

అసిరి:— యేట్నిమ్మళం బాబూ సానమ్మొచ్చింది - ఈ యమ్మ కాసి సూడ్డం మానేసినారు. డబ్బిచ్చే దాతేడి బాబూ?

రామ:— అసిరి, అడక్కపోతే, అమ్మైనా పెడుతుందిరా?

అసిరి — ఆ సానమ్మ మా సెడ్డ మనిషి బాబూ.

రామ — యేవిఁటి? యేవిఁటి? చెప్పారే, బాలా రోజులైంది నీకు డబ్బిచ్చి - యిందా యీ రూపాయి పుచ్చుకో.

అసిరి — నూరు దండాలు బాబూ!

రామ.— మధురవాణి మాట యేవిఁట్రా చెప్పబోయినావు?

అసిరి — మా సెడ్డ మనిషి బాబూ?

రామ — యవడెళ్తాడ్రా దాందగ్గిరికి? అసిరి- యవడెళ్తాడ్రా?

అసిరి — యవడెళ్నా, యీపు పెట్లగొడతాది బాబూ.

రామ·— చెడ్డ మనిషన్నావు?

అసిరి.— కాదా? మొన్న హెడ్డుగారెళ్తే, యేపికూన్ని ఉసు గలిపింది కాదా?

రామ:— నిజం చెప్పావు. నీ మీద యెప్పుడైనా కోప్పడ్డదిఁట్రా?

అసిరి — మాలాటోళ్ల మీద యెందకోప్పడతాదీ? బాపనాళ్లొస్తే తిడతాది

రామ:— నువ్వు యెప్పుడూ నిజవేఁ చెబుతావురా అసిరిగా.

అసిరి.— సీ! అబద్దవాడితే బగమంతుడు ఒల్లకుంటాడా బాబూ?

రామ — మీ బుగత యేం జేస్తున్నాడ్రా?

అసిరి:— తొంగున్నాడు బాబూ.

రామ:— నీకు మరో రూపాయి యిస్తాను — మీనాక్షిని సావిట్లోకి పిలుస్తావురా ?

అసిరి:— నాశక్కవాఁ, బాబూ? అయమ్మ అయ్య గదులో పక్కేసుకు తొంగున్నారు.

రామ:— నువ్వు చిటికేస్తే, యెక్కడున్నా లేచొస్తుంది. నేనెగరన్రటా.

అసిరి:— తెండి బాబూ. సూస్తాను. (రామప్పంతులు రూపాయి యిచ్చును ఉభయులూ యింట్లో ప్రవేశింతురు)

6-వ స్థలము. లుబ్ధావధాన్లు వడవ

(తలుపు జారవేసివుండును.)

(మీనాక్షి ప్రమిదతో దీపం తెచ్చి గూటిలో వుంచును.
రామప్పంతులు వొత్తి తగ్గించి, మీనాక్షిని ముద్దుబెట్టుకొనును).

మీనాక్షి:— తోవ తప్పొచ్చారో?

రామ:— బుద్ధి తక్కువచేత, గడ్డి తిని యిన్నాళ్లూ తోవ మరచాను.

మీనా:— మధురవాణి యలా రానిచ్చింది?

రామ:— మధురవాణి శిగ్గోసిరి, దాన్ని వొదిలేస్తాను. ఆకలి దహించుకుపోతూంది. ఫలారం యేమైనా వుందీ?

మీనా:— యేవుందీ! — వొడ పప్పూ, కొబ్బరి ముక్కా కావాలా?

రామ:— యేదో ఒహటి తెస్తూ.

(మీనాక్షి మూకుడుతో వడపప్పూ కొబ్బరిముక్కలూ తెచ్చును
రామప్పంతులు తినుచుండును.)

మీనా:— మధురవాణిని వొదిలేస్తారో ?

రామ:— వొదిలేయడం నిశ్చయమైపోయింది.

మీనా:— కనిష్టీబు మాట తెలిసిందో?

రామ:— తెలిసింది.

మీనా:— యవరు చెప్పారు?

రామ:— అసిరిగాడు.

మీనా:— మా అసిరిగాడా?

రామ:— మీ అసిరిగాడే.

(అసిరిగాడు వీధి తలుపు కొంచం తీసి తొంగిచూసి.)

అసిరి:— దెయ్యాని కెట్టింది తింతున్నావయ్యా?

రామ:— దెయ్యానికా పెట్టారు?

మీనా.— (అసిరిగాడితో) వూరుకో వెధవా.

రామ:— నీకు న్యాయవేఁనా, దిగదుడుపు కూడు పెట్టడం?

(వీధులోకి వెళ్లి వమనము చేసికొనుటకు ప్రయత్నము చేసి తిరిగీ ప్రవేశించి) వమన వైఁంది కాదు. యేం సాధనం?

మీనా:— దిగదుడుపు కాదంటే నమ్మరు కదా?

రామ:— మూకుళ్లో తగలేశావు?

మీనా·— దెయ్యం తిని సచ్చిందా, యేవిఁటి?

రామ:— ఆడవాళ్లు దారుణం మనుషులు!

మీనా:— అసిరిగాడేం చెప్పాడు మధురవాణి మాట?

అసిరిగాడు:— (తిరిగీ తొంగి చూచి) ఆ పారేసిందట్టుకు పోదునా బాబు?

రామ:— పట్టుకుపో.

(అసిరిగాడు పట్టుకుపోవును)

మీనా:— వాడికి మీకంటె ధైర్యం వుంది.

రామ:— అపవిత్రం ముండా కొడుకు యేవైఁనా తింటాడు. బ్రాహ్మలం పవిత్రవైఁన వాళ్లం గదా?

మీనా:— పవిత్రం అంటే, మీదీ, నాదే!

రామ:— అదేం అలా అంటున్నావు?

మీనా:— నేను వెధవముండనీ, మీరు సరసులున్నూ. మన కంటె మరి పవిత్రం అయిన వారు యవరుంటారు?

రామ:— ఆ కళంకం తీసియ్యడానికే యీవేళొచ్చాను.

మీనా:— యలా తీసేస్తారు?

రామ:— మన యిద్దరం పెళ్లాడితే మరి అపవిత్రత యెక్కడుంటుంది?

మీనా — యేవిఁటీ!

రామ:— మనం పెళ్లాడదాం?

మీనా:— నిజంగాను?

రామ:— యేం వొట్టు వేసుకొమ్మన్నావు?

మీనా:— ఆ దీపం ఆర్పెయ్యండీ.

రామ·— యీ కాగితం ముక్కలు చదివి మరీ ఆర్పేస్తాను. (కాగితం ముక్కలు జేబులోంచి తీసి చదివి) గాడిద కొడుకు తన బాకీ తాలూకు నోటులాగి, నన్ను దగా చేశాడు; వీడి తాళం పడతాను.

మీనా:— యవడు?

రామ:— అది వేరే కథ.

మీనా:— అసిరిగాడు కనిష్టీబు మాట యేం జెప్పాడు?

రామ:— మధురవాణి హెడ్డు మీద కుక్కని వుసి గలిపిందని చెప్పాడు.

మీనా—:యెందుకూ?

రామ:— నేను లేనప్పుడు వాడు యింట్లో చొరబడబోతేను.

మీనా.—అయ్యో తెలివా! అసిరిగా!

అసిరిగాడు:— (ప్రవేశించి) యేటమ్మా?

మీనా:— వెధవా, నిజం చెప్పూ. పంతులు యింట్లో లేనప్పుడల్లా కనిష్టీబు మధురవాణితో వుంటాడని, నువ్వు నాతో చెప్పలేదూ?

అసిరి:— (బుఱ్ఱ గోకుకుంటూ) సెప్పినాను.

రామ:— దొంగవెధవా! కుక్కని వుసిగలిపిందన్నావు?

ఆసిరి:— బాబు – నౌకరోడు నోరు మూసుకోవొద్దా బాబు ? సానమ్మడిగితే, మీ మాట సెప్పుతాన బాబు ?

మీవా:— నువు చెబితే నాకు భయమనుకున్నావాఁ యేవిఁటి?

రామ:— ఓరి అబద్ధపు వెధవా! యెవరితోనూ మా మాట మాత్రం చెప్పకు. రూపాయి యిచ్చాను కానూ ?

మీవా:— యందుకిచ్చారూ, రూపాయి ?

ఆసిరి:— పిల్లలోణ్ణిగందా ? (పైకి వెళ్లును.)

రామ:— దొంగముండ ద్రోహం చేస్తూందేం ?

మీవా:— తెలుసునన్నారు ?

రామ:— యింతని యెరగను

మీవా:— ఆడది నీతి తప్పిన తరవాత అంతేవిఁటి ? యింతేవిఁటి ? తెగించిన దానికి వగుడు మొకాలుబంటి– అందులో సాంది ఖాయిదాగా వుండాలను కోవడం మీదీ బుద్ధితక్కువ.

రామ:— బుద్ధితక్కువంటే ఒద్దితక్కువా ! ముండని బుఱ్ఱ చితకపొడిచెయ్యా లని వుంది. దీని కింద యింత సొమ్ము తగలెటానూ !

మీవా:— యెప్పుడు తోలేస్తారు ?

రామ:— యెప్పుడోనా ? రేపే. లంజ యంత పతివ్రత వేషం వేసిందీ !

మీవా:— మనవెఁప్పుడు వెళ్లిపోవడం ?

రామ:— యక్కడికి ?

మీవా:— మతి పోతూందా యేవిఁటి ? రాజమేంద్రం ?

రామ:— అవును. రేపు దాన్నితోలేస్తానా ? యెల్లుండి మనం వుడా యిద్దాం గాని నీ సరుకులు తెచ్చుకుంటావా, ముసలాడికి వొదిలేస్తావా ?

మీవా:— నాకున్నదల్లా నా సరుకులే, యెలా వొదిలేస్తాను ? నా సరకుల పెట్టె తాళం మా నాన్నదగ్గిరుంది గదా యేవిఁ గతి ?

రామ:— నా ప్రయోజకత్వం నీకేం తెలుసును ? యిదుగో యీ రింగున వున్న యినప ములికీతో నీ చిత్తవొఁచ్చిన పెట్టె తాళాం తీసేస్తాను. గాని నా కంటె యక్కడుంది ?

మీనా:— గుంటకి పెట్టిందా? రాత్రివేళ, నా బట్టల పెట్లో పెట్టేది.

రామ:— నీ పుణ్య వుంటుంది ఆ బట్టల పెట్టెల వోమాటు తీసి చూతూ. రేపు దాని కంటె మధురవాణికిచ్చి, ముండని తగిలేస్తాను.

మీనా:— ఆ గుంట బట్టల పెట్టె తాళం పారేశింది.

రామ:— ములికితో తీసేస్తాను.

మీనా:— నా సరుకుల పెట్టె తాళం కూడా తీసేసిపెడతారూ?

రామ:— అద్దే!

మీనా:— నన్ను పెళ్లాడతానని ప్రెమాణం చేశారు కారే?

రామ:— దీపం ఆర్పేస్తే పెట్టె తియ్యడం యలాగ?

మీనా:— అగ్గిపుల్ల వుంది.

రామ:— ఐతే యిదిగో, నిన్ను తప్పకుండా పెళ్లాడతానని యీ దీపం ఆర్పేస్తున్నాను.

(రామప్పంతులు దీపం ఆర్పి మీనాక్షిని కాగలించుకొని యెత్తును.)

రామ:— యిలా యెత్తుకు తీసుకుపోతాను రాజమహేంద్రవరం.

(లుబ్ధావధాన్లు చీకటిలో వచ్చి కఱ్ఱతో రామప్పంతులు కాళ్ల మీద కొట్టును మీనాక్షి కింద పడును.)

లుబ్ధా:— బందిపోటు గాడిదె కొడకా!

రామ:— సచ్చాన్రా (వీధిలోకి కుంటుకుంటూ పోవును.)

లుబ్ధా:— పో, ముండా నువు కూడా నా యింట్లోంచి. (మీనాక్షిని పైకి తోసి తలుపు గడియవేయును.)

రామ.— అసిరిగా. చంపేశాడ్రా — కాలెవిక విరిగిపోయిందిరా.

అసి.— (నిమ్మళంగా) దెయ్యానికెట్టింది తింతే యేటౌతది బాబూ? (గట్టిగా) కానేళ యిల్లు జొరబడితే, బుగత తన్నడా?

రామ:— (మీనాక్షితో) నువ్వు యింట్లోకి వెళ్లిపో.

మీనా:— వారి యింట్లో అడుగు పెట్టను, నా సరుకులు లేకపోతే పాయను రండి రాజమేంద్రం పోదాం.

రామ:— తలిచినప్పుడేనా తాతకి పెళ్లి ?

మీనా.— మీయిష వొఁచ్చినప్పుడు పెళ్లాడుదురగాని, యింట్లోంచి లేవదీసు కొచ్చారు గదా ? యిహ నేను మీతో వుండవలసినదాన్నే; పదండి.

రామ:— వెజ్జి కుదిరింది రోకలి తలకి చుట్టుకొమ్మన్నాట్ట ! బతిమాలుకుం టాను యిప్పటికి యింట్లోకి వెళ్లిపో.

మీనా:—మరి యీ జన్మంలో యీ యింట్లో అడుగుపెట్టను.

రామ:—అసిరిగా, మీనాక్షి వొక్కర్తా వుంటుంది. కాపాడి, బుగత తలుపు తియ్యగానే లోపలికి తీసికెళ్లు- (పరిగెత్తును. మీనాక్షి వెంటబడును)

(రామప్పంతులు యింటి యదట.)

రామ:—(తలుపు తట్టి) వేగిరం, వేగిరం తియ్యి.

మధురవాణి·—(తలుపు అవతలనించి) యేవిఁటా తొందర ?

రామ:—ఆకు చిట్టెడ వెంట తరువుతూంది

మధు:—చిట్టెడ కనపడగానే తలుపు తీస్తాను.

రామ:— తలుపేసుకు కూచుంటే నీకు కనపడ్డం యలాగ ? నువ్వు తలుపు తీసేలోగా నన్ను కాజేస్తుంది.

మధు:—నా కంటేదీ ?

రామ:— కంటె, కంటె, అని తపిస్తున్నావేవిఁటి ? నిలబడ్డ పాటున నూరు కంటెలు కురిపిస్తాను.

రామ:—మీ నూరు కంటెలూ మీరు వుంచుకుని, నా వొక్క కంటె నాకిచ్చి, మరీ యింట్లో అడుగుబెట్టండి.

రామ:—రేపు పొగలు గాని కంటె యివ్వనన్నాడు లుబ్దావధాన్లు.

మధు:—రేపే యింట్లో కొత్తురు గాని, మించిపోయిందేవీఁ లేదు.

రామ·—యింతట్లో చిట్టెడ మీద పడితే.

మధు.—సకేశా ? అకేశా ?

రామ:—పిల్లికి చెలగాటం. యలక్కి ప్రాణ పోకటా !

(మీనాక్షి ప్రవేశించి, రామప్పంతులు రెక్క పట్టుకొనును)

మీనా :— దీపం ఆర్పి ప్రమాణం చేశావు-తప్పితే తల పగిలిపోతుంది.

రామ:— పో ముండా !

మీనా.— మీ కాగల పెళ్లాన్ని గదా యెక్కడికి పోతాను ?

మధు — కాగల పెళ్లావేఁవిఁటి ?

మీనా —నిన్ను వొదిలేసి, నన్ను రాజమేంద్రం తీసుకుపోయి పెళ్లాడతా నన్నాడు— దీపఁవార్పి ప్రమాణం చేశాడు - మరెలా తప్పుతాడు ?

మధు — యీావిడేనా ఆకు చిట్టడ ?

రామ:— ముండా, నా చెయ్యొదిలెయ్ - నిన్ను నే పెళ్లాడతానన్నానే ? కల గన్నావా యేవిఁటి? (మీనాక్షిని విదిపించుకొనగా మీనాక్షి కిందపడును)

మధు:— ఆడదాని మీాదా చెయి జేసుకుంటారు ? యేమి పౌరషం ! అబద్ధ వాఁడక అన్నమాట నిలబెట్టుకోండి. యేం? కులం తక్కువా? రూపం తక్కువా? ఆమె బతుకు భ్రష్టు చెయ్యనే చేశారు: పెళ్లాడి తప్పు దిద్దు కోండి - పెళ్లాడి వొస్తేనే నేను తలుపు తీస్తాను.

మీనా:— పంతులు నన్ను కాగలించుకుని యెత్తుకుంటే మా నాన్న చూసి, తన్ని, యిద్దర్నీ యింట్లోంచి తగిలేశాడు. నువ్వు హెడ్డు కనీష్టీబుతో పోతున్నావు, నిన్నొదిలేసి నన్ను పెళ్లాడతానని వొట్టేసుకున్నాడు. నన్ను లేవదీసుకొచ్చి, నన్ను పెళ్లాడక తప్పుతుందా యేమిటి?

మధు:— అవస్యం పెళ్లాడవలసిందే - పెళ్లాడకపోతే నువ్వు మాత్రం వూరు కుంటావూ ? దావా తెస్తావు – పంతులు గారికి దావాలంటే సరదావే.

రామ:— మధురవాణీ – నీకు మతిపోతూంది – నా యింటికి నువ్వా యజ మానివి ? తలుపు తియ్యి.

మధు:— నిలబడండి. కర్పూరం వెలిగించి మంగళ హారతి పళ్లెం తెస్తాను. (తలుపు దగ్గిర నుంచి లోనికి వెళ్లును.)

రామ:— (తలుపు సందులోనుంచి చూసి, తరవాత మీనాక్షిని ముద్దెట్టు కుని) యెంత పని చేశావూ ! దాంతో చెప్పేశావు ! రహస్యంగా లేచిపోయి పెళ్లి చేసుకోవాలి గాని, అల్లరి చేసుకుంటే యలాగ ?

మీనా:— యెప్పుడైనా అందరికీ తెలిసేదే గదా ?

రామ — నా మాట విని యిప్పుడు యింటికి వెళ్లిపో.

మీనా:— యిహ మా యింటికి వెళ్లను. యిదే మా యిల్లు; మధురవాణి తలుపు తీస్తుంది; లోపలికి వెళదాం.

రామ:— అయితే యిక్కడ వుండు యిప్పుడే వొస్తాను (కొన్ని అడుగులు వీధంట నడచి, నిలచి) నిజంగా మంగళహార్తి తెస్తుంది కాబోలు పెంకె లంజ? అది తలుపు తియ్యకపోయెనా, మీనాక్షి నన్ను వెతకడానికి బయల్దేరుతుంది. తెల్లవారవచ్చింది - చెరువ్వేపుపోయి కాలకృత్యాలు తీర్చుకొని ఆపై చర్య ఆలోచిద్దాం. రెండ్రోజులు పైకి వుడాయించానంటే, మళ్లీ వొచ్చేసరికి కొంత అల్లరి సద్దుకుంటుంది. తలుపు తీసినట్టు కానరాదు. యవడిల్లు? యవర్తె యిది నన్ను అడ్డడానికి ? ఆశ్చర్యం ! (కొంత దూరంగా వీధిలో నిలబడి, దాసరి వేషంతో శిష్యుడు చితారు మీటి పాడును.)

చరణం ॥ "యిల్లు యిల్లనియేవు ! యిల్లు నాదనియేవు ।
నీ యిల్లు యెక్కడే చిలుకా ?"

రామ:— యిది నా యిల్లు కాదా ?

శిష్యుడు:— "ఊరికి ఉత్తరాన। సమాధి పురములో । కట్టె యిల్లున్నదే చిలుకా ॥"

రామ:— వొల్లకాట్లోనా ?

శిష్యుడు:— పల్లవి॥ "యెన్నాళ్లు బ్రతికినా । యేమి సామ్రాజ్యమే।
కొన్నాళ్లకో రామచిలుకా ?" ॥

అనుపల్లవి॥ "మూణ్ణాళ్ల బతుకునకు । మురిసేవు త్రుళ్లేవు ।
ముందుగతి కావవే చిలుకా"

రామ:— యేవిఁటీ అపశిగునం పాటా !

శిష్యుడు:— "కట్టెలే చుట్టాలు । కట్టెలే బంధువులు ।
కన్నతల్లెవ్వరే చిలుకా ?"

రామ:— చుట్టాలా? వొక్క అప్పవుంది, అది యెప్పుడూ నా గుమ్మంలో అడుగు బెట్ట లేదు యిప్పుడు యింటికి యజమాని యెవరూ ? తలుపవతల సాని లంజా । తలు పివతల సంసారి వెధవ లంజానూ; యిద్దరూ కలిసి యిల్లు చేరకుండా నన్ను తగుల్తున్నారు.

శిష్యుడు:— "నిన్ను మోసేరు నలుగురు । వెంబడిని పదిమంది ।"

రామ:— వెఱ్ఱి ముండా పాటా । పోదాం. (గబగబ కొంత దూరము నడచి, నిలుచుని) యీ తోవనే వొస్తున్నాడు కాబోలు - అదుగో పాట విన పడుతూంది !

పాట "నువ్వు కాలిపోయేదాక ।
కావలుందురు గాని ।
కడకు తొలగొత్తురు ।
వెంటనెవరూ రారు చిలుకా"

రామ:— వెఱ్ఱి ముండా పాటా !

శిష్యుడు:— పంతులు గారూ ! యక్కడున్నారు ?

రామ:— పరుగుచ్చు కోకపోతే పట్టుగుంటుంది. (పరిగెత్తును.)

కన్యాశుల్కము—షష్ఠాంకము

1-వ స్థలము. రామచంద్రపురం అగ్రహారంలో

(చెఱువు గట్టునవున్న తోటలోనికి పెళ్లివారి బళ్లు వచ్చును. గటు మీద ఒక వైపు అగ్నిహూత్రావధాన్లు, రెండవ వైపు పళ్లు తోమికొనుచు రామప్పంతులును)

అగ్ని:— బళ్లు దింపండి. బళ్లు దింపండి. సాయేబూ యేనుక్కి కావలసినంత రొడ్డ. చెఱువు స్నానానికి బహు బాగా వుంది. యెవరయా చెఱువు గట్టు మీద ?

రామప్పంతులు:— (తనలో) అరే! మరిచితిని. యీవేళే కదా పెళ్లివారు రావలసిన రోజు ? (పైకి) నా పేరు రామప్పంతులంటారు.

అగ్ని:— లుబ్ధావధాన్లు గారు మిమ్మల్ని పంపించారా యేమిషి ?

రామ:— యెందుకండి ?

అగ్ని:— మేవొస్తున్నావఁని యెదురుగా యవర్నీ పంపలేదా ? నా పేరు అగ్నిహెూత్రావధాన్లు అంటారు.

రామ:— మీరేనా అగ్నిహెూత్రవధాన్లు గారు ? యేం వచ్చారేఁవిటి ?

అగ్ని:— పెళ్లి మాట మీకు తెలియదా యేమిషి ?

రామ:— పెళ్లెవరికండి ?

అగ్ని:— మీదీ వూరు కాదా యేమిషండి ? మా పిల్లని లుబ్ధావధాన్లుగారి కిస్తావుఁ.

రామ:— లుబ్ధావధాన్లుగారికి పెళ్లై పోయిందే ?

అగ్ని:— తమరు హాస్యాలాడుతున్నారు – హాస్యాలకేం గాని, ప్రయత్నాలు యలా జరుగుతున్నాయి యేమిషండి ?

రామ:— మీరే హాస్యాలాడుతున్నట్లుంది. పెళ్లిఅయి పది రోజులైంది. లుబ్ధావధాన్లు గారి సంబంధం అక్కర్లేదని మీరు రాశారట. అందుపైని యవడో గుంటూరు నుంచి వొచ్చిన ఓ శాస్త్రుల్లు కొమార్తెని పన్నెండు వొందలిచ్చి పెళ్లాడాడు.

అగ్ని:—అన్న గారూ - హాస్యం ఆడుతున్నారు. న్యాయం కాదు. మనకి బావగారి వరసా యేమిటండి?

రామ:—యేమిటి మీ మాటలూ? నేను యెన్నడూ అబద్ధమాఁడి యెరగను. నా మాట నమ్మకపోవడం ధర్మవేఁనా?

అగ్ని:—ప్రమాణం చెయ్యండీ?

రామ:—గాయత్రీ సాక్షి.

అగ్ని:—అయ్యో! అయ్యో! యేవీఁ దురంతం! రండీ, వెళ్లి గాడిద కొడుకు యెవిఁకలు విరగ్గొడతాను.

రామ:—నేను రానండి. ఆ గుంటూరు సంబంధం చెయ్యవొద్దన్నానని నాతో మాట్లాడడం మానేశాడు. మీరు వెళ్లి రండి - మీరు తిరిగి వొచ్చిందాకా యిక్కడే కూచుంటాను.

అగ్ని:—ఆ గాడిదె కొడుకు యింటికి నాకు తోవ తెలియదే?

(శిష్యుడు చెరువు గట్టు యెక్కుతూ పాడును)

"తానెవ్వరో, తన వారెవ్వరో? । మాయ జీవికి తనువుకు తగులాయగాకా"।

(రామప్పంతులు నిలబడి భయము కనపర్చును)

అగ్ని:—యేమి అలా చూస్తున్నారు?

రామ:— శవాన్ని మోసుకుపోయే పాట!

శిష్యుడు:—"దినమూ, మరణమని తెలియూడీ"

రామ:—(శిష్యునితో) వూరుకో (అగ్నిహోత్రావధాన్లుతో) అన్నా ఓ కాపీ వుందా?

శిష్యుడు:—మిమ్మల్ని తీసుకురమ్మంది.

రామ:—చచ్చానే - వొస్తూందా యేవిఁటి?

శిష్యుడు:—కంటె పోతే పోయింది, రమ్మంది.

రామ:— బతికాను.

అగ్ని:— చావడం యెందుకు, బతకడం యందుకు?

రామ:— అది వేరే కధ.

శిష్య:— చిట్టపులి పిల్లని తంమ్రోచ్చి వండకి తీసుకుపోయినాడట

అగ్ని:— యీ వూళ్లోకి పుల్లొస్తాయా యేమిషి?

రామ:— విరగడైపోయింది (శిష్యునితో) యిందా రూపాయి (శిష్యుడు తీసుకుని) దాసుణ్ణి బాబూ!

(పాడును) "చిత్తా స్వాతి వాన, జోడించి కురియగ"

అగ్ని:— యేవిఁటీ వెధవ పాట? వూరుకుంటావా వూరుకోవా? నీకు రూపాయి చాలదురా గుంట కక్కఁగట్టా?

శిష్యుడు:— తమరు దయచెయ్యరా బాబూ?

అగ్ని:— నేనివ్వను - అన్నా, తోవ యవరు చూపిస్తారు.

రామ:— (శిష్యుడితో) నీకు లుబ్ధావధాన్లు యిల్లు తెలుసునూ.

శిష్యుడు:— తెలుసును – తంఁడ్రీ.

రామ:— అవుధాన్లు గారు ఓ కాని డబ్బిస్తారు. యిల్లు చూపించు

శిష్యుడు:— ముందిస్తే గాని చూపించను.

అగ్ని:— యిందా - యేడువు.

(శిష్యుడు ముందూ, అగ్నిహొత్రావధాన్లు వెనకా కొన్ని అడుగులు వెళ్లిన తరవాత, శిష్యుడు పాడును)

శిష్యుడు:— "నీలాలకా యేలనీ యలుకా"?

అగ్ని:— యలకేవిటి నీ శ్రాద్ధం?

శిష్యుడు:— యలక్కాఁదు, పిల్లి.

(పాడును) "పిల్లన్న తెయి తక్కఁలాడంగనూ। యఁలక లేరూగట్టి దున్నంగనూ"

అగ్ని:— యేవిటీ?

శిష్యు.—"మేకపిల్లరెండు మేళాం గట్టుకుని మేరంగి తీర్థానికెళ్లంగనూ"।

అగ్ని:—యేవిఁటి నీ శ్రాద్ధం పాట!

శిష్యు:—"తొండాయ నేస్తూడు, దొని గట్టి బట్టుకుని తోట మల్లీ పువ్వు లేరంగను"!

అగ్ని:—పాడావంటే తంతాను.

శిష్యు:—అయితే నీకు మరి యిల్లు చూపించను.

అగ్ని:—పాడగట్టా – (కొట్టబోవును.)

శిష్యుడు—(తప్పించుకు పారిపోతూ) "గట్టు కిందానున్న। పందాయ నేస్తూడు మరి గబుకూ మరి గుబుకూ"।

(నిష్క్రమించును.)

అగ్ని:— వీడి శ్రాద్ధం బెట్టుకింద జెట్టా: తోవ యిటా? అటా?

(తెర దించవలెను.)

2-వ స్థలము. చెఱువు గట్టు తోట

(అగ్నిహోత్రావధాన్లు, రామప్పంతులు, వెంకమ్మ, యితరులూ)

అగ్ని:—గాడిదె కొడుకుని మాచెడ్డ దెబ్బలు కొట్టేశాను; యేనఁగులూ గుఱ్ఱాలూ తెచ్చాను వీడి శ్రాద్ధం మీదికి! తోవ ఖర్చయినా వొక దమ్మిడీ ఇయ్యడవ.

వెంకమ్మ:—మన ప్రాలబ్ధం-నేనోఁచిన నోవుఁలు యిలా వుండగా, మరోలా యలా అవుతుంది? యీ సంమ్మంధం వొద్దని పోరితే విన్నారూ? నేను భయపడుతూనే వున్నాను బయల్దేరేటప్పుడు పిల్లి యెదురుగుండా వొచ్చింది.

అగ్ని:—పింజారీ! వూరుకో – ఆడముండలకేం తెలుసును? అన్నగారూ, క్రిమినల్ కేసు తావడానికి అవకాశం వుంటుందా? మా దగ్గిర అయ్యవారు ఒకాయన వున్నారు ఆయనకి లా బోగట్టా మా బాగా తెలుసును. ఆయన్ని కూడా సలహా చేదాం.

రామ:—కోర్టు వ్యవహారాల్లో ఆరితీరిన మీకు ఒహడు సలహా యివ్వాలండీ? స్థలజ్ఞుణ్ణి గనక సాక్ష్యం గీక్ష్యం తేవడానికి నేను సాయం

చేస్తావన్నాను గానీ, అయ్యవార్లూ గియ్యవార్లు మీకూ నాకూ సలహా చెప్పేపాటివాళ్లా? గుంటకక్కగట్లు రెండు యింగిలీషు ముక్కలు చదువు కున్నారు గనక ముక్కస్య ముక్కార్థః అని తర్జుమాలు మట్టుకు చేస్తారు; గాని యేదయినా యెత్తు యెత్తావలంటే, తమలాంటి యోధులు యెత్తాలి, నాలాంటి నియ్యోగపాడు నడిపించాలి. క్రిమినలుకి అవకాశం వుందా అని అడుగుతారేవిఁటి? మీకు తెలియదా యేవిఁటి — అటుపైని సులభ సాధ్యంగా మూడు నాలుగు వేలు డామేజీ కూడా సివిల్లో లాగేస్తారు.

అగ్ని:— అదే, నా ఆలోచన.

రామ:— తీరిపోయె; మళ్లీ యిహ సలహాకేవుఁంది. వెంటనే వెళ్లి ముక్క తగిలించేద్దాం. ఖర్చులికి సొమ్ము పట్టుకుని బయలుదేరండి.

అగ్ని:— నా దగ్గిర దమ్మిడీ లేదు; యేమి సాధనం? యీ గాడిదె కొడుకు రూపాయలిస్తాడని నమ్మి, నేనేమీ తేలేదు

రామ:— యింటికి వెళ్లి లెక్క పట్టుకు వొచ్చేటప్పటికి పుణ్య కాలం మించి పోతుంది. "శుభస్యశీఘ్రం" అన్నాడు — మీ ఆలోచనేవిఁటి?

అగ్ని:— యిదేదో అయితే గాని యింటి మొహం చూసేది లేదు. మా అమ్మి సరుకేదయినా యీ వూళ్లో తాకట్టు పెడదాం.

రామ:— అయితే పట్టుకు రండి; పోలిశెట్టి దగ్గిర తాకట్టు పెడదాం; పోలి శెట్టిని మనం కొంచం మంచి చేసుకోవడం అవస్యకం. మీరు లుబ్ధావ ధాన్లుని కొట్టినప్పుడు — పోలిశెట్టి వున్నాడు గనక, లుబ్ధావధాన్లు మీ మీద ఛార్జీ చేసినప్పుడు, పోలిశెట్టిని తప్పకుండా సాక్ష్యం వేస్తాడు. శెట్టిని మనం విడతియ్యడం జరూరు - యేమంటారు ?

అగ్ని:— మీ సలహా మా బాగా వుంది. నాకూ అదే భయవేఁస్తూంది.

రామ:— చూశారా, ప్రతివాడికీ సలహా చెప్పడం చాతౌతుందండీ? అందులో యీ యింగిలీషు చదువుకున్న అయ్యవార్లని సలహా అడిగితే, కేసులే తేవొద్దంటారు. దొంగ సాక్ష్యాలు తావొద్దంటారు. వాళ్ల సొమ్మేం పోయింది? యే మాల కూడూ లేకపోతే కేసులు గెలవడం యలాగ?

అగ్ని:— మా అయ్యవారు మట్టుకు మంచి బుద్ధిమంతుడూ, తెల్వైనవాడూ నండి - కోర్టుల వ్యవహారాలలో అతనికి తెలియని సంగతి లేదండి. అంత బుద్ధిమంతుణ్ణి నేను యక్కడా చూడలేదు. ఆయన్ని చూస్తే మీరూ అలాగే అంటారు.

రామ:— యెంత బుద్ధిమంతుడైనా మీకొహడు సలహా చెప్పేవాడున్నాడండీ? చెవులో మరో మాట - మీ అయ్యవారు గిరీశం గాడు కాదండీ? వాడు లుబ్ధావధాన్లు పెంతల్లి కొడుకు గదా? మీకా వాడు, యీ కేసుల్లో సరైన సలహా చెబుతాడు?

అగ్ని:— అవునండోయి!

రామ:— నియ్యోగపాణ్ణి - నా మాట కొంచం ఖాతరీ చెయ్యండి. గనక, ఆ అయ్యవాణ్ని తోడిచ్చి, పిల్లల్ని యింటికి పంపించెయ్యండి. యెకాయెకిని మనం తక్షణం వెళ్లిపోయి, లుబ్ధావధాన్లు కన్న ముందు ముక్క తగిలించెయ్యాలి. యేదో ఓ సరుకు వెగిరం పట్టుకు రండి.

అగ్ని:— యేదీ, అమ్మిని యిలా పిలువు.

వెంకమ్మ:— అమ్మేది చెప్మా? బద్దకించి బండిలో పడుకుంది కాబోలు. పిలువమ్మా.

అగ్ని:— మనకి డామేజీ దిట్టంగా వొస్తుందా?

రామ:— వొస్తుందంటే, అలాగ యిలాగానా?

ఒకడు:— అమ్మన్న గారి బండీ యక్కడా కనపడదు; బండీ వెనకపడిపోయింది కాబోలు.

వెంకమ్మ:— అడుగో అబ్బి వున్నాడే? వీడెలా వొచ్చాడు! అబ్బి నువ్వు అక్కయ్య బండిలో కూచోలేదురా?

వెంకటేశం:— లేదు. నేను యేనుగెక్కాను.

అగ్ని:— దొంగ గాడిద కొడకా అయ్యవారేడ్రా?

వెంకటేశం:— యెక్కడా కనపడ్డు

అగ్ని:— గుఱ్ఱం వొచ్చిందా? గుఱ్ఱపాడేడీ?

వెంకటేశం:— గుఱ్ఱపాడు చెప్పాడు.—

అగ్ని:— యేవిట్రా, వెధవా, చెప్పాడూ?

వెంకటేశం:— మాస్టరూ — రాత్రి.—

అగ్ని:— నోటంట మాట పెగల్దేం?

వెంకటేశం:— గుఱ్ఱం దిగి— బండీ యెక్కాట్ట.

వెంకమ్మ:— అయ్యో దాన్ని లేవదీసుకుపోలేదు గద ?

దగ్గిరనున్న వాడు:— అఁ ! అఁ !

వెంకమ్మ:— కొంప మునిగిపోయింది ; మరేవిఁటి !

(చతికిలబడును)

అగ్ని:— (కోపముచేత వణుకుచు) అయ్యవారు పకీరు ముండని లేవతీసుకు పోయాడూ? నగల పెట్టె? నా కోర్టు కాగితాలో!

వెంకటేశం:— అక్కయ్య పెట్లో నా పుస్తకాలు కూడా పెట్టాను.

అగ్ని:— దొంగ గాడిదె కొడకా! నువ్వే వాణ్ణి యింట్లో పెట్టావు. రవంత ఆపోకే తెలిసింది కాదు, దొంగ వెధవని చంపేసిపోదును. గాడిదె కొడుకును అమాంతంగా పాతిపెట్టేదును.

రామ:— (దగ్గిరకు వచ్చి) అయ్యవారు మహా దొడ్డవాడని చెప్పారే? యేమి యెత్తుకుపోయినాడేమిటండి ?

అగ్ని:— యేవిఁ యెత్తుకుపోయినాడా? నీ శ్రాద్ధం యెత్తుకుపోయినాడు. పకీరు ముండని యెత్తుకు పోయినాడు. యీ గాడిదె కొడుకు యింగిలీషు చదువు కొంప ముంచింది (వెంకటేశం జుత్తు పట్టుకుని కొట్టబోవుచుండగా తెర దించవలెను.)

3—వ స్థలము. విశాఖపట్టణములో మధురవాణి బస యెదటి వీధి

(రామప్పంతులు, అగ్నిహోత్రావధాన్లు ప్రవేశింతురు)

అగ్నిహో.— మనం పోలిశెట్టి దగ్గిర బదులుతెచ్చిన రూపాయలన్నీ అయిపోయినాయి ; యప్పటికీ ఖర్చులు ఖర్చులే అంటారు, నా దగ్గిర వక దమ్మిడీ లేదు.

రామప్ప:— ఖర్చు కానిదీ కార్యాలవుతాయిటయ్యా? మీా కడియం యెక్కడైనా తాకట్టు పెట్టండి.

అగ్నిహో:— యీ వూళ్లో మనం యెరిగినవాళ్ళెవరున్నారు?

రామప్ప:— రండి మధురవాణి దగ్గిర తాకట్టు పెడదాం.

అగ్ని హో:— వేసేవి మాఘ స్నానాలూ, దూరేవి దొమ్మరి కొంపలూ అని జటాంతస్వాధ్యాయిని నన్ను ముండలిళ్లకి తీసికు వెళతావషయ్యా?

రామప్ప:— మరి యే కొంపలూ తిరక్కపోతే కేసులు గెలవడం యలాగ? అది అందరు ముండల్లాంటిదీ అనుకున్నారా యేమిటి? సంసారి వంటిది. ఐనా మీకు రావడం ఇష్టం లేకపోతే నా చేతికివ్వండి, నేనే తాకట్టు పెట్టి సొమ్ము తీసుకొస్తాను.

అగ్ని హో:— అలా క్కాదు; నేను కూడా వస్తాను.

రామప్ప:— యేదీ కడియం ఇలాగివ్వండి.

అగ్ని హో:—యిది మా తాతగార్నాటిది. యిది యివ్వడమంటే నాకేమీ యిష్టం లేకుండా వుంది. డబ్బు వూరికే ఖర్చు పెట్టించేస్తున్నారు; మీరు కుదిర్చిన వకీలు తగినవాడు కాడష; యింగ్లీషూ రాదు ఏమీ లేదూ.

రామప్ప:—ఆయన్లాంటి వెయ్యి యీ జిల్లాలో లేదు. ఆయన్ని చూస్తే డిప్టీ కలక్టరు గారికి ప్రాణం. ఇంతకీ మీరేదో పట్టుదల మనుషులనుకున్నాను గాని, మొదటున్న ఉత్సాహమ్మీకు యిప్పుడు లేదు మీకు డబ్బు ఖర్చు పెట్టడం యిష్టం లేకపోతే మానేపాయెను. "యావత్తైలం, తావద్వ్యాఖ్యానం" అన్నాడు. మరి నాకు శలవిప్పించెయ్యండి.

అగ్ని హో:—(ఆలోచించి) అయితే తాకట్టు పెట్టండి. (అని నిమ్మళముగా కడియము తీసి యిచ్చును.)

రామప్ప:—(తన చేత నెక్కించుచు) యీ కేసుల్లో యిలాగు శ్రమపడుతున్నాను కదా? నాకొక దమ్మిడీ అయినా యిచ్చారు కారు గదా?

అగ్ని హో:—అయితే నా కడియం వుడాయిస్తావా యేమిషి?

రామప్ప:— నేను మీకు యెలాంటి వకీల్ని కుదిర్చాను! ఆయన మీ విషయమై ఎంత శ్రమపడుతున్నాడు! ఇదుగో ఆయన వస్తున్నాడు.

(నాయుడు ప్రవేశించును.)

రామప్ప:— (తనలో) యేమిటి చెప్మా వీడు మధురవాణి బస పెరటి దిడ్డీ వేపు నుంచి వస్తున్నాడు? వీడు కూడా మధురవాణిని మరిగాడా యేమిటి? వీణ్ణి యీ కేసులోనుంచి తప్పించెయ్యాలి.

నాయడు:—యేమండీ రామప్పంతులన్నా, మిగతా ఫీజు యిప్పించారు కారు గదా?

అగ్ని హో:—మీరు రాసిన డిఫెన్సు బాగుంది కాదని భుక్తగారన్నారట.

నాయడు:—ఎవడా అన్నావాడు? గుడ్డు పీకించేస్తాను. రామప్పంతులన్న గారూ చూశారండీ – డిఫెన్సు యంత జాగ్రత్తగా తయార్ చేశానో. నా దగ్గిర హైకోర్టుఁకూడా ప్లయింట్లు రాసుకు వెళ్లిపోతారు, యీ కుళ్లు కేస నగా యేపాటి? నే చెప్పినట్లలా పార్టీ నడిస్తే నే పట్టిన కేసు పోవడమన్న మాట యెన్నడూ లేదు. యీ డిఫెన్సు చిత్తగించండి.

(చంకలోని రుమాల్ కట్టతీసి విప్పి అందులో ఒక కాగితముతీసి చదువును)

"ఫిర్యాదీ చెప్పిన సంగతులు యావత్తు అబద్ధం కాని యెంతమాత్రం నిజం కావు." చూశారూ ఆ వక్క మాటతోటే ఫిర్యాదీ వాదం అంతా పడిపోతుంది. "పిర్యాదీ నా మీద గిట్టక దురుద్దేశంతో కూహకం చేసి కేసు తెచ్చినాడు కాని యిందులో యెంతమాత్రం నిజం లేదు."

రామప్ప:—డిఫెన్సు మాటకేమండి గాని అవధాన్లు గారు పైసా లేదంటున్నారు.

నాయడు:—పైసా లేకపోతే పనెలా జరుగుతుంది?

రామప్ప:—ఒక సంగతి మనివి చేస్తాను యిలా రండి. (రామప్పంతులు, నాయడు, వేరుగా మాటలాడుదురు).

రామప్ప.— నాయడు గారూ మీ వకాల్తీ యీయనకేమీ సమాధానం లేదు. నే యెంత చెప్పినా వినక భీమారావు పంతులుగారికి వకాల్తీ యిచ్చాడు. మీకు యింగ్లీష్ రాదనీ, లా రాదనీ, యెవడో దుర్బోధ చేశాడు.

నాయడు:—స్మాలెట్ దొరగార్ని మెప్పించిన ముండా కొడుకుని నాకు లా రాకపోతే యీ గుంట వెధవలకుటోయ్‌లా వస్తుంది. పాస్ పీసని రెండు యింగ్లీషు ముక్కలు మాట్లాడడంతోటే సరా యేమిటి? అందులో మన డిప్టీ కలక్టరు గారికి యింగ్లీషు వకీలంటే కోపం. అందులో బ్రాహ్మడంటే మరీని. ఆ మాట ఆలందరికి బోధపర్చండి

రామప్ప:—మరి కార్యం లేదండి. నే యెంతో దూరం చెప్పాను; తిక్క ముండాకొడుకు, విన్నాడు కాడు.

నాయడు:—అయితే నన్నిలాగు అమర్యాద చేస్తారూ? యీ బ్రాహ్మడి యోగ్యత యిప్పడే కలక్టరు గారి బసకు వెళ్లి మనవి చేస్తాను.

(తెర దించవలెను.)

4-వ స్థలము. లుబ్ధావధాన్లు బస

లుబ్ధావధాన్లు:— (ప్రవేశించి) ఏమి దురవస్థ వచ్చిందీ! నా అంత దురదృష్ట వంతుడు లోకంలో యివడూ లేడు. యేల్నాడి శని రాగానే కాశీకి బయల్దేరి పోవలిసింది. బుద్ధి తక్కువ పని చేశాను. యిలా రాసి వుండగా యెలా తప్పుతుంది. సౌజన్యారావు పంతులు దేవుడు. ఆయనలాంటి వాళ్లు వుండబట్టే వర్షాలు కురుస్తున్నాయి. ఆయన శలవిచ్చినట్టు తప్పంతా నాయందు వుంచుకుని విధిని నిందించడవెఁందుకు? ఇంత డబ్బుండిన్నీ, డబ్బుకి లోభపడి ఒక్కగా నొక్క కూతుర్ని ముసలివాడికి అమ్మాను. నా జీవానికి ఉసురుమంటూ అది కాని తిరుగులు తిరిగిందంటే దాని తప్పా? బుద్ధితక్కువ వెధవని, ముసలితనంలో నాకు పెళ్లేం? దొంగ ముండా కొడుకని తెలిసిన్నీ ఆ రావఁప్పంతుల్ని నేన్నమ్మడవేఁ? ఆ మాయ గుంట పారిపోవడవేఁవి? కంటెకి, ఆ అల్లరేమి? ఆ యినసిపికటరు కూనీ చేశావని మమ్మల్ని సలపెట్టడ వేఁవిఁటి? అంతా ఘోరకలి: కలి నిండిపోతూంది. ఒక్క సౌజన్యారావు పంతులు సత్యసంధుడు నాకు కనపడుతున్నాడు. కడవఁతా వకీళ్లూ, పోలీసులూ, పచ్చిప దొంగలు - ఆయన చక్రం అడ్డువేసి మమ్మల్ని యీ ఆపదలోంచి తప్పించారంటే కాసీవాసం పోతాం - యేమిఁ చిత్రాలు! వెధవలకి మఠం కట్టారట! యన్నడూ వినలేదు. అమ్మిని వెళ్లి ఆ మఠం చూడమంటాను. దానికి యిషం కలిగిందా, దానికి కావలసిన డబ్బు యిస్తాను. ఆ మఠంలో వుంటుంది. లేకుంటే, నాతోపాటు కాసివాసం.

(రామప్పంతులు ప్రవేశించును.)

లుబ్ధా:—కంటె, గింటె అని నాతో మీరు ప్రశంసించి కార్యం లేదు.

రామ:— ఆ కంటె మాట ప్రశంసించడానికి రాలేదు మావాఁ. ఆ కంటె మధురవాణిది, మీరెరగరా? అదీ, మీరూ యేం జేసుకుంటారో నాకేం కావాలి? కంటె సిగ కోసిరి గాని, మీకు ఓ గొప్ప సాయం వెయ్యడానికి వొచ్చాను. మీ అవస్థ చూస్తే నా గుండె నీరై పోతూంది.

లుబ్ధా:— మహాప్రభో! నీకు పది వేల నమస్కారాలు. యిక, యీ పకీరు వెధవని వదిలెయ్యి

"రామనామ తారకఁ॥

భక్తిముక్తిదాయకం జానకీమ"—

రామ:— రామ! రామ! యంత మాట అంటివయ్యా! మీరు ఆపదలో వుండి విరక్తిచేత యేమి మాటలన్నా అవి పడి, పని చెయ్యడం నాకు విధి. చెప్పే మాట చెవిని బెట్టండి ముందూ వెనకా చూడడానికి యిహ టైము లేదు. వ్యవహారం అంతా సూక్ష్మంగా పొక్కు పరుచుకు వచ్చాను. రెండు సంచులతో, కూనీ కేసంతా మంచు విడిపోయినట్టు విడిపోతుంది. ఒక్క యినస్పెక్టరుతో కుదరలేదు. డిప్టీ కలక్టరికి కూడా చెయ్యి తడి చెయ్యాలి - మీ దగ్గిర యిప్పుడు సొమ్ములేదంటిరా, ఒక చోట వ్యవహారం కూడా పొక్కుపర్చాను. ప్రాంసరీ నోటు మీద యెన్ని రూపాయలు. కావలిస్తే అన్ని రూపాయలిస్తారు.

లుబ్ధా:— నేను వక దమ్మిడీ యివ్వను. "రామనామతారకం భక్తిముక్తి దాయకం! జానకీ మనోహరం! సర్వలోక నాయకం"

రామ:— నా మాట విను. యంతో ప్రయాసం మీద యీ ఘట్టం కుదిర్చాను. తాసీల్దారు మీ దగ్గిర లంచం పుచ్చుకుని కూనీ కేసు కామాపు చేశాడని, యినస్పెకటరు, డిప్టీ కలక్టరికి గట్టిగా బోధపర్చాడు. కలక్టరు సలహా మీద యినస్పెక్టరు చాలా పట్టుదలగా పనిచేసి, సాక్ష్యం అంతా రడీ చేశాడు. కేసు రుజువైనట్టాయనా యావౌతుందో ఆలోచించుకోండి.

లుబ్ధా:— నీకెందుకు నా యేడుపు?

రామ:— డిప్టీ కలక్టరు బ్రహ్మద్వేషి — తాసిల్దారు తాడు ముందు తెగుతుంది. తరవాత మిమ్మల్నీ, మీనాక్షినీ కమ్మెంటు కట్టేస్తాడు — వురి సిద్ధం. నాకూ యినస్పెక్టరికీ వుండే యీ స్నేహంచేత యీ ఘట్టానికి వొప్పించాను. గనక నా మాటకి చెవొగ్గి యీ ఆపద తప్పించుకోండి.

లుబ్ధా:— నన్ను బాధపెట్టక నీ మానాన్న నువ్వు పోదూ. "రామనామ తారకం! భక్తిముక్తిదాయకం॥"

రామ:— నీ అంత కర్కోటకుణ్ణి యక్కడా నేను చూడలేదు. నీ మాటకేం పెద్ద వాడివి - పసిపిల్ల, కడుపున కన్న మీనాక్షికి వురి సిద్ధం అయితే, ముండా డబ్బుకి ముందూ వెనకా చూస్తావు! తలుచుకుంటే నా హృదయం కరిగిపోతూంది

(సౌజన్యారావు పంతులు ప్రవేశించును)

రామ:— తమరు ధర్మస్వరూపులు లుబ్ధావధాన్లు గారి యందు అకారణమైన దయచేత యీ కేసులో పనిచేస్తున్నారు. కేసంతా వట్టి అన్యాయమండి, ఒక్క పిసరైనా నిజం లేదు. శలవైతే గట్టి డిఫెన్సు సాక్ష్యం.—

సౌజన్యా:— నీ సంగతి నాకు తెలుసును. అవతలికి నడువు.

రామ:— తమరు యోగ్యులూ, గొప్పవారూ అయినా, ఏకవచన ప్రయోగం.—

సౌజ.— నడువు !

(రామప్పంతులు నిష్క్రమించును.)

సౌజ:— ఈ దౌర్భాజీని తిరిగీ యెందుకు రానిచ్చారూ ?

బుచ్చా:— పొమ్మంటే పోడు బాబూ.

సౌజ:— యేవొచ్చాడు ?

బుచ్చా:— యినస్పికటరికీ డిప్టీకలకటరికీ లంచం యిమ్మంటాడు.

సౌజ:— డిప్టీ కలక్టరు గారు లంచం పుచ్చుకోరు. ఆయన నాకు స్నేహితులు ; నాకు తెలుసును లంచాలూ పంచాలూ మీరు యిచ్చినట్టయితే, మీ కేసులో నేను పనిచెయ్యను.

బుచ్చా:— తమ శలవు తప్పి నడుస్తే చెప్పుచ్చుకు కొట్టండి. నాకు భగవంతుడిలాగ తమరు దొరికారు– "పాలను ముంచినా మీరే, నీళ్లను ముంచినా మీరే" అని మిమ్మల్నే నమ్మి ఉన్నాను.

సౌజ:— మీరు నేరం చెయ్యలేదని నాకు పూర్తి అయిన నమ్మకం వుంది. నిజం కనుక్కోడానికి చాలా ప్రయత్నం చేస్తున్నాను గాని ఆ గుంటూరి శాస్త్రుల్లు యవడో భేదించలేకుండా వున్నాను. మీరు జ్ఞాపకం మీద చెప్పిన చహరా గుంటూరు వ్రాసి పంపించాను. అక్కడ అలాటి మనిషి యవడూ లేడని జవాబు వొచ్చింది.

బుచ్చా:— అదేం మాయో బాబూ! మీ సాయంవల్ల యీ గండం గడిచి, నా పిల్లా నేనూ యీ ఆపదలోంచి తేలితే, నా డబ్బంతా, మీ పాదాల దగ్గిర దాఖలుచేసి కాసీ పోతాను.

సౌజ:— మీ డబ్బు నాకక్కరలేదని మీతో మొదటే చెప్పాను. నే చెప్పిన మాటలు మీకు నచ్చి, ముసలివాళ్లు పెళ్లాడకూడదనీ, కన్యాశుల్కం తప్పనీ, యిప్పటికైనా మీకు నమ్మకం కలిగితే, యిలాంటి దురాచారాలు మాన్పడానికి రాజమహేంద్రవరంలో వక సభవుంది, ఆ సభకి కొంచవో గొప్పో మీకు తోచిన డబ్బు యివ్వండి. వితంతువుల మఠానికి మీ పిల్లని పంపడం నా సలహా.

లుబ్ధా:— తమ చిత్తం, తమ శలవు. చేసిన తప్పులు, తప్పులని శల్యాల్ని పట్టిపోయింది. బుద్ధి వొచ్చింది బాబూ.

సౌజ:— ఆ గుంటూరు శాస్తుల్లుకి పడవ(ట దేశపు యాస వుండేదా ? బాగా జ్ఞాపకం చేసుకు చెప్పండి.

లుబ్ధా:— (ఆలోచించి) లేదండి.

సౌజ:— బాగా జ్ఞాపకం తెచ్చుకోండి.

లుబ్ధా.— లేదండి

(తెర దించవలెను).

5-వ స్థలము. విశాఖపట్టణంలో

(మధురవాణి యింటి యదటి వీధి కొసను కరటక శాస్త్రి, శిష్యుడూ ప్రవేశింతురు)

కరట:— నువ్వు ఆ కంటె వాళ్ల నెత్తిని కొట్టకుండా లేచి రావడం నుంచి, యీ ముప్పంతా వొచ్చినట్టు కనపడుతుంది.

శిష్యుడు.— మధురవాణి కంటె మధురవాణికి యివ్వడం తప్పా అండి ?

కరట:— తప్పు కాదా ? నువ్వు యిచ్చావని, మరి అది వొప్పుకుందా? "తే, ధగిడీకే కంటె తెస్తావా, చస్తావా ?" అని రామప్పంతుల్ని పీకి పిండె ట్టింది. దాని బాధపడలేక, ఆ రామప్పంతులు కూనీ కేసని యెత్తు యెత్తాడు. ఆ ముసలాడికి సిక్ష అయి పోయిందంటే, బ్రహ్మహత్య నా మెడకి చుట్టుకుంటుంది. నువ్వు అంటూ ఆ కంటే వాళ్ల యింట వొది లేస్తే, నాకు యీ చిక్కు లేకపోవును గదా ?

శిష్యుడు:— వెధవముండ గూబ గదలేస్తూంటే కంటె గింటె యవడికి జ్ఞాపకం వొస్తుందండి ? చెయి కరిచి, పెట్టె తీసి, మెహరు అంకించుకుని, చెంగున గోడ గెంతాను. పజ్యండు వొందలు మీరు పట్రాగా, నాకు పెళ్లిలో పెట్టిన కంటె నేను తెచ్చాననా, తప్పుపట్టుతున్నారు ? ఆకంటె అయినా దక్కిందా? చూస్తూనే మధురవాణి లాక్కుంది.

కరట:— నేను హాస్యగాణ్ణే గాని, యీ కూనీ గడబిడతో నా హాస్యం అంతా అణిగిపోయింది. గనక యిక హాస్యం మాను – నేను తీసుకున్న రూపా యలు, లుబ్ధావధాన్లుకి యప్పటికైనా పంపించడానికే తలచాను! అంతేగాని అపహరిద్దామని అనుకోలేదు – మధురవాణిని యలాగైనా లయలేసి,

కంటె యెరువు పుచ్చుకుని, ఆ కంటా, యీ రూపాయలూ, బంగీకట్టి అవుధాన్లుకి పంపించేస్తే, కూనీ నిజం కాదని పోల్చుకుంటారు. నాకు యీ బ్రహ్మహత్య తప్పిపోతుంది.

శిష్యుడు:— మీ నాస్తులు సౌజన్యారావు పంతులు గారితో నిజం చెప్పెయ్య రాదా అండి?

కరట:— వెఱ్ఱి కుదిరింది, రోకలి తలకి చుట్టమనన్నాట్ట! వెనకటికి యెవరో పోలీసు, తల్లి కూరగాయలు పుచ్చుకుంటే, జుల్మానా వేశాట్ట; సౌజన్యా రావు పంతులు అలాటి వాడు. ఆయనతో మనం వున్న మాట చెప్పా వ౹ంటే, ఆయన నిజం కోర్టులో చెప్పేస్తాడు. ఆ పైని లుబ్ధావధాన్లు పీక వురి, మన పీకకి తగులుకుంటుంది.

శిష్యుడు:— "మన" అంటున్నారేవి౹టి?

కరట:— మాట పొరపాటురా. రామ౹ప్పంతులు వూరికి వెళ్లిన మాట నిజవే౹నా?

శిష్యుడు:— నిజవే౹.

కరట:— వాడి కంట పడ్డావ౹ంటే.—

శిష్యుడు:— పడితే?

కరట:— మరేం లేదు. మధురవాణి గాని కంటె మనకి యెరువు యివ్వ డానికి వొప్పుకుంటే ఆంజనేయస్వామికి పది శేర్లు నెయ్యి దీపారాధన చేస్తాను.

శిష్యుడు:— కడుపులోకి వెళ్లవలసిన నెయ్యి కాల్చెయ్యడం నాకేవీ౹ యిష్టం లేదు. అమృత గుండీ మొక్కుకొండి.

కరట:— హాస్యం చాలించు చెడిసికొడుతుంది.

(నిష్క్రమింతురు)

6-వ స్థలము. మధురవాణి బసలో గది

(మధురవాణి కుర్చీ మీద కూచునియుండును: కరటక శాస్త్రుల్లు శిష్యుడూ, ప్రవేశింతురు. మధురవాణి నిలబడును.)

మధు:— గురువు గారికి పది వేల దండాలు; శిష్యుడికొక చిన్న ముద్దు.
(శిష్యుని ముద్దు బెట్టుకొనును.)

కరట:— నీ పుణ్యం వుంటుంది. నా అల్లుణ్ణి చెడగొట్టకు.

మధు:— అల్లుడెవరు ?

కరట:— మా పిల్లని యితగాడికి యిచ్చి కన్యాదానం చేస్తాను.

మధు:— జెయిలునుంచి వొచ్చిన తరవాత పెళ్లా! లేక, పెళ్లిచేసుకుని, మరీ మరప్రవేశవా(?

శిష్య:— జయిలేవి(టండోయి ?

కరట.— వొట్టినే హాస్యానికంటూంది.

మధు:— పాపం ఆ పసిపిల్లవాడికి వున్న నిజస్థితి చెప్పండి. తన వాళ్లని వెళ్లి చూసైనా వస్తాడు.

శిష్య:— (కరటక శాస్త్రితో) కొంప ముంచారో!

మధు:— ముంచడం అంటే అలాగా యిలాగానా ?

కరట:— నీ పుణ్యం వుంటుంది. హాస్యం చాలించు, లేకపోతే కుఱ్ఱవాళ్లకి పెద్దలయందు భక్తి చెడుతుంది.

శిష్య·— నేనేం తప్పుచేశాను ? గురువు గారు చెప్పిన పని చేశాను. ఆ తప్పూ వొప్పూ ఆయందే.

మధు·— యవరేమి చేసితిరో, నాకు తెలియదు గాని, మీ యిద్దరి కోసం హెడ్ కనిష్టీబు గాలిస్తున్నాడు. దొరకగానే మరప్రవేశం చేస్తాడట. యీ మాట మట్టుకు నాకు రూఢిగా తెలుసు.

శిష్య·— యిదేనా మీరు నాకు చేస్తానన్న పెళ్లి?

కరట — యేమైనా జట్టీ వస్తే, నీప్రాణానికి నాప్రాణం అడ్డువెయ్యనట్రా?

మధు — వొస్తేజట్టీ గురుశిష్యులకు యిద్దరికీ వొక్కమారే వస్తుంది గాని, ఒకరికి రావడం ఒకరు అడ్డు పడడం అన్నమాట వుండబోదు. యెప్పుడైనా మీ యిద్దరి ప్రాణాలకి నేను కనికరించి అడ్డుపడాలిగాని, మరి యవడికీ సాధ్యం కాదనుకుంటాను.

శిష్య·— మా గురువుగారి మాటకేం; ఆయన పెద్దవారు; యేవొ(చ్చినా సద్దుకోగలరు. నేను పాపం పుణ్యం యెరగని పసిపిల్లవాణ్ణి, నా ప్రాణానికి నీ ప్రాణం అడువేశావంటే, కీర్తి వుండిపోతుంది.

మధు:— నీ గురువుని వొదిలేసి నా దగ్గిర శిష్యరికం చేస్తావా ?

శిష్యు:— యిదిగో — యీ నిమిషం వొదిలేస్తాను. (బుగ్గలు గాలితో పూరించి పిడికళ్లతో తట్టి గురువుతో) మీ నేస్తం యీవేళతో సరి. మరి ఆడవేషం యీ జన్మంలో వెయ్యను.

మధు:— నాటకంలో కూడా వెయ్యవా?

శిష్యు:— మరి నాటకం గీటకం నాకొద్దు.

మధు:— నా దగ్గిర శిష్యరికం అంటే యేవేఁవి జెయ్యాలో తెలుసునా ?

శిష్యు:— నీళ్లు తోడుతాను, వంట చేస్తాను. బట్టలు వుతుకుతాను, గాని బ్రాహ్మణ్ణి గదా, కాళ్లు పట్టమనవు గద ?

మధు:— (విరగబడి నవ్వి) యిదా నీ గురువు దగ్గిర చేసే శిష్యరికం ?

శిష్యు:— మరిచిపోయినాను. చిడప్పొక్కులు కూడా గోకుతాను.

మధు:— (నవ్వి) పెంకా ?

శిష్యు.— యే నౌఖరీ చెయ్యమంటే ఆ నౌఖరీ చేస్తాను.

మధు:— నన్ను ముద్దెట్టుకొమ్మన్నప్పుడల్లా ముద్దెట్టుకోవాలి.

శిష్యు:— ముద్దెట్టుకొంటాను.

కరట:— వాడు కుఱ్ఱవాడు – వాణ్ణెందుకు చెడగొడతావు ? ఆ శిష్యరికం యేదో వాడి తరపునా, నా తరపునా కూడా నేనే చేస్తాను. ఖాతనైతే చక్రం అడ్డెయి.

మధు:— "గురువూ శిష్యుడాయె శిష్యుడూ గురువాయె"
మీరు శిష్యులు కావాలంటే యిస్కాలు జీతం యిచ్చుకోవాలి.

కరట:— పిల్లికి చలగాటం ; యలక్కి ప్రాణ పోకటా !

మధు:— మీరా యలక ?

కరట:— అవును.

మధు:— మీరు యలక కారు. పందికొక్కులు. మీ శిష్యుడు యలక.

కరట:— పోనీ— వాణ్ణయినా కాపాడు.

మధు:— అదే ఆలోచిస్తున్నాను.

కరట:— బుద్ధి బుద్ధి కలిస్తే రాపాడుతుంది. నీ ఆలోచన యేదో కొంచం చెబితివట్టాయనా నా ఆలోచన కూడా చెబుతాను కలబోసుకుందాం.

మధు:— మీ ఆలోచన ముందు చెప్పండి.

కరట.— మరేమీ లేదు నే పుచ్చుకున్న పజ్యెండు వొందల రూపాయల నోట్లూ, ఆ కంటా, పోస్టు ద్వారా భీమాచేసి గుంటూరు శాస్తుల్లు పేరట లుబ్ధావధాన్లుకి పంపిస్తాను. దాంతోటి కూనీ కేసు నిజం కాధని సౌజన్యారావు పంతులు గారు పోల్చుకుంటారు. ఆపైని దైవాధీనం!

మధు:— మీకు కంటె యలా వొస్తుంది?

కరట:— నువ్వు అనుగ్రహిస్తేను.

మధు:— (ముక్కు మీద వేలు వుంచుకుని) చిత్రం! బ్రాహ్మలు యంతకైనా తగుదురు.

కరట:— యేవిఁ అలా అంటున్నావు?

మధు:— నా కంటె తిరిగీ నేను కళ్ల చూడడం యెలాగ?

కరట:—సౌజన్యారావు పంతులు గారు నీ వస్తువ నీకు యిచ్చేస్తారు. ఆయన బహు న్యాయమైన మనిషి.

మధు:— అంత మంచివాడా?

కరట:— అందుకు సందేహవేఁమిటి?

మధు:— యెంత మంచివాడు?

కరట:— అంత మంచి మనిషి మరి లోకంలో లేడు.

మధు:— ఆయన్ని నాకు చూడాలనుంది. తీసికెళ్తారా?

కరట:— నా ఆబోరుంటుందా? ఆయన సానివాళ్లని చూడరు.

మధు.— అంటే నాచ్చి కాబోలు?

కరట:— యింగిలీషు చదువుకున్న వాళ్లకి కొందరికి పట్టుకుంది యీ చాదస్తం! అయినా అందులోనూ దేశ కాలాలనుబట్టి, రకరకాలు లేక పోవడం లేదు.

మధు:— సౌజన్యారావు పంతులుగారిది యే రకం? గిరీశంగారిది యే రకం?

కరట:— యేమి సాపత్యం తెచ్చావు? కుక్కకి గంగి గోవుకూ యెంత వారో, వాడికీ ఆయనకు అంత వార. సౌజన్యారావు పంతులు గారు కర్మణా, మనసా, వాచా, యాంటీ నాచి. "వేశ్య" అనే మాట, యేమరి ఆయన యదట పలికితివట్టాయనా, "అసందర్భం!" అంటారు. ఆయనలాంటి అబ్బాణీలు అరుదు. మిగిలిన వారు యథాశక్తి యాంటీనాచులు ఫౌజు ఫౌజంతా, మాటల్లో మహావీరులే. అందులో గిరీశం అగ్రగణ్యుడు, కొందరు బంట్లు పొగలు యాంటీనాచి, రాత్రి ప్రోనాచి, కొందరు వున్న వూళ్లో యాంటీనాచి, పరాయి వూళ్లో ప్రోనాచి; కొందరు శరీరదార్ఢ్యం వున్నంత కాలం ప్రోనాచి, శరీరం చెడ్డ తరవాత యాంటీనాచి; కొందరు బతికివున్నంత కాలం ప్రోనాచి, చచ్చిపోయిన తరవాత యాంటీనాచి; కొందరు అదృష్టవంతులు చచ్చిన తరవాత కూడా ప్రోనాచే. అనగా యజ్ఞం చేసి పరలోకంలో భోగాలికి టిక్కట్లు కొనుక్కుంటారు. నాబోటి అల్ప ప్రజ్ఞకలవాళ్లు, లభ్యం కానప్పుడల్లా యాంటీనాచె.

మధు.— మీ యోగ్యత చెప్పేదేమిటి! గాని, హెడ్డుగారి మాటలు చూస్తే సౌజన్యారావు పంతులు గారు లుబ్ధావధాన్లు గారిని కాపాడడానికి, విశ్వ ప్రయత్నం చేస్తూవున్నట్టు కనబడుతుంది. యేమి కారణమో?

కరట·— చాపలు యీదడానికి, పిట్టలు యెగరడానికి, యేం కారణమో అదే కారణం

మధుర — పరోపకారం ఆయనకు సహజగుణమనా ?

కరట·— కాకేమిఁ?

మధుర.— మీరెందుకు, కొంచెం ఆ యీదడం, యెగరడం నేర్చుకో కూడదు ?

కరట — నీ మాట అర్థం కాలేదు.

మధుర — యీ కేసులో నిజవేఁదో సౌజన్యారావు పంతులు గారితో చెప్పి మీరు కూడా - కొంచం లోకోపకారం చెయ్యరాదా ?

కరట — మా మంచి సలహా చెప్పావు! తనకు మాలిన ధర్మమా? "స్వయం తీర్ణః పరాంస్తారయతి" అన్నాడు. నిజం చెబితే పంతులు యేమంటాడో నీకు తెలుసునా? "శాస్తుల్లు గారూ మీరు నేరం చేశారు, నేనేమి చెయ్యగలను? మిమ్మును గురించి నాకు చాలా విచారంగా వున్నది" అని వగుస్తూ, పోలీసువాళ్లతో చెప్పి, జైయిలులో వప్పచెప్తాడు. జైయిలు నుంచి తిరిగీ వచ్చిందాకా మాత్రం నెలకో పాతికో, పరకో కనికరించి

నా భార్యకు యిస్తూవుంటాడు. అలాంటి ప్రమాదం లేకుండా కార్యసాను కూలం, కావడం కోసమే యీ యెత్తు యెత్తాను.

మధుర:— సరె సౌజన్యారావు పంతులు గారు మంచివారు గనక ఆయన దాకా వస్తే నా కంటె నాకు యిప్పించేస్తారు, గాని, లుబ్ధావధాన్లు ఆ రూపాయలూ, కంటా, పెట్లో పెట్టుకుని ముంగిలా మాట్లాడకుండా వూరుకుంటేనో ?

కరట:— దాని ఖరీదు నేనిచ్చుకుంటాను.

మధు:— తమరు ఒకవేళ మఠంలో ప్రవేశిస్తే మ రినాకు కంటె ఖరీదు యిచ్చేవారెవరు ? అందుచేత ఆ కంటె నాకు తిరిగీ వచ్చే వరకూ మీ శిష్యుణ్ణి నా దగ్గిర తాకట్టు వుంచండి.

కరట:— అలాగనే

శిష్యుడు:— మీ సొమ్మేంబోయింది. నా పెళ్లో?

కరట:— నాలికా తాటిపట్టెరా?

శిష్యుడు·— మీరోవేళ — జయిల్లోకి వెళితే, —

మధు:— గురువుకు తగిన శిష్యుడివౌదువు!

కరట:— అంత ఉపద్రం వొస్తే, నీ పెళ్లి మాట నా పెళ్లాంతో యరేంజి మెంటు చేసి మరీ వెళతాను.

శిష్యుడు:— యేమో! ఘోరమైన ప్రమాణం చేశారు గదా ?

కరట:— మధురవాణీ, కొంచం శ్రమచేసి కంటె తేవా?

మధు:— యేవొచ్చింది తొందర ?

కరట·— హెడ్డు గాని, రావప్పంతులు గాని, వొచ్చాడంటే నా కొంప మునుగుతుంది.

మధు:— మునిగితే తేలుస్తాను.

కరట:— అంత వాకచక్యం నీకు లేదని కాదు.

(మధురవాణి లోనికి వెళ్లను ,

కరట:— అది చెప్పిందల్లా చెయ్యక, కొంచం పైఒచ్చేది : నురీ నడుస్తూ వుండు; యేమైనా వుంటే, నా చెవిని పడేస్తూండు

శిష్యుడు:— యవరి దగ్గిర వున్నప్పుడు వారు చెప్పిందల్లా చెయ్యడవేఁ నా నిర్ణయం. మీరు యేం పైకాని, నాచేత ఆడవేషంలో వేయించి పెళ్లి చేశారో?

కరట:— ప్రమాదోధీమతామపి, ఎంతటివాడికైనా ఒకప్పుడు కాలు జారుతుందిరా!

(మధురవాణి కంటె పట్టుకు ప్రవేశించి)

మధు:— తాకట్టు వస్తువ తప్పించుకు పారిపోతేనో? కుక్కా, నక్కా, కాదు గదా గొలుసులు వేసి కట్టడానికి?

కరట:— నీ వలల్లో పడ్డ ప్రాణి మరి తప్పించుకోవడం యలాగ? వాటికి వున్న పటుత్వం యే వుక్కు గొలుసులకూ వుండదు.

మధు:— వలలో ముత్యపు చిప్పలు పడితే లాభం గాని, నత్తగుల్లలు పడితే మోత చేటు.

కరట:— యంతసేపూ డబ్బు డబ్బేనా? స్నేహం, వలపూ, అనేవి వుంటాయా?

మధు.— స్నేహం మీలాటివారి చోట. అందుచేతనే, కష్టపడి ఆర్జించిన కంటె మీ పాలు చేస్తున్నాను. మా తల్లి చూస్తే భవిష్యం వుంచునా? యిక వలపో? బతుకనేది వుంటే, వలపు వన్నె తెస్తుంది. అంగడివాడికి మిఠాయి మీది ఆశా, సానిదానికి వలపూ, మనస్సులోనే మణగాలి; కొద్ది కాలం వుండే యవ్వనాన్ని జీవనాధారంగా చేసుకున్న మా కులానికి వలపు ఒక్క చోటే.

కరట — యక్కడో?

మధు:— బంగారం మీద. శృంగారం వన్నె చెడిన దగ్గిర నుంచి, బంగారం గదా తేటు తేవాలి? ఆ బంగారం మీకు ధార పోస్తూవున్నప్పుడు నా స్నేహం యెన్ననేల?

కరట:— నీ స్నేహం చెప్పేదేవిఁటి! గాని నీ యౌవ్వనం, నీ శృంగారం దేవతాస్త్రీలకు వలె శాశ్వతంగా వుంటాయి.

మధు:— మా తల్లి ధర్మవాఁ అని, ఆమె నా చెవిలో గూడు కట్టుకుని బుద్ధులు చెప్పబట్టి గాని, లేకుంటే మీలాంటి విద్వాంసుల యిచ్చకాలకి మైమరచి, యీపాటికి వూళ్లో సానుల వలె చెడివుండనా?

కరట:— మీ తల్లి అనగా యెంత బుద్ధివంతురాలు! దాని తరిఫీదు చేతనే నువ్వు విద్యా సౌందర్యాలు రెండూ దోహదం చేసి పెంచుతున్నావు?

మధు.—అంతకన్న కాపు మనిషినై పుట్టి, మొగుడి పొలంలో వంగ మొక్కలకూ మిరప మొక్కలకూ దోహదం చేస్తే, యావజ్జీవం కాపాడే తన వాళ్లన్న వారు వుందురేమో?

కరట:— యేమి చిన్న మాట అన్నావు! మధురవాణి అంటూ ఒక వేశ్యాశిఖామణి యీ కళింగ రాజ్యములో వుండకపోతే, భగవంతుడి సృష్టికి యంత లోపం వచ్చి వుండును?

మధు.— సృష్టికి లోపం వచ్చినా రాకపోయినా, యిప్పటి చిక్కులలో మీకు మట్టుకు కించిత్ లోపం వచ్చివుండును

కరట:—మమ్మల్ని తేల్చడానికి నీ ఆలోచన యేదో కొంచం చెప్పావు కావు గదా?

మధు:— నన్ను సౌజన్యారావు పంతులు గారి దగ్గరకు తీసుకువెళ్ళడానికి వొప్పారు కారు గదా?

కరట:— ఆయన నిన్నూ నన్నూ యింట్లోంచి కఱ్ఱ పుచ్చుకు తరుముతారు.

మధు:— కోపిష్టా?

కరట:— ఆయనకి కోపవన్న మాటే లేదు.

మధు:— ఐతే భయమేల?

కరట:— చెడ్డవారి వల్ల చెప్పు దెబ్బలు తినవచ్చును గాని, మంచివారి వల్ల మాట కాయడం కష్టం

మధు — కొత్త సంగతి వకటి యీనాటికి నాకు తెలిసింది. సృష్టికల్లా వన్నె తెచ్చిన మధురవాణి అనే వేశ్యాశిఖామణి గిరీశం గారి వంటి కుక్కల పొత్తుకే తగివున్నది గాని, సౌజన్యారావు పంతులు గారి వంటి సత్పురుషులను చూడడమునకైనా అర్హత కలిగి వుండలేదు. గిరీశం గారు దాని యింట అడుగు బెట్టగానే, మీ చెల్లెలు గారి యింట అడుగు పెట్టడానికి ఆయనకు యోగ్యత తప్పిందని మీ నిర్ణయం. తమలాంటి పండితోత్తములు మాత్రం కార్యావసరం కలిగినప్పుడు వూరూ వాడా వెతికి, మధురవాణి దగ్గిర లాచారీ పడవచ్చును అయితే డిప్టీ కలక్టరూ కుక్కేనా?

కరట —లంచం తినడు గాని ఆయనకు స్త్రీ వ్యసనం కద్దు పెద్ద వుద్యోగస్తుడు గనక, సీమ కుక్క అని అందాం, ఆయన్ని గానీ వలలో వేశావా యేవిఁటి ?

మధు —వేస్తే ?

కరట:— బతికానన్న మాట! ఆయన సాయం వుంటే, కేసు మంచులా విడిపోతుంది. తెలిసింది యిదా నువు చేసిన ఆలోచన ? యెంత గొప్ప దానివి!

మధు — ఆయన నాయుడు చేత రాయభారాలు పంపుతున్నారు

కరట:— వెళ్లు, వెళ్లు, వెళ్లు, వెళ్లు, యింకా ఆలోచిస్తావేవిఁటి ? నీ అదృష్టం నా అదృష్టం యేవఁని చెప్పను!

మధు·— వెళ్లతలచుకోలేదు

కరట·— చంపిపోతివే! ఆయన ఒక్కడే మమ్మల్ని కాపాడగలిగిన వాడు.

మధు — యిటుపైని వూర కుక్కలనూ, సీమ కుక్కలను దూరంగా వుంచటానికి ఆలోచిస్తున్నాను.

కరట:— ఆయనని హాస్యానికి సీమ కుక్క అని అన్నాను గాని, యెంత రసికుడనుకున్నావు ? చేతికి యెమిక లేదే! హెడ్డుకనిష్టీబు పాటి చేశాడు కాదా ?

మధు:— పట్నం వొదిలి పల్లెటూరు రాగానే, మీా దృష్టిలో, పలచనైతినో ? హెడ్డును నౌఖరులా తిప్పుకున్నాను గాని అధికం లేదే? ఆ నాలుగు రోజులూ, సర్కారు కొలువు మాని అతడు నా కొలువు చేశాడు అతడి సాయం లేకపోతే, మీారు ఆ వూరి పొలిమేర దాటుదురా? యీా దాసరి చాటునా ? లోకం అంతా యేమి స్వప్రయోజకపరులూ !

కరట.— అపరాధం ! అపరాధం! కలక్టరుని చూడనంటే, మనస్సు చివుక్కుమని అలా అన్నాను. నువ్వు ఆ గ్రామం గ్రామం సమూలం రాణీలాగ యేలడం నేను యీా కళ్లతో చూడలేదా?

మధు·— నేను కలక్టరును చూడనంటే, మీా మనస్సు చివుక్కు మనడం యెట్టిది? యేమి చిత్రం! సౌజన్యారావు పంతులు గారు యీా మాట వింటే సంతోషిస్తారు కాబోలు ?

కరట.— పీక పుత్తరిస్తారు.

మధు:— అటేదో చూస్తాను

కరట·— బ్రహ్మహత్య కట్టుకుంటానా యేమిఁటి?

మధు — ఆహా! యేమి బ్రాహ్మలూ! — అయినా పోలిశెట్టి చెప్పినట్టు, యెంత చెడ్డా బ్రాహ్మలు గదా? యిందండి, (కంటె యిచ్చును) తిలోదకా లేనా?

కరట:— యెంత మాట! పువ్వులలో పెట్టి మళ్లీ రాదా? నీ యెదట అనవలసిన మాట కాదు నీలాంటి మనిషి మరి లేదు. కించిత్ తిక్క లేకుంటేనా!

మధు — ఆ తిక్కే గదా యిప్పుడు మీకు వుపచరిస్తూంది?

కరట.— యేం వుపచరించడం? చంపేశావు! ఆ డిప్టీకలక్టర్ని ఒక్కమాటు చూసి యీ బీదప్రాణిని కాపాడితే—

మధు — చాలించండి. యిక విజయం చెయ్యండి (వెళ్లిపొమ్మని చేతితో సౌజ్ఞ చేయును (కరటక శాస్త్రుల్లు, శిష్యుడు నిష్క్రమించు చుండగా) శాస్త్రుల్లు గారూ!

(కరటకశాస్త్రుల్లు తిరిగీ ప్రవేశించును.)

మధు — మీ పిల్లని మహేశానికి యిస్తారా?

కరట·— యిస్తాను

మధు — అయితె నాకో ఖరారు చేస్తారా?

కరట:— చేస్తాను.

మధు — యిక అతణ్ణి నాటకాలాడించీ, ముండలిళ్ల తిప్పీ చెడగొట్టకండి.

కరట:— యిటుపైని చెడగొట్టను – నాకు మాత్రం అక్కర్లేదా? (పొడుం పీల్చి) నీది గురూపదేశం, మధురవాణీ!

మధు — బ్రాహ్మలలో ఉపదేశం లావూ, ఆచరణ తక్కువా. ఖరారేనా?

కరట:— ఖరారే.

మధు·— బ్రాహ్మలు కాగానే, దేవుఁడి కంట్లో బుగ్గి పొయ్యిలేరు అనుకుంటాను.

కరట— చివాట్లకి దిగావేఁవిటి?

మధు.— చిత్రగుప్తుడికి లంచం యివ్వగలరా? అతడి దగ్గిరకి మధురవాణిని పంపి, చేసిన పాపాలు అన్నీ తడుపు పెట్టించడానికి వీలు వుండదు కాబోలు?

కరట:— మధురవాణీ! జరూరు పని వకటుంది. మరిచిపోయినాను – వెళ్లి, రేపు మళ్లీ వస్తాను

మధురవాణి:— (నవ్వుచేత కుర్చీమీద విరగబడి, తరవాత, నవ్వు సమాళించుకొని) ఒక్క నిమిషం ఆగండి. శిష్యుడా! (శిష్యుడు ప్రవేశించును) యేదీ, నాడు నువ్వు రామచంద్రపురం అగ్రహారంలో, రామప్పంతులు యింటి బైటనూ, నేనూ మీనాక్షమ్మా తలుపు యివతలా అవతలా ఖణాయించి వుండగా, తెల్లవారఝావు(న నిశ్శబ్దంలో ఆకాశవాణిలా పాడిన చిలక పాట పాడి నీ మావ(గారికి బుద్ధి చెప్పు. తమ మూలంగా ఒక ముసలిబ్రాహ్మడికి ముప్పు వస్తూవుంటే తమ శరీరం దాచుకుంటున్నారు.

శిష్యుడు:— (పాడును) యెఱ్ఱని ముక్కు గలది రామచిలుక! దాని

మధు.— (బెత్తముతో కొట్టబోయినట్టు నటించి), చెప్పిన పని చెయ్యకపోతే జయిలు సిద్ధం

(శిష్యుడు : ''యెన్నాళ్లు బ్రతికినా'' అను పాట పాడును. రెండు చరణములు పాడిన తరువాత.)

కరట — అతి జరూరు పని వుంది మధురవాణీ మరో మాటు వస్తాను (నిష్క్రమించుతూ) తల వాయగొట్టింది. తెల్ల వెంట్రుకలు లాసయినాయి - మనసు కొంచం మళ్లించుకుందాం

7-వ స్థలము. సౌజన్యారావు పంతులు గారి యింట్లో కచేరీ గది

(సౌజన్యారావు పంతులు గారు అగ్నిహోత్రావధాన్లు ప్రవేశింతురు)

సౌజన్యా:— ఇక మిమ్ములను జయించిన వాడు లేడు. పిల్లల్ని అమ్ముకోవడం శిష్టాచారం అంటారండీ?

అగ్ని.— అహా. మా మేనత్తల్ని అందరినీ కూడా అమ్మారండి. వాళ్లంతా పునిస్త్రీ చావే చచ్చారు మా తండ్రి మేనత్తల్ని కూడా అమ్మడవే(జరిగిందష. యిప్పుడు యీ వెధవ యింగిలీషు చదువునుంచి ఆ పకీరు వెధవ దాన్ని లేవదీసుకుపోయినాడు గాని, వైధవ్యం అనుభవించిన వాళ్లంతా పూర్వకాలంలో యెంత ప్రతిష్ఠగా బతికారు కారు?

సౌజ:— పసిపిల్లల్ని కాలం గడిచిన వాళ్లకి పెళ్లి చేస్తే వైధవ్యం రాక తప్పుతుందా? నింపాదిచేసి కొంచం యోచించండీ

అగ్ని:— ప్రాలుబ్ధం చాలకపోతే ప్రతివాళ్లకీ వస్తుందండి - చిన్నవాళ్ల కిచ్చినా, పెద్ద వాళ్లకిచ్చినా, రాసిన రాత యెవడైనా తప్పించగలడా?

సౌజ:— మీరు చదువుకున్నవారు గదా, ప్రారబ్ధమని పురుష ప్రయత్నం యే వ్యవహారంలో మానేశారు? కేసు, "విధికృతం, యలా వుంటే అలా అవుతుందని" వకీల్ని పెట్టడం మానేశారా? కన్యలని అమ్ముకోవడం శాస్త్రదూష్యం కాదా? డబ్బుకి లోభించి పిల్లల్ని ముసలవాళ్లకి కట్టబెట్టి విధికృతం అనడం న్యాయమేనా? శలవియ్యండి.

అగ్ని:— యిప్పుడు మీ లౌక్యుల్లో వెయ్యేసి, రెండేసి వేలు, వర కట్నాలు పుచ్చుకుంచున్నారు కారండీ? గిరీశం గారు చెప్పినట్టు — వాడి పిండం పిల్లులికి పెట్టా! — మీలో ఆడపిల్లలికి యిన్ని తులాలు బంగారం పెట్టాలి యిన్నితులాలు వెండి బెట్టాలి అని నిర్నయించుకోవడం లేదా? అది మాత్రం కాదేం కన్యాశుల్కం?

సౌజ:— అలా చెయ్యడం నేను మంచిదన్నానా యేమిటండి? "గిరీశం గారు చెప్పినట్టు" అని అన్నారేవిఁటి?

అగ్ని:— ఆ వెధవ పేరు నా యదట చెప్పకండి.

సౌజ.— కానీండి గాని- మీ రెండో పిల్లకి తగిన వరుణ్ణి చూసి పెళ్ళి చెయ్యండి. యేం సుఖపడుతుందని ముసిలివాళ్లకి యివ్వడం? శలవియ్యండీ.

అగ్ని:— ఆదంతా మీకెందుకయ్యా? ఓహో యిందుకా నన్ను పిలిపించారు? మీ గృహకృత్యాల వూసుకి నే వొచ్చానా యేవిఁటి? నా గృహకృత్యాల వూసు మీకెందుకూ?

సౌజ·— తొందర పడకండి అవుధాన్లు గారూ. దూరం ఆలోచించండి మీ కడుపున బుట్టిన పిల్ల యొక్క సౌఖ్యం ఆలోచించి సలహా చెప్పాను గాని, నా స్వలాభం ఆలోచించి చెప్పలేదు గదా- పెద పిల్లకి సంభవించిన ఆవస్థ మీ కళ్లతో చూడనే చూశారు. యికనైనా వృద్ధులకు పిల్లని కట్టబెట్టడుపు ప్రయత్నము చాలించండి.

అగ్ని:— నా పిల్ల భారం అంతా మీదైనట్టు మాట్లాడుతున్నారేమిటి? ఆ సంత మీ కెందుకూ ?

సౌజ:— నన్ను తమ స్నేహవర్గంలో చేర్చుకోండి – పరాయివాణ్ణిగా భావించకండి – దయచేసి నా సలహా వినండి- మర్యాదగల యింట పుట్టిన

బుద్ధివంతుడగు కుఱ్ఱవాణ్ణి చూసి మీ చిన్నపిల్లని పెళ్లి చెయ్యండి. యిక పెద్ద పిల్ల మాట— ఆమెకు వితంతువుల మఠంలో, సంఘసంస్కార సభ వారు విద్యాబుద్ధులు చెప్పించుతారు. మీ కడుపున పుట్టినందుకు యెక్కడనయినా ఆమె సుఖంగా వుండడం గాదా తండ్రైన వారు కోరవలసినది. ఆమె తాలూకు కొంత ఆస్తి తమ వద్ద వున్నది. మా స్నేహితులున్నూ, స్త్రీ పునర్వివాహ సభ కార్యాధ్యక్షులున్నూ అయిన రామయ్య పంతులు గారు నా పేర వ్రాసినారు, ఆ ఆస్తి, చిక్కులు పెట్టక, తాము ఆ పిల్లకి పంపించి వెయ్యడం మంచిది.

అగ్ని:— యేవిఁటీ ముండా యేడుపు సంత! వాడెవడు? వీడెవడు? మీరెవరు? అదెవర్తె? నా పిల్లేవిఁటి, పకీర్లముండ! రేపు యింటికి వెళుతూనే ఘటాశ్రాద్ధం పెట్టేస్తాను

సౌజ — యిప్పటి ఆగ్రహం మీద మీరు అలా శలవిచ్చినా, నిడివి మీద మీకే కనికరం పుడుతుంది. యిప్పట్లోనే మీరు కనికరిస్తే కొంత మీకు నేను ఉపకారం చెయ్యగలను.

అగ్ని.— కనికరం గాకేం. కడుపులో యేడుస్తున్నాను కానూ? ఆస్తీ గీస్తీ యిమ్మంటే మాత్రం యిచ్చేవాణ్ణి కాను, ఆ వెధవని పెళ్లి చేసుకోకుండా యిల్లు జేరితే, యింట్లో బెట్టుకుంటాను. అంతే.

సౌజ — అది మరి జరగదు.

అగ్ని:— యిది అంతకన్న జరగదు.

సౌజ— ఆమె ఆస్తి మీరు యిచ్చివెయ్యకపోతే దావా పడుతుంది. నిష్కారణం ఖర్చులు తగులుతవి

అగ్ని:— నేను అగ్రహారపు చెయ్యిని - దావా గీవా అని బెదిరించితే భయపడేవాణ్ణి కాను.

సౌజ — నా మాట విని ఆస్తి యిచ్చివేసి, గిరీశం గారి మీద గ్రంథం చెయ్యడవు ప్రయత్నము మానుకుంటే, లుబ్ధావధాన్లు గారు మీ మీద తెచ్చిన కేసు తీయించి వేస్తాను— మీ పిల్ల మీద దయాదాక్షిణ్యాలు లేకపోతే, స్వలాభమైనా ఆలోచించుకోండి.

అగ్ని:— వెధవ ముండని లేవదీసుకుపోయిన పకీరు వెధవ పక్షం మాట్లాడుతావు; యేవిఁ పెద్దమనిషివయ్యా? నేనా కేసు వొదలుకుంఛాను? ఆ వెధవ గానీ కంటికి కనపడితే, కూనీ చేస్తాను. పెద్ద ప్లీడరు ప్రత్యుద్ధా

నంచేసి పిలిచాడంటే, కేసుల్లో యేవిఁ సలహా చెబుతాడో అని భ్రమపడ్డాను. వెధవ ముండలకి పెళ్లి చెయ్యడపు పోయీ కాలం పట్టుకుందేవిఁ పెద్ద పెద్దవాళ్లకి కూడాను?

సౌజ.— లుబ్ధావధాన్లు గారి తరపున మీ మీద గ్రంథం నేను నడిపించవలసి వుంటుంది. మీకు వృథాగా డబ్బు తట్టుబడీ, సిక్షా, క్షూణతా కూడా సంభవిస్తాయి గదా అని యింత దూరం చెప్పాను మంచికి మీరు మను షులైనట్టు కనపడదు. గనక నా బాయ శక్తులా పనిచేసి మీకు గట్టి సిక్ష అయేటట్టు గ్రంథం నడిపిస్తాను. పిల్లదాని ఆస్తి విషయమయి దావా కూడా నేనే పడేస్తాను

అగ్ని:— నీ యింట కోడి కాల్చా!

సౌజ:— మీరు యేమన్నా, నాకు కోపం లేదు, యింటికి వెళ్లి ఆలోచించు కుని, నా సహాయం కావలసివుంటే తిరిగీ రండి.

అగ్ని హెూ — (నిష్క్రమించుతూ తనలో) వీడికి వెఱ్ఱి గాబోలు!

(తెర దించవలెను)

కన్యాశుల్కము—సప్తమాంకము

1-వ స్థలము. విశాఖపట్టంలో వీధి

(భైరాగీ, వెనుక పదిమంది శూద్రులూ ప్రవేశింతురు)

రామప్న:— యెక్కణ్ణించి యిజయం సేస్తున్నారు గురూ?

భైరాగి:— కాశీనుంచిరా.

రామ:— యెన్నాళ్లైంది గురూ?

భైరాగి:— ప్రాతఃకాలం గంగ సేవించి బయల్దేరాముగా.

రామ:— యింత యేగిరం యెలాగొచ్చినారు, గురూ?

భైరాగి:— పవనం బంధించి వాయువేగం మీద వచ్చాముగా.

బుచ్చన్న:— యోగులికి సిద్దులుండవురా? యీయనేంరా, ఉప్పాకలోనూ సింవాచలంలోనూ మొన్న సివరాత్రికి వొక్కమారే అగుపడ్డారు.

లక్ష్మన్న:— తెల్లోడు తీగి టపా యేసినాడు కాడ్రా? నిమేటికి వుత్తరం దేశ దేశాలికి యెల్లదా?

భైరాగి:— పామరులు! పామరులు!

రామ:— వూరుకొస్సి - నీకేటెరిక - యెట్టి నా కోడక.

భైరాగి:— యీ వూళ్లో తీర్థపు రాళ్లరేవున రెండు మైళ్ల లోసబురున ధర్మరాజువారు ప్రతిష్ఠ చేసిన శివాలయం, కంచు దేవాలయం ఒకటి వున్నది. రాత్రి ఆ దేవుణ్ణి శేవించుకుని, రేపు రామేశ్వరం వెళ్లిపోతాం. సదావృత్తి యక్కడ దొరుకుతుంది?

రామ:— యీ ఊళ్లో మఠం లేదు గురూ. మేవంతుండగ తమకి లోప వేఁటి గురూ? కాశీ కబుర్లేటి గురూ?

బైరాగి — నాలుగు రోజులు కిందట విశ్వేశ్వరుడి కోవిలలో ఒక బంగారపు రేకు ఆకాశం మీంచి పడ్డది. దానిమీద వ్రాసిన లిపి బ్రాహ్మలికి యవరికీ బోధ అయింది కాదు మేం, చిత్తగించాం సిద్ధుల భాషని దాని మీద బంగారం చేసే యోగం వకటి కలకాలం బతికే యోగం వకటి వ్రాసి వున్నాయి.

రామ:— యేవాశ్చర్యెం! గురూ భోజినం యేటారగిస్తారు?

భైరాగి — పాలూ, పంచదారా, అరటి పలములు, యీ ప్రకారం ఒక పక్షం పలహారం చేస్తాము. మరి పదిహేను రోజులు వాయు భక్షణ చేస్తాము.

రామ·— ఒక్క మిట్టకాయలో పలారం జాగర్త చేస్తాం గురూ. మా రాం మందిరానికి దయసెయ్యాలి.

భైరాగి·— పద - యీ వూరి వింతలేవిఁటి?

లక్ష్మన్న — యేటీ లేవ్ - రావఁశంద్రపురం ఆగ్గురోరంలో ముసల బాపనోడు అల్లి సంపేసినాట్ట ఆడికీ దొంగసాచ్చీకం పలికినోళ్లకి తాసీలుగోరికి సిచ్చైపోతాదిట

భైరాగి — యీ వూరు పాపంతో నిండి ఉన్నట్టు కనపడుతూంది యీ వూళ్లో మేము నిలవము

రామ:— లచ్చువుఁడు వెఱ్ఱోడు గురూ. అడి మాట నమ్మకండి మీా రెళ్లిపోతే మాలాటోళ్లు తరించడం యల్లా గురూ? ఆల్లీ వూరోళ్లు కారు

బుచ్చన్న.— ఆ వూరి దుకాణదారు గారు అదుగో వొస్తున్నారు

భైరాగి·— యీ వూళ్లో తాగడం లావుగా వున్నట్టు కనపడుతుంది. మేము తాగుబోతులతో మాట్లాడం — ఆ దుకాణదారు వచ్చేలోగా యీ సందులోకి మళ్లిపోదాం; రండి (దుకాణదారు పరుగున వచ్చి కలిసి భైరాగి మొలలో చెయివేసి పట్టుకొనును.)

దుకా:— రూపాయలు కక్కి మరీ కదలాలి!

భైరాగి.— యేమిటీ వాళకం! వీడు తప్పతాగి పేలుతున్నాడు — నేను మొదటే చెప్పలేదా యీ వూరి సంగతి? అంతా పాపంతో నిండి వుంది! వేమన్న యేమన్నాడు.

"తాగుబోతుతోడ! తగదెందు నేస్తంబు"

రామ.— (దుకాణదారుతో) భాయీ! మీకేటి, మతోయిందా? గురువు గోరికి దణ్ణవెట్టి లెంపలోయించుకొండి

దుకా.— గురువూ లేదు, గుఱ్ఱా లేదు వూరుకోస్సి – యీ డెక్కడ గురువు? దుకాణంలో సారా అంతా చెడతాగి డబ్బియ్యకుండా యెగేసినాడు.

రామ:— మీకు మతోయిందా భాయి? ఆరేటి మీ దుకాణంలో తాగడవేఁటి. కాశీ నించి యిప్పుడే ఒచ్చినారు గదా?

దుకా:— అకాశం బొక్క చేసుకుని వొచ్చాడు కాడూ? (భైరాగితో) డబ్బిచ్చి మరీ కదులు

భైరాగి — మా వంటి సాధులతో నీకు వాదెందుకు అబ్బీ? యవర్ని చూసి మేవఁను కున్నావో! మమ్మల్ని పోలిన దాసరివాడొకడు, భైరాగి వేషం వేసుకుని యీ దేశంలో తిరుగుతున్నాడు కిందటి మాటు మేం దేశ సంచారం చేసినప్పుడు చూసి చివాట్లుపెట్టాం. నీకు డబ్బుమీద అంత కాపీనం వుంటే తులం రాగి తెచ్చుకో బంగారం చేసి యిస్తాం. సంగోరు ధర్మఖర్చు చేసి సంగోరు తిను. లేకుంటే తల పగిలిపోతుంది.

రామ.— యేం యెఱ్ఱిముండా పని చేసినారు బాయీ! బంగారం చేసే సిద్దులికి డబ్బు లచ్చంటోయి? ఆరి కాళ్లమీద పడి అలక తీరుసుకొండి.

దుకా:—వుండోస్సి- యేడిసినట్టే వుంది. నీ సొమ్మేం పోయింది?

(హెడ్డు కనిష్టిబు ప్రవేశించును)

హెడ్:— యేమండోయి గురోజీ! మీరు దొరకడం నాకు దేవుఁడు దొరికి నట్టుంది ఇక బతికాను. మీతో కొన్ని జరూరు సంగతులు మాట్లాడాలి, రండి.

భైరాగి:— భాయీ - మీరు వెనక్కుండండి. (దుకాణదారు తప్ప తక్కిన వారు దూరముగా వెళ్లుదురు)

దుకా.— నా డబ్బిచ్చి మరీ మాట్లాడండి.

భైరాగి:— నలుగురిలోనూ మర్యాద తియడం ధర్మవేఁనా తమ్ముడా? యోగ రహస్యాలు పామరుల దగ్గిరా వెల్లడి చెయ్యడం?

దుకా.— డబ్బు యెగెయ్యడపు యోగం నా దగ్గిర పారదు. రహస్యవేఁటి? ఆ విద్యకి అంతా గురువులే

భైరాగి — వెఱ్ఱి నరుడా! బైరాగి వాళ్లకి మాకు డబ్బు మీద తను వుంటుంద టోయి? ఒకళ్లకి యిచ్చేదీ కానం పుచ్చుకున్నదీ కానం –

హెడ్డు:— భాయీ నీ రూపాయలు నేనిస్తాను. తెలివిమాలిన మాటలాడకు. గురువు గారికి కళ్లు మోయ్యా ఆగ్రహవొఁస్తె మనం మండిపోతాం మీర టుండా, వెళ్లండి. (భైరాగితో) గురోజీ! కూనీ కేసు పీకల మీది కొచ్చింది. కేసూ, యే బుగ్గీ లేనిదే, ఆ రాత్రి నాలుగు రాళ్లు తడువుకుందావఁని మనం ఆ ముసలాణ్ణి అల్లరి పెట్టావాఁ? ఆ తరవాత, తాసిల్దారొచ్చి "హాత్ హూత్" అని బెదిరించి పది రాళ్లు లాగాడు. తన తాలూకు కంటె పెగిలింది కాదని రావఁప్పంతులు గాడు, యినస్పెక్టరికీ పోలీసు సూప రెంటుకి అర్జీలు కొట్టాడు. నిజంగా కూనీ కేసు జరిగి వుండగా, మేవుఁ కామపు చేశావఁని తాసిల్దారు మీదా, నా మీదా యిప్పుడు పితూరీ చేస్తున్నారు.

భైరాగి.— మేవుఁండగా మీకేం భయం, భాయి?

హెడ్డు:— అందుకే గదా నా పాలిటి దేవుఁళ్లా మీరు దొరికారన్నాను.

భైరాగి:— మీ శత్రువులకు నాగ్బంధం చేస్తాను వాళ్ల పేర్లు వ్రాసి యివ్వండి. యినస్పెక్టరుకి మీ మీద యిష్టవఁని చెప్పేవారే?

హెడ్డు:— యీ పెద్ద వుద్యోగస్థులకి దయలూ దాక్షిణ్యాలూ యేవిఁటి గురూ? వాళ్లకి యంత మేపినా, వాళ్లకి కారక్టు వొస్తుందని గాని, ప్రమోషను వొస్తుందని గాని, ఆశ పుట్టినప్పుడు, తెగని కత్తితో పీకలు తెగగోస్తారు. మా యినస్పెక్టరికి సూపరేంటు పని కావాలని ఆశుంది తసీల్దారికి వాడికి బలవద్విరోధం వుంది. ఆ విరోధం మధ్య నన్ను కొట్టేస్తూంది

భైరాగి:— చూస్తూ వుండండి రేపటి నుంచి పతకం తిరిగిపోతుంది.

హెడ్డు:— మీ దయ, గురూ – సౌజన్యారావు పంతులు గారని ఒ గొప్ప వకీలుగారున్నారు. ఆయన నాకు చాలా సాయం చేస్తున్నారు కేసు తేలిపోయే సాధనం ఆయని వొకటి చెప్పారు గాని, అది కుదరక తల్లడిల్లుతున్నాం.

భైరాగి.— యేమిటండి, ఆ సాధనం?

హెడ్డు:— పరారీ అయిపోయిన ఆ పిల్లదాని తండ్రి - గుంటూరు శాస్త్రుల్లని ఒకడు వున్నాడు. అతగాడు దొరికితే, కేసు పోతుంది. వాడు యక్కడా కనపడ్డు.

భైరాగి:— యిదెంత పని. రాత్రి అంజనం చేసి ఒక్క క్షణంలో కనుక్కుంటాను.

హెడ్డు:— అలా రక్షించు గురూ ఆ కుఱ్ఱాడు — అనగా ఆ చిన్నది — యిప్పుడు యెక్కడుందో కనుక్కోగలరూ, గురూ ?

భైరాగి:— అదీ అంజనంలోనే కనబడుతుంది.

హెడ్డు:— అది మొగాడయినా, ఆడదయినా కూడా కనబడుతుందా గురూ ?

భైరాగి:— ఆడది మొగాడెలా అవుతుంది భాయీ ?

హెడ్డు:— (తనలో) చెబితే యేం ప్రమాదవో ! (పైకి) యీ చిక్కుల్నించి మతిపోతూంది గురూ. దయచేండి, యింటికెళదాం.

భైరాగి:— యీ శిష్యులకి కొంచం జ్ఞానోపదేశం చేసి మరీ వస్తాను మీరు ముందు నడవండి.

హెడ్డు:— యీకార్యం అయిందాకా మీ పాదాలు వొదలను - కార్యమైతే తమరు హరిద్వారంలో కట్టిస్తూన్న మఠానికి నూట పదహార్లు దాఖలు చేస్తాను.

(అందరూ నిష్క్రమింతురు)

2-వ స్థలము. డిప్యూటీ కలక్టర్ కచేరీ

(డిప్టీ కలక్టరు, వకీళ్లు, బంట్రౌతులు మొదలైనవారు ప్రవేశింతురు)

భీమా రావు:—నాకు మునసబు కోర్టులో కేసున్నది, వొక అర్జి దాఖలు చేసి శలవు పుచ్చుకుంటాను

కలెక్టర్:— కోర్టువారికి అవకాశం అయేవరకూ వుండలేని వకీళ్లు కేసు యెందుకు దాఖలు చేయవలె ? ఇది చెప్పినట్టల్లా వచ్చే కోర్టనా మీ యభిప్రాయం.

భీమా:— చిత్తం, చిత్తం, తమ ప్రిడిశెసర్లు అలాగు గడుపుతూ వచ్చేవారు.

కలె:— అఫీస్ పని చూసుకుని పిల్చేవరకూ ఉండండి

అగ్నిహో:— (రామప్పంతులుతో) యేమండోయ్ మన కొత్త వకీల్ని కోప్పడుతున్నారే ?

రామప్ప:— (అగ్నిహోత్రావధానులుతో) యీ అధికార్ల నైజం యేమిటంటే యెవళ్ల మీద దయ వుండి యెవళ్ల పక్షం కేస్ వెయ్యాలంటే వాళ్లని కర

వ్యావచ్చినట్టు కనపడతారు. మీరు కోరట్ల సంగతంతా తెలుసునంటారే? యిదేనా మీ అనుభవం?

అగ్ని హెూ.— (గట్టిగా) అవునవున్నాకు తెలుసును.

కలె:— యెవరా మాట్లాడుతున్న మనిషి?

వాయడు:— (లేచి) తక్‌షీర్ మాఫ్ చేస్తే మనవి చేస్తాను. యీయన కృష్ణారాయపురం అగ్రహారం కాపురస్తుడు, నులక అగ్ని హెూత్రావధాన్లు గారు. మహా (అ) యోగ్యమైన బ్రాహ్మడు, జటాంతస్వాధ్యాయి, యీయనే లుబ్ధావధాన్లు గారికి తన కొమార్తెను పద్దెనిమిది వందల రూపాయిలకు, కన్యాదానం చేయడానికి బేర మాడుకుని, కాబోయే అల్లుడికి దేహశుద్ధి చేశారు. అందుకే యీమధ్య లుబ్ధావధాన్లు గారు యేలినవారి కోర్టులో ఛార్జీ దాఖలు చేశారు. అందులో ముద్దాయీ యీ మహానుభావుడే! మల్లవరంలో సహస్రమాసజీవైన వక బ్రాహ్మణశ్రేష్టుడుంటే, ఆయనకు తన పెద్ద కుమార్తెను కన్యాదానం చేసి, రెండు పిల్లి కూనలు స్వీకరించేటప్పటికి పెళ్లిలోనే ఆ బ్రాహ్మడి పుణ్యం అంతా మూడి పరంపదం వెంచేశాడు. ఆ పిల్లదాని తరపున భూముల కొరకు దావా తెచ్చారు. వీరు తమవంటి గవర్నమెంట్ ఆఫీసర్లకి తరుచుగా పని గలుగచేసి ప్లీడర్లని పోషిస్తూ వుంటారు, వీరి యోగ్యత లేమి, వీరి దయాంతఃకరణ లేమి, వీరి సరసత లేమి, మరి యెన్నడమునకు శేషుడికైనా అలవి కాదు. వారి తరపున కేసు దాఖలు చెయ్యడం కోసమే భీమారావు పంతులు గారు కోర్టుకు దయచేశారు (విరసముగా నవ్వి కూరుచొనును)

కలె·— బలే శాబాష్ (గుమాస్తాతో) ఏదీ భీమారావు పంతులు గార్ని ప్రియాదు అర్జీ దాఖలు చేయమను. (గుమస్తా పుచ్చుకొని దాఖలు చేయును.)

కలె— (కాగితమందుకొని) యేమిటయ్యా కేసు స్వభావం?

భీమా— చిత్తం, యీయన వెధవ కొమార్తెని, యీయన కొమారుడికి చదువు చెప్పే గిరీశం అనే ఆయన అలంకారాలూ, ఆ స్త్రీతో కూడా లేవ తీసుకు వెళ్లిపోయినాడు.

అగ్ని హెూ.— దస్తావేజులూ, కోర్టు కాయితాలూ కూడానండి.

కలె·— యేమిటి! ఆ, హా, హా, హా, హా, (నవ్వుచు బూట్సు నేలపై తట్టును) బలే శాబాష్ (అర్జీ చూచుకొని) యిన్నాళ్లేమి చేస్తున్నారు?

భీమా·— తహస్సీలార్ గారి దగ్గిర నేరం జరిగిన మూడో రోజునే మున్సబు కోర్టు వకీలు వెంకట్రావు పంతులు గారు, ఛార్జీ దాఖలు చేస్తే ఆ

తహస్సీల్‌దారు గారు కేస్ స్వభావం యేమిటని అడిగినారు. ఎబ్‌డక్‌షన్ అని వెంకట్రావు పంతులు గారు చెప్పేసరికి యింగ్లీషు రాకపోవడం చాత, తహస్సీల్దారు గారు ఆ మాట యెప్పుడూ విన్లేదని చెప్పారు. తరవాత కేస్ స్వభావం తెలుగున చెప్తే యీలాటి నేరం మా జూరిస్ డిక్‌షన్‌లో జరగదు. తోవలో రోడ్డు మీద యే తాలూకా సరిహద్దులో యెత్తు పోయినాడో అని అర్జీ దాఖలు చేసుకున్నారు కారు. లుబ్ధావధాన్లు గారి కూనీ కేసు కామాప్ చేసిన తహస్సీల్దారు గారే యీయనండి

వాయుడు:— ఇంగ్లీష్ రాకపోతేనేమండి? తహస్సీల్దారు గారు యెంత ప్రాజ్ఞులు, పూర్వపు యూరోపియన్ అధికార్లని యెంతమందిని మెప్పించారు! ఆయన లుబావధాన్లు గారి కేసు కామాప్ చేశారని భీమారావు పంతులు గారు అంటున్నారు. యింకా యిన్క్వైరీ అవుతూవున్న కేసులో అలా అన్నందుకు యీయన పైని తహస్సీల్దారు గారు పరువు నష్టం ఛార్జీ తేవడమునకు వీలు వున్నది.

కలె:— (భీమారావు వైపు జూచి) పిల్లకు పదహారు సంవత్సరములకు లోపు యీడని రుజువున్నదా?

భీమా:— జాతకం వుందండి.

వాయుడు:— కోర్టువారు ఆ జాతకం దాఖలు చేసుకోవాలి.

భీమా:— యీ కేసులో ఆయన మాట్లాడుతూవుంటే నే ఎంతమాత్రం వొప్పేది లేదు.

వాయుడు:— యీ కేసులో నాక్కూడా వకాల్తినామా వుందండి (అని దాఖలు చేయును).

భీమా:— (అగ్నిహోత్రావధాన్లు గారితో) ఏమయ్యా యీయనిక్కూడా వకాల్తీ యిచ్చావయ్యా.

అగ్నిహో:— మొదటా, రామప్పంతులు యీయన కిప్పించారు.

భీమా:— (అగ్నిహోత్రావధాన్లు గారితో) అయితే యేడువు.

(అగ్నిహోత్రావధాన్లు తెల్లపోయి చూచును)

కలె:— యేదీ జాతకం దాఖలు చెయ్యండీ.

(భీమారావు పంతులు దాఖలు చేయును.)

నాయుడు:— కోర్టు వారితో వక సంగతి మనవి చేసుకుంటాను. యీ జాతకం విశ్వామిత్రుడంత యోగ్యుడైన బ్రాహ్మడిచేత తయారు చెయ్య బడ్డది. అదుగో ఆ మూల నిలబడ్డ రామప్పంతులు గారికి యీ జాతకంలో మంచి ప్రవేశం వుందండి.

భీమా:— నేను పేస్డ్ వకీల్ని. కేసు హీరింగ్ నేనే చేయవలెను గాని, నాయుడు గారు చేస్తే నేనెంతమాత్రం వొప్పేది లేదు.

నాయ:— స్మాలెట్ దొరగారి దగ్గిర్నుంచీ యేజన్సీ కోర్టులో వకాల్తీ చేస్తు న్నాను. డబ్బుచ్చుకున్నందుకు నా పార్టి తరపున నాలుగు మాటలు చెప్పి తీరుతాను గాని యింగ్లీష్ చదువుకున్న కొందరు వకీళ్లలాగ నోటంట మాట్రాకుండా కొయ్యలాగ నిలబడనండి.

కలె:— (అగ్నిహోత్రావధానుల వైపుజూచి) మీ కొమార్తె, యే సంవత్సర మందు పుట్టిందయ్యా?

అగ్ని:— అంగీరస.

కలె:— జాతకంలో భావ వుందే? బ్రాహ్మణ్యం పరువంతా తీసేస్తిరే. గడ్డి తిని పిల్ల నమ్ముకున్నావు సరే కాన్ని యీలాటి ఫోర్జరీలు కూడా చేయి స్తావూ? బ్రాహ్మల్లో వున్నంత, ఖంగాళీ, మాల కూడా మరెక్కడా లేదు. నీ దుర్మార్గతవల్ల నీ కుమార్తెను యీ అవస్థలోకి తెచ్చి మళ్లీ ఎబ్‌డక్షన్ కేసు కూడానా? నీ పొట్ట కరిగించేస్తామండు (గుమాస్తాతో) కేసులో నోటీస్‌లు చెయ్యి.

గుమా:— (ఛార్జీ కాగితము జూచి) యిందులో ముద్దాయి యింటి పేరూ సాకినూ లేదండి.

నాయ:— (లేచి) యీ అర్జీ వల్లకాట్లో రామనాధాయ వ్యవహారం లాగుంది. ఇంగ్లీషు వకీళ్లు దాఖలు చేసే కాకితాలు యీ రీతినే వుంటాయండి.

భీమా:— (గుమస్తాతో రహస్యముగా) తరవాయీలు నింపించలేదుటయ్యా? (పైకి) యీలా నాయుడు గారు నన్ను తూలనాడుతూంటే కోర్టువారు ఊరుకోడం న్యాయం కాదు.

కలె — నాయుడు గారు మిమ్మ నేమీ అన్లేదే?

భీమా:— (తనలో) యిక్కడికి నేను రావడం బుద్ధి పొరపాటు.

క్లార్క్:— (భీమారావు పంతులు గారితో) ఇంటి పేరూ, సాకీనూ యేమి టండీ ?

భీమా:— (అగ్నిహోత్రావధాన్లు గారితో) ఏమిటయ్యా?

అగ్నిహో:— అయన పేరు గిరీశం, మరింతకంట నాకు తెలియదు.

కలె:— బాబాష్; బాగా వుంది! అవధాన్లుగారి కొమార్తెని యెవడో తీసుకుపోయినాడు. కనక వాడి వూరూ పేరూ యెరిగినవాళ్లు తెలియ చెయ్యవలసినదని, దండోరా కొట్టించి గేజట్లో వేయించండి. పోలీసు వారికి యెందుకు నోటీసివ్వలేదూ! సాక్షీనూ మొదలైనవి లేనిదీ కేసు యడ్మిట్ చెయడానికి వీలులేదు టిఫిన్‌కి వేళయింది లేదాము (అని లేచి వెళ్లిపోవును.)

అగ్నిహో:— (భీమారావు పంతులు గారితో) ఏమండోయ్ కేసు అడ్డంగా తిరిగిందే ? (భీమారావు పంతులు గారు మాట్లాడరు.)

అగ్నిహో:— యేమండోయి మీతోటి, మాట్లాడుతున్నాను.

భీమా·— ఇచ్చిన ఫీజుకు పనైపోయింది ; మళ్లీ పీజిస్తేనే కాని మాట్లాడేది లేదు.

అగ్నిహో:— యేం పనైంది అఘోరం పని? కలక్టరు చివాట్లు పెడుతూంటే ముంగిలా మాట్లాడక వూరుకున్నావు !

భీమా:— బంట్రోత్! యితన్ని నా దగ్గిరికి రాకుండా గెంటేయ్.

అగ్నిహో:— ఓహో బాగుంది వ్యవహారం! రామప్పంతులేడీ ?

వాయుడు:— (మెల్లగా వెనుకనుండి వచ్చి) పోర్జరీ మాట రాగానే సన్న సన్నంగా జారారు. యీపాటికి వారి వూరికి సగం తోవలో వుంటారు.

అగ్ని:— అయ్యో కొంప తీశాడే !

వాయుడు:— ఇంగ్లీషు వకీలు సరదా తీరిందా? పోర్జరీకి తమకూ్కడా మర ప్రవేశం అవుతుంది.

అగ్ని:— అయ్యో నీ యింట కోడి కాల్చా

వాయుడు:— రోజూ కాలుస్తూనే వుంటారు.

(తెర దించవలెను)

3-వ స్థలము. సౌజన్యారావు పంతులుగారి కచేరీ గది

[సౌజన్యారావు పంతులు గారూ, పోలిశెట్టి ప్రవేశింతురు.]

సౌజ:— చూశారా శెట్టి గారూ. యిప్పటి రోజుల్లో దేవ బ్రాహ్మణ భక్తి కోమట్లలోనే వున్నది. లుబ్ధావధాన్లు గారు బ్రాహ్మలు, వృద్ధులున్నూ ఆయనను కాపాడితే మీకు చాలా సుకృతం వుంటుంది.

పోలిశెట్టి.— బాబు – తమ శెలవు కబ్బెంతరవేఁటి ?

సౌజ:— చూశారా, మీరు సాక్ష్యం చెప్పి ఆయన్ని యీ ఆపదలోనుంచి తప్పించక పోతే, నిజం దాచినందువల్ల ఆయనకి యేమి ప్రమాదం వచ్చినా, ఆ పాపం మిమ్మల్ని చుట్టుగుంటుంది.

పోలి:— అబ్బెంతరవేఁటి? బాబూ !

సౌజ:— నిజంగా కూనీ జరగలేదని మీ నమ్మకవేఁ కదూ ?

పోలి:— అబ్బెంతరవేఁటి? బాబూ !

సౌజ:— ఆ పిల్ల గోడ దాటి పారిపోవడం మీరు చూశారు గదూ ?

పోలి:— అబ్బెంతర వేఁటి బాబూ ?

సౌజ.— మీరు అప్పుడు గుడ్డె మీదికి బాహ్యానికి వెళ్లివున్నారు.

పోలి:— అబ్బెంతరవేఁటి బాబూ?

సౌజ:— మీరు బాహ్యానికి వెళ్లినప్పుడు, సహాయానికి మీ నౌఖరును కూడా తీసుకు వెళ్లారు ?

పోలి:— అబ్బెంతరవేటిఁ బాబూ ?

సౌజ:— (కలం కాగితం తీసి) యీ సంగతులే వ్రాస్తాను. చెప్పండి.

పోలి:— యేటి బాబూ ?

సౌజ:— మీరు చెప్పబోయే సాక్షానికి స్టేటుమెంటు కట్టుగుంటాను. జరిగినది అంతా చెప్పండి - వ్రాస్తాను.

పోలి:— మా యింట్లోళ్లకి ఉడ్డోలమైన జబ్బుగా వుందని కబురెట్టారు, బాబూ. నాకు సేతులు కాళ్లు ఆడకుండున్నాయి. బండీ కుదుర్చు కొచ్చాను – శెలవిప్పించండి – యీ సాచ్చీకాల్లో తిరిగితే పిల్లా పేకా బతుకుతారా బాబూ?

సౌజ:— యింతసేపూ చెప్పారుకారేమీ? రుగ్మత నిజమే ఐతే చాలా విచార వైఁన సంగతి - మీకు సాక్ష్యం యలాగా తప్పదు. చెప్పే మాటలు ముందు వ్రాసుకుంటే మంచిది. లేకుంటే బోనెక్కిన తరవాత తత్తరపడి పోతారు. పది నిమిషములు పట్టదు చెప్పండి వ్రాస్తాను.

పోలి:— సాచ్చీకం తప్పదు బాబూ?

సౌజ:— యలా తప్పుతుందీ? నిజం తెలిసినవారు సాక్ష్యం పలకకపోతే మరి యవరు పలుకుతారు?

పోలి — బాబూ - తమరు పెద్ద వాకీళ్లూ, కోవఁటోడి మాటని కొట్టెయక, యింటారా?

సౌజ — వినకేమి?

పోలి:— నిజవేఁటి బాబూ? అబద్ధవేఁటి బాబూ? నేను చూసి నిజవాఁ చెప్పి నాను? గుడ్డి మీదికేటి నిశిరాత్రేళ నేను బైటకెల్దవేఁటి? జువ్వి చెట్టు మీద పిశాచం అమాఁతంగా సంపేసిపోదా! బాబూ? యేటి బాబూ సాచ్చీకానికి ముండ పోలిశెట్టి పోలిశెట్టే సెప్పాలా సాచ్చీకం బాబూ? తమంటి అధికార్లని చూస్తే, పాణం యెగిరిపోతుంది గదా? తమరు తలిస్తే సాచ్చీకానికొ్కఁదవా? బాపనోళ్లు నచ్చాప నచ్చలు. కొంచం సెయి తడిజేస్తే సాచ్చీకం చేప్పేసి పోతారు బాబూ—

సౌజ:— యీపాటి చాలించండి. దొంగ సాక్ష్యాలు నా దగ్గిర పనికిరావు నిజం తెలిసిన సాక్షులే నాకు కావాలి.

పోలి:— ఆపాటి మాట యెవరు సెప్పినారు కారు బాబూ, నిజం నాకేమీ తెల్దు, యే దేవుఁడు నెత్తి కొట్టమంటే ఆ దేవుఁడు నెత్తి కొడతాను బాబూ.

సౌజ.— మరి యెరుగుదువఁని యెందుకు చెప్పారూ?

పోలి — బాబూ, సెప్పనంటే కనిష్టిబోళ్లు ఊరుకున్నారా?

సౌజ:— యిప్పుడు మాత్రం వూరుకుంటారా?

పోలి:— చెప్పితే, యిన్నిసిపికటరు పీక పిసికెయ్య బాబూ!

సౌజ — చెప్పకపోతే హెడ్డు కనిష్టీబు పీక పిసకడా?

పోలి:— అధికార్లేటి చెయ్యమంటే, మాలాటోళ్లు అదల్లా సెయ్యాలి గదా బాబూ - లేకుంటే పీక్కురి గదా? "పోలిశెట్టీ, సాచ్చీకం సెప్పాలి" అని హెడ్డు గారంటే, సిత్తం బాబూ అనాలి; "పోలిసెట్టీ, కబడదారు, సాచ్చీకం చెప్పితే సంపేస్తాను" అని యిన్నిసిపికటరు గారు అంటే, సిత్తం బాబూ అనాలి. "హెడ్డు గారిని బదిలీ చేస్తాం, మరి భయపడకు,"

అంటే, సిత్తం బాబూ అనాలి ఆ రాత్రి నేనూళ్లో వున్నానా బాబూ? లింగోరం సంతకి పోలేదా?

సౌజ:— మీ సాక్ష్యాన్ని, నమ్ముకుని, లుబ్ధావధాన్లు గారికి నేను ధైర్యం చెప్పానే?

పోలి:— గొప్పధికార్లు! తమరు తలిస్తే ఆరికి నోటేటి బాబూ? కొవిఁటాడి మాట కొట్టెయ్యండి బాబూ, తమ వంటోరు తలిస్తే బాపన సాచ్చీకాలు నచ్చాప నచ్చలు

సౌజ:— మీ యోగ్యత తెలిసింది. చాలు, యీపాటి వెళ్లండి

పోలి:— (లేచి నిలబడి) కోపవాఁ బాబూ? మేం బతగ్గలవాఁ? ఆవు నెయ్యి బాబూ గుమగుమలాడేది ప్రతోరం పంపించుకుందునా బాబూ?

సౌజ:— మీ యినస్పెక్టరికి పంపండి.

పోలి.— (వెళ్లిపోతూ) ఆరంతోరు ఆరూ, తమంతోరు తమరు. మాకిద్ద రొహటి గాదా?

సౌజ:— చాలును వెళ్లండి, వెళ్లండి

పోలి:— తమకోప్కవొస్తే, బతగ్గలవాఁ బాబు. (గుమ్మం దాటి) బతిగాన్రా దేవుడాఁ! పెందరకాళె యింటికి పోయి యెంకటేశ్వర్లుకి, అరశటాకు నెయ్యి దివ్వలిగిస్తాను.

(నిష్క్రమించును)

4-వ స్థలము. వీధి.

(అగ్ని హెూత్రావధాన్లు, నాయడు ప్రవేశింతురు)

అగ్ని:— ఆషైతే కేసు మానుకొమ్మంటారూ?

వాయుడు — లేకపోతే మీకు చాల వుపద్రవం సంభవిస్తుంది. ఆ యింగిలీషు వకీలు అంతా పాడుచేశాడు

అగ్ని — అయితే రావఁప్పంతులు వుడాయించేసినట్టేనా?

వాయుడు — అందుకు సందేహవేఁవిఁటి?

అగ్ని:— నా కడియం, పట్టుకుపోయి తాకట్టు పెట్టాడు?

వాయుడు:— దానికి నీళ్ళధారే.

అగ్ని:— అయ్యో! ఆ కడియం మా తాతనాటిది. మీరు మొన్న దిడ్డీ తోవంట వొచ్చారే, ఆ సొందాని యింట్లో తాకట్టు పెట్టాడు

వాయ:— రామ! రామ! ఆ సరుకు దానిదగ్గిర వుంచేలేదు. మీది మిక్కిలి దాని తాలూకు కంటె పకటి వాడే తీసుకుపోయి యక్కడో తాకట్టు పెట్టాడు. ఆ తాగుబోతు మీకేలా దొరికాడు?

అగ్ని:— రావఁప్పంతులు తాగుఛాడా ?

వాయ:— మరి కడియం, కంటే కూడా తాగేశాడు కాడా ?

అగ్ని:— వీడీ సిగ తరగా!

వాయ:— అవును గాని, మీ మీద ఫోర్జరీ కేసు ఖణాయంచకుండా డిస్ట్రీ కలక్టరు గారితో సిఫార్సు చేశాను గదా, నాకేమిస్తారు ?

అగ్ని:— యేవిఁచ్చేది? నాభి కొనుక్కొఁడానికి దమ్మిడీ అయినా నా దగ్గిర లేదు. వూరికి చేరితే గాని డబ్బు పెగల్దు.

వాయ:— పోనియ్యండి ఒక ప్రోమిసరీ నోటు రాయండి, రూపాయలు యిప్పి స్తాను.

అగ్ని:— నా ప్రాణం పోతే నోటు రాయను. అప్పు పత్రం రాయనని మా తండ్రి చచ్చిపోయేటప్పుడు నాచేత ప్రమాణం చేయించాడు.

వాయ:— అయితే మీతో కూడా మీ వూరు వస్తాను. వక బండెడు ధ్యానం యివ్వండి.

అగ్ని:— డబ్బూ, దినన్నూ కూడా వొకీళ్ల నెత్తిని కొడితే, యెటికేడాదీ బత కడం యలాగు? రెండు పుట్లు మిరపకాయలిస్తాను.

వాయ:— అదైనా యెంత కాదు. ఖరారేనా ?

అగ్ని.— అగ్నిహెూత్రావధాన్లు, అన్న మాట తప్పుఛాడా? లుబ్ధావధాన్లు నన్ను పకీర్ని చేశాడు – వాడికి సిక్ష కాదేం ?

వాయ:— అవును గాని, సౌజన్యారావు పంతులు గారు అతడికి సాయం చేస్తున్నారు. అధికార్లంతా ఆ పంతులు మాట వింటారు.

అగ్ని:— ఆ పంతులు అవుధాన్లు కూతుర్ని పెళ్లాడఛాడా యేమిషి?

వాయ:— ఆయన ప్రాలుబ్దం, దాన్ని పెళ్లాడతాడా?

అగ్ని:— మరి యెందుకు, లుబ్ధావుధాన్లు మీద పడి యేడుస్తాడు?

వాయ:— సౌజన్యరావు పంతులు గారు మహాదొడ్డ వారు. కోట్లలో యెన్నవలిసిన మనుషులు, ఆపదలో వున్న యెవరికైనా అయ్నా ఉపకారం చెయ్యవలసిన వారే?

అగ్ని:— అష్షైతే, వెధవముండని పెళ్లాడిన చావాటు పీనుగును వెనకేసుకుని, నా పీక యెందుకు నొక్కుచున్నాడు? — అడుగో ఆ గాడిద కొడుకు!

(గిరీశం తొందరగా ప్రవేశించును అగ్నిహోత్రావధాన్లు పక్కనుంచి గిరీశం మీద పడును. గిరీశం తప్పించుకుని కిందికి జారి, అగ్నిహోత్రావధాన్లు కాళ్లబట్టి లాగి "మావఁ గారికి నమస్కారం" అని పరుగుచ్చుకొనును అగ్నిహోత్రావధాన్లు కిందపడును.)

వాయ:— అల్లుడు గారా యేవిఁటండి? (లేవదీసి వొళ్లు దులుపును.)

అగ్ని.— వీడి శ్రాద్ధం చెట్టు కింద బెట్టా! యేడీ, వెధవని చంపేస్తాను?

వాయ:—అల్లుణ్ణి హతవాఁరిస్తే, కూతురు డబ్బిల్ వెధవౌతుంది శాంతించండి.

అగ్ని:— నీ యింట కోడి గాల్చా!

వాయ:— అమోఘాశీర్వచనము! పదండి

5-వ స్థలము. లుబ్ధావధాన్లు బస

లుబ్ధా:— రామనామ తారకం! భక్తి ముక్తి దాయకం॥

(గిరీశం ప్రవేశించి లుబ్ధావధానున్ను కాగలించుకొని "అన్నయ్యా" అని యేడ్చును.)

లుబ్ధా:— యిదేవిఁట్రా?

గిరీశం:— నీ మీద కూనీ కేసు వొచ్చిందని తెలిసి నిద్రాహారం లేకుండా యకాయకీని వొచ్చాను. మా అన్నయ్యకీ వాళ్లకీ కబురుపంపించావు కావేవిఁ?

లుబ్ధా:— యెవడేం జెయ్యాలి? అన్నిటికీ సౌజన్యారావు పంతులు గారే వున్నారు. అయితే అబ్బీ, అగ్నిహోత్రావధాన్లు గాడి కూతిర్ని లేవదీసుకు పోయినావట్రా? వాడికి తగిన శాస్తి చేశావు. దాన్ని గానీ పెళ్లి మాత్రం ఆడలేదు గద?

గిరీశం:— నేనంత తెలివితక్కువ పని చేస్తాననుకున్నావా, అన్నయ్యా? నువ్వు నన్నేదో పెంచుకుంటావనీ, పెళ్లి చేస్తావనీ మావాళ్లు కొండంత ఆశ పెట్టుకున్నారు గదా ?

లుబ్ధా:— యీ గండం గడిస్తే పెంపకం మాట ఆలోచించుకోవచ్చును.

గిరీశం:— (గద్గద స్వరంతో) సౌజన్యారావు పంతులు గారు చెప్పిన మాటలు చూస్తే, యీ గండం గడుస్తుందని నాకు ధైర్యం తాళకుండా వుంది. నీకు కావలసినవాణ్ణీ, చదువుకున్నవాణ్ణీ, బుద్ధిమంతుణ్ణీ గనక నీకు మంచి సలహా చెప్పమని సౌజన్యారావు పంతులు గారు నాతో మరీమరీ చెప్పారు.

లుబ్ధా:— ఆయన్ని చూశావురా?

గిరీశం:— "చూశానా" అనా అడుగుతున్నావు? ఆయన దగ్గిరికి పెద్ద సిఫార్సు తీసుకు వొచ్చాను. ఆయనకి నా మీద పుత్రప్రేమ. ఆయన కేమీ పాలుపోకనే, నన్ను మీతోటి, హెడ్డు కనిష్టీబుతోటీ మాట్లాడి, మంచి సలహా యిమ్మని పంపించారు. గనక నా మాట విను. యెందు కైనా మంచిది, ఒక దత్తత పత్రిక రాయి – కన్న కొడుకు లేనందుకు, ఉత్తర గతి చూసుకోవాలా లేదా ?

లుబ్ధా:— నాకు వున్న బంధువులంతా నా దగ్గిర డబ్బు లాగాలని చూసే వారే గాని, నా కష్ట సుఖాలకి పనికి వొచ్చేవాడు ఒక్కడయినా కనపడ్డు.

గిరీశం:— ఒహణ్ణెత్తినైనా యెన్నడైనా, ఓ దమ్మిడీ కొట్టిన పాపాన్ని పోయి నావూ? నేనొక్కణ్ణే గద, నీ మీద అభిమానం పెట్టుకు దేవులాడుతున్నాను. మిగతా నీ బంధువులకి యెవరికైనా నీ మీద పిసరంత అభిమానం వుందీ? చెప్పు.

లుబ్ధా:— లేకపోతే పీడా నాడా కూడా పాయెను.

గిరీశం:— నే మటుకు నీ దగ్గిర ఒక్క దమ్మిడీ యెన్నడు ఆశించలేదు. నీ పరంకోసం దత్తత చేసుకోమన్నాను. నన్ను కాకపోతే మరొకణ్ణి చేసుకో.

లుబ్ధా:— యిహం యింత బాగా వెలిగింది ; పరం మాట బతికివుంటే ముందు చూసుకుందాం.

గిరీశం:— సౌజన్యరావు పంతులు గారు నీకు మంచి సలహా యిమ్మని శల విచ్చారు గనక నీతో యీ మాట చెప్పాను ; అంతేగాని, ఆప్తులు చెప్పిన మాట నువ్వు వినవన్న మాట నాకు బాగా తెలుసును - పోనియ్యి - మరో మాట చెబుతాను అది ఐనా, చెవిని బెట్టు - నీకొకవేళ, సిక్ష అయితే, నీ తరఫున, నీ వ్యవహారాలూ సవహారాలూ, చూడటానికి యవడైనా

ఒకడు వుండాలా లేదా? నీ బంధువుల్లోకల్లా యింగిలీషు వొచ్చినవాణ్ణీ వ్యవహారజ్ఞానం కలవాణ్ణీ నేను వొక్కణ్ణే గద? నాకో పవరాఫ్‌టర్నామా గొలికి యిచ్చెయ్యి.

లుబ్ధా:— నువ్వెందుకు నన్ను దుఃఖంలోవున్న వాణ్ణి, మరింత దుఃఖపెడతావు? అన్నిటికి నాకు సౌజన్యరావు పంతులు గారు వొక్కరే వున్నారు ఆయన యేలా చెపితే అలా చేస్తాను.

గిరీశం:— నేనన్న మాటా అదే కదూ? ఆయన చెప్పినట్టు నువ్వేవిఁటి, నేనేవిఁటి, యవరైనా వినవలసిందే. ఈ రెండు సంగతుల విషయము, ఆయన సలహా తప్పకుండా అడిగి, వారు యలా శలవిస్తే అలా చేదాం? యేమంటావు?

లుబ్ధా:— యిప్పటి నా చిక్కుకు పనికొచ్చే మాట ఒక్కటి లేదు గద

గిరీ:— మరి యెందుకొచ్చా ననుకున్నావు యింత దూరం? నేను నాడు వ్రాసిన వుత్తరపు సంగతులు నువ్వు ఆలోచనలోకి తెచ్చివుంటే, యీ చిక్కులు నీకు రాకపోను గదా?

లుబ్ధా:— అప్పుడు గడ్డి తిన్నాను.

(హెడ్డు కనిష్టీబు దుకాణదారు ప్రవేశించి)

హెడ్డు:— అవుధాన్లు – ఈయనెవరు?

లుబ్ధా:— నా తమ్ముడు.

హెడ్డు:— నాకేం తోచకుండా వుంది భైరాగీ మాయమైఁపోయినాడు.

లుబ్ధా:— అయ్యో! మరేవిఁటి సాధనం?

హెడ్డు:— అదే ఆలోచిస్తున్నాను.

లుబ్ధా.— యెక్కడికి వెళ్లాడో?

హెడ్డు — శ్రీ జగన్నాధస్వామి వారి శలవౌతూంది అని యీ వుదయం నుంచి అంటూ వొచ్చాడు

దుకా — సారా దుకాణాల్లో యెతికితే, దొరుకుతాడు.

హెడ్డు:— అదేం మాట భాయీ సిద్ధులు యేం జేసినా, వారికి తప్పులేదు. యే దుకాణంలోనూ కూడా కానరాలేదు

దుకా:— అలాగైతే అనకాపిల్లి రోడ్డు కాసి యెతకండి.

గిరీ:— భైరాగి యెందుకయ్యా?

హెడ్డు:— ఆయన అంజనం వేసి గుంటూరు శాస్త్రుల్లునీ, వాడి కూతుర్నీ చూపించాడు.

గిరీ:— డామ్ నాన్సెన్సు – గ్రోస్ సూపర్‌స్టిషన్ - యీ వెఱ్ఱి కబుర్లు యే దొర నమ్ముతాడు?

హెడ్డు:— దొర్లు నమ్మకపోతే పోయేరు ఆ గుంట ఐతికి వుందనీ, పలానా చోట వుందని మనకి ఆచోకి తెలిస్తే చాలదా?

గిరీశం:— ఇగ్నోరెన్స్ ! యేమి ఆచోకీ తెలిసింది?

హెడ్డు:— ఆ పిల్ల ఒక పూరి యింట్లో కుక్కిమంచం మీద కూచుని యేడుస్తూన్నట్లు కనపడ్డది.

గిరీశం:— మీకే కనపడ్డదా?

హెడ్డు:— నాకెలా కనబడుతుంది? పాపం పుణ్యం యెరగని చిన్న పిల్లవాళ్లకే కనపడుతుంది.

గిరీశం:— లోకం అంతటా పూరి యిళ్లూ కుక్కిమంచాలూ వున్నవి గదా, యే వూరని పోల్చడం?

హెడ్డు:— యీ రాత్రి మళ్లీ అంజనం వేసి వూరు పేరు చెప్పిస్తానన్నారు.

గిరీశం:— యవిడెన్సు ఆక్టులో అంజనాలూ, పిశాచాలూ సాక్ష్యానికి పనికొస్తాయిటయ్యా?

హెడ్డు:— ఆ భైరాగిని మీ రెరగరు; ఆయన గొప్పసిద్ధుడు - యేంజెయ్యాలంటే అది చెయ్యగల్డు – అతడు పక్కని వుంటే నాకు కొండంత ధైర్యం వుండేది. జగన్నాథ స్వామిని సేవించుకుని సాయంత్రానికి ఆయన వొస్తే, నేను అదృష్టవంతుణ్ణి.

గిరీశం:— పది రోజులు ప్రయాణం గదా, ఒక్క రోజుకి పోవడం రావడం యలాగ?

హెడ్డు.— ఆయనకి వాయువేగం వుంది

దుకా:— అప్పులాళ్లు అగుపడితే, వాయువేగంగా యెగేస్తాడు - నా బాకీ వొసూలు చేసుకోనిచ్చినారు కారు గదా భాయీ!

హెడ్డు:— వెధవ బాకీ - యీ గండం తప్పితే, నేను యిచ్చేస్తాను భాయీ.

దుకా:— గండం తప్పేదేటి, నా సొమ్ము నా చేతులో పడేదేటి భాయీ?

హెడ్డు:— మీ అందరి సాయం వుంటే దాటకేం భాయి?

దుకా:— ప్రాణంపెడతాను భాయి, సాక్షెం మాట మాత్రం శలవియ్యకండి?

హెడ్డు:— సాక్ష్యం పలకరా యేవిఁటి?

దుకా:— దుకాణవేఁసుకు బతికేవాళ్లకి సాక్షికాలెందుకు భాయీ? యీ తిరగడం నుంచి బేరం చెడ్డాది. యీవేళ వూరికి పోకుంటే దుకాణం యెత్తిపెట్టాలి.

హెడ్డు:— యిదేనా మీ స్నేహం, నేస్తం?

దుకా:— మీ వెంట తిరిగితే, కొత్త హెడ్డు గారు.—

హెడ్డు:— కొత్త హెడ్డేవిఁటి భాయి?

దుకా:— యినసిపికటరు గారు, చెప్పినారు. నా సొమ్ము మాటేటి భాయి?

హెడ్డు:— యినస్పెక్టరు గాడు అన్నిందాలా నా కొంప తీశాడు!

దుకా:— ఆ బైరాగాడు నా కొంప తీసినాడు. యిహ నా డబ్బు నా చేతులో పడేదేటి?

(నిష్క్రమించును.)

(అసిరిగాడు ప్రవేశించి.)

అసిరి:— (బుఱ్ఱ గోకుకుంటూ) బాబు, మా ముసల్దోనికి సాలొచ్చిందట - కబురెట్టింది బాబూ.

హెడ్డు:— వెధవా, సాక్ష్యం యివ్వందీ వెళ్లిపోతావా యేమిటి?

అసిరి:— సాచ్చీకం అయిందాకా బతికుంతాదా బాబు?

హెడ్డు:— ఓరి, వెధవా, దొంగమాటలాడుతున్నావు - గుండె పగలగొడతాను. నీకెవఁడ్రా కబురు తీసుకొచ్చాడు?

అసిరి:— మన వూరు బండోళ్లొచ్చినారు బాబు.

హెడ్డు:— గాడిద కొడకా, యిల్లు కదిలావంటే వీపు పెట్లగొడతాను.

అసిరి:— యెళ్లితే మీరు తంతారు, యెళ్లకుంటే ఆరు తంతారు.

హెడ్డు:— ఆరెవళ్లూ?

అసిరి:— యినిసిపిక్కటోరు.

హెడ్డు:— యీ యినస్పెక్టరు మరి సాక్ష్యం రానివ్వడు!

గిరీశం:— అసిరీ – నా దెబ్బ నీకు తెలుసును – యినస్పెక్టరూ గినస్పెక్టరూ జాంతేనై విన్నావా, తిన్నగా బోనెక్కి నిజవేఁదో సాక్ష్యం పలక్కపోతి వట్టాయనా, పీక నులివేఁసి నిన్ను నూతులో పారేస్తాను.

అసిరి:— యేటి బాబూ! మీరో తెన్నా, ఆరో తెన్నా, యీరో తెన్నా, నాకేటెరిక బాబు? మీ నౌకరీకి దణ్ణం పోతాను, బాబూ. ఆయమ్మ గోడ గెంతడం నాను సూపు లేదు బాబూ. గవరయ్య గోరు దెయ్యాన్ని సీసాలో యెడితే, గోడ గెంతడం యేటి బాబు? వొట్టి అబద్దం! నాను సూపు లేదు బాబు.

గిరీశం:— వాడు చూడందీ సాక్ష్యం యలా పలుకుతాడు, అన్నయ్యా?

లుబ్ధా:— నా ప్రాలుబ్ధం - యేవని జెప్పను?

హెడ్డు.— యవరీయనా? కేసుల మొహం అంటే యీయనకేమైనా తెలుసునా?

గిరీ:— కేసుల మొహం నాకూ తెలియదు, నిజం మొహం పోలీసువాళ్లకీ తెలియదు. అబద్ధ సాక్ష్యాల వల్ల తప్పించుకోవడం కన్న, జెయిల్లో కూచోడవేఁ ఉత్తమం. ధనప్రాణాలు రొండూ పోయినా మనిషి అన్నవాడు అసత్యం ఆడకూడదు - ఆడించకూడదు.

హెడ్డు:— యేవిఁటండీ ఈయన శల్య సారథ్యం! - యవరితడు?

గిరీశం:— నేను లుబ్ధావధాన్లు గారి తమ్ముణ్ణి - నా పేరు గిరీశం అంటారు. నేను పరిక్షలు పాసైనవాణ్ణి; తెలిసిందా?

హెడ్డు:— వెధవముండని తగులుకుపోయిన మహానుభావుడివి నువ్వేనా?

గిరీశం:— డిఫమేషన్ అంటే మీకేమో తెలుసునా? నేను సౌజన్యారావు పంతులు గారి స్నేహితుణ్ణి – సాక్ష్యాలు యేఁరీతిగా వున్నాయో కనుక్కుని, అన్నయ్య గారికీ మీకూ సలహా చెప్పమని పంతులు గారు నన్ను పంపితే వచ్చాను.

హెడ్డు:— అలా అయితే మాకు మీరు సాయం చెయ్యాల గాని, అబద్ధం లేకుండా సాక్ష్యం కావాలంటే యీ భూప్రపంచకమందు యెక్కడైనా సాక్ష్యం అన్నది వుంటుందా? నా నెత్తిమీద యెన్ని వెంట్రుకలున్నాయో, అన్ని సాక్ష్యాలు చూశాను, పెద్ద పెద్ద వకీళ్లు తయారు చేసిన సాక్ష్యాలు కూడా చూశాను. మీరు అనుభవం లేక నీతులు చెబుతున్నారు గాని, హైకోర్టు వకీళ్లు కూడా తిరగేసి కొట్టమంటారు. నీ పుణ్యం వుంటుంది బాబూ, నిజం అబద్ధం అని తేలగొట్టక, యేదో ఒక తడక అల్లి తయారు చేస్తే గాని ఆబోరు దక్కదు.

గిరీశం:— అన్నయ్యకీ, మీకూ సహాయం చెయ్యడం కోసం కాకపోతే యింత దూరంనుంచి నేను యెందుకు వచ్చాను? మీ యిష్టవొచ్చినట్లల్లా మీకు పనికివొచ్చే అబద్ధాలు మీరు పలికించడముకు నా అభ్యంతరం యెంత మాత్రం లేదు. ఎబ్‌స్ట్రాక్టు ట్రూత్ అనగా సుద్ద సత్యవఁనేది. సాక్షాత్తూ భగవంతుడితో సమానమైన వస్తువ అన్న మాట మాత్రం మరిచిపోకూడదని నా అభిప్రాయము. నేను మట్టుకు నిజం కోసం సమయం వొస్తే సంతోషముతో ప్రాణం యిచ్చేస్తాను. "లోకోభిన్నరుచిః" అన్నాడు. కొందరికి కందిపప్పు పచ్చడి రుచి; కొందరికి పెసరపప్పు పచ్చడి రుచి; కొందరు అదృష్టవంతులికి, రెండు పచ్చళ్లూ రుచి. అలాగనే, కొందరికి అబద్ధం రుచి. కొందరికి నిజం రుచి; చాలామందికి రెండింటీ కలగలుపు రుచి. యిది లోక స్వభావం. గనక అవసరం కలిగినప్పుడు తణుకూ బెణుకూ లేకుండా, అబద్ధం ఆడవలసిందే - ప్రస్తుతాంశంలో, అసిరి గాడి చేత అబద్ధం ఆడించడం నాది పూచీ. అసిరీ – నా తడాఖా జ్ఞాపక వుఁందా, కబడదార్ – సాక్ష్యం యివ్వకపోతె చంపేస్తాను.

హెడ్డు.— అలా తోవలోకి రండి బాయీ - చర్మం చెప్పులు కుట్టి యిస్తాను. (లుబ్ధావధాన్లుతో) ఆ భండాలుడు రావఁప్పంతులుని నమ్మక, యిలాంటి కావలసిన వాళ్ల మాట వింటే: మీకు యీ గతి రాకపోవును గదా?

గిరీశం.— మావాడు. కావలసిన వాళ్ల సలహా వింటాడండీ. దత్తత చేసుకుంటానని యెన్నాళ్లాయో అంటున్నాడు; దత్తత చేసుకుంటే కనిపెట్టి వుండనా? "పోనీ, ఓ పవరాఫ్‌టర్నామా అయినా నా పేర వ్రాయి, నీ వ్యవహారాలు చూస్తాను" అంటే, చెవి పెట్టడు.

హెడ్డు:— యేవఁండీ, అవుఁధాన్లు గారూ అలా చెయరాదటయ్యా?

లుబ్ధా:— వెనకనుంచి ఆలోచించుకుందాం

గిరీశం:— అథాత్తుగా జెయిలులోకి లాక్కుపోతే, ఆపైని చేసే పనేవిఁటి?

హెడ్డు:— జయిలు సిద్ధపరిచారూ?

గిరీశం:— మాట వరసకన్నాను, కీడించి మేలెంచాలి - యినస్పెక్టరు కుట్రట బలంగా వుంది. పోలిశెట్టి సాక్ష్యం పలకనని సౌజన్యారావు పంతులు గారితో చెప్పి వూరికి వెళ్లి పోయినాడు.

హెడ్డు:— అయ్యో, మరేమిటి గతి?

గిరీశం:— అదే పంతులు గారూ నేనూ, విచారిస్తున్నాం.

(పూజారి గవరయ్య ప్రవేశించును.)

హెడ్డు:— గవరయ్య గారూ, గురోజీ కనపడ్డారా?

గవ.— యిదుగో నాతో వొస్తూంటేనే! మీ పెరటి అరుగు మీదే యింతసేపూ సమాధిలో వున్నారు.

హెడ్డు:— నాకు పెరటి అరుగు మీద కనపడలేదే? పోనీండి ఆయన వొచ్చారంటే బతికాను అన్నమాట-యేరీ?

గవరయ్య:—యేమి అలా అడుగుతున్నారు? యిరుగో మీ యెదటా. (కాశీ జాగా వేపు చూపును) మీకు కనపడలేదా యేమిటి? (కాశీ జాగా వేపు చూసి) యేం గురోజీ తిరస్కరిణీ విద్య అవలంబించారేమి?— ఓహో, మీ గురువుగారి ఆజ్ఞ ఐందనా?— అయితే నాకెలా కనపడుతున్నారు? —నాకు మంత్రసిద్ధికలదనా?— అయితే యెన్నాళ్లు యిలా కనపడ కుండా వుంటారు? — పక్కపక్షవాఁ ? (హెడ్డుతో) అదీ వారు శెల విచ్చిన మాట.

హెడ్డు:— యీలోగా మా పీకకి వురి అయిపోతుందే?

గవర:— (కాశీ జాగా వైపు చూచి) యేమి శలవు, గురూ?—(హెడ్డుతో) మీకేమీ పర్వాలేదన్నారు.

హెడు:— యీ రాత్రి అంజనం వేయిస్తావఁన్నారు గదా, యెలాగ?

గవర:— (కాశీ వైపు చూచి) యేం శలవు?—(హెడ్డుతో) అన్ని పనులూ నాచేత చేయిస్తామన్నారు.

హెడ్డు:— వారు కనపడితే బాగుండును.

అపిరి:— అదేటి బాబు, ఆరు నాకగుపడుతున్నారు.

గవర:— సిద్ధులూ, పిశాచాలూ, మాలాంటి మాంత్రికులికి కనపడతారు, వాడిలాంటి మూఢభక్తులకు కనపడతారు; పాపం పుణ్యం యరగని, పసి పిల్లలికి కనపడతారు, ఇతరులకు కనపడరు.

గిరీశం:— డామ్, హంబగ్. (కఱ్ఱతో గవరయ్య పక్కని కాళీ జాగా కొట్టి) యవడున్నాడిక్కడ? హెడ్డు గారూ, యిదంతా గ్రాండచ్చీ ఆఫ్ బేడెన్.

గవర:— నువ్వు రెండు యింగిలీషు ముక్కలు చదువుకుని నాస్తికుడివి కాగానే, మాహాత్మ్యాలు పోతాయనుకున్నావా యేవిఁటి? నువ్వు సొట్ట కఱ్ఱ తిప్పితే సిద్ధులికి తగుల్తుందా? నీలాగే పెద్ద కబుర్లు చెప్పిన రిజిస్టరిక్కి, స్మశానంలోకి తీసికెళ్లి దెయ్యాన్ని చూపించేసరికి, అర్నెల్లు వూష్ణం పెట్టుకున్నాడు. సిద్ధుల్ని నిందిస్తే బుఱ్ఱ పగుల్తుంది.

అసిరి:— అదేటి బాబు, బైరాగోరు!

గిరీశం:— (అసిరిగాడి పైని ఉరికి) వెధవా, యేడిరా?

అసిరి:— లేడు బాబూ, లేడు బాబూ, ఉత్తినన్నాను.

గిరీశం:— దొంగ గాడిద కొడకా! (హెడ్డుతో) మీరు సాక్ష్యం కుదుర్చుకోవడం మానేసి, యీ గవరయ్య మాయల్లో పడితే మరి తేల్తారా?

హెడ్డు:— అన్నా—అలా అనకండి. వీరి సాయం వల్లే మనం వొడ్డెక్కాలి (చెవిలో) గవరయ్య గారు మనకు ముఖ్యమైన సాక్షి.

గవర:— కిరస్తానప భ్రష్టులు చేరిన చోట మాంత్రికులూ, సిద్ధులూ వుండ జనదు - (కాళీ వైపు చూసి) రండి గురోజీ మన తోవని మనం పోదాం.

బుఢా:— గవరయ్యన్నా, యెక్కడికి వెళతారు?

గవర:— నాకు తోచిన చోటికి.

బుఢా:— మరి సాక్ష్యవో?

గవర:— అవధాన్లు గారు పెళ్లాడినది కామినీ పిశాచం. "అది మనిషీ, గోడ గెంతి పారిపోయిందీ" అని నేను అబద్ధపు సాక్ష్యం చెప్పానంటే మరి మంత్రం అన్నది నాకు మళ్లీ పలుకుతుందా? నా వొంతు ఆ గిరీశాన్ని సాక్ష్యం పలకమను.

"నమ్మి చెడిన వారు, లేరు।
నమ్మక చెడిపోతే, పోయేరు॥

(**గిరీశంతో**):— యినసిపికటరు గారు నీకంటే యెక్కువ యింగిలీషు చదువు కున్నా ఆయనికి మన శాస్త్రాల్లో నమ్మకాలు పోలేదు.

హెడ్డు:— ఆయన దగ్గిరికి వెళతారా యేవిఁటి?

గవర:— (వెళ్లుతూ) కబురంపించారు.

హెడ్డు:— రండి, రండి, గవరయ్య గారూ చిన్న మాట.

గవర:— (వెళ్లుతూ) ఆ చిన్న మాటేదో (గిరీశమును చూపి) ఆ మహానుభావుడుతో చెప్పండి.

(నిష్క్రమించును.)

హెడ్డు:— (గిరీశంతో) యీ సాక్ష్యం మీరు మాట దక్కించుకున్నారు - మరి సాక్ష్య వఁన్నది లేదు.

గిరీశం:— ఆ మాట కొస్తే - నేనే సాక్ష్యానికి దిగి, కేసు నీళ్లు కారించేస్తాను. నా శక్తి చూతురు గాని – సౌజన్యారావు పంతులుతో మాత్రం మాట యింకా చెప్పకండి.

(తెర దించవలెను)

6–వ స్థలము. సౌజన్యారావు పంతులు గారి యిల్లు

(మేడపైని పంతులుగారి పడక గది. ఒక బల్లపైని సన్నని గాజు దీపము కొంచము వెలుతురు కలుగజేయును. గది మధ్యను మెట్లవైపునున్న గుమ్మమునకు యెదురుగా దోమ తెర మంచము ఉండును. దానిపైని సౌజన్యారావు పంతులు మేలుకునిపరుండి యుండును. మంచము రెండవ ప్రక్కను. చిన్న రౌను బల్లపైని గిల్టు కవరూ అంచులూ గల భగవద్గీతా పుస్తకము పక్క కుర్చీ మీద గిరీశము కూర్చుని యుండును.)

గిరీశం:— నా మనసు డైలెమ్మాలో పడి చాలా ఖేదిస్తూందండి. యేరీతినైనా నా అన్న గారు యీ ఆపద దాటుదురా అని ఆతృత వొక పక్క, అసత్యమునా కార్య సాధనంగా చేసుకోవడం అనే జిఘాస ఒక పక్కా నన్ను పీడిస్తూన్నవండి. "అబద్ధపు సాక్ష్యం వొద్దు. నిజమైన సాక్ష్యం జాగ్రత చెయ్యండి" అని హెడ్డు కనిష్టీబుతో నేను అనేసరికి నాపైని కొండంత కోబ్బడ్డాడండి. నిజమైన సాక్ష్యం ప్రయత్నిస్తే దొరకదా అండి?

సౌజ:— నిజమైన సాక్ష్యం! యేం సత్యకాలం! నిజవాఁడే వాడు సాక్ష్యానికి రాడు. సాక్ష్యాని కొచ్చిన వాడు నిజవాఁళ్లేడు.

గిరీ:— యెంచేత ఆళ్లేడండి?

సౌజ:— వాదికి బాధించే నిజం వాది తరపు వకీలికి అక్కర్లేదు, ప్రతివాదిని బాధించే నిజం ప్రతివాది వకీలుకి అక్కర్లేదు. క్రాసెగ్జామినేషను ఆరంభం అయేసరికి యెంతటి సాక్షీ కవిత్వం ఆరంభిస్తాడు. అంచేతనే పెద్ద మనుషులు బోనెక్కడానికి భయపడతారు.

గిరీ:— వకీళ్లు అబద్దాలాడిస్తే న్యాయం కనుక్కోడానికి జీతం పుచ్చుకునే జడ్జీ యేం జేస్తాడండి?

సౌజ:— ఉభయ పార్టీల వకీళ్లు ఆడించే అబద్ధాలూ చెయి పీకేటట్టు రాసుకుంటాడు

గిరీ:— అయితే యెందుకండి యీ కోర్టులు?

సౌజ:— నేను అదే చాలా కాలవాఁయి ఆలోచిస్తూవుంటిని. పెద్ద పెద్ద వకీళ్ళు కూడా సిగ్గుమాలి బరిపెట్టి దొంగ సాక్ష్యాలు పారం చెబుతారు. కొందరు మృదవర్లు తిరగేసి కొట్టమంటారు. నావంటి చాదస్తులం యింకొక కొందరం అట్టి పాపానికి వొడిగట్టుకోం గాని, మా పార్టీల తరపు సాక్ష్యులు కూడా అబద్ధం చెబుతున్నారని యెరిగిన్నీ వూరుకుంటాం. యీలాటి అసత్యానికి అంగీకరించవలసి వస్తుందనే, నేను ప్రాక్టీసు చాలా తగ్గించు కున్నాను. క్రమంగా యీ వృత్తే మానుకోవడపు సంకల్పం కూడా వుంది.

గిరీ:— అందరూ తమవంటి వకీళ్లే అయితే, అసత్యం అన్నది వుండనే వుండదండి. వకాల్తీలో యింత అక్రమం వుందన్న మాట నేనెరగనండి. యేమైనా సహించ గలను గాని అసత్యం అన్నది సహించలేనండి.

సౌజ:— ఒక్క అసత్యంతో కుదరలేదు. సాధారణంగా వకాల్తీలో దురాచారాలు చాలా వున్నాయి. ఆంటినాచ్ లాగనే, ఆంటీ వకీల్ అని వక మూవ్‌మెంటు మన దేశంలో స్టార్టు చెయ్యడపు ఆవశ్యకత కలిగేటట్టు కనబడుతుంది. హెడ్ కనిస్టేబుది తప్పు కాదు దొంగ సాక్ష్యం కలిస్తేనే గాని కేసులు గెలియవు మీరు సత్య మార్గంలో తరిఫీదైన మనుష్యులు ఔటచేత, మీకు కేసులు నడిపించే మార్గాలు ఏహ్యంగా వున్నాయి.

గిరీ:— మరి మా అన్నగారి గతియేవిఁటండి?

సౌజ:— ఒక్కటే సాధనం వుంది. ఆ గుంటూరు శాస్తుల్లు యెవరో పోల్చి పట్టుగుంటే, యితర సాక్ష్యం అవసరం వుండదు.

గిరీ:— పట్టుపడే మార్గం యేదో తమరు కలవిస్తే మూడు లోకాలూ గాలించి అయినా పట్టుగుంటానండి.

సౌజ:— మీ యోగ్యతకు నాకు చాలా సంతోషంగా వుంది. మీలాంటి యెంగ్ మెన్ లావుగా వుంటే, మన దేశం బాగుపడును. మీ ప్రయత్నం సానుకూలం కాతగిన బందోబస్తు యావత్తూ నేను చేస్తాను. మీ స్వంత చిక్కులు కూడా వదిలినవి గనక మీరు వెంటనే బయలుదేరి వెతకడం ఆరంభించవచ్చును. యీ కారణం చేత మీ వివాహం పోస్ట్‌పోన్ కావలసి వొస్తుంది గదా అని మాత్రం విచారిస్తున్నాను.

గిరీ:— అట్టి విచారం తాము పడనక్కరలేదు. మా గురువుగారి ఉపదేశం డ్యూటీముందూ, ప్లెజర్ తరవాతానండి. అందులో నేను చిన్ననాటినుంచీ కొంచం కాన్‌సన్‌ట్రేషనూ, ఇంద్రియ నిగ్రహమూ అభ్యాసం చెయ్యడం చాతనూ, వొళ్లు మరిచి యెల్లప్పుడూ యేదో ఒక వ్యాపకంలో కొట్టుకుంటా వుండడం చాతనూ, స్త్రీ సుఖముల యెడల నాకు విముఖత లావండి. అందుచేతనే మా వాళ్లంతా నాకు నెపోలియన్ ఆఫ్ ఆంటీనాచ్ అని పేరు పెట్టారు. యీ జీవిత కాలమంతా సోషల్ రిఫారమ్ కింద వినియోగ పరుద్దామనే నిర్నయంతో వివాహం మాని మా గురువు గారి దగ్గిర లెఫ్టినెంటుగా ప్రవేశించానండి. బుచ్చమ్మయొక్క హృదయ మార్దవమూ ఆమె దురవస్థానైనై చూచిన్నీ, నా శిష్యుడి యందు నాకు వుండే ప్రేమాతిశయం చేతనున్నూ, ఆమె యందు కూడా ప్రేమాతిశయం నాకు కలిగి, ఆమెను వివాహం కావడముకు వొప్పుకున్నాను గానండి ఇంద్రియ సుఖముల నపేక్షించి కాదు ఆమె కూడా నన్ను ప్రేమించి, విధవా వివాహము కూడుననే నిశ్చయముతో నన్ను వివాహము కావడముకు అంగీకరించారండి గనక మా మారియేజీ అనేది, ట్రూలవ్ మారియేజీ గాని, సాధారణపు విడో మారియేజీ కాదండి

సౌజ:— మీ గురువు గారూ అలాగే వ్రాశారు గాని మీరు విడో మారియేజీ చేసుకుంటే మీ అన్న గారు మిమ్మల్ని పెంచుకోరేమో?

గిరీ.— తమ మాటను ఆయన అతిక్రమించబోరండి. ఒకవేళ ఆయన వప్పకపోతే, దత్తత వదులుకుంటాను గాని, ప్రాణసమానురాలైన బుచ్చమ్మను విడవనండి.

సౌజ·— ఆమె అదృష్టవంతురాలు.

గిరీ:— అట్టి స్త్రీరత్నము (చడి లేకుండా ఒక మనిషి మెట్లెక్కి వచ్చి ద్వారము దగ్గిర తనకు యెదురుగా నిలిచి వుండడము చూచి గిరీశం నిర్ఘాంత పోయి మాట మాని నోరు తెరచును. ఆ వైఖరి సౌజన్యారావు పంతులు కనిపెట్టి)

సౌజ:— యేవిఁటి అలా చూస్తున్నారు? (గిరీశం చూస్తున్న వేపు తానును దృష్టి తిప్పి, వచ్చిన మనిషిని చూసును.)

గిరీ:— యిట్టి స్త్రీరత్నము దొరికిన కారణం చేత నేనే అదృష్టవంతుణ్ణి అని భావిస్తాను అయితే "పరోపకారఃపుణ్యాయ। పాపాయపరపీడనం" అన్న న్యాయప్రకారం ఒకర్ని కాపాడి ఉపకారం చెయ్యడం ఉత్కృష్టమైన పుణ్యం. నిష్కారణంగా, వాడి మానాన్న వాడు బతుకుతున్న వాడికి అపకారం చెయ్యడం పాపానికి కారణం. గనుక మా అన్నయ్యని యెంత కష్టపడి అయినా నేను కాపాడడం విధి అని యెరుగుదునండి.

సౌజ — (కొత్తగా వచ్చిన మనిషితో) యెవరు మీరు?

కొత్త మనిషి:— జరూరు ప్రయోజనం కలిగి వచ్చానండి - వర్తమానం చేయకుండా నచ్చినందుకు క్షమించవలెను - కింద నౌఖర్లు కానరాలేదండి.

సౌజ:— రండి-కూచోండి.

గిరి:— (లేచి వెళ్లి ఒక కుర్చీతెచ్చి తన కుర్చీ పక్కను వేసి) దయచెయ్యండి.

కొత్త మనిషి — (కూచోక) అక్కర్లేదు.

సౌజ:— కూచోండి – (కొత్త మనిషి కూచొనును) తాము యెవరండి?

కొత్త మనిషి — నేనెవరో మనవి చెయక తీరదా అండి?

సౌజ·— యే కారణం చేతనైనా పేరు చెప్పడం యిష్టం లేకపోతే. చెప్పనక్కరలేదండి.

కొత్త మనిషి.— నేవచ్చిన పనికి, నా పేరుతో పని లేదండి. కొన్ని కారణముల చేత నా పేరు చెప్పడముకు వీలు లేదండి. క్షమించవలెనని ప్రార్ధన

గిరీ —షెక్స్పియర్ అన్నాడు కాడా అండి "వాట్సినెనేమ్?" అని? దానిని నేను చిన్న గీత ముక్కగా తర్జుమా చేశానండి "పేరులోన నేమి పెన్నిధి యున్నది" మన శాస్త్రాల్లో కూడా యెవరి పేరు వారు గట్టిగా ఉచ్చరించితే పాపవన్నారు. తమకు విశదమే.

కొత్త మనిషి:— మరి వొకరితో అయితే కల్పించి మారు పేరు చెప్పుదును. తమ చోట అబద్ధం ఆడజాలనండి.

గిరీ:— భోజరాజు ముఖం చూస్తే కవిత్వం పుట్టినట్టు, తమ ముఖం చూస్తే యెట్టి వాడికైనా నిజవేఁ నోటంట వొస్తుందండి

కొత్త మనిషి:— ఒకానొకరికి తప్ప.

గిరీ — "సచేమాన్ ఈజ్ టు బి పిటీడ్" అనగా అట్టి మనిషి వుంటే ఆ మనిషి యెడల మనం కనికరం కలుగజేసుకోవాలి — అంతే.

సౌజ:— అసత్యవఁనేది యెవరితోనూ ఆడకూడదు.

కొత్త మనిషి — మంచివారి యెడల మంచిగానూ, చెడ్డవారి యెడల చెడ్డగానూ, వుండమని మా తల్లి గారు ఉపదేశం చేశారు అంచేత తమతో అబద్ధవాఁడనన్నాను.

సౌజ.— మీ తల్లి గారు పూజ్యులే గాని, వారి ఉపదేశంలో మీరు మొదటి సగమే అవలంబించి కడం సగమూ మార్చి, మనం చెడ్డవారని అనుకునే వారి యెడల కూడా మంచిగా వుండుటకు ప్రయత్నము చేస్తే, దయాపరిపూర్ణుడైన భగంతుడు సృజించిన యీ లోకము మీకు మరింత యింపుగా కనపడుతుంది. మీకూ మీ పరిచయం కలిగినవారికీ మరింత సౌఖ్యము కలుగుతుంది. కాక మంచి చెడ్డలు ఏర్పర్చగలిగిన వాడు యెవడు? మంచిలోనూ చెడ్డ వుంటుంది చెడ్డలోనూ మంచి వుంటుంది.

గిరీ:— యేమి విలవైన మాటలు! ఒక చెడ్డ మనిషి వున్నాడనుకోండి. ఒకణ్ణి అనడవెందుకు? నేనే ఆ చెడ్డవాణ్ణి అనుకోండి. అట్టి చెడ్డవాడనైన నా యెడల మంచిగా వుండడమే యోగ్యత తమవంటి మంచివారి యెడల అంతా మంచిగానే వుంటారు. "అపకారికి నుపకారము నెపమెన్నక చేయువాడు నేర్పరి సుమతీ" అని కవి అన్న మాట పర్‌పెక్ట్ జెమ్ కాదా అండి?

సౌజ:— నా భావం మా బాగా ఉపన్యశించారు.

కొత్త మనిషి:— (సౌజన్యారావు పంతులుతో) తమ వాక్యం గురూపదేశంగా భావించి, యిటు మీదట చెడ్డవారి యెడల కూడా మంచిగా వుండముకు ప్రయత్నిస్తాను. తమ శిష్యరికం లభించడం నాకు పెన్నిధి. సత్పురుషుల దర్శనం సద్యోఫలం కలది. తాము మంచిలో చెడ్డ వుంటుందని శల విస్తిరి పరిపూర్ణమైన తమ మంచిలో చెడ్డలేదని వింటున్నాను.

సౌజ:— పరిపూర్ణమైన మంచి ఒక్క భగవంతుడియందే కలదు. నా చెడ్డ లోకవేఁవెఁరుగును ?

గిరీ:— మిషనరీ ఒరిజనల్ సిన్ అంటాడండి మనవాళ్లు దుష్కర్మ అంటారు దాం తస్సాగొయ్యా (బెగ్ యువర్ పార్డన్) ఆ ఒరిజినల్ సిన్, లేక కర్మ అనేది యెంత మంచివాడినైనా, యెంత కట్టుదిట్టమైఁనవాడినైనా రెక్క పట్టుకుని తప్పు తోవలోకి లాగుతుందండి. తమకు విశదము కానిది యేమున్నది ?

సౌజ:— "బలవానింద్రియగ్రామో విద్వాంసమపికర్షతి" అని గీత చెబుతూంది. యెవడి చెడ్డ వాడు దాచుకుని, మంచినే పైకి కనపర్చుతాడు.

కొత్త మనిషి.— ఒకానొకరు లేని మంచిని కూడా వున్నట్టు ప్రచురపరిచి లోకాన్ని భ్రమింప చేస్తారు.

సౌజ:— సత్యం. అందుచేతనే మంచి చెడ్డలు మనస్సే యెరగవలె గాని లోకమే వెరుఁగును అని అన్నాను.

కొత్త మనిషి — నటనవల్ల కొద్ది కాలవేఁ లోకానికి కళ్లు కప్పవచ్చును గాని నిడివి మీద బంగారాన్నీ, యిత్తడినీ లోకం యేర్చేస్తుందండి. (గిరీశంతో) యేమంటారు ?

గిరీ:— పంతులు గారికి నిద్రభంగవౌఁతుంది. మీరు వచ్చిన పనేదో —

కొత్త మనిషి — (సౌజన్యారావు పంతులుతో) స్వాభావికంగా మంచికి లోకం గుడ్డి, చెడ్డ వెతకడానికి బారెడు కళ్లు; గనక, చూస్చూసి, లోకం ఈయన మంచి వారు, అని నిర్ధారణ చేసిన తరవాత, వారు మంచివారు కాకతీరదండి—తమవంటి మంచివారు వల వేస్తే యెక్కడా కనపడడం కష్టం అండి. గనక తమ దర్శనం నాకు కావడంవల్ల యీ రోజు, నా జన్మానికల్లా సుదినంగా బావించి సంతోషిస్తున్నాను.

గిరీ.— సందేహవేఁవిఁటి !

సౌజ:— మంచిగా వుందావఁని ప్రయత్నిస్తున్నాను. అంతకన్న నా యందు యోగ్యత యేమీ లేదు. మీరు వచ్చిన పని చెప్పారు కారు.

గిరీ:— నేను కనుక్కుని తమతో ఉదయం మనవి చేదునా ?

సౌజ:— జరూరు పని మీద వచ్చిన వారూ, పేరు చెప్పని వారూ, మీతో వారి కార్యం చెబుతారా? మీది యెంత సత్య కాలం!

గిరీ:— వారికి నేనేమైనా సాయం చెయడానికి అవకాశం వుంటుందేమో అనీ, తమకు నిద్ర వేళైందనీ, మనవి చేసాను.

కొత్తమనిషి:— గిరీశం గారు లోకోపకారపరులు.

సౌజ:— మీకు కృతపరిచితులా?

కొత్త మనిషి:—వారిని యెరగనివారెవరండి?

గిరి:— వారు నాయందు వుండే దయచేత అలా శలవిస్తున్నారు గాని, నన్ను అంతా యెరగడానికి నేనే పాటివాణ్ణండి. అయినా తరుచుగా లెక్చర్లు యిస్తూవుండడం చాత, వీరి వంటి సత్పురుషులు నన్ను యెరిగివుండడం కద్దు; సంత్కరించడం కద్దు. వీరిని కూడా నేను చూచి వుందును. అందు చేతనే వీరు కనపడగానే, యెవరు చెప్మా. చూచినట్టుందే! అని కలవిల పడ్డాను. వారు కూలు ప్రచ్ఛన్నులై వుందామని నిశ్చయించుకున్నారు గనుక, నేను జ్ఞాపకం తెచ్చు కోడానికి ప్రయత్నం చెయ్యను; నేను పోయి పరుంటాను తాము ఉభయులు మాట్లాడుకోవొచ్చును.

సౌజ:— అలాగే చెయ్యండి.

గిరీ.— (సౌజన్యారావు పంతులుతో) నమస్కారం. (కొత్త మనిషితో) మీరు బ్రాహ్మలా?

కొత్త మనిషి:— కాను.

గిరీ:— (కొత్త మనిషితో.) అయితే, దాసోహం!— టు ది అన్నోన్ (నిష్క్రమించుతూ గుమ్మము దగ్గరకు వెళ్లి తిరిగి చూసి కొత్త మనిషిని బతిమాలుకున్నట్లు అభినయించి, వెళ్లను.)

సౌజ:— గిరీశం గారు కవి - మహాయోగ్యవైన చిన్నవాడు.

కొత్త మనిషి:— వితంతువులను పెళ్లాడడం, యాంటీనాచీ కూడా మంచికి అవశ్యకవేనా అండి?

సౌజ:— వితంతువులను, యిష్టమైతే పెళ్లాడవొచ్చును, లేకుంటే మాన వొచ్చును. మంచితో దానికి పని లేదు. గాని వేశ్యాసంసర్గ కలవాడు యెన్నడూ మంచివాడు కానేరడు.

కొత్త మనిషి:— అంతేనా అండి, లేక వేశ్యను చూడరాదు; వేశ్యతో మాటాడరాదు; వేశ్య పాట వినరాదు అని నిర్ణయం కూడా వున్నదా అండి?

సౌజ:— అలాటి నిర్ణయం వుంటే మరి మంచిది.

కొత్త మనిషి:— తమరు యాంటినాచ్ అనుకుంటాను

సౌజ:— ఔను.

కొత్త మనిషి:— (చిరునవ్వు నవ్వుతూ) గిరీశం గారూ యాంటీనాచే కదా అండి?

సౌజ:— మీకు తెలియదా? ఆయన యాంటినాచికి గురువు.

కొత్త మనిషి:— ఆయన నాకు కూడా గురువులేనండి?

సౌజ:— అలాగనా? నాకు చాలా సంతోషం

కొత్త మనిషి:— యీ విషయంలో చాలా కాలవాఁయి నాకు ఒక్క సందేహం వుండిపోయింది, క్షమిస్తే మనవి జేస్తాను.

సౌజ:— చెప్పండీ - తప్పేమి?

కొత్త మనిషి:— వేశ్యలను పాటకు పిలవకపోతే, వాళ్లు బతకడం యెలాగండి?

సౌజ:— పెళ్లి చేసుకుంటే సరి.

కొత్త మనిషి:— గిరీశం గారిలాంటి వారిని అనా తమ అభిప్రాయం.

సౌజ:— యేమి మాట అన్నారు! రేపో నేడో అయ్న ఒక పవిత్రమైన వితంతువును పెళ్లికానై యున్నారు గదా, వేశ్యనా పెళ్లాడుతారు?

కొత్త మనిషి:— జపాన్ దేశంలో గెయిషాలని వేశ్యలు వున్నారనీ, వాళ్లని గొప్పగొప్పవారు కూడా పెళ్లాడతారనీ యీ గిరీశం గారే కాబోలు చెప్పగా విన్నాను. జపాన్ దేశం గొప్ప దేశం అని అంటారండి?

సౌజ:— ఔను గాని, గొప్ప దేశంలోవున్న చెడ్డనే మనం అవలంబించాలా? గిరీశం గారు అట్టి అపవిత్రమైన పనికి ఇయ్యకొనరు.

కొత్త మనిషి:— అయితే పెళ్లిచేసుకో గోరిన వేశ్యలకు కోరతగిన వరులు దొరకడం యెలాగండి? లేక యెట్టివారైనా సరే అని తమ అభిప్రాయమా అండి?

సౌజ:— యీ సంగతి యింకా నేను బాగా ఆలోచించలేదు—వేశ్యలు విద్యలు నేర్చి, యితర వృత్తులవల్ల సక్కాలక్షేపము చెయ్యరాదా?

కొత్త మనిషి:— అట్లా చేస్తే, తమ వంటివారు వాళ్లని వివాహమౌదురా?

సౌజ:— యేం ప్రశ్న? నేను యెన్నడూ వేశ్యను పెళ్లాడను. నా యెత్తు ధనం పోస్తే వేశ్యను ముట్టను.

కొత్త మనిషి:— ప్రమాదం వల్ల వేశ్య శరీరం తమకు తగిలితే?

సౌజ:— (నవ్వుతూ) తగిలిన శరీరం కోసేసుకుంటాను విచిత్రమైన ప్రశ్న లడుగుతున్నారు!

కొత్త మనిషి:— వేశ్యజాతి చెడ్డ కావచ్చును. గాని తాము శలవిచ్చినట్టు, చెడ్డలో మంచి వుండకూడదా? మంచి యెక్కడనున్నా గ్రాహ్యం కాదా అండి?

సౌజ:— మంచి యెక్కడనున్నా గ్రాహ్యమే. గాని మీరు వచ్చిన పని చెప్పారు కారు?

కొత్త మనిషి:— నా పని మట్టుకు మిమ్మల్ని చూడడమే.

సౌజ.— చూడడానికి నిశీథ వేళ రావలెనా?

కొత్త మనిషి:— మీ పని మించిపోకూడదని అట్టి వేళ వచ్చాను.

సౌజ:— మించిపోయే పనులేవీ నా పనులు లేవే?

కొత్తమనిషి:— దురవస్థలో వున్న వారి పనులల్లా తమ స్వంత పనులుగానే యోచింతురని లోకులవల్ల విన్నాను. మరేం లేదు, అవధాన్లు గారి కేసులో గట్టి సహాయం చెయ్యగలిగిన వారి నొకరిని నేను యెరుగుదు నండి.

సౌజ:— అలాగైతే మిమ్మల్ని మా పాలిటు దేవుణ్ణిగా భావిస్తాం.

కొత్త మనిషి:— అంత మాట నాకు దక్కాలి గదా అండి?

సౌజ:— యేమి అలాగ అంటున్నారు?

కొత్త మనిషి:— మరేమీ లేదు. ఆ కార్యసాధనము ఒక వేశ్యవల్ల కావలసి వున్నది. అదీ చిక్కు.

సౌజ:— డబ్బు యిద్దాం.

కొత్త మనిషి:— ఆ వేశ్య ద్రవ్యానికి సాధ్యురాలు కాదండి

సౌజ:— అయితే మరేమి కోరుతుంది?

కొత్త మనిషి:— ఆమె కోరిక అసాధ్యమని తలుస్తానండి.

సౌజ:— అయినా యేమిటో చెప్పండి.

కొత్త మనిషి:— చెప్పితే మీకు ఆగ్రహం రావడమే కాని, కార్యం వుండ దనుకుంటానండి.

సాజ:— తనను వుంచుకోమంటుందా యేమిటి! అది యెన్నడూ జరిగే పని కాదు.

కొత్త మనిషి:— ఆ ముసలి బ్రాహ్మడి దురదృష్టం! మనవేం చెయగలవండి?

సాజ:— యెంత బుద్ధిహీనురాలు! అసంధర్భమైన యిలాటి కోరిక కోర తగునా? మీరెలా మోసుకొచ్చారు యింత అసంభావితమైన మాట?

కొత్త మనిషి:— వ్యవహార విషయములు మాట్లాడుతూన్నప్పుడు మంచైనా చెడ్డైనా ఉన్న మాటలు నాలుగూ అనుకోవడం విధాయకం గదండి. ఆ మనిషి తలకి తగని వెఱ్ఱి కోరిక పెట్టుకుంది అనే మాట అన్నం తినే మనిషలా యెరగడా అండి?

సాజ:— నేను మన్మధుణ్ణనా నన్ను వలిచింది?

కొత్త మనిషి:— మిక్కిలీ మంచివారని కాబోలు.

సాజ:— సాని దానికి మంచితో పని వుండదు. ఇది యేదో యెత్తైవుండాలి.

కొత్త మనిషి:— మృచ్ఛకటిక చదివిందేమోనండి.

సాజ:— వసంతసేన లాంటి మనిషి వెఱ్ఱి కవీశ్వర్ల కల్పనలో వుండాలి గాని లోకంలో వుండదు. యేదో యెత్తు. అందుకు సందేహం వుండదు— సాధనాంతరం లేదో?

కొత్త మనిషి:— తమరు ప్రశ్నలు అడుగుతారు. విన్న మాట మనవి చేస్తే ఆగ్రహిస్తారు. యేం సాధనం?

సాజ:— శ్రీకృష్ణుడి అనుగ్రహంవల్ల ఆగ్రహమనే వస్తువను చంపుకోవడ ముకు సదా ప్రయత్నం చేస్తున్నాను. స్థాలిత్యం కనపర్చారు. కృతజ్ఞుడను. చెప్పవలసినది చెప్పండి.

కొత్త మనిషి:— తమకు వుంచుకోవడం మనస్కరించకపోతే, తనను వివాహము కావచ్చునని కూడా ఆ మనిషి అభిప్రాయము.

సాజ:— మంచివారిని హేళన చెయ్యవలసినదని కూడా మీ తల్లి గారి ఉపదేశం కాబోలు?

కొత్త మనిషి:— మీ శ్రీకృష్ణుని మీద ఆన - మీ యెడల నాకు అమాయకమైన భక్తి కలదు. తమరి యెడల తృణీకారభావము నా హృదయమందు యెన్నడూ పుట్టదు. నమ్మండి. రాయభారి మోసుకు వచ్చే మాటలకు రాయభారిని తప్పు పట్టడం ధర్మం కాదు. యివి జరిగే మాటలని నేను మనవి చెయ్యలేదు: వున్న మాట మనవి చేస్తే, వకీళ్లు గనక వేశ్య పెట్టిన చిక్కు విప్పజాలకపోతారా అని మనవి చేశాను.

సౌజ:— వేశ్యలకు వకీళ్లు సమదంతా అనా? (నవ్వి) నేను మట్టుకు వోడిపోయినానని వొప్పుకుంటున్నాను. యెగతాళీలో దించకండి - వేశ్య డబ్బొల్లక పోదు. ద్రవ్యం కోరమనండి, ఆయనైనా యిస్తారు, నేనైనా యిస్తాను.

కొత్త మనిషి:— అందాకా యెందుకండి? తమ దాకా అక్కరలేదు, ఆ బ్రాహ్మడికి ఉపకారార్థం నేనే యిస్తును. ఆ మనిషి ద్రవ్యానికి సాధ్యురాలు కాదని మనవి చేశాను; నమ్మరా?

సౌజ:— అన్నట్టూ, మీరు గిరీశం గారి శిష్యులమంటిరి గదా? మీరు యాంటినాచ్ కారా? అయితే, వేశ్యవల్ల యీ భోగట్టా యావత్తూ మీకు యెలా వొచ్చింది? యిదంతా యెగతాళా? కుట్రా?

కొత్త మనిషి:— నమ్మనివారితో యేమి చెప్పను? యిది కుట్రా కాదు; యెగతాళీ కాదు నేను అక్షరాలా యాంటీనాచ్‌నే. వివేకలేశం వున్నవారు యెవరు యాంటినాచ్ కారండి? గాని, విధికృతం చేత నాకు వేశ్యాసంసర్గ తప్పింది కాదు.

సౌజ:— యేమిటో ఆ విధికృతం?

కొత్త మనిషి:— ఇది! (కొత్తమనిషి నెత్తిని వున్న పాగా తీసి జుత్తును జారవిడచి; వెనకకు తిరిగి తొడుగుకున్న కోటు విడచి, కప్పుకున్న శాలువ వలెవాటుగా వేసికొని సౌజన్యారావు పంతులు వేపు తిరిగి) నా వూరూ పేరూ అడిగితిరి. వూరు విజయనగరం; పేరు మధురవాణి!

సౌజ:— (మొదట ఆశ్చర్యమగ్నుడై, యోచన పైని కోపావేశము కలిగి నిలిచి) యేమి మోసము జరిగినది!

మధు:— గురువుల ఉపదేశం గురువులే మరవకూడదు. చెడ్డలో కూడా మంచి వుండవచ్చును కాక మంచి చెడ్డలు యేంచే వారెవరు?

సౌజ:— యేమి దగా!

మధు·— నిర్మలమైన అంతఃకరణతో వస్తిని. నిజం దేముడెరగవలె. దగా అని తోచినది; యేమి చెయ్యగలను? వెళతాను.

సౌజ — శీఘ్రంగా వెళ్లవచ్చును

(మధురవాణి పాగా కోటూ విడిచి గుమ్మము వరకు వెళ్లను)

సౌజ:— నిలు నిలు – (మధురవాణి తిరిగి వచ్చి, కొంచము యెడముగా యెదట నిలుచును)

సౌజ.— పాగా, కోటూ మరిచిపోయినావు

మధు — అంతేనా? మనసే మరచిపోయినాను, కొదవేవిఁటి? (తిరిగి రెండడుగులు వెళ్లను.)

సౌజ:— మాట!

మధు.— (తిరిగి చూసి) యీమాటు యేం మరిచానండి?

సౌజ — నువ్వు మరవలేదు, నే నే మరిచాను, లుబ్ధావధాన్లు గారి మాటేమిటి?

మధు — తమ మంచి లోకప్రసిద్ధమైనప్పటికీ, ఆయన యందు తమకు అట్టే అభిమానం భగవంతుడు పుట్టించలేదు.

సౌజ:— ఆయనను కాపాడడముకు న్యాయమైఁన పని యేమి చెయ్యమన్నా చేస్తాను. అనేక సంవత్సరములాయ, వేశ్య అన్నది నా యింటికి రాలేదే? నేను వేశ్యతో యెన్నడూ మాట్లాడలేదే? యీనాటికి వ్రతభంగమైనది గదా అని అపారమైన విచారములో మునిగివున్నాను.

మధు:— తమరు ప్రాజ్ఞులు: వ్రతభంగమేది?

సౌజ:— నిశి రాత్రి వేళ పడకింటిలో వేశ్యను పెట్టుకుని మాట్లాడడం కన్న యింకా యేమి కావలెను?

మధు:— తమరు నన్ను రప్పించ లేదే? వేశ్యలు పార్టీలైతే, వకీళ్లు కేసులు పట్టరో?

సౌజ:— పడతాం, పట్టం, యేమైనా నువ్వు పార్టీవైనా కావే?

మధు:— కాను – గాని మీపార్టీని కాపాడే మనిషిని. నేను యెవతెనైతేనేమి – నను చూడకూడదా? అది అలా వుండగా వేశ్యలము దేవాలయము లలో భగవంతుణ్ణి చూడడమునకు పోవచ్చును గాదా? సత్పురుషులైన తమవంటి వారి దర్శనమునకు మాత్రం నిరోధమా?

సౌజ:— "మంచివారు, మంచివారు" అని పలుమారు అంటూ వుంటే నాకు లజ్జగా వుంది. ఆ మాట మరి అనకు - చూడరావచ్చును గాని రాత్రివేళ పడకింట్లోనా!

మధు:— వేశ్యనని వర్తమానం చేస్తే పగటి వేళ చూతురో?

సౌజ:— నా శత్రువులు యెవళ్లో నిన్ను నా దగ్గిరకు పంపారు (నఖశిఖ పర్యంతం నిదానించి) యెంతటి వాళ్లైనా వుంటారు!

మధు:— అలాగైతే తమ మంచే తమకు శత్రువై ఉండాలి. మీ కార్యం నిర్వహించి డబ్బు ఒల్లనప్పుడు కుట్రా కూహకం లేదని నమ్ముదురా?

సౌజ:— అంత మంచిమనిషివి అయితే, పాపము ఆ బ్రాహ్మడికి ఉపకారం నీవు చెయ్యరాదా? మధ్య నాకు గండగత్తెరేమి?

మధు:— నేను మంచి దానవని నమ్మగలరా?

సౌజ:— ఆ బ్రాహ్మణ్ణి కాపాడితే నమ్మనా?

మధు:— అయితే, ఒక తుని తగువు మనవి చేస్తాను.

సౌజ:— అట్టే సేపు నువ్వు నా యెదట గానీ నిలిచి వుంటే, నువ్వు యే తగువు తీరిస్తే ఆ తగువుకు వొప్పుదల అవుతానేమో అని భయవేస్తూంది.

మధు:— (ముఖము పక్కకు తిప్పి) ఒక్క చిన్న ముద్దుకు కరువో?

సౌజ:— అంతటితో కార్యం నిర్వహిస్తావా?

మధు:— యేం జెయనూ, మరి?

సౌజ:— నా వ్రత భంగం చెయ్యడవేఁనా నీ పట్టుదల?

మధు:— ఆడుగు మెట్టుకు దిగానని మెప్పు లేదు గదా? యిష్టం లేని పని యేల చేయించవలె? శలవు. (రెండు అడుగులు వెళ్లను.)

సౌజ:— అగు (మంచము మీద కూర్చుని – దుప్పటీ కప్పుకుని) కూచో.

మధు:— కూచోను.

సౌజ:— వెయ్యి రూపాయలిస్తాను తీసుకుని బ్రాహ్మణ్ణి కాపాడు.

(మధురవాణి తిరిగీ వెళ్లబోవును.)

సౌజ:— వెళ్లకు – నీకు ముద్దా కావాలి? యేం వెఱ్ఱి మనిషివి! యేమి లాభం?

మధు:— నాకు తెలియదు.

సౌజ:— తప్పదూ?

మధు:— తప్పదనుకుంటాను.

సౌజ:— అయితే విధిలేక వొప్పుకుంటున్నాను. చిత్రం! వెయ్యి రూపాయల కంటె వక ముద్దు యెక్కువ విలవా? — సరే – నువ్వు చేసే సాయమేదో చెప్పు

మధు:—తెల్ల బియ్యం, పాటి మానికా – లుబ్ధావధాన్లు గారు వివాహమైన పిల్ల ఆడపిల్ల కాదు.

సౌజ:— (ఆశ్చర్యముతో) యేమిటీ!

మధు:— మరచితిని - అందుతో సంబంధించినవారికి యెవరికిన్నీ హాని రాకుండా కాపాడతావని శలవిస్తేనే కాని పేర్లు చెప్పజాలను.

సౌజ:— లేకుంటే చెప్పవా?

మధు.— చెప్పను.

సౌజ:— లుబ్ధావధాన్లుగారివల్ల యెవరికిన్నీ బాధలేకుండా కాస్తాను. ఆయనకు కాక ఇతరులు యెవరికైనా హాని చేసి వుంటే, నా వశం కాదు.

మధుర:— చాలును. యిహ చెబుతాను. కరటక శాస్త్రుల్లు గారు వారి శిష్యుడికి ఆడ వేషం వేశి పెళ్లి చేశారు.

సౌజ:— కరటక శాస్త్రుల్లా గుంటూరు శాస్త్రుల్లు!

మధుర:— అవును. కొంచం చిరి గెడ్డం అంటించుకున్నారు; అంతే భేదం—

సౌజ:— ఔరా? అతగాడి దారుణం!

మధుర:— అతనివల్ల తప్పులేదండి: అగ్నిహోత్రావధాన్లు గారి కూతురు ఆయన మేన కోడలు. ఆ పిల్లని లుబ్ధావధాన్లు గారికి యివ్వడానికి నిశ్చయమైన సంగతి తమకు విశదమే. ఆ సమ్మంధం తప్పించుటకు కరటక శాస్త్రుల్లు గారు యీ యెత్తు యెత్తారు. ఆయనకు మాత్రం హాని రానీకండి.

సౌజ: — ఔరా? యేమి చిత్రము! మేలుకున్నానా నిద్రబోతున్నానా?

మధుర:— నా పీజు యిచ్చి మరీ నిద్రపొండి.

సౌజ:— బీదవాణ్ణి యిచ్చుకోలేనే?

మధుర:— నాకు లోకంలో ధనవంతా అదే అనుకున్నానే?

సౌజ:— నీవు సౌగసరివి. ముద్దు చేదని కాదు. వ్రతభంగం గదా అని దిగులు.

(ముద్దు పెట్టుకొనబోవును)

మధుర:— ఆగండి.

సౌజ:— ఏమి?

మధుర:— నా వ్రతమో?

సౌజ:— యేమిటది?

మధు:— చెడని వారని చెడగొట్ట వద్దని మా తల్లి చెప్పింది.

సౌజ:— చెప్పితే?

మధుర:— అందుచేత, మిమ్మల్ని ముద్దు పెట్టుకో నివ్వను.

సౌజ:— కృతజ్ఞుడనై వున్నాను!

మధుర:— ఆ పుస్తకము నేను చూడవచ్చునా అండి?

సౌజ:— చూడు

(మధురవాణి పుస్తకము విప్పి చదువును.)

మధుర:— భగవద్గీతలు. యిది మంచివారు చదువే పుస్తకమా అండి?

సౌజ:— యిది చెడ్డవారిని మంచివారినిగా చేశే పుస్తకం

మధుర — దానిలో యేముందండి?

సౌజ:— అది చదివిన వారికల్లా విలవలేని గొప్ప స్నేహితుడు వొకడు దొరుకుతాడు.

మధుర:— యెవరండి ఆ స్నేహితులు?

సౌజ:— శ్రీకృష్ణుడు.

మధుర:— శ్రీకృష్ణుడు సానిదానితో కూడా స్నేహం కడతాడా అండి?

సౌజ:— శ్రీకృష్ణుడు తన్ను నమ్మిన వారితో అల్లా స్నేహం కడతాడు. పరమాత్మకు జాతి భేదం లేదు.

మధుర:— శ్రీకృష్ణుడు అంటీనాచి కాడా అండి?

సౌజ:— యేమి వెంకెవు!

మధుర:— అయితే యీ పుస్తకం చదువుతాను. చదివి మంచిదానను అవుతాను.

సౌజ:— కావలిస్తే ఆ పుస్తకం తీసుకు వెళ్లు.

మధుర:— కృతార్థురాలను – శలవా?

సౌజ:— (వెన్ను కుప్ప వేపు చూచి యోచించి) నవ్వు మంచి దానివి. యెవరో కాలు జారిన సత్పురుషుడి పిల్లవై వుంటావు. యీ వృత్తి మానలేవో? స్థితి లోపమా!

మధు:— దైవానుగ్రహం వల్ల లోపం లేదు. నా వృత్తియొక్క హైన్యత గుర్తెరుగుదును. సత్పురుషుల దయ సంప్రాప్తమైన తరువాత దుర్వృత్తి యేల వుంటుంది?

సౌజ:— (భగవద్గీతా పుస్తకము మీదనున్న శ్రీకృష్ణుని విగ్రహమును వేలున జూపి) సత్పురుషుడనే నామము సార్థకముగాగల యీ సత్పురుషుణ్ణి నీకు యిచ్చాను. ఆయన స్నేహం బలమైన కొలదీ మా బోట్లను తలచవు.

మధు:— అప్పటప్పట తమ దర్శనము చేసుకోవచ్చునా?

సౌజ:— (తటపటాయించును.)

మధు:— వృత్తి మానినా, మంచి—

సౌజ — అయితే రావచ్చును.

మధు:— కృతార్థురాలను, (పుస్తకము వక్షమున అని చేతులు జోడించి) శలవు!

సౌజ:— మరో మాట! (మధురవాణి ప్రశ్నార్థకముగా కనుబొమలెత్తి చూచును) నీకు గిరీశం గారి పరిచయం యెక్కడ?

మధు:— క్షమించండి.

సౌజ.— చెప్పవా?

మధు:— తాము చెప్పక తీరదని ఆజ్ఞాపిస్తే దాట గలనా ? పాపము ఆయనను బతకనియ్యండి.

సౌజ:— అతడి బతుకు మాట ఆలోచించుతున్నావు. వీడు అవ్యక్తుడైతే, పాపము ఆ బుచ్చమ్మ బతుకు చెడుతుంది. అది ఆలోచించావు కావు.

మధు:— (ఆలోచించి) అవును. ఆయన నాకు కొంత కాలం యింగిలీషు చదువు చెప్పేవారు. కొంత కాలం వుంచుకున్నారు కూడాను.

సౌజ:— యెన్నాళ్ల కిందట?

మధు:— మొన్నమొన్నటి దాకా.

సౌజ:— చిత్రం ! ఒక్క నిమిషము ఆగు (పైకి వెళ్లి గిరీశమును వెంటబెట్టుకుని వచ్చి) నెపోలియన్ ఆఫ్ యాంటి నాచ్ గారూ! యీమెను మీరు యెరుగుదురా ?

గిరీ:— కొంత కాలం కింద గిరీశం అనే ఫూలిష్ యంగ్ మాన్ వొకడు వుండేవాడు. మధురవాణి అనే ఆ బ్యూటిఫుల్ నాచి డెవిల్ ఒకతె వుండేది. వాడి దురదృష్టం వల్ల దాని వలలో చిక్కి, మైమరచి అంధకారంలో పడిపోయిన మాట సత్యము. గురువుల ఉపదేశం కొంత కాలానికి జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొని ఆ అంధకారంలోంచి వెలువడి గురువుల పాదములు చేరుకుని గతం కలగా భావించి, మరిచి, మంచి తోవలో పడ్డాడు. ఆ గిరీశవేఁ యీ గిరీశం – ఆ మధురవాణే యీ మధురవాణి! స్వర్గానికి ఒక్క చీడీ తరవాయిగా వున్న నన్ను నరకానికి లాగడానికి తిరిగీ యిక్కడ నా పురాకృతంవల్ల అవిర్భవించింది ! ఐ టర్న్డ్ అల్టుగెదరే న్యూ లీఫ్– పాపంలో కాలు జారి, పశ్చాత్తాపపడి, రిపార్మ్ అయినాను. నావంటి సిన్నర్‌స్‌ని సహాయం చేసి మంచివాళ్లని చెయ్యడం తమ బిరుదుగాని, బ్రతుకు చెరచడం న్యాయం కాదు. ఐ క్రేవ్ యువర్ మెర్సీ!

సౌజ:— యెన్నాళ్లైంది చీకట్లోంచి వెలుతురులోకి వురికి ?

గిరీశం:— (వూరకుండును.)

సౌజ:— (మధురవాణితో) నువు చెప్పగలవు.

గిరీశం:— యెన్నాళ్లైతేనేమండి ? ట్రూ రిపెంటెన్సుకు ట్వంటీ ఫోర్ అవర్సు చాలదా అండి ?

సౌజ:— ఔరా? నీలాంటి ఆషాఢభూతుల వల్ల నీ గురువు గారు యెంత సులభంగా దగా పడతారూ! అరె, నన్ను కూడా భ్రమింపజేస్తివే! నిన్ను మరి చేరనివ్వ వద్దనీ, బుచ్చమ్మను పూనాలో విడోజు హోముకు పంప మనీ మీ గురువు గారి పేర టెల్లిగ్రాం యిస్తాను. ఆమె చదువుకుని ప్రాజ్ఞురాలై తన యిష్టము వచ్చిన వారిని పెళ్లి చేసుకుంటారు. లేకుంటే మానుతారు. రిఫారము అయితినని గదా నీవు చెప్పితివి. నిజమైతే, కాలేజీలో ప్రవేశించి, పై పరిక్షలకు చదువుకో, నీ ప్రవర్తన బాగున్నంత వరకు ద్రవ్య సహాయం చేస్తాను. బుద్ధి తెచ్చుకుని బతుకు, మధురవాణిని డెవిలంటివే? నీవే డెవిల్. ఆమె నీ అయోగ్యత అయినా నొక్కి అడి గితే గాని చెప్పింది కాదు. వక సత్యకాలపు బ్రాహ్మడిని కాపాడడమే కాకుండా దుర్మార్గుడవైన నీ చేతిలో పడకుండా బుచ్చమ్మను కాపాడింది నాకు వక మహోపకారం కూడా చేసింది. గనుక, నా సంతోష మును తెలియచేయుటకు, యిదిగో ఆమెతో షేక్‌హాండ్ చేస్తున్నాను (షేక్‌హాండ్ చేయును) నెపోలియన్! తక్షణం యింట్లో నుంచి పైకిపో!

(గది గుమ్మం దాటి)

గిరీ:— డామిట్! కథ అడ్డంగా తిరిగింది.

(తెర దించవలెను.)

కన్యాశుల్కం ప్రదర్శనం చూసి, వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రి 1912 అక్టోబరు 24న గురజాడకు రాసిన ఉత్తరం నాటక ప్రదర్శనం "అద్భుతంగా వున్న" దనీ, "మెచ్చుకోని వారు లేరనీ", "సంతోష పడిన" వారిలో కందుకూరి వీరేశలింగం, న్యాయపతి సుబ్బారావు, రెంటాల వెంకట సుబ్బారావు, వాడుక భాషకు బద్ధవ్యతిరేకి జయంతి రామయ్య వున్నారనీ దానిలో రాశారు.

కన్యాశుల్కం ఒక అపూర్వ సృష్టి

కన్యాశుల్కం ఆధునిక భాషా సాహిత్యాల అపూర్వ సృష్టి; అది వాటి ఆది కావ్యం కూడా

ప్రజ లెరగని సంస్కృతంలో కావ్యాలు రాయడం, చదవడం 11వ శతాబ్దం వరకూ అలవాటై వుండేది. ఆ అలవాటును వదిలి రాసిన మొట్ట మొదటి తెలుగు మహాకావ్యం, ఆంధ్ర మహాభారతం. అంచేత పూర్వభాషా సాహిత్యాల విషయంలో, అది అపూర్వ సృష్టి. ఆ వొరవడిలో, చిన్న చిన్న మార్పుల్తో, భాషా సాహిత్యాలు ఎనిమిది శతాబ్దాలు సాగిపోయాయి.

పందొమ్మిదో శతాబ్దం చివర్లో, అంతకు ముందరి తీరు తెన్నుల్ని పూర్తిగా వొదిలిపెట్టి రాసిన మహాకావ్యం, కన్యాశుల్కం; కొత్త భాషా సాహిత్యాలకు వొరవడి అయిన ఆదికావ్యం.

పుక్కిటి పురాణ గాథల యితివృత్తాలు, పండితులకే కొరకరాని కొయ్యగా వున్న భాషా శైలి, ఉచితానుచితాల్ని పట్టించుకోని సంవిధానం, అవాస్తవాలు, అహేతుకాలు యథార్థ జీవితానికి పొసగనివి; కాబట్టి వాటిని పూర్తిగా వదిలిపెట్టి; యథార్థ జీవిత యితివృత్తంతోనూ, సహజం, సులభం అయిన వాడుక భాషతోనూ, ప్రగతి చింతనతోనూ— విలువైన సాహిత్య ప్రమాణాల్ని జతచేసి రాసిన కన్యాశుల్కం, కొత్త భాషా సాహిత్యాలకు నాంది అయ్యింది. ఆ విధంగా అది ఆధునిక యుగానికి ఆదికావ్యమయ్యింది.

తొలి దశకు పరిమిత శిష్టజన శ్రవ్యకావ్యమైన ఆంధ్ర మహాభారతం ప్రతినిధి అయినట్టుగానే, యిప్పటివరకూ సాగుతూవున్న రెండో దశకు— అంటే ఆధునిక భాషా సాహిత్యాల దశకు ప్రతినిధి, విశాల ప్రజానీకానికి అందుబాటులో వున్న దృశ్య కావ్యం, కన్యాశుల్కం.

అన్నిటికంటె ముఖ్యంగా, అది సామాజిక, సాహిత్య ప్రయోజనాల మేలు కలయిక.

శతాయుష్షు

కన్యాశుల్కం మొట్టమొదటి ప్రదర్శన 1892 ఆగస్టు 13న, విజయ నగరంలో జరిగింది. రాసిందెప్పుడో స్పష్టంగా తెలియదు. కాని తొలి

ప్రదర్శనకు ఐదేళ్ల ముందర రాయడం జరిగిందనుకోవడానికి అవకాశం వుంది[1]. నాటక కర్త గురజాడ వెంకట అప్పారావు వయస్సప్పటికి ముప్ప య్యేళ్లు. దీనికి ముందర, ఆయన తెలుగులో చెప్పుకోదగ్గదేదీ రాసినట్టు లేదు. తొలి ప్రదర్శన నాందీ ప్రస్తావనతో, ఆయన ఇంగ్లీషు కవిత్వ పరనా సక్తిని గురించీ, ఇంగ్లీషు రచనా వ్యాసంగాన్ని గురించీ మాత్రం చెప్ప బడింది.

ఈ నాటకం మొదటి ప్రచురణ 1897 లోనూ, రెండోది 1909 లోనూ జరిగాయి. మొదటి ముద్రణకు చాలా దిద్దుబాట్లు, పెద్ద మార్పులు, కూర్పులు చేశాక రెండోది వెలువడింది. తొలి ప్రదర్శనకు, తొలి ముద్ర ణకు మధ్యకాలంలో, దాని రచనకు ఉత్తేజన కలిగించిన విజయనగరం మహారాజు ఆనంద గజపతికి (1850 - 1897) అంకిత సమర్పణ జరిగింది

సుమారు శతాబ్దకాలంలో, కన్యాశుల్కం ముద్రణలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. ప్రదర్శనలు వేలసార్లు జరిగాయి. తొలి ప్రదర్శన జరిగిన 1892 నుండి యిప్పటి వరకూ అది మరుగున పడడం గాని, మరపున పడడం గాని జరగలేదు కన్యాశుల్కం యింత కాలమూ సజీవంగా నిల్చి వుంది.[2] భారత, భాగవతాల వంటి పూర్వకాలపు మహాకావ్యాలు తప్ప, ఏ కావ్యమూ యిటువంటి గౌరవం పొందలేదు.

కన్యాశుల్కానికున్న యింకో గొప్పదనం, దాని పండిత పామరజన రంజకత్వం. ప్రతివొక్క పాత్ర దాని తరహాకు వొక ప్రతీక. మాటలు

---

1 చూ కన్యాశుల్కం కృతి సమర్పణ.

2. కన్యాశుల్కాన్ని మొట్టమొదట ప్రదర్శించిన జగన్నాథ విలాసినీ నాటక సమాజం, దాన్ని ఎన్నిసార్లు ప్రదర్శించిందో తెలియదు. కాని గురజాడ 1908 సెప్టెంబరు 26న, ఆనంద గజపతి దత్తత తమ్ముడు విజయరామ గజపతికి రాసిన ఉత్తరాన్ని బట్టి, ఆ సమాజం ఆ తేదీకి దరిదాపుల్లో ప్రదర్శించినట్టు, విజయరామ గజపతి నాటకకర్తను ఆహ్వానించినట్టు, ఆయన పనుల వొత్తిడివల్ల వెళ్లలేక పోయినట్టూ తెలుస్తుంది

కన్యాశుల్కాన్ని "వందసార్లకు పైగా తెలుగు దేశం నానా ప్రాంతా ల్లోనూ . నేను ప్రదర్శించాను" అని అబ్బూరి రామకృష్ణారావు (1896 - 1979) దక్షిణ ఢిల్లీ గురజాడ స్మారక సంచికలో రాశారు దాన్ని వందసార్లకు పైగా ప్రదర్శించినట్టు స్థానం నరసింహారావు కూడా తెలిపారు. నటరాజ కళాసమితి (శ్రీకాకుళం) పాతికేళ్లలో 350 సార్లకు పైగా ప్రదర్శించినట్టు దాని రజతోత్సవ సంచిక (1980)లో ప్రకటించింది.

వేమన పద్యాల్లాగా నానుడులు, సూక్తులూ అయ్యాయి. ఇతివృత్తం తెలుగు దేశంలోని వొక కొద్ది ప్రాంతానికీ, తెలుగు ప్రజలలోని ఒక చిన్న విభాగానికీ చెందినదే అయినా, అది సార్వజనీనం అయ్యింది. విషయం నూరేళ్ల క్రితపుదే అయినా సార్వకాలీనం అయ్యింది. ఎ కొద్దిమందికో, ఏ కాలానికో చెందినదైనప్పటికీ, దాని హేతుబద్ధం, నైతికం, మానవతా పూరితం అయిన ప్రగతి భావాలూ, మనోహర శిల్పం యిందుకు కారణం.

నాటక కథలో ఎక్కువ భాగం జరిగిన చోట్లు, విజయనగరానికి చేరువగావున్న అగ్రహారాలు. కాలం, సుమారుగా ఒక శతాబ్దం క్రితం ఆ కాలంలోని తెలుగు దేశపు స్థితిగతులకు కన్యాశుల్కం ప్రతిబింబం, మాటలు అచ్చమయిన తెలుగు నుడికారాలకు ప్రతిధ్వనులు.

"పనికిమాలిన రెండు బాపన కుటుంబాల ఉదంతము వర్ణించి సార్వజనీనతను, తాత్కాలీన సమస్యలు రెండు మూడింటిని ప్రతిపాదించి సార్వకాలీనతను, మారుమూల కళింగ దేశములోని కుగ్రామములను చిత్రించి సార్వదేశీయతను సంతరించుకొనిన కన్యాశుల్క నాటకము ఈ విషయమున ఒంటరి — వేకువ జామున వేగుజుక్క వలె" అని సర్దేశాయి తిరుమలరావు "కన్యాశుల్క నాటకకళ" అన్న గ్రంథంలో, యి విషయాన్నే వేరు మాటల్లో చెప్పారు

పసితనంలో వున్న కన్నకూతుళ్లను, కాటికి కాళ్లు చాచుకొని వున్న ముసలి వాళ్లతో పెళ్లికి అమ్ముకునే దారుణ బుద్ధులు ప్రబలంగా వున్న పరిస్థితులు అప్పటివి. ఇప్పటి వరశుల్కాల దారుణ పర్యవసనాలకు తీసిపోనివి, అప్పటి కన్యాశుల్కాల దారుణ పరిస్థితులు. పరమమూర్ఖత్వం, ధనాశ కరడు కట్టివున్న ఒక అగ్రహారీకుడు (అగ్నిహోత్రావధాన్లు), దాదాపు ఎనభై ఏళ్ల తాతవయస్సున్న యింకో అగ్రహారీకుడితో (లుబ్ధావధాన్లు) పెళ్లికి తన పసిబిడ్డను (సుబ్బి) అమ్ముకోడానికి బేరం కుదుర్చుకుంటాడు, దీనికి ముందర పెద్ద కూతురికి (బుచ్చెమ్మ) యిటువంటి పెళ్లేచేసి విధవను చేశాడు. అయినా బుద్ధి రాదు. పిల్ల తల్లికి (వెంకమ్మ) యీ పెళ్లి ఎంతమాత్రమూ యిష్టం లేదు. తండ్రి తాంబూలం యిచ్చేశాను తన్నుక చావండని మొండికెత్తుతాడు. తల్లి నూతిలో దూకినా పెళ్లి సన్నాహాలు ఆగలేదు. ఈ దురవస్థ తప్పించడానికి పిల్ల మేనమామ (కరటకశాస్త్రి) పూనుకొని, చిత్రమైన పథకంవేసి పెళ్లి తప్పిస్తాడు. పెళ్లి వ్యవహారమంతా అభాసు పాలవుతుంది.

ఇంకోపక్క, ఒక దగాకోరు (గిరీశం) మాయ మాటలు నమ్మిన మొదటి కూతురు (బుచ్చమ్మ), విదవా వివాహం చేసుకోడానికి వాడితో లేచిపోతుంది.

మొత్తం మీద కద కొందరికి అడ్డం తిరిగినా, సుఖాంతం అవుతుంది. నాటకంలో కన్యాశుల్క వివాహం ప్రధాన విషయమైతే, విధవా వివాహ సమస్య అంతర్నాటకం; అంతర్లీనంగా వేశ్యా సమస్య.

నిడదవోలు వెంకటరావు మాటల్లో చెప్పాలంటే — "కన్యాశుల్క నాటకము కేవలము నాటకమే కాదు. అది యానాటి తెలుగు వారి రాజకీయ, సాంఘిక, సాహిత్య జీవనమునకు అద్దము వంటిది. సంఘములో కరడు గట్టిన దోషములనే కాక, ప్రాచ్య, పాశ్చాత్య నాగరికతా సంఘర్షణలో సంఘ పరిస్థితులు, చరిత్ర చక్కగా నిరూపించే ఒక విజ్ఞాన కోశము వంటిది, ఇది జీవద్భాషలో రచింపబడుట. ఇందులో అర్ధములేని పదాలకు, అవగాహన కాని భావాలకు చోటే లేదు. ప్రతిపదము, ఒక చరిత్రతో, ఒక అర్ధముతో తొణికిసలాడుచుండును."[3]

అప్పటి జీవితంలోని రకరకాల వికృతాలు, దుర్జనత్వాన్ని ప్రతిఘటించే సజ్జనత్వం కథా గమనంలో అడుగడుగునా ఎదురవుతాయి. చిత్రాతిచిత్రమైన సన్నివేశాలు, ఎన్నో తరహాల పాత్రలు ఆదినుండి అంతం వరకూ కళ్లకు కట్టినట్టు కనిపిస్తాయి పాత్రల పోలికలున్న వాళ్లు, బుద్ధిలో, నడతలో, — మనం స్వయంగా ఎరిగున్న వాళ్లకు పూర్వకులేమో అనిపిస్తారు. అంటరానితనాన్ని మించిన హిందూ సమాజ కఠిన శిక్షకు గురిఅయిన వేశ్యా వృత్తిలోని పాత్ర (మధురవాణి) చిత్రణ అక్షరాలా సాటిలేనిది; నాటకకర్తనే సమ్మోహితుణ్ని చేసింది సహజ సజీవ భాషలో అమాయకత్వం. చమత్కారం, అజ్ఞానం, మొరటుతనం, దగాకోరుతనం, పెంకెతనం, సౌజన్యం, పరోపకారబుద్ధివంటి వెన్నో మారుమోగుతూ వుంటాయి. నాటకం ముగిసే సరికి, పరమాద్భుతమైన ఇంద్రజాలం ముగిసినట్టనిపిస్తుంది. మనసులో మానవత్వం మొలకలెత్తుతుంది.

భాషా సాహిత్యాలు, సమాజం

నాటకకర్త ఉద్దేశించింది భాషా సాహిత్యాల ఆధునీకరణ, విప్లవీకరణే కాదు; సాహిత్యం సాధనంగా సమాజ ఆధునీకరణ, విప్లవీకరణ కూడా. ఇందుకు స్పష్టమైన అవగాహనతోనూ, గట్టి దీక్షతోనూ, ఆయన మొదలు పెట్టిన ఉద్యమానికి కన్యాశుల్కం నాంది వాచకం.

సాంఘికానుబంధంలేని భాషా సాహిత్యాలు, పునాదులులేని గాలిమేడలు. వాటి అంతస్సంబంధాన్ని, అనుబంధాన్ని నిరూపించడానికి గురజాడ సృష్టించిన అమర కావ్యం, మనోహర శిల్పం కన్యాశుల్కం.

---

3 మద్రాసు తెలుగు మహాజన సభ ఆరవ వార్షిక సంచిక, 1961 మార్చి.

సకల విషయాల్లాగానే భాష, సాహిత్యం సమాజ సృష్టి. సమాజం నుండి భాషా సాహిత్యాల్ని వేరు చేయడం, వాటి అంతస్సంబంధాన్ని భగ్నం చేయడమే. ఈ అక్రమం ఆదికాలం నుండి యిప్పటి వరకు అనేక విధాల సాగిపోతూనే వుంది. ఈ అపరాధాన్ని తప్పనిసరిగా నిషేధించ వలసిన అవసరాన్ని స్పష్టమైన అవగాహనతో నిరూపించడమూ, అందుకు మార్గ దర్శకంగా కావ్యాన్ని రాసి చూపడమూ గురజాడ పూనుకునే వరకు ఎవ్వరూ చెయ్యలేదు.[4]

ఈ సందర్భంగా గురజాడ 1911 జనవరి 12 న డైరీలో రాసిందాన్ని గమనించాలి "వీరేశలింగం పండితులు నిశ్చయముగా మహా పురుషుడు. సాహిత్యములో ఒక శాఖ చేసి, సంఘములో పురోభివృద్ధి పంథా లేవదీసిన వాడు" దీనినిబట్టి బుర్రా శేషగిరి రావు "సాహిత్య రచనతో సాంఘిక సేవ చేయడమనేది, అప్పారావు గారికి వీరేశలింగం గారి రచనల వల్ల స్ఫురించి వుంటుంది" అని, "శ్రీ గురజాడ అప్పారావు గారి డైరీలు" అన్న పెద్ద వ్యాసంలో వాఖ్యానించారు అయితే వీరేశలింగం సాహిత్యాన్ని సంఘ సంస్కరణోద్యమం ప్రచారానికి, ఆందోళనకూ సాధనంగా ఉపయోగ పెట్టగా, గురజాడ దానికి అపూర్వమైన కావ్యశిల్పాన్ని కూడా అమర్చారు. ఇదే కాదు. ఆయన కది "ఎవరిని సంతోష పెట్టడానికైనా వదులుకోలేని ప్రజలు ఉద్యమం" కూడా.

భాషా సాహిత్యాల సాంఘికానుబంధాన్ని కన్యాశుల్కం ఎలా చూపిందో తెలుసుకోడానికి, దాని రచనకు పూర్వ రంగాన్ని గురించి తెలుసుకోవలసి వుంటుంది

---

4. "క్లిష్టమైన సాంఘిక పరిస్థితులున్న ఆధునిక జీవితాన్ని నాటక కర్తలు పట్టించు కోవడం" లేదు అన్నది కన్యాశుల్కం రెండో కూర్పు పీఠికలో ఆయన చేసిన ఫిర్యాదు. దీనికి విపులీకరణ ఆనంద గజపతి దత్తత తమ్ముడు విజయ రామ గజపతికి ఆయన 1908 సెప్టెంబరు 28 న రాసిన ఉత్తరంలో యిలా వుంది "పుష్కలమైన అనంతమైన సంఘటనలతో నిండి వున్న ఎంతో గాంభీర్యమూ వైవిధ్యమూగల నేటి జీవితాన్ని వీక్షించక ప్రపంచ ప్రసిద్ధికెక్కిన ప్రాచీనకాల్పనిక కథలనుంచి రచయితలు ఎందుకు యితివృత్తాలు స్వీకరిస్తారో అర్థం కాక నాకు ఆశ్చర్యం వేసింది ఈ కారణాల వల్ల నేను వాస్తవ జీవితం నుంచి సమకాలీన యితివృత్తాన్ని స్వీకరించి దానిని తెలుగున వాడుక భాషలో నాటకంగా రూపొందించాను"

భాషాసాహిత్యాల వల్ల మేలు జరగడం లేదనీ, వాటిని నాగరికతా సాధనాలుగా చెయ్యాలనీ గురజాడ పదేపదే నొక్కి చెప్పారు. చూ. కన్యాశుల్కం రెండు కూర్పుల పీఠికలు. "అసమ్మతి పత్రం"

"నరమాంస విక్రయం"

కసాయి వాడు "యెక్కడో పుట్టిన పశుమాంసము విక్రయిస్తాడు. నీవు కడుపున పుట్టిన శిశు మాంసమును విక్రయిస్తున్నావు. నీ వ్యాపారము కంటె వాడిదే మంచిది."

కన్యాశుల్క వివాహాల కసాయితనాన్ని తెలియజెప్పతోన్న యీ మాటలు, గురజాడ అప్పారావు కన్యాశుల్క నాటకానికి పన్నెండేళ్లు ముందర (1880) వెలువడిన "కన్యాశుల్కము" అన్న అదే పేరుతోవున్న ఒక నాటిక పాత్ర సంభాషణలోనివి. కందుకూరి వీరేశలింగం (1848-1919) యీ నాటిక రాసి, తన "హాస్య సంజీవని" అన్న పత్రికలో ప్రచురించారు.

ఈ దుర్నీతిని నిరసిస్తూ, వీరేశలింగం "వివేకవర్ధని" అన్న తన యింకో పత్రికలో "కన్యాశుల్క ఖండన" అన్న వ్యాసం వొకటి 1880 మే నెల సంచికలో ప్రచురించారు. దాన్లో ఆయన రాసినవీ యీ దురాచారానికి తగ్గ మాటలే; " . లోకములో మాంస విక్రయము చేయువారు సహితము మనుష్యేతర జంతువుల మాంసమునే విక్రయింతురు గాని యీ దేశమునందలి బ్రాహ్మణ వేషధారులయి యున్న ఘోర రాక్షసుల వలె నరమాంస విక్రయము జేయుట కొడంబడరు. ఇది కేవలము నరమాంస విక్రయమే కాదు, తమ కడుపున బుట్టిన బిడ్డలనే నిష్కరుణులయి యమ్ముకొనుట. మాంస విక్రయమును జేయువారు జంతువును జంపి దాని మాంసమును అమ్ముకొందురు; మరణము వలన నిమిషములో దాని బాధ నివారణ మగును ఈ నరమాంస విక్రయమున కొడిగట్టుకొను క్రూరులో తమ బిడ్డల మాంసమును బ్రతికియుండగానే యమ్ముకొందురు అందువలన ఆ కన్నియలు యావజ్జీవితమును మితిమీరిన బాధననుభవించిన వారగుచున్నారు"[5]

పసితనంలో వున్న కూతుళ్లను కాటికి కాళ్లు చాచుకుని వున్న ముసలి వాళ్లతో పెళ్లి అమ్మకాలకు బేరసారాలు సాగించడ మొక్కటే కాదు, పుట్టబోయేది ఆడపిల్ల అవునో కాదో తెలియకపోయినా, ప్రసవానికి ముందర్నే

---

5. ఈ వ్యాసం ప్రస్తావన. వెంకటేశంతో గిరీశం అన్న మాటల్లో వస్తుంది. (గురజాడ కన్యాశుల్కం రెండో కూర్పు, రెండో అంకం, మొదటి స్థలం). "వీరేశలింగం పంతులు గారు కన్యాశుల్కం విషయమై రాసిన ఉపన్యాసం పైకి తీయ్. మావగారికి లెక్చరివ్వడానిక్కత్తి కరారీ నూరాలి" మొదటి కూర్పులోనూ యివే మాటలున్నాయి

వొప్పందాలు జరిగిపోయేవి.[6] వీరేశలింగం నాటికలో, వొప్పందం చేసు కుంటున్న తండ్రి "మొగపిల్లవాడు పుట్టినా, పుట్టిన బిడ్డ చచ్చినా, యిచ్చిన డబ్బు వదులుకోవలసిందే" అని కరాకండీగా షరతు పెడతాడు! ఈ నాటికలో "స్వాముల వారి" పవిత్రత కూడా ప్రస్తావన కొస్తుంది - "స్వాముల వారు ... పూర్వాశ్రమంలో అయిదేసి వందల రూపాయలు పుచ్చుకొని యిద్దరు కూతుళ్లను అమ్ముకున్న ముండా కొడుకు" అని!

ఈ నాటిక కంటె, వ్యాసం కంటె ఎంతో ముఖ్యమైనది, ఆయన "బాహ్మ వివాహము" (1880?) అన్న యింకో ప్రహసనం. ఈ ప్రహసనం "పెద్దయ్య పెళ్లి" అన్న పేరుతో ఆ రోజుల్లో ప్రసిద్ది కెక్కింది. తన కాలంలో సమాజంలో పాతుకపోయివున్న లెక్కలేనన్ని మూఢ విశ్వాసాల్నీ, దురాచారాల్నీ ఖండించడం కోసం, సర్వతోముఖంగా సంఘ సంస్కరణ కోసం మహోద్యమాన్ని నడుపుతూ వుండిన వీరేశలింగం హేళనా. ఆందో ళనా సాహిత్యంలో మొట్టమొదట చెప్పదగ్గది, "బ్రాహ్మ వివాహము."

కన్యాశుల్క వివాహాల దారుణ సమస్యను గురించి ఆయన రాసి, తన పత్రిక "హాస్య సంజీవని" లో (1878) ప్రచురించి, ప్రదర్శింపజేసిన యీ పెద్ద ప్రహసనం. గురజాడ కన్యాశుల్కం వంటి కళా ఖండం కాకపోయినా, ఆ కసాయి పెళ్లిళ్లతో పెనవేసుకొనిపోయివున్న అన్ని తరహాల దుర్నీతుల్నీ, మోసాల్నీ బట్ట బయలు చేసిన సమాచార సర్వస్వం.

కన్యాశుల్కం మొదటి కూర్పు పీఠికలో, గురజాడ "బ్రాహ్మ వివా హము" బ్రాహ్మణ వివాహాలకు సంబంధించిన సర్వవిషయాలను ప్రస్తా వించిందని తెలిపారు. అయితే సాని మేళం తతంగం, పెళ్లిభోజనాల దగ్గర గలభా, అలకలు, సంభావన బ్రాహ్మల దౌర్జన్యాలు, వితంతువు వ్యభిచారం మొదలైనవి వివరంగా ఏకరువు పెడుతూ పోవడం వల్ల కథాగమనం మందగిం చింది. తీవ్రమైన హేళన, నిరసన వ్యక్తమయ్యాయి గాని, సాహిత్య విలువలు లోపించాయి [7]

---

[6] "వింత అనిపించవచ్చునేమో కాని, కడుపులో వున్న బిడ్డలకోసం అప్పు డప్పుడు బేరసారాలు సాగేవి" (గురజాడ కన్యాశుల్కం మొదటి కూర్పు పీఠిక)

[7] ఈ విషయాన్ని కొంపెల్ల జనార్దనరావు (1907-1937) యిలాచెప్పారు: "వీరేశలింగం పంతులు వీలగుచోటనెల్ల ఒక ధర్మవిధిగా సంఘ సంస్కరణ భావములు పాత్రముల నోట యత్నతః పలికింపగా, ఈతని (గురజాడ) కావ్యముల పాత్రములు ఒక సహజ భావోద్రేకముతో ఈతని వలెనే, కావ్యౌ చిత్యము కుంటు వడక మెరుగు దేరునట్లు సంస్కారాశయములను వెలి బుచ్చును." ("ఆంధ్ర విజ్ఞానసర్వస్వం")

ప్రతిఘటన

"సొమ్ము పుచ్చుకొని తమ కన్యలకు వృద్ధులకును, అంగ విహీనుల కును, దరిద్రులకును విక్రయించి లాభము పొందెడి వారిని నిందార్హులుగాను పాప కర్ములుగాను గణించి యగౌరవముతో జూడక వారిని గూడ నందరితో సమానులుగనే జూచుచుండుటవలన బెరుగుచున్న యనర్థ మింత యంతయని చెప్పనలవిగాక యున్నది" అంటూ "బ్రాహ్మవివాహము" మొదటి ముద్రణ పీఠికలో వీరేశలింగం రాసింది. ఆ సమస్య ఆయన మనస్సునెంతగా వేధిం చిందో తెలుపుతుంది.

గురజాడ మహాపురుషుడుగా భావించిన వీరేశలింగాన్ని వేధించినట్టు గానే, ఆయనకు ఆప్తుడైన ఆనంద గజపతిని కూడా యీ దారుణ సమస్య వేధించింది.[8] ఆనంద గజపతి విశాఖ మండలంలో 1880 ప్రాంతంలో కన్యాశుల్క వివాహాల గురించి వివరాలు సేకరించారు. మూడేళ్లలో యిటు వంటి పెళ్లిళ్లు 1034 జరిగినట్టుగా భోగట్టా వచ్చింది.[9] కన్యాశుల్కం తొలి కూర్పును సమీక్షిస్తూ "అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి" 1897 మార్చి నెల సంచికలో, అటువంటి పెళ్లిళ్లు వంగోలు తాలూకాలో జరుగుతూ వున్నట్టుగా తెలిపింది.

లుబ్ధావధాన్లు వంటి ముసలి పెళ్లి కొడుకులకే కాదు, వెంకటేశం వంటి కుర్రవాళ్ల కూ్కడా డబ్బు పోస్తేనే కాని పెళ్లి జరగని పరిస్థితీ వుండేది. "కాసుకులోనై" మొదటి కూతుర్ని ముసలి వాడికి కట్టబెట్టి విధవని చేసింది చాలక, రెండో కూతుర్ని 18 వందల రూపాయలకు లుబ్ధావధాన్లుకి అమ్మి, ఆ డబ్బుతో కొడుక్కి (వెంకటేశం) పెళ్లి జరిపిస్తానని అగ్నిహోత్రావధాన్లు కరటకశాస్త్రితో తనప్రజ్ఞను చాటుకుంటాడు.[10] ఇంకోచోట, ధర్మసందేహం వచ్చి కరటకశాస్త్రి శిష్యుడు, తన కూతుర్నిచ్చి పెళ్లి చేస్తానన్న గురువు గార్ని "యన్ని వందలు పుచ్చుకొని కన్యాదానం చేస్తారేమిటి? అని

తన "కన్యాశుల్కస్థ గ్రామ్యభాషా వాద విమర్శనము"లో, కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి కన్యాశుల్కం" వీరేశలింగం కవిగారి ప్రహసనముల కంటె ప్రౌఢముగా నున్నదని నిస్సంశయముగా (జెప్పవచ్చును" అని చెప్పారు

గురజాడ "తీవ్రవాది అయిన సంస్కర్త కాదు. వీరేశలింగంలాగా ఆనాటి చెడుగులపైని గర్జించలేదు. వాటిని నవ్వుల పాలు చేశారు" అన్నది అబ్బూరి రావుకృష్ణారావు అభిప్రాయం (UNILIT గురజాడ శతవార్షిక సంచిక

8. చూ. కన్యాశుల్కం అంకితం.

చూ. మొదటి కూర్పు, పీఠిక

10 రెండోకూర్పు, రెండో అంకం, మొదటి స్థలం.

అడుగుతాడు.'' మంచం కింద దాక్కొని వున్నప్పుడు, రావప్పంతులుతో సంభాషణలో గిరీశం నోట ''కన్యాదానం'' అన్న మాట యింతకంటె రసవత్తరంగా ప్రయోగింప బడింది.[12]

ఈ దురాచారం ఎంత కాలంగా సాగుతూవున్నదో కాని — అగ్నిహోత్రావధాన్లు తన మేనత్తల్నే కాదు, ''మా తండ్రి మేనత్తల్ని కూడా అమ్మడమే జరిగిందష'' అంటూ యిటువంటి పెళ్లిళ్లు శిష్టాచారమని సౌజన్యారావుతో వాదనకు దిగుతాడు. వాళ్లంతా ''పునిస్త్రీ చావే చచ్చా'' రనీ, పూర్వకాలంలో విధవలంతా ''ఎంతో ప్రతిష్టతో'' బతికారనీ నొక్కి వక్కాణిస్తాడు పైగా ''ఇప్పుడు మీ లౌక్యుల్లో వెయ్యేసి, రెండేసి వేలు వరకట్నాలు పుచ్చుకుంటున్నారు కారండీ''[13] అంటూ ఎత్తిపొడుస్తాడు. అగ్నిహోత్రావధాన్లు ఎంతటి మహానుభావుడంటే — ''అల్లుడు (బుచ్చెమ్మ భర్త) చనిపోయినాడంటే అందువల్ల ఎంత లాభం కలిగింది. భూవు(ల కోసం దావా తెచ్చావా(లేదా?'' అని వాదిస్తాడు. దీన్ని అతిశయోక్తి అనుకోనక్కర లేదు; ఆ కాలపు యీ తరహా మనుషుల బుద్ధి యిలా వికసిస్తూ వుండేది కనుక. అగ్నిహూత్రావధాన్లుకి అన్నదమ్ముడి వంటి కామయ్య (బ్రాహ్మ వివాహంలోని కన్యాదాత) మనస్తత్వమూ యిటువంటిదే.' పెళ్లికొడుకు బహు ముసలివాడు, మహాబ్రతికితేపదియేళ్లు బ్రతుకుబాడు, పన్నెండేళ్లు బ్రతుకుబాడు గాని అంతకంటె ఎక్కువ బ్రతకడు. ఆ ముసలి ప్రాణం కాస్తా గుటుక్కుమనడం తోటే, అవతల అతగాడి ఆస్తి అంతా మనకే దక్కుతుంది'' అన్న దూరాలోచనలో వుంటాడు.

ఇంకో చోట, గిరీశం అగ్నిహోత్రావుధాన్లని బుట్టలో వేసుకోవడం కోసం కన్యాశుల్క వివాహాన్ని సమర్థించడానికి పూనుకొని, భూ ప్రపంచంలో కన్యాశుల్కం లేని పెళ్లే జరగడం లేదంటూ, ''డబ్బు పుచ్చుకుంటే నేమి, సరకులు పుచ్చుకుంటేనేమి, లేక ఇంగ్లీషు వాళ్లలాగ సెటిల్‌మెంట్‌చేస్తే నేమి .'' అంటూ వాదిస్తాడు ''[14] ''పెద్దపెద్ద పంతుళ్లు వారంతా యిలా చేస్తున్నవారేనా?'' [15] అన్నది గిరీశం చేసిన యింకో సమర్థన.

---

11. మొదటి కూర్పు, మొదటి అంకం, రెండో స్థలం.
12 ''నన్నడిగితే యిలాంటి లంజల్ని యిరవైమందిని కన్యాదానం చేతునే'' అని.
13. రెండోకూర్పు, ఆరో అంకం ఏడో స్థలం.
14. మొదటి కూర్పు, రెండో అంకం మొదటి స్థలం.
15. ఈ తర్కం రెండో కూర్పు, రెండో అంకం, మూడో స్థలంలో వివరంగా సాగింది. వరకట్నాల ప్రస్తావనా వుంది

ఈ పెళ్ళిళ్ల బండారం బయటపెట్టే కన్యాశుల్కంలోని మచ్చు తునక లివన్నీ

కన్యాశుల్కం రచనకు నేపథ్యంలో వున్నవి. యింతకు ముందర చెప్పిన వీరేశలింగం మూడు రచనలు, యిటువంటి పెళ్లిళ్ల గురించి ఆనంద గజపతి సేకరించిన సంఖ్యా వివరాలు, వాటిని అరికట్టేందుకు ఆయన ప్రతి పాదించిన బిల్లు.

కన్యాశుల్కం బిల్లు

ఒక శతాబ్దం క్రితం, అగ్రస్థానంలో వున్న ఒక సామాజిక విభాగంలో విలయతాండవం చేస్తున్న పరిస్థితు లిటువంటివి. కన్యాశుల్కాన్ని ఆనంద గజపతికి అంకితం చేస్తూ, నాటక కర్త తెలిపినట్టుగా "సామాజిక అవినీతి క్రిముల మయంగా వున్న దుర్భర దాస్యం నుండి స్త్రీ జాతిలోని ఒక అతి నిస్సహాయ విభాగాన్ని కాపాడేందుకు" ఆనంద గజపతి పూనుకున్నారు చట్టరీత్యా యీ అరిష్టాన్ని అరికట్టడానికి, మద్రాసు లెజిస్లేటివ్ కౌన్సిల్లో 1888 ఫిబ్రవరి నెలలో, ఆయన కన్యాశుల్కం బిల్లును ప్రతిపాదించారు[16] (ఆనంద గజపతి మద్రాసు శాసన సభలో ఆరేళ్లు, భారత శాసన సభలో మూడేళ్లు సభ్యుడు).

మతధర్మం అన్నసాకుతో, బ్రాహ్మల్లో బాలికల్ని అమ్ముకొనే దురా చారాన్ని సాగనివ్వకండా చెయ్యడం, యీ బిల్లు ఉద్దేశం.

దక్షిణ భారతదేశంలోని అనేక జిల్లాలలో యీ దురాచారం వ్యాపించి వుందని చెప్పుతూ, ఉదాహరణగా గంజాం, విశాఖపట్నం, గోదావరి, నెల్లూరు, గుంటూరు జిల్లాల్నీ, మద్రాసు నగరాన్నీ యీ బిల్లు పేర్కొంది హిందూ మతంలోని అన్ని కులాల తలిదండ్రులూ తమ కుమార్తెల్ని పెళ్లి నిమిత్తం అమ్ముకుంటున్నారనీ, యిది ఏటికేడు హెచ్చుతూ వుందనీ యీ బిల్లు తెలిపింది, దుష్ఫలితాల్ని వివరించింది. అవి: బాల్యం లోనే వైధవ్యం, దారిద్ర్యం బాల్యంలోనే తమ కుమార్తెలను వృద్ధులకు, రోగులకు యిచ్చి పెళ్లి చేస్తే, వారు విదవలవుతారన్న ఆలోచనలేని తలి దండ్రులు దురాశతో సరకులు అమ్మినట్టుగా తమ పిల్లల్ని అమ్ముతున్నారు. ఎవరు ఎక్కువ ధరయిస్తే వారికి అమ్ముతున్నారు. కొనడానికి డబ్బు చాలక పోతే అప్పు చేస్తున్నారు నిర్ధనుడైపోయిన భర్త చనిపోగా, భార్య దరిద్రు రాలవుతుంది. ప్రస్తుతం వున్న న్యాయచట్టం ప్రకారం, కన్యావిక్రయం నేరం కాదు ఇటువంటి వివాహాలు హిందూ ధర్మ విరుద్ధాలు ఇవి బాని

16 " Kanyasulkam Act of 1888."

సత్వపు చట్టాల కిందికి వస్తాయి. ఒక్క ఉత్తర సర్కార్ జిల్లాలలోనే, వెయ్యికి తగ్గకుండా కన్యాశుల్క వివాహాలు జరుగుతున్నాయి.

ఈవిధంగా బిల్లులో మొరపెట్టిందంతా అరణ్య రోదనం అయి పోయింది. బిల్లును ప్రభుత్వం ఎస్. సుబ్రహ్మణ్య అయ్యర్, పి. చెంచలరావు అన్న యిద్దరు భారతీయ సభ్యుల అభిప్రాయం కోసం పంపింది. వారు వ్యతిరేకతను తెలిపారు అందుకు వారు చెప్పిన కారణం— బాల్య వివాహాల వల్ల కన్యాశుల్క వివాహాలు జరుగుతున్నాయి. కాబట్టి, బాల్య వివాహాల్ని నిషేధిస్తే కన్యాశుల్క వివాహాలు జరగవు! వారి వ్యతిరేకతను ఆమోదించి, ప్రభుత్వం బిల్లును తిరస్కరించింది.

ఇటువంటి తటస్థ వైఖరిని —గోడ మీద పిల్లి పద్ధతిని. ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వం దేశీయుల మత, సాంఘిక విషయాల్లో తరచుగా అవలంబించేది. వధూవరుల వయోపరిమితిని నిర్ణయిస్తూ, పి. రత్నసభాపతి పిళ్లై 1898 జనవరి 28న మద్రాసు శాసనసభలో ప్రవేశపెట్టిన బిల్లును, పసిపిల్లల పెళ్లిళ్లను నిరోధించడానికి సి. జంబులింగం మొదలియార్ ప్రవేశపెట్టిన బిల్లునూ గవర్నర్-జనరల్ అంగీకరించడం లేదని 1898 ఆగస్టు 19న తెలియజెయ్యబడింది. అవి ప్రజాభిప్రాయానికి అతీతంగా వున్నాయట. ఇందుకు భిన్నంగా స్వదేశ సంస్థానమైన మైసూరు ప్రభుత్వం 1894 అక్టోబరు 5న ఆమోదించిన రెగ్యులేషన్ ప్రకారం, పసిపిల్లల పెళ్లిళ్ల నిరోధానికి (హిందువులకు మాత్రమే) పూనుకొంది దానిని అతిక్రమించిన వారికి జరిమానా, ఖైదుశిక్ష విధించబడతాయని తెలిపింది.

కన్యాశుల్క వివాహాల దుష్ఫలితాలు

ఆనంద గజపతి కన్యాశుల్క వివాహాల దుష్ఫలితాలు కొన్నిమాత్రమే తెలిపారు కాని అవి యింకా చాలా వున్నాయి ఆయన చెప్పిన వాటికంటె అవి దారుణమైనవి. వీరేశలింగం బ్రాహ్మ వివాహంలోనూ, గురజాడ కన్యాశుల్కంలోనూ అవి తమ వికృత రూపాల్ని చూపుతాయి — తండ్రి వయసో, తాత వయసో వున్న భర్తలకు భార్యలయిపోయిన పిల్లలు యుక్త వయసు రాక ముందరే విధవలయిపోవడం, శరీర వాంఛలకు తట్టుకోలేక కాలు జారడం, లేదా గిరీశం వంటి మోసగాళ్ల మాయ మాటలు నమ్మి లేచిపోవడం, గర్భధారణం, అప్రతిష్టను తప్పించుకోవడానికి ఆత్మహత్య, లేదా గర్భస్రావం, బెడిసి కొడితే ప్రాణహాని, శిశుహత్యలు, పుట్టింటో, అత్తింటిలోనూ యావజ్జీవ బానిసత్వం వంటివి

సూచన ప్రాయంగా వీటిలో కొన్ని గురజాడ కన్యాశుల్కంలో ప్రస్తావింపబడ్డాయి. కన్యాశుల్క వివాహాల వల్ల బాల్యంలోనే విధవలైపోయి

తరవాత వ్యభిచారానికి దిగిన పూటకూళ్లమ్మ, మీనాక్షి పాత్రల ద్వారా గురజాడ విషాద పర్యవసనాల్ని చిత్రించారు. (కన్యాశుల్క వివాహ యితి వృత్తంతోనే ఆయన రాసిన పద్యకావ్యం "పూర్ణమ్మ" ఆత్మహత్యతో ముగుస్తుంది).

ఘోరాపరాధాలుగా చూడవలసిన కన్యాశుల్క వివాహాలు, ఆనంద గజపతి బిల్లు తిరస్కరింపబడ్డాక యింకో పద్దెనిమిదేళ్లు, చట్టవిరుద్ధం కానివి గానే చెలామణీ అయ్యాయి. కన్యాశుల్క వివాహానికి చేసుకునే వొప్పందం అవినీతితో కూడినదనీ, అది పౌర పాలనా విధానానికి విరుద్ధమైనదనీ తీర్పు చెప్పి, 1906లో మద్రాసు హైకోర్టు ఫుల్ బెంచ్ యిటువంటి పెళ్లిళ్లు సాగకండా ఒక అడ్డు కట్టివేసింది.[17]

"అశాంతి" భయం, తీవ్ర జాతీయవాదుల వ్యతిరేకత

కన్యాశుల్క వివాహాల వంటి దురాచారాలు, ఇంగ్లీషు పాలకుల సంస్కారానికి భిన్నమైనవీ, వ్యతిరేకమైనవీ అయినా, వాటిని అరి కట్టడానికి ప్రభుత్వం జంకేది. బాల్య వివాహాల్ని నిషేధించాలన్న బిల్లులు మద్రాసు శాసన సభ ముందుకు వచ్చినప్పుడు, అవి ప్రజాభిప్రాయానికి అనుగుణమైనవి కావన్న కారణం చెప్పి, గవర్నర్ జనరల్ అడ్డుతగలడం యింతకు ముందర చెప్పబడింది. సహగమనం (భర్త శవంతో భార్య సజీవ దహనం) నిషేధానికి ఎంతోకాలం జాప్యాలు, తటపటాయింపులు జరిగాక కాని, ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వం వొప్పుకోలేదు. తక్కిన విషయాల్లో ఎలా వున్నా, సామాజిక, మత విషయాల్లో ఇంగ్లీషు పాలకులు దేశీయుల్లో "అశాంతి"ని కలిగించడానికి యిష్టపడేవారు కారు.[18]— ముఖ్యంగా 1857 తిరుగుబాటు తరవాత. ఇదే కాదు, అభ్యుదయ కరమైన సంఘ సంస్కరణ కార్యాలకు, ఛాందసులతో పాటుగా, బాలగంగాధర తిలక్ వంటి

---

17 ఈ తీర్పు సంఘ సంస్కరణకు గట్టి అండగా వుంటుందని, కన్యాశుల్కం రెండోకూర్పు పీఠికలో గురజాడ ప్రశంసించారు

18 వితంతు వివాహాల నిరోధానికి వ్యతిరేకంగా చట్టం చెయ్యమని కోరుతూ 1888 డిసెంబరు 31న (ఆనంద గజపతి బిల్లు ప్రతిపాదించిన సంవత్సరం) గంజాం జిల్లానుండి 39 మంది హిందూ వితంతువులు వైస్రాయికి విజ్ఞప్తి పంపారు. (వీరేశలింగం మొదట వితంతు వివాహం జరిపించింది 1881 డిసెంబరు 11న). వితంతు వివాహాల పట్ల వ్యతిరేకత వల్ల ఆత్మహత్యలు, శిశుహత్యలు జరుగుతున్నాయని, కాబట్టి చర్యతీసుకోమనీ, తటస్థ వైఖరి.

తీవ్ర జాతీయ వాదుల వ్యతిరేకత కూడా వుండేది. అయినా ఆంధ్ర దేశంలో వీరేశలింగం, ఆనంద గజపతి, గురజాడవంటి వారిలాగా; యిటు వంటి సామాజిక అవినీతిని నిర్మూలించడానికి, దేశంలో యితర ప్రాంతాల్లో ముఖ్యంగా బెంగాల్లో, కొంతవరకు బొంబాయి రాష్ట్రంలో సంఘ సంస్కర్తలు ప్రయత్నాలు, ఆందోళనలు సాగిస్తూ వుండేవారు. ఛాందసుల తీవ్ర ప్రతిఘటన ఎదురైనా, వారు దీక్షా దక్షతలతో సంఘ సంస్కరణ కోసం ఉద్యమిస్తూ వుండేవారు.

ఇదంతా గురజాడ కన్యాశుల్క రచనకు నేపథ్యం. ఇటువంటివి అప్పటి సమాజంలోని స్థితిగతులు. ఆ సమాజంలోని తిరోగామి, పురోగామి శక్తులకు మధ్య జరుగుతూ వుండిన సంఘర్షణకు ప్రతిబింబం, యీ నాటకం; గురజాడ యితర సాహిత్యమున్నూ.

ఇటువంటి పరిస్థితుల్లో "తూర్పు బల బల తెల్లవారెను ... చదల చీకటి కదల బారెను." అందువల్ల "యెక్కడనొ ఒక చెట్టు మాటున నొక్క కోకిల పలుక సాగెను."[19]

తెలుగులో క్రొత్త భాషా సాహిత్యాలకు ప్రతీక, యీ కోకిల

ఇంగ్లండు నుంచి వచ్చిన ఈస్టిండియా కంపెనీ వ్యాపారస్తుల వల్లా, ఆ తరువాత భారతదేశం పాలనాధికారం చేజిక్కించుకొన్న ఇంగ్లండ్ ప్రభుత్వం వల్లా రాజకీయ దాస్యం దాపురించింది; ఆర్థికంగా దేశం అపార నష్టానికి గురి అయ్యింది. కాని చిత్రమేమిటంటే — దేశాన్ని కొల్లగొట్టుక పోవడానికీ, దాని మీద తమ పెత్తనం రుద్దడానికీ వచ్చిన ఇంగ్లీషు పాలకులు ఉద్దేశించని పెద్ద మేలొకటి దేశీయులకు జరిగింది. ఆ మేలు వల్ల, గురజాడ తన గీతంలో చెప్పినట్లు తూర్పు బల బల తెల్లవారడమూ, చదల చీకటి కదల బారడమూ జరిగాయి

ప్రగతి భావాల ప్రభావం

జర్మనీలో మతాధిపతుల నిరంకుశాధికారాన్ని ధిక్కరించి, మత సంస్కరణకు, జర్మన్ భాషోద్ధరణకు, స్వతంత్ర భావాల వ్యాప్తికీ దారి

అవలంబించవద్దనీ ఆ వితంతువులు కోరారు పౌరులకు సంబంధించిన యిటువంటి విషయాల్లో జోక్యం కలిగించుకోవడం యిషంలేక, ప్రభుత్వం ఎటువంటి చర్యా తీసుకోలేదు. (చూ A Rare Document on Social History/ Widow's Petition/ By M. Muniratnam/ Reprint from. ITIHAS/ Journal of A. P. Archives. vol. V. No. 1, 1977)

19. "ముత్యాల సరములు", "ఆంధ్ర భారతి." 1910 జూలై సంచిక.

చూపిన మార్టిన్ లూథర్ (16వ శతాబ్దం) భావ సంచలనం, ఇటలీలో మొదలై యూరప్ ఖండ మంతటికే వ్యాపించిన పునరుజ్జీవనోద్యమం (15 - 17 శతాబ్దాలు), ఇంగ్లండ్‌లో వచ్చిన పారిశ్రామిక విప్లవం (18వ శతాబ్దం); స్వాతంత్ర్యం, సమానత్వం, సహోదరత్వం అన్న మహత్తరాదర్శాలను ప్రతిధ్వనించిన ఫ్రెంచి విప్లవం (1789 – 1794) యూరప్ అంతట్లోలాగానే ఇంగ్లండ్‌లోను క్రొత్త నాగరికతను, విజ్ఞానాన్ని, హేతు చింతననూ ప్రవేశపెట్టాయి. భూస్వామ్య నాగరికత తిరోగమనం, వర్తక, పారిశ్రామిక నాగరికత పురోగమనం యూరప్ అంతటా, ఇంగ్లండ్‌లోనూ మొదలయ్యాయి

ఈ లాభాన్ని స్వార్థాని కుపయోగ పెట్టుకుంటూ ఇంగ్లీషు, ఫ్రెంచి, పోర్చుగీసు, డచ్చి దేశాల వ్యాపార సంస్థలు వర్తకం కోసమని భారత దేశంలో అడుగుపెట్టి, ఏకు మేకైనట్టుగా, యిక్కణ్నే తిష్టవేశాయి. ఈ వ్యాపార సంస్థలు దేశంలోని రాజులతోను, తమలో తామూ అధికారం కోసం ఎడతెరపి లేకుండా చాలా కాలం ఘోర యుద్ధాలు సాగించాక, చివరికి ఇంగ్లీషు ఈస్టిండియా కంపెనీది పైచేయి అయ్యింది.

1857లో భారతీయ సిపాయిల తిరుగుబాటుతో మొదలై, దేశవ్యాపిత స్వాతంత్ర్య సమరంగా పరిణమించిన పెద్ద ముప్పునుండి తప్పించుకున్నాక, ఇంగ్లీషు వర్తక ప్రభుత్వ సంస్థ నుండి ఇంగ్లండ్ ప్రభుత్వం పాలనాధికారాన్ని చేజిక్కించుకొంది; రాను రాను కట్టుదిట్టమైన ప్రభుత్వ వ్యవస్థను స్థాపించుకొంది. ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వం తన చెప్పు చేతల్లో వున్నా స్వతంత్ర సంస్థాలనబడే వందల లెక్కలోని నానాగోత్రాల రాజ్యాలను నామమాత్రంగా అట్టిపెట్టి, ఒకే కేంద్రీకృత ప్రభుత్వ వ్యవస్థను నెలకొల్పుకొంది

రాజకీయంగా లాటసాటి చర్య లిలా సాగిస్తూ, ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వం ఈస్టిండియా కంపెనీని మించి ఎదురులేని ఆర్థిక దోపిడిని కొనసాగించింది. దేశంలోని పత్తివంటి ముడి పదార్థాలు కారు చవక ధరలకు కొని, వాటిని పొగ వోడల మీద ఇంగ్లండ్‌కు తరలించి; అక్కడ యంత్రాలతో తయారైన బట్టలు మొదలైన వర్తకపు సరకుల్ని భారతదేశానికి దిగుమతిచేసి ఆర్జించిన విపరీత లాభాల పెట్టుబడితో, ఇంగ్లండ్ సాటిలేని పారిశ్రామిక దేశం — సామ్రాజ్యవాద దేశం కూడా అయ్యింది. ఈ దోపిడివల్ల, భారతదేశంలో చేతి వృత్తులు జీవనాధారంగా వున్న లక్షలాది మంది పేదలు నిరుపేదలు, నిరాధారులూ అయ్యారు. ఈ డొంక తిరుగుడు పద్ధతి కంటె, భారతదేశపు ముడిపదార్థాల్ని అక్కణ్నే వర్తకపు సరకులుగా తయారు చేస్తే,

ఎక్కువ లాభసాటిగా వుంటుందని భారతదేశంలోనే యంత్రాల స్థాపన మొదలుపెట్టింది.

ఆ రోజుల్లో జీవితం

ఈస్టిండియా కంపెనీ, ఆ తరవాత విక్టోరియా రాణి ప్రభుత్వం పరిపాలన సాగించే కాలం, భారత దేశంలో భూస్వామ్య వ్యవస్థ సర్వత్రా వ్యాపించి వున్న కాలం. ఆ కాల పరిస్థితుల ప్రతిబింబాలు కన్యాశుల్కంలో ఎన్నో కనిపిస్తాయి.

అప్పటి ప్రజల అభాగ్య విధాతలు రాజులు, జమీందార్లు, భూస్వాములు, వీరందరి దళారులు. దారిద్ర్యం, కరువు కాటకాలు, అవిద్య, అజ్ఞానం, కుల, మత వ్యత్యాసాలు, వైషమ్యాలు, దొంగల దండుల దండయాత్రలు, బాల్య వివాహాలు, కన్యాశుల్కాలు, శకునాలు, భూతవైద్యాలు — యిటువంటి వాటన్నిటితో యీసురోమంటూ ప్రజలు దినదిన గండంగా బతుకులు యీడ్చుకు వెళ్లే పరిస్థితులు. నగరాల సంఖ్య అతి స్వల్పం. పల్లెలు కొల్లలు. పొరుగు పల్లెలతో తప్పితే సామాన్య జనానికి సంబంధ బాంధవ్యాలుండవు. ఎక్కడ ఉత్పత్తి అయ్యింది అక్కణ్నే అనుభవం రోడ్లు, రవాణా సాధనాలు అల్పాతి అల్పం. అందువల్ల వాణిజ్యం, రాకపోకలు కూడా. తమ వస్తువుల్ని యితర చోట్లకు పంపడం, యితర చోట్ల నుండి తమకు లేనివి తెచ్చుకోవడం దుస్సాధ్యం. తక్కువ కులాల వాళ్లు, ఆడవాళ్లు చదువు అక్కరలేని వాళ్లు. స్త్రీ యావజ్జీవితమూ పరాదీనురాలు, వంటింటి కుందేలు. ఉంపుడు కత్తెల్ని పెట్టుకోవడం గొప్పదనానికి చిహ్నం. ధనికులకు, పెద్ద కులాల వాళ్లకు అణగి మణగి వుండడం విధాయకం. అన్నిటికీ కర్మ సిద్ధాంతం రక్తంలో రక్తం వంటిది.

సాహిత్యం జీవితానికి సంబంధించింది కాదు. (జానపద సాహిత్యానికి అటువంటి సంబంధం కొంతైనా వుండేది కాని, దాన్ని సాహిత్యం అనరు.) పండితులు కాని వారికి సాహిత్యం గగన కుసుమం అది దేవుళ్లమయం, శృంగారాల నిలయం దాన్లో వున్నది కుల వ్యవస్థను, దైవ భక్తిని, రాజభక్తిని, అభూత, అసత్య, అహేతు కల్పనల్ని నమ్మమనే వస్తువు. ఆధునిక జీవితానికి పనికి వచ్చే శాస్త్రాలు, సాహిత్యం లేవు, అసలు మూడొంతుల ముప్పాతిక మందికి చదువే రాదు.

వ్యవసాయ సాధనాలు కర్ర నాగలి, ఎడ్లు, జలాధారం వర్షం, బావులు, చెరువులు. అవి ఎండితే జనం మలమల మాడి చావడం, నీరున్న చోట నుండి పారుదల ఏర్పాట్లు వుండవు. రవాణాకు పల్లకీలు, గుర్రాలు

ఎడ్ల బళ్లు, పడవలు, వోడలు — యివి బీదాబిక్కీకి అందవు. కూలివాళ్ల ద్వారా అంచెల మీద ఉత్తరాల బట్వాడా అన్ని పనులూ చేత్తనే. అంచేత ఏ పనీ వేగంగా జరగదు, ఎక్కువగా జరగదు.

దేశంలో మర యంత్రా ల్లేవు. ధాన్యం బియ్యం కావడానికి సాధనాలు రోళ్లు, రోకళ్లు. రాతి తిరగలి పిండి చేసే సాధనం, నూనె తయారీ కఱ్ఱ గానుగతో. బట్ట రాట్నాలు, మగ్గాలతో.

తెల్లవాళ్ల పద్ధతుల్ని చూసి, మెలమెల్లగా జడ జీవితం నుండి దేశీయులు మేలుకోవడం మొదలయ్యింది. వాళ్ల యంత్రాల్ని, ఉత్పత్తి పద్ధతుల్ని చూశారు. పరాయి ప్రభుత్వం ఎన్ని ఆటంకాలు కల్పించినా, దేశీయుల్లో ధనికులు యంత్రాలు దిగుమతి చేసుకున్నారు జాతీయ పరిశ్రమకు అంకురార్పణ జరిగింది. ఈ పోటీదార్లు, భారతీయ పెట్టుబడిదారీ వర్గంగా రూపొందుతూ వచ్చారు, స్వార్థానికి పరార్థం — దేశాభిమానం — తోడయ్యింది. "జల్దుకొని కళలెల్ల నేర్చుకు దేశి సరుకులు నింపవోయి" అని గురజాడ చెప్పింది దీన్ని గురించే.

వర్తకానికీ, తన ప్రభుత్వ రక్షణ కోసం - అంతకంటె సైన్యం తరలింపుకూ అవసరమైన రోడ్లు, రైళ్లు, పొగ వోడల వంటి రవాణా సాధనాలూ; సమాచార ప్రసారం కోసం తంతి, తపాలా వ్యవస్థలూ దేశమంతటా ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వం సాలె గూడులా అల్లిక చేసింది.

దేశీయుల్లో పరాయి పాలనపట్ల వినయ విధేయతలు సాధ్యం కాదు కాబట్టి, 1857లో వచ్చిన విపత్తువంటివి రాకుండా, దేశీయుల అసంతృప్తి చెలియలి కట్ట దాటకండా వుండేందుకు; అంచెలు వారీగా స్వపరిపాలన ప్రసాదిస్తానన్న భ్రమలు కలిగిస్తూ, 1885లో భారతీయ సంపన్న వర్గాల, ఉన్నత విద్యావంతుల మితవాద రాజకీయ సంస్థ, ఇండియన్ నేషనల్ కాంగ్రెస్ స్థాపనను ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వం ప్రత్యక్షంగానూ, పరోక్షంగానూ ప్రోత్సహించింది

పాత, కొత్తల సంఘర్షణ

దోచుకోడానికి ఖండాంతరాల్లోంచి వచ్చిన పరాయివాళ్లు మాత్రమే పరిపాలనా చక్రాన్ని తిప్పడానికి చాలరు. ఇంగ్లీషు వారి సామ్రాజ్య పరిభాషలో "నేటివ్స్" అనబడే భారతీయులు వేలు, లక్షల లెక్కలో యిందుకు అవసరం. వాళ్లు తమకు అణగి మణగి వుంటూ స్వామి కార్యం నెరవేర్చాలి. సబబు, సందర్భమూ లోపించి వున్న స్వంత విద్యాబుద్ధులకు బందీలైవున్న నేటివ్స్ తమ విద్యాబుద్ధులు నేర్చిన వాళ్లయి వుండడం తప్పనిసరి, అందు

కోసం ఇంగ్లీషు పాఠశాలలు ప్రారంభించి, భారతీయులకు ఆధునిక విద్యను నేర్పాలి. ఈ పథకంలో అంతర్భాగంగా, ఇంగ్లీషు ఉద్యోగులు భారతీయ భాషలు నేర్చిన వాళ్లయి వుండాలి, భారతీయుల జీవితం తెలిసిన వాళ్లయి వుండాలి. ఈస్టిండియా కంపెనీ రాజ్యం చేస్తోన్న కాలంనుంచీ వున్న యీ పథకం, ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వ ప్రత్యక్ష పరిపాలన మొదలయ్యాక, త్వరిత గతిని అమలుజరపబడింది.

ఈ దూరాలోచన దురాలోచనే అయినా, ఇంగ్లీషు భాషా సంపర్కం భారత దేశానికి మేలు చేసింది. పనికి మాలిన పాత చదువులు, అవి తల కెక్కించే పాత బుద్ధుల నుంచి బయటపడి; ప్రయోజనకరం, హేతుబద్ధం అయిన కొత్త సంస్కారం అలవడడానికి ఇంగీషు విద్య ఉపకరించింది. వర్తక సంస్థ చేతిలో నుంచి దేశ పరిపాలనను తన చేతిలోనికి తీసుకున్న వెనువెంటనే, 1858లో ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వం కలకత్తా, బొంబాయి, మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయాల్ని స్థాపించడం దేశంలో కొత్త విద్యాసంస్కారాల వ్యాప్తికి పెద్దగా దోహదకారి అయ్యింది. కంపెనీ ఏలుబడి కాలంలోలాగా చెదురు మదురుగా కాకండా, దేశమంతటా చిన్నవీ, పెద్దవీ స్కూళ్లు, కాలేజీలూ ప్రారంభింపబడ్డాయి. వీటికి తోడుగా, క్రైస్తవ మిషనరీలు యూరప్ దేశాల నుండి కొల్లలుగా అందుతోన్న డబ్బుతోనూ, ప్రభుత్వ ప్రోత్సాహంతోనూ విరివిగా విద్యాశాలలూ, ఆసుపత్రులు కూడా పెట్టడానికి పూనుకొన్నారు.

పైని పేర్కొన్న పురోగమనశీలమైన యూరోపియన్ మహోదాత్త మాల భావాలు, ఆ భావాల ప్రభావంవల్ల రూపొందిన జీవన సరళిని అల వర్చుకొన్న ఇంగ్లండుతోనూ, ఆ దేశపు భాషతోనూ ఏర్పడిన యీ విధమైన సంపర్కం, భారత దేశానికి సనాతనత్వం నుండి నూతనత్వానికి రహదారి అయ్యింది. అహేతుకాల్ని, నిరాధారాల్ని తరతరాలుగానూ, శతాబ్దాలు, సహస్రాబ్దాలుగానూ నిజాలని నమ్మి, వాటిని జీవన విధానంగా చేసుకుని జడబుద్ధు లయిపోయిన వారికి హేతుబద్ధం, ప్రగతి శీలం అయిన ఇంగ్లీషు విద్యా సంస్కారాలు కొత్త చూపును, కొత్త చైతన్యాన్ని యిచ్చాయి.

అయితే యీ సత్ఫలితాలు ఉన్నత విద్యావంతులకు మాత్రమే పరిమితమై వుండేవని చెప్పనక్కరలేదు. ఈ నాటికీ నిరక్షరాస్యతదే పై చేయిగా వున్నప్పుడు, వకటిన్నర శతాబ్దాల క్రితం విద్యాస్థాయి ఎలా వుండేదో ఊహించుకోవచ్చును. కొద్దిమంది ఉన్నత విద్యావంతుల్లోనైనా నవ చైతన్యాన్ని రగుల్కొల్పిన ఇంగ్లీషు విద్యాబోధన తీరును గురించి, ఆ

విద్యాలాభాన్ని పొందిన గురజాడ తన డైరీలో[20] నమోదు చేసినది తెలుపుతుంది. దాన్ని బట్టి, ఇంగ్లీషు భాషా బోధన పరిపాలనా యంత్రం అవసరాలకు ప్రధానంగా పరిమితమై వుండేదని తెలుస్తోంది. యూరప్ అంతటా పునరుజ్జీవనోద్యమం భావాల ప్రభావం విజృంభించి వుండగా, యీ దేశంలో అటువంటి ఫలితం కలగక పోవడానికి — అనేక యితర విషయాలతో పాటుగా, విమర్శనా దృష్టితో విద్యాబోధన జరగకపోవడం, స్వతంత్ర యోచనా శక్తి కలిగించేదిగా బోధనా క్రమం వుండక పోవడం కారణాలని గురజాడ విమర్శించారు.

ఇదే విషయాన్ని కన్యాశుల్కం రెండో కూర్పు పీరికలోనూ ఆయన ప్రస్తావించి, ఏభై ఏళ్లుగా విశ్వవిద్యాలయ విద్య, పాశ్చాత్య సంస్కృతి ఆధిపత్యమూ సాగుతూవున్నా సాహిత్య రచనా స్థాయి యింత తక్కువ మెట్టులో వుండడం అబ్బురమనిపిస్తుందనీ; మన కళాశాలల్లో ఇంగ్లీషు సారస్వత బోధన తప్పుగా జరగడమే యిందుకు కారణమని చెప్పాలనీ; ఇంగ్లీషు ఆచార్యులు, విద్యాశాఖాధికారులు దేశ భాషల్లో కృషి చేయడం తమ విధి అని భవించనంత కాలం మంచి పరిస్థితులు నెలకొనవేమోననీ ఆయన అభిప్రాయపడ్డారు.

అయినా, గురజాడ తన రచనలు అనేక చోట్ల ఇంగ్లీషు విద్యాలాభాన్ని ప్రశంసించారు. "కన్నుకానని వస్తుతత్త్వము కాంచ నేర్పరు లింగిరీజులు ; కల్ల నొల్లరు; వారి విద్యలకరచి సత్యము నరసితిన్" ("ముత్యాలసరములు") అనీ; "విద్యల నెరయనించినయాంగిలేయులు" (ఢిల్లీకి ఐదవ జార్జి రాక సందర్భంగా రాసిన గీతం, 1912) అనీ ప్రశంసించారు. లోలోతులకు పాతుకపోయివున్న సనాతన భావాల ప్రతిఘటనకు, నూతనభావాల ప్రాచుర్యానికీ బాషా సాహిత్య రంగంలో తాను సాగిస్తోన్న పోరాటాన్ని సూచిస్తూ, "కొత్త మిన్కుల తెలివి పటిమను మంచిచెడ్డల మార్చితిన్" ("లంగరెత్తుము", 1914 సెప్టెంబరు) అని చెప్పిన దానిలో ఇంగ్లీషు విద్యవల్ల తాను పొందిన లాభాన్ని తెలిపారు. దేశంలోని పాత చదువుల ప్రసక్తి కూడా, ఆయన రచనల్లో చాలాచోట్ల సూటిగానో, వ్యంగ్యంగానో వచ్చింది — "పుస్తకంబులలోని మాటలు విస్తరించుచు, ననుభవమ్ముల తత్త్వ మెరుగక, శుకములగుదురు వొట్టి శాస్త్రజ్ఞుల్" ("లవణరాజు కల"), "కవుల కల్పన కలిమి నెన్నో వన్నె చిన్నెలు గాంచు వస్తువు లందు వెట్టి పురాణ గాధలు నమ్మ జెల్లునె పండితుల్" ("ముత్యాల సరములు") వంటివి. పుస్తకాల్లోని మాటలు

20. చూ "శ్రీ గురజాడ అప్పారావు గారి డైరీలు." బుర్రా శేషగిరిరావు. డైరీ తేదీ 1895 ఏప్రిల్ 5.

ఏకరు పెడుతూ, అనుభవాల (వాస్తవాల) తత్త్వం ఎరక్కుండా చిలుక పలుకులు పలకడం పాత చదువుల పద్ధతి. అర్థం, మూలభావం జోలికి పోకుండా "వేదాధ్యయనం" జరుగుతుంది కదా కన్యాశుల్కంలో వేద పండితుడు అగ్నిహోత్రావధాన్లు, తెలుగు పద్యాలు అర్థం చెప్పకుండా చోఫేస్తారా అని అడిగితే, వేదంలాగా భట్టీయం (కంఠోపాఠం) చేయిస్తారని గిరీశం ఎత్తిపొడుస్తాడు.

ఇటువంటి వాటి వల్లనే "మంచి గతమున కొంచమే" నని గురజాడ సూత్రప్రాయంగా చెప్పడం జరిగింది. కొత్త చదువుల్ని "కొత్త మిన్కులు"గా — కొత్త వేదాలుగా మెచ్చేంత వరకూ ఆయన వెళ్లారు ప్రయోజనం, ప్రగతి దృష్టితో చూస్తే యిది అతిశయోక్తి కాదు కూపస్థ మండూక స్థితిలో వున్న భారతీయులు విశాలమైన యదార్థ ప్రపంచాన్ని చూడగలిగింది, యీ "కొత్త మిన్కుల తెలివి పటిమ" వల్లనే దానివల్లనే వొకప్పుడు మంచి అనుకున్న దాన్ని చెడ్డగా మా చెడ్డ అనుకున్నదాన్ని మంచిగానూ మార్చ గలిగా నని ఆయన ప్రకటించారు.[21] అందుచేతనే "వెఱ్ఱి పురాణ గాదల" భ్రమ నుండీ, "కవుల కల్పన వన్నె చిన్నెల" నుండీ, యిటువంటి వాటినన్నిట్నీ తల కెక్కించుకొని తెచ్చి పెట్టుకొన్న బుద్ధి జాడ్యజనితోన్మాదంనుండీ సమాజాన్ని మేలుకొల్పే కన్యాశుల్కం వంటి నవ్యసాహిత్య అపూర్వ సృష్టి అవసర మయ్యింది.

"ఇంగ్లీషు చదువులు"

గురజాడకు కొంత ముందరా, ఆయన జీవిత కాలంలోనూ "ఇంగ్లీషు చదువులు" దేశమంతటా వ్యాపిస్తూ వచ్చాయి ఇందువల్ల జరిగిన మేలును గురించి, యింతకు ముందర ప్రస్తావింప బడింది. కాని ఇంగ్లీషు "మ్లేచ్ఛ భాష". అందువల్ల దాన్ని సహించని వాళ్లు చాలామంది వుండేవాళ్లు. దాని ద్వారా అలవడే ఆధునిక విద్యాసంస్కారాలు, సనాతనులకు సహించరానివిగా వుండేవి కాని చిక్కేమిటంటే, అది రాజభాష ఆ భాష ద్వారానే అనేక వ్యవహారాలు జరుగుతాయి. "పొట్ట కూటికి"[22] అవొక ఆధారమయ్యింది. అంతే కాదు, అది నేర్చిన వాళ్లు పెద్ద రాజోద్యోగులవుతారు. పెద్ద రాబడి వస్తుంది అందుచేత, యిష్టమున్నా, లేకపోయినా, సనాతనులు తమ పిల్లల్ని ఇంగ్లీషు చదువులో పెట్టక తప్పడం లేదు.

---

21 "కొత్త మిన్కుల తెలివి పటిమను మంచి చెడ్డలు మార్చితిన్" "(ముత్యాలసరం)".

22 "పొట్ట కూటికి నేర్చు విద్యలు..." అంటూ ఒక గురజాడ పాత్ర నిరసిస్తుంది

ఈ రాగ ద్వేషాలు రెంటినీ కన్యాశుల్కం ప్రతిధ్వనిస్తుంది, గురజాడ యితర రచనలు కూడా.

వెధవింగ్లీషు చదువులంటూ అగ్నిహోత్రావధాన్లు చీటికీ మాటికీ తిట్టిపోస్తాడు. ఇంగ్లీషు చదువు తమకు "అచ్చిరా"దని అతని గట్టి నమ్మకం. అతని బంధువుల కుర్రాణ్ణొకణ్ని ఇంగ్లీషు చదువులో పెడితే, "వూష్ణం వొచ్చి మూర్డోజుల్లో కొట్టేసింది," చెప్పిద్దామని అనుకుంటూవుంటే, యింకొకడికి "చచ్చినంత ఖాయిలా" చేసింది. "ఈ వెధవ యింగ్లీషు చదువు నుంచి బ్రాహ్మణ్యం చెడిపోతూంది. దేవబాషలాగా భోజనాల దగ్గిర కూడా ఆ మాటలే కూస్తారు. సంధ్యా వందనం, శ్రీసూక్త పురుష సూక్తాలు తగలబడి పోయినాయి" అంటూ నిప్పులు తొక్కుతాడు. "వేదం ఎనభై రెండు పన్నాలు దమ్మిడీ ఖర్చు లేకుండా" తను చదివితే, తన కొడుకు యింగ్లీషు చదువుకోసం మెరక పొలం సిస్తంతా ఖర్చయి పోతోంది. ఇలా జరుగుతూ పోతే, "ఆ పైన చిప్పా దొప్పా పట్టుక బయల్దేరాలి."

కాని అతని భార్య వెంకమ్మకు కొడుక్కి యింగ్లీషు చదువు చెప్పించాలన్న ఉబలాటం యింతా అంతా కాదు. తన కళ్ల ఎదట గొట్టికాయలాడిన కుర్రాడొకడికి ఇంగ్లీషు చదువు మూలంగా మునసబు ఉద్యోగం అయ్యింది. "మన వాడికో మునసబీ ఐనా, పోలీసు పనైనా రుణాలిచ్చి అగ్రహారం భూవుఁలన్నీ కొనేస్తాడు" — అదీ అసలు రహస్యం! అటువంటి ఇంగ్లీషు భాషను చెవులారా వినాలని ఆవిడ కోరిక. "మా అబ్బాయి మీరు ఒక్క పర్యాయం ఇంగిలీషు మాట్లాడండి బాబూ" అంటూ అబ్బాయి అయ్యవారు గిరీశాన్ని వేడుకొంటుంది. డబ్బు ఖర్చయి పోతోందని చిర్రూ బుర్రూమంటోన్న భర్తతో "మీకంత భారమని తోస్తే మావాళ్లు నాకు పసుపూ కుంకానికిచ్చిన భూవమ్మేసి కుర్రాడికి చదువు చెప్పిస్తాను" అని ఎదురు తిరుగుతుంది కాని, తన పట్టుదల వదిలిపెట్టదు.

అగ్నిహోత్రావధాన్లుకి ఎల్లప్పుడూ మాటల్లో వున్న వ్యతిరేకత, ఆలోచనల్లో వుండదు. కొడుక్కి "హైకోర్టు వకాల్తీ దాకా చదువు" చెప్పిస్తానంటాడు, వెర్రికోపం రానప్పుడు. అంతే కాదు, "నాకు ఇంగ్లీషు తెలియక పోవడం చాలా చిక్కొచ్చింది" అని అతని చింత, కోర్టు కాగితాలు చదవలేక పోతున్నందుకు. అయితే, "యీ తెల్లవాళ్లు చేసే విద్యలన్నీ మన గ్రంథాల్లోంచి ఎత్తుకెళ్లినవే. యీ రెయిళ్లూ గియిళ్లూ యావత్తు మన వేదంలో వున్నాయిష" అని, తన దిగులులోంచి కోలుకుంటాడు. "వున్నాయిష" అని మాత్రం అనగలడే కాని వున్నాయని గట్టిగా చెప్పలేడు. తన వేదాధ్యయనం "భట్టీయం" వేసిన చదువు — దాన్లో వున్న దేమిటో తన కెలా తెలుస్తుంది?

ఇంకో సందర్భంలో అగ్నిహోత్రావధాన్లుకి, కొడుక్కి గిరీశం ఇంగ్లీషు పాఠం చెపుతూ వుంటే వినాలనిపిస్తుంది. ఆ పాఠంలో తండ్రి దేవుడి తరవాత దేవుడన్న మాటలు విని ఉబ్బిపోయి, "మొత్తం మీద మీ యింగ్లీషు చదువు మంచిదిలాగే కనబడుచున్నది. భాష భేదం గాని మన ముక్కలే వాళ్లవిన్నీ" అని ఆ భాషకు యోగ్యతా పత్రం యిస్తాడు!

కోర్టు పక్షి రావప్పంతుల్ది యింకో తరహా. "నేనే చిన్న తనంలో యింగిలీషు చదివుంటే జడ్జీల యెదట పెళ పెళ లాడించుందును" అని ప్రకటిస్తాడు. అంతతో ఆగక, "నాకు యింగిలీషే వొస్తే, దొరసాన్లు నా వెనకాతల పరిగెత్తరా?" అన్నది ఆ శృంగార పురుషుడి ధీమా.

పాత చదువులకు కాలం చెల్లిపోయిందని గ్రహించిన సనాతనులూ లేకపోలేదు వేదం చదివిన లుబ్ధావధాన్లు "వేదము వొక దమ్మిడీ యివ్వదు. ఇంగ్లీషు చదువుకొండి" అని ఉపదేశిస్తాడు,[23] వేద పఠనం సాగిస్తోన్న కరటక శాస్త్రి సంభావన కోసం వచ్చాడనుకొని

ఇంగ్లీషు చదువు గర్వకారణంగా కూడా వుండేది రెండుసార్లు మిడిల్ స్కూలు క్లాసు పరీక్షలో తప్పిన వెంకటేశం గురించి కరటకశాస్త్రి శిష్యుడుకి "వెంకడికింగిలీషొచ్చునని యేం గర్రాగా వుంది" అని యీర్ష్య సంస్కృత కావ్యం చదువు మధ్యలో ఆపేసి, "యీ చదువిక్కడితో చాలించి గిరీశంగారి దగ్గిర నాలు గింగిలీషు ముక్కలు నేర్చుకుంటాను" అని తనలో తాను గొణుక్కుంటాడు. గురువు ఇంగ్లీషు చదువు చెప్పిస్తానంటే ఎగిరి గంతేసినంత పనిచేస్తాడు. ఇంగ్లీషు చదువు మోజు అంతటిది! గురజాడ ". మీ పేరేమిటి?" అన్న కథలోని సనాతన పండితుడైన గురువు గారు సైతం " యీ యింగ్లీషువాడు ఉద్దండ పిండంరా.. యెక్కడలేని గ్రంథాలూ పైకి లాగుతున్నాడు. వాళ్లయందు తప్పకండా భగవంతు డున్నాడు" అని మెచ్చుకుంటాడు.

ఈ మోజువల్ల కరటక శాస్త్రి శిష్యుడికి సంస్కృతం చదువు మీద పూర్తిగా విరక్తి పుట్టింది, ప్రారంభ దశలోనే కాళిదాసును గడ్డిపరకలాగా తీసిపారేస్తాడు. ఆయన కవిత్వాన్ని హేళన చేస్తాడు. పనికివచ్చే ముక్క వొక్కటీ మన పుస్తకాల్లో లేదని తీర్పు చెప్పేస్తాడు! దేశవాళీ చదువు అబద్ధ మనిపించి, ప్రమాణం చెయ్యడానికి సంస్కృత పుస్తకం పనికి రాదని, ఇంగ్లీషు పుస్తకం తెస్తానంటాడు! కరటక శాస్త్రి వంటి సనాతన పండితుడికీ సంస్కృతం చదువువల్ల లాభించదన్న నమ్మకం యేర్పడి "యీ రోజుల్లో

23 ఒకటో కూర్పు, రెండో రంగం, ఆరో స్థలం.

సంస్కృతం చదువెవడి క్కావాలి?" అనంటే, టక్కున శిష్యుడు చెప్పిన సమాధానం "దరిద్రులిక్కావాలి" అని!

కన్యాశుల్కంలోనే కాదు, గురజాడ అసంపూర్ణ నాటకం "కొండుభట్టీయం" లోనూ పాత, కొత్త చదువుల సంఘర్షణ మారుమోగింది. వైదిక వృత్తిలో వున్న కొండిభట్టు తన కొడుక్కి లాభసాటి ఇంగ్లీషు చదువు చెప్పిస్తాడు, తన పెంపకంలో వున్న అన్న కొడుకును కూడు పెట్టని కావ్యాల చదువులో పెడతాడు. ఇంగ్లీషు చదువుకున్నవాడు భూమి గుండ్రంగా వుందంటే, కావ్యాలు చదువులో వున్నవాడు ఒప్పుకోడు, భూమిని ఏనుగులు మోస్తున్నాయని అతగాడి నమ్మకం. హేతుబద్ధమైన విశ్వాసాలు కిట్టని అక్కుబత్తుడి (కొండుభట్టీయం లోని పాత్రే) ఆక్రోశం: "ఈ ఇంగ్లీషువాళ్లు చదువులు పెట్టి మన వేళ్లతో మన కళ్లే పొడుస్తున్నా" రని.

"పాల సముద్రం వుంటూ వుండగా మళ్లీ పెరుగు సముద్రం, నేతి సముద్రం" వుండడం తెలివితక్కువ తనం అంటూ, "ఒక సంవత్సరం గాని, నాకు దేవుడు దివానగిరీ యిస్తే భీముని పట్టానికి పాల సముద్రం, విశాఖపట్టణానికి మంచినీళ్ల సముద్రం, కళింగ పట్టానికి చెరకు సముద్రం తెస్తాను" అన్నది "అందమైన అబద్దాలు"గా[24] చెప్పబడిన అభూత కల్పనలకు గిరీశం చేసిన హేళన. నిరాధారాల్ని ప్రశ్నించడం అలవర్చిన హేతుబద్ధమైన ఆధునిక విద్య, పాత సంప్రదాయంలో కూరుకపోయివున్న వారికి మింగుడు పడలేదంటే ఆశ్చర్య పడక్కర్లేదు. ఇటువంటి అభూత కల్పనల పర్యవసానంగానే "సముద్రమంతా సారా అయితే .. " అంటూ, గిరీశం వంటి బుద్ధిమంతుడెవడో అజ్ఞాత కవి పాట కట్టాడు! "గ్యానికి సముద్రమంతా సారాయే కదా" అన్నది, బైరాగి పాత్ర సూక్తి!

ఇంగ్లీషు విద్య మూలంగా జరిగిన భావ మధనంలో, అమృతంతో పాటుగా హాలాహలమూ పుట్టింది. పూర్వ సాహిత్యంలోని అహేతుకాలు, అంధ విశ్వాసాలతోపాటు మంచినీ తిరస్కరించడం జరిగింది తన మిడి మిడి జ్ఞానంతో కాళిదాసు కవిత్వాన్ని తోసిపారేసి, పనికి వచ్చే దొక్కటీ మన పుస్తకాల్లో లేదని తీర్పు చెప్పిన కరటకశాస్త్రి శిష్యుడు, యిందుకొక మచ్చుతునక.

గురజాడ లక్ష్యాలు, ఆదర్శాలూ

కీర్తిసంపదలు తెచ్చే ఇంగ్లీషు కవిత్వం[25] ("సారంగధర", "కుక్క"

---

24 శ్రీశ్రీ (విదేశాంధ్ర ప్రచురణల "మహాప్రస్థానం" పీఠికలో).

25. "కన్యాశుల్కము రచించే సరికే శ్రీ అప్పారావుగారికి ఆంగ్లము ద్వారా కన్నా ఆంధ్రము ద్వారా దేశమున కెక్కువ సేవ చేయవచ్చుననే

వంటివి) వదిలిపెట్టి, నిత్య జీవిత యితివృత్తంతో; శిష్టులు, సామాన్యులు, పామరులు కూడా మాట్లాడే సహజమైన వాడుక భాషతో గురజాడ కన్యాశుల్కం రాయడానికి కారణం ఏమిటి?

ఆయన పెట్టుకొన్న లక్ష్యాలు, ఆదర్శాలూ ఎటువంటివి?

అప్రతిష్ట పాలుచేసే పరిస్థితుల్లో వుంది సమాజం. ఆ పరిస్థితుల్ని ప్రజల కళ్ల ఎదటకు తేవాలి; నైతిక భావాల ఉన్నత ప్రమాణాల్ని ప్రాచుర్యానికి తేవాలి. దీనికంటె సాహిత్యానికి ఉత్తమమైన కార్యమేదీ వుండదు.

కన్యాశుల్క వివాహాలవల్ల, సాంఘిక అవినీతి క్రిములతో నిండివున్న దుర్భర దాస్యానికి బాలికలు బలి అవుతున్నారు. వారిని రక్షించాలి.

ఈ చెడుగును బహిర్గతం చేసి ప్రజాభిప్రాయాన్ని రేకెత్తించడానికి, ఉడతా భక్తితో వేసిన "అల్ప ప్రయత్నం" కన్యాశుల్కం రచన.

సామాన్య ప్రజానీకంలో పుస్తక పఠనం వ్యాపించడం లేదు. అంచేత, పుస్తక పఠనం వృద్ధి అయ్యేంతవరకు, నాటకరంగం నుంచి మాత్రమే యీ సత్ప్రభావాన్ని ఆశించవలసి వుంటుంది.

క్లిష్టమైన సాంఘిక పరిస్థితులున్న ఆధునిక జీవితం గురించి నాటక కర్తలు శ్రద్ధ పుచ్చుకోవడం లేదు. ఇది మారాలి.

కావ్య భాషకంటె వాడుక భాష బాగా తెలిసిన భాష. అంతే కాదు; నాటకోచితమైన భాష కూడా. అంచేత యీ నాటకం వాడుక భాషలో రాయడం జరిగింది.

తెలుగు కావ్యభాషను గొప్ప నాగరికతా సాధనం చెయ్యాలనుకుంటే దానిలోని అనవసరమైన, వాడుకలోలేని పదాలను తొలగించి వెయ్యాలి.

యాశయము దృఢపడినది" — బుర్రా శేషగిరిరావు. "శ్రీ గురజాడ అప్పారావుగారి డైరీలు"

దీనికి ముందర, కలకత్తా పత్రిక "రీస్ అండ్ రయ్యత్" (రాజు, రైతు) సంపాదకుడు, పేరు మోసిన మేధావి శంభు చంద్ర ముఖర్జీ (1839 - 1894) గురజాడకు రాసిన ఉత్తరాలలో ఇంగ్లీషు వ్యామోహాన్ని నిరుత్సాహ పరిచారు, లోకాన్ని పరిశీలనా దృష్టితో చూడమనీ, పాటలు రాయమనీ సలహా యిచ్చారు. గురజాడ ఇంగ్లీషు పద్యకావ్యం "సారంగధర"ను పునర్ముద్రణ చేసింది (1883) ఆయనే. ముక్కు మొగము ఎరగని యువకుడైన గురజాడను ఎంతో ప్రోత్సహించిన ఉదారుడాయన.

కాలం చెల్లిన పూర్వపు కావ్యభాష తీరు తెన్నులు తెలుగు భాషను హతమార్చాయి. ఇది శోభనీయం. ..

పైని పేర్కొన్నవి, స్థూలంగా గురజాడ లక్ష్యాలు, ఆదర్శాలూ. భాషా సాహిత్యాల ప్రగతి చింతన, సామాజికాభ్యుదయ చింతన వీటికి మూలం. కన్యాశుల్కం అంకిత పత్రంలోనూ, దాని రెండు కూర్పుల పీఠికల్లోనూ గురజాడ వీటిని వివరంగా ప్రకటించారు.

ఇటువంటి భావాలే, ఆయన యితర రచనల్లోనూ తరచు వ్యక్తమయ్యాయి. సంగ్రహంగా చెప్పాలంటే, గురజాడ సాహిత్యం ప్రతిపాదించే విషయాలు — భాషా సాహిత్యాలకు, సమాజానికీ మార్గదర్శకాలు. అవి: సాంఘికానుబంధంతో భాషా సాహిత్యాలు. సులభమూ, సహజమూ అయిన వాడుక భాషలో సాహిత్యం. వాడుకలో లేని భాష స్థానంలో వాడుకలో వుంటూన్న భాష నాగరికతా సాధనాలుగా భాషా సాహిత్యాలు. సాహిత్య పఠనం చాలా తక్కువ స్థితిలో వున్నందువల్ల దృశ్య, శ్రవ్య సాధనాలుగా నాటకాలు. నికృష్ట స్థితినుండి స్త్రీల విముక్తి ఆత్మ రక్షణకు స్త్రీలకు ఆయుధాలు (గురజాడ అసంపూర్ణ నవల. "సౌదామిని"). వేశ్యావృత్తి నిర్మూలనం; వేశ్యలకు వివాహాలు ఉన్నత నైతిక భావాల వ్యాప్తి, సంఘ సంస్కరణాశయాల పెంపు. వాడుక భాష ప్రయోజనాల నిరూపణ పూర్వ కావ్య భాషా శృంఖలాల నుండి విముక్తి, నూతన కావ్యభాష సృష్టి. సామాన్యుల్ని, పాలకుల్ని ప్రభావితుల్ని చేసే సాహిత్యం. నాటక రంగానికి తెలుగు భాష పనికి రాదన్న దురభిప్రాయాన్ని తొలగించడం. చవకబారు అభిరుచులు రేకెత్తించే పరాయి నాటక ప్రదర్శనల్ని అరికట్టడం

కన్యాశుల్కం వెలువడ్డాక కొద్ది వారాల్లోనే ప్రతులు చెల్లిపోయాయి. పాఠకులు ప్రతులు కావాలంటున్నారు. మాతృభాష ఆధిక్యతను సుస్థాపితం చేసిన కన్యాశుల్కం ప్రదర్శనలను ప్రజలు తండోపతండాలుగా వచ్చి చూశారు తక్కువ రకం ఆకర్షణలతో తెలుగు దేశంలో ప్రదర్శింపబడుతూ వున్న హిందీ నాటకాల గిరాకీ పడిపోయింది.

సుస్వాగతం

కన్యాశుల్కం మొదటి కూర్పు వెలువడిన తరవాత, దానిని అనేక పత్రికలు సమీక్షించాయి. వాటిలో కొన్ని భాగాలు రెండో కూర్పులో చేర్చబడ్డాయి.[26] ఆ సమీక్షలను బట్టి చూస్తే కన్యాశుల్కానికి సుస్వాగతం

26. చూ. మొదటి కూర్పు పీఠిక తరవాత.

లభించిందని తెలుస్తుంది ఈ విషయాన్నే గురజాడ రెండో కూర్పు పీఠికలో "'మొదటి కూర్పు గణనీయంగా విజయవంతమయ్యింది. పత్రికలు సాదరంగా స్వాగతం చెప్పి, తెలుగు సారస్వత చరిత్రలో దానిని ఒక ప్రముఖ ఘటనగా ప్రశంసించాయి. పురుషులు, స్త్రీలు, పిల్లలూ దానిని ఆసక్తితో చదివారు" అని రాశారు. తెలుగుదేశంలో విస్తారంగా సాగుతూవున్న చవకబారు హిందీ నాటక ప్రదర్శనల గురించి చెప్పి," ధగధగ మెరిసిపోయే దుస్తులు, కామ ప్రేరకాలైన నృత్యాలు, పాడు సంగీతం, బూటకపు పోరాటాలవంటి మోటు ఆకర్షణలు కన్యాశుల్కంలో లేకపోయినా, దాని ప్రదర్శనలను పెద్ద సమూహాలుగా వచ్చి ప్రేక్షకులు చూశారు. ఆ విధంగా మాతృభాష ఆధిక్యత సుస్థాపిత మయ్యింది" అని ఆయన తెలిపారు.

"అముద్రిత చింతామణి" 1897 మార్చి నెల సంచిక కన్యాశుల్క వివాహాల దుర్నీతినీ, వాటిని అరికట్టడానికి ఆనంద గజపతి చేసిన ప్రయత్నాల్ని వివరించి, "లోకములోని దుర్నీతి యిట్టిదని నాటకములచే బ్రదర్శించినట్టి వారికిఁ గొంత విషయమైన బోధ పడునని యెంచి గాఁబోలు గ్రంధకర్తగారీ గ్రంధమును లిఖించినందులకు మేమెంతయు సంతసించు చున్నారము" అని హర్షించింది

పత్రికల ప్రశంలు పొందడమూ, సామాన్య ప్రేక్షకుల్ని, పాఠకుల్ని పెద్దగా ఆకర్షించడమే కాదు , ఆ కాలపు విద్యాధికులకు కూడా కన్యాశుల్కం ఆకర్షణ అయ్యింది. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి నాటక కర్తకు 1912 నవంబరు 24న రాసిన ఉత్తరంలో, కన్యాశుల్కం ప్రదర్శనను తాను, వీరేశలింగం, న్యాపతి సుబ్బారావు, జయంతి రామయ్య పంతులు, రెంటాల సుబ్బారావుతో పాటు చూసినట్టు, అది "అద్భుతముగా నున్న" దనీ, వారు సంతోష పడిరి" అనీ , తాను ప్రశంసా పద్యాలు రాసినట్టు, సుబ్బారావు వాటిని అచ్చు వేయించినట్టు తెలిపారు[27] కట్టమంచి రామలింగా రెడ్డి (1880-1951) కన్యాశుల్కాన్ని చదివినా, ఎవరేనా చదివితే వినినా", "ఇల్లెగిరి పోయేటట్టు, తన దేహంలో సంధి సంధులూ శిదిల మయ్యేటట్టు విరగబడి నవ్వే" వారని రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణ శర్మ రాశారు.[28]

కన్యాశుల్కాన్ని "1909లో మొదటిసారి చదివినప్పుడు నాలో ఏదో పెద్ద మార్పు కలిగింది. . ఆ నాటకమును మొదటిసారి చదివినవాళ్లు ఎవరైనా సరే ఆశ్చర్యపడి ఏదో కొంత మార్పు పొందకుండా వుండలేరు"[29]

27. ఈ లేఖ రాతప్రతి రెండో కూర్పు చివర వుంది.
28. "కట్టమంచి వారి వైలక్ష్యం" అన్న వ్యాసం.
29. "నాలో మార్పు", "ప్రతిభ", 1936 ఆగస్టు సంచిక

అనీ, "దాన్ని మొదటిసారి చదివినప్పుడు మహాశ్చర్యం కలిగింది. అది వరకు తెలుగులో వున్న నాటకాలకూ దీనికి సంబంధమే లేదు. వస్తువులో గానీ,ఇతివృత్తంలోగానీ, పాత్ర సృష్టిలోగాని, భాషలోగానీ, సంభాషణలలో గానీ అతినవీనంగా కనబడ్డది. ఇప్పటికి కూడా నవీనత గోచరిస్తూనే వుంటుంది"[30] అనీ శివశంకర శాస్త్రి (1892-?) తాను ఎలా ప్రభావితుడయ్యిందీ తెలిపారు.

తన మీదా, బుర్రా శేషగిరి రావు మీదా కన్యాశుల్కం (మొదటి కూర్పు) వేసిన ముద్రను గురించి గిడుగు సీతాపతి (1885-1969) యిలా తెలిపారు, "ఆ కాలంలోనే (1900 ప్రాంతం) మా కాలేజి సాంవత్సరీకోత్సవాలలో చిన్న చిన్న నాటకాలు ఆడిస్తూ వుండేవారు. మాకంటె పెద్ద విద్యార్థులు ఒకసారి కన్యాశుల్కం మొదటి దృశ్యాలు ప్రదర్శించారు. అందులో నేను వెంకటేశం పాత్ర, శేషగిరిరావు కరటకశాస్త్రి పాత్ర.... ధరించాము."[31]

కన్యాశుల్కం కొందరు పెద్ద ఇంగ్లీషు ఉద్యోగుల ప్రశంసలను కూడా పొందింది. గురజాడ చనిపోయాక జె. ఎ. ఏట్స్ (1874 – 1951) సానుభూతి లేఖలో ప్రశంస: "తెలుగు భాషా సంస్కరణకు నడుము కట్టి అహోరాత్రాలు కృషిచేసిన మహా పండితుడు గొప్పనాటకాన్ని రచించి, సంస్కరణోద్యమాన్ని శక్తివంతమైన దానిగా చేసిన ప్రతిభాశాలి...."

తొలి తెలుగు ఆధునిక నాటకం

"... మన ప్రస్తుత నాగరికతలో పెద్ద చెడుగేదో వుండివుండాలి.... యూరోపియన్ నాటకాన్ని తీసుకోండి . చాలవరకు నైతిక విషయంగా చెలామణీ అవుతోన్న దగకోరు తనమంతటిపైనా తీవ్ర వ్యంగ్య విమర్శ దానిలో వుంది కాని యిక్కడ యీ భారతదేశంలో ప్రాచీనకాలపు హరిశ్చంద్రుడు, నలుడు యింకా వుంటూనే వున్నారు. మంచిదే. కాని వారితోనే తృప్తిపడిపోయి, దానికంటె ఎక్కువ ఆశించకపోవడం ఏ దేశానికైనా మంచిదా అని నా సందేహం. మనకు పెద్ద వారసత్వంగా సంక్రమించిన ఎంతో ఉత్తేజకరమైన ప్రాచీన యితివృత్తాలను వదిలి పెట్టాలని

30. "జ్వాల", 1934 డిసెంబరు 16
31. "స్వీయ చరిత్ర"
32 ఏట్స్ 1906 ప్రాంతంలో తెలుగు జిల్లాలలో విద్యాశాఖధికారి తెలుగు బోధనా పద్ధతుల సంస్కరణకు, వాడుక భాష ఉద్యమానికీ పెద్దగా తోడ్పడ్డారు గురజాడకు, గిడుగు రామమూర్తికి స్నేహితుడు.

ఎవ్వరూ చెప్పడం లేదు. తాము గడపవలసిన జీవితం, అనునిత్యం తాము ఎదుర్కోవలసిన పోరాటాలు తమ కళా రచనలలో భాగంగా వుండకపోతే, అవి దేశానికి ప్రాతినిధ్యం వహించకపోతే, ఆ ప్రజలలో ఏదో పెద్ద లోపం, ఏదో కుళ్లు వుందన్న మాట" అని కట్టమంచి రామలింగా రెడ్డి "ప్రాచ్య పాశ్చాత్య ఖండాలలో నాటకం" అన్న విషయం పైని బెంగుళూరు అమెచ్యూర్ డ్రమెటిక్ అసోసియేషన్ ఆధ్వర్యాన జరిగిన సభలో (1918 సెప్టెంబరు 27) చెప్పారు

ఈ లోపానికి మినహాయింపుగా కన్యాశుల్కాన్ని పేర్కొని, ఆయన దాన్ని గురించి యిలా చెప్పారు: "సాంఘిక వ్యంగ్య నాటకాలలో కీర్తి శేషుడైన నా మిత్రుడు శ్రీ అప్పారావు రాసిన 'కన్యాశుల్కం' అన్న నాటకానికి బహుశా ప్రథమ స్థానం యివ్వవచ్చును. ఇంతకంటె చక్కని సాంఘిక వ్యంగ్య నాటకం రచింపబడిందనుకోను. ఇది తప్పక చదవవలసిన రచన మన జీవితంలోని యావత్తు దగాకోరుతనాన్ని, డొల్లనూ ఆయన బయట పెట్టిన తీరు, పెద్ద నీతి సూక్తులు చెపుతూ చెడునడతలు నడిచేవారిని ఆయన ఎత్తి చూపే తీరూ మీరు గమనించాలి."

కన్యాశుల్కం రంగం మీదికి వచ్చేవరకూ తెలుగులో ఆధునిక నాటక మనదగ్గదేదీ లేదు. నాటక ప్రదర్శనలు ఎక్కువగా వీధి నాటకాలకు పరిమితమై వుండేవి వర్తమాన కాలానికి చెందినవి కేవలం ప్రహసనాలు, "బ్రాహ్మ వివాహము" వంటివీ; సోమర్లను, తిండిపోతులను హేళన చేసిన తంజావూరు నాయక రాజుల కాలపు (16 - 17 శతాబ్దాల మధ్య కాలం) "తంజాపుర అన్నదాన సమాజం" వంటివీ. కొంత ఆధునిక రీతిలో "చిత్ర నళీయం"[33], "ప్రతాపరుద్రీయం"[34] వచ్చాయి. కాని మొదటిది పురాణ కథకు నాటక రూపం; రెండోది చారిత్రక ఘట్టం, అసంభవ ఘటన,

---

33 నాటకకర్త, ధర్మవరం కృష్ణమాచార్యులు (1853 - 1912), తొలి ప్రదర్శన 1887లో

34 నాటకకర్త, వేదం వెంకటరాయ శాస్త్రి (1853-1929) ఇది యించు మించు కన్యాశుల్కం కాలానిది. ప్రతాపరుద్రీయం గురించి గురజాడ అభిప్రాయం "మన దేశ చరిత్రలో గుండెల్ని కదిలించే వృత్తాంతాన్నొకదాన్ని తీసుకొని దానిని నాటకంగా వెలయించేటప్పుడు యీ కవి సాహిత్యాత్మక దేశభక్తి పూరిత కాల్పనిక వాతావరణాన్ని సృష్టించుకొని దానిని నేర్పుతో జయప్రదం చేశారు కాని నాటకంలోని చారిత్రక చిత్రీకరణ మటుకు కేవలం అభూత కల్పన; అసంభావిత విషయాలు సారస్వత కట్టుబాట్లను. లైసెన్సును అతిక్రమిస్తున్నాయి." (వొంగోలు మునిసుబ్రహ్మణ్యానికి లేఖ, 1909 మే 7).

పద్యాలు, నీచపాత్రలకు పరిమితమైన వాడుక భాషలో సంభాషణలున్న కల గూర గంప రెండూ ప్రసిద్ది పొందిన నాటకాలే. కాని అధునిక నాటకాలుగా చెప్పడానికి వీలున్నవి కావు. ఇవికాక "అభిజ్ఞాన శాకుంతలం" వంటి సంస్కృత నాటకానువాదాలు ప్రదర్శింపబడేవి. షేక్స్‌పియర్, మోలియర్ నాటకాలు కొన్ని స్థూలానువాదాలుగా వీరేశలింగం ప్రచురించారు. ఇదీ పరిస్థితి.

పైని పేర్కొన్న రెండు నాటకాలు తెలుగులో అధునిక నాటకం రూపొందుతూవున్న కాలానివి కొన్ని అధునిక ఛాయలున్నా, అవి అధునిక ప్రామాణిక శ్రేణికి చెందినవి కావు. ప్రాచీన పద్ధతికి కొంత భిన్నంగా మాత్రం వున్నవి

చిత్రనళీయానిది ఏ కాలానిదో, జరిగినిదో, జరగనిదో కధ. ప్రబంధ పాకంలో లెక్కకు మించినన్ని పద్యాలు. దమయంతి రెండో పెళ్లి ప్రకటన విని నలుడు (బాహుకుడు) రాత్రి నిద్రపట్టక, ఏక బిగిని నక్షత్రాల సంఖ్యలో యిరవయ్యేడు పద్యాలతో విలపిస్తాడు.

నీచ పాత్రలనబడే వాటికి, ఔచిత్యం కోసం వాటి వాడుక భాషలో సంభాషణలు రాసినందుకు అభినందిస్తూ, గురజాడ శిష్ట్య పాత్రల విషయం లోను ఆ ఔచిత్యాన్నే పాటించి, వాటి వాడుక భాషలో సంభాషణలు రాసి వుండవలసినదని ప్రతాపరుద్రీయం నాటకకర్తకు ఉత్తరం రాశారు (8-1-1914)

ఇందుకు భిన్నంగా కన్యాశుల్కంలో ఆదినుండీ అంతం వరకూ ఉపయోగించింది పాత్రోచితమైన వాడుక భాష. దాని సంవిధానం, పూర్వపు అలవాటుకు భిన్నమైన అధునిక నాటక సంవిధానం. ఇతివృత్తం, ఆ కాలంలో సంఘాన్ని పట్టి పీడిస్తోన్న దారుణ సమస్య

కన్యాశుల్కం గొప్ప అధునిక నాటకంగా అవతరించడానికి కారణం, అప్పారావు ఆదర్శాలు, ఆశయాలు మాత్రమే కావు, నిశితమైన పరిశీలనా దృష్టితో ఆయన ఇంగ్లీషు, సంస్కృతం, తెలుగు నాటకాల్నీ — తమిళ, బెంగాలీ నాటకాల్ని కూడా — అధ్యయనం చేయడమూ, చూడడమూ, కూడా కారణం. యూరోపియన్, ఇంగ్లీషు నాటకాల్ని గురించీ, నాటకరంగాల గురించీ ఆయన ఎన్నో గ్రంధాలు పరిశీలించారు [35] ఈ విషయాలన్నీ ఆయన

35. గురజాడ "గ్రీకు, రోమన్, ఇంగ్లీషు నాటక క్రమములు జాగ్రత్తగా పరిశీలించుచుండినట్లు తోచును ప్రదర్శన యోగ్యమైన నాటకముల పైన మోజు కనపడుచున్నది ఆయన ఇంగ్లీషు, పరాసు. ఫారసీ, చీనా మొద లగు విదేశీయ నాటక ప్రయోగముల గురించియే గాక నాటకములో

డైరీల్లోనూ, నోట్స్‌లోనూ కొల్లలుగా కనిపిస్తాయి. ఈ పరిశ్రమలో భాగంగా తాను రాయదలుచుకున్న నాటకాలకు పథకాలు రాసి పెట్టుకు న్నారు. కొంతవరకు రాసి వదిలిపెట్టినవీ వున్నాయి. ఇటువంటి వాటిలో "కొండుభట్టీయం", "బిల్హణీయం" ప్రసిద్ధమైనవి. కన్యాశుల్కాన్ని మూడు భాగాలుగా రాద్దామన్న ఆలోచన ఆయన కుండేదని శేషగిరిరావు తన వ్యాసంలో తెలిపారు

ఆధునిక ప్రపంచ నాటక సాహిత్యంలోనూ, సాహిత్య మంతట్లోనూ కన్యాశుల్కం స్థానం మొదటి పంక్తిలోనే వుంటుందని చెపితే, అది అతిశయోక్తి అవదు ఆధునిక సంస్కృతి, నాగరికత మొట్టమొదట మొదలైన యూరప్ ఖండం దేశాల తరవాత, ఎంతో కాలానికి గాని అవి భారతదేశం వంటి దేశాల్లో తలెత్తలేదు. అయినా 1892 సరికి— అంటే యీ దేశంలో ఆధునిక జీవిత విధానం మొలకెత్తుతున్న తొలి దశలోనే కన్యాశుల్కం రంగస్థలం మీది కొచ్చింది ఆధునిక నాటక సాహిత్యానికి ఆద్యులలో వొకరైన హెన్రిక్ ఇబ్సన్ (1824 - 1904) వంటివారు గురజాడ కాలానికి మరీ ముందరి వారు కారు. భారతీయ భాషల్లో కన్యాశుల్కానికి ముందర, దాని ఆధునిక సాహిత్య విలువలున్న నాటకం పుట్టిందీ లేనిదీ నిర్ధారణ కావలసి వుంది.

ఇబ్సన్ మొదట్లో తన నాటకాల్ని వాడుకలో లేని భాషలో, పద్యరూపంలో రాసి, తరవాత వాడుక భాషకు వెళ్లడం జరిగిందట. తన పాత్రలు మనుషుల భాషనే మాట్లాడుతాయి కాని, వాళ్లచేత దేవుళ్ల భాషలో మాటాడించనని తెలిపారట.

బెర్నార్డ్ షా (1856 - 1950) లండన్లోని మురికి పేటల జీవితాన్ని గురించి, "విడోవర్స్ హౌసెస్" అన్న నాటకం రాశారు. అది 1892 డిసెంబరు 9న మొదటిసారి ప్రదర్శింపబడింది (కన్యాశుల్కం తొలి ప్రదర్శనం అదే ఏడాది ఆగస్టు 13 న జరిగింది). "విడోవర్స్ హౌసెస్"కు ముందర, వర్తమానకాల సాంఘిక సమస్యల గురించి ఇంగ్లీషులో నాటకాలు లేవు. వర్తమాన సాంఘిక సమస్యల ఇతివృత్తంతో, షా తరవాతనే ఇంగ్లీషు

హాస్యరసము గురించిన్నీ, విదూషకుల గురించిన్నీ, సంఘటనములకు, పాత్రరచనలకూ గల సంబంధము గురించిన్నీ, పాత్రోచితమైన వేషము గురించిన్నీ, ఆయానాటక కర్తలా యానాటకము లేల వ్రాయుదురనిన్నీ, నాటక రచయితల కష్టనిష్టురముల గురించిన్నీ విపులమగు విమర్శలు చదువు చుండినట్లు కనబడును మననేటి నవ్యసాహిత్య పరులకు కూడా, పై విమర్శల వంటివి రచనా రహస్యములను స్ఫురింపజేయగలవు" ("శ్రీ గురజాడ అప్పారావు గారి డైరీలు") అని తెలిపారు

నాటకకర్తలు రాయడం మొదలుపెట్టారు. ఇటువంటి నాటక రచన ఇబ్సన్ 1875 నుంచీ చేస్తున్నారు. గురజాడకు ముందర యిటువంటి నాటక సాహిత్య సృష్టి చేస్తున్న వారెందరో లేరు ఇబ్సన్, గోగోల్ ("ఇన్‌స్పెక్టర్ జనరల్" నాటకకర్త) వంటి చాలా కొద్దిమంది మాత్రమే వున్నారు. కన్యాశుల్కానికి ముందర సమకాలీన యితివృత్తంతో, ఆధునిక నాటక రంగస్థల పద్ధతిని; గొప్ప సాహిత్య విలువలు, సామాజికాభ్యుదయదృష్టి, శిల్ప ప్రావీణ్యం వున్న నాటకాలు యూరప్‌లో కొద్ది సంఖ్యలో మాత్రమే వుండవచ్చును. భారతీయ భాషల్లో అటువంటివి వున్నట్టు లేదు. "కన్యాశుల్క నాటకకళ"లో (గ్రంథ కర్త సర్దేశాయి తిరుమలరావు, అనుబంధం 3) తెలిపిన విషయం, యీ సందర్భంలో గమనార్హం: "పందొమ్మిదవ శతాబ్దాపర భాగమున జనించిన" నాటకకర్తల జాబితా యిచ్చి, దానిలో 21 మంది ప్రపంచ నాటక కర్తలను అది పేర్కొంది. వారిలో యిద్దరే యిద్దరు భారతీయులు. గురజాడతోపాటు ఆ జాబితాలో వున్న యింకో భారతీయ నాటకకర్త, దీనబంధు మిత్ర (1829 - 1873) "పాశ్చాత్య దేశములందు మహోత్తమ నాటకకర్త లున్నప్పుడే భారతదేశమందు గురజాడ వుండెను. విశ్వ సంస్కృతీ నిర్మాణమునకు పునాది రాళులు మోసిన వారిలో నొకడు గురజాడ" (అదే పుస్తకంలో).

ఇటువంటి అభిప్రాయమే "మొట్టమొదటి కన్యాశుల్కము" సంపాదకుడు, బండి గోపాలరెడ్డి, దాని "ముందు మాటలు"లో వ్యక్తం చేశారు: "తమకు సమకాలికంగా జీవించి ప్రపంచంలో ఆనాటికే నాగరికంగా చెలామణిలో వున్న యీ నానా దేశాల వుద్దండ నాటక రచయితల సరసన (గురజాడ) సగర్వంగా కూర్చోగలరు; వారి నాటకాల మధ్య దివిటీ ముందు ప్రమిద లాగ కాదు, దివిటీ ముందర యింకో దివిటీగా భాసించగల సత్తా తెలుగు కన్యాశుల్కానికి వుందని నమ్మేవాళ్లలో నొకణ్ని"

విషమ సమస్య

కన్యాశుల్కానికి ముందర తెలుగులో సాంఘిక నాటకాలు లేకపోలేదు; నాయక రాజుల కాలపు అన్నదాన సమాజం వంటి వట్టి ప్రహసనాలు అవి. అది ఆ కాలపు పరాన్న భుక్కులైన సోమరిపోతుల్ని అవహేళన చేసిన కేవల ప్రహసనం; ఉత్తమ సాహిత్యంగా చెప్పవలసింది కాదు "బ్రాహ్మ వివాహం" విషయమూ యిదే.

సమకాలీన సాంఘిక విషయం వున్న నాటకసాహిత్యమేకాదు, అటువంటి ఏ సాహిత్యమైనా ప్రపంచ భాషల్లో ఒకటి రెండు శతాబ్దాల క్రితం వరకు పని పెట్టుకొని వెతికితేకాని కనిపించదు కనిపించినా, ప్రామాణిక మనదగ్గదీ కాదు.

ఇందుకు మినహాయింపుగా చెప్పవలసింది భాసుని "చారుదత్తం," దాన్ని పెంచి శూద్రకుడు రాసిన "మృచ్ఛకటికం." ఇవి ప్రపంచ స్థాయిని బహుశా తొలి ఉత్తమశ్రేణి సాంఘిక నాటకాలు.[36] వీటి యితివృత్తం కల్పితం కాదనడానికి ఆధరాలు లేవు. విశేషమేమిటంటే, దుష్టరాచరితాన్ని కూలదోసి యింకో రాజును ఎన్నుకోవడం నాటక్ర కధలో ఉపాంగం. ఆ కాలపు సమాజ ప్రతిబింబం దానిలో కనిపిస్తుంది. కధానాయిక వసంతసేన, మధురవాణి అంతగా కాదుగాని, యీ నాటక కదలో వొక ముఖ్యపాత్ర. వసంతసేన పుట్టుకవల్ల వేశ్యాకులానికి చెందినా బుద్ధి, నడత మొదలైన వాట్లో పురాణ కథల్లోని పతివ్రతల కోవకు చెందిన మనిషి. కధా నాయకుడు చారుదత్తుడు పతి కాకపోయినా, వసంతసేనకూ పురాణాల్లోని పతివ్రతలకూ తేడా లేదు. మధురవాణి పుట్టుక పెరుగుదలలకు, ఆ తరవాత వచ్చిన పెద్ద పరివర్త నకూ పోలికే లేదు. వసంతసేన ఆదినుండి అంతం వరకూ వొకే మాదిరీ పాత్ర. అంచేత, వసంతసేన పాత్ర చిత్రణలాగా మధురవాణి పాత్ర చిత్రణ సులభమైంది కాదు. మధురవాణి పాత్ర పోషణలో క్రమ క్రమ పరిణామ చిత్రణలో, గురజాడ చూపిన ప్రతిభ సాటిలేనిది. వసంతసేన సజ్జనుడైన చారుదత్తుణ్ని వరించింది. ఆయన యిష్టపడి (పెళ్లి చేసుకోలేదు గాని) ఆ వేశ్యను స్వీకరించాడు. మధురవాణి వరించిన సౌజన్యారావు తీరు వేరు. వేశ్యాకులాన్ని కల్పించిన సాంఘిక వ్యవస్థ మీదకాక, అందులో పుట్టడం వల్ల దుర్గతి పాలైన వేశ్యల పైని బద్ధ వ్యతిరేకత వున్న పిడివాదపు మనిషి ఆయన. తన కులస్తులు పెళ్లి చేసుకోడానికి తగినవారు కారు కాబట్టి, తగిన మంచి మనిషిని బేసుకొని వృత్తిని వదిలి పెట్టాలని మధురవాణి తహ తహ లాడింది. సౌజన్యారావు సౌజన్యం తనకు నచ్చడం వల్ల, నోరు విడిచి అడిగింది. ఇందుకు భిన్నంగా జపాన్ దేశంలోని వేశ్యల్ని (గైషాలు) కులీనులు పెళ్లిచేసుకునే ఆచారం వుందని చెప్పింది[37] కాని సౌజన్యారావు తీవ్రమైన అంటీ - నాచ్ మతస్తుడు ఈ విషమ సమస్యను కన్యాశుల్కంలో గురజాడ లేవనెత్తి, పరిష్కారాన్ని రానున్న కాలానికి వదిలిపెట్టారు.

పూర్వసాహిత్యంలోని చింతామణి లాగా మధురవాణి వేశ్యావృత్తిని వదిలిపెట్టి, సర్వసంగ పరిత్యాగంచేసి సన్యాసం పుచ్చుకోదు. వసంతసేనలాగా,

---

36. "హృదయంగమమైన చారుదత్తము సాంఘిక రూపకముల కాద్యోదా హరణ మనదగియున్నది." - మల్లాది సూర్యనారాయణ శాస్త్రి, "సంస్కృత వాఙ్మయ చరిత్ర"

37 వొంగోలు మునిసుబ్రహ్మణ్యానికి 1909 మే 7న రాసిన ఉత్తరంలో, దీన్ని గురించీ, యిటువంటిదే గ్రీసు దేశపు ఆచారాన్నీ తెలిపారు.

చింతామణిలాగా కాకండా మధురవాణి తన మిగతా జీవితాన్ని మంచిని పెంచేందుకు ఉపయోగిస్తుందన్న సూచన, చివరి రంగంలో స్పష్టంగానే వుంది.

ఆదికాలం నుంచీ వేశ్యలు సమాజ జీవితంలో వొక అంతర్భాగం అయిపోయారు. దేవలోకంలోనూ వాళ్లను పెట్టుకోక తప్పలేదు. దేవుళ్ల కోసం, భూలోకంలో పుణ్యాలు చేసి స్వర్గలోకానికి వెళ్లిన పుణ్యాత్ముల కోసం రంభ మొదలైన వాళ్లను ఏర్పాటు చెయ్యక తప్పలేదు రాజసూయ యాగం చేస్తున్నప్పుడు, "మదమాతంగ తురంగ కాంచన లసత్ మాణిక్య" సంపద లతోపాటుగా, ధర్మరాజుకు సమర్పింపబడిన కానుకల్లో "గాణిక్య సంపదలూ" వున్నాయి ("ఆంధ్ర మహా భారతం"), అంతగా ముఖ్యమైంది, జాతి జీవనంలో వేశ్యా వ్యవస్థ. అంచేత, దాన్ని గురజాడ తన రచనల్లో వొక ముఖ్యాంశం చేశారు. మధురవాణినే కాదు, మంజువాణినీ ("కొండు భట్టీయం"), సరళనూ ("సరస్కర్త హృదయం") సృష్టించారు.

ఇదేకాక, తన డైరీలో 'భోగం పిల్ల' అన్న రచనకు ఆయన రాసుకున్న సూచనలు గురించి, బుర్రా శేషగిరిరావు "శ్రీ గురజాడ అప్పారావు గారి డైరీ"లలో యిలా వ్యాఖ్యానించారు· "భోగము పిల్ల, కథా సూచనను బట్టి చూడగా, యెంతటి నీచపు వృత్తి వారిలోనైనా మంచిశీలమూ, నిలకడా, సుగుణములూ కనబడ వచ్చుననే భావము కన్యాశుల్కము రచించక ముందే ఆయనలో దృఢపడినట్టు స్పష్టమగుచున్నది. మనుష్యులలో మంచి తీసి నజరుగా— లోకోపదేశ జనకముగా నాటకములలో చూపవలయునని ఆయన నిశ్చయించుకొని యుండును."

"మనము చెడ్డయని అనుకొనిన దానిలో కూడ మంచిది ఉండ వచ్చును అను ప్రాథమిక సత్యమును మధురవాణి చరిత్రము నుండి నేర్చు కొంటినని సౌజన్యారావు ప్రకటించెను. ఇతని ప్రకటనయే కన్యాశుల్క నాటక భరత వాక్యము" అనీ, నాటకాదిలో సామాన్య వేశ్యగ కనపడు మధురవాణి, నాటకము ముగియు సరికి మహామానవిగ కన్పడును. ఈ మార్పు ఎట్లు వచ్చినది? మధురవాణి పాత్రోన్మీలనము, కన్యాశుల్క నాటక కళలోని ఇంద్రజాలము" (చూ. "కన్యాశుల్క నాటక కళ").

విమర్శలు ; సబబైనవి, కానివీ

జీవిత కాలంలోనే కాదు, ఆ తరవాతా గురజాడ మీద పొగడ్తలే కాక తెగడ్తలజల్లులూ కురిశాయి. కాలంచెల్లిన గ్రాంథిక భాషకు బదులుగా వాడుక భాషను కావ్యభాష చెయ్యాలని వాదిస్తున్నందుకు, పేరు చెప్పని వొక గ్రాంథికవాది బెదిరింపులతో ఉత్తరం రాయడమూ, దానికాయన వ్యాసరచ

నకు మచ్చుతునకగా చెప్పవలసిన జబాబివ్వడమూ (చూ. "ఆకాశ రామన్న ఉత్తరాలు") గురజాడ సాహిత్యం పరిచయం వున్నవారికి తెలియని సంగతి కాదు. పాఠశాలల్లో కఠిన గ్రాంథిక తెలుగుకు బదులు సులభ భాషను ప్రవేశ పెట్టాలన్న ఉద్యమానికి ప్రతిఘటన చెలరేగుతూ వున్నప్పుడు ఆయననూ, గిడుగు రామమూర్తినీ (1863-1940), జె. ఎ. ఏట్స్‌నూ (1874-1951), పి. టి. శ్రీనివాసయ్యంగార్‌నూ (1863-1931) దుష్టచతుష్టయం అని పేరుపెట్టి తూలనాడడమూ జరిగింది; గురజాడకు సలక్షణమైన తెలుగు భాష రాయడం చేత కాదు; వాడుక భాషలో రాయడం అంచేతనే. గిడుగుకు తెలుగు భాషా జ్ఞానం శూన్యం. ఏట్స్ ఇంగ్లీషు వాడు. అయ్యంగార్ అరవ వాడు. వీళ్ల నలుగురూ కుమ్మక్కయి తెలుగు భాషను నాశనం చేస్తున్నారు!

కన్యాశుల్కం గురజాడ రాసింది కాదని కొందరు ప్రబుద్ధులు పరిశోధనచేసి కనిపెడితే; యింకొందరు ఘనులు "ముత్యాలసరాలు" యింకెవరో రాశారన లేదు కాని, గురజాడ రచనల అనువాదంలోని లోపాల్ని ఎత్తి చూపే మిషతో ఆయనకు మసి పూయించడానికి తంటాలు పడ్డారు. గురజాడ అడుగు జాడ భావికి బాట అని పదేపదే ఉద్ఘోషించిన శ్రీశ్రీ, అది మర్చిపోయి నవ్యకవిత్వానికి పితృత్వాన్ని ఎవరో తనకుఅంటగడితే, ఆ కుతర్కాన్ని గట్టిగా సమర్ధించడం జరిగింది. ఈ కుతర్కాలకు, అమ్మ కాలవృద్ధికోసం కొన్ని పత్రికలు కొమ్ము కాశాయి. కాలగర్భంలో కలిసిపోయిన యీ "చిన్న కాలపు చిన్నబుద్ధులు" యిప్పుడు తవ్వితీయవలసిన అవసరం వున్నవి కావు.

వివేచన చేయవలసినవి గురజాడ సాహిత్యం గురించీ, కన్యాశుల్కం గురించీ వచ్చిన సద్విమర్శలు. వాటిలో కన్యాశుల్కానికి సంబంధించిన కొన్నిటి పరిశీలన సాహిత్య చింతనకు ప్రస్తుతం అవసరం.

కన్యాశుల్కం "జీవితంతోనూ, మానవత్వంతోనూ పరిపూర్ణమైనది, దానిలోని స్త్రీలు, పురుషులూ దయాదాక్షిణ్యాలతోనూ, విపరీతాలతోనూ, అయుక్తాలతోనూ, క్రౌర్యాలతోనూ, కుయుక్తులతోనూ, పవిత్రతతోనూ, వంచకత్వంతోనూ తిరుగులాడుతారు. ప్రకృతి - ఆచారం, హేతువు - సంప్రదాయం, అభిప్రాయం - చాదస్తం, ఒకదానితో వొకటి తీవ్ర సంఘర్షణకు తలపడ్డ వాస్తవ జీవితంతో యిది నిండివుంది" అని కట్టమంచి రామలింగా రెడ్డి, కన్యాశుల్కానికి కె. కృష్ణయ్యంగార్ చేసినకన్నడానువాదం[38] పీఠికలో చెప్పింది

38. మరికొన్ని యితర భాషల్లో కన్యాశుల్కం: ఇంగ్లీషులో ఎస్. ఎన్. జయంతి, 1964; తమిళంలో ముదునూరు జగన్నాధ రాజు; 1964; రష్యన్లో జోర్యా పెత్రునిఛేవా 1965. ఇదికాక పెత్రునిఛేవా. గురజాడ యితర రచనలు కొన్ని అనువదించి పెద్ద పీఠికతో యిటీవల ప్రచురించారు.

కొద్ది మాటల్లో ఆ నాటకానికి సూత్రీకరణ వంటిది. "లోకమందలి మంచి చెడ్డలు లోకులెరుగుదురా?" ("ముత్యాలసరములు") అని, కన్యాశుల్కానికి రెండు దశాబ్దాల తరువాత (1910లో), కవిగా గురజాడ వేసిన ప్రశ్న, కన్యాశుల్కం అంతటా మారుమోగుతూ వుంటుంది.

నాటకం చాలా పెద్దదవడం వల్ల ప్రదర్శించడానికి "అసాధ్యం"గా వుండడం, చిన్న చిన్న రంగాలు అసంఖ్యాకంగా వుండడం, ప్రదర్శనకు చాలా కాలం అవసరమవడం కన్యాశుల్కానికున్న లోపాలుగా పైని పేర్కొన్న పీఠికలో రామలింగా రెడ్డి చెప్పారు. కొన్ని కాళిదాసు నాటకాల్లాగా అది చదివే నాటకమే అయినా, కొన్నికొన్ని భాగాలు ప్రదర్శించడానికి అద్భుతంగా వుంటాయనీ; లోపాలెలావున్నా, కన్యాశుల్కం గొప్ప కళాఖండమనీ ప్రశంసించారు.

రామలింగారెడ్డిలాగే కన్యాశుల్కం గురించి ఎంతో ప్రశంసాభావం వున్న అబ్బూరి రామకృష్ణారావు నూరేళ్లనుంచీ వచ్చిన నాటకాలన్నిట్లో "నానాటికీ అపూర్వంగా కనిపిస్తూ యీ నాటకం ప్రయోగయోగ్యంగా వివిధాధికారాలతో వున్న ఎందరో సామాజికుల్ని రంజింపజేస్తూవుంది"[39] అని చెప్పి, అందుకు కారణాలు యిలా వివరించారు: "యిందులో వున్న యితివృత్తం యీ కాలానికి ప్రస్తుతం కాకపోయినా పాత్రోచితంగా తీర్చిదిద్దిన తెలుగు నుడికారం వుండటంవల్లా, పాత్రపోషణలో సార్వకాలికమైన స్వభావం ద్యోతకం కావటంవల్లా, శూద్రకుడు వ్రాసినమృచ్ఛకటికంలాగా లోకవృత్తాంత దర్శకమైన నాటకంగా తరతరాల వారికి అహ్లాదం కల్పిస్తున్నది. అందువల్ల తరిచినకొద్దీ యేవేవో కొత్తకొత్త తీరుతెన్నులు కనిపిస్తూనే వుంటాయి."

ప్రదర్శన యోగ్యత

ఇదంతా చెప్పి రామకృష్ణారావు విస్తృతి వల్ల నాటక "ప్రదర్శన యోగ్యత" తగ్గిందన్నారు. సాహిత్య అకాడెమీ గురజాడ గురించి ప్రచురించిన పుస్తకంలో, నార్ల వెంకటేశ్వరరావు యిటువంటి అభిప్రాయమే వ్యక్తం చేశారు.

ఫ్రెంచి, ఇంగ్లీషు భాషలో ప్రచురించే ఆలోచన యునెస్కోకు వుందట. (చూ. యూనిలిట్ గురజాడ శతవార్షిక జయింతి సంచిక, 1965)

39. హైదరాబాద్ గురజాడ శతవార్షిక సంచికలో, తన దర్శకత్వంతో 30-40 ఏళ్ల క్రితం కన్యాశుల్కం వందసార్లకు పైగా ప్రదర్శింపబడిందని ఆయన తెలిపారు.

నాటకకథా గమనానికి దోహదం చెయ్యని కొన్ని రంగాలున్నాయన్న విమర్శకూడా అవకాశం వుంది. మధురవాణి యింట్లో పేకాట, బైరాగితో వున్న రెండు దృశ్యాలు, కోర్టు విచారణ, దాసరి వేషంలో వున్న కరటక శాస్త్రి, శిష్యుణ్ని అగ్నిహోత్రావధాన్లు కొట్టబోయే దృశ్యం, అగ్నిహోత్రావధాన్లు వకీలు నాయుడుతో తగాదాపడి తిట్టి తెగ తెంపులు చేసుకున్న దృశ్యం — యీ రంగాలు కథాగమనానికి అడ్డు తగులుతాయి. ఇవి సరదాగా చదువుకోడానికి, చూడడానికి బాగుంటాయి కాని, కద బిగువును సడలిస్తాయి. అంచేత నాటక ప్రదర్శకులు వాటిని వదిలిపెడుతున్నారు. ఈ రంగాలు, మహాభారతంలో ప్రధాన కదకు అడ్డంగా వుండే ఉపాఖ్యానాల వంటివి

ఇప్పటి నాటక ప్రదర్శనలు ఒకటిన్నర — రెండు గంటలకు, లేదా మూడు గంటలకు పరిమితమై వున్నాయి. కన్యాశుల్కం యీ కాలం కొలతకు యిమిడేది కాదు ; దాని ప్రదర్శనానికి కనీసం ఐదు గంటలన్నా అవసరం కావచ్చు తొలి కోడి కూసేవరకూ వీది బాగవతాలు, తోలుబొమ్మలాటలవంటి వినోదాలు చూడడం వొకప్పటి గ్రామస్తుల అలవాటు. బస్తీల ప్రేక్షకు లంతగా కాకపోయినా, యిప్పటి గ్రామాల ప్రేక్షకులకు కూడా మునపటం తగా వోపికా, తీరుబడీ లేవు

ఈ యిబ్బంది వున్నప్పటికీ, కన్యాశుల్కం దాని వస్తు, సంవిధానాల ఆకర్షణ వల్ల, 1892 లో తొలి కూర్పు తొలి ప్రదర్శన జరిగినప్పట్నుండీ యీనాటి వరకూ, చదువుకునే అద్భుత గ్రంధంగానే కాకుండా, చూసి ఆనందించే గొప్ప నాటకంగా కూడా రాణిస్తూ వుంది.

ఓపిక బట్టీ, తీరుబడిబట్టీ కత్తిరింపులతోనూ, సర్దుబాటతోనూ ప్రదర్శనలు జరుగుతూనే వున్నాయి. సుమారు నూరేళ్లగా, యింత దీర్ఘకాలం, యింత విస్తృతంగా చదివిందీ యింకే గ్రందం లేదనడానికి సందేహించ నక్కర్లేదు.

అయితే పై విమర్శలలో కొంత నిజం లేకపోలేదు. కన్యాశుల్కం మహానాటకంగానే కాదు, మహత్తర కావ్యంగా కూడా రాసింది. పాఠకుల విజ్ఞాన వినోదాల కోసం రాసింది. ఇప్పటి రంగస్థలానికి, ప్రేక్షకులకు తగ్గట్టుగా ఒక శతాబ్దం క్రితపు నాటకం వుండాలనుకోవడం సబబు కాదు. ఇప్పటి కాలానికి తగ్గట్టుగా సర్దుబాట్లు చేసి, దాన్ని ప్రదర్శించుకోవచ్చును. ప్రదర్శకులలా చేస్తున్నారు కూడా.

కన్యాశుల్కాన్ని మొదట రాసేసరికి, తరవాత దాన్ని పెంచి రాసే సరికి దేశంలోనూ, రాష్ట్రంలోను నాటకరంగం ఎంతవరకు ఆధునికంగా వుంది? ప్రేక్షకుల తీరుబడి, అభిరుచి విషయంలో మార్పు వుందా లేదా? గురజాడకు పూర్వుడు ఇబ్సన్ (1828-1904) వంటి ప్రసిద్ధ నాటకకర్తల నాటక ప్రదర్శనలు రాసినవి రాసినట్టుగానే ప్రదర్శింపబడుతున్నాయా?— యీ ప్రశ్నలకు వచ్చే జవాబులు, కన్యాశుల్కం గురించి వచ్చిన విమర్శలకు జవాబులుగా చెప్పవచ్చును.

ప్రపంచ నాటక సాహిత్యానికి పితామహులైన కాళిదాసు, షేక్స్పియర్ వంటివారి నాటకాలు ఆధునిక నాటకరంగం అవసరాల ననుసరించి ప్రదర్శింపబడుతున్నాయి. కన్యాశుల్కం గురించి వచ్చిన అభ్యంతరాల్ని "అభిజ్ఞాన శాకుంతలం", "కింగ్ లియర్", "టెంపెస్ట్" వంటి నాటకాల గురించి లేవనెత్తవచ్చును కదా.

ప్రదర్శనకు ఎక్కువ కాలం అవసరమయ్యే నాటకాలు ప్రేక్షకులు చూడరన్న అభిప్రాయం పూర్తిగా నిజం కాదు. లెవ్ దొదిన్ అనే సోవియట్ నాటక దర్శకుడు 4-5 గంటలు, అంతకు పైగానూ జరిగే నాటక ప్రదర్శనలు చేస్తున్నాడట. "గృహం" అన్న సుదీర్ఘ నాటకం, గ్రామస్తుల జీవితానికి సంబంధించింది, ఆయన ప్రదర్శించబోతోంటే, అది విఫలమవుతుందని అంతమందీ జోస్యాలు చెప్పారు. గ్రామస్తుల జీవితాన్ని నాటకంగా చూసే ఆసక్తి ఎవరికుంటుంది? పైగా దాన్లో 40 నిమిషాలపాటు సాగే స్వగతాలున్నాయి.— కాని ఆ నాటకం జయప్రదమయ్యింది. మాస్కో ఆర్ట్ థియేటర్ ప్రదర్శించిన "గొలవ్యోవ్ కుటుంబం" అన్న నాటకం ఐదు గంటలు జరిగింది. అయినా ప్రేక్షకులు ఆసక్తితో చూశారు "అన్నదమ్ములు, అక్కచెల్లెళ్లు" అన్నది రెండు రాత్రులు ప్రదర్శన జరిగిన నాటకం. అయినా యీ ప్రదర్శనలు జరిగిన నాటకశాలలు కిక్కిరిసిపోయాయి. ఈ సమాచారం తాత్యానా గొర్యఛేవా అన్న సోవియట్ రచయిత్రి "లెవ్ దొదిన్: సత్యాభిలాష నాటకానికి ముఖ్య ప్రేరణగా వుండాలి" అన్న వ్యాసంలో వుంది.

మునపట్లాగ కాకండా, యిప్పటి జీవితంలో తీరుబడి, ఓపిక తక్కువగా వున్నా, ఆసక్తిని రేకెత్తించేలాగా, మనస్సును ఆకట్టుకొనేటట్టూ వుంటే, పెద్దదయినందువల్ల పాఠకులు కాని, ప్రేక్షకులు కాని నిరాకరించరు. లెవ్ టాల్స్టాయ్ బృహత్తర నవల "యుద్ధం, శాంతి"ని చదువుతూనే వున్నారు. "గాన్ విత్ ద విండ్", "రూట్స్" అన్న అమెరికన్ ఫిల్ములు చూస్తూనే వున్నారు. (మొదటిదాని ప్రదర్శన కాలం నాలుగైదు గంటలు రెండోదాని ఆరు భాగాల ప్రదర్శన కాలం పది గంటలు).

ఇప్పుడు సాంకేతిక ప్రావీణ్యానికీ, సామగ్రికీ కొరత లేదు. యూరోపియన్ నాటక రంగస్థలం పైని నిజమని భ్రమ కలిగించేటట్టుగా యుద్ధాలు, తగలబడిపోతోన్న నగరాలు చూపబడుతున్నాయి. "అంగార్" అన్న బెంగాలీ నాటకంలో బొగ్గు గని లోపలికి వెళ్లివచ్చే లిఫ్టు; గని లోపలికి ప్రళయంలాగా నీరు ప్రవహించి లోపల చిక్కుకొనిపోయిన పనివాళ్లంతా దారుణమైన చావుకు గురికావడమూ ప్రేక్షకులు హాహాకారాలు చేస్తూ చూశారు.

అంచేత కన్యాశుల్కంలోని దృశ్యాల్ని చూపడం కష్టమేమీ కాదు. సాహిత్యంలోనూ, కళలలోనూ కొన్నిపాళ్లు భ్రమ కల్పన కూడా వుంటుంది. సమర్థతతో నిర్వహిస్తే, కన్యాశుల్కంలోని స్వగతాలూ అవాస్తవమనిపించవు.

ఈ దేశంలో వృద్ధి కాలేదు కాని, చలనచిత్ర - నాటక కళల మేళవింపుతో కన్యాశుల్కం వంటి నాటకాల్ని పూర్తిగా ప్రదర్శించవచ్చును. చాలా కాలం క్రితం ప్రసిద్ధ నర్తకుడు, ఉదయ్‌శంకర్ యీ ప్రయోగం చేశారు. క్షీర సాగర మథనం వంటి దృశ్యాల్ని కూచిపూడి నృత్య నాటకాల్లో, యీ పద్ధతిని చూపడానికి ప్రయత్నం జరిగింది.

"యీ నాటకమంతా సమగ్రంగా, వున్నదున్నట్టుగా, అన్ని సన్నివేశాలకూ కావలసిన రంగ పరికరాలతో, జాతీయంగా వ్యావహారిక భాషోచ్చారణాన్ని సాధన చేసిన నటవరంతో యెప్పుడో ఒకప్పుడు సలక్షణంగా ప్రయోగించవలసి వుంది. తెలుగు నాటక సంప్రదాయానికి పుష్టినిచ్చే యీ పని చేసి తీరాలి. యూరప్ ఖండంలోని నాటక ప్రపంచానికి యేకైక అధినేతగా పరిపాలించిన ఇబ్సను మహాకవి రచితమైన Peeıognyt కూడా ఇలాటి నాటకమే పాశ్చాత్య సాహిత్యంలో సంప్రదాయ సిద్ధంగా వచ్చిన త్రివిధైక్యాలనూ ఆయన యీ నాటకంలో పాటించలేదు. అందులో కన్యాశుల్కంలో కన్నా రంగాలు యింకా ఎక్కువగా వున్నాయి. అయినా గిల్ గుడ్ అనే ప్రయోక్త యీ నాటకాన్ని ఒక మార్పు కూడా చేయకుండా యెంతో ధనవ్యయాన్ని భరించి పారిస్ నగరంలో చేసిన ప్రయోగాన్ని గూర్చి ప్రఖ్యాత ఆంగ్ల రచయిత స్వయంగా చూసి వర్ణించాడు. అలాటి ప్రయోక్త మన కన్యాశుల్కానికి కూడా రాకపోతాడా అని నా ఆశ"[40] అని అబ్బూరి రామకృష్ణారావు కోరింది అసాధ్యం కాదు.

"దుర్భడతను ఆకర్షవంతం చేశానా?"

గురజాడకు శిష్యుడు, అప్తుడు అయిన వొంగోలు ముని సుబ్రహ్మణ్యం మీనాక్షి, మధురవాణి పాత్రల గురించి ఆక్షేపణ తెలిపితే, గురజాడ

---

40 "విశ్వవీణ", 1954 డిశంబరు సంచిక.

"నిజమే, మీనాక్షి, కనిపించే దృశ్యాలు అంత నీతిదాయకమైనవీ, ఉపదేశక మైనవీ కా" వని అంగీకరిస్తూ, షేక్స్పియర్ నాటకాల్లోంచి దృష్టాంతాలు యిచ్చారు (1909 మే 21 ఉత్తరం)[41]. అవి నాలుగవ హెన్రీ, మెర్రీ వైఫ్స్ ఆఫ్ విండ్సర్, ఐదవ హెన్రీ నాటకాల్లోని డాల్‌షీర్ షీట్, మైన్ హాస్టెస్, డేమ్ క్లిక్లీ, సర్ జాన్ ఫాల్‌స్టాఫ్ మొదలైన పాత్రలు. ఇవేవీ "ఉజ్జ్వల నైతికశక్తి కలవి కావ"నీ; "వీరిలో ఎవరికీ మర్యాదా మన్నితమూ వున్నట్టు కనిపించ" దనీ, "అవినీతిపరుడూ, కుటిలుడూ అయిన ఫాల్‌స్టాఫ్ షేక్స్పియర్ పద్ధతి హాస్యానికి శిఖరాగ్రం వలె ప్రాతినిధ్యం వహిస్తున్నా" డనీ; అట్వే అనే నాటకకర్త రాసిన "వెన్నిస్ ప్రిజర్వ్‌డ్" అన్నదానిలో వొక వున్నత ప్రభుత్వోద్యోగి అతినీచమైన వొక వుంపుడుకత్తె ముందు పరువు పోగొట్టుకొని తనను తానే క్షూణత పరచుకుంటాడ" నీ గురజాడ తెలిపారు. "వాస్తవ రచనను కళానైపుణ్యంతో ఎంత ఆదర్శపూరితం చేసినప్పటికీ, విధిగా అది కొన్ని లక్షణాలను ప్రస్ఫుటీకరించక తప్పదు" అంటూ నొక్కి చెప్పారు తాను ఒక దోషాన్ని, దుర్నడతను ఆకర్షవంతం చేయలేదన్నారు. కన్యాశుల్కం అకారణంగా యేదో "వొక నైతికోద్దేశాన్ని నెత్తిన రుద్దదు. దానికి మహత్తరమైన వొక నైతిక ప్రయోజనం వుంది" అంటూ," మానవ జీవితంతో నేను చెలగాటం ఆడడం లేనే లేదు. ఎట్టి తృణీకార భావమూ లేకుండా మానవ జీవితాన్ని గంభీరమైన దానిగా భావించి యీ నాటకంలో దానిని యితివృత్తంగా స్వీకరించాను. ఆద్యంతం హాస్యం తొడికిసలాడేటట్టు యింత గంభీరమైన యితివృత్తాన్ని నిర్వహించడం అంత తేలికైన పని కాదు"[42] అని తెలియజేశారు.

ఈ సందర్భంగా మొదటి కూర్పులోని మధురవాణి పాత్రను గురించి చెపుతూ, అది "వర్ణింపరాని హేయమైన నడవడి కలది ఆ పాత్రకు ఎట్టి వన్నె చిన్నెలూ లేవు. నాటకం రచిస్తున్న కొద్దీ మధురవాణి మీద నాకున్న దృక్పథం మారుతూ వచ్చింది. మదురవాణి పాత్రంటే నాకు నేనే ముచ్చట పడుతున్నాను కనుక చివరి అంకంలో ఆమెను సంస్కరించానని" తెలిపారు.

గిరీశం పాత్ర, ఔచిత్యం

ఇటువంటివే సందేహాలు, ఆక్షేపణలూ గిరీశం పాత్ర చిత్రణ గురించీ వున్నాయి. శివశంకర శాస్త్రి తన సందేహాన్ని తెలుపుతూ, ముని సుబ్రహ్మణ్యానికి గురజాడ రాసిన ఉత్తరాలు చదివాక, ఆ సందేహం తీరిందని

41 గురజాడ ఆయనకు రాసినవి మనకు తెలిసినంత వరకు 15 ఉత్తరాలు.

42 ముని సుబ్రహ్మణ్యానికి రాసిన ఉత్తరం, 1909 మే 21.

చెప్పారు.[43] బొరన్‌సన్ అనే నార్వే నాటకకర్త నాటకంతో స్పెన్స్‌గార్డ్ అన్న పాత్ర గిరీశం పాత్రలాగ వున్నందువల్ల, దానిని గురజాడ అనుకరించేరేమో అని మొదట శివశంకర శాస్త్రి అనుకున్నారు. కాని గురజాడ ఉత్తరాలలో యిచ్చిన ఉదాహరణలు, సమాధానాలు తెలుసుకున్నాక "నాటకం అంతా స్వకపోల కల్పితం అని స్పష్టమౌతుంది" అని సందేహ నివృత్తి చేసుకున్నారు.

గురజాడ శిష్యుడు, భక్తుడు అయిన బుర్రా శేషగిరిరావు "గిరీశము వంటి నాయకుని పెట్టి, సంఘ సంస్కరణోద్యమమును వేళాకోళములోనికి దించి యుపకృతికి మారు అపకృతియే చేసితిరని నేనొక మారు తెలిసియో తెలియకో సాహసించి యొక సభలో విజయనగరములో నంటిని" అని గురజాడ డైరీల గురించి రాసిన వ్యాసంలో తెలిపారు. కాని గిరీశం నాయక పాత్ర కాదు. దుష్టపాత్రనాయక పాత్ర అవదు. అది వొక ముఖ్యపాత్ర మాత్రం అవును. గిరీశం పాత్ర హాస్యపు పైపూతను దాటి లోలోతులకు పోకపోతే యిటువంటి అవగాహన రాక తప్పదు. మృచ్ఛకటికంలో శకారుని పాత్ర ఎటువంటిదో, అటువంటిదే గిరీశం పాత్ర గురజాడ వెడుగుకు నాయకస్థానం యివ్వలేదు. "తలవరి వలె ముఖము మాడ్చుకొని పీక ఉత్తరించడము నాకు చాతకాదు" అని ఆయన యింకో సందర్భంలో చెప్పారు.[44] గిరీశంకంటె పెద్ద ముద్దాయి అయిన అగ్నిహోత్రావధాన్లకు కాని, రావప్పంతులు వంటి యితర నేరస్తులకు కాని అయన కఠినశిక్షలు వెయ్యలేదు, నవ్వులపాలు చేశారు. అప్పటి సంఘ సంస్కరణోద్యమంలో, యిప్పటి మంచి ఉద్యమాల్లోలాగానే మోసగాళ్లుండేవారు. అటువంటి వాళ్ల బండారాన్ని ఆయన "కొండుభట్టీయం" లోనూ బయటపెట్టారు [45] సమాజ శ్రేయస్సుపట్ల బాధ్యతవున్న వాళ్లు చేయక తప్పని విధి అది కన్యాశుల్కంలోని హాస్యం వెనకవున్నవి తీవ్రాతితీవ్ర విషయాలు.

సంఘసంస్కర్తలాగా నటించిన ఒక పీడపురుగు గిరీశం, అంతశ్శత్రువు. ఆ అంతశ్శత్రువును ఎండగట్టడానికి నాటకకర్త ఎందుకొన్నది. హాస్యరసం. "కొండుభట్టీయం" లోని కుహనా సంస్కర్తల చిత్రణకు ఆయన ఎంపిక చేసిన హాస్యరసపు రంగు, గిరీశం విషయంలో లాగా ముదురు పాకానిది కాదు. సంఘ సంస్కరణోద్యమంలో దాక్కొని వున్న దోషుల్ని, దొంగల్ని కానక పోవడం, దానికి మేలుచేయడం అవదు కన్యాశుల్కం

43. "జ్వాల", 1934 డిసెంబరు 16.

44. చూ. "ఆకాశ రామన్న ఉత్తరాలు" అన్న వ్యాసం.

45 కేశవ రాయుడు, దివాన్‌బహద్దర్ రాజారాం అన్న పాత్రలు

పాఠకుడైనా, ప్రేక్షకుడైనా మెచ్చేది సౌజన్యారావును, అంతకంటె మధుర వాణినీ. కాని గిరీశాన్ని, అగ్నిహోత్రావధాన్లునీ ఎంతమాత్రమూ కాదు.

శూద్రకుని శకారుడు, షేక్స్‌పియర్ షైలాక్ పాత్రలు నవ్వు పుట్టించే పాత్రలు, కాని ప్రాణహానికి తలపడ్డ పాత్రలు. గోగోల్ పాత్ర, ఇన్స్‌పెక్టర్- జనరల్ పెద్ద దగాకోరు. ఛార్లీ చాప్లిన్ ఫిల్ము పాత్రలు మొషె వెర్డె, హిట్లర్ హంతకులు. వీళ్లంతా హాస్యపాత్రలుగా కనిపించి నవ్వు పుట్టిస్తారు. మన కళ్ల ఎదట నడుస్తున్న జీవితంలోనూ యిటువంటి వాళ్ళు తరచు కనిపిస్తుంటారు. కొందరికి ఆటకట్టయినా, యింకా అవకపోయినా, వాళ్ళు తమ పాప ఫలాంత వైభవంతో మనకి వినోదం కలిగిస్తూ వుంటారు. కాని అనుసరించ తగ్గ ఆదర్శ పురుషులువరు. గిరీశం వంటి పాత్రలకూ వర్తించే దిదే - వీళ్లెవరి మీదా గురజాడ కోపాలు, శాపాలూ కురిపించ లేదు. అది ఆయన పద్ధతి. ఆయనది "తలవరి" పద్ధతి కాదు.

కన్యాశుల్కానికి కథానాయకుడు గిరీశమనుకున్న వాళ్లు వున్నట్టుగానే, ఆ పదవిని సౌజన్యారావుకు, కరటక శాస్త్రికి యిచ్చినవాళ్లున్నారు. నాటక కథలో అదృశ్యంగా వున్న వీరేశలింగమే కథానాయకుడన్న వాదనా వుంది. అయితే కన్యాశుల్కానికి కథానాయకుడున్నాడా ? ఉన్నట్టయితే, నాటక కర్త ఉద్దేశించిదెవర్ని ?

"నాయిక లేని నాటకం" అని గురజాడ 1896 ఏప్రిల్ 26 డైరీలో రాశారు. ఇది దేన్ని గురించి రాసిందీ ఊహకందని విషయం. గురజాడ నాటకం "నాయిక లేని నాటకం" యెంత మాత్రమూ కాదు. నాయిక మధుర వాణి అని స్పష్టమే. కాని నాయకుడి విషయమే సందేహం. "నాయిక లేని నాటకం" సాధ్యమైనప్పుడు, నాయకుడు లేని నాటకం ఎందుకు సాధ్యం కాదు? నాటకానికి నాయక పాత్ర తప్పనిసరిగా వుండాలన్న అలవాటును తప్పించడానికిలా ఆయన చేశారేమో.

నివురు కప్పిన నిప్పు

కన్యాశుల్కం నాటక స్వభావాన్ని పలువురు పలువిధాలుగా నిర్ణయించారు. రసచర్చ చేసి, తమకు తోచిన నిర్వచనాలు చేశారు. అది విషాదాంత నాటకమనీ, ఖేదమోదాంత నాటకమనీ తలోకవిధంగా అన్నారు. అది ఉత్త ఫార్స్ అని తోసి పారెయ్యడమూ జరిగింది. నాటకకర్త చెప్పిందాని ప్రకారం, అది హాస్యరస ప్రధాన నాటకం. కాని యివేవీ కన్యాశుల్కాన్ని జాగ్రత్తగా సమగ్రతలో తూచి విలువ కట్టిన వాటిగా కనిపించవు.

విషాదాంతం, ఖేదాంతం అనడానికి ఆస్కారం కనిపించదు. అది అగ్ని హోత్రావధాన్లు, గిరీశం, రామప్పంతులు వంటివాళ్లకుమాత్రమేవిషాదాంతం, ఖేదాంతం దుష్టులకు ఆట కట్టయి ముగిసిన నాటకం ఆ దుష్టులకు మాత్రమే విషాదాంతం. సౌజన్యారావు, మధురవాణి, కరటక శాస్త్రి వంటి సన్మార్గులకు అది మోదంతం. ఫార్సుగా కొట్టిపారేసిన వాళ్లలో పెద్దవాళ్లూ వున్నారు. ప్రపంచ స్థాయి ఉత్తమ సాహిత్యమని విజ్ఞులు ఎంతోమంది మెచ్చిన దానిని ఫార్సుగా చెప్పడం సమంజసం కాదు. హాస్యరస ప్రధాన నాటకమని, నాటకకర్త చేసిన ప్రకటనే అయినా, అది అర్ధసత్యమే. ఎంచేతనంటే, కన్యాశుల్కం నివురు కప్పిన నిప్పు. దాన్ని కప్పి వున్నది హాస్యమనే నివురు. దానికి దిగున నిగూఢంగా వున్నది, నిప్పువంటి బీభత్సం. అంచేత, కన్యాశుల్కం, బీభత్స రసప్రధానమైన హాస్యనాటకమవుతుంది. అగ్నిహోత్రావధాన్లు చేసిన నర మాంస విక్రయ కథను చెప్పింది బీభత్సం కాక మరేమిటి?

ఈ నాటకం మీద కొత్త వెలుగును ప్రసరింపచేసి, దాని అంతస్సా మిటో చెపుతూ, అయ్యల సోమయాజుల నరసింహ శర్మ ".. హాస్యం వికా సాత్మకమైన విజ్ఞానానికి కారణం. ఉత్తేజం విప్లవానికి కారణం, సంఘం తన లోపాన్ని గ్రహించి విజ్ఞానవంతమైనది అయితే గాని, విప్లవం జరపడానికి అర్హమైనది కాదు. కాబట్టి సంఘం అజ్ఞానావస్థలో వున్నప్పుడు ముందు విజ్ఞా నాన్ని కలిగించాలి. హాస్యం ఇందుకు తోడ్పడుతుంది. అంచేత హాస్యంతో పాటిందు బీభత్సం చూపబడ్డది. విజ్ఞానం విప్లవానికి పూర్వరూపం. విజ్ఞాన వంతుడే గాని మధుర హాస్యాన్ని అర్థం చేసుకోలేడు"[46] అని రసచర్చ చేసి కన్యాశుల్కం బీభత్సరస ప్రధానమైన నాటకమని సరైన మౌలిక నిర్వచనం చేశారు. ఈ నిర్వచనం బావ చౌర్యానికి గురికావడం శోచనీయం

కన్యాశుల్కంలోనిది, హాస్యమనే తేనె పూసిన కత్తి. ఈ పైపూతకు దిగువ అంతటా వ్యాపించి, సమాజాన్ని అన్నివిధాలా దిగుజార్చుతూ వున్న బీభత్సాన్ని కానకపోవడం, సబబు కాదు. అప్పటి సమాజంలో నిరాటకంగా సాగిపోతోన్న గొంతుకలు కోసే వ్యాపారాన్ని సన్నితమైన హాస్యంతో మేళ వించి చిత్రించడం, కన్యాశుల్కం సాధించిన అసాధ్యమైన కళ. ఈ కళలోని రంగురంగుల వ్యంగ్య చిత్రాలకు ప్రతిరూపాలు — ఆనాటి దుర్నీతి; మూఢవిశ్వాసాలు; వంచకత్వం; పాత క్రొత్త సంస్కారాల సంఘర్షణ; కొత్త సంస్కారంలో దాక్కొని వున్న విష బీజాలు; నీతికోసం, న్యాయకోసం ప్రయత్నాలు; పరోపకారబుద్ధి; పెంపొందుతూ వచ్చిన చిత్త సంస్కారం, అగ్ని సంస్కారం జరిగేవరకూ మారని మనుషుల మనసులు .

46. చూ. "తెలుగు తల్లి", 1945 ఏప్రిల్ సంచిక.

"అవినీతి క్రిములు", అహేతుకాలు

గత శతాబ్దం చివరి దశాబ్దాల జీవితానికి, నాటక రూపంలో వున్న సాంఘిక చరిత్ర, కన్యాశుల్కం. అది కాలం చెల్లిన పూర్వ నాగరికత వికృత రూపాల్ని చూపింది ; వేరూనుతూ వున్న కొత్త నాగరికతా సంస్కారాలు వెర్రితలలు వేస్తోన్న తీరుతెన్నులు తెలిపింది. చారిత్రక కారణాల వల్ల మారుతూవున్న సమాజాన్ని, ఆ పరిణామంలో జరుగుతూవున్న సంఘర్షణల్నీ కళ్ల ఎదట నిలిపింది. పూర్వ నాగరికతా సంస్కారాలకు ప్రతినిధులు అగ్నిహోత్రావధాన్లు వంటి వాళ్లయితే, కొత్త నాగరికతా సంస్కారాలు వేస్తోన్న వెర్రి తలలకు ప్రతిరూపాలు గిరీశం వంటివాళ్లు. ఇటువంటి పాత, కొత్త భ్రష్టుల ఆట కట్టించడానికి పూనుకున్నవాళ్లు మధురవాణి, సౌజన్యారావు, కరటక శాస్త్రి. మొదటి యిద్దరివీ నిష్కామ కర్మలు. కరటక శాస్త్రిది ఆపద్ధర్మం ; లుబ్ధావధాన్లకును తన కూతుర్నిచ్చి పెళ్లిచేసే ప్రయత్నం మానుకోకపోతే నూతిలో పడతానంటూన్న తన చెల్లెలి ప్రాణరక్షణ కోసం.

ఇప్పట్లాగే, హెచ్చు తగ్గులుగా సంఘంలో, అప్పుడూ సర్వత్రా అవినీతిక్రిములు వ్యాపించి వుండేవి. ఈ అవినీతిక్రిములు న్యాయ వ్యవస్థ నెలా అన్యాయ వ్యవస్థగా దిగజార్చాయో తెలిపే ఒక ఉదంతం : "మనం తెచ్చిన దావా, లంచం పుచ్చుకొని మున్సబు అన్యాయంగా కొట్టేశాడు మా వకీలు అవతల పార్టీ దగ్గిర కతికి మన కేసు ధ్వంసం చేశాడు". ఈ మాటలు (అగ్నిహోత్రావధాన్లువి) "న్యాయమూర్తులు", "న్యాయవాదులు" ఎంత న్యాయంగా వున్నదీ తెలుపుతాయి.

"నాలుగు రాళ్లు" తడుముకుందామని, హెడ్ కాన్‌స్టేబుల్ లుబ్ధావధాన్లు మీద ఖూనీ కేసు బనాయిస్తాడు. తరవాత తాసీల్దారు రంగంలో ప్రవేశించి, "పది రాళ్లు" లాగుతాడు

ధనరూపంలో కాక, "వస్తురూపంలో" ఉన్నతోద్యోగి అవినీతి ముచ్చటొకటి : డిప్టీ కలక్టరు "లంచం తినడు గాని ఆయనకు స్త్రీ వ్యసనం కద్దు." ఆయన మధురవాణికి "నాయుడు (వకీలు) చేత రాయబారాలు పంపుతున్నాడు." ఆయన అభీష్ట సిద్ధికి మధురవాణి సహకరిస్తే, తన చిక్కుల్నుండి బయట పడవచ్చునన్న ఆశతో కరటక శాస్త్రి ఆమెను డిప్టీ కలక్టరు దగ్గిరకి వెళ్లమని వేధించడమూ ; తనను చిత్రగుప్తుడి దగిరకి పంపి "చేసిన పాపాలు అన్నీ తుడుపు పెట్టించడానికి వీలుండదు కాబోలు" అంటూ మధురవాణి కరటక శాస్త్రికి చీవాట్లుపెట్టి "తల వాయట్టగొ"డమూ జరిగింది.

మీనాక్షి భ్రూణహత్యలు చేసుకున్నప్పుడల్లా "పోలీసులు బెదిరించి పది డబ్బుల సొమ్ము" లాగేస్తూంటారు.

ఖూనీ కేసు బెదిరింపుతో, హెడ్ కాన్‌స్టబుల్ తాను లుబ్ధావధాన్లుకు రాసి యిచ్చిన దస్తావేజు కాగితం లాగేసుకుంటాడు.

పోలీసు ఇన్‌స్పెక్టరుకి యిస్తానన్న సాకు చెప్పి, రామినాయుడి దగ్గిర్నుంచి రావప్పంతులు పాతిక రూపాయలు కాజేస్తాడు.

ఆ రావప్పంతులే "యీ ఇన్‌స్పెక్టరు గాడికి యీ తాలూకాకి వచ్చిం తరువాత అయిదారు వేలు యిప్పించా" నని తన ప్రజ్ఞను చాటుకుంటాడు. తాను ఎంతటి ఘనుడంటే, "యీ తాలూకాలో సివిల్ మేజస్ట్రేట్లు ఎక్కడొచ్చినా రావప్పంతులు పప్పులేని పులగం వుండదు." అంతే కాదు, మూడేళ్ళ క్రితం మైనార్టీ దాటిన వాణ్ని "మైనరని వాదించ" మంటాడు.

ఆ రోజుల్లో కోర్టుల్లో దొంగ సాక్ష్యాలు చెప్పడానికి మనుషుల హెూదాల్ని బట్టి రేట్లుండేవి. కుండలాలున్న పండితులకైతే రేటు ఒక రూపాయి. ఇటువంటి సాక్ష్యాల గురించే పోలిసెట్టి సలహా : " . బాపనోళ్లు నచ్చాప నచ్చలు. కొంచం సెయి తడిచేస్తే సాచ్చీకం చెప్పి పోతారు."

దొంగ సాక్ష్యాల గురించి సౌజన్యారావు ఆక్రోశం : "పెద్ద పెద్ద వకీళు కూడా సిగ్గుమాలి బరిపెట్టి దొంగ సాక్ష్యాలు పాఠం చెపుతారు నావంటి బాదస్తులం యింకొక కొందరం అటువంటి పాపానికి వొడిగట్టుకోం గాని మా పార్టీల తరపు సాక్షులు కూడా అబద్ధం చెబుతున్నారని యెరిగిన్నీ వూరుకుంటాం".

అగ్నిహోత్రావధాన్లు పూర్వాచార పరాయణుడొక్కటే కాదు, వేదం ఎనభై రెండు పన్నాలు అధ్యయనం చేసిన పండితుడు కూడా. అయితే యివేవీ కూతుళ్ల జాతకాల బకాయింపుకు అడ్డంకులు కావు, అతను చిన్న కూతురు జాతకం బనాయింపు చేయడం గురించి చెప్పి, రావప్పంతులు ఒక సర్వసాధారణ విషయం బయట పెడతాడు, "మా బ్రాహ్మల్లో యిది సరిపాటే పెళ్లిళ్లలో పంపించేది ఒక జాతకవూ౽ నిజం వుండదు" అని. ఇదే కాదు, అగ్నిహోత్రావధాన్లు బండారం అందరి ముందర కోర్టులో కూడా బయటపడింది పెద్ద కూతురు జాతకంలో పుట్టిన సంవత్సరం వొకటైతే, సాక్ష్యంలో చెప్పింది యింకొకటి. ఇందువల్ల చీవాట్లు తిన్నాడు.

సిద్ధాంతులు లంచం తిని, పెళ్లి లగ్నాలు ఎప్పటికి కావలిస్తే అప్పటికి నిర్ణయించేస్తారు.

"కొత్త జాతకాలు నిర్ణయించడం ఐదు నిమిషాల పని". ఇందుకోసం అటక నిండా పాత తాటాకులు కాగితాలు, నిలవచేసి వుంటాయి. రకరకాల సిరాలూ వుంటాయి.

కాశీలో పొద్దుటి పూట బయల్దేరి వాయువేగ మనోవేగాలతో, కొద్ది గంటల్లో ఆకాశ మార్గాన విశాఖపట్నం వచ్చాననని బైరాగి చెప్తాడు. రాగితో బంగారం చేసి యిస్తానంటాడు. అంజనం వేసి పారిపోయిన (మొగ) పెళ్లికూతురు ఎక్కడున్నదీ కనిపెట్టేస్తానంటాడు ... ఈ పచ్చి అబద్ధాల్ని అందరూ నమ్మేవాళ్లే! "ఆరు నెలల్లో ఇంగ్లీషు. బావుటా పోతుం" దన్న పరమ రహస్యం చెపుతాడు. భక్త కోటి నమ్మేస్తుంది. ఎవరికీ తెలియని భాషలో బంగారం రేకు మీద రాసివున్న దైవభాషను తాను చదివానంటాడు. ఇలాటివే తన మహత్యాలనేకం చెపుతూపోయి, గంగా నదిని సారా నదిగా మార్చేశానంటాడు. "కనుక్కో గలిగిన గ్యానికి గంగా నది సారాయి కాదా!" అని ఉపదేశించి, భక్తులకు పారవశ్యం కలిగిస్తాడు.

బోనులో ఎలకల్ని పట్టినట్టు దయ్యపు దంపతుల్ని సీసాలో బంధిచా నని భూత వైద్యుడు ప్రకటిస్తే అందరూ నమ్ముతారు. అందువల్ల, దయ్యా ప్పిల్లలు పుట్టవచ్చు నన్న వొక అమోఘమైన ఊహ ఒక పాత్రకు వస్తుంది కూడా, "నమ్మి చెడిన వారు లేరు, నమ్మక చెడిపోతే పోయేరు" అన్నది అప్పటి సర్వసాధారణమైన నమ్మకం.

సనాతన ధర్మం అనుసరిస్తున్నట్లు నటిస్తూ, రకరకాల అబద్ధాలాడుతూ, రకరకాల దుశ్చేష్టలు చేస్తూ; ఆత్మ వంచన, పర వంచనచేసే అగ్నిహోత్రావ ధాన్లు, సిద్ధాంతి, గవరయ్యవంటి వాళ్లూ; అభ్యుదయ కాముకులైన అధుని కులుగా చెలామణీ అయ్యే దగాకోర్లు యిప్పటంతగా కాకపోయినా, అప్పుడూ ఏమంత తక్కువగా లేరు. అప్పటి దుస్సహ పరిస్థితులపైని, సాహిత్యంలో కనీ వినీ ఎరగని పెద్ద దండయాత్ర, కన్యాశుల్కం. ఇప్పటి దుస్సహ పరిస్థి తుల పైని, సాహిత్య సమరానికది మార్గదర్శి.

రెండు కూర్పులు

ఇంగ్లీషు కవిత్వం నుండి బయటపడి, సాంఘిక పరివర్తనకు తెలుగు భాషా సాహిత్యాల్ని సాధనం చెయ్యాలన్న తపన, కన్యాశుల్కం రచనకు ప్రోద్బలం అయ్యింది. అదే గురజాడ తొలి తెలుగు రచన. దాని యితి వృత్తం ఎంపికకు భావ ప్రాతిపదికగా వున్నవి, ఆనంద గజపతి సేకరించిన కన్యాశుల్క వివాహాల సంఖ్యా వివరాలు, వాటిని అరికట్టడానికి ఆయన మద్రాసు శాసన సభలో ప్రతిపాదించ దలుచుకున్న బిల్లు, "కన్యాశుల్క

ఖండన"[47] అన్న వీరేశలింగం వ్యాసం (అగ్నిహోత్రావధాన్లు మనస్సు మళ్లించడానికి గిరీశం పూనుకుందా మనుకున్నప్పుడు, యీ వ్యాసం ప్రస్తావన వస్తుంది). ఇవి కాకండా, యీ విషయం మీద వీరేశలింగం రాసినవి "బ్రాహ్మ వివాహము" అన్న పెద్ద ప్రహసనం (1878), "కన్యా శుల్కము" అన్న చిన్న ప్రహసనమూ వున్నాయి. మొదటి కూర్పు రాసిన తరవాతనే తాను "బ్రాహ్మ వివాహము" చదివినట్టుగా, దాని పీఠికలో గురజాడ తెలిపారు చిన్న ప్రహసనాన్ని ఆయన చదివిందీ లేందీ తెలియదు. వీరేశలింగం ప్రహసనాలకు, గురజాడ కన్యాశుల్కానికీ కథా వస్తువు వొకటే కాబట్టి, కొన్నిచోట్ల పోలికలుండడం సహజం. కాని పాత్ర పోషణ, సం విధానం మొదలైనవి చాలా భిన్నంగా వున్నాయి. అయితే వీరేశలింగం సంఘ సంస్కరణోద్యమం అంతట్లాగనే, కన్యాశుల్క వివాహాల గురించి ఆయన అందోళన ప్రభావమూ గురజాడ పైని పడడం సహజం. గురజాడ యీ సమస్య వొక్కటే కాకండా, తన కన్యాశుల్కంలో విధవా వివాహ సమస్యనూ, వేశ్యావృత్తి సమస్యనూ ఉపాంగాలుగా చేశారు

తొలి కూర్పు ప్రదర్శనకు, ప్రచురణకు పెద్దగా ప్రశంసలు వచ్చాయి. (చూ. పీఠికలు, సమీక్షలు). తొలి ప్రదర్శన తరవాత 17 ఏళ్లకు. తొలి ముద్రణ తరవాత 12 ఏళ్లకు గాని ఆయన రెండో ముద్రణకు పూనుకోలేదు. చిన్న చిన్న మార్పులతో సరిపెట్టుకుందా మనుకున్నారు. కాని తన మిత్రుడు, ఎస్. శ్రీనివాసయ్యంగార్ (1874 - 1941, ప్రసిద్ధ న్యాయవాది, 1926 గౌహతి కాంగ్రెస్ మహాసభాధ్యక్షుడు) చేసిన సూచనను పాటించి, కన్యాశుల్కాన్ని "మళ్లీ పోత" పోశారు. ఇది ఏవిదంగా జరిగిందీ చెపుతూ, "కన్యాశుల్కాన్ని చాలా మార్పు చేశాను .. మూడంకాలు అచ్చుకు వెళ్లాక కొన్ని పాత్రల గురించి నా భావాల్ని మార్చుకోవలసి వచ్చిం" దని, "విషయాన్ని పక్కకునెట్టి చెప్పాలంటే, దాన్ని మహత్తర గ్రంథం చేశాననుకుంటున్నాను. గీటురాయి ఏమిటంటే, నన్నే అది మురిపించుతూ వుంది. మొదటి కూర్పు కంటె యిది ఎక్కువ కూలంకషంగా నా మనస్సును వెల్లడిచేస్తూవుంది"[48] అని తెలిపారు. భాసుని చారుదత్తానికి శూద్రకుడు తన మృచ్ఛకటికంలో చేసిన మార్పుల కంటే, గురజాడ రెండో కూర్పులో చేసిన మార్పులు పెద్దవి.

రెండు కూర్పులు సరిపోల్చి చదువుతూ వుంటే, యీ మార్పు లెటు వంటివో తెలుస్తుంది. అంకాలు, రంగాలు, పాత్రలు, పుటలు, ఘటనలు

---

47. చూ. పాద పీఠిక 5.
48. వొంగోలు ముని సుబ్రహ్మణ్యానికి 1907 మార్చి 14, మే 7 ఉత్తరాలు

మొదలైనవి పెరగడమే కాదు; నాటక మంతటా నాణ్యం పెరిగింది, అంద చందాలు అమిరాయి— అవి నాటకకర్తనే "మురిపించి" నటువంటివి.

మొదటి కూర్పులోని గ్రాంథిక భాష వాసనలు రెండోదాన్లో లేవు. వేరు వేరు పాత్రలు తమ తమ బుద్ధుల్నిబట్టి, సంస్కారాల్నిబట్టి అచ్చమైన వాడుక నుడికారాల్తో, ఉచ్చారణలతో, పలుకుబళ్లతో మాట్లాడుతాయి. అగ్ని హెూత్రావధాన్లు, కరటక శాస్త్రి, గిరీశం, సౌజన్యారావు, పోలిసెట్టి, అసిరిగాడు, వెంకమ్మ, బుచ్చెమ్మ, మీనాక్షి మొదలైనవారి మాటలు సరిగ్గా వారి వారి తీరుల్నిబట్టి, మనస్సుల్నిబట్టి వుంటాయి. మచ్చుకు మీనాక్షి మాటలు: దయ్యపు దంపతులు "యిద్దర్ని వో సీసాలో పెడితే దెయ్యప్పిల్లలు పెడతా రేమో". లుబ్ధావధాన్లు కొత్త "పెళ్లికూతురు" రెండో పెళ్లి పిల్లేమో అన్న అనుమానం వచ్చి కనుక్కోమంటే, మీనాక్షి "నన్ను అడ్డమైన మాటలూ అంటూంటే నేనెందుకు అడుగుతానూ ? నేను దాంతో యిగ మాట్లే అణ్ణు" అంటుంది.

మొదటి కూర్పులో పొటిగ్రాపు పంతులు బంట్రోతు తన సంస్కారానికి అందని "భవిష్యం" అన్న మాట ప్రయోగిస్తాడు. ఈ కూర్పులోందే హెూకర్ పాత్ర కూడా, ముస్లిం యాసతో యీ మాటనే ప్రయోగిస్తాడు. ఇది యీ పాత్రల నోటికి వచ్చేది కాదు. అంచేత రెండో కూర్పులో అది లేదు. బూటకపు పెళ్లికూతురు దూబరా ఖర్చులు చూపడానికి కల్పించిన హెూకర్ పాత్ర వున్న రంగమే తొలగించబడింది.

వేరు వేరు మనుషులే కాదు, వొకే మనిషి సైతం వొకే మాటను వేరు వేరుగా పలకడమూ జరుగుతూ వుంటుంది. ఇది రెండో కూర్పులో ఎక్కువగా కనిపిస్తుంది. ఉదా: కరటక శాస్త్రి, కరటక శాస్తులు, కరటక శాస్తుల్లు; లుబ్ధావదాన్లు లుబ్ధావధాల్లు మొదలైనవి.

మొదటి దాన్లోని కాన్‌గ్రెస్, కాంగ్రెస్ అయ్యింది, మొదటి యంకము ప్రథమాంకము అయ్యింది.

మొదటి కూర్పులో "సాయంకాలమైనది. పూటకూళ్లమ్మకు సంతలో సామాను కొనిపెట్టుతానని నెల రోజులైనది" అని మొదలైన నాటకం, "డామిట్! వ్యవహారం అడ్డంగా తిరిగింది" అన్న వాక్యంతో ముగుస్తుంది. రెండో కూర్పు "సాయంకాలమైంది. పూటకూళ్లమ్మకు సంతలో సామాను కొనిపెడతానని నెల రోజుల కిందట .." అన్న మాటలతో మొదలై, "డామిట్! కథ అడ్డంగా తిరిగింది!" తో ముగుస్తుంది. మొదటి కూర్పులో పూటకూళ్లమ్మ గిరీశానికి యిచ్చింది పది రూపాయలైతే, రెండో దాన్లో యిరవై రూపాయలు.

రెండో కూర్పులోని మధురవాణి పాత్ర, మొదటి కూర్పులో మహాలక్ష్మి, మధురవాణి అన్న రెండు పాత్రలుగా వుంది. మహాలక్ష్మి గిరీశం వేశ్య, మధురవాణి రామప్పంతులు వేశ్య. మహాలక్ష్మి రెండుసార్లు ప్రస్తావనకు మాత్రం వస్తుంది, రంగంలోకి రాదు. మొదటి కూర్పులోని యీ రెండు పాత్రలూ కేవలం "కొయ్యబొమ్మలు"; రెండో కూర్పులోని మధురవాణి పాత్ర "సౌరు" రవ్వంతైనా లేనివి.

మొదటి కూర్పులో, వెంకమ్మ కాలుజారి నూతిలో పడితే, గిరీశం పైకి తీసినట్టుగా వుంది. రెండో కూర్పులో, కూతుర్ని డబ్బాశతో ముసలి వాడికిచ్చి పెళ్లి చేస్తున్నందువల్ల, ఆత్మహత్య చేసుకోడానికి వెంకమ్మ నూతిలో దూకితే, గిరీశం రక్షించినట్టు మార్చి నాటకకర్త కథకు పుష్టి నిచ్చారు.

ఒకటో కూర్పులో రామప్పంతులు నియోగి కాడు, వైదీకి. మొదటి దాన్లో రెండో రంగం అగ్నిహోత్రావధాన్లు యిల్లు; రెండో కూర్పులోలాగా మధురవాణి యిల్లు కాదు. అంచేత మంచం కింద ముచ్చట వుండదు.

పెళ్లికి ముందర నిరాహారం వల్ల లుబ్ధావధాన్లుకు ప్రాణాంతకం కావడం, పెళ్లి భోజనాల కొచ్చిన తిండిపోతు భోక్తల దౌర్జన్యం గురించీ వున్న మొదటి కూర్పు రంగాలు, రెండో కూర్పులో తీసివెయ్యబడ్డాయి.

మొదటి కూర్పులో శిష్యుడు భట్టీ వేస్తోన్న శ్లోకం రఘువంశంలోని దయితే, రెండో కూర్పులోనిది కుమార సంభవంలోంది. "లేళ్లు పరిగెడితే ఎవడిక్కావాలి, పరిగెత్తకపోతే ఏవడిక్కావాలి" వంటి వ్యాఖ్యానాలు, కాళిదాసు కవిత్వానికి చేసిన వెటకారాలు, శిష్యుడి పాత్రను రక్తికట్టించడానికి చేసిన మార్పులు.

మొదటి కూర్పులో రామప్పంతులు బనాయించిన ఉత్తరాన్ని కూలి వాడు తెచ్చి యిస్తాడు (తెచ్చినందుకు భత్యం యివ్వాలి). రెండో దాన్లో ఆ ఉత్తరం పోస్ట్‌మన్ బట్వాడా చేస్తాడు. తపాలా వ్యవస్థలో మార్పును, యీ మార్పు సూచిస్తుంది.

తన కంటెను తెచ్చి యిమ్మని వేధిస్తోన్న మధురవాణిని బ్రతిమాలుతూ కాళ్లు పట్టుకోబోతోన్న రామప్పంతుల్ని, సత్యభామ అవతారమెత్తి మధుర వాణి తన్నివేయడం— తొలి కూర్పులో వున్న యీ కోపమో, మోటు సరసమో మలి కూర్పులో లేదు.

ఈవిధంగా రెండో కూర్పులో ఆదినుండి అంతం వరకూ చేర్పులు, మార్పులు, తొలగింపులూ ఎన్నో వున్నాయి నాటక కర్త రెండో కూర్పులో చెక్కిన లెక్కలేనన్ని నగిషీలు, పెట్టిన మెరుగులు కన్యాశుల్కాన్ని మహత్తర గ్రంథంగా రూపొందించాయి. ఫలితంగా అది రంగు రంగుల ఇంద్ర ధనస్స య్యింది, ఇంద్రజాలమయ్యింది.

సిద్ధహస్తుని సాటిలేని పాత్ర

అన్నిటి కంటె మనోహరమైందీ, మహత్తరమైందీ మధురవాణి పాత్ర చిత్రణ. మొదటి కూర్పు మధురవాణి రావప్పంతులు వెలయాలు మాత్రమే. రెండో కూర్పులో, వెలయాలుగా ప్రవేశించిన మధురవాణి, వెలలేని పాత్రగా పరిణమించింది.

"కొద్ది కాలం వుండే యవ్వనాన్ని జీవనాధారం చేసుకున్న కులం"లో పుట్టి పెరిగిన మధురవాణి, ఆ వృత్తిని విచ్చల విడిగా కాకుండా, తన తల్లి చేసిన ఉపదేశాల పరిమితుల్లో సాగిస్తూ వచ్చింది. మంచి వారిపట్ల మంచి గాను, చెడ్డవారి పట్ల చెడ్డగానూ వుండమనీ; చెడని వారిని చెడగొట్ట వద్దనీ ఆ ఉపదేశాల సారాంశం. మధురవాణికవి మార్గదర్శకాలు.

మధురవాణి పరిణామం, మొదట కటక శాస్త్రితోనూ, తరువాత సౌజన్యారావుతోనూ సంభాషణల్లో స్పష్టమవడం మొదలవుతుంది. సుబ్బితో లుబ్ధావధాన్లు పెళ్లిని తప్పించమని రావప్పంతుల్ని మధురవాణి వేధించ డానికి కారణం స్వార్థం కాదు అది సత్కార్యం అయినందువల్లనే. పెళ్లి తప్పించడానికి కరటక శాస్త్రి పథకం తెలియకముందర్నుంచి "ఆ ముసలాడికి పెళ్లెందుకు ? పెళ్లి మానిపించెయ్యండి" అని రావప్పంతులు చెవినిల్లు కట్టు కొని పోరుతుంది. "ఈ పెళ్లి తప్పించకపోతే మీతో మాట్లాడను" అని మారాం చేస్తుంది. పెళ్లి బేరానికి మారువేషాల్తో కరటక శాస్త్రి, అతని శిష్యుడు తన దగ్గరకి వచ్చేవరకూ, సుబ్బి కరటక శాస్త్రి మేనగోడలని మధుర వాణికి తెలియనే తెలియదు. ఈ అంతర్నాటకంలో మధురవాణి ప్రవేశం, కేవలం నిష్కామ కర్మ. "కష్టపడి ఆర్జించిన" తన కంటెను, అది తిరిగి వస్తుందో లేదో అన్న అనుమాన పరిస్థితిలో, మొదట రావప్పంతులుకి, తరువాత కరటక శాస్త్రికి యివ్వడానికామె వెనుకాడదు. మధురవాణి స్వార్థ త్యాగం, ఉపకారబుద్ధి అటువంటివి

విజయనగరం నుండి రావప్పంతులుతో రామచంద్రపురాగ్రహారానికి వచ్చినప్పట్నుండీ, మధురవాణిలో అంతర్మథనం సాగింది. "కుక్కల పొత్తు" నుండి బయటపడి సంసారిగా బతకాలన్న గట్టి కోరిక రానురాను పెరిగింది.

"కాపు మనిషినై పుట్టి మొగుడి పొలంలో వంగ మొక్కలకు, మిరప మొక్కలకు దోహాదం చేస్తే, యావజ్జీవం కాపాడే తనవాళ్లనే వారుందురేమో" అన్న ఆలోచన మనస్సును పట్టి పీడించింది. "మధురవాణి అంటూ ఒక వేశ్యా శిఖామణి యీ కళింగ రాజ్యంలో వుండకపోతే భగవంతుడి సృష్టికి యెంత లోపం వచ్చివుండును" అని కరటక శాస్త్రి కురిపించిన పొగడ్తకు ఉబ్బితబ్బిబ్బయిపోదు సరికదా, "మధురవాణి అనే వేశ్యాశిఖామణి గిరీశంగారి వంటి కుక్కల పొత్తుకే తగివున్నది గాని సౌజన్యారావుగారి వంటి సత్పురుషులను చూడడమునకైనా అర్హత కలిగి వుండలేదు" అని దిగులు పడుతుంది. రాయబారాలు పంపుతూవున్న డిప్టీ కలక్టరును తృప్తిపర్చేందుకు వెళ్లమని కరటక శాస్త్రి తన చిక్కుల్నుంచి బయటపడడానికి ఎంతగా బలవంతం చేసినా, "యిటుపైని వూరకుక్కలనూ, సీమకుక్కలనూ దూరంగా వుంచడానికి ఆలోచిస్తున్నాను" అని చెప్పి, ససేమిరా వొప్పుకోదు.

వేశ్యల విషయంలో అహేతుకమైన మొండి పట్టుదలతో వున్న సౌజన్యారావుకు, వేశ్యాసమస్య గురించి ఆయన జవాబివ్వలేని ప్రశ్నలడుగుతుంది జపాన్ దేశంలో గైషాలన్న వేశ్యలున్నారనీ, వాళ్లను గొప్ప గొప్ప వాళ్లు పెళ్లాడతారనీ తాను విన్నట్టు చెపుతుంది. మధురవాణి తెచ్చిన యీ సాపత్యానికి కారణం, ఆమె మనస్సును కల్లోలం చేస్తోన్న వివాహేచ్ఛ; ఆ "దుర్వృత్తి"లోని "హైన్యత"ను గుర్తెరగడమున్నూ.

లుబ్ధావధాన్లుని గండం నుంచి గట్టెక్కించడానికి, స్వకార్యంగా పాటుపడుతున్న సౌజన్యారావును పురుషవేషంలో కలిసి, అతన్ని రక్షించే సాధనం ఒక వేశ్య చేతిలో వుందని మధురవాణి చెపుతుంది; ఆ వేశ్యతో పెళ్లికి కాని, వీలుకాకుంటే "వుంచుకోడానికి" కాని ఆయన వొప్పుకుంటే కార్యం నెరవేరుతుందంటుంది. "తలకు తగని వెర్రి కోరిక" అని తెలిసి కూడా, మధ్యవర్తిగా వ్యవహరిస్తూ యీ రాయబారం సాగిస్తుంది. సౌజన్యారావు వొప్పుకోడు సరికదా, కోపం తెచ్చుకుంటాడు కూడా చివరకు "అడుగు మెట్టుకు దిగి", షరతుగా "ఒక చిన్న ముద్దు"ను కోరుతుంది. ఆయన "మిక్కిలి మంచి వారు" కావడం, యీ కోరికకు కారణం. ఆ విషయమే చెపుతుంది. సౌజన్యారావు వొప్పుకోడు, బదులుగా వెయ్యి రూపాయలు తీసుకొని సాయం చెయ్యమంటాడు. ఇందుకు మదురవాణి వొప్పుకోదు పర్యవసానం ప్రతిష్టంభన.

చేసేదింకేమీ లేక, ఎలాగనైనా లుబ్ధావధాన్లును కాపాడాలన్న పట్టుదలతో వున్న సౌజన్యారావు "వ్రతభంగా"నికి సిద్ధపడతాడు. షరతును అమలు జరపడానికి దగ్గరకు వస్తాడు. ఈ విపరీత పరిస్థితిలో తీవ్రమానసిక

సంక్షోభంలోవున్న మధురవాణి నిగ్రహించుకొని, మనస్సు మళ్లించుకొంటుంది. - మానవాతీతమైన నిగ్రహం యిది చెడని వారిని చెడగొట్టవద్దని చెప్పిన తల్లి ఉపదేశం జ్ఞాపకం తెచ్చుకుంటుంది ప్రబలంగా వున్న తన కోరికను చంపుకుంటుంది. వృత్తిని వదిలిపెడుతున్నానని ప్రకటిస్తుంది సౌజన్యా రావును వ్రతభంగం కాకండా కాపాడుతుంది. లుబ్ధావధాన్లు సమస్యా పరిష్కారానికి దారి చూపి, సౌజన్యారావు కృతజ్ఞతకు పాత్రురాలవుతుంది. నాటకంలో యీ పరిణామాన్ని పెంపొందించిన తీరు అక్షరాలా సాటిలేనిది. ఇది సాటిలేని సిద్ధహస్తుడికి మాత్రమే సాధ్యమవుతుంది.

"లోకమందలి మంచి చెడ్డలు"..

చదవడమో, చూడడమో ముగిశాక, కన్యాశుల్కం— కన్యాశుల్కమే కాదు— సాధారణంగా గురజాడ రచనలు మనస్సు మీద వేసే ముద్ర ఎటువంటిది? వాటివల్ల కొంతయినా చిత్త సంస్కారం కలగక తప్పదు, చెడుగుల మీద అసహ్యం పుట్టక తప్పదు, సత్కార్యాల వేపు మొగ్గు రాక తప్పదు. కన్యాశుల్కం శక్తి అటువంటిది. జడస్థితిలో వున్న మనస్సు మాత్రమే దాని ప్రభావానికి లోనవదు. మధురవాణి, సౌజన్యారావు పాఠకుల మెప్పు పొందడమూ; ఎంతగా నవ్వించినా అగ్నిహోత్రావధాన్లు, రావప్పంతులూ, గిరీశం అవహేళనకు గురి కావడమూ జరుగుతుంది. పరమాద్భుతమైన సాహిత్య శిల్పకళ, నాటక కథతోపాటు పాత్రలన్నిట్నీ కళ్ల ఎదుట నిలిపి వుంచుతుంది

ఇదే కాదు— "అడుగు జాడ గురజాడది, అది భావికి బాట" అని ఉద్ఘాటించిన శ్రీశ్రీ మాటల్లో, "విద్యా పిపాసి నాకర్షించే అన్ని వెలుగుల వైపూ ఆయన దృష్టి ప్రసరించింది. ఏ విషయాన్ని స్పృశించినా దాని మీద ఆయన వ్యాఖ్యానించే తీరు ఆయనదెంత ఆధునిక మనస్తత్వమో అతి స్పష్టంగా తార్కాణిస్తూ వుంటుంది . ఆయన ఆలోచన ఎంతసేపు సంఘపరంగానే సాగుతూ వుండడం మనకి గోచరిస్తుంది."[49]

కన్యాశుల్కం రాసి నూతన నాటక (వచన) సాహిత్య శకం ప్రారంభించిన పద్దెనిమిదేళ్ల తరవాత, గురజాడ నూతన కవిత్వ శకం ప్రారంభించారు. "లోకమందలి మంచి చెడ్డలు లోకులెరుగుదురా?" అన్నది, ఆ శకావిష్కరణకు నాంది అయిన "ముత్యాల సరములు" [50], కథానాయకుడి సందేహం. కాని యీ సందేహానికి సమాధానం ప్రశ్నలోనే వుంది :

49 చూ. "యుగకర్త గురజాడ" (వ్యాసం)
50. "ఆంధ్రభారతి", 1913, జులై.

కథానాయికలో వున్నట్టుగానే లోకంలో అజ్ఞానం, అమాయికత్వం నిండుగా వున్నాయి. దీనికి తోడుగా సాంఘిక అవినీతి క్రిములతో నిండివున్న కఠోర దాస్యం, సమాజాన్ని అప్రతిష్ఠ పాలు చేసే పరిస్థితులు వీటిని బయట పెట్టి, ఉన్నత నైతిక ప్రమాణాల్ని నెలకొల్పాలి. వాడుకలో లేని భాష కాకుండా వాడుకలో వున్న భాష యిందుకు సాధనం కావాలి. సాహిత్యానికి యింతకంటె మేలైన పని యింకొకటి లేదు.[51]

ఇందుకోసం, "మంచి గతమున కొంచెమేనోయి, మందగించక ముందు అడుగేయి" [52] అన్నది, గురజాడ ఉద్బోధ.

ఈ ఉద్బోధ, అప్పటి "సాంఘిక అవినీతి క్రిము" లకు, "సమాజాన్ని అప్రతిష్ఠ పాలుచేసే పరిస్థితు" లకూ మాత్రమే పరిమితం చెయ్యవలసిందీ, అన్వయించ వలసిందీ కాదు. గురజాడ జీవిత కాలం తరవాత చాలా దశాబ్దాలు గడిచి పోయాయి. ఆయన వేలెత్తి చూపిన చెడుగులు అప్పటి కంటే యిప్పుడు, ఏదో వొక రూపంలో, అంతకు మించిన ఉగ్రరూపంతో వున్నాయి ; సామాజికంగానే కాక సర్వరంగాల్లో వ్యాపించి వున్నాయి.

దేశంలో యిప్పుడున్న వ్యవస్థకు ప్రజాస్వామిక వ్యవస్థ అని పేరు. అయితే చిత్రమేమిటంటే, యీ ప్రజాస్వామిక వ్యవస్థ కింద దురవస్థల పాల య్యేది, ప్రజలు! ప్రజల కడుపులు కొట్టి జేబులు నింపుకొనే వాళ్లకు, కపాలాల సోపానాల మీంచి ఉన్నత శిఖరాలకు ఎగబాకే వాళ్లకు, యీ ప్రజాస్వామిక వ్యవస్థలో అందుబాటులోలేని సదుపాయాలేవీ లేవు.

స్వలాభం కోసం ఎటువంటి దారుణాలు చెయ్యడానికైనా జంకూ గొంకూలేని మనస్తత్వం దేశాన్ని నిర్వీర్యం చేస్తూ పోతోంది. కులం, మతం, ప్రాంతం పేరు చెప్పి ప్రజల్ని, దేశాన్ని ముక్క చెక్కలు చెయ్యడానికి కట్టుదిట్టమైన ఉద్యమాలు, పట్టపగలు నడివీధుల్లో బందిపోట్లు, మానభంగాలు, హత్యలు, కోడళ్ల సజీవ దహనాలు, మంగళ సూత్రాలతో సహా మెడలోని నగల అపహరణ, ఎత్తుకపోయిన దేవుళ్ల విగ్రహాలతో విదేశ వ్యాపారం - అంతటా దుశ్చింత, దుర్నీతి, దుష్కర్మల విలయ తాండవం, దుర్వాసనలు వెదజల్లుతూ నైతిక కాలుష్యం.

ఇటువంటి సామాజిక రుగ్మతల్ని రూపుమాపడానికి, సమాజంలో అంతర్భాగమైన సాహిత్యం కూడా విధిగా బాధ్యత పుచ్చుకోవలసి వుంటుంది. ఇటువంటి దుర్వ్యవస వల్ల దాపురిస్తోన్న దుష్ఫలితాల్ని ప్రజలకు నచ్చ

---

51 చూ. కన్యాశుల్కం అంకితం, తొలి కూర్పు పీఠిక
52 "దేశభక్తి", "కృష్ణా పత్రిక" 1913 ఆగస్టు 9.

జెప్పి, ఉన్నత నైతిక ప్రమాణాల్ని నెలకొల్పడం కంటె, ఎప్పటి సాహిత్యానికైనా మేలైన పని వేరే లేదు సాహిత్యానికి గురజాడ చూపిన దారి యిదే. ఈ దారిని తప్పడం, పెడదారులు తొక్కడమే అవుతుంది; సమాజం నుండి సాహిత్యాన్ని వేరు చేయడమూ అవుతుంది.

లోకులుంటున్నది, లోకంలోని మంచి చెడ్డల్ని ఎరగని స్థితి. ఈ దుస్థితిని తొలగించాలి. ఈ బృహత్తర కార్యం మహాకార్యం, దీని సాధనలో సాహిత్యం కూడా పాల్గొనాలన్నది, గురజాడ హితబోధ.

—సెట్టి ఈశ్వరరావు